

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΠΟΛΥΤΕΧΝΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΤΜΗΜΑ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ, ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ
& ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ**

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ:

**ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΩΝ ΑΙΤΙΩΝ ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΗΣΗΣ ΒΑΘΜΟΥ
ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΩΝ ΟΡΕΙΝΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ ΣΤΑ ΠΛΑΙΣΙΑ ΤΟΥ
ΝΟΜΟΥ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ. Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ
ΖΑΓΟΡΙΟΥ, ΜΕΤΣΟΒΟΥ ΚΑΙ ΤΖΟΥΜΕΡΚΩΝ.**

ΦΟΙΤΗΤΗΣ : ΜΠΙΡΜΠΟΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ

ΕΠΙΒΛΕΠΟΝΤΕΣ ΚΑΘΗΓΗΤΕΣ : ΓΟΥΣΙΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ

ΚΟΤΙΟΣ ΑΓΓΕΛΟΣ

ΒΟΛΟΣ, ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 2003

Στον πατέρα μου,
που με "έμαθε" να αφουγκράζομαι
και να αγαπώ κάθε χαρακτηριστικό
του ιδιαίτερου τόπου καταγωγής μου,
του όμορφου Ζαγορίου.

Είναι γνωστό στους ντόπιους κατοίκους του Ζαγορίου και του Μετσόβου ότι στην περιοχή της Βάλια Κάλντα είχε στα χρόνια της Τουρκοκρατίας τα λημέρια του ο λήσταρχος Θύμιος Γάκης, που κάποτε έκλεψε την αρχόντισσα του Μετσόβου Βασιλική και ζήτησε για λύτρα χρυσάφι τόσου βάρους όσο ήταν το βάρος της.

Το χρυσάφι δόθηκε και θάφτηκε στη Βάλια Κάλντα και από τότε πολλοί το έψαξαν, χωρίς όμως αποτέλεσμα.

Ίσως λέω ίσως, το χρυσάφι αυτό να μην είναι κάτι άλλο σήμερα για τους κατοίκους των χωριών της περιοχής από τις δυνατότητες ήπιας τουριστικής ανάπτυξης της περιοχής.

Και ίσως, αν και θέλει ιδιαίτερη προσοχή και υπομονή η προσπάθεια για την ανακάλυψή του, το χρυσάφι αυτό να είναι το χρέος όλων μας απέναντι στις αξίες του λαϊκού πολιτισμού της Πίνδου και στην ίδια τη μητέρα φύση...

Ευχαριστίες

Θεωρώ επιτακτική μου ανάγκη να ευχαριστήσω όλους αυτούς που με βοήθησαν για την διεκπεραίωση της Διπλωματικής μου εργασίας, που χωρίς την βοήθειά τους η ολοκλήρωσή της θα ήταν αδύνατη.

Για την βοήθεια στην σύλληψη του θέματος της Διπλωματικής εργασίας και στην αποπεράτωσή της θα ήθελα να ευχαριστήσω τους επιβλέποντες καθηγητές μου κ. Γούσιο Δημήτριο και κ. Κότιο Άγγελο.

Θερμά ευχαριστώ για τις συνεντεύξεις που μου παραχώρησαν το καλοκαίρι του 2002 και για την συνεργασία τους : κ. Καχριμάνη Αλέξανδρο, Δήμαρχο Μετσόβου και νυν Νομάρχη Ιωαννίνων, κ. Σπυριδάκη Σωτήριο, πρώην Δήμαρχο Ανατολικού Ζαγορίου, κ. Παπαναστασίου Γαβριήλ, Δήμαρχο Κεντρικού Ζαγορίου, κ. Τσακξήρα Χρήστο, Δήμαρχο Πραμάντων και κ. Βάσιο Άγγελο, Δήμαρχο Τζουμέρκων.

Επίσης ευχαριστώ για την πολύτιμη βοήθεια την κ. Κουτσούκου Έφη, υπάλληλο της Διεύθυνσης Πολεοδομίας και Περιβάλλοντος Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης Ιωαννίνων, κ. Τόδη Ελευθερία, υπάλληλο του Ιδρύματος Εγνατία Μετσόβου , το προσωπικό της Αναπτυξιακής Εταιρίας "Ηπειρος Α.Ε." και το προσωπικό της Περιφέρειας Ηπείρου.

Τέλος, ιδιαίτερα ευχαριστώ τους γονείς μου για την κάθε φύσης βοήθεια που μου παρείχαν, καθώς και τους φίλους μου Δημήτρη, Μανώλη και Αφροδίτη.

Μπίρμπος Βασίλειος

**ΜΕΡΟΣ Α : ΤΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΩΝ ΟΡΕΙΝΩΝ ΜΕΙΟΝΕΚΤΙΚΩΝ
ΠΕΡΙΟΧΩΝ ΚΑΙ ΟΙ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΟΥΣ**

1. Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΓΙΑ ΤΙΣ ΟΡΕΙΝΕΣ ΚΑΙ ΜΕΙΟΝΕΚΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ ΚΑΙ ΤΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ ΑΥΤΩΝ	1
1.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ	1
1.2 ΠΟΙΟΤΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΩΝ ΟΡΕΙΝΩΝ ΚΑΙ ΜΕΙΟΝΕΚΤΙΚΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ	4
1.2.1 ΦΥΣΙΚΟ-ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ	4
1.2.2 ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ	5
1.2.3 ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ	7
1.3 ΑΝΑΓΚΗ ΧΑΡΑΞΗΣ ΚΑΙ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗΣ ΕΞΕΙΔΙΚΕΥΜΕΝΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΓΙΑ ΤΙΣ ΟΡΕΙΝΕΣ ΚΑΙ ΜΕΙΟΝΕΚΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ	10
1.4 ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ	13
1.4.1 ΚΟΙΝΗ ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ	18
1.4.2 ΜΕΣΟΓΕΙΑΚΑ ΟΛΟΚΛΗΡΩΜΕΝΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ	21
1.4.3 Α' ΚΑΙ Β' ΚΟΙΝΟΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΣΤΗΡΙΞΗΣ 1989-93, 1994-99	22
1.4.4 ΚΟΙΝΟΤΙΚΗ ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΑ LEADER I,II	24
1.4.5 AGENDA 2000	27
1.4.6 ΤΑ ΔΙΑΡΘΡΩΤΙΚΑ ΤΑΜΕΙΑ	29
1.4.7 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	31

**ΜΕΡΟΣ Β : ΑΝΑΛΥΣΗ ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΗΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ ΠΕΡΙΟΧΩΝ
ΜΕΛΕΤΗΣ**

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΜΕΡΟΥΣ Β'

33

2 ΑΝΑΛΥΣΗ ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΗΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΖΑΓΟΡΙΟΥ ...34

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ 2	34
2.1 ΦΥΣΙΚΗ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ	36
2.1.1 ΘΕΣΗ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ - ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ.....	36
2.1.2 ΓΕΩΜΟΡΦΟΛΟΓΙΑ - ΕΔΑΦΟΣ.....	38
2.1.3 ΤΟ ΚΛΙΜΑ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ.....	39
2.1.4 ΥΔΡΟΛΟΓΙΚΗ ΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗ.....	39
2.2 Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΤΟΠΟΥ	41
2.2.1 ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΚΑΙ Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ.....	41
2.2.2 ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ ΕΥΡΗΜΑΤΑ - ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΜΝΗΜΕΙΑ.....	44
2.3 ΟΙΚΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΑΙ ΧΡΗΣΕΙΣ ΓΗΣ	46
2.3.1 ΟΙ ΟΙΚΙΣΜΟΙ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΖΑΓΟΡΙΟΥ.....	46
2.3.2 ΟΙΚΙΣΤΙΚΟ ΔΙΚΤΥΟ - ΧΩΡΟΤΑΞΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΗ.....	47
2.3.3 ΟΙΚΙΣΤΙΚΗ ΔΟΜΗ - ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΗ.....	49
2.3.4 ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΚΑΙ ΙΔΙΑΙΤΕΡΕΣ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΕΣ ΔΟΜΕΣ.....	52
2.3.5 ΖΩΝΕΣ ΟΙΚΙΣΤΙΚΟΥ ΕΛΕΓΧΟΥ.....	54
2.3.6 ΧΡΗΣΕΙΣ ΓΗΣ.....	55
2.4 ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ	57
2.4.1 ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ.....	57
2.4.2 ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΔΟΜΗ ΚΑΙ ΟΙ ΑΞΙΕΣ ΤΗΣ.....	58
2.4.3 ΠΛΗΘΥΣΜΙΑΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ.....	59
2.4.4 ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ.....	62
2.4.4.1 Ηλικιακή κατανομή.....	62
2.4.4.2 Επίπεδο εκπαίδευσης.....	63
2.4.5 ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ.....	65
2.5 ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ	66
2.5.1 ΔΟΜΗ ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ.....	66
2.5.1.1 Πρωτογενής τομέας.....	68

2.5.1.2 Δευτερογενής τομέας	73
2.5.1.3 Τριτογενής τομέας	74
2.5.2 ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ - ΕΝΕΡΓΟΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ	78
2.5.3 ΕΠΙΠΕΔΟ ΕΥΗΜΕΡΙΑΣ	80
2.6 ΥΠΟΔΟΜΕΣ	82
2.6.1 ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΥΠΟΔΟΜΕΣ - ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ	82
2.6.2 ΤΕΧΝΙΚΕΣ ΥΠΟΔΟΜΕΣ	83
2.6.3 ΜΕΤΑΦΟΡΙΚΕΣ ΥΠΟΔΟΜΕΣ	84
2.7 ΦΥΣΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ	86
2.7.1 ΤΟ ΟΙΚΟΣΥΣΤΗΜΑ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ	86
2.7.2 ΕΘΝΙΚΟΣ ΔΡΥΜΟΣ ΒΙΚΟΥ - ΑΩΟΥ	88
2.7.3 ΠΕΡΙΟΧΕΣ NATURA 2000, ΤΟΠΙΑ ΙΔΙΑΙΤΕΡΟΥ ΦΥΣΙΚΟΥ ΚΑΛΛΟΥΣ, ΚΑΙ ΠΙΕΣΕΙΣ ΠΟΥ ΔΕΧΟΝΤΑΙ ΣΗΜΕΡΑ	89

3 ΑΝΑΛΥΣΗ ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΗΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΜΕΤΣΟΒΟΥ 91

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ 3	91
3.1 ΦΥΣΙΚΗ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ	92
3.1.1 ΘΕΣΗ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ - ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ	92
3.1.2 ΓΕΩΜΟΡΦΟΛΟΓΙΑ - ΕΔΑΦΟΣ	93
3.1.3 ΤΟ ΚΛΙΜΑ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ	94
3.1.4 ΥΔΡΟΛΟΓΙΚΗ ΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗ	94
3.2 Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΤΟΠΟΥ	96
3.2.1 ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΚΑΙ Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ	96
3.2.2 ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ ΕΥΡΗΜΑΤΑ - ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΜΝΗΜΕΙΑ	98
3.3 ΟΙΚΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΑΙ ΧΡΗΣΕΙΣ ΓΗΣ	99
3.3.1 ΟΙ ΟΙΚΙΣΜΟΙ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΜΕΤΣΟΒΟΥ	99
3.3.2 ΟΙΚΙΣΤΙΚΟ ΔΙΚΤΥΟ - ΧΩΡΟΤΑΞΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΗ	99
3.3.3 ΟΙΚΙΣΤΙΚΗ ΔΟΜΗ - ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΗ	100
3.3.4 ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΚΑΙ ΙΔΙΑΙΤΕΡΕΣ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΕΣ ΔΟΜΕΣ	101
3.3.5 ΧΡΗΣΕΙΣ ΓΗΣ	103
3.4 ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ	105
3.4.1 ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ	105
3.4.2 ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΔΟΜΗ ΚΑΙ ΟΙ ΑΞΙΕΣ ΤΗΣ	106
3.4.3 ΠΛΗΘΥΣΜΙΑΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ	107
3.4.4 ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ	109

3.4.4.1 Ηλικιακή κατανομή.....	109
3.4.3.2 Επίπεδο εκπαίδευσης.....	111
3.5 ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ.....	112
3.5.1 ΔΟΜΗ ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ.....	112
3.5.1.1 Πρωτογενής τομέας.....	114
3.5.1.2 Δευτερογενής τομέας.....	117
3.5.1.3 Τριτογενής τομέας.....	120
3.5.2 ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ - ΕΝΕΡΓΟΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ.....	124
3.5.3 ΕΠΙΠΕΔΟ ΕΥΗΜΕΡΙΑΣ.....	126
3.6 ΥΠΟΔΟΜΕΣ.....	128
3.6.1 ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΥΠΟΔΟΜΕΣ - ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ.....	128
3.6.2 ΤΕΧΝΙΚΕΣ ΥΠΟΔΟΜΕΣ.....	129
3.6.3 ΜΕΤΑΦΟΡΙΚΕΣ ΥΠΟΔΟΜΕΣ.....	130
3.7 ΦΥΣΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ.....	132
3.7.1 ΤΟ ΟΙΚΟΣΥΣΤΗΜΑ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ.....	132
3.7.2 ΕΘΝΙΚΟΣ ΔΡΥΜΟΣ ΠΙΝΔΟΥ (ΒΑΛΙΑ ΚΑΛΝΤΑ).....	134
3.7.3 ΠΕΡΙΟΧΕΣ NATURA 2000, ΤΟΠΙΑ ΙΔΙΑΙΤΕΡΟΥ ΦΥΣΙΚΟΥ ΚΑΛΛΟΥΣ, ΚΑΙ ΠΙΕΣΕΙΣ ΠΟΥ ΔΕΧΟΝΤΑΙ ΣΗΜΕΡΑ.....	136
<u>4 ΑΝΑΛΥΣΗ ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΗΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΤΖΟΥΜΕΡΚΩΝ Ν. ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ.....</u>	<u>137</u>
ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ 4.....	137
4.1 ΦΥΣΙΚΗ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ.....	138
4.1.1 ΘΕΣΗ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ - ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ.....	138
4.1.2 ΓΕΩΜΟΡΦΟΛΟΓΙΑ - ΕΔΑΦΟΣ.....	139
4.1.3 ΤΟ ΚΛΙΜΑ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ.....	139
4.1.4 ΥΔΡΟΛΟΓΙΚΗ ΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗ.....	140
4.2 Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΤΟΠΟΥ.....	141
4.2.1 ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΚΑΙ Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ.....	141
4.2.2 ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ ΕΥΡΗΜΑΤΑ - ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΜΝΗΜΕΙΑ.....	143
4.3 ΟΙΚΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΑΙ ΧΡΗΣΕΙΣ ΓΗΣ.....	144
4.3.1 ΟΙ ΟΙΚΙΣΜΟΙ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΤΖΟΥΜΕΡΚΩΝ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ.....	144
4.3.2 ΟΙΚΙΣΤΙΚΟ ΔΙΚΤΥΟ - ΧΩΡΟΤΑΞΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΗ.....	145
4.3.3 ΟΙΚΙΣΤΙΚΗ ΔΟΜΗ - ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΗ.....	145
4.3.4 ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΚΑΙ ΙΔΙΑΙΤΕΡΕΣ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΕΣ ΔΟΜΕΣ.....	146

4.3.5	ΧΡΗΣΕΙΣ ΓΗΣ.....	148
4.4	ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ.....	150
4.4.1	ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ.....	150
4.4.2	ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΔΟΜΗ ΚΑΙ ΟΙ ΑΞΙΕΣ ΤΗΣ.....	150
4.4.3	ΠΛΗΘΥΣΜΙΑΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ.....	151
4.4.4	ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ.....	153
4.4.4.1	Ηλικιακή κατανομή.....	153
4.4.4.2	Επίπεδο εκπαίδευσης.....	155
4.4.5	ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ.....	157
4.5	ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ.....	158
4.5.1	ΔΟΜΗ ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ.....	158
4.5.1.1	Πρωτογενής τομέας.....	160
4.5.1.2	Δευτερογενής τομέας.....	163
4.5.1.3	Τριτογενής τομέας.....	164
4.5.2	ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ - ΕΝΕΡΓΟΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ.....	167
4.5.3	ΕΠΙΠΕΔΟ ΕΥΗΜΕΡΙΑΣ.....	169
4.6	ΥΠΟΔΟΜΕΣ.....	171
4.6.1	ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΥΠΟΔΟΜΕΣ - ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ.....	171
4.6.2	ΤΕΧΝΙΚΕΣ ΥΠΟΔΟΜΕΣ.....	172
4.6.3	ΜΕΤΑΦΟΡΙΚΕΣ ΥΠΟΔΟΜΕΣ.....	173
4.7	ΦΥΣΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ.....	174
4.7.1	ΤΟ ΟΙΚΟΣΥΣΤΗΜΑ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ.....	174
4.7.2	ΠΕΡΙΟΧΕΣ NATURA 2000, ΤΟΠΙΑ ΙΔΙΑΙΤΕΡΟΥ ΦΥΣΙΚΟΥ ΚΑΛΛΟΥΣ, ΚΑΙ ΠΙΕΣΕΙΣ ΠΟΥ ΔΕΧΟΝΤΑΙ ΣΗΜΕΡΑ.....	175

ΜΕΡΟΣ Γ : ΣΤΟΧΟΙ ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΕΣ ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΙΣ ΤΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ ΜΕΛΕΤΗΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΜΕΡΟΥΣ Γ	177

5	ΑΝΑΛΥΣΗ S.W.O.T. ΤΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ ΜΕΛΕΤΗΣ.....	178

5.1	ΑΝΑΛΥΣΗ S.W.O.T. ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΖΑΓΟΡΙΟΥ.....	179
5.2	ΑΝΑΛΥΣΗ S.W.O.T. ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΜΕΤΣΟΒΟΥ.....	182
5.3	ΑΝΑΛΥΣΗ S.W.O.T. ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΤΖΟΥΜΕΡΚΩΝ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ.....	186

6	ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΕΣ ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΙΣ ΑΝΑ ΠΕΡΙΟΧΗ ΜΕΛΕΤΗΣ	189
6.1	ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΕΣ ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΖΑΓΟΡΙΟΥ.....	190
6.2	ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΕΣ ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΜΕΤΣΟΒΟΥ	195
6.3	ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΕΣ ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΖΟΥΜΕΡΚΩΝ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ	197

ΜΕΡΟΣ Δ : ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΟΥ ΒΑΘΜΟΥ, ΤΩΝ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΩΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΩΝ ΥΠΟ ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΟΧΩΝ - ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΜΕΡΟΥΣ Δ	201

7	ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΟΥ ΒΑΘΜΟΥ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ ΜΕΛΕΤΗΣ	202

7.1	ΠΛΗΘΥΣΜΙΑΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ ΜΕΛΕΤΗΣ.....	202
7.2	ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ ΜΕΛΕΤΗΣ.....	204
7.3	ΔΟΜΗ ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ ΤΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ ΜΕΛΕΤΗΣ	208
7.3.1	ΠΡΩΤΟΓΕΝΗΣ ΤΟΜΕΑΣ	211
7.3.2	ΔΕΥΤΕΡΟΓΕΝΗΣ ΤΟΜΕΑΣ	213
7.3.3	ΤΡΙΤΟΓΕΝΗΣ ΤΟΜΕΑΣ	214
7.4	ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ ΣΤΙΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ ΜΕΛΕΤΗΣ	215
7.5	ΕΠΙΠΕΔΟ ΕΥΗΜΕΡΙΑΣ ΣΤΙΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ ΜΕΛΕΤΗΣ.....	217
7.6	ΥΠΟΔΟΜΕΣ ΣΤΙΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ ΜΕΛΕΤΗΣ.....	219
7.6.1	ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΥΠΟΔΟΜΕΣ - ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ	219
7.6.2	ΤΕΧΝΙΚΕΣ ΥΠΟΔΟΜΕΣ.....	220
7.6.3	ΜΕΤΑΦΟΡΙΚΕΣ ΥΠΟΔΟΜΕΣ.....	221

8	ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΩΝ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΩΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ ΜΕΛΕΤΗΣ.....	222

8.1	Η ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΘΕΣΗ ΤΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ ΜΕΛΕΤΗΣ.....	222
8.2	Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΩΝ ΕΥΕΡΓΕΤΩΝ	225
8.3	ΤΟΠΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ - ΤΟΠΙΚΗ ΑΓΟΡΑ	228

8.4	Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΩΝ ΧΩΡΙΚΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ	231
8.5	Η ΚΩΜΟΠΟΛΗ ΤΟΥ ΜΕΤΣΟΒΟΥ ΚΑΙ Η ΖΩΝΗ ΕΠΙΡΡΟΗΣ ΤΗΣ	233
8.6	Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΕΚΠΟΝΗΣΗΣ ΜΕΛΕΤΩΝ	235
8.7	ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΗΣΗΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝΤΟΣ ΣΤΙΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ ΜΕΛΕΤΗΣ.	238

9 ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΕΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ - ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ ΜΕΛΕΤΗΣ 239

9.1	ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΕΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ - ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΖΑΓΟΡΙΟΥ	240
9.1.1	ΕΠΙΠΕΔΟ ΑΝΑΦΟΡΑΣ : ΑΝΘΡΩΠΙΝΟ ΔΥΝΑΜΙΚΟ.....	240
9.1.2	ΕΠΙΠΕΔΟ ΑΝΑΦΟΡΑΣ : ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ.....	242
9.1.3	ΕΠΙΠΕΔΟ ΑΝΑΦΟΡΑΣ : ΧΩΡΟΣ.....	245
9.2	ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΕΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ - ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΜΕΤΣΟΒΟΥ	246
9.2.1	ΕΠΙΠΕΔΟ ΑΝΑΦΟΡΑΣ : ΑΝΘΡΩΠΙΝΟ ΔΥΝΑΜΙΚΟ.....	246
9.2.2	ΕΠΙΠΕΔΟ ΑΝΑΦΟΡΑΣ : ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ.....	247
9.2.3	ΕΠΙΠΕΔΟ ΑΝΑΦΟΡΑΣ : ΧΩΡΟΣ.....	252
9.3	ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΕΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ - ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΖΟΥΜΕΡΚΩΝ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ	253
9.3.1	ΕΠΙΠΕΔΟ ΑΝΑΦΟΡΑΣ : ΑΝΘΡΩΠΙΝΟ ΔΥΝΑΜΙΚΟ.....	253
9.3.2	ΕΠΙΠΕΔΟ ΑΝΑΦΟΡΑΣ : ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ.....	255
9.3.3	ΕΠΙΠΕΔΟ ΑΝΑΦΟΡΑΣ : ΧΩΡΟΣ.....	258
9.4	ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	259
	<u>ΓΕΝΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ</u>	<u>260</u>

Κατάλογος πινάκων

πίνακας 1:	Κατανομή εκτάσεων Ζαγορίου με το κριτήριο της ορεινότητας	36
πίνακας 2:	Οι οικισμοί του Ζαγορίου και τα χαρακτηριστικά τους	46
πίνακας 3:	Χρήσεις γης περιοχής Ζαγορίου	56
πίνακας 4:	Εξέλιξη του πληθυσμού της περιοχής Ζαγορίου	59
πίνακας 5:	Ηλικιακή κατάταξη πληθυσμού Ζαγορίου	62
πίνακας 6:	Επίπεδο εκπαίδευσης στην περιοχή Ζαγορίου	64
πίνακας 7:	Πληθυσμός (ενεργός) κατά ομάδες κλάδων οικονομικής δραστηριότητας στο Ζαγόρι	66
πίνακας 8:	Στοιχεία γεωργικής παραγωγής στην περιοχή Ζαγορίου	69
πίνακας 9:	Γεωργικοί συνεταιρισμοί στο Ζαγόρι	69
πίνακας 10:	Ποσοστιαία κατανομή ζωικού κεφαλαίου στο Ζαγόρι	70
πίνακας 11:	Κτηνοτροφικοί συνεταιρισμοί στο Ζαγόρι	70
πίνακας 12:	Δασικοί συνεταιρισμοί στο Ζαγόρι	72
πίνακας 13:	Λατομεία μαρμάρων στην περιοχή Ζαγορίου	73
πίνακας 14:	Τουριστική υποδομή Ζαγορίου	75
πίνακας 15:	Αφίξεις στο Ζαγόρι κατά τα έτη 1987 - 1996	75
πίνακας 16:	Διανυκτερεύσεις στο Ζαγόρι κατά τα έτη 1987 - 1996	75
πίνακας 17:	Μέσος όρος ημερών παραμονής στο Ζαγόρι	76
πίνακας 18:	Οικονομικά ενεργός και μη πληθυσμός στο Ζαγόρι	78
πίνακας 19:	Οικονομικά ενεργός πληθυσμός Ζαγορίου ανά ομάδες ατομικών επαγγελματιών	79
πίνακας 20:	Περιοχές Natura 2000 στο Ζαγόρι και οι πιέσεις που δέχονται	89
πίνακας 21:	Τοπία ιδιαίτερου φυσικού κάλλους στο Ζαγόρι και πιέσεις που δέχονται	90
πίνακας 22:	Οικισμοί περιοχής Μετσόβου και τα χαρακτηριστικά τους	99
πίνακας 23:	Χρήσεις γης περιοχής Μετσόβου	104
πίνακας 24:	Εξέλιξη του πληθυσμού της περιοχής Μετσόβου	107
πίνακας 25:	Ηλικιακή κατάταξη πληθυσμού περιοχής Μετσόβου	109
πίνακας 26:	Επίπεδο εκπαίδευσης στην περιοχή Μετσόβου	111
πίνακας 27:	Πληθυσμός (ενεργός) κατά ομάδες κλάδων οικονομικής δραστηριότητας στη περιοχή Μετσόβου	112
πίνακας 28:	Στοιχεία γεωργικής παραγωγής στην περιοχή Μετσόβου	115
πίνακας 29:	Τουριστική υποδομή περιοχής Μετσόβου	121
πίνακας 30:	Αφίξεις στη περιοχή Μετσόβου κατά τα έτη 1987 - 1996	121
πίνακας 31:	Διανυκτερεύσεις στην περιοχή Μετσόβου κατά τα έτη 1987 - 1996	121
πίνακας 32:	Μέσος όρος ημερών παραμονής στην περιοχή Μετσόβου	121
πίνακας 33:	Οικονομικά ενεργός και μη πληθυσμός περιοχής Μετσόβου	124
πίνακας 34:	Οικονομικά ενεργός πληθυσμός περιοχής Μετσόβου ανά ομάδες ατομικών επαγγελματιών	125
πίνακας 35:	Περιοχές Natura 2000 στην περιοχή Μετσόβου και οι πιέσεις που δέχονται	136
πίνακας 36:	Τοπία ιδιαίτερου φυσικού κάλλους στην περιοχή Μετσόβου και πιέσεις που δέχονται	136
πίνακας 37:	Χρήσεις γης περιοχής Τζουμέρκων Ιωαννίνων	149
πίνακας 38:	Εξέλιξη του πληθυσμού της περιοχής Τζουμέρκων Ιωαννίνων	151

πίνακας 39:	Χειμερινός πληθυσμός της περιοχής Τζουμέρκων Ιωαννίνων κατά το έτος 1999	153
πίνακας 40:	Ηλικιακή κατάταξη πληθυσμού περιοχής Τζουμέρκων Ιωαννίνων	154
πίνακας 41:	Επίπεδο εκπαίδευσης στην περιοχή Τζουμέρκων Ιωαννίνων	156
πίνακας 42:	Πληθυσμός (ενεργός) κατά ομάδες κλάδων οικονομικής δραστηριότητας στη περιοχή Τζουμέρκων Ιωαννίνων	158
πίνακας 43:	Ποσοστιαία κατανομή καλλιεργούμενων εκτάσεων ανά είδος καλλιέργειας στα Τζουμέρκα Ιωαννίνων	160
πίνακας 44:	Στοιχεία κτηνοτροφίας στα Τζουμέρκα Ιωαννίνων	161
πίνακας 45:	Οικονομικά ενεργός και μη πληθυσμός Τζουμέρκων Ιωαννίνων	167
πίνακας 46:	Οικονομικά ενεργός πληθυσμός περιοχής Τζουμέρκων Ιωαννίνων ανά ομάδες ατομικών επαγγελμάτων	168
πίνακας 47:	Περιοχές Natura 2000 στην περιοχή Τζουμέρκων Ιωαννίνων και οι πιέσεις που δέχονται	175
πίνακας 48:	Τοπία ιδιαίτερου φυσικού κάλλους στην περιοχή Τζουμέρκων Ιωαννίνων και πιέσεις που δέχονται	175
πίνακας 49:	Πληθυσμιακή εξέλιξη περιοχών μελέτης	202
πίνακας 50:	Δομή παραγωγικού συστήματος στις περιοχές μελέτης	208
πίνακας 51:	Στοιχεία κτηνοτροφίας στις περιοχές μελέτης	212
πίνακας 52:	Οικονομικά ενεργός και μη πληθυσμός στις περιοχές μελέτης	215
πίνακας 53:	Ανέσεις κατοικιών στις περιοχές μελέτης	218

Κατάλογος γραφημάτων

γράφημα 1:	Κατανομή εκτάσεων στο Ζαγόρι με το κριτήριο της ορεινότητας	36
γράφημα 2:	Σχηματική απεικόνιση του τρόπου εγκατάστασης των διάφορων φυλών στους οικισμούς του Ζαγορίου	51
γράφημα 3:	Χρήσεις γης στην περιοχή Ζαγορίου	56
γράφημα 4:	Πληθυσμιακή εξέλιξη Ζαγορίου	60
γράφημα 5:	Ηλικιακή πυραμίδα πληθυσμού Ζαγορίου	62
γράφημα 6:	Επίπεδο εκπαίδευσης στο Ζαγόρι	64
γράφημα 7:	Οικονομικά ενεργός πληθυσμός (%) ανά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας στο Ζαγόρι	67
γράφημα 8:	Χρήσεις γης στην περιοχή Ζαγορίου	68
γράφημα 9:	Ποσοστιαίες μεταβολές αφίξεων στο Ζαγόρι κατά τα έτη 1987-1996	76
γράφημα 10:	Ποσοστιαίες μεταβολές διανυκτερεύσεων στο Ζαγόρι κατά τα έτη 1987-1996	76
γράφημα 11:	Ανέσεις κατοικιών Ζαγορίου	81
γράφημα 12:	Χρήσεις γης στην περιοχή Μετσόβου	104
γράφημα 13:	Πληθυσμιακή εξέλιξη περιοχής Μετσόβου	107
γράφημα 14:	Ηλικιακή πυραμίδα πληθυσμού περιοχής Μετσόβου	109
γράφημα 15:	Επίπεδο εκπαίδευσης στην περιοχή Μετσόβου	111
γράφημα 16:	Οικονομικά ενεργός πληθυσμός (%) ανά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας στην περιοχή Μετσόβου	113
γράφημα 17:	Ποσοστιαίες μεταβολές αφίξεων στην περιοχή Μετσόβου κατά τα έτη 1987-1996	122

γράφημα 18:	Ποσοστιαίες μεταβολές διανυκτερεύσεων στην περιοχή Μετσόβου κατά τα έτη 1987-1996	122
γράφημα 19:	Ανέσεις κατοικιών περιοχής Μετσόβου	127
γράφημα 20:	Χρήσεις γης στα Τζουμέρκα Ιωαννίνων	149
γράφημα 21:	Πληθυσμιακή εξέλιξη περιοχής Τζουμέρκων Ιωαννίνων	151
γράφημα 22:	Ηλικιακή πυραμίδα πληθυσμού περιοχής Τζουμέρκων Ιωαννίνων	154
γράφημα 23:	Επίπεδο εκπαίδευσης στην περιοχή Τζουμέρκων Ιωαννίνων	156
γράφημα 24:	Οικονομικά ενεργός πληθυσμός (%) ανά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας στην περιοχή Τζουμέρκων Ιωαννίνων	159
γράφημα 25:	Χρήσεις γης στα Τζουμέρκα Ιωαννίνων	160
γράφημα 26:	Ανέσεις κατοικιών περιοχής Τζουμέρκων Ιωαννίνων	170
γράφημα 27:	Συγκριτικό πληθυσμιακής εξέλιξης των περιοχών μελέτης	203
γράφημα 28:	Συγκριτικό δομής παραγωγικού συστήματος στις περιοχές μελέτης	209
γράφημα 29:	Συγκριτικό απασχόλησης στις περιοχές μελέτης	216
γράφημα 30:	Συγκριτικό ανέσεων κατοικιών στις περιοχές μελέτης	218

Κατάλογος χαρτών

	μετά τη σελ.	
Χάρτης 1 :	Περιοχές μελέτης	33
Χάρτης 2 :	Περιοχή Ζαγορίου	35
Χάρτης 3 :	Γεωμορφολογικός περιοχής Ζαγορίου	40
Χάρτης 4 :	Οικιστικό δίκτυο περιοχής Ζαγορίου	51
Χάρτης 5 :	Καλύψεις γης στην περιοχή Ζαγορίου	56
Χάρτης 6 :	Πληθυσμιακή κατανομή στην περιοχή Ζαγορίου	61
Χάρτης 7 :	Δομή παραγωγικού συστήματος ανά κοινότητα στο Ζαγόρι	78
Χάρτης 8 :	Περιοχή Μετσόβου	91
Χάρτης 9 :	Γεωμορφολογικός περιοχής Μετσόβου	95
Χάρτης 10 :	Οικιστικό δίκτυο περιοχής Μετσόβου	100
Χάρτης 11 :	Καλύψεις γης στην περιοχή Μετσόβου	104
Χάρτης 12 :	Πληθυσμιακή κατανομή στην περιοχή Μετσόβου	107
Χάρτης 13 :	Δομή παραγωγικού συστήματος ανά κοινότητα στην περιοχή Μετσόβου	123
Χάρτης 14 :	Περιοχή Τζουμέρκων Ιωαννίνων	137
Χάρτης 15 :	Γεωμορφολογικός περιοχής Τζουμέρκων Ιωαννίνων	140
Χάρτης 16 :	Οικιστικό δίκτυο περιοχής Τζουμέρκων Ιωαννίνων	144
Χάρτης 17 :	Καλύψεις γης στην περιοχή Τζουμέρκων Ιωαννίνων	149
Χάρτης 18 :	Πληθυσμιακή κατανομή στην περιοχή Τζουμέρκων Ιωαννίνων	153
Χάρτης 19 :	Δομή παραγωγικού συστήματος ανά κοινότητα στην περιοχή Τζουμέρκων Ιωαννίνων	166
Χάρτης 20 :	Αξιολόγηση - προοπτικές των περιοχών μελέτης	264

Κατάλογος φωτογραφιών

Φωτ. 1:	Το χωριό Κήπτοι, Δήμου Τύμφης	35
Φωτ. 2:	Η κορυφή Τσουκά Ρόσσα	37
Φωτ. 3:	Ο ποταμός Βοϊδομάτης	40
Φωτ. 4:	Ο ποταμός Βικάκης	40
Φωτ. 5 & 6:	Η Δρακόλιμνη	40
Φωτ. 7 & 8:	Η σκάλα Βραδέτου	45
Φωτ. 9 & 10:	Καλντερίμι σε χωριό του Ζαγορίου	50
Φωτ. 11 & 12:	Παραδοσιακά σπίτια στο Ζαγόρι	52
Φωτ. 13:	Τυπολογίες παραδοσιακών σπιτιών στο Ζαγόρι	53
Φωτ. 14:	Το γεφύρι Κόκκορου στο Ζαγόρι	54
Φωτ. 15:	Το γεφύρι Πλακίδα στο Ζαγόρι	54
Φωτ. 16:	Ιχθυοτροφείο πέστροφας στο Γρεβενίτι, Δήμου Α. Ζαγορίου	71
Φωτ. 17:	Σχέδιο κάτοψης του κόμβου Ζαγορίου - Αράχθου Εγνατίας οδού	85
Φωτ. 18 & 19:	Δάση στο Ανατολικό Ζαγόρι	87
Φωτ. 20:	Η χαράδρα του Βίκου	89
Φωτ. 21:	Το όρος Λάκμος ή Περιστερί	93
Φωτ. 22 & 23:	Άποψη τεχνητής λίμνης πηγών Αώου	95
Φωτ. 24:	Άποψη του οικισμού του Μετσόβου	100
Φωτ. 25 & 26:	Παραδοσιακά προϊόντα λαϊκής τέχνης και τροφίμων στο Μέτσοβο	118
Φωτ. 27:	Το πριονιστήριο του Ιδρύματος Τοσίτσα στο Μέτσοβο	119
Φωτ. 28:	Το χιονοδρομικό κέντρο Ιδρύματος Αβέρωφ και το τελεφερίκ στο Μέτσοβο	120
Φωτ. 29:	Διαφημιστικές πινακίδες ιππασίας στο Μέτσοβο	123
Φωτ. 30:	Γήπεδο ποδοσφαίρου στο Μέτσοβο	129
Φωτ. 31:	Το παγοδρόμιο (υπο κατασκευή) Μετσόβου	129
Φωτ. 32 & 33:	Κατασκευαστικά έργα (τούνελ & γέφυρα) Εγνατίας οδού στην περιοχή Μετσόβου	131
Φωτ. 34:	Αρκούδα σε δάσος του όρους Μαυροβούνιο	133
Φωτ. 35 & 36:	Υποβάθμιση του φυσικού περιβάλλοντος στην περιοχή Μετσόβου από διάνοιξη δρόμων	134
Φωτ. 37:	Τοπίο στον Εθνικό Δρυμό Πίνδου (Βάλια Κάλντα)	135
Φωτ. 38:	Ο ποταμός Άραχθος	140
Φωτ. 39:	Η εκκλησία του Α. Νικολάου στο Σιράκο	143
Φωτ. 40 & 41:	Το γεφύρι της Πλάκας στα Τζουμέρκα	143
Φωτ. 42:	Το χωριό Αμπελοχώρι, Δήμου Πραμάντων	144
Φωτ. 43:	Το χωριό Σιράκο	146
Φωτ. 44:	Παραδοσιακό σπίτι στο Σιράκο	147
Φωτ. 45:	Το κτίριο του σχολείου στο Σιράκο	147
Φωτ. 46:	Κτηνοτροφική δραστηριότητα στο Σιράκο	162
Φωτ. 47:	Παραδοσιακός χορός "κύκλες" στο Αμπελοχώρι	172
Φωτ. 48:	Άποψη του σπηλαίου Ανεμόπετρας στα Πράμαντα	174
Φωτ. 49:	Παραδοσιακή νεροτριβή	250

Κατάλογος ακρωνυμίων και συντομογραφιών

- A** : Ανατολικά
A.E. : Αναπτυξιακή Εταιρία, Ανώνυμος Εταιρία
B : Βόρεια
βλ. : βλέπε
Δ : Δυτικά, Δήμος
Δ.Δ. : Δημοτικό Διαμέρισμα
δρχ. : δραχμές
Ε.Α.Σ. : Ενώσεις Αγροτικών Συνεταιρισμών
Ε.Ε. : Ευρωπαϊκή Ένωση
Ε.Μ.Π. : Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο
Ε.Ο.Τ. : Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού
Ε.Π.ΠΕΡ. : Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Περιβάλλον
Ε.Π.Τ.Α. : Ειδικό Πρόγραμμα Τοπικής Αυτοδιοίκησης
Ε.Σ.Υ.Ε. : Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδος
Ζ.Ο.Ε. : Ζώνη Οικιστικού Ελέγχου
Κ.Α.Π. : Κοινή Αγροτική Πολιτική
κ.α. : και άλλα
κλπ : και λοιπά
Κ.Π.Σ. : Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης
ΚτΠ : Κοινωνία της Πληροφορίας
μ : μέτρα
ΜΜΕ : Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις
Μ.Ο.Π. : Μεσογειακά Ολοκληρωμένα Προγράμματα
μ.Χ. : μετά Χριστού
N : Νότια
Ο.Ο.Σ.Α. : Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης
Ο.Τ.Α. : Οργανισμός Τοπικής Αυτοδιοίκησης
Ο.Τ.Ε. : Οργανισμός Τηλεπικοινωνιών Ελλάδας
Π.Δ. : Προεδρικό Διάταγμα
Π.Ε.Π. : Περιφερειακό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα
Π.Θ. : Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
Προϋπ. : Προϋπολογισμός
π.Χ. : προ Χριστού
Σ.Α.Κ.Χ. : Σχέδιο Ανάπτυξης Κοινοτικού Χώρου
Σ.Α.Ν.Α. : Συλλογική Απόφαση Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης
Σ.Π.Α. : Σχέδιο Περιφερειακής Ανάπτυξης
σελ. : σελίδα
στρ. : στρέμματα
Τ.Ε.Δ.Κ. : Τοπική Ένωση Δήμων και Κοινοτήτων
Τ.Ε.Ε. : Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδας
ΥΠ.ΓΕ. : Υπουργείο Γεωργίας
ΥΠ.ΕΘ.Ο. : Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας
Υ.ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε. : Υπουργείο Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων
ΥΠ.ΕΣ.Δ.Δ.Α. : Υπουργείο Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης
χλμ. : χιλιόμετρα
Φ.Ε.Κ. : Φύλλο Εφημερίδας της Κυβερνήσεως
φωτ. : φωτογραφία

Στόχος της ερνασίας

Η διπλωματική εργασία "προσέγγιση των αιτιών διαφοροποίησης βαθμού ανάπτυξης των ορεινών περιοχών στα πλαίσια του Νομού Ιωαννίνων - Η περίπτωση των περιοχών Ζαγορίου, Μετσόβου και Τζουμέρκων" πραγματοποιήθηκε κατά την διάρκεια φοίτησης στο Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας το ακαδημαϊκό έτος 2002 - 2003.

Στο πλαίσιο της εργασίας επιχειρείται, ως στόχος της, μια προσέγγιση και διερεύνηση των αιτιών που διαφοροποιούν ή διαφοροποίησαν τον βαθμό ανάπτυξης μεταξύ ορεινών περιοχών. Σαν περίπτωση μελέτης, και πολύ χαρακτηριστικό μάλιστα, επιλέχθηκαν οι περιοχές Ζαγορίου, Μετσόβου και Τζουμέρκων του Νομού Ιωαννίνων. Προσπαθήσαμε να εντοπίσουμε, να κατανοήσουμε και να εξηγήσουμε τα αίτια και τις διαδικασίες που διαφοροποίησαν τον βαθμό ανάπτυξης και την πορεία της κάθε περιοχής, θετική ή μη, με την περιοχή Μετσόβου να παρουσιάζει εκπληκτικό βαθμό ανάπτυξης και θετική αναπτυξιακή πορεία και τάσεις, το Ζαγόρι να παρουσιάζει έντονα κοινωνικοοικονομικά προβλήματα αλλά με θετικές τάσεις και ευαίωνες προοπτικές και τα Τζουμέρκα Ιωαννίνων να εξακολουθούν την φθίνουσα πορεία τους.

Επίσης μέλημά μας ήταν να προτείνουμε ορισμένα μέτρα για την βιώσιμη διαχείριση των περιοχών αυτών και την περαιτέρω ανάπτυξή τους, πάντα σύμφωνα με τις ιδιαιτερότητες του κάθε τόπου, τις νέες αντιλήψεις για τον σχεδιασμό του χώρου, τις δυνατότητες του υπάρχοντος θεσμικού πλαισίου και βάση μιας κοινωνικής και οικονομικής λογικής και κατ' επέκταση πολιτικής, βιώσιμης σε τοπική κλίμακα. Η ρύθμιση και ο καθορισμός της πολιτικής για την ανάπτυξη σε τοπικό επίπεδο στις ορεινές περιοχές, αποτελεί αναγκαιότητα όχι μόνο γιατί η πολιτική αυτή έχει την δυνατότητα να επικεντρωθεί στα δρώντα υποκείμενα και στα προβλήματά τους, αλλά και γιατί θα αποτελέσει τον συνδετικό κρίκο με τα υπερκείμενα κέντρα μεταφέροντας την ιδέα της βιώσιμης ανάπτυξης.

Δομή της εργασίας

Η διπλωματική εργασία αποτελείται από τέσσερα μέρη.

Στο πρώτο μέρος "Τα χαρακτηριστικά των ορεινών μειονεκτικών περιοχών και οι πολιτικές ανάπτυξής τους" γίνεται μία πρώτη προσέγγιση της πολιτικής που εφαρμόστηκε στις ορεινές και μειονεκτικές περιοχές τόσο σε εθνικό όσο και σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Για την πληρέστερη κατανόηση των αναγκών των ορεινών και μειονεκτικών περιοχών και κατά συνέπεια την αναγκαίας πολιτικής ανάπτυξής τους, καταγράφονται τα ποιοτικά χαρακτηριστικά τους αναφορικά με την κοινωνικο-οικονομική τους εξέλιξη καθώς και με την "απομόνωσή" τους. Η ανάλυση αυτή θα αναδείξει τις αιτίες που δημιουργούν την ιδιαίτερη ανάγκη ενασχόλησης σήμερα με τις ορεινές και μειονεκτικές περιοχές, καθώς και την ανάγκη χάραξης και υλοποίησης μιας εξειδικευμένης πολιτικής για αυτές τις περιοχές. Στη συνέχεια παρουσιάζονται αναλυτικά οι πολιτικές που εφαρμόστηκαν την τελευταία εικοσαετία στις συγκεκριμένες περιοχές τόσο από την Ελληνική Πολιτεία όσο και από την ΕΕ. Τέλος, παρουσιάζονται τα κριτήρια εξειδίκευσης των ορεινών και μειονεκτικών περιοχών με βάση την οδηγία 75/268 της ΕΕ.

Στο δεύτερο μέρος "Ανάλυση της υφιστάμενης κατάστασης των περιοχών μελέτης" επιχειρείται μια καταγραφή της υφιστάμενης κατάστασης των υπό μελέτη περιοχών, δηλαδή των περιοχών Ζαγορίου, Μετσόβου και Τζουμέρκων. Στα κεφάλαια αυτού του μέρους της εργασίας γίνεται μια ανάλυση υφιστάμενης κατάστασης σε κάθε περιοχή μελέτης ξεχωριστά, καταγράφοντας τα στοιχεία φυσικής γεωγραφίας των περιοχών, την ιστορία του εκάστοτε τόπου, την οικονομία τους, την κοινωνική δομή και την εξέλιξή της, την οικιστική εικόνα τους, τις κάθε μορφής υποδομές, το φυσικό περιβάλλον και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της κάθε υπό μελέτης περιοχής.

Το τρίτο μέρος της μελέτης "Στόχοι αναπτυξιακής πολιτικής και αναπτυξιακές παρεμβάσεις των περιοχών μελέτης" είναι κατά κάποιον τρόπο φυσική απόρροια του προηγούμενου μέρους, το οποίο ανέλυε την υφιστάμενη κατάσταση των τριών περιοχών μελέτης. Έτσι αφού αναλύθηκε σε κάθε περιοχή η υφιστάμενη κατάσταση σε όλους τους τομείς, το πρώτο κεφάλαιο του μέρους γ' (και πέμπτο κεφάλαιο της μελέτης) καταγράφει συγκεντρωτικά, με εργαλείο την ανάλυση S.W.O.T. , όλα τα χαρακτηριστικά και τάσεις των προηγούμενων αντικειμένων μελέτης, τα οποία ήδη είχαν γίνει εμφανή μέσα από την ανάλυση υφιστάμενης κατάστασης. Στην ουσία, δηλαδή, εντοπίζονται και κατηγοριοποιούνται οι αναπτυξιακές δυνατότητες και περιορισμοί αυτών των τριών ορεινών και μειονεκτικών περιοχών, ώστε να αναπροσδιοριστεί η κατεύθυνση της αναπτυξιακής πορείας τους και να

αντιμετωπισθούν οι αδυναμίες τους. Τέλος στο κεφάλαιο που ακολουθεί αυτό της ανάλυσης S.W.O.T. καταγράφονται αναλυτικά οι αναπτυξιακές παρεμβάσεις που έχουν γίνει στην κάθε περιοχή, με σκοπό να δούμε κατά πόσο οι αναπτυξιακές αυτές παρεμβάσεις ανταποκρίνονται στις οποιεσδήποτε ανάγκες της κάθε περιοχής, οι οποίες συγκεκριμενοποιήθηκαν στο 5^ο κεφάλαιο της μελέτης.

Γνωρίζοντας πλέον όλα τα προηγούμενα, στο τέταρτο και τελευταίο μέρος της εργασίας "Συγκριτική προσέγγιση του βαθμού, των διαδικασιών και των δυνατοτήτων ανάπτυξης των υπό μελέτη περιοχών - Προτάσεις" απαντάμε συγκεκριμένα *στο ποιο* είναι αυτοί οι παράγοντες και τελικά ποια είναι τα αίτια που διαφοροποίησαν τον βαθμό ανάπτυξης αυτών των τριών περιοχών του Νομού Ιωαννίνων. Έτσι, πρώτα επιχειρείται μια συγκριτική προσέγγιση του βαθμού ανάπτυξης των τριών περιοχών, όπου είναι δυνατόν με ποσοτικούς δείκτες. Έπειτα ακολουθεί η συγκριτική ανάλυση των διαδικασιών ανάπτυξης στις εν λόγω ορεινές περιοχές, ενώ στο τέλος παρουσιάζονται οι δυνατότητες ανάπτυξης της κάθε περιοχής, συνοδευόμενες και από τις αντίστοιχες προτάσεις, οι οποίες είναι και γενικές σχετικά με τις οποιεσδήποτε στρατηγικές θα πρέπει να ακολουθηθούν, αλλά και "σημειακές" σχετικά με κάποια προτεινόμενα συγκεκριμένα έργα και δράσεις.

Ακολουθούν κάποια γενικά συμπεράσματα και με μορφή σύνθεσης, ενώ τέλος υπάρχει και παράρτημα φωτογραφιών και αναλυτικών πινάκων, ενώ εντός του σώματος κειμένου παρεμβάλλονται και διάφοροι θεματικοί χάρτες.

ΜΕΡΟΣ Α'

ΤΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΩΝ ΟΡΕΙΝΩΝ ΜΕΙΟΝΕΚΤΙΚΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ ΚΑΙ ΟΙ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΟΥΣ

1. Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΓΙΑ ΤΙΣ ΟΡΕΙΝΕΣ ΚΑΙ ΜΕΙΟΝΕΚΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ ΚΑΙ ΤΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ ΑΥΤΩΝ

1.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στο παρόν κεφάλαιο γίνεται μία πρώτη προσέγγιση της πολιτικής που εφαρμόστηκε στις ορεινές και μειονεκτικές περιοχές τόσο σε εθνικό όσο και σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Για την πληρέστερη κατανόηση των αναγκών των ορεινών και μειονεκτικών περιοχών και κατά συνέπεια την αναγκαίας πολιτικής ανάπτυξής τους, καταγράφονται τα ποιοτικά χαρακτηριστικά τους αναφορικά με την κοινωνικο-οικονομική τους εξέλιξη καθώς και με την "απομόνωσή" τους. Η ανάλυση αυτή θα αναδείξει τις αιτίες που δημιουργούν την ιδιαίτερη ανάγκη ενασχόλησης σήμερα με τις ορεινές και μειονεκτικές περιοχές, καθώς και την ανάγκη χάραξης και υλοποίησης μιας εξειδικευμένης πολιτικής για αυτές τις περιοχές.

Στη συνέχεια παρουσιάζονται αναλυτικά οι πολιτικές που εφαρμόστηκαν την τελευταία εικοσαετία στις συγκεκριμένες περιοχές τόσο από την Ελληνική Πολιτεία όσο και από την ΕΕ.

Τέλος, παρουσιάζονται τα κριτήρια εξειδίκευσης των ορεινών και μειονεκτικών περιοχών με βάση την οδηγία 75/268 της ΕΕ. Επισημαίνεται ότι για την Ελλάδα οι οδηγίες που έχουν εκδοθεί για τον κατάλογο των ορεινών και μειονεκτικών περιοχών είναι: 81/645/ΕΟΚ, 85/148/ΕΟΚ, 93/66/ΕΟΚ. Η οδηγία 75/268 προσδιορίζει τρία είδη περιοχών, οι οποίες χαρακτηρίζονται ως ορεινές και μειονεκτικές περιοχές (ΟΜΠ):

α. Ορεινές ζώνες κατά την έννοια του άρθρου 3, παράγραφος 3 της οδηγίας 75/268/ΕΟΚ

Οι ορεινές περιοχές αποτελούνται από τοπικές διοικητικές μονάδες ή τμήματα αυτών που χαρακτηρίζονται από ένα σημαντικό περιορισμό των δυνατοτήτων χρησιμοποίησεως της γης και μία σημαντική αύξηση στο κόστος εργασίας, που οφείλεται:

- είτε στην ύπαρξη, λόγω υψομέτρου, πολύ δυσχερών κλιματικών συνθηκών, με αποτέλεσμα να επιβραδύνεται σημαντικά η βλαστητική περίοδος,

- είτε, σε χαμηλότερο υψόμετρο, στις απότομες κλίσεις, στο μεγαλύτερο τμήμα της εν λόγω περιοχής, που καθιστούν αδύνατη τη χρήση μηχανημάτων ή απαιτούν τη χρήση πολύ δαπανηρών ειδικών εξαρτημάτων.

Η ερμηνεία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την κατάταξη των περιοχών δέχεται ότι επικρατούν, λόγω του υψομέτρου, πολύ δύσκολες κλιματικές συνθήκες, που έχουν ως αποτέλεσμα να επιβραδύνεται σημαντικά η βλαστητική περίοδος αποδεχόμενη ότι τέτοιου είδους κλιματικές συνθήκες συναντώνται σε υψόμετρα μεγαλύτερα των 600 – 800 μέτρων. Όσον αφορά τις κλιτύες, η Επιτροπή θεωρεί ότι οι κλιτύες αυτές πρέπει να έχουν κλίση ανώτερη του 20% (μέση κλίση ανά χλμ²), πράγμα που έχει ως αποτέλεσμα να καθίσταται αδύνατη η χρήση μηχανημάτων ή να απαιτείται η χρησιμοποίηση πολύ δαπανηρών ειδικών εξαρτημάτων.

Ειδικότερα για την Ελλάδα προβλέπεται μέσω της οδηγίας 81/645/ ΕΟΚ:

- ελάχιστο υψόμετρο 800 μέτρα
- οι απότομες κλίσεις ορίζονται ότι είναι τουλάχιστον 20%
- ελάχιστο υψόμετρο 600 μέτρα και, ταυτόχρονα, κλίση τουλάχιστον 16%.

Για να μπορεί να χαρακτηριστεί μία περιοχή ως τέτοια θα πρέπει το 80% τουλάχιστον της έκτασής της να ανταποκρίνεται σε ένα ή περισσότερα από τα χαρακτηριστικά αυτά. Σε εξαιρετικές περιπτώσεις, το ποσοστό αυτό μπορεί να μειωθεί κατ' ανώτατο όριο μέχρι 50%, όταν πρόκειται για τοπική διοικητική μονάδα που βρίσκεται στο ίδιο ορεινό σύμπλεγμα, όπου οι κλιματικές και τοπογραφικές συνθήκες είναι όμοιες και τα επίπεδα απόδοσης και εισοδημάτων αρκετά χαμηλά.

β. Μειονεκτικές περιοχές που απειλούνται με μείωση του πληθυσμού κατά την έννοια του άρθρου 3, παράγραφος 4 της οδηγίας 75/268/ΕΟΚ

Οι μειονεκτικές περιοχές που απειλούνται με μείωση του πληθυσμού και στις οποίες η διατήρηση της υπαίθρου είναι αναγκαία, αποτελούνται από γεωργικές περιοχές, που είναι ομοιογενείς από άποψη φυσικών συνθηκών παραγωγής και που πρέπει ταυτόχρονα να παρουσιάζουν όλα τα ακόλουθα χαρακτηριστικά:

- Έδαφος περιορισμένης παραγωγικότητας με περιορισμένες δυνατότητες που μπορούν να βελτιωθούν μόνο με υπερβολικό κόστος, και κατάλληλο κυρίως για εκτατική κτηνοτροφία.
- Λόγω της παραπάνω χαμηλής παραγωγικότητας του φυσικού περιβάλλοντος, αποτελέσματα αγροτικής παραγωγής που είναι αισθητά κατώτερα από το μέσο

όρο, σε ότι αφορά τους κύριους δείκτες που χαρακτηρίζουν την οικονομική κατάσταση της γεωργίας.

- Μικρή πυκνότητα ή τάση για μείωση του πληθυσμού, ο οποίος εξαρτάται πρωταρχικά από τη γεωργική δραστηριότητα, η προοδευτική μείωση του οποίου θα έθετε σε κίνδυνο τη βιωσιμότητα της περιοχής και τη συνεχή της κατοίκηση.

Στην ερμηνεία της η Επιτροπή λαμβάνει υπόψη ότι η πυκνότητα του πληθυσμού μιας περιοχής δεν πρέπει να υπερβαίνει το 50% του εθνικού μέσου όρου, χωρίς να είναι ωστόσο ανώτερη από 75 κατοίκους ανά χλμ², κατά γενικό κανόνα. Επιπλέον, το ποσοστό του ενεργού γεωργικού πληθυσμού στο συνολικό ενεργό πληθυσμό της περιοχής δεν πρέπει να είναι κατώτερο από 15%.

Για την Ελλάδα προβλέπεται μέσω των οδηγιών 81/645/ΕΟΚ, 85/148/ΕΟΚ, εισόδημα ανά μονάδα γεωργικής εργασίας που δεν υπερβαίνει το 80% του εθνικού μέσου όρου. Η πυκνότητα του πληθυσμού ανά χλμ² δεν υπερβαίνει τους 45 κατοίκους. Όσον αφορά την απόδοση, αυτή δεν θα πρέπει να υπερβαίνει το 80% του εθνικού μέσου όρου, ενώ το 30% τουλάχιστον της χρησιμοποιούμενης γεωργικής έκτασης θα πρέπει να αποτελείται από πτωχούς βοσκότοπους.

γ. Εξομοιούμενες μειονεκτικές περιοχές κατά την έννοια του άρθρου 3, παράγραφος 5 της οδηγίας 75/268/ΕΟΚ

Κατά την έννοια του άρθρου δύναται να εξομοιωθούν με τις μειονεκτικές περιοχές, οι περιοχές μικρής εκτάσεως που επηρεάζονται από ειδικά μειονεκτήματα και στις οποίες η διατήρηση της γεωργικής δραστηριότητας είναι απαραίτητη για να εξασφαλιστεί η διατήρηση του περιβάλλοντος, η συντήρηση του φυσικού χώρου, το τουριστικό τους δυναμικό καθώς και η προστασία των ακτών. Η συνολική έκταση τέτοιων περιοχών δεν δύναται να υπερβαίνει σε ένα κράτος μέλος το 4% της έκτασής της.

Η ερμηνεία της Επιτροπής αναφέρει ότι τα ειδικά μειονεκτήματα που υφίστανται πρέπει να προέρχονται κατά κύριο λόγο από δυσμενείς φυσικές συνθήκες παραγωγής του εδάφους, κακή υδρολογική κατάσταση, υπερβολική αλατότητα του περιβάλλοντος. Η οδηγία 81/645/ ΕΟΚ που αφορά στην Ελλάδα αναφέρεται στην ύπαρξη δυσμενών συνθηκών που έχουν ως αποτέλεσμα χαμηλά επίπεδα αποδόσεων και εισοδημάτων, καθώς και περιορισμών που προκύπτουν από το μεθοριακό ή νησιωτικό χαρακτήρα των περιοχών.

1.2 ΠΟΙΟΤΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΩΝ ΟΡΕΙΝΩΝ ΚΑΙ ΜΕΙΟΝΕΚΤΙΚΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ

Ένα χαρακτηριστικό της φυσιογνωμίας του αγροτικού χώρου αποτελεί η έντονη διαφοροποίησή του, εξαιτίας των γεωγραφικών, κοινωνικο-οικονομικών και περιβαλλοντικών διαφορών. Παρά τη μεγάλη έκταση των ορεινών περιοχών σε σχέση με τον εθνικό χώρο, δεν παρατηρήθηκε συγκροτημένη αναπτυξιακή πολιτική. Το ζήτημα της οργάνωσής τους και κατά συνέπεια της ανάπτυξής τους εναπόκειται σε τοπικές και ατομικές αποσπασματικές πρωτοβουλίες και όχι σε μια συνολική και ολοκληρωμένη προσέγγιση.

Θα πρέπει να σημειωθεί ότι οι απασχολούμενοι στον πρωτογενή τομέα που κατοικούν σε ορεινές και μειονεκτικές περιοχές αντιπροσωπεύουν το μεγαλύτερο ποσοστό του συνόλου των απασχολούμενων στον πρωτογενή τομέα. Επιπλέον, υπάρχουν περιοχές της χώρας (νομοί) που ο πρωτογενής τομέας συμβάλλει με ποσοστό άνω του 50% τόσο στο τοπικό ΑΕΠ όσο και στην απασχόληση. Κατά συνέπεια ο πρωτογενής τομέας αλλά και ευρύτερα η αναπτυξιακή ανασυγκρότηση του αγροτικού χώρου αποτελεί το μοχλό για οποιαδήποτε προσπάθεια περιφερειακής ανάπτυξης στο μεγαλύτερο μέρος του ελλαδικού χώρου.

Στη χώρα μας ο πρωτογενής τομέας είχε και εξακολουθεί να έχει σημαντική θέση τόσο ως τομέας οικονομικής δραστηριότητας αλλά και ως παράγοντας διατήρησης της κοινωνικής και οικονομικής συνοχής για μεγάλες περιοχές της ελληνικής επικράτειας. Ο πρωτογενής τομέας συμβάλλει στο σχηματισμό του ΑΕΠ κατά 11% και απασχολεί το 17,8% του ενεργού πληθυσμού¹, ενώ συμμετέχει σημαντικά στο σύνολο των εξαγωγών της χώρας, δημιουργώντας, παράλληλα, προϋποθέσεις ανάπτυξης σε σημαντικό αριθμό οικονομικών δραστηριοτήτων και ιδιαίτερα της ελληνικής μεταποίησης (βιομηχανία τροφίμων και ποτών, κλωστοϋφαντουργία, επεξεργασία καπνού κλπ). Σε ότι αφορά το ρόλο του πρωτογενή τομέα ως παράγοντα διατήρησης κοινωνικής και οικονομικής συνοχής χαρακτηριστικά αναφέρεται η συμβολή του στην απασχόληση των κατοίκων των ορεινών περιοχών της χώρας.

Στις επόμενες παραγράφους περιγράφονται τα κύρια ποιοτικά στοιχεία που χαρακτηρίζουν τις ορεινές και μειονεκτικές περιοχές.

1.2.1 ΦΥΣΙΚΟ-ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ

¹ Στοιχεία ΕΣΥΕ (1999), Μακροχρόνιες Μακροοικονομικές Στατιστικές Σειρές.

Οι δύσκολες εδαφοκλιματολογικές συνθήκες που επικρατούν συνήθως στις ορεινές κυρίως περιοχές είναι ένα χαρακτηριστικό, που εντάσσει τις περιοχές αυτές σε ειδικό καθεστώς, καθώς η καλλιέργεια των υπαρχόντων εκτάσεων και η οποιαδήποτε προσπάθεια ανάπτυξης σε αυτές τις περιοχές, συναντά φυσικά εμπόδια που είναι δύσκολο να ξεπεραστούν εύκολα. Τέτοια εμπόδια αποτελούν οι απότομες κλίσεις του εδάφους, το μεγάλο υψόμετρο, οι χαμηλές θερμοκρασίες με μεγάλη διάρκεια παγετώνων, το υποβαθμισμένο και διαβρωμένο έδαφος κ.λπ. . Παρ' όλα αυτά, στις περισσότερες των περιοχών αυτών υπάρχει αναλλοίωτο φυσικό περιβάλλον, στο οποίο συνέβαλλε η χωρική απομόνωση των περιοχών, και το οποίο μπορεί αν αξιοποιηθεί κατάλληλα να αποτελέσει σημαντικό συγκριτικό πλεονέκτημα.

Αξιολογώντας τη θέση και τη συγκοινωνιακή σύνδεση των περιοχών, συμπεραίνεται ότι το κυριότερο πρόβλημα είναι το οδικό δίκτυο, τόσο αυτό που συνδέει τις περιοχές με την ευρύτερη περιφέρεια και την υπόλοιπη χώρα, όσο και το εσωτερικό δίκτυο που συνδέει τις Κοινότητες και τους οικισμούς. Η κακή κατάσταση του οδικού δικτύου έχει ως αποτέλεσμα να μην εξυπηρετούνται οι κάτοικοι και οι οικισμοί να απομονώνονται όλο και περισσότερο από τα αστικά κέντρα, γεγονός που επηρεάζει σημαντική κάθε οικονομική δραστηριότητα στις περιοχές αυτές. Το πρόβλημα είναι ιδιαίτερα έντονο κατά τη διάρκεια του χειμώνα και εντοπίζεται σε προβλήματα τηλεπικοινωνίας και μεταφορών με δυσμενείς επιπτώσεις τόσο στην παροχή αγαθών όσο και στη διακίνηση εμπορευμάτων (υψηλό κόστος).

Εκτός όμως από τους φυσικούς περιορισμούς, υπάρχουν εν δυνάμει απειλές στο περιβάλλον, οι οποίες μπορούν να ανατρέψουν το αναλλοίωτο του περιβάλλοντος στις ορεινές και μειονεκτικές περιοχές. Η μη ορθολογική χρήση των πόρων, η αύξηση του τουριστικού ρεύματος, η υποβάθμιση της ποιότητας της γης λόγω διαβρώσεων ή εγκατάλειψης, η διαχείριση των απορριμμάτων είναι απειλές, οι οποίες αν δεν αντιμετωπιστούν κατάλληλα μπορούν να θέσουν σε κίνδυνο την οικολογική ισορροπία των περιοχών αυτών.

1.2.2 ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ

Μελετώντας τις ηλικιακές πυραμίδες των νομών της χώρας (σύμφωνα με τα στοιχεία της ΕΣΥΕ) παρατηρείται η γήρανση του πληθυσμού στις ορεινές και μειονεκτικές περιοχές (η ποσοστιαία συμμετοχή των ηλικιακών ομάδων 0-14 και 15-64 βρίσκεται συστηματικά κάτω από τον εθνικό μέσο όρο, ενώ, η ποσοστιαία συμμετοχή της ηλικιακής ομάδας 65+ βρίσκεται αρκετά υψηλότερα από τον μέσο όρο της χώρας). Η τάση αυτή γίνεται εντονότερη χρόνο με το χρόνο, γεγονός που καταδεικνύει ένα από τα σημαντικότερα προβλήματα στις περιοχές αυτές: τη γήρανση του πληθυσμού. Η

γήρανση του πληθυσμού και η με αργούς ρυθμούς ανανέωσή του αποτελεί συνέπεια των δύσκολων συνθηκών, που επικρατούν στις περιοχές αλλά και των πολιτικών που έχουν ακολουθηθεί, με αποτέλεσμα να δημιουργείται πρόβλημα επάρκειας στο εργατικό δυναμικό των ορεινών περιοχών, καθιστώντας πιο δύσκολη την ανάληψη των κοινωνικών βαρών από τον οικονομικά ενεργό πληθυσμό.

Οι περιοχές που οριοθετούνται από τη παρούσα μελέτη (και ιδιαίτερα οι περιοχές με κατοίκους κάτω των δύο χιλιάδων) διαχρονικά εγκαταλείπονται από τους νέους στην προσπάθειά τους να αναζητήσουν καλύτερες συνθήκες διαβίωσης και νέες ευκαιρίες απασχόλησης. Η έλλειψη αναπτυξιακών παρεμβάσεων και η δημιουργία νέων θέσεων εργασίας στα μεγάλα αστικά κέντρα οδηγούν στην εσωτερική μετακίνηση πληθυσμού και τη σταδιακή ερήμωση των υπό εξέταση περιοχών.

Το ποσοστό του οικονομικά ενεργού πληθυσμού εμφανίζεται συνεχώς μειούμενο. Το γεγονός αυτό αναδεικνύει τις μειωμένες δυνατότητες και ευκαιρίες για απασχόληση στα άτομα της συγκεκριμένης ηλικίας που προσφέρουν οι εξεταζόμενες περιοχές, σε σύγκριση με τις αστικές και ημιαστικές περιοχές, οι οποίες σταδιακά τείνουν να συγκεντρώσουν τον οικονομικά ενεργό πληθυσμό των αγροτικών και περιφερειακών περιοχών. Παρ' όλα αυτά εντοπίζονται σε πολλές περιοχές εστίες, όπου υπάρχει σημαντικός αριθμός σχετικά νέων σε ηλικία κατοίκων, πάνω στους οποίους μπορεί να βασιστεί η ανάπτυξη των περιοχών αν συνδυαστεί με έντονα κίνητρα απασχόλησης. Η όποια αναστροφή του φαινομένου της πληθυσμιακής αποδυνάμωσης εμφανίζεται κυρίως σε περιοχές που αναπτύσσουν δραστηριότητες στον τομέα των υπηρεσιών (π.χ. τουρισμού) καθώς και σε περιοχές στις οποίες υπάρχει τάση επιστροφής μεταναστών.

Επιπλέον, μεγάλο ποσοστό των κατοίκων των κοινοτήτων των ορεινών και μειονεκτικών περιοχών είναι απόφοιτοι στοιχειώδους εκπαίδευσης, ενώ παράλληλα το ποσοστό των αναλφάβητων παραμένει ακόμα και σήμερα σε πολλές περιοχές σε αρκετά υψηλά επίπεδα.

1.2.3 ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ

Το ύψος, καθώς και η εξελικτική διαχρονική πορεία του ακαθαρίστου εγχώριου προϊόντος και εισοδήματος, είναι μια ένδειξη σχετικά με την ευημερία κάθε περιοχής. Το χαμηλό κατά κεφαλή ΑΕΠ που παρατηρείται στις ΟΜΠ αποδίδεται κατά κύριο λόγο στο ότι οι περιοχές αυτές εμφανίζουν μειωμένες δυνατότητες επενδύσεων και απασχόλησης για τον οικονομικά ενεργό πληθυσμό, οπότε τα οικονομικά τους αποτελέσματα εμφανίζονται μειωμένα συγκριτικά με άλλες περιοχές. Το γεγονός αυτό προκαλεί σε μεγάλο βαθμό το φαινόμενο της εκροής του πληθυσμού. Όπως προκύπτει και από τα δημογραφικά στοιχεία, τα τελευταία έτη μειώνεται σταθερά ο οικονομικά ενεργός πληθυσμός που διαμένει στην κάθε περιοχή, οπότε μειώνεται και η συμμετοχή της περιοχής στην διαμόρφωση του εθνικού εισοδήματος.

Εξετάζοντας την τομεακή διάρθρωση της απασχόλησης διαπιστώνεται το υψηλότερο ποσοστό απασχόλησης στον πρωτογενή τομέα, ενώ ο δευτερογενής τομέας χαρακτηρίζεται από χαμηλά ποσοστά απασχόλησης, γεγονός που επιβεβαιώνει την περιορισμένη μεταποιητική δραστηριότητα στις περιοχές. Τα στοιχεία απασχόλησης στον τριτογενή τομέα διαφοροποιούνται έντονα ανάλογα με την κάθε περιοχή και σχετίζονται με το τουριστικό ενδιαφέρον και τη δυνατότητα προσέλκυσης επισκεπτών. Η τάση βέβαια που καταγράφεται, ανεξαρτήτως του ανάγλυφου και της πληθυσμιακής κατηγορίας, είναι η ενίσχυση της απασχόλησης στον τομέα των υπηρεσιών και του εμπορίου, με ταυτόχρονη σημαντική μείωση του ποσοστού του ενεργού πληθυσμού που απορροφάται στη γεωργία.

Τη συντριπτική πλειοψηφία των καλλιεργούμενων εκτάσεων των περιοχών, το εκμεταλλεύονται οι ιδιοκτήτες τους ή μέλη της οικογένειάς τους, ενώ υπάρχει καταφανές πρόβλημα αγροτικής εκπαίδευσης και κατάρτισης, μιας και πολύ μεγάλο ποσοστό των αγροτών ασκεί την δραστηριότητά του βασιζόμενο στην πρακτική εμπειρία του. Επιπλέον οι κοινωνικές συνθήκες της ελληνικής υπαίθρου σε συνδυασμό με την ανάπτυξη έντονης κτηνοτροφικής δραστηριότητας συντελούν στον κατακερματισμό της αγροτικής γης και στην ένταση του φαινομένου της μικροϊδιοκτησίας. Λόγω της περιορισμένης έκτασης των καλλιεργήσιμων εδαφών, του μικρού μεγέθους των γεωργικών εκμεταλλεύσεων καθώς και της χρονικά περιορισμένης καλλιεργητικής περιόδου σύνηθες είναι το φαινόμενο της υποαπασχόλησης στον αγροτικό τομέα, αλλά και της πολυδραστηριότητας (π.χ. ταυτόχρονη άσκηση καλλιεργητικής, κτηνοτροφικής, δασοκομικής, μελισσοκομικής κλπ. δραστηριότητας).

Η *μεταποίηση γεωργικών προϊόντων* συνήθως είναι περιορισμένη και η όποια υφιστάμενη αφορά οικοτεχνία και απευθύνεται στην ιδιοκατανάλωση και στη διάθεση

στην τοπική κατανάλωση. Παρόλα αυτά υπάρχουν αρκετά είδη τα οποία θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν τοπικά-παραδοσιακά και να αποτελέσουν την βάση για την ανάπτυξη μικρών αγροτοβιοτεχνικών μονάδων. Τέλος, σε ότι αφορά της καλλιέργειες, τα παραγόμενα προϊόντα καλλιεργούνται συχνά με τέτοιο τρόπο, ώστε με μικρές προσαρμογές θα μπορούσαν να χαρακτηρισθούν ως «βιολογικές καλλιέργειες». Εντούτοις, η έλλειψη επαρκούς ενημέρωσης έχει ως αποτέλεσμα την μη πιστοποίησή τους.

Η κύρια παραγωγική κατεύθυνση, ιδιαίτερα σε ορεινές περιοχές, είναι η κτηνοτροφία και πιο ειδικά, η αιγοπροβατοτροφία, λόγω των περιορισμένων προσφερόμενων εκτάσεων που καθιστούν δύσκολη την εκτροφή μεγάλων ζώων. Σε πολλές περιοχές λόγω του έντονου ορεινού χαρακτήρα η κτηνοτροφία αποτελεί βασική οικονομική δραστηριότητα με δυνατότητες ταχείας ανάπτυξης και βελτίωσης, τόσο του ζωικού κεφαλαίου και των προϊόντων του (μικρές μεταποιητικές μονάδες) αλλά και της εμπορίας τους (τριτογενής τομέας). Παρά την σημαντικότερη απασχόληση του πληθυσμού με την κτηνοτροφία, αυτή εξακολουθεί να γίνεται με τις παραδοσιακές μεθόδους σε οικοτεχνική βάση, χωρίς να γίνεται χρήση νέων τεχνολογιών.

Επιπλέον, τα δάση των περισσότερων περιοχών αποτελούν σπουδαίο φυσικό πόρο και κατά συνέπεια η αποτελεσματικότερη εκμετάλλευση του δασικού πλούτου θα συμβάλλει στην τόνωση της οικονομικής ανάπτυξης και στην ενίσχυση του εισοδήματος των κατοίκων.

Οι ορεινές και μειονεκτικές περιοχές δεν έχουν να επιδείξουν ιδιαίτερα αυξημένη *εμπορική δραστηριότητα*. Οι επιχειρήσεις στον τομέα αυτό περιορίζονται κυρίως σε εστιατόρια – καφενεία, στο λιανικό εμπόριο και κάποιες μικρές οικοτεχνικές, χειροτεχνικές ή βιοτεχνικές ιδιωτικές επιχειρήσεις και είναι κατά βάση οικογενειακές ή απασχολούν πολύ μικρό αριθμό ατόμων. Η βιομηχανία και η βιοτεχνία δεν μπορούν να χαρακτηρισθούν γενικώς ως κλάδοι δυναμικοί, γεγονός που οφείλεται κατά κύριο λόγο στην γεωγραφική θέση των περιοχών, στη μη ορθολογική εκμετάλλευση των υπαρχόντων πλουτοπαραγωγικών πηγών και στη μικρή υποδομή από πλευράς έργων, που αποτελούν τους βασικούς αναπτυξιακούς άξονες για τη στήριξη βιομηχανικών και βιοτεχνικών δραστηριοτήτων.

Ο κλάδος της μεταποίησης εμφανίζει περιορισμένες προοπτικές ανάκαμψης και δεν μπορεί να παίξει καθοριστικό ρόλο στην ανάπτυξη των περιοχών δεδομένου των μικρών μεταποιητικών μονάδων που υπάρχουν αλλά και του υψηλού κόστους εγκατάστασης και διακίνησης των προϊόντων, εκτός των μικρών εκμεταλλεύσεων οικογενειακής μορφής στη μεταποίηση και τυποποίηση τοπικών προϊόντων. Η μεταποιητική δραστηριότητα, κινείται σε προϊόντα χαμηλής οικονομικής σημασίας,

καθώς οι επιχειρήσεις που υπάρχουν δεν είναι δυνατό να συμβάλουν στη δημιουργία οικονομιών κλίμακας που θα βοηθούσε στην βελτίωση των υφιστάμενων και στη δημιουργία νέων αναπτυξιακών αξόνων. Αυτό σημαίνει ότι οι όποιες παρεμβάσεις στο δευτερογενή τομέα πρέπει να είναι κυρίως μικρής έκτασης και να λαμβάνουν υπόψη τα πλεονεκτήματα της περιοχής (τα οποία εντοπίζονται κυρίως στη σημαντική κτηνοτροφική δραστηριότητα, δασικό πλούτο προς εκμετάλλευση, βιολογικά προϊόντα κλπ).

Είναι γεγονός ότι οι προοπτικές οικονομικής ανάπτυξης σε πολλές περιοχές εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από την αξιοποίηση των συγκριτικών πλεονεκτημάτων στον **τομέα του τουρισμού** και των συναφών υπηρεσιών. Στις περιοχές αυτές εκτός του κλασικού τουρισμού υπάρχουν αξιοσημείωτες δυνατότητες ανάπτυξης εναλλακτικών μορφών τουρισμού (αγροτουρισμός, περιηγητικός, τουρισμός περιπέτειας κλπ), οι οποίες, ως οικονομικές δραστηριότητες, θα επιδράσουν πολλαπλασιαστικά στις τοπικές κοινωνίες, συμβάλλοντας στη συγκράτηση του τοπικού πληθυσμού στις εστίες του, μειώνοντας την ανεργία και την υποαπασχόληση και επιδρώντας θετικά στην ολοκλήρωση των υποδομών και του κοινωνικού εξοπλισμού των αγροτικών περιοχών. Η εξασφάλιση απασχόλησης και ενός επαρκούς εισοδήματος, μέσω της ανάπτυξης σύγχρονων μορφών τουρισμού θα περιορίσει τις μετακινήσεις νέων ανθρώπων προς τα μεγάλα αστικά κέντρα.

Τέλος, θα πρέπει να αναφερθεί το πόσο σημαντικό είναι να αρθεί το έλλειμμα ενημέρωσης των κατοίκων των περιοχών. Μόνο μέσα από τη σωστή και πλήρη ενημέρωσή τους, θα μπορέσουν να ενεργοποιηθούν όλες εκείνες οι διαδικασίες που θα οδηγήσουν σε επενδύσεις και εκμετάλλευση των ευκαιριών που υπάρχουν για την στήριξη, ανάπτυξη και αναδιάρθρωση του αγροτικού τομέα.

1.3 ΑΝΑΓΚΗ ΧΑΡΑΞΗΣ ΚΑΙ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗΣ ΕΞΕΙΔΙΚΕΥΜΕΝΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΓΙΑ ΤΙΣ ΟΡΕΙΝΕΣ ΚΑΙ ΜΕΙΟΝΕΚΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ

Οι πολιτικές που εφαρμόστηκαν έως σήμερα, τόσο σε εθνικό επίπεδο, όσο και σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης αποτέλεσαν αξιόλογες προσπάθειες προώθησης και ανάπτυξης του αγροτικού χώρου γενικότερα. Παρόλα τα σημαντικά βήματα, που έγιναν δεν διαπιστώνονται σημαντικές διαρθρωτικές αλλαγές στις αγροτικές περιοχές και ειδικότερα στις περιοχές που χαρακτηρίζονται ως ορεινές και μειονεκτικές.

Οι περιοχές αυτές εξακολουθούν να χαρακτηρίζονται από συνθήκες που μειώνουν την απόδοση, την αποτελεσματικότητα και την ανταγωνιστικότητα του τομέα της γεωργίας, ενώ παρουσιάζουν σε σχέση με τις υπόλοιπες περιοχές χαμηλότερο κατά κεφαλήν ΑΕΠ και χαμηλότερο εισόδημα. Η εντατικοποίηση των παρεμβάσεων του παρελθόντος λειτούργησε συχνά εις βάρος της αειφορίας των πόρων, τη στιγμή που λαμβάνονται μέτρα προστασίας των φυσικών πόρων από υπερεκμεταλλεύσεις κ.λπ. Γενικά, παρατηρείται έλλειψη δημιουργίας αυτόνομης οικονομικής βάσης που θα τροφοδοτούσε την αναζωογόνηση της υπαίθρου, καθώς και έλλειψη ολοκληρωμένων παρεμβάσεων ανάπτυξης του αγροτικού χώρου.

Λαμβάνοντας υπόψη ότι η διάρθρωση του πληθυσμού ως προς φύλο και ηλικιακή κατηγορία, έχει πρωταρχική σημασία για τη μελέτη των χαρακτηριστικών ιδιοτήτων και την προβολή του πληθυσμού στο μέλλον, συνάγεται ότι τα συμπτώματα της γήρανσης του πληθυσμού (η οποία δημιουργήθηκε κυρίως από το συνδυασμό του ορεινού, δυσπρόσιτου άγονου εδάφους, με το τραχύ κλίμα και τις μεγάλες ελλείψεις σε υποδομή, ιδίως στις ορεινές περιοχές) αναδεικνύουν τάσεις και δυσμενείς μελλοντικές προοπτικές

Ένας επιπλέον παράγοντας που συμβάλλει αρνητικά στη συγκράτηση του ντόπιου πληθυσμού είναι η έλλειψη τόσο των βασικών υποδομών, όσο και άρτια σχεδιασμένων αναπτυξιακών σχεδίων βελτίωσης του βιοτικού επιπέδου. Εφόσον δεν δρομολογηθεί ένα ολοκληρωμένο και άρτια σχεδιασμένο αναπτυξιακό πρόγραμμα, η αναβαθμισμένη ποιότητα ζωής που παρέχεται στις οργανωμένες και "ευνοούμενες" αστικές περιοχές θα συνεχίσει να αποτελεί το βασικό παράγοντα ώθησης των νέων κυρίως, στην επιλογή ενός νέου τρόπου ζωής και την εγκατάλειψη των "μειονεκτικών" περιοχών.

Επιπρόσθετα, οι προοπτικές ανάπτυξης είναι άμεσα συνυφασμένες με την **τεχνική και κοινωνική υποδομή**. Κύριο πρόβλημα σε αυτόν τον τομέα, το οποίο δρα

ανασταλτικά σε κάθε αναπτυξιακή παρέμβαση είναι η έλλειψη ικανού οδικού δικτύου, το οποίο θα συνέβαλε στην αύξηση του επιπέδου ανάπτυξης. Εξάλλου, το ανεπαρκές οδικό δίκτυο και η δυσκολία πρόσβασης στις περιοχές περιορίζουν τις εμπορικές συναλλαγές και ταυτόχρονα αυξάνουν το κόστος μεταφοράς, παράγοντες που δρουν ανασταλτικά στην ανάπτυξη εμπορικής δραστηριότητας, η οποία είναι άμεσα συνδεδεμένη με την ευρύτερη ανάπτυξή τους. Μόνο μέσα από την ανάπτυξη δράσεων που κατ' αρχήν θα συγκρατήσουν τον υφιστάμενο πληθυσμό εξασφαλίζοντας του ένα ικανοποιητικό εισόδημα και εν συνεχεία θα προσελκύσουν νέους κατοίκους και επισκέπτες, είναι δυνατό να αυξηθεί ο αριθμός των εμπορικών δραστηριοτήτων της περιοχής.

Τα προαναφερθέντα προβλήματα περιορίζουν τις προοπτικές ανάπτυξης και χρήζουν άμεσης παρέμβασης από την πολιτεία, η οποία ήδη έχει προγραμματίσει τα σχετικά έργα για το Γ' ΚΠΣ (ολοκλήρωση βασικών υποδομών) ώστε να θέσει τις περιοχές σε μια διαρκή αναπτυξιακή τροχιά. Οι προοπτικές αναστροφής της αρνητικής εικόνας είναι ευοίωνες και αποτελούν την πρώτη ύλη σχεδιασμού και υλοποίησης μιας συστηματικής προσπάθειας προς την κατεύθυνση της ανάπτυξης και διατήρησης του πληθυσμού και της τόνωσης της τοπικής οικονομίας.

Το εθνικό πρότυπο ανάπτυξης που υιοθετήθηκε στο παρελθόν αδυνατούσε να ενσωματώσει τις τοπικές ιδιαιτερότητες και το πρόβλημα της απομόνωσης, το οποίο απαιτεί ειδικές αναπτυξιακές πολιτικές. Οι πρωτοβουλίες και τα προγράμματα που εφαρμόστηκαν είχαν αρκετά ικανοποιητικά αποτελέσματα δεν μπόρεσαν, όμως, να φτάσουν τα επιθυμητά επίπεδα, γεγονός που καθιστά τη χάραξη εξειδικευμένης πολιτικής για τις ορεινές και μειονεκτικές περιοχές επιβεβλημένη. Μια εξειδικευμένη πολιτική η οποία θα λαμβάνει υπόψη της τους εξωτερικούς παράγοντες και πολιτικές που εφαρμόζονται στον αγροτικό τομέα, από τη μία, αλλά θα συντονίζει αποτελεσματικά την πολιτική για τις περιοχές αυτές λαμβάνοντας υπόψη τις τοπικές ιδιαιτερότητες από την άλλη.

Από τα παραπάνω προκύπτει έντονη ανάγκη για ολοκληρωμένη προσπάθεια δημιουργίας μιας ζωντανής και εξελισσόμενης ζώνης στις ορεινές και μειονεκτικές περιοχές με προοπτική ανάπτυξης που θα λαμβάνει υπόψη παράγοντες όπως:

- Δημιουργία συνθηκών και προϋποθέσεων για την αναστροφή των δυσμενών δημογραφικών εξελίξεων,
- Δημιουργία ευκαιριών πολυαπασχόλησης,
- Προώθηση ίσων ευκαιριών μεταξύ των δύο φύλων,
- Δημιουργία δυνατοτήτων αξιοποίησης των φυσικών πόρων με ρυθμούς που θα επιτρέπουν την διατήρηση του φυσικού χώρου και του περιβάλλοντος

Η Κοινή Γεωργική Πολιτική (ΚΓΠ), κατά το σχεδιασμό και εισαγωγή της στη δεκαετία του '60 έδινε έμφαση στη συνεχή αύξηση της παραγωγής και των εισοδημάτων των αγροτών κυρίως μέσα από ένα πλέγμα παρεμβάσεων για τη στήριξη τιμών και εισοδημάτων. Συνέπεια αυτού ήταν σταδιακά να εμφανιστούν αρνητικές συνέπειες όπως η δημιουργία υπερβολικών πλεονασμάτων, η εντατικοποίηση των μεθόδων παραγωγής, η σχετική χειροτέρευση της ποιότητας τροφίμων και η υποβάθμιση του περιβάλλοντος. Παράλληλα, η έλλειψη μιας ουσιαστικής εισοδηματικής και χωρικής διαφοροποίησης των μέσων της ΚΓΠ είχε ως αποτέλεσμα την άνιση μεταχείριση των ασθενέστερων αγροτικών εισοδημάτων και κατ' επέκταση των αγροτών των Ορεινών και Μειονεκτικών Περιοχών. Η συνειδητοποίηση αυτών των ζητημάτων από τις αρμόδιες Κοινοτικές και εθνικές αρχές άσκησης αγροτικής πολιτικής σε συνδυασμό με την ανάγκη για μια πολιτική πιο ισόρροπης ανάπτυξης του αγροτικού χώρου συνέβαλαν στην ενίσχυση και εμπλουτισμό της ΚΓΠ με νέες ή ενισχυμένες διαρθρωτικές δράσεις υπέρ των Ορεινών και Μειονεκτικών Περιοχών ειδικά στο πλαίσιο των δύο μεγάλων μεταρρυθμίσεων της ΚΓΠ το 1992 και το 1999. Η τάση αυτή μιας διαφοροποιημένης μεταχείρισης του αγροτικού χώρου με ενίσχυση των παρεμβάσεων υπέρ των περιοχών αυτών αναμένεται βάσιμα να συνεχιστεί και στο μέλλον.

1.4 ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Η ελληνική πολιτική στον τομέα της γεωργίας κατά τα τελευταία είκοσι έτη ασκήθηκε κατά κύριο λόγο στα πλαίσια των κατευθυντήριων γραμμών της ΕΕ και υλοποιήθηκε στο πλαίσιο της Κοινής Γεωργικής Πολιτικής (ΚΓΠ), των κοινοτικών πλαισίων στήριξης (όσον αφορά τις διαρθρωτικές παρεμβάσεις) αλλά και κοινοτικών πρωτοβουλιών (Leader, Interreg κλπ). Οι στρατηγικοί στόχοι της παραδοσιακής ελληνικής αγροτικής πολιτικής και ανάπτυξης ήταν μια σύνθεση οικονομικής βιωσιμότητας των γεωργικών εκμεταλλεύσεων και περιφερειακής πολιτικής οικονομικών ενισχύσεων ή κινήτρων.

Η πρώτη επιδίωξη είχε, χωρίς ιδιαίτερα αποτελέσματα, ως ενδιάμεσους στόχους την μεγέθυνση των αγροτικών εκμεταλλεύσεων, την εντατικοποίηση και προώθηση επιλεγμένων καλλιεργειών, την εφαρμογή εθνικών και κοινοτικών (τα τελευταία χρόνια) προγραμμάτων, την ενίσχυση των ιδιωτικών και δημόσιων επενδύσεων του τομέα και τη διασφάλιση του εισοδήματος μέσα από παρεμβάσεις στο μηχανισμό τιμών.

Η δεύτερη στόχευση (περιφερειακή ανάπτυξη) υλοποιήθηκε την τελευταία δεκαετία μέσα από τις κοινοτικές παρεμβάσεις για τις ορεινές και προβληματικές περιοχές, από εθνικές πρωτοβουλίες μέσω αναπτυξιακών κινήτρων και δημοσίων επενδύσεων, καθώς και από παρεμφερή μέτρα (ενδεικτικά αναφέρεται το πρόγραμμα των νησιών του Αιγαίου).

Οι πρώτες παρεμβάσεις, δεν απέκλειαν τις δεύτερες, κατά κανόνα. Με τα σημερινά, όμως δεδομένα, απόρροια της εμπειρίας των παραπάνω παρεμβάσεων, όσο και των νέων δεδομένων και προκλήσεων, που αντιμετωπίζει ο πρωτογενής τομέας, η αγροτική πολιτική στοχεύει στη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας του τομέα, τη βιώσιμη και ολοκληρωμένη ανάπτυξη του αγροτικού χώρου και τη συγκράτηση του ορεινού και παραμεθόριου πληθυσμού της.

Η πολιτική για την ανάπτυξη των ορεινών και μειονεκτικών περιοχών περιλαμβάνει τόσο τα κίνητρα που αναπτύσσονται στις επόμενες σελίδες όσο και κίνητρα μέσω του αναπτυξιακού νόμου και των εθνικών περιφερειακών πολιτικών. Ενδεικτικά αναφέρονται τα ακόλουθα:

- Η χορήγηση εξισωτικής αποζημίωσης στις ορεινές και μειονεκτικές περιοχές
- Η χορήγηση αυξημένων κινήτρων με τους κανονισμούς για τη βελτίωση της αποτελεσματικότητας των γεωργικών εκμεταλλεύσεων.

- Το πρόγραμμα συλλογικών και ατομικών επενδύσεων για την παραγωγή ζωοτροφών και τη βελτίωση των βοσκοτόπων στις ορεινές και μειονεκτικές περιοχές της Ελλάδας.
- Το ειδικό πρόγραμμα επιτάχυνσης της γεωργικής ανάπτυξης σε ορισμένες περιοχές της Ελλάδας.
- Η θέσπιση καθεστώτος προσωρινών ενισχύσεων στο γεωργικό εισόδημα.
- Οι κανονισμοί για αναδιάρθρωση, εκσυγχρονισμό και ανάπτυξη του τομέα της αλιείας και των υδατοκαλλιεργειών.
- Οι εθνικοί αναπτυξιακοί νόμοι 1262/1982 και 1892/1990.
- Τα μέτρα δασικής πολιτικής
- Τα μέτρα πολιτικής για τη βελτίωση των συνθηκών μεταποίησης και εμπορίας γεωργικών και δασικών προϊόντων.
- Οι κοινοτικές πρωτοβουλίες για τον Πρωτογενή Τομέα
- Η πολιτική εγγυήσεων τιμών και εισοδημάτων.

Πρακτικά, όλοι σχεδόν οι εφαρμοζόμενοι Κανονισμοί εντάχθηκαν στο Β'ΚΠΣ και μέσω της υλοποίησής του παρασχέθηκαν δυνατότητες παρεμβάσεων στις ορεινές και μειονεκτικές περιοχές. Το σύνολο των αναφερθέντων μέτρων που αποτελούν την πολιτική για την ανάπτυξη των ορεινών και μειονεκτικών περιοχών², η αποτελεσματική, όμως, υλοποίηση των μέτρων εξαρτάται γενικά από την ύπαρξη παραγόντων που εξετάζονται ειδικότερα στο έκτο κεφάλαιο της παρούσας μελέτης.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΠΡΟΣ ΜΙΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΗΣ ΥΠΑΙΘΡΟΥ

Τα άρθρα 38 έως 47 της Συνθήκης περί ιδρύσεως της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας του 1957 όρισαν τους στόχους, τα μέσα και τις αρμοδιότητες της Κοινής Γεωργικής Πολιτικής (ΚΓΠ). Το Άρθρο 39 της Συνθήκης αυτής ορίζει ως βασικούς στόχους της ΚΓΠ:

α) να αυξάνει την παραγωγικότητα της γεωργίας με την ανάπτυξη της τεχνικής προόδου, με την εξασφάλιση της ορθολογικής αναπτύξεως της γεωργικής παραγωγής, καθώς και της αρίστης χρησιμοποίησεως των συντελεστών παραγωγής, ιδίως του εργατικού δυναμικού,

² Πηγή: Υπουργείο Γεωργίας, Συμβούλιο Αγροτικής Πολιτικής, 1997

- β) να εξασφαλίζει κατ' αυτό τον τρόπο ένα δίκαιο βιοτικό επίπεδο στο γεωργικό πληθυσμό,
- γ) να σταθεροποιεί τις αγορές,
- δ) να εξασφαλίζει τον εφοδιασμό,
- ε) να διασφαλίζει λογικές τιμές κατά την προσφορά αγαθών στους καταναλωτές".

Πολύ γρήγορα εμφανίστηκαν τα πρώτα προβλήματα από την άσκηση της ΚΓΠ όπως υψηλές τιμές, συνεχής αύξηση των δημοσιονομικών δαπανών της ΕΟΚ για παρεμβάσεις στις αγορές και για επιδοτήσεις, άνιση αγροτική ανάπτυξη μεταξύ των διαφόρων περιοχών και άνισα εισοδηματικά οφέλη μεταξύ των παραγωγών. Οι διαπιστώσεις αυτές οδήγησαν το 1968 τον τότε Επίτροπο για τη Γεωργία Mansholt στην εκπόνηση σχεδίου για μια πρώτη αναθεώρηση της ΚΓΠ. Το Σχέδιο αυτό προέβλεπε για πρώτη φορά την αποφασιστική ενίσχυση της διαρθρωτικής προσαρμογής στην Κοινοτική γεωργία αλλά και την εισαγωγή για πρώτη φορά ειδικών μέτρων υπέρ της περιφερειακής διαφοροποίησης της ΚΓΠ και ειδικά υπέρ των μειονεκτικών περιοχών.

Ως επακόλουθο των προτάσεων Mansholt υιοθετήθηκε το 1975 η Οδηγία 268/75/ΕΟΚ για τη στήριξη των Ορεινών και Μειονεκτικών Περιοχών.

Παρά την ύπαρξη αυτή της Οδηγίας η ΚΓΠ συνέχισε μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του '80 να δίνει έμφαση σε μια οριζόντια πολιτική αύξησης της παραγωγής και των εισοδημάτων και όχι σε μια πολιτική που θα στοχεύει και στην ανάπτυξη του αγροτικού ή συγκεκριμένων αγροτικών περιοχών.

Σημαντική ώθηση έλαβε η Κοινοτική διαρθρωτική περιφερειακή πολιτική με την εισαγωγή των Ολοκληρωμένων Μεσογειακών Προγραμμάτων υπέρ της Ελλάδος, της Νότιας Γαλλίας και Ιταλίας προκειμένου να αντιμετωπισθούν προβλήματα ανταγωνισμού από την τότε επικείμενη διεύρυνση της ΕΟΚ προς τις χώρες Ισπανία και Πορτογαλία.

Ακόμη καθοριστικότερα προς την κατεύθυνση επέδρασαν η υιοθέτηση της Ενιαίας Ευρωπαϊκής Πράξης, της πρώτης δηλαδή σημαντικής αναθεώρησης της Συνθήκης, και συγκεκριμένα η καθιέρωση της πολιτικής της οικονομικής και κοινωνικής συνοχής και των διαρθρωτικών ταμείων (Άρθρα 130Α έως 130 Ε). Σύμφωνα με το Άρθρο 130 Α "η Κοινότητα αποσκοπεί ιδιαίτερα στη μείωση του χάσματος μεταξύ των διαφόρων περιοχών". Ακολουθεί η Ανακοίνωση της Επιτροπής " The Future of Rural Society " (COM (88) 501 final of 28.07.1988) καθώς και η υιοθέτηση του Πρώτου Πακέτου Delors για την περίοδο 1988-1992, με τη διαίρεση της Κοινότητας σε διάφορες περιοχές για τους σκοπούς άσκησης της νέας διαρθρωτικής πολιτικής. Στο πλαίσιο αυτό καθιερώνονται ειδικά μέτρα και δράσεις για τις αγροτικές περιοχές των στόχων

1 και 5^α. Για τις Ορεινές και Μειονεκτικές περιοχές ο Κανονισμός 2328/91 καθιερώνει ειδικά μέτρα όπως είναι οι εξισωτικές πληρωμές, τα αυξημένα ποσοστά των επενδυτικών χρηματοδοτήσεων και η βοήθεια για ομαδικές επενδύσεις. Έμμεσα οφέλη για τις περιοχές αυτές προκύπτουν από μια διαφοροποιημένη μεταχείριση σε ζητήματα ποσοστώσεων, άμεσων ενισχύσεων, αγροτοπεριβαλλοντικά και εκτατικές καλλιέργειες κ.α. Ακόμη, στο πλαίσιο του Δεύτερου Πακέτου Delors (1993-1999) ενισχύεται ακόμη περισσότερο η Κοινοτική περιφερειακή πολιτική, καθιερώνονται νέες κοινοτικές πρωτοβουλίες (π.χ. LEADER, INTERREG) και αυξάνονται σημαντικά οι διαθέσιμοι χρηματοδοτικοί πόροι.

Με τη μεταρρύθμιση της ΚΓΠ του 1992 και τις αποφάσεις για μείωση των τιμών παρέμβασης και των επιδοτήσεων και γενικά των μέτρων για μείωση ή σταθεροποίηση της παραγωγής εισάγονται νέα μέτρα υπέρ της ανάπτυξης και της προστασίας του αγροτικού χώρου όπως είναι τα μέτρα για την προστασία του αγροτικού περιβάλλοντος, οι εκτατικές καλλιέργειες και η εκτατική κτηνοτροφία, η αγρανάπαυση και δάσωση, καθώς και μια στροφή υπέρ μιας πολιτικής που θα δίνει μεγαλύτερη έμφαση στις άμεσες ενισχύσεις.

Παρά την ύπαρξη όλων αυτών των μέτρων η Επιτροπή στο κείμενο εργασίας "Rural Developments" του 1997 και στο πλαίσιο της AGENDA 2000 διαπιστώνει ότι:

- α) Η κατανομή των γεωργικών ενισχύσεων εξακολουθεί να είναι άνιση μεταξύ περιφερειών και μεταξύ παραγωγών, με συνέπεια την μείωση της γεωργικής δραστηριότητας σε ορισμένες περιοχές αλλά την υπερβολική εντατικοποίηση σε άλλες με όλες τις αρνητικές συνέπειες που αυτό συνεπάγεται.
- β) Το κατά κεφαλή αγροτικό εισόδημα στον ύπαιθρο χώρο είναι 8%-30% χαμηλότερο από ότι οι εθνικοί μέσοι όροι των κρατών μελών της ΕΕ.
- γ) Η ανεργία στον ύπαιθρο χώρο είναι σε σύγκριση με τις αστικές περιοχές υψηλότερη και ότι ο πληθυσμός του εξακολουθεί να φθίνει.
- δ) Η παραδοσιακή πολιτική τιμών και εισοδημάτων δεν επαρκεί για την ανάπτυξη του υπαίθρου χώρου και ειδικότερα των λιγότερο ευνοούμενων αγροτικών περιοχών και για τη συγκράτηση των πληθυσμών.
- ε) Οι σύγχρονες μέθοδοι αγροτικής παραγωγής έχουν ιδιαίτερα σημαντικές αρνητικές επιπτώσεις στο φυσικό περιβάλλον αλλά και στην ποιότητα των προϊόντων.
- στ) Το περιβάλλον των Ορεινών και μειονεκτικών περιοχών είναι λιγότερο επιβαρημένο και συνεπώς δύναται αφενός να διαφυλαχθεί με συγκριτικά χαμηλότερο κόστος και αφετέρου να συμβάλει στην παραγωγή ποιοτικά βελτιωμένων προϊόντων.

ζ) Οι αγροτικές περιοχές αποτελούν το 80% του εδάφους της ΕΕ και η ΚΓΠ δύναται να διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στην εδαφική, οικονομική και κοινωνική συνοχή της Ένωσης. Τα τελευταία χρόνια διαμορφώθηκε μια νέα σχέση πόλης-υπαίθρου, όπου ο υπαίθρος χώρος δεν είναι μόνο ζωτικής σημασίας για τον εφοδιασμό των αστικών κέντρων με τρόφιμα αλλά συνιστά συγχρόνως ζωτικό χώρο για αναψυχή, επαφή με το περιβάλλον και επέκταση.

Στη βάση των παραπάνω διαπιστώσεων, στο πλαίσιο των αποφάσεων για την υλοποίηση των στόχων της AGENDA 2000 καθιερώνεται η ανάπτυξη της υπαίθρου ως δεύτερος πυλώνας (ο πρώτος είναι οι ΚΟΑ) της ΚΓΠ. Ως νέες βασικές αρχές καθιερώνονται:

- Ο πολυλειτουργικός χαρακτήρας της γεωργίας, δηλαδή ο ποικίλος ρόλος της πέραν της παραγωγής ειδών διατροφής.
- Μια πολυτομεακή και ενσωματωμένη στην αγροτική οικονομία προσέγγιση, προκειμένου να διαφοροποιηθούν οι δραστηριότητες, να δημιουργηθούν νέες πηγές εισοδήματος και απασχόλησης και να προστατευτεί η κληρονομιά της υπαίθρου.
- Η ευελιξία των ενισχύσεων για την αγροτική ανάπτυξη.
- Η διαφάνεια στην κατάρτιση και τη διαχείριση των προγραμμάτων.

Στην κατεύθυνση αυτή ευθυγραμμίζονται τα μέτρα και οι δράσεις που περιέχονται στον Κανονισμό 1257/99 της 17^{ης} Μαΐου 1999, σχετικά με τη στήριξη της αγροτικής ανάπτυξης και την ανάπτυξη των μειονεκτικών περιοχών.

Στις επόμενες σελίδες περιγράφονται οι εξελίξεις και οι πολιτικές που εφαρμόσε η Ευρωπαϊκή Ένωση ιδιαίτερα στον αγροτικό τομέα, με σκοπό τον προσδιορισμό του πλαισίου στο οποίο κινήθηκε και η ελληνική πολιτική αλλά και την αναγνώριση των τάσεων και προοπτικών που διαμορφώνονται.

1.4.1 ΚΟΙΝΗ ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Η ΚΓΠ στηρίζεται σε τέσσερις θεμελιώδεις αρχές^{3,4}:

- Η ενιαία αγορά πρέπει να υπάρχει για όλα τα γεωργικά προϊόντα στην ΕΕ, που σημαίνει ότι τα προϊόντα μπορούν να αποτελούν αντικείμενο ελεύθερων εμπορικών συναλλαγών μεταξύ των κρατών μελών και ότι οι τελωνειακοί δασμοί υπάρχουν μόνο για τρόφιμα που εισάγονται στην ΕΕ.
- Η «κοινοτική προτίμηση» αναφέρεται στην πλεονεκτική τιμή που δίνεται μέσω εισαγωγικών εμποδίων στα προϊόντα της ΕΕ έναντι των φθηνότερων εισαγωγών από τρίτες χώρες.
- Η χρηματοδοτική αλληλεγγύη σημαίνει ότι τα κράτη μέλη είναι από κοινού υπεύθυνα για τη χρηματοδότηση της ΚΓΠ.
- Το 1979 προστέθηκε μία τέταρτη αρχή, αυτή της συνυπευθυνότητας, σύμφωνα με την οποία, σε ορισμένους τομείς οι αγρότες πρέπει να συμβάλουν στις δαπάνες που προκαλούνται από την υπερπαραγωγή.

Οι γεωργικές δαπάνες καλύπτονται από το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Προσανατολισμού και Εγγυήσεων (ΕΓΤΠΕ). Το Ταμείο καλύπτει συγκεντρωτικά όλες τις δαπάνες της ΚΓΠ και χωρίζεται σε δύο τμήματα:

- Το πρώτο, το τμήμα Εγγυήσεων, καλύπτει χρηματοδοτικά τις κοινές οργανώσεις αγοράς για τα διάφορα γεωργικά προϊόντα της ΕΕ και τα συνοδευτικά μέτρα (αγροπεριβαλλοντικά, δασοκομικά και καθεστώςα πρόωρης συνταξιοδότησης για τους κατόχους εκμεταλλεύσεων). Οι Κοινές Οργανώσεις Αγοράς (ΚΟΑ) υφίστανται για τα περισσότερα γεωργικά προϊόντα της ΕΕ. Οι ΚΟΑ υπαγορεύουν μια σειρά κανόνων για την εξάλειψη των εμποδίων του ελεύθερου εμπορίου των σχετικών γεωργικών προϊόντων μέσα στην ΕΕ, ενώ διατηρούν ένα κοινό τελωνειακό καθεστώς έναντι τρίτων χωρών.
- Το δεύτερο, το τμήμα Προσανατολισμού του ΕΓΤΠΕ, συμβάλλει χρηματοδοτικά στην αναδιάρθρωση και τον εκσυγχρονισμό των γεωργικών εκμεταλλεύσεων και στην προστασία και προώθηση της οικονομικής ανάπτυξης των αγροτικών μειονεκτικών περιοχών. Αυτό επιτυγχάνεται μέσω διαφόρων μέτρων, που

³ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Γενική Διεύθυνση Γεωργίας, Ετήσια Γενική Έκθεση επί της δραστηριότητας της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Κεφ. IV Κοινοτικός οικονομικός και κοινωνικός χώρος.

⁴ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Agenda 2000, Μεταρρύθμιση της ΚΓΠ, (1999).

αφορούν θέματα όπως η γεωργία στις ορεινές περιοχές ή προβλήματα απεργήμωσης της υπαίθρου.

Αυτοί που επωφελούνται κυρίως από την ΚΓΠ είναι οι αγρότες. Από την αρχή ένας από τους κύριους στόχους της πολιτικής ήταν να εξασφαλίσει για τους γεωργούς ένα δίκαιο και αξιόπιστο εισόδημα από τη γη. Για το σκοπό αυτό, η ΚΓΠ προσπάθησε να βελτιώσει την αποτελεσματικότητα των ευρωπαϊκών γεωργών πιστεύοντας ότι μόνον ένας ανταγωνιστικός γεωργικός τομέας μπορεί να εγγυηθεί γεωργικά εισοδήματα σε μακροπρόθεσμη βάση. Η βελτίωση της ανταγωνιστικότητας προέκυψε από περικοπές των παραγωγικών εξόδων, από την ανάπτυξη νέων οικονομικών δραστηριοτήτων καθώς και από τον εκσυγχρονισμό των μεθόδων παραγωγής.

Τα οφέλη της ΚΓΠ για τους καταναλωτές είναι πολυάριθμα. Η ποικιλία των προϊόντων που είναι διαθέσιμα στην αγορά αυξάνεται συνεχώς και τα περισσότερα από αυτά είναι διαθέσιμα σε σταθερή βάση καθ' όλη τη διάρκεια του χρόνου. Το κόστος των προϊόντων διατροφής έχει παραμείνει σχετικά σταθερό ανεξάρτητα από τις διακυμάνσεις της παραγωγής και οι τιμές είναι παρεμφερείς στα διάφορα κράτη μέλη. Οι καταναλωτές επωφελούνται επίσης από τη γνώση ότι καταβάλλεται κάθε προσπάθεια ώστε τα τρόφιμα που αγοράζουν, οπουδήποτε στην ΕΕ, να ανταποκρίνονται σε συγκεκριμένα πρότυπα όσον αφορά την ποιότητα και την υγεία. Οι ονομασίες προέλευσης και οι γεωγραφικές ενδείξεις βοηθούν τους καταναλωτές να βρίσκουν υψηλής ποιότητας τοπικά προϊόντα που παράγονται σύμφωνα με παραδοσιακά αναγνωρισμένες μεθόδους και πρότυπα.

Έως τις αρχές της δεκαετίας του '80, η ΚΓΠ είχε επιτύχει τους στόχους που είχε η ίδια καθορίσει το 1962. Η γεωργική παραγωγή της Κοινότητας είχε αυξηθεί σε σημείο που οι αγορές ήταν σταθερές και οι προμήθειες ήταν συνεχώς διαθέσιμες στους καταναλωτές σε σταθερές τιμές. Γενικά, είχαν δημιουργηθεί οι προϋποθέσεις για να αποκτήσουν οι αγρότες ένα ευπρεπές βιοτικό επίπεδο. Στα μέσα της δεκαετίας του '90, η Ευρωπαϊκή Ένωση είχε γίνει ο μεγαλύτερος εισαγωγέας (για προϊόντα που δεν παράγει η ίδια σε επαρκείς ποσότητες) και ο δεύτερος μεγαλύτερος εξαγωγέας γεωργικών προϊόντων στον κόσμο.

Η επιτυχία όμως συνοδεύτηκε και από ορισμένες λιγότερο επιθυμητές παρενέργειες. Οι υψηλές ελάχιστες εγγυημένες τιμές για τους αγρότες έδρασαν ως κίνητρο για την εντατικοποίηση της παραγωγής. Σε ορισμένες περιοχές αυτό οδήγησε στην υπερβολική χρήση της γης με αρνητικές περιβαλλοντικές επιπτώσεις.

Η εντατική παραγωγή σήμαινε επίσης τη δημιουργία σημαντικών πλεονασμάτων σε ορισμένους τομείς. Κατά μέσο όρο, ο όγκος της γεωργικής παραγωγής αυξανόταν

κατά 2% ετησίως, ενώ η κατανάλωση αυξανόταν μόνο κατά 0,5%. Συνεπώς, μεγάλωνε επίσης το κόστος της αποθεματοποίησης των πλεονασμάτων.

Οι τιμές της ΕΕ ήταν κατά παράδοση υψηλότερες από τις διεθνείς τιμές. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι κατά την ενοποίηση των τιμών οι τιμές καθορίστηκαν σε επίπεδα που πλησίαζαν τις υψηλότερες τιμές που υπήρχαν μεταξύ των ιδρυτικών μελών, οι περισσότερες από τις οποίες ήταν ήδη υψηλότερες από τις διεθνείς τιμές. Το χάσμα εξακολούθησε να μεγαλώνει. Τα εισαγόμενα προϊόντα ήταν λιγότερο ανταγωνιστικά στην αγορά της ΕΕ λόγω των υψηλών εισφορών και των ποσοτικών περιορισμών. Σε μία συνεχώς πιο ανοιχτή παγκοσμιοποιημένη οικονομία γινόταν όλο και δυσκολότερο να διατηρηθεί αυτός ο προστατευτισμός. Εξάλλου, οι επιδοτήσεις της Κοινότητας των εξαγωγών αγροτικών προϊόντων προκάλεσαν και προκαλούν συχνά εμπορικές τριβές και συγκρούσεις με τρίτες εξαγωγικές χώρες.

Όσον αφορά τα γεωργικά εισοδήματα δεν λαμβανόταν πια υπόψη η μεγαλύτερη πλειονότητα των μικρών και μεσαίων οικογενειακών γεωργικών εκμεταλλεύσεων. Στην αρχή του 1990, υπολογίστηκε ότι το 20% των πιο παραγωγικών γεωργικών εκμεταλλεύσεων στην ΕΕ απορροφούσε περίπου το 80% όλης της γεωργικής στήριξης. Συνέπεια αυτών των εξελίξεων ήταν ότι τα επίπεδα αυτών των δαπανών αυξάνονταν συνεχώς, πράγμα που ήταν όλο και πιο δύσκολο να δικαιολογηθεί.

Το 1972 εισήχθησαν στην ΚΓΠ ορισμένα διαρθρωτικά μέτρα για να προωθηθεί ο εκσυγχρονισμός των γεωργικών εκμεταλλεύσεων, να χορηγηθεί βοήθεια στους αγρότες για να αποκτήσουν επαγγελματικά προσόντα και για να δημιουργηθούν κίνητρα για να παραμείνουν οι νέοι αγρότες στη γεωργία. Άλλα μέτρα θεσπίστηκαν για να αντιμετωπισθούν οι ειδικές δυσκολίες των αγροτών στις **ορεινές και μειονεκτικές περιοχές**, η μεταποίηση και εμπορία γεωργικών προϊόντων.

Το 1992, το Συμβούλιο των Υπουργών ενέκρινε την πιο ριζική μεταρρύθμιση της ΚΓΠ από τη δημιουργία της. Οι βασικοί στόχοι ήταν να αντισταθμιστούν οι λιγότεροι επιθυμητές παρενέργειες της πολιτικής και να βρεθεί η ΚΓΠ στο κέντρο των κοινοτικών προσπαθειών για την αγροτική ανάπτυξη. Το κεντρικό σημείο της δέσμης των μέτρων ήταν η μείωση των τιμών των βασικών προϊόντων, που συνδέονται με την απόσυρση εκτάσεων από την παραγωγή. Οι γεωργικές τιμές άρχισαν να πλησιάζουν περισσότερο προς τις διεθνείς τιμές, αν και η απόσταση εξακολουθεί να είναι μεγάλη. Οι αγρότες έλαβαν αντιστάθμιση για τη μείωση των τιμών στόχου. Η αντιστάθμιση έλαβε τη μορφή άμεσης εισοδηματικής στήριξης, που υπολογίστηκε με βάση το μέσο όρο των συγκομιδών σε κάθε αγροτική περιοχή. Για τις πιο ευάλωτες κατηγορίες αγροτών καθώς και για την προώθηση λιγότερο εντατικών μεθόδων χορηγήθηκε πρόσθετη χρηματοδοτική στήριξη.

Οι προτάσεις συνεχίζονται προς την κατεύθυνση που επελέγη το 1992, ώστε η ΚΓΠ να προσανατολιστεί περισσότερο προς την αγορά για να ισχυροποιήσει το οικονομικό δυναμικό του τομέα και να παράσχει σταθερές θέσεις απασχόλησης. Επιπλέον, οι ανταγωνιστικές τιμές πρέπει να συμβαδίζουν με τα υψηλότερα πρότυπα ποιότητας και ασφάλειας.

1.4.2 ΜΕΣΟΓΕΙΑΚΑ ΟΛΟΚΛΗΡΩΜΕΝΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ

Τα Μεσογειακά Ολοκληρωμένα Προγράμματα (ΜΟΠ) αποτελούνταν από πολυετείς δράσεις που παρουσίαζαν συνοχή τόσο μεταξύ τους, όσο και με τις κοινές πολιτικές και συνέβαλαν στην υλοποίηση των στόχων. Η χρονική διάρκεια τους ήταν επταετής με χρονικό σημείο έναρξης το 1986. Τα ΜΟΠ αφορούσαν κυρίως παραγωγικές επενδύσεις, έργα υποδομής, και αξιοποίηση του ανθρωπίνου δυναμικού.

Συγκεκριμένα, οι δράσεις των ΜΟΠ αφορούσαν τους εξής τομείς οικονομικής δραστηριότητας:

- γεωργία, αλιεία και συναφείς δραστηριότητες
- ενέργεια
- υπηρεσίες (συμπεριλαμβανομένου του τουρισμού)

Το ύψος της συνδρομής καθοριζόταν ανάλογα με τις πραγματικές ανάγκες των περιφερειών και με **προτεραιότητα στις μειονεκτούσες περιοχές** και τις περιοχές που θίγονται περισσότερο από τις συνέπειες της διεύρυνσης.

Η βασική καινοτομία των ΜΟΠ βρισκόταν στην έννοια των ολοκληρωμένων προγραμμάτων, η οποία μπορούσε να θεωρηθεί ότι έχει δύο διαστάσεις: αφενός, επιδίωκε να εμπλέξει τις *τοπικές πρωτοβουλίες* και τις περιφερειακές και τοπικές αρχές στην κατάρτιση αλλά και στην υλοποίηση των προγραμμάτων και αφετέρου, επιδίωκε έναν γενικότερο συντονισμό των κοινοτικών δράσεων.

Η καινοτομία εμφανιζόταν στον συντονισμό των χρηματοδοτικών μέσων της Κοινότητας και ιδιαίτερα η συμπληρωματικότητα των δράσεων των διαρθρωτικών Ταμείων που εισάγονταν για πρώτη φορά με τα ΜΟΠ. Ο συντονισμός με την ευρύτερη έννοια απαιτούσε, ακόμα, την εσωτερική συνοχή των προγραμμάτων, με τη μορφή των αλληλοσυμπληρούμενων έργων και ενεργειών που επιδίωκαν έναν κοινό στόχο. Αυτή η έννοια του ολοκληρωμένου προγράμματος επικράτησε και στη μεταρρύθμιση των διαρθρωτικών Ταμείων.

Οι βασικότεροι αναπτυξιακοί άξονες των Μεσογειακών Προγραμμάτων ήταν η προσαρμογή της γεωργικής παραγωγής στις απαιτήσεις της αγοράς, η ολοκληρωμένη ανάπτυξη των εσωτερικών περιοχών, η ενίσχυση της κτηνοτροφίας, αλιείας και υδατοκαλλιέργειας, η ανάπτυξη της γεωργίας των πεδινών περιοχών, **η άμβλυνση των ανισοτήτων των εσωτερικών περιοχών και των νησιών σε σχέση με τη περιφέρεια και τη χώρα γενικότερα.**

Τα Μεσογειακά Ολοκληρωμένα Προγράμματα βοήθησαν στην βελτίωση των υποδομών της γεωργίας με βελτίωση και επέκταση των αρδευτικών εκτάσεων, με αναδάσώσεις, βελτιώσεις υποβαθμισμένων δασών, με διευθετήσεις χειμάρρων και έργα πυροπροστασίας, αλλά και κατασκευή δασικών δρόμων και γενικά της αγροτικής οδοποιίας.

Παρόλα αυτά διαπιστώνεται ότι τα μέτρα των Προγραμμάτων δεν στόχευαν σε μια συνολική αντιμετώπιση της ανάπτυξης του χώρου της γεωργίας αλλά οι απορροφήσεις των κονδυλίων επιτυγχάνονταν από μέτρα αποσπασματικού χαρακτήρα που δεν καθιστούσαν δυνατή τη δημιουργία οικονομιών κλίμακας.

1.4.3 Α' ΚΑΙ Β' ΚΟΙΝΟΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΣΤΗΡΙΞΗΣ 1989–93, 1994-99

Το ΚΠΣ 1989 – 1993, όσον αφορά τον αγροτικό τομέα, αποτέλεσε ένα σύνολο ενεργειών ομαδοποιημένο στο πλαίσιο Κανονισμών, Μεσογειακών Ολοκληρωμένων Προγραμμάτων (ΜΟΠ) και λειτουργικών Προγραμμάτων που συμβάλουν με ενισχυόμενες επενδύσεις, πριμ και αποζημιώσεις στα ακόλουθα επίπεδα ανάπτυξης:

- Στην βελτίωση των διαρθρώσεων στο επίπεδο των γεωργικών εκμεταλλεύσεων, ατομικών ή συλλογικών (εκσυγχρονισμός, αναδιαρθρώσεις καλλιεργειών, πρόωρη συνταξιοδότηση, εγκατάσταση νέων γεωργών, ομάδες παραγωγών κ.λ.π.).
- Στο επίπεδο των υποδομών κοινής ωφέλειας στο δημόσιο τομέα (αρδευτικά έργα, λιμνοδεξαμενές, δάση, εργαστήρια και ερευνητικά κέντρα κ.λ.π.) και στον ιδιωτικό (έργα μεταποίησης και εμπορίας γεωργικών, δασοκομικών και αλιευτικών προϊόντων), λαμβάνοντας υπόψη και τους προσανατολισμούς της ΚΑΠ.
- Στη διατήρηση γεωργικού πληθυσμού στις **ορεινές και μειονεκτικές περιοχές**, στη διαφύλαξη της υπαίθρου και του φυσικού περιβάλλοντος, στην αποκατάσταση ζημιών από πυρκαγιές και αντίξοες καιρικές συνθήκες που

συνέβησαν στο φυτικό και ζωικό κεφάλαιο καθώς και σε κατασκευές γεωργικών εκμεταλλεύσεων.

Η γεωργική παραγωγή μεταξύ 1980 – 1990 έχει αυξηθεί πολύ λίγο, κατά 6,5% έναντι 15,2 της Κοινότητας⁵. Ταυτόχρονα το ακαθάριστο γεωργικό προϊόν έχει παραμείνει περίπου στάσιμο, μεταβολή κατά 0,47% μεταξύ 1981 – 1990 σε σταθερές τιμές '80. Αποτέλεσμα ήταν να αυξηθούν οι εισαγωγές και να οδηγηθούμε σε εκτροπή εμπορίου, με διατάραξη του εμπορικού ισοζυγίου της χώρας.⁶ Παρ' όλα αυτά το κατά κεφαλή γεωργικό εισόδημα αυξήθηκε σε πραγματικούς όρους, εξαιτίας του γεγονότος των εισροών των κοινωνικών πόρων (εθνικών και κοινοτικών) και στην μείωση του αριθμού των απασχολούμενων⁷.

Ταυτόχρονα και οι συναλλαγματικές εισπράξεις της χώρας από την εφαρμογή της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής αυξάνονταν συνεχώς, υπερκαλύπτοντας το έλλειμμα του γεωργικού ισοζυγίου και συμβάλλοντας στην κάλυψη του συνολικού εμπορικού ισοζυγίου (εισπράξεις από FEOGA 1991, 533 δις. δρχ. έναντι γεωργικού ελλείμματος 111 δις. δρχ., στοιχεία Υπ. Γεωργίας). Έτσι ούτε η χώρα, ούτε ο γεωργικός πληθυσμός στο σύνολο του μπόρεσαν να αντιληφθούν την επιδείνωση της ανταγωνιστικότητας του γεωργικού τομέα και την εξασθένηση της θέσης του στην αγορά και στην εθνική οικονομία (μείωση της συμμετοχής του στη δημιουργία του Α.Ε.Π., δυσμενής τροπή του εξωτερικού ισοζυγίου, αποχώρηση συντελεστών της παραγωγής), η οποία προκύπτει και από την ποσοτική ανάλυση που πραγματοποιείται στο δεύτερο κεφάλαιο.

Στο δεύτερο Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης, οι παρεμβάσεις για το γεωργικό τομέα υλοποιήθηκαν κατά κύριο λόγο μέσω του Επιχειρησιακού Προγράμματος της Γεωργίας και οι οποίες χρηματοδοτήθηκαν από το ΕΓΤΠΕ. Παράλληλα, υπήρξε χρηματοδότηση δράσεων που σχετίζεται με τη βελτίωση του ανθρωπίνου δυναμικού στο Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Συνεχιζόμενης Κατάρτισης του Υπουργείου Εργασίας αλλά και από το ΕΠΤΑ, κυρίως για έργα υποδομών που αφορούν τον τομέα και είχαν ενταχθεί στα ΠΕΠ. Ένα πρώτο συμπέρασμα που προκύπτει για τον τομέα της γεωργίας για την περίοδο του Β' ΚΠΣ είναι η υποεκτίμηση των αναγκών του τομέα σε σχέση με τους πόρους που διατέθηκαν.

⁵ Στοιχεία από Agricultural Situation in the Community, 1991 report, σ. T/33

⁶ Στοιχεία του Υπ. Γεωργίας

⁷ Πηγή ΕΣΥΕ και επεξεργασία στοιχείων Υπ. Γεωργίας.

Κατά τη διάρκεια του δεύτερου ΚΠΣ εφαρμόστηκαν μέτρα και πολιτικές, πολύ περισσότερο προσαρμοσμένες στις ιδιαιτερότητες του αγροτικού χώρου, χωρίς όμως να λαμβάνει υπόψη, στο βαθμό που ήταν αναγκαίο, τις ιδιαιτερότητες των ορεινών και μειονεκτικών περιοχών. Αυτό άλλωστε επιβεβαιώνεται από τη συνεχή "απομόνωση" των περιοχών αυτών σε σχέση με τις υπόλοιπες περιοχές της Ελλάδας.

Παρ' όλα αυτά υιοθετήθηκαν δράσεις, οι οποίες συμβάλλουν στη βελτίωση των συνθηκών και στην άρση της απομόνωσης των ορεινών και μειονεκτικών περιοχών (αν και αποσπασματικά και όχι στα πλαίσια ενός ολοκληρωμένου σχεδιασμού εστιασμένου στις περιοχές αυτές).

1.4.4 ΚΟΙΝΟΤΙΚΗ ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΑ LEADER I,II

Η Κοινοτική Πρωτοβουλία LEADER (Liaison Entre Actions de Development de l' Economie Rurale), σύμφωνα με τις ανακοινώσεις της Ευρωπαϊκής ένωσης 91/C /73/14, 94/C-180/12/1-7-1994, προωθεί την τοπική αγροτική ανάπτυξη **κατά προτεραιότητα σε ορεινές μειονεκτικές περιοχές** (με βάση την οδηγία 75/268 ΕΟΚ) και έχει ως βασικούς στόχους την συγκράτηση του πληθυσμού, την δημιουργία απασχόλησης, την δημιουργία συμπληρωματικών εισοδημάτων, την προστασία και την ανάδειξη του περιβάλλοντος και τη δημιουργία καινοτόμων ενεργειών στον αγροτικό χώρο.

Ιδιαίτερη αναφορά γίνεται στη συγκεκριμένη πρωτοβουλία διότι είναι η μοναδική που έχει ως κύριο προσανατολισμό τις παρεμβάσεις στις ορεινές και μειονεκτικές περιοχές και η άντληση συμπερασμάτων μπορεί να χρησιμοποιηθεί στα πλαίσια ολοκληρωμένης στρατηγικής ανάπτυξης αυτών των περιοχών.

Οι γενικοί στόχοι της πρωτοβουλίας προσαρμοσμένοι στις ιδιαιτερότητες του ελληνικού χώρου είναι η αναζήτηση νέων προσανατολισμών και νέων μορφών ανάπτυξης του αγροτικού χώρου στο πλαίσιο της εξομάλυνσης των δυσμενών επιπτώσεων που έχει για την Ελλάδα η εφαρμογή της νέας κοινής αγροτικής πολιτικής, καθώς και η δημιουργία δικτύου ομάδων τοπικής δράσης ως πυρήνα κατάλληλα εξοπλισμένο και στελεχωμένο επιστημονικά.

Η κοινοτική πρωτοβουλία **LEADER I** εφαρμόστηκε σε ορεινές και μειονεκτικές περιοχές 27 Νομών της χώρας και σε συνολική έκταση που έφτασε τα 40.104 χιλ. στρ., έκταση που αποτελεί το 30% της συνολικής έκτασης της χώρας. Ο συνολικός πληθυσμός της περιοχής αναφοράς έφτασε τα 1.378.000 κατοίκους και αποτελεί ποσοστό 14% του συνολικού πληθυσμού της χώρας.

Στα πλαίσια των γενικών στόχων αναγνωρίστηκαν και επιδιώχθηκαν σε κάθε περιοχή παρέμβασης και ειδικοί στόχοι όπως η ενίσχυση της υπαίθρου, η ανάπτυξη εξωγεωργικών δραστηριοτήτων ως εναλλακτική και συμπληρωματική απασχόληση του τοπικού πληθυσμού, διαφύλαξη των φυσικών πόρων, κ.λπ

Τα έργα και οι δράσεις που υλοποιήθηκαν στα πλαίσια της πρωτοβουλίας αφορούν στα ακόλουθα επτά Μέτρα:

1. Τεχνική υποστήριξη στην αγροτική ανάπτυξη
2. Επαγγελματική κατάρτιση
3. Αγροτουρισμός
4. Μικρές επιχειρήσεις, βιοτεχνίες, υπηρεσίες παρεχόμενες σε μικρή κλίμακα
5. Επιτόπου αξιοποίηση και εμπορία της γεωργικής, δασοκομικής και αλιευτικής παραγωγής
6. Άλλα μέτρα
7. Δημιουργία υποδομής στους φορείς υλοποίησης

Η εφαρμογή της πρωτοβουλίας συνάντησε δυσχέρειες τόσο σε επίπεδο φορέων υλοποίησης, όσο και σε επίπεδο ενδιαμέσου φορέα και λοιπών εμπλεκόμενων δημοσίων αρχών. Παρά τις δυσχέρειες που προέκυψαν η εφαρμογή του προγράμματος απέφερε αποτελέσματα σε *θεσμικό επίπεδο* αλλά και στο *ίδιο το φυσικό αντικείμενο*.

Σε επίπεδο θεσμικό διακρίνουμε:

- την ενεργοποίηση του τοπικού πληθυσμού προκειμένου να στηριχθεί το έργο ομάδων τοπικής δράσης,
- την απόκτηση εμπειρίας και την επαφή με νέες μεθόδους προγραμματισμού και διοίκησης για την άμεση στήριξη των κοινών τοπικών πρωτοβουλιών για την ανάπτυξη των αγροτικών περιοχών,
- κατανόηση της ανάγκης ολοκληρωμένων παρεμβάσεων με έμφαση στην αξιοποίηση έργων ή δραστηριοτήτων, που υλοποιήθηκαν στα πλαίσια άλλων προγραμμάτων, ώστε να υπάρχουν πολλαπλασιαστικά οφέλη για τις περιοχές κ.α.

Σε επίπεδο φυσικού αντικείμενου διακρίνουμε την ενίσχυση δράσεων που συνεισέφεραν συμπληρωματικά στην αύξηση της αποτελεσματικότητας των παρεμβάσεων του ΚΠΣ στις περιοχές όπου εφαρμόσθηκε, αντιμετωπίζοντας προβλήματα αγροτικού χώρου, την προώθηση της τοπικής αγροτικής παραγωγής και την αξιοποίηση των τοπικών συγκριτικών πλεονεκτημάτων, την αξιοποίηση των

τοπικών και την ανάδειξη αξιόλογων φυσικών και ιστορικών χώρων με σκοπό τη διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς και την αύξηση του τουριστικού ρεύματος.

Στα πλαίσια της κοινοτικής πρωτοβουλίας **LEADER II**, εγκρίθηκε, από την Ε.Ε., για το διάστημα 1994-1999, πρόγραμμα πλαίσιο ύψους Δημόσιας Δαπάνης 208 εκ. ECU (περίπου 64 δις. δρχ.) από τα οποία η κοινοτική συμμετοχή ανέρχεται σε 51,7 δις. δρχ. και η εθνική συμμετοχή σε 12,3 δις. δρχ.

Στόχος της πρωτοβουλίας είναι τόσο, η κατά το δυνατόν, εξομάλυνση των δυσμενών επιπτώσεων που έχει για την Ελλάδα η εφαρμογή της νέας Κοινής Αγροτικής Πολιτικής, όσο και η συγκράτηση του αγροτικού πληθυσμού στην ύπαιθρο με παρεμβάσεις που εξασφαλίζουν την αιφόρο ανάπτυξή της, δίνουν τη δυνατότητα συμπληρωματικού εισοδήματος και συμβάλλουν στη μείωση της ανεργίας, στη διαφύλαξη των φυσικών πόρων και την προστασία του περιβάλλοντος.

Υπεύθυνη αρχή για τη διαχείριση της επιχορήγησης και την παρακολούθηση της πρωτοβουλίας σε επίπεδο Χώρας (ΕΝΔΙΑΜΕΣΟΣ ΦΟΡΕΑΣ), ορίστηκε, με σχετική σύμβαση που έχει υπογράψει με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, το Υπουργείο Γεωργίας.

Φορείς Υλοποίησης της πρωτοβουλίας μπορεί να είναι :

α) Ομάδες Τοπικής Δράσης, στις οποίες συμμετέχουν κυρίως τοπικοί συλλογικοί φορείς (οργανισμοί τοπικής αυτοδιοίκησης, ενώσεις ή επιχειρήσεις ΟΤΑ, γεωργικοί Συν/σμοί ή ενώσεις τους, άλλοι κοινωνικοί ή επαγγελματικοί φορείς), έχουν τη μορφή ανώνυμης εταιρείας και καταστατικό σκοπό την αγροτική ανάπτυξη.

β) Συλλογικοί Φορείς του αγροτικού χώρου, δημόσιοι ή ιδιωτικοί, οι οποίοι αναλαμβάνουν την υλοποίηση θεματικών δράσεων στα πλαίσια της αγροτικής ανάπτυξης.

Τελικοί δικαιούχοι - επενδυτές της πρωτοβουλίας μπορούν να είναι κάθε φυσικό ή νομικό πρόσωπο (Ιδιώτες, ΟΤΑ, επιχειρήσεις ΟΤΑ, Συν/σμοί, Σύλλογοι κ.λ.π.)

Στα πλαίσια της πρωτοβουλίας περιλαμβάνονται τα ακόλουθα :

Σκέλος Α' : " Απόκτηση ικανοτήτων" :

Πρόκειται για ένα προκαταρτικό στάδιο με αντικείμενο τη διάγνωση των αναγκών μιας περιοχής, την ενημέρωση, κατάρτιση, και ευαισθητοποίηση του πληθυσμού για την ενεργό συμμετοχή του στο σχεδιασμό της αναπτυξιακής προσπάθειας και τελικό στόχο τη δημιουργία αναπτυξιακού Φορέα και την κατάρτιση σχεδίου τοπικής αγροτικής ανάπτυξης.

Σκέλος Β' : "Καινοτόμα προγράμματα αγροτικής ανάπτυξης".

Τα προγράμματα καταρτίζουν από τοπικούς αναπτυξιακούς Φορείς (Φορείς υλοποίησης) και αφορούν την ανάπτυξη του αγροτικού χώρου στο σύνολο του με διάφορες δράσεις, οι οποίες πρέπει να έχουν χαρακτηριστικά όπως καινοτομίας, δυνατότητας μεταφοράς τεχνογνωσίας, πολλαπλασιαστικότητας των αποτελεσμάτων, συμπληρωματικότητας με άλλες παρεμβάσεις, δημιουργίας θέσεων εργασίας, διαφοροποίησης της απασχόλησης και της παραγωγής κ.λ.π.

Οι δράσεις αυτές εντάσσονται σε 6 μέτρα, ανάλογα με το είδος τους.

1. "Τεχνική στήριξη". Αφορά κυρίως την κάλυψη των λειτουργικών δαπανών των Φορέων υλοποίησης.
2. "Επαγγελματική κατάρτιση". Οι ενέργειες του μέτρου αυτού συνδέονται με τις δράσεις που περιλαμβάνονται στα υπόλοιπα μέτρα του προγράμματος και πραγματοποιούνται σύμφωνα με τους κανόνες του ΕΚΤ - Υπ. Εργασίας.
3. "Αγροτουρισμός". Στα πλαίσια ενός στρατηγικού σχεδιασμού τοπικής αγροτουριστικής ανάπτυξης σχεδιάζονται από τους Φορείς υλοποίησης οι παρεμβάσεις
4. " Μικρές επιχειρήσεις".
5. "Αξιοποίηση επί τόπου και εμπορία γεωργικής, δασοκομικής παραγωγής και αλιείας".
6. "Διατήρηση και βελτίωση περιβάλλοντος & περιβάλλοντος χώρου".

Σκέλος Γ' : "Διακρατική συνεργασία". Αφορά σχέδια που υλοποιούνται από κοινού μεταξύ των Φορέων υλοποίησης δύο ή περισσότερων κρατών - μελών της Ε.Ε.

1.4.5 AGENDA 2000

Με την έγκριση είκοσι περίπου νομοθετικών μέτρων, η Ένωση ολοκλήρωσε το 1999 το σχέδιο της με τίτλο «Πρόγραμμα Δράσης 2000». Το Πρόγραμμα αυτό είναι ένα πρόγραμμα δράσης με βασικούς στόχους την ενίσχυση των Κοινοτικών πολιτικών (ΚΓΠ, Διαρθρωτική Πολιτική, Περιβάλλον), και τη χάραξη ενός νέου δημοσιονομικού πλαισίου της ΕΕ για την περίοδο 2000-2006, λαμβάνοντας υπόψη την προοπτική της διεύρυνσης προς ανατολάς. Στη βάση των αποφάσεων του Μαρτίου 1999 συμφωνήθηκαν:

α) Η συνέχιση των γεωργικών μεταρρυθμίσεων ακολουθώντας το δρόμο που χάραξαν οι αλλαγές του 1988 και 1992 προκειμένου να δοθεί ώθηση στην ανταγωνιστικότητα της ευρωπαϊκής γεωργίας, να ληφθούν περισσότερο υπόψη τα περιβαλλοντικά ζητήματα, να εξασφαλισθούν δίκαια εισοδήματα στους αγρότες, να απλουστευθεί η νομοθεσία και να αποκεντρωθεί η εφαρμογή της.

β) Η αύξηση της αποτελεσματικότητας των Διαρθρωτικών Ταμείων και του Ταμείου Συνοχής μέσω μεγαλύτερης θεματικής και γεωγραφικής συγκέντρωσης καθώς και βελτίωσης της διαχείρισής τους.

γ) Η έγκριση νέου δημοσιονομικού πλαισίου για την περίοδο 2000-2006 προκειμένου να δοθεί στην Ένωση η δυνατότητα να αντιμετωπίσει τις κύριες προκλήσεις την αρχή του 231^{ου} αιώνα, ιδίως της διεύρυνσης και της παγκοσμιοποίησης.

Στο πλαίσιο της AGENDA 2000 θεσμοθετήθηκαν μέτρα για τη διασφάλιση της χρηματοδότησης της ΚΓΠ, για τα καθεστώτα στήριξης στο πλαίσιο της ΚΓΠ, για την στήριξη της ανάπτυξης του αγροτικού χώρου, για τις ΚΟΑ, για την αλιεία κλπ.

Έτσι, στο διάστημα 2000-2006 για τις συνολικές δαπάνες της ΚΓΠ προβλέπεται να διατεθούν 297,74 δις Ευρώ (σε τιμές 1999), εκ των οποίων τα 267,37 για τις αγορές και τα 30,37 για την αγροτική ανάπτυξη.

Στους βασικούς στόχους συμπεριλαμβάνονται η συνέχιση της συγκράτησης των τιμών και η διατήρηση ή αύξηση των ποσοτικών περιορισμών στην παραγωγή (π.χ. ποσοτώσεις, συνυπευθυνότητα), η στήριξη των επενδύσεων στις αγροτικές εκμεταλλεύσεις, η ενίσχυση του ανθρώπινου δυναμικού (π.χ. νέοι αγρότες, πρόωρη συνταξιοδότηση, κατάρτιση), η ενίσχυση των Ορεινών και Μειονεκτικών Περιοχών, μια διευρυμένη πολιτική για τη διατήρηση και ανάπτυξη των δασών, η μεταποίηση και εμπορία γεωργικών προϊόντων, τα γεωργοπεριβαλλοντικά μέτρα καθώς και μια σειρά από μέτρα για την ανάπτυξη του συνόλου των αγροτικών περιοχών με άλλα λόγια για την ενίσχυση του συνόλου της τοπικής οικονομίας των αγροτικών περιοχών.

Με την Agenda 2000 αναγνωρίζεται ότι το μέλλον των αγροτικών κοινοτήτων δεν βασίζεται πλέον μόνο στο γεωργικό τομέα αλλά και σε προτάσεις που έχουν ως στόχο την ενδυνάμωση του οικονομικού και κοινωνικού ιστού των αγροτικών περιοχών και του περιορισμού της "εσωτερικής μετανάστευσης" προς τα αστικά κέντρα. Έτσι, δίνεται έμφαση στην εναλλακτική απασχόληση όπως αγροτουρισμός, αναψυχή, πολιτιστικά, περιβάλλον. Το σχέδιο δράσης 2000 έχει πλήρη **εφαρμογή στις ορεινές και μειονεκτικές περιοχές**, οι οποίες συνδυάζουν πληρέστερα τα πλεονεκτήματα για έναν εναλλακτικό και ολοκληρωμένο τρόπο ανάπτυξης.

1.4.6 ΤΑ ΔΙΑΡΘΡΩΤΙΚΑ ΤΑΜΕΙΑ

Στη διάρκεια των ετών, έχουν θεσπισθεί τέσσερα είδη Διαρθρωτικών Ταμείων. Πρόκειται για το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΤΠΑ), το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (ΕΚΤ), για το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Προσανατολισμού και Εγγυήσεων (ΕΓΤΠΕ) τμήμα "**Προσανατολισμός**", και για το χρηματοδοτικό μέσο προσανατολισμού της αλιείας (ΧΜΠΑ) :

- το ΕΤΠΑ συμβάλλει κυρίως στην ενίσχυση των αναπτυξιακά καθυστερημένων περιφερειών, αυτών που ευρίσκονται σε στάδιο οικονομικού αναπροσανατολισμού και αυτών που αντιμετωπίζουν διαρθρωτικές δυσχέρειες·
- το ΕΚΤ παρεμβαίνει κυρίως στο πλαίσιο της ευρωπαϊκής στρατηγικής για την απασχόληση
- το ΕΓΤΠΕ "εγγυήσεις" συμβάλλει στην ανάπτυξη και τη διαρθρωτική προσαρμογή των αναπτυξιακά καθυστερημένων περιφερειών, βελτιώνοντας την αποτελεσματικότητα των δομών παραγωγής, μεταποίησης και εμπορίας των γεωργικών και δασικών προϊόντων, καθώς και στην ανάπτυξη των αγροτικών ζωνών.
- τέλος, το ΧΜΠΑ αποτελεί ένα χρηματοδοτικό διαρθρωτικό μέσο που προορίζεται για τον τομέα της αλιείας.

Στόχοι προτεραιότητας και κοινοτικές πρωτοβουλίες

Αποβλέποντας στην ενίσχυση της αποτελεσματικότητας των διαρθρωτικών δράσεων, ο κανονισμός 1260/99 προβλέπει μείωση του αριθμού των στόχων από 7 σε τρεις στόχους προτεραιότητας :

- **Ο στόχος 1** αποσκοπεί στην προώθηση και τη διαρθρωτική προσαρμογή των αναπτυξιακά καθυστερημένων περιοχών, των οποίων το μέσο κατά κεφαλή ΑΕΠ είναι χαμηλότερο του 75% του μέσου όρου της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Αυτός ο νέος στόχος αφορά επίσης τις εξαιρετικά απομακρυσμένες περιφέρειες (γαλλικά υπερπόντια διαμερίσματα, τις Αζόρες, Μαδέρα και τα Κανάρια Νησιά) καθώς και τις περιοχές τις οποίες αφορά ο παλαιός στόχος 6 που δημιουργήθηκε μετά την Πράξη προσχωρήσεως της Αυστρίας, της Φινλανδίας και της Σουηδίας. Όπως ίσχυε και πριν, τα 2/3 των μέτρων των διαρθρωτικών Ταμείων λαμβάνονται για το στόχο 1. Τα μέτρα που

λαμβάνονται στο πλαίσιο αυτού του στόχου αφορούν περίπου το 20% του συνολικού πληθυσμού της Ένωσης·

- **Ο στόχος 2** συμβάλλει στη στήριξη της οικονομικής και κοινωνικής μετατροπής των περιοχών με διαρθρωτικά προβλήματα, εκτός από αυτές που επιλέγονται για το νέο στόχο 1. Ο στόχος αυτός συγκεντρώνει τους παλαιούς στόχους 2 και 5β καθώς και άλλες περιοχές που αντιμετωπίζουν πρόβλημα οικονομικής διαφοροποίησης. Γενικότερα, αφορά τις ζώνες εκείνες όπου σημειώνονται οικονομικές αλλαγές, τις παρακμάζουσες αγροτικές περιοχές, τις περιοχές που αντιμετωπίζουν κρίση και εξαρτώνται από την αλιεία καθώς και τις αστικές συνοικίες που αντιμετωπίζουν δυσκολίες. Το 18%, κατ' ανώτατο όριο, του πληθυσμού της Ένωσης θα καλύπτεται από τον εν λόγω στόχο·
- **Ο στόχος 3** συγκεντρώνει όλα τα μέτρα υπέρ της ανάπτυξης των ανθρωπίνων πόρων εκτός των περιοχών που επιλέγονται για το στόχο 1. Ο στόχος αυτός περιλαμβάνει τους παλαιούς στόχους 3 και 4. Αποτελεί το πλαίσιο αναφοράς όλων των μέτρων, που λαμβάνονται για τη νέα ρύθμιση της απασχόλησης στο πλαίσιο της συνθήκης του Άμστερνταμ και της ευρωπαϊκής στρατηγικής για την απασχόληση.

Για τις περιοχές που είναι επιλέξιμες για τους στόχους 1, 2 και 5β μεταξύ 1994 και 1999, αλλά δεν είναι επιλέξιμες για τους στόχους 1 ή 2 μεταξύ 2000 και 2006, δημιουργήθηκε ένα μεταβατικό καθεστώς.

Εξάλλου, οι νέοι κανονισμοί προβλέπουν μείωση του αριθμού των κοινοτικών πρωτοβουλιών από 13 σε 4. Οι νέες πρωτοβουλίες είναι :

- **INTERREG**, στόχος του οποίου είναι να προωθήσει τη διασυνοριακή, διακρατική ή διαπεριφερειακή συνεργασία·
- **LEADER**, στόχος του οποίου είναι να προωθήσει την αγροτική ανάπτυξη με πρωτοβουλίες ομάδων τοπικής δράσης·
- **EQUAL**, που προβλέπει την ανάπτυξη νέων μεθόδων καταπολέμησης των διακρίσεων και των ανισοτήτων πάσης φύσεως, όσον αφορά την πρόσβαση στην αγορά εργασίας·
- **URBAN**, που ευνοεί την οικονομική και κοινωνική αναζωογόνηση των χωριών και επαρχιών που αντιμετωπίζουν κρίση.

Το ποσό της συνολικής επιδότησης των διαρθρωτικών Ταμείων ανέρχεται σε 195 δισεκατομμύρια ευρώ για την περίοδο 2000-2006.

1.4.7 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Από τον Ιούνιο του 1999 η ΕΕ πέρασε σε μια νέα φάση στην πορεία εξέλιξής της με την υιοθέτηση των Κανονισμών για τη νέα Διαρθρωτική πολιτική των περιφερειών της και την θεσμοθέτηση των στόχων της AGENDA 2000 καθώς και των δεσμεύσεων που προκύπτουν στο πλαίσιο του ΠΟΕ.

Η ΕΕ ήδη από το 1972 άρχισε να επιδιώκει την εφαρμογή της αγροτικής διαρθρωτικής και αγροτικής αναπτυξιακής πολιτικής στις αγροτικές περιοχές, επιδιώκοντας παράλληλα μια ειδική προσέγγιση υπέρ των ορεινών και μειονεκτικών περιοχών της. Επίσης, από το 1992 άρχισε να αναδεικνύει την περιβαλλοντική διάσταση της γεωργίας. Η ΚΓΠ μέσα από σημαντικές διαδοχικές προσαρμογές και μεταρρυθμίσεις απέκτησε τον δεύτερο πυλώνα της που είναι η αγροτική ανάπτυξη της υπαίθρου, εκτός του του προϋπάρχοντος πρώτου πυλώνα που ήταν και είναι η κοινή οργάνωση των αγορών.

Ο δεύτερος αυτός πυλώνας, που συνοδεύει και συμπληρώνει τις πολιτικές των αγορών, θα στηρίξει κατά τα επόμενα έτη μεταξύ άλλων την κοινωνική γεωργία και τη γεωργία των ΟΜΠ, ώστε αφενός να απορροφήσουν το σοκ της προσαρμογής στις εξελίξεις των αγορών και των νέων ΚΟΑ και αφετέρου να προσαρμοσθούν στην αλλαγή των καταναλωτικών και περιβαλλοντικών απαιτήσεων. Λόγω της κλίμακας των παρεμβάσεων υπέρ των ΟΜΠ και της διατομεακής μορφής τους, η Ελληνική Κυβέρνηση θεωρεί τα περιφερειακά Επιχειρησιακά Προγράμματα ως καταλληλότερο μέσο άσκησης πολιτικής σε σχέση με το τομεακό πρόγραμμα. Για το λόγο αυτό επιχειρείται η ένταξη στα ΠΕΠ υποπρογραμμάτων "Ολοκληρωμένων Παρεμβάσεων σε Ορεινές Περιοχές".

Συμπερασματικά, δύναται να λεχθεί ότι οι στόχοι του νέου πυλώνα της ΚΓΠ είναι εναρμονισμένοι με τις επιδιώξεις της χώρας για την ολοκληρωμένη ανάπτυξη της υπαίθρου και ειδικότερα των ελληνικών ΟΜΠ, και ότι η ΕΕ διαθέτει στο πλαίσιο των διαρθρωτικών δράσεων της 2000-2006 τα αναγκαία προς αυτό μέσα. Η νέα διαχειριστική προσέγγιση της χώρας μας όσον αφορά την ολοκληρωμένη ανάπτυξη της υπαίθρου αναμένεται να επιδράσει θετικά στην αποτελεσματικότητα των παρεμβάσεων.

ΜΕΡΟΣ Β'**ΑΝΑΛΥΣΗ ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΗΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ ΤΩΝ
ΠΕΡΙΟΧΩΝ ΜΕΛΕΤΗΣ**

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΜΕΡΟΥΣ Β'

Στο συγκεκριμένο μέρος της Διπλωματικής εργασίας επιχειρείται μια καταγραφή της υφιστάμενης κατάστασης των υπό μελέτη περιοχών, δηλαδή των περιοχών Ζαγορίου, Μετσόβου και Τζουμέρκων.

Και οι τρεις αυτές περιοχές βρίσκονται εντός των πλαισίων του Νομού Ιωαννίνων και χαρακτηρίζονται από ορισμένα στοιχεία , κοινά και μη. Οι συγκεκριμένες ορεινές περιοχές αποτελούν τμήμα της Βόρειας Πίνδου και χαρακτηρίζονται από έντονο ανάγλυφο, πλούσιο φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον, μεγάλη ιστορική σημασία, ιδιαίτερα κοινωνικά δεδομένα , αλλά και από μια πληθώρα προβλημάτων όπως αδυναμία συγκράτησης πληθυσμού, σαθρή παραγωγική βάση, έλλειψη υποδομών, αλλοτρίωση πολιτιστικού περιβάλλοντος κτλ.

Στα κεφάλαια που ακολουθούν γίνεται μια ανάλυση υφιστάμενης κατάστασης σε κάθε περιοχή της μελέτης ξεχωριστά, καταγράφοντας τα στοιχεία φυσικής γεωγραφίας των περιοχών, την ιστορία του εκάστοτε τόπου, την οικονομία τους, την κοινωνική δομή και την εξέλιξή της, την οικιστική εικόνα τους, τις κάθε μορφής υποδομές και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της κάθε υπό μελέτης περιοχής.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΠΟΛΥΤΕΧΝΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΤΜΗΜΑ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ,
ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ &
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

"Προσέγγιση των αιτιών
διαφοροποίησης βαθμού
ανάπτυξης των ορεινών
περιοχών στα πλαίσια
του Ν. Ιωαννίνων.
Η περίπτωση των
περιοχών Ζαγορίου,
Μετσόβου και Τζουμέρκων "

ΦΟΙΤΗΤΗΣ:
ΜΠΙΡΜΠΟΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ

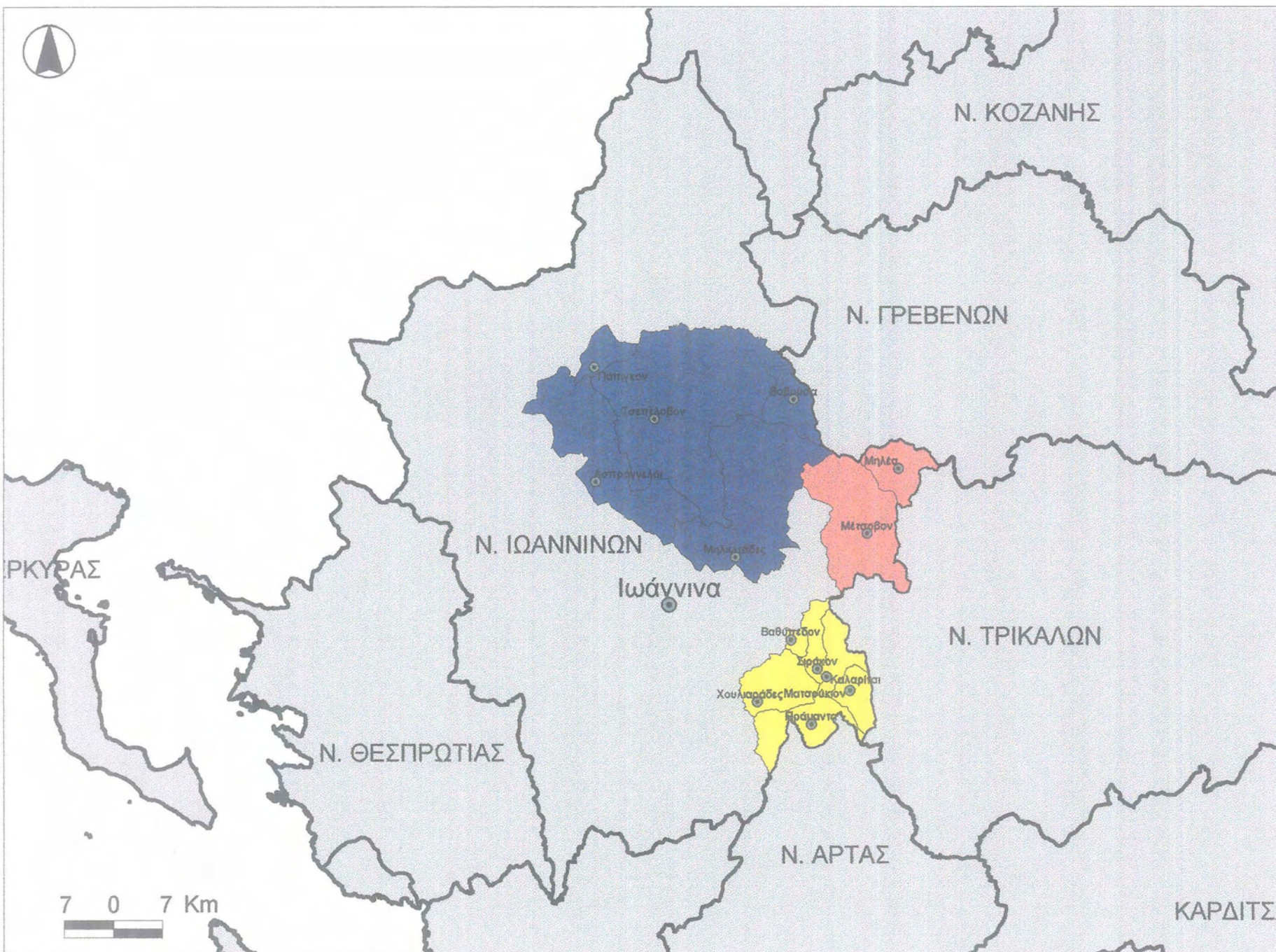
ΧΑΡΤΗΣ 1 : ΠΕΡΙΟΧΕΣ ΜΕΛΕΤΗΣ

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

- πρωτεύουσα Νομού
- Έδρες κατ. Δήμων
- Νομοί
- περιοχή Ζαγορίου
- περιοχή Τζουμέρκων
- περιοχή Μετσόβου

Βόλος, Φεβρουάριος 2003

7 0 7 Km

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

2. ΑΝΑΛΥΣΗ ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΗΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΖΑΓΟΡΙΟΥ

Εισαγωγή 2^{ου} Κεφαλαίου.

Το Ζαγόρι βρίσκεται στα βορειοανατολικά του Νομού Ιωαννίνων και αποτελεί ένα σύμπλεγμα από σαράντα πέντε παραδοσιακούς οικισμούς. Οι οικισμοί αυτοί έχουν ιστορία αιώνων , αλλά η ανάπτυξη που παρατηρείται σε αυτούς κατά τον 18^ο και αρχές του 19^{ου} αιώνα είναι ξεχωριστής σημασίας για τα ελληνικά δεδομένα.

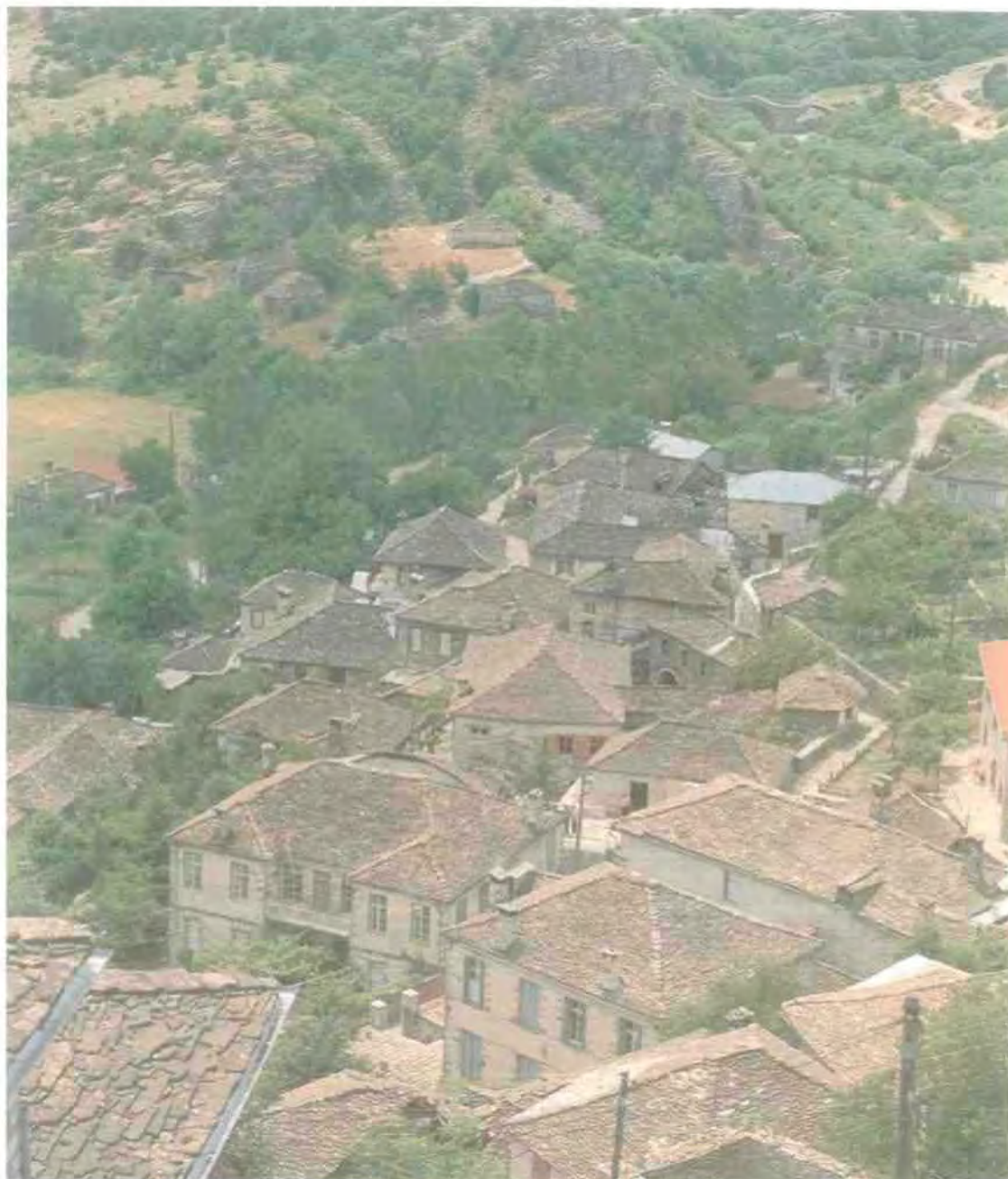
Η ακμή και ο πλούτος του Ζαγορίου στηρίχθηκε σε ευκαιρίες έξω από τον τόπο αυτό και από τις δυνατότητες που προήλθαν από τα ταξίδια και την μετανάστευση στο εξωτερικό.

Αργότερα όμως, παρατηρείται μια φθίνουσα πορεία στην οικονομία της περιοχής, γεγονός που συνοδεύεται από μια αισθητή μείωση του πληθυσμού της, η οποία αρχικά οφείλεται στην μετανάστευση των κατοίκων προς τις βιομηχανικά ανεπτυγμένες χώρες την Ευρώπης. Κατά την περίοδο 1940 - 1950 τα χωριά εγκαταλείπονται από τους λίγους εναπομείναντες κατοίκους, χτυπημένα από την κατοχή και τον εμφύλιο πόλεμο, χωρίς να έχουν την δυνατότητα επαναπροσέλκυσής τους, αφού αυτοί έχουν ήδη εγκατασταθεί στις μεγάλες πόλεις. Πρωταρχικό ρόλο στην εξέλιξη και την διατήρηση των οικισμών του Ζαγορίου έχουν αναλάβει τα Ιωάννινα, τα οποία αποτελούν την πρωτεύουσα του Νομού Ιωαννίνων και της περιφέρειας Ηπείρου.

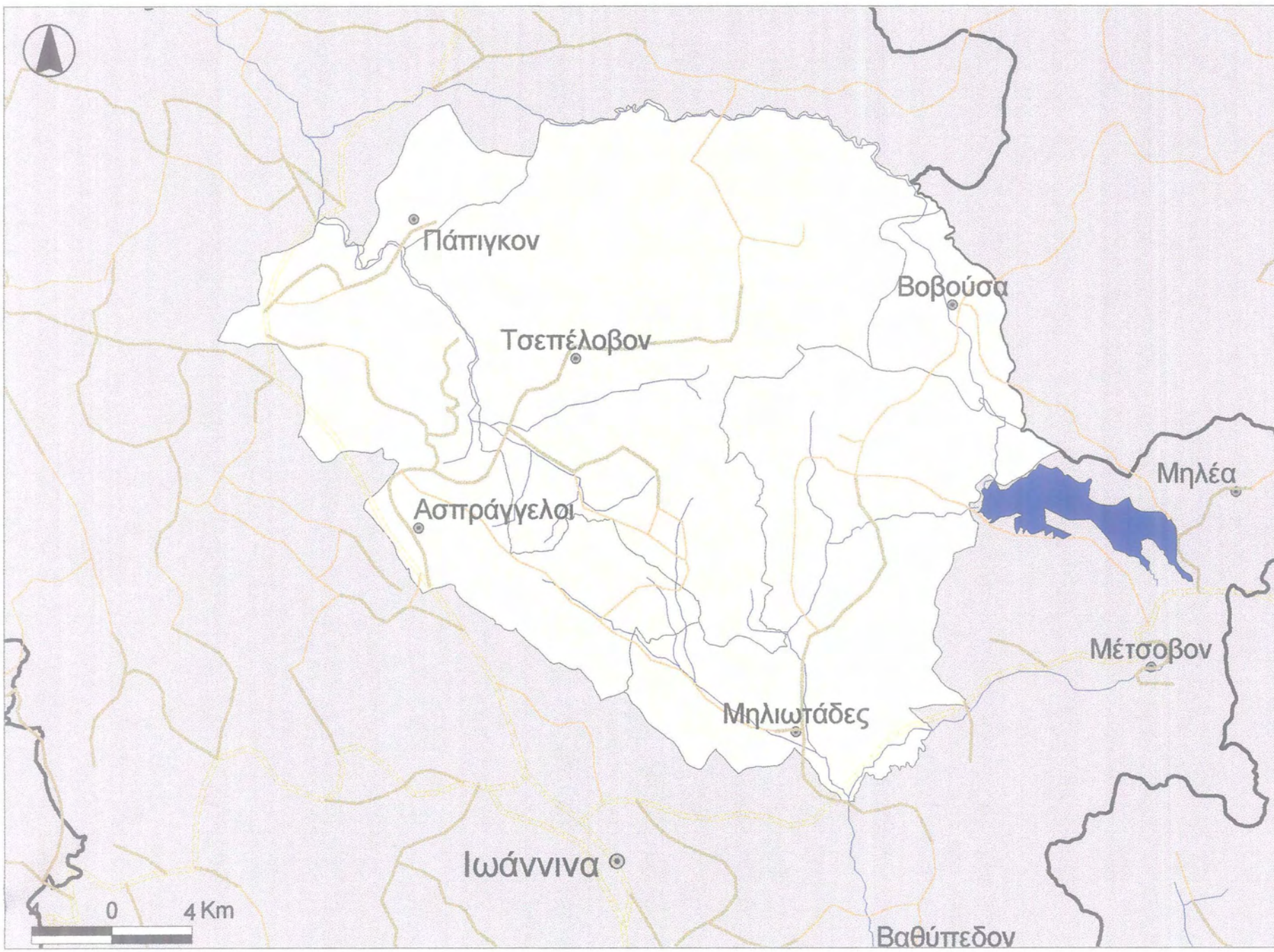
Το Ζαγόρι λοιπόν, παρόλο που ξεχώρισε σε όλη την Ήπειρο για την ευμάρειά του και τον πολιτισμό του, αργότερα παρακμάζει . Οι κάτοικοι μεταναστεύουν στις κοντινές πόλεις , όπου υπάρχει η κατάλληλη κοινωνική πρόνοια και θέσεις εργασίας. Τα χωριά ερημώνουν, αλλά διατηρούνται ιδιότυπες σχέσεις μεταξύ των πόλεων και των οικισμών.

Αυτό που έμεινε όμως σχεδόν ανεπηρέαστο από τον χρόνο είναι το απaráμιλλο κάλλος του φυσικού περιβάλλοντος του Ζαγορίου. Στις ψηλές κορυφές των βουνών, τις υγρές και εύφορες μικρές κοιλάδες του και στα ποτάμια του, βρήκε καταφύγιο μια πλούσια χλωρίδα και πανίδα μοναδική στην Ελλάδα και στην Ευρώπη. Στα παραπάνω χαρακτηριστικά προστίθεται , όπως προανέφερα, και μια ιδιαίτερα

πλούσια πολιτιστική κληρονομιά που εκφράζεται στην καλά διατηρημένη Ζαγορίσια αρχιτεκτονική, παραδοσιακή μουσική κτλ.

Φωτ. 1 : Το χωριό Κήποι, Δήμου Τύμφης

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΠΟΛΥΤΕΧΝΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΤΜΗΜΑ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ,
ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ &
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

"Προσέγγιση των αιτιών
διαφοροποίησης βαθμού
ανάπτυξης των ορεινών
περιοχών στα πλαίσια
του Ν. Ιωαννίνων.
Η περίπτωση των
περιοχών Ζαγορίου,
Μετσόβου και Τζουμέρκων "

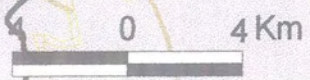
ΦΟΙΤΗΤΗΣ:
ΜΠΙΡΜΠΟΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ

ΧΑΡΤΗΣ 2 : ΠΕΡΙΟΧΗ ΖΑΓΟΡΙΟΥ

- ΥΠΟΜΝΗΜΑ**
- Τεχνητή λίμνη πηγών Αώου
 - αυτοκινητόδρομος (ΠΑΘΕ)
 - εθνική οδός
 - επαρχιακή οδός
 - δρόμοι τοπικής σημασίας
 - ποτάμια
 - Πρωτεύουσα Νομού
 - Έδρες νέων Δήμων
 - περιοχή Ζαγορίου
 - όρια Νομών

Βόλος, Φεβρουάριος 2003

2.1. ΦΥΣΙΚΗ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ.

2.1.1. Θέση στην περιφέρεια - γεωγραφικά χαρακτηριστικά.

Η Ήπειρος με έκταση 9203,2 τ.χ. και πληθυσμό 340.000 κατοίκους είναι η "χώρα των βουνών", και ταυτόχρονα η ορεινότερη περιοχή της Ελλάδος. Το 77% της επιφάνειάς της είναι ορεινό, το 13% ημιορεινό και μόλις το 10% πεδινό. Εξάλλου οι καλλιεργήσιμες εκτάσεις στην Ήπειρο αποτελούν το 14,1%, 51% είναι οι βοσκότοποι, 26,2% δάση και 8,7% λοιπές εκτάσεις (οικισμοί, ύδατα κλπ.)

Οι Μ.Ο. επί εθνικού επιπέδου αντίστοιχα είναι : καλλιεργήσιμες εκτάσεις 30%, βοσκότοποι 40%, δάση 22% και 8% λοιπές εκτάσεις.

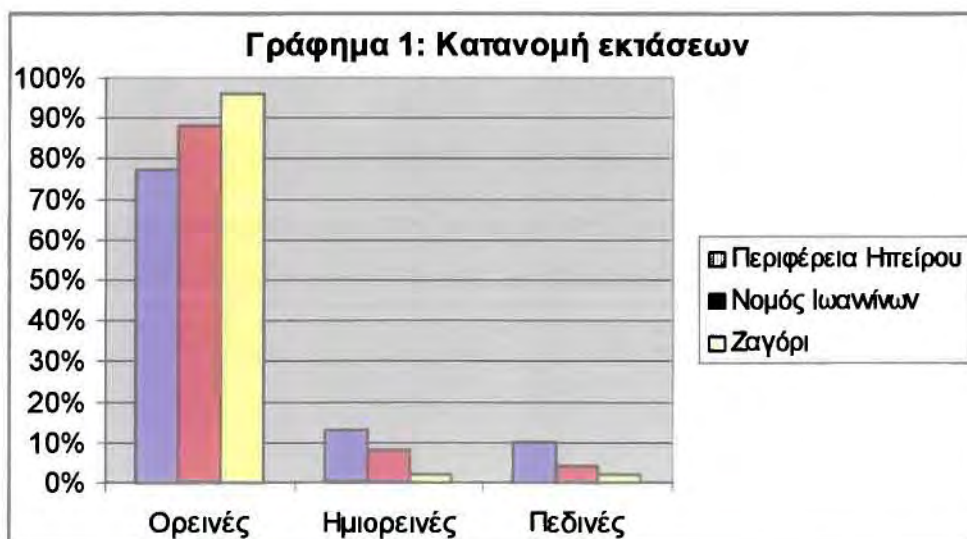
Οι αναλογίες αυτές για το Νομό Ιωαννίνων είναι μη συγκρίσιμες, σε εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο, αφού επί της συνολικής έκτασης των 4990,4 τ.χ. του Νομού το 88% είναι ορεινό, το 8% ημιορεινό και μόλις το 4% πεδινό.

Αυτές οι αναλογίες γίνονται δραματικές και πρωτοφανείς για το Ζαγόρι, αφού επί της συνολικής του έκτασης των 1052,7 τ.χ. το 96% είναι ορεινό και το 2% ημιορεινό και 2% πεδινό. Αναλυτικά:

Πίνακας 1 : Κατανομή εκτάσεων Ζαγορίου, με το κριτήριο της ορεινότητας

	Ποσοστό εκτάσεων		
	Ορεινές	Ημιορεινές	Πεδινές
Περιφέρεια Ηπείρου	77%	13%	10%
Νομός Ιωαννίνων	88%	8%	4%
Ζαγόρι	96%	2%	2%

Πηγή : Ε.Σ.Υ.Ε.

Πηγή : Ιδία επεξεργασία

Επίσης η πυκνότητα του πληθυσμού αντίστοιχα είναι:

Ελλάδα : 78 κάτοικοι / τ.χ.

Περιφέρεια Ηπείρου : 37 κάτοικοι / τ.χ.

Ζαγόρι : 6 κάτοικοι / τ.χ.

Έχοντας σαν κύριο γεωγραφικό χαρακτηριστικό την παρουσία της οροσειράς της Πίνδου, το Ζαγόρι είναι σε μεγάλο βαθμό μια απομονωμένη περιοχή , η οποία δεν συνδέεται σε ικανοποιητικό βαθμό με τα υπόλοιπα ηπειρωτικά ελλαδικά εδάφη.

Βρίσκεται δηλαδή εκ των πραγμάτων και εξαιτίας φυσικών λόγων εκτός: του κύριου άξονα ανάπτυξης της χώρας (που ορίζεται από τα σημεία Καβάλα - Θεσσαλονίκη - Λάρισα - Αθήνα - Πάτρα), των δευτερευόντων αξόνων που υπάρχουν στην περιφέρεια Ηπείρου, όπως είναι αυτός μεταξύ Ιωαννίνων - Πάτρας ή αυτός της παραλιακής ζώνης της Ηπείρου (Πρέβεζα - Πάργα - Ηγουμενίτσα), αλλά και αποκομμένη σαν περιοχή από τους κύριους οδικούς άξονες που συνδέουν την Ήπειρο από την υπόλοιπη ηπειρωτική Ελλάδα, όπως την Εθνική οδό Ηγουμενίτσας - Ιωαννίνων - Μετσόβου - Θεσσαλονίκης καθώς και την εθνική οδό Ιωαννίνων - Αθηνών.

Η σχεδόν τριγωνική περιοχή του Ζαγορίου, η οποία ονομασία της αποδόθηκε τον 6^ο μ.Χ. αιώνα και έχει προέλευση σλαβική (ζα=πίσω + γκόρι=βουνό)¹, ορίζεται από τρεις ψηλές κορυφές της Πίνδου: την Τύμφη ή Γκαμήλα (2480μ.) , το Μαυροβούνι (2100μ.) και το Μπισικέλι. Ωστόσο στο εσωτερικό της αναπτύσσεται ένας μεγάλος αριθμός ορεινών σχηματισμών και υψωμάτων με σημαντικότερες τις κορυφές Κλέφτες (1890μ.), Κουκουρούτζος (1883μ.), Γράβα (1636μ.), Τσούκα Ρόσια (1987μ.), Τσούκα Τζίνα (1833μ.), Κούστα (1731μ.), Καζαρίκα (1606μ.) και Σταυρός (1559μ.)²

Φωτ. 2 : Η κορυφή Τσούκα Ρόσια.

¹ Λαμπρίδης Ι. , "Ηπειρωτικά Μελετήματα - Ζαγοριακά", μέρος Ι , σελ 33-34.

Τα σημερινά όρια του Ζαγορίου καθορίζονται , ανατολικά από την εθνική οδό Ιωαννίνων - Μετσόβου, νότια από τον ορεινό όγκο του Μιτσικελίου, δυτικά από τον ποταμό Καλαμά και βόρεια από τον ποταμό Αώο.

Το Ζαγόρι αποτελεί σύμπλεγμα από 45 οικισμούς και χωρίζεται σε τρία γεωγραφικά διαμερίσματα : Ανατολικό, Κεντρικό και Δυτικό, των οποίων η διάκριση δεν είναι τυχαία αλλά είναι αποτέλεσμα γεωφυσικών (ποτάμια και δάση ως όρια) και οικονομικών παραγόντων (δάση στο ανατολικό, γεωργική γη στο κεντρικό, κτηνοτροφία στο δυτικό).

2.1.2. Γεωμορφολογία - Έδαφος.

Η περιοχή του Ζαγορίου είναι ορεινή και παρουσιάζει ανώμαλη ανάγλυφη διαμόρφωση και όψη. Στους ορεινούς όγκους επικρατεί ο ασβεστόλιθος με προεξέχουσες εξάρσεις κατά θέσεις. Στις χαμηλές κλιτές και λοφώδεις εξάρσεις επικρατεί ο φλύσχης. Μεταξύ των ορεινών όγκων και των λοφώδη εξάρσεων παρεμβάλλονται μερικές εδαφικές λεκάνες ως επίπεδες εκτάσεις , που έχουν σχηματιστεί κυρίως από αποθέσεις. Η μεγαλύτερη τέτοιου είδους πεδιάδα είναι αυτή του χωριού Ασπράγγελοι , στο κεντρικό Ζαγόρι, ο λεγόμενος και "κήπος της Ντοβράς"³.

Το έδαφος στις περιορισμένες αυτές εκτάσεις είναι καλής συστάσεως και καλής γονιμότητας. Το έδαφος των ορεινών όγκων και εξάρσεων είναι πτωχό έως άγονο και με μικρή φυτοκάλυψη, που οφείλεται κυρίως στην απόπλυση του επιφανειακού στρώματος λόγω της έντονης διάβρωσης που υφίσταται από τις θερμοκρασιακές μεταβολές, τους ανέμους και τις βροχοπτώσεις. Στις μικρής κλίσεως περιοχές το έδαφος είναι γόνιμο και παρουσιάζει καλή φυτοκάλυψη. Η πρώτη περίπτωση συναντάται κυρίως στο Δυτικό Ζαγόρι, ενώ η δεύτερη στο Ανατολικό, όπου και υπάρχουν εκπληκτικής ομορφιάς πυκνά δάση οξιάς και κωνοφόρων.

² Τσουμάνης Π., "Δήμος Τύμφης. Κοινωνικές μεταβολές και δυνατότητες ανάπτυξης", σελ. 13-14.

³ Μακρής Ε. , "Τα Ζαγοροχώρια. Ιστορική αναδρομή, Τουριστική περιήγηση.", σελ. 22.

⁴ Ο οικισμός Βραδέτο. Ονομάζεται και "μπαλκόνι του Ζαγορίου" , εξαιτίας της θέας που έχει από υψόμετρο 1340 μ. , και παρατηρεί ολόκληρο το κεντρικό Ζαγόρι καθώς και την εναλλαγή τοπίου.

2.1.3. Το κλίμα της περιοχής.

Ο προσανατολισμός της περιοχής είναι ανατολικό - μεσημβρινός και δυτικό - μεσημβρινός με εξαιρετική ηλιοφάνεια. Η πνοή των βόρειων ανέμων παρεμποδίζεται από την οροσειρά της Τύμφης, των νότιων από την οροσειρά του Μιτσικελίου και των ανατολικών από το όρος Μαυροβούνι.

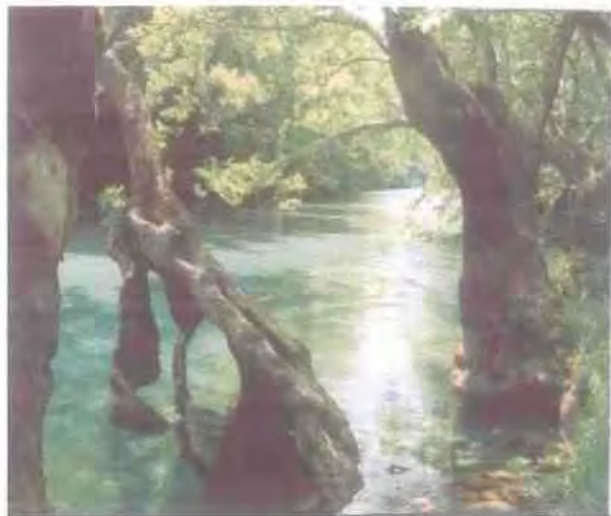
Διαφοροποιήσεις στο κλίμα έχουμε ανάλογα με το υψόμετρο. Το υψόμετρο της περιοχής ποικίλει με μέγιστο τα 1340 μ. για τους οικισμούς⁴ και 2480 μ. για το ορεινό συγκρότημα βοσκοτόπων στο όρος Τύμφη. Συνολικά όμως το κλίμα ανήκει στον ηπειρωτικό μεσογειακό τύπο, που χαρακτηρίζεται από άφθονες βροχοπτώσεις με την άνιση κατανομή τους και από υψηλό θερμοκρασιακό εύρος μεταξύ του χειμώνα και του καλοκαιριού. Το ετήσιο βροχομετρικό ύψος υπερβαίνει τα 1250 χιλιοστά και κατανέμεται σε 133 - 138 ημέρες. Χιονοπτώσεις, παγετοί και πτώση της θερμοκρασίας αρκετούς βαθμούς υπό του μηδενός, είναι χαρακτηριστικό γνώρισμα της περιοχής Ζαγορίου και ιδιαίτερα του ψηλότερου τμήματος του ορεινού συγκροτήματος Τύμφης.

Πρέπει να σημειωθεί ότι δεν υπάρχουν ακριβή μετεωρολογικά στοιχεία της περιοχής. Επίσης ένα χαρακτηριστικό στοιχείο είναι ότι παρά τις πολλές βροχοπτώσεις, τα πηγαία ή ρέοντα νερά στο κεντρικό και δυτικό Ζαγόρι σπανίζουν (σε αντίθεση με το ανατολικό) με αποτέλεσμα να γίνεται προβληματική η ύδρευση των ζώων κατά την περίοδο χρήσεως των βοσκοτόπων. Αυτό μπορεί να οφείλεται, σε συνάρτηση με τα *προαναφερθέντα*, στο απογυμνωμένο και διαβρωμένο έδαφος στο δυτικό τμήμα της περιοχής μελέτης, με αποτέλεσμα την αδυναμία συγκράτησης του νερού από το έδαφος και τον περαιτέρω εμπλουτισμό του υδροφόρου ορίζοντα.

2.1.4. Υδρολογική συγκρότηση.

Τα σημαντικότερα ποτάμια της περιοχής είναι ο Αώος στα βορειοανατολικά και ο Καλαμάς στα δυτικά. Ο Βοϊδομάτης ο οποίος αναπτύσσεται στο κεντρικό και δυτικό Ζαγόρι αποτελεί τον σημαντικότερο παραπόταμο του Αώου και συλλέγει τα όμβρια και πηγαία ύδατα της χαράδρας του Βίκου, ενώ ο Βάρδας (νοτιοανατολικά) και ο Ζαγορίτικος (νοτιοδυτικά) συμβάλλουν στον Άραχθο στην θέση Καμπέραγα, όπου εκεί τοπικά ονομάζονται Διπόταμος. Παραπόταμος του Βοϊδομάτη είναι και ο

λεγόμενος Βικάκης. Στο βόρειο τμήμα της περιοχής αναπτύσσεται ένα πλήθος χειμάρρων και ρεμάτων που καταλήγουν στον Αώο, ενώ πολλαπλάσιοι σε αριθμό είναι αυτοί του ανατολικού Ζαγορίου, που με την σειρά τους καταλήγουν στους Βάρδα και Ζαγορίτικο.

Φωτ. 3 : Ο ποταμός Βοϊδομάτης

Φωτ. 4: Ο ποταμός Βικάκης

Τέλος στην ενότητα του ανατολικού Ζαγορίου, και συγκεκριμένα στο Δ.Δ. Γρεβεντιού εντάσσεται διοικητικά και ένα μέρος της Τεχνητής Λίμνης Πηγών Αώου, ενώ στην κορυφή Αστράκα (2100 μ.) της Τύμφης βρίσκεται μια μικρή λίμνη, γνωστή ως Δρακόλιμνη⁵.

Φωτ. 5 & 6 : Η Δρακόλιμνη

⁵ Το όνομα αυτό το οφείλει στην ύπαρξη μέσα στο νερό της, καθ' όλη τη διάρκεια του έτους, ενός είδους αμφίβιων ζώων, τα οποία είναι γνωστά στους ντόπιους κατοίκους ως "δρακάκια".

"Προσέγγιση των αιτιών
διαφοροποίησης βαθμού
ανάπτυξης των ορεινών
περιοχών στα πλαίσια
του Ν.Ιωαννίνων.
Η περίπτωση των
περιοχών Ζαγορίου,
Μετσόβου και Τζουμέρκων "

ΦΟΙΤΗΤΗΣ:
ΜΠΙΡΜΠΟΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ

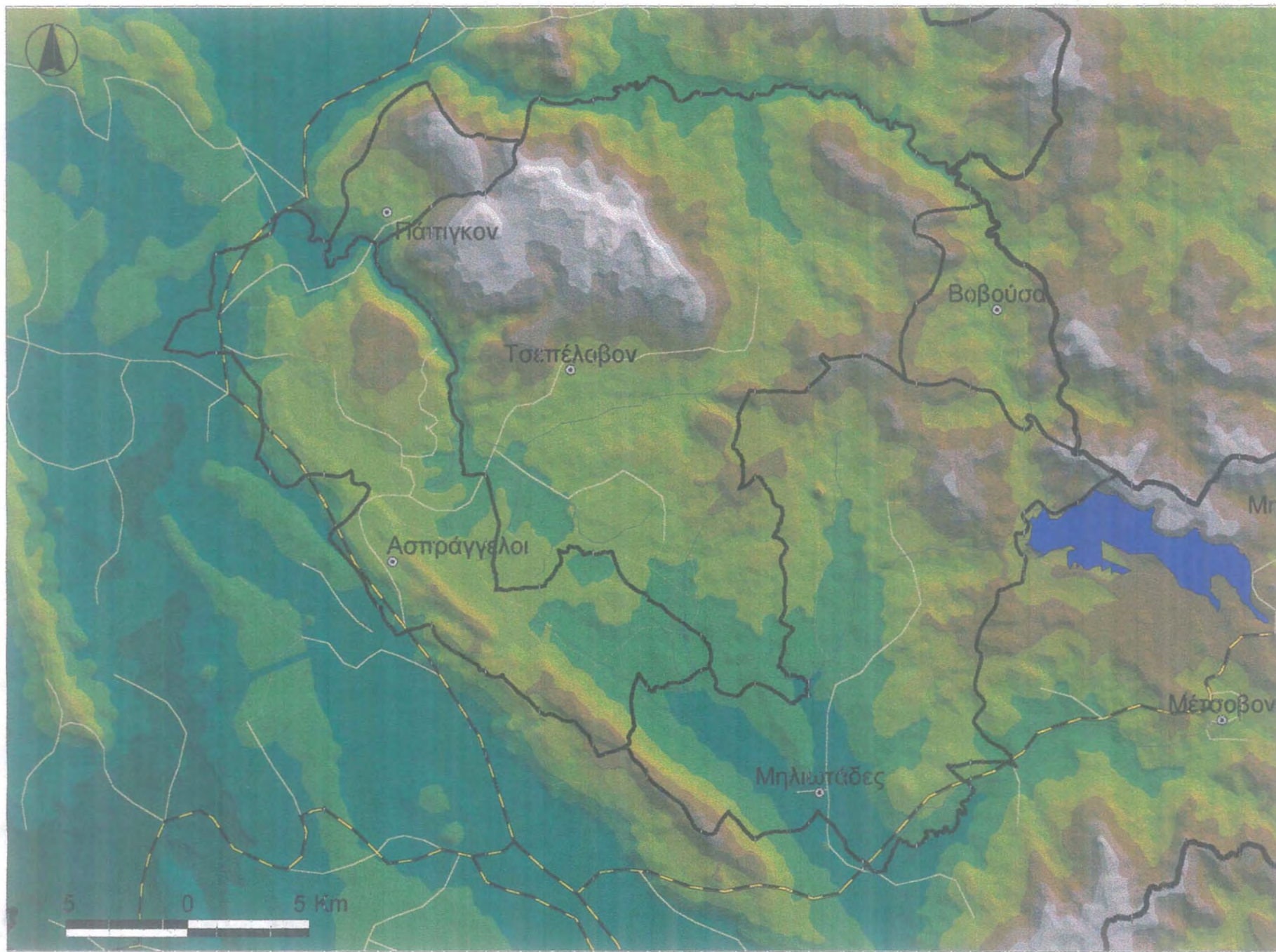
ΧΑΡΤΗΣ 3 : ΓΕΩΜΟΡΦΟΛΟΓΙΚΟΣ ΖΑΓΟΡΙΟΥ

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

- άρια Νομού
 - ποτάμια
 - έδρες κατ. Δήμων
 - άρια κατ. Δήμων
 - εθνική οδός
 - επαρχιακή οδός
 - έρμος τοπικής σημασίας
- Υψόμετρο
- 2150 +
 - 1900 - 2150
 - 1600 - 1900
 - 1400 - 1600
 - 1100 - 1400
 - 900 - 1100
 - 600 - 900
 - 350 - 600
 - 100 - 350

Βόλος, Φεβρουάριος 2003

5 0 5 km

2.2. Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΤΟΠΟΥ

Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι το Ζαγόρι κατοικείται από την παλαιολιθική εποχή. Σύμφωνα με την αρχαιολογική έρευνα της Βρετανικής αρχαιολογικής αποστολής, υπό τον G. Bailey, που έγινε το 1987 στο σπήλαιο Κλειδί κοντά στον Βοϊδομάτη ποταμό, βεβαιώνεται η ύπαρξη ζωής στη λεκάνη του Βοϊδομάτη πριν από 20 χιλιάδες χρόνια.

2.2.1. Ιστορικά γεγονότα και η εξέλιξη της περιοχής.

◆ Προϊστορικοί Χρόνοι

Η ιστορία του Ζαγορίου είναι σχεδόν παράλληλη με την ιστορία της υπόλοιπης Ηπείρου⁶. Η Ήπειρος είναι η κοιτίδα των Ελλήνων, γιατί από τους Σελλούς ή Ελλούς που κατοικούσαν στην Αρχαία Δωδώνη, προήλθε το όνομα Ελλάς. Κατά την προϊστορική περίοδο στην Ήπειρο είχαν εγκατασταθεί διάφορα φύλα⁷, από τα οποία στην περιοχή του Ζαγορίου κατοίκησαν οι μεν Τάλαιες στο κεντρικό και δυτικό τμήμα του, οι Παρωραίοι δε στο ανατολικό.

◆ Αρχαίοι Χρόνοι (5^{ος} αιώνας π.Χ. - 167 π.Χ.)

Κατά την περίοδο των αρχαίων χρόνων εντοπίζεται ένα δίκτυο μικρών κτηνοτροφικών οικισμών⁸, στο οποίο η κοινωνική δομή είναι στηριγμένη σε ένα έντονο και ισχυρό φυλετικό σύστημα. Αντίθετα, αργότερα, κυρίως επί Αλέξανδρου Α' (340 π.Χ.) δημιουργείται ένα δίκτυο βασικών οικισμών που γρήγορα εξελίσσεται, έτσι ώστε οι Ρωμαίοι να καταστρέψουν 70 πολυάριθμους οικισμούς το 167 π.Χ. και να πάρουν 150 χιλιάδες Ηπειρώτες σκλάβους στην Ρώμη.

⁶ Σύμφωνα με κάποια παράδοση της μυθολογίας, ο Κάδμος αφού έχτισε τη Θήβα, την εγκατέλειψε συνοδευόμενος από μια κοπέλα, την Ήπειρο, και ήρθε στην χώρα των Χαόνων και Ιλλυριών, όπου και πήρε το όνομά της. Μακρής Ε., "Τα Ζαγοροχώρια. Ιστορική αναδρομή - Τουριστική περιήγηση", Ιωάννινα 1996, σελ. 28.

⁷ 14 ήταν κατά τους ιστορικούς τα Ηπειρώτικα φύλα : Χάονες, Θεσπρωτοί, Μολοσσοί, Κασσωπαίοι, Αθαμάνες, Αιθίκες, Τυμφαίοι, Παρωραίοι, Άβαντες, Ατιντάδες, Ορέστες, Τάλαιες, Αμφίλοχοι και Αγραίοι. Μακρής Ε., "Τα Ζαγοροχώρια. Ιστορική αναδρομή - Τουριστική περιήγηση", Ιωάννινα 1996, σελ. 28.

⁸ Στο δίκτυο αυτό οι κάτοικοι ζούσαν κατά φυλές, με σχετική αυτάρκεια και απομόνωση στις ιδιαίτερες περιφέρειές τους. Οι εγκαταστάσεις αυτές γινόταν κυρίως στους πρόποδες των βουνών όπου ο χώρος προσφέρονταν για την εκτροφή των ζώων. Δεν είχαν σπίτια, αλλά καλύβες όπως οι σημερινοί

◆ Ρωμαϊκοί Χρόνοι (167 π.Χ. - 333 μ.Χ.)

Το σημαντικότερο γεγονός της εποχής αφορά την κατασκευή του πρώτου τεχνητού οδικού δικτύου στην Ήπειρο κατά τους Ρωμαϊκούς χρόνους. Ήταν το πρώτο τεχνητό οδικό δίκτυο που συνέδεε την Ήπειρο με το ευρύτερο οδικό δίκτυο μεταξύ Δυρραχίου - Θεσσαλονίκης, την γνωστή Εγνατία Οδό που κατασκευάστηκε το 145 π.Χ.. Άμεσο αποτέλεσμα ήταν να γίνει άξονας επικοινωνίας και ανάπτυξης για την εποχή του, και εξαιτίας τούτου ανασυγκροτείται το δίκτυο των βασικών οικισμών της Ηπείρου, για το οποίο όμως δεν γνωρίζουμε τα ποιοτικά χαρακτηριστικά του.

◆ Μεσαιωνικοί Χρόνοι (4^{ος} αιώνας μ.Χ. - 1431 μ.Χ.)

Μετά το 395 μ.Χ. η Ελλάδα αποτέλεσε τμήμα της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας. Τα μεσαιωνικά χρόνια που ακολουθούν είναι μια μακρότατη περίοδος έντονων δημογραφικών και εθνογραφικών αναστατώσεων της Ηπείρου και του Ζαγορίου ειδικότερα, μιας και σημειώθηκαν πολλές επιδρομές από ξένους εισβολείς, τις οποίες ακολουθούν εγκαταστάσεις βαρβαρικών φύλων και αλλοίωση της σύνθεσης του πληθυσμού. Τον 6^ο αιώνα δε, γίνεται η μεγάλη εισβολή των Σλάβων⁹, οι οποίοι εγκαταστάθηκαν σε αυτή την περιοχή, υπό τους Ρωμαίους¹⁰.

Προχωρώντας στους αιώνες συνεχίζονται σοβαρές σειρές επιδρομών από τους Νορμανδούς και τους Βούλγαρους, ενώ μετά την άλωση της Κωνσταντινούπολης από τους Φράγκους ο Μιχαήλ Α' Άγγελος Κομνηνός ιδρύει το Δεσποτάτο της Ηπείρου (1204 - 1236 μ.Χ.) με πρωτεύουσα την Άρτα. Είναι βέβαιο ότι το Ζαγόρι είχε τέσσερα "πολυάριθμα" χωριά τα οποία και εντοπίζονται στις σημερινές ενότητες του Κεντρικού και Δυτικού Ζαγορίου. Οι πρώτοι συγκροτημένοι οικισμοί του Ζαγορίου αναφέρονται σε Χρυσόβουλο του 1352 μ.Χ. και εντοπίζονται στο δυτικό του τμήμα. Μέχρι πριν από το 1380 μ.Χ. αναφέρονται 8 οικισμοί στην περιοχή Δυτικού Ζαγορίου και 3 στο Ανατολικό¹¹. Από το 1380 μέχρι το 1431 μ.Χ. έγιναν σφοδρές επιδρομές από Αλβανούς και Τούρκους, οι οποίες όμως αποκρούστηκαν με επιτυχία. Στην περίοδο εκείνη δημιουργήθηκαν και αναπτύχθηκαν τα περισσότερα από τα σημερινά χωριά του Κεντρικού και Ανατολικού Ζαγορίου¹².

Σαρακατσάνοι. Τσουμάνης Π., "Δήμος Τύμφης. Κοινωνικές μεταβολές και δυνατότητες ανάπτυξης", Διπλωματική Εργασία, Βόλος 2001, σελ. 23.

⁹ Ως γλωσσικά υπολείμματα της σλαβικής εγκατάστασης στην περιοχή υπάρχουν ονόματα περιοχών και οικισμών, όπως πχ. Ντοβρά Ντομπρίνοβο, Ντρεστένικο, Στολοβό, Σιουνποτσέλ, κλπ. Οικονόμου Κ., "Τοπωνυμικό της περιοχής Ζαγορίου", Ιωάννινα 1991.

¹⁰ Μακρής Ε., "Τα Ζαγοροχώρια. Ιστορική αναδρομή - Τουριστική περιήγηση", Ιωάννινα 1996, σελ 29

¹¹ Πρόκειται για τους οικισμούς Δέλγινα, Βοτσά και Ντρεστένικο, που διατηρήθηκαν μέχρι το 1450 μ.Χ.. Σταματοπούλου Χ. "Ελληνική Παραδοσιακή Αρχιτεκτονική. Το Ζαγόρι.", τ.6^{ος}, Εκδόσεις Μέλισσα, σελ 11.

¹² Σταματοπούλου Χ. "Ελληνική παραδοσιακή Αρχιτεκτονική. Το Ζαγόρι.", τ. 6^{ος}, Εκδόσεις Μέλισσα, σελ 11.

♦ Οθωμανική περίοδος (1431 - 1913 μ.Χ.)

Το Ζαγόρι αναδείχτηκε, άκμασε και μεγαλούργησε στα χρόνια της τουρκοκρατίας. Μετά την υποταγή της Ηπείρου στους Τούρκους υπό τον Βαλσή Σινάν Πασά, αντιπρόσωποι από 14 χωριά του Κεντρικού Ζαγορίου, πήγαν και ζήτησαν υποταγή, με αντάλλαγμα αυτονομία, αυτοδιοίκηση και αυτοτέλεια. Οι προτάσεις της αντιπροσωπείας έγιναν αποδεκτές και υπογράφηκε η συνθήκη, η οποία ονομάστηκε βοϊνικό¹³ (από την λέξη "βοϊνάκ" που σημαίνει ιπποκόμος). Με την πάροδο του χρόνου, ως το 1681 μ.Χ. , προσχώρησαν στην συνθήκη αυτή και τα υπόλοιπα χωριά του Ζαγορίου.

Οι Τούρκοι, προκειμένου να εξασφαλίσου επικυριαρχία στις ορεινές περιοχές, εφάρμοσαν μια πολιτική παραχώρησης προνομίων σε κοινότητες ή ομάδες κοινοτήτων, που συνθηκολόγησαν μαζί τους. Έτσι μέχρι τον 17^ο αιώνα ολόκληρη η περιφέρεια αποτελούσε αυτοδιοικούμενη ομοσπονδία με το όνομα Κοινόν ή Βιλαέτι του Ζαγορίου. Τα προνόμια αυτά, τα οποία παραχωρήθηκαν στην αυτόνομη ομοσπονδία του Ζαγορίου και τα οποία οφείλονται, στο μεγαλύτερο μέρος τους, στην επιρροή πλούσιων Ζαγορισίων στην Σουλτανική αυλή, διατηρήθηκαν μέχρι το 1868, οπότε και καταργήθηκαν. Σύμφωνα με τα προνόμια αυτά παραχωρήθηκε αυτονομία και αυτοδιοίκηση, με ανώτερο άρχοντα τον Βεκύλη του Ζαγορίου.

Ένα άλλο σπουδαίο προνόμιο που είχαν οι Ζαγορίσιοι, ήταν η ελευθερία στην εκτέλεση των θρησκευτικών τους καθηκόντων. Με το πέρασμα των χρόνων και χάρη στην εξυπνάδα και την πολιτική δύναμη πολλών πατριωτών του Ζαγορίου, που κατείχαν διοικητικές θέσεις στην Υψηλή Πύλη, τα προνόμια αυτά αυξήθηκαν και βελτιώθηκαν. Η αυτονομία και η αυτοδιοίκηση συνετέλεσαν ώστε να κατακτηθεί ένα ζηλευτό επίπεδο διαβίωσης και πολιτισμού των κατοίκων της περιοχής. Μετά το 1868, που καταργούνται τα προνόμια του Ζαγορίου, την περιοχή λυμαίνονται ληστρικές συμμορίες, με επιπτώσεις και στο ανθρώπινο δυναμικό, αφού αυτή η κατάσταση απομάκρυνε από το Ζαγόρι περισσότερες από 500 - 600 οικογένειες αρχόντων, που ήταν ο κύριος στόχος των ληστών. Η περίοδος αυτή κράτησε μέχρι το 1913, που τα Ζαγοροχώρια απελευθερώθηκαν και ακολούθησαν από εκεί και πέρα την ιστορική πορεία του ελληνικού έθνους.

¹³ Σύμφωνα με την συνθήκη αυτή, οι Ζαγορίσιοι έπρεπε να στέλνουν κάθε χρόνο στην Κωνσταντινούπολη έναν ορισμένο αριθμό αντρών, το κάθε χωριό ανάλογα με τον πληθυσμό του, που θα υπηρετούσαν σαν ιπποκόμοι στον Σουλτανικό στρατό για δύο περίπου μήνες. Λαζαρίδης Π. Κ. , "Συμβολή στην Ιστορία του Ζαγορίου", Εκδόσεις "Το Ζαγόρι μας", Ιωάννινα 1982, σελ. 14.

♦ Νεότερη περίοδος (1913 μ.Χ. - σήμερα).

Η Ήπειρος εντάσσεται πλέον στην υπόλοιπη ελεύθερη Ελλάδα καθυστερημένα, αλλά η παρακμή των χωριών του Ζαγορίου συνεχίζεται. Το 1917 όλα τα χωριά του Ανατολικού Ζαγορίου και μερικά του Κεντρικού, καίγονται από τους Τούρκους. Ανάλογη τύχη έχουν και κατά την διάρκεια του Β' παγκοσμίου πολέμου και της κατοχής, όπου ξανά τα ίδια χωριά παραδίδονται στις φλόγες από τους Γερμανούς¹⁴, με αποτέλεσμα να χάσουν και την μορφολογική τους ταυτότητα. Όλη αυτή την περίοδο παρατηρείται έντονη διαρροή του πληθυσμού, δημιουργώντας πολλά προβλήματα τοπικά, παραγωγικά, δημογραφικά κτλ. Τέλος, τα χωριά εγκαταλείφθηκαν από τους λίγους εναπομείναντες κατοίκους κατά την διάρκεια του εμφυλίου πολέμου, μιας και η περιοχή αποτελούσε θέρετρο συχνότατων συγκρούσεων των ένοπλων ομάδων, διαγράφοντας την πορεία του Ζαγορίου μέχρι σήμερα, σε συνάρτηση και την ένταξή του, λόγω ειδικών συνθηκών και συστήματος παραγωγής, στις περιοχές έξω από τον εκσυγχρονισμό.

2.2.2. Αρχαιολογικά ευρήματα - Ιστορικά μνημεία.

- Ύπαρξη παλαιολιθικών σπηλαίων στον Βοϊδομάτη.
- Λίθινα και οστέινα ευρήματα σε τοποθεσία του οικισμού Κήποι στο κεντρικό Ζαγόρι.
- Ανακάλυψη αρχαίου οικισμού στη Βίτσα κεντρικού Ζαγορίου, με δύο νεκροταφεία και πλήθος όπλων, αγγείων, κοσμημάτων και νομισμάτων. Χρονολογούνται από τον 9^ο αιώνα π.Χ. και ως το τέλος του 4^{ου} αιώνα π.Χ..
- Στην περιοχή του οικισμού Καλωτά έχουν βρεθεί ερείπια ρωμαϊκού φρουρίου, και η λατινική επιγραφή "Antoninus Salve".
- Ερείπια βυζαντινού φρουρίου κοντά στον οικισμό Δίκορφο, στο κεντρικό Ζαγόρι.
- Σημαντικότερα μοναστήρια : Βοτσάς (κτισμένο τον 7^ο αιώνα μ.Χ. από τον Κωνσταντίνο Πωγωνάτο) , Προδρόμου στο Ρογκοβό Τσεπελόβου (κτίστηκε τον 11^ο αιώνα μ.Χ.), Αγίας Παρασκευής Μονοδενδρίου (κτίστηκε τον 15^ο αιώνα μ.Χ.), Σπηλιώτισσας στην Αρίστη κεντρικού Ζαγορίου (1579 μ.Χ.)
- Σημαντικότερες εκκλησίες: εκκλησίες Νεγάδων, Κουκουλίου , Παπίγκου, Γρεβενετίου, Άνω και Κάτω Πεδινών.

¹⁴ Πολλά χωριά κάηκαν από τους Γερμανούς πάνω από μια φορά, όπως το χωριό Γρεβενίτι, με ταυτόχρονη σφαγή του πληθυσμού. Ενδεικτικό είναι ότι στο συγκεκριμένο χωριό, επί σειρά ετών,

- Πασχάλειος σχολή στο Καπέσοβο, Ριζοπούλειος σχολή στη Βίτσα, Αναγνωστοπούλειος σχολή στο Δίλοφο.
- Τα επιβλητικά στο χώρο και με ιδιαίτερη αρχιτεκτονική αρχοντικά του Ζαγορίου.
- Οι κτισμένες σε χαράδρες Σκάλα Βραδέτου και σκάλα Βίτσας.
- Τα διάσπαρτα στην περιοχή πέτρινα γεφύρια, κτισμένα κατά τον 18^ο και 19^ο αιώνα.

Φωτ. 8 : Η σκάλα του Βραδέτου

αντιπροσωπεία Γερμανών παραβρισκόταν στην τραγική επέτειο μνήμης του χωριού εις ένδειξη
συνγνώμης. Προσωπική μαρτυρία.

2.3. ΟΙΚΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΑΙ ΧΡΗΣΕΙΣ ΓΗΣ.

2.3.1. Οι οικισμοί της περιοχής Ζαγορίου.

Στο Ζαγόρι υπάρχουν 45 χωριά, τα οποία διοικητικά ανήκουν σε τρεις Καποδιστριακούς Δήμους, τον Δήμο Ανατολικού Ζαγορίου, τον Δήμο Κεντρικού Ζαγορίου και τον Δήμο Τύμφης (Δυτικό Ζαγόρι), ενώ οι κοινότητες Βοβούσης και Παπίγκου δεν εντάσσονται σε κάποιο Δήμο. Αναλυτικά:

Πίνακας 2 : Οικισμοί Ζαγορίου και χαρακτηριστικά τους				
Οικισμοί	Μορφολογία	Έκταση (στρ.)*	Υψόμετρο (μ.)	Απόσταση από την πρωτεύουσα του Νομού (χλμ.)
Δήμος Ανατολικού Ζαγορίου				
Ανθρακίτης	Ο	16.600	730	42
Γρεβενίτι	Ο	37.100	980	44
Δεμάτι	Ο	13.100	1020	41
Δόλιανη	Ο	17.300	920	44
Ελατοχώρι	Ο	34.800	1020	57
Ιτέα	Ο	14.900	920	36
Καβαλλάρι	Ο	21.000	640	39
Καρυές	Ο	9.700	630	35
Καστανώνας	Ο	9.600	990	48
Μακρίνο	Ο	20.100	980	53
Μηλιωτάδες	Ο	14.000	634	30
Πέτρα	Ο	12.600	960	47
Τρίστενο	Ο	15.300	940	42
Φλαμπουράρι	Ο	39.400	1000	55
Δήμος Κεντρικού Ζαγορίου				
Ασπράγγελοι	Ο	15.900	990	30
Άγιος Μηνάς	Ο	6.200	640	48
Άνω Πεδινά	Ο	10.800	960	35
Αρίστη	Ο	15.400	650	48
Βίκος	Ο	13.500	770	50
Βίτσα	Ο	15.700	960	37
Δικόρυφο	Ο	20.100	1000	42
Δίλοφο	Ο	10.000	880	35
Διπόταμο	Ο	10.500	840	53
Ελάτη	Ο	10.500	960	30
Ελαφότοπος	Ο	13.700	1100	41
Καλουτά	Ο	17.600	840	47
Κάτω Πεδινά	Ο	9.200	940	37
Μανασσή	Ο	12.800	900	45

Μεσοβούνι	Ο	5.400	680	41
Μονοδένδρι	Ο	20.000	1060	39
Δήμος Τύμφης				
Βραδέτο	Ο	30.100	1340	49
Βρυσχώρι	Ο	50.400	940	82
Ηλιοχώρι	Ο	23.300	920	71
Κατέσσοβο	Ο	18.000	1100	43
Κήποι	Ο	19.400	800	38
Κουκούλι	Ο	24.100	900	38
Λάιστα	Ο	87.300	1020	85
Λεπτοκαρμά	Ο	32.100	1000	63
Νεγάδες	Ο	18.400	1060	48
Σκαμνέλι	Ο	55.800	1100	54
Τσαπέλοβο	Ο	43.600	1080	51
Φραγκάδες	Ο	25.900	960	58
Κοινότητα Βοβούσης				
Βοβούσα	Ο	61.000	1000	77
Κοινότητα Πατίγκου				
Μικρό Πάτιγκο	Ο	34.100	970	61
Πάτιγκο	Ο		960	60
ΣΥΝΟΛΟ		1.052.700		

* Η έκταση αναφέρεται στο αντίστοιχο Δημοτικό Διαμέρισμα.

Πηγή: ΕΣΥΕ, Μακρής Ε., ίδια επεξεργασία

2.3.2 Οικιστικό δίκτυο - Χωροταξική θεώρηση.

Η σημερινή οικιστική κατανομή, που δεν διαφέρει ουσιαστικά από την κατανομή στον χώρο του 15^{ου} αιώνα, φαίνεται πως δεν είναι ένα τυχαίο αποτέλεσμα, αλλά έκφραση φυσικών, κοινωνικών και οικονομικών αρχών περιφερειακού σχεδιασμού.

Ειδικότερα στην κατανομή των οικισμών μέσα σε κάθε διαμέρισμα φαίνεται πως επικράτησαν ειδικά κριτήρια για την επιλογή της θέσεως, όπως η κεντρική θέση με βάση τη χρονοσπάσταση από τους χώρους απασχόλησεως, η τοπογραφία της περιοχής (κατάλληλη θέση για δόμηση), η διασύνδεση με τους άλλους οικισμούς (ανάπτυξη γραμμική πάνω σε κεντρικό άξονα), οι συνθήκες ασφάλειας, η ύπαρξη νερού, το κλίμα κλπ... Φαίνεται επίσης πως σημαντικό ρόλο στην επιλογή της θέσης έπαιξε και το κριτήριο της οπτικής επικοινωνίας των οικισμών, που σχετίζεται με το θέμα της ασφάλειας. Σε κάθε Δήμο του Ζαγορίου κάθε χωριό σπωσθήποτε ανηκρίζει κάποιο άλλο ή άλλα. Αυτό, στους χρόνους εκείνους, όπου το ταχύτερο μέσο επικοινωνίας από πανάραχια συνήθεια ήταν η οπτική σήμανση (φωτιές,

αντανακλάσεις κλπ.), έδινε την δυνατότητα μετάδοσης μιας είδησης ή μιας προειδοποίησης από χωριό σε χωριό, σε ολόκληρο το διαμέρισμα και σε ολόκληρο το Ζαγόρι.

Από τότε που το Ζαγόρι πήρε περίπου την σημερινή του έκταση διακρίνεται, όπως προαναφέραμε, σε τρεις μικρότερες ενότητες - διαμερίσματα, Το Ανατολικό, το Κεντρικό και το Δυτικό (σημερινός Δήμος Τύμφης). Οι λόγοι που συνέτειναν στον διαχωρισμό αυτό είναι:

- Φυσικοί. Ποτάμια, δάση και βουνά τα οποία αποτελούσαν διακεκριμένα φυσικά χαρακτηριστικά στην οριοθέτηση των ενοτήτων.
- Κοινωνικοί - φυλετικοί. Βλάχοι στο Ανατολικό Ζαγόρι, ντόπιοι στο Κεντροδυτικό.
- Οικονομικοί. Διαφοροποίηση οικονομικών πόρων, δηλαδή δάση στο Ανατολικό, γεωργική γη στο Κεντρικό και κτηνοτροφία στο Δυτικό.

Ειδικότερα, στην κατανομή των οικισμών μέσα σε κάθε διαμέρισμα, φαίνεται ότι και πάλι επικράτησα κριτήρια γεωγραφικής, κοινωνικής και οικονομικής φύσεως για την επιλογή της θέσης χωροθέτησης.

Έτσι, σύμφωνα με τα γεωγραφικά κριτήρια για τον καθορισμό των θέσεων ίσχυσαν τα ακόλουθα:

- Επιλέχθηκαν πλαγιές και όχι απόκρημνοι αυχένες και έντονα υψώματα, μιας και η τοπογραφία των πλαγιών αποτελούσε θέση κατάλληλη για δόμηση.
- Επιλέχθηκαν θέσεις προσήλιες και προφυλαγμένες από τους δυνατούς ανέμους, αξιοποιώντας έτσι τον προσανατολισμό.
- Επιλέχθηκαν θέσεις με άμεση γειτνίαση μεταξύ τους για την καλύτερη σύνδεσή τους, μιας και αυτή εξαρτιόταν από υλικές υποδομές (γεφύρια, σκάλες, καλντερίμια), οι οποίες λόγω των ιδιομορφιών της εποχής και του έντονου ανάγλυφου αποτελούσαν κρίσιμο παράγοντα.

Σύμφωνα με τα κοινωνικά κριτήρια για τον καθορισμό των θέσεων των οικισμών ίσχυσαν τα εξής:

- Με στόχο την εξασφάλιση συνθηκών ασφαλείας επιλέχθηκαν θέσεις μακριά από τις πορείες των ληστών και των Τούρκων.
- Επιλέχθηκαν θέσεις που πληρούσαν το κριτήριο της οπτικής επικοινωνίας των οικισμών, το οποίο σχετίζεται με το θέμα της ασφάλειας. Αυτό, έδινε την δυνατότητα μετάδοσης μιας είδησης ή μιας προειδοποίησης από χωριό σε χωριό, σε ολόκληρο το διαμέρισμα και σε ολόκληρο το Ζαγόρι.
- Πέρα όμως από αυτήν την λειτουργική σκοπιμότητα της οπτικής επικοινωνίας των οικισμών, αποτελούσε αναμφίβολα και λύση στο πρόβλημα της κοινωνικής

μονώσεως. Σε αυτό το δύσκολο περιβάλλον με τις προβληματικές διασυνδέσεις μεταξύ των οικισμών, το αίσθημα της μονώσεως γίνεται πιο δυνατό, έτσι με αυτή την οπτική επαφή το οικιστικό σύνολο δένεται με την ευρύτερη κοινωνική ενότητα και ο άνθρωπος νοιώθει λιγότερο μόνος και περισσότερο ασφαλής.

Τέλος τα οικονομικής φύσης κριτήρια, τα οποία απέβησαν καθοριστικά για την επιλογή της θέσης των οικισμών είναι τα ακόλουθα:

- Επιλέχθηκαν πλαγιές, ώστε να μην δεσμεύσουν χώρο κατάλληλο προς καλλιέργεια μιας και οι επίπεδες επιφάνειες είναι λίγες.
- Επιλέχθηκαν θέσεις κοντά στους τόπους απασχόλησης, καλλιέργειας και βοσκής, ώστε η χρονοαπόσταση οικισμού - χώρου εργασίας να είναι όσο το δυνατόν μικρότερη.

Όλα τα παραπάνω φαίνεται να αποτελούν το αποτέλεσμα ενός άγραφου χωροταξικού σχεδιασμού, ο οποίος έλαβε υπόψη του τις φυσικές, κοινωνικές και οικονομικές αρχές του τόπου.

2.3.3. Οικιστική δομή - Πολεοδομική θεώρηση.

Κυρίαρχο γνώρισμα όλων των οικισμών του Ζαγορίου είναι η μονοκεντρική χωρική μορφή τους, λόγω της ύπαρξης μιας κεντρικής πλατείας, το λεγόμενο "Μεσοχώρι"¹⁵. Η πλατεία λειτουργεί ως σημείο αναφοράς για τον οικιστικό χώρο και την οργάνωσή του. Το γεωμετρικό στοιχείο το οποίο και χαρακτηρίζει την τυπολογία της είναι ο κύκλος, η επιφάνειά της είναι μικρή, ανθρώπινης κλίμακας, και συγκεντρώνει όλες τις εκφάνσεις της κοινωνικής, πολιτιστικής, οικονομικής, θρησκευτικής και πολιτικής ζωής του χωριού. Όλα τα παραπάνω προβάλλονται μέσα από τα κτίσματα που την περιβάλλουν περιμετρικά και ταυτόχρονα την ορίζουν, όπως η κεντρική εκκλησία, το κοινοτικό κατάστημα, το σχολείο, ο ξενώνας, αλλά και ο πλάτανος, ο οποίος επιτείνει την έννοια του φυσικού χώρου της πλατείας ως σημείο (κέντρο πλατείας - κέντρο οικισμού).

Με κέντρο το μεσοχώρι και ακολουθώντας τις υψομετρικές καμπύλες του εδάφους αναπτυσσόταν ένα δίκτυο πεζοδρόμων, τα καλντερίμια. Το δίκτυο αυτό αναπτυσσόταν ελεύθερα μέσα στους οικισμούς με ακτινωτή μορφή και με πλάτος όχι

¹⁵ Παρέκκλιση στα παραπάνω αποτελούν οι οικισμοί όπου φυσικά εμπόδια (ρεματιές, ποτάμια κλπ.) τους έχουν διασπάσει σε δύο τμήματα. Τέτοιες περιπτώσεις είναι οι οικισμοί Λάιστα και Ελατοχώρι. Επίσης υπάρχουν χωριά όπως το Κουκούλι και τα Άνω Πεδινά, όπου το "μεσοχώρι" με την εκκλησία βρίσκονται στην μία άκρη, ενώ το χωριό αναπτύσσεται προς την αντίθετη πλευρά, με αντικειμενικό σκοπό τον καλύτερο προσανατολισμό. Προσωπική εμπειρία.

σταθερό προσδίδοντας ποικιλία στον αισθητικό χαρακτήρα του οικισμού. Μέσα από τα καλντερίμια και τους "μαχαλάδες" (οι συνοικίες των οικισμών) μπορούσε να οδηγηθεί κανείς στους τόπους εργασίας (χωράφια, αμπέλια, δάση βοσκοτόπια), αλλά και στους γειτονικούς οικισμούς, μέσα από τα λεγόμενα ιστορικά μονοπάτια.

Φωτ. 10 : Καλντερίμι σε χωριό του Ζαγορίου

Η εφαρμογή ενός τέτοιου συστήματος δόμησης θέτει ξεκάθαρα την ανισότητα μεταξύ των μελών της κοινότητας , και αυτό γιατί ο κύκλος έχει και περιφέρεια και η περιφέρεια σε σχέση με το κέντρο περικλείει μέσα της την έννοια της διαφοροποίησης. Κάτι τέτοιο φαίνεται και στον τρόπο με τον οποίο ήταν εγκατεστημένες στους οικισμούς οι διάφορες φυλές. Συγκεκριμένα, στους μαχαλάδες κατοικούσαν οι γηγενείς Ζαγορίσιοι, στα όρια - περιφέρεια του οικισμού οι Γύφτοι και οι φερτοί Λακκασουλιώτες , ενώ εκτός των ορίων του οικισμού και σε καλύβες οι Σαρακατσάνοι.

Γράφημα 2 : Σχηματική απεικόνιση του τρόπου εγκατάστασης των διαφόρων φυλών στους οικισμούς του Ζαγορίου.

Από πολεοδομικής απόψεως οι οικισμοί του Ζαγορίου μπορούν να κατηγοριοποιηθούν ως εξής:

- Σε κυκλωτερείς. Η χωρική αυτή μορφή οφείλεται αφενός στην ύπαρξη του κέντρου - πυρήνα, αφετέρου στην ύπαρξη δύο σημαντικών οδικών αξόνων, οι οποίοι διασταυρώνονται στο κέντρο και παρασύρουν την περιβάλλουσα περιοχή κατοικίας κατά τρόπο ομοιόμορφο προς την κατεύθυνσή τους.
- Σε επιμήκεις. Η χωρική αυτή μορφή οφείλεται αφενός στην ύπαρξη του κέντρου - πυρήνα, αφετέρου στην ύπαρξη ενός σημαντικού οδικού άξονα, ο οποίος *διασχίζει* κατά μήκος τον οικισμό.
- Σε διάσπαρτους. Οι μαχαλάδες των πολεοδομικών ιστών παρουσιάζονται διάσπαρτοι και χτισμένοι εκεί που το φυσικό περιβάλλον επέτρεψε, χωρίς επαφή και σε κάποια απόσταση.
- Σε συγκεντρωμένους. Οι μαχαλάδες των οικισμών είναι συγκεντρωμένοι και αναπτυγμένοι σε σχέση με το πυρηνικό κυκλωτερές κέντρο.

Γενικά, από πολεοδομικής πάντα άποψης, θα λέγαμε ότι οι συνοικίες των οικισμών μπορούν να προσομοιαστούν με το σημερινό σύστημα των πτερύγων, το οποίο όσο πλησιάζουμε προς το κέντρο εφαρμόζεται ως "συνεχές", ενώ όσο πλησιάζουμε στην περιφέρεια εφαρμόζεται ως "πανταχόθεν ελεύθερο". Η κάλυψη των οικοπέδων διαφοροποιείται από οικισμό σε οικισμό, ανάλογα με την έκταση των κατάλληλων για δόμηση επιφανειών.

"Προσέγγιση των αιτιών
διαφοροποίησης βαθμού
ανάπτυξης των ορεινών
περιοχών στα πλαίσια
του Ν.Ιωαννίνων.
Η περίπτωση των
περιοχών Ζαγορίου,
Μετσόβου και Τζουμέρκων"

ΦΟΙΤΗΤΗΣ:
ΜΠΙΡΜΠΟΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ

ΧΑΡΤΗΣ 4 :
ΟΙΚΙΣΤΙΚΟ ΔΙΚΤΥΟ
ΖΑΓΟΡΙΟΥ

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

- Όρια Νομού
- εθνική οδός
- επαρχιακή οδός
- δρόμος τοπικός
- όρια ΟΤΑ
- Όρια κατ. Δήμων
- περιοχή Ζαγορίου
- έδρες κατ. Δήμων
- οικισμοί

Βόλος, Φεβρουάριος 2003

3 0 3 Km

2.3.4. Αρχιτεκτονικά χαρακτηριστικά και ιδιαίτερες παραδοσιακές δομές.

Το κτιριακό απόθεμα.

Όλοι οι οικισμοί του Ζαγορίου χαρακτηρίζονται από την ομοιογένεια των κτισμάτων, την καθαρότητα και την σαφήνεια. Πρόκειται για μορφές απλές, με σχήματα παρόμοια μεταξύ τους, απόλυτα ενταγμένα στο τοπίο που τα περιβάλλει. Το Ζαγορίσιο σπίτι χτίζεται με τρόπο που να παρέχει προστασία από τις δυσμενείς καιρικές συνθήκες, τις επιδρομές και τις ληστείες. Είναι δώροφο ή τριώροφο, ανάλογα με την κλίση του εδάφους, με μορφή καθαρά αμυντική.

Φωτ. 11 & 12 : Παραδοσιακά σπίτια στο Ζαγόρι

Το σχήμα του είναι απλό κανονικό πρίσμα. Χωρίς διακόσμηση στις εξωτερικές επιφάνειες, με ανοίγματα μόνο στον όροφο, πολεμίστρες στο ισόγειο επιβάλλεται με το βαρύ, συμπαγή κυβικό του όγκο και τις απλές αδρές γραμμές του. Διακρίνεται για τη μοναδική επεξεργασία της πέτρας στην τοιχοποιία του που είναι πάντα ανεπίχριστη. Στην αυστηρή και απόλυτα κυβική εντύπωση που προκαλεί συμβάλλει το γείσο της στέγης που δεν προεξέχει πολύ, ενώ το ύψος της -όσο και αν είναι- δεν δημιουργεί ιδιαίτερη εντύπωση, καθώς οι πλάκες της επιστέγασης έχουν την ίδια υφή και χρώμα με τις πέτρες της τοιχοποιίας. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν και οι πόρτες των σπιτιών που είναι ξύλινες και ογκώδεις για λόγους προστασίας. Η τυπολογία τους είχε άμεση σχέση με τη χρονολογική εξέλιξή τους και η κατάταξή τους μπορεί να γίνει από τον τρόπο κατασκευής τους και από επιμέρους μορφολογικά χαρακτηριστικά τους. Με το πέρασμα του χρόνου διαμορφώνονται διαφορετικές παραδοσιακές τυπολογίες σπιτιών, ανάλογα με τις εκάστοτε παραγωγικές και κοινωνικές συνθήκες της κάθε εποχής.

Φωτ. 13 : Τυπολογίες παραδοσιακών σπιτιών στο Ζαγόρι

Τα γεφύρια.

Όλη η Ήπειρος είναι γνωστή για τα πέτρινα γεφύρια της , στο Ζαγόρι όμως βρίσκονται τα πιο παλιά και τα πιο ενδιαφέροντα δείγματα. Οι λόγοι που τα γέννησαν είναι καθαρά κυκλοφοριακή. Στην περιοχή υπάρχουν πολλά ποτάμια και τα караβάνια που πραγματοποιούσαν την διακίνηση του εμπορίου για τις χώρες της Κ. Ευρώπης έκαναν την ανάγκη για την ζεύξη τους επιτακτική. Το βασικό δομικό υλικό είναι η πέτρα. Τα γεφύρια διαφέρουν ως προς την ποικιλία στην μορφή τους, ποικιλία που καθορίζεται από τον αριθμό των τόξων. Εκτός από τα βασικά τόξα , υπάρχουν στην βάση ή στον κορμό τους τόξα που ελαφρώνουν την κατασκευή και επιτρέπουν τη γρήγορη διέλευση του νερού σε περίπτωση πλημμύρας. Το πλάτος είναι αρκετά στενό, συνήθως γύρω στα 2 μέτρα και το οδόστρωμα είναι λιθόστρωτο, διαμορφωμένο όπως ακριβώς τα καλντερίμια των χωριών¹⁶.

Τα πιο σημαντικά γεφύρια στο Ζαγόρι είναι: του Κόκκορου, του Πλακίδα¹⁷, του Μίσσιου, του Μύλου, του Λαζαρίδη, του Πιτσώνη, το Παλιογέφυρο, του Χάτσιου , του Καμπέραγα, των Κήπων, της Τσίπιανης, της Βωβούσας και της Κούρτιας.

¹⁶ Σταματοπούλου Χ. "Ελληνική παραδοσιακή Αρχιτεκτονική. Το Ζαγόρι.", τ. 6^{ος}, Εκδόσεις Μέλισσα, σελ 43.

¹⁷ Τα περισσότερα γεφύρια τα χρηματοδότησαν πλούσιοι Ζαγορίσιοι, για αυτό πήραν και το όνομά τους. Μακρής Ε. , "Τα Ζαγοροχώρια. Ιστορική αναδρομή - Τουριστική περιήγηση". Ιωάννινα 1996, σελ. 66.

Φωτ. 14 : Το γεφύρι Κόκκορου

Φωτ. 15 : Το γεφύρι Πλακίδα

2.3.5. Ζώνες Οικιστικού Ελέγχου.

Το πρώτο νομοθετικό πλαίσιο για την διατήρηση της πολιτιστικής και αρχιτεκτονικής κληρονομιάς των οικισμών του Ζαγορίου είναι το 26.9.1979 Π. Δ/γμα (ΦΕΚ 615/Δ/1.11.79) "Περί χαρακτηρισμού ως παραδοσιακών των υφιστάμενων προ του έτους 1923 οικισμών της ευρύτερης περιοχής Ζαγορίου και καθορισμού ειδικών όρων και περιορισμών δομήσεων των οικοπέδων αυτού". Το Π. Δ/γμα αυτό, γνωστό ως "Διάταγμα Ζαγορίου" καθορίζει τους όρους και τους περιορισμούς δόμησης κατά ομάδες οικισμών. Συγκεκριμένα:

Στην ομάδα Α περιλαμβάνονται οι κάτωθι οικισμοί: Άνω Πεδινά, Αρίστη, Βίκος, Βίτσα, Βραδέτο, Δίκορφο, Δίλοφο, Ελάτη, Ελαφότοπος, Καπέσοβο, Κάτω Πεδινά, Κήποι, Κοκκούλι, Μονοδένδρι, Νεγάδες, Πάπιγκο, Μικρό Πάπιγκο, Σκαμνέλι, Τσεπέλοβο, Φραγκαδες.

Τα οικόπεδα εντός των οικισμών της ομάδας Α θεωρούνται άρτια και οικοδομήσιμα εάν έχουν: ελάχιστο πρόσωπο 10 μ., ελάχιστο βάθος 15 μ., ελάχιστο εμβαδόν 200 τ.μ., μέγιστη κάλυψη 60%. Επιτρέπονται μόνο παραδοσιακά δομικά υλικά.

Στην ομάδα Β περιλαμβάνονται οι κάτωθι οικισμοί: Βρυσοχώρι, Βοβούσα, Γρεβενίτι, Διπόταμο, Ελατοχώρι, Ηλιοχώρι, Καστανώνας, Λάιστα, Λεπτοκαριά, Μακρino, Δόλιανη, Τρίστενο, Φλαμπουράρι, Μανασσή, Καλουτά, Ιτέα, Ανθρακίτης, Δεμάτι, Πέτρα, Καβαλάρι, Ασπράγγελοι, Άγιος Μηνάς, Μεσοβούνι.

Τα οικόπεδα εντός των οικισμών της ομάδας Β θεωρούνται άρτια και οικοδομήσιμα εάν έχουν: ελάχιστο πρόσωπο 12 μ., ελάχιστο βάθος 18 μ., ελάχιστο εμβαδόν 300 τ.μ., μέγιστη κάλυψη 50%. Επιβάλλονται παραδοσιακά δομικά υλικά μόνο στην στέγη.

Τέλος το μετέπειτα 19.6.95 Π. Δ/γμα (ΦΕΚ 423/Δ/20.6.95) τροποποιεί το προηγούμενο σε κάποια σημεία των όρων δόμησης και θεσμοθετεί την Ζ.Ο.Ε. Ζαγοροχωριών.

2.3.6. Χρήσεις γης.

Η κατανομή των εκτάσεων της περιοχής Ζαγορίου στις βασικές κατηγορίες χρήσεων γης παρουσιάζει την παρακάτω εικόνα:

- Την μεγαλύτερη έκταση την καταλαμβάνουν τα **δάση** με ποσοστό 50,1% και με συγκριτικά στοιχεία τα εξής:
 Ζαγόρι: 50,1%
 Νομός : 30 %
 Περιφέρεια : 26,2%
 Ελλάδα : 22 %
- Την δεύτερη σε ποσοστό κατηγορία κάλυψης γης την εμφανίζουν οι **βοσκότοποι** με ποσοστό 40,4 %. Συγκριτικά:
 Ζαγόρι : 40,4 %
 Νομός : 54,1 %
 Περιφέρεια : 14,1 %
 Ελλάδα : 40 %
- Οι **καλλιεργούμενες** εκτάσεις μαζί με τις **αγροναπαύσεις** είναι μόνο το 3% ενώ:
 Ζαγόρι : 3 %
 Νομός : 9 %
 Περιφέρεια : 14,1 %
 Ελλάδα : 30 %

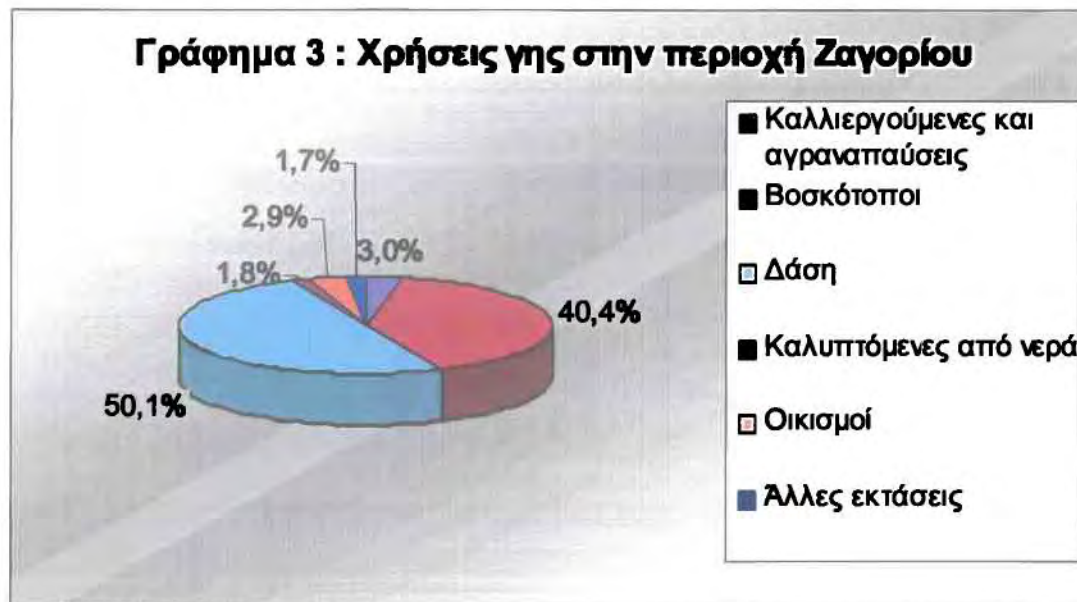
Βλέπουμε λοιπόν ότι το Ζαγόρι υστερεί κατά πολύ (και σε κάθε επίπεδο σύγκρισης) στην ύπαρξη γεωργικής γης. Αυτό οφείλεται στον πολύ ορεινό χαρακτήρα της περιοχής. Βέβαια και οι όποιες καλλιεργούμενες εκτάσεις υπάρχουν, δεν είναι μεγάλης γονιμότητας και αποδοτικότητας. Αντίθετα τα δάση και οι βοσκότοποι αποτελούν το 90,5% της συνολικής έκτασης του Ζαγορίου και αυτό ,όπως είναι λογικό, επηρεάζει το παραγωγικό σύστημα της περιοχής, το οποίο θα δούμε σε επόμενο υποκεφάλαιο.

Οι βασικές κατηγορίες χρήσεων γης, για κάθε Δήμο της περιοχής φαίνονται στον παρακάτω πίνακα , ενώ στο παράρτημα της μελέτης υπάρχουν πίνακες των κατηγοριών χρήσεων γης αναλυτικά για όλα τα Δημοτικά Διαμερίσματα της περιοχής του Ζαγορίου.

Πίνακας 3 : Χρήσεις γης περιοχής Ζαγορίου*								
Δήμοι και Κοινότητες	Σύνολο εκτάσεων (χιλ. στρ.)	Καλλιεργούμενες και αγροναπ αύσεις	Βοσκότοποι		Δάση	Καλυπτόμενες από νερά	Οικισμοί	Άλλες εκτάσεις
			Δημοτικοί ή κοινοτικοί	Ιδιωτικοί και άλλοι				
Δ. Α. Ζαγορίου	275,5	10,3	35,1	17,8	187,8	6,2	9,4	9,3
Δ. Κ. Ζαγορίου	206,8	14,8	75,6	28,1	81,6	1,8	4,5	0,2
Δ. Τύμφης	428,4	3,5	118,5	81,5	205,3	7,7	4,5	7,5
Κ. Βοβούσης	51	0,8	16	0,6	24,1	2,1	7,5	0
Κ. Παπίγκου	34,1	0,2	29,3	0,1	0,8	0,3	3,3	0,2
Σύνολο	1052,7	29,6	274,5	128,1	499,6	18,1	29,2	17,2
Γεν. Σύνολο	1052,7	29,6	402,6		499,6	18,1	29,2	17,2

* Η έκταση είναι σε χιλιάδες στρέμματα

Πηγή : Ε.Σ.Υ.Ε.

Πηγή : Ιδία επεξεργασία.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΠΟΛΥΤΕΧΝΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΤΜΗΜΑ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ,
ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ &
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

"Προσέγγιση των αιτιών
διαφοροποίησης βαθμού
ανάπτυξης των ορεινών
περιοχών στα πλαίσια
του Ν.Ιωαννίνων.
Η περίπτωση των
περιοχών Ζαγορίου,
Μετσόβου και Τζουμέρκων "

ΦΟΙΤΗΤΗΣ:
ΜΠΙΡΜΠΟΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ

ΧΑΡΤΗΣ 5 :
ΚΑΛΥΨΕΙΣ ΓΗΣ
ΣΤΟ ΖΑΓΟΡΙ

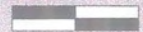

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

- πτόνια
- Κατ. Δήμοι
- Χώροι εξόρυξης ορυκτών
- Χώροι απόρριψης απορριμάτων
- Χώροι οικοδόμησης
- Εγκαταστάσεις αθλητισμού και αναψυχής
- Μη αρδύσιμη αρόσιμη γη
- Μόνιμα αρδευόμενη γη
- Αμπελώνες
- Οπωροφόρα δένδρα
- Λιβάδια
- Ετήσιες καλλιέργειες
- Σύνθετα συστήματα καλλιέργειας
- Γεωργική γη φυσικής βλάστησης
- Αγροτικές δασικές περιοχές
- Δάσος πλατυφύλλων
- Δάσος κωνοφόρων
- Μικτό δάσος
- Φυσικοί βοσκότοποι
- Θάμνοι και χερσότοποι
- Σκληροφυλλική βλάστηση
- Μεταβιοτικές δασώδεις θαμνώδεις εκτάσεις
- Εκτάσεις αραιής βλάστησης
- Συλλογές υδάτων

Βόλος, Φεβρουάριος 2003

2 0 2Km

2.4. ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ

2.4.1. Διοικητική οργάνωση.

Επιστασία Ζαγορίου.

Η ονομαζόμενη Επιστασία του Ζαγορίου (Ναχαγέ Ζαγόρ) με τα περίφημα προνόμια τα οποία παρείχαν αυτοδιοίκηση και αυτονομία, διατηρήθηκε δύο αιώνες μέχρι το 1868. Αυτή ήταν η χρυσή εποχή του Ζαγορίου. Στα πλαίσια των προνομίων αυτών παρέχονταν τα ακόλουθα : Ελεύθερη άσκηση των θρησκευτικών καθηκόντων, καθορισμένα σύνορα με ταυτόχρονη απαγόρευση εισόδου Τούρκων στην περιοχή του Ζαγορίου, ενιαία διοίκηση του Ζαγορίου υπό τον γενικό προεστό, γνωστό ως Ζαγόρ Κοτσάμπαση ή Βεκίλη του Ζαγορίου.

Τοπική Αυτοδιοίκηση. Εθιμικό Δίκαιο.

Το Ζαγόρι απέκτησε μια καλά οργανωμένη αυτοδιοίκηση "αριστοκρατικού συστήματος", με φρούρηση της περιοχής από σώμα 100 φυλάκων (κυρίως Λακκασουλιώτες) , με αγροτική ασφάλεια, και προπάντων με κανόνες και θεσπίσματα που καθιστούσαν το κάθε χωριό μια μικρή αριστοκρατικό - χριστιανική πολιτεία¹⁸.

Σε κάθε χωριό υπήρχε τοπικό συμβούλιο (Δημογέροντες), με επικεφαλής τον προεστό που εκλεγόταν δια βοής για έξι μήνες ή και για πάνω από έναν χρόνο από την γενική συνέλευση των γηγενών Ζαγορίσιων αντρών. Οι μέτοικοι και οι "φερτοί" (γύφτοι, φύλακες, βοσκοί, σκηνίτες) δεν είχαν πολιτικά δικαιώματα. Οι Δημογέροντες του κάθε χωριού έκαναν κατανομή των φόρων σε κάθε οικογένεια, φρόντιζαν τις ανάγκες του χωριού και πλήρωναν τους φόρους στο τουρκικό δημόσιο, ασκώντας πλήρη εξουσία στο χωριό. Με το οικογενειακό , εθιμικό δίκαιο που είχαν δημιουργήσει, ρύθμιζαν με ισχύ νόμου θέματα κληρονομιών, δωρεών, αγοραπωλησιών, προικοδοσίας κλπ.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι στο Ζαγόρι δεν υφίσταται ο όρος "κεφαλοχώρι", με την έννοια του τοπικού κέντρου που φέρει το σύνολο των κεντρικών λειτουργιών (τοπική αγορά) και οργανώνει χωροταξικά το δίκτυο των οικισμών γύρω του. Οι οικισμοί λοιπόν ήταν αυτοεξυπηρετούμενοι σε επίπεδο λειτουργιών αναφορικά με τις ατομικές τους ανάγκες. Αντίθετα στο ελληνικό κράτος δεν ευνοήθηκε η λογική της αυτοοργάνωσης. Οι τοπικοί δεσμοί και η κοινωνική

¹⁸ Τσουμάνης Π. , "Δήμος Τύμφης. Κοινωνικές μεταβολές και δυνατότητες ανάπτυξης", Διπλωματική εργασία, Βόλος 2001, σελ 31.

εμπειρία κατέρρευσε από την σύσταση ενός άκρως συγκεντρωτικού κράτους, διότι η έλλειψη φορέων ικανών να αναπαράγουν μηχανισμούς αυτοδιαχείρισης και αυτοοργάνωσης, είχε σαν αποτέλεσμα να αποδομηθούν όλες αυτές οι δομές, τα δίκτυα κοινωνικών και οικονομικών σχέσεων, κάτι που δεν έγινε ποτέ, όπως θα δούμε παρακάτω, για παράδειγμα στο Μέτσοβο.

2.4.2. Κοινωνική δομή και οι αξίες της

Ο κυριότερος παράγοντας που καθορίζει την κοινωνική θέση και την ταξική συνείδηση, ο πλούτος, στο Ζαγόρι δεν ήταν έγγειος αλλά εισέρεε από την μετανάστευση. Έτσι επιτρεπόταν μια λειτουργία ανάδυσης οικογενειών κοινωνικά υποδεέστερων, οι οποίες έβγαιναν στο προσκήνιο ξαφνικά ξεπερνώντας το φάσμα της κοινωνικής τους τάξης. Για τον λόγο αυτό, τις εύκολες οικονομικές μεταπτώσεις δηλαδή, στο Ζαγόρι δεν εμφανίστηκαν κάποιες κάστες ευγένειας (τζάκια).

Σε μια ευρύτερη κοινωνική ομάδα εντάσσονται οι κάτοικοι που είχαν ατομική ιδιοκτησία, ένα μέσο εισόδημα και διαφοροποιούνταν από τους μέτοικους και τους γύφτους. Οι μέτοικοι και οι γύφτοι ήταν περιθωριακές κοινωνικές ομάδες και δεν είχαν δικαίωμα ψήφου και δικιά τους γη. Οι μέτοικοι ήταν άνθρωποι που ήρθαν από άλλες περιοχές της Ηπείρου ζητώντας δουλειά. Δούλευαν ως εργάτες, κοινοτικοί ποιμένες και φύλακες, όπως και οι γύφτοι¹⁹, με την πάροδο όμως του χρόνου άρχισαν να αφομοιώνονται. Οι κοινωνικές αυτές ομάδες ζούσαν σε ξεχωριστές περιοχές του χωριού, είχαν ξεχωριστά τμήματα στο νεκροταφείο και ξεχωριστό χορό στα πανηγύρια.

Σε πολλά χωριά του Ζαγορίου είχαμε ένα μεγάλο ποσοστό βλάχων, με γλώσσα "κουτσοβλάχικη" και ερμαφρόδιτη εθνική συνείδηση. Υπήρχαν βέβαια και οι σκηνίτες Σαρακατσαναίοι που ανέβαιναν από τα χειμαδιά τα καλοκαίρια, αλλά αυτοί ζούσαν έξω από το πλαίσιο της κοινωνίας του χωριού.

Ο πλούτος των Ζαγορισίων προκάλεσε την εμφάνιση της ληστείας. Οι ληστές ήταν κυρίως Αρβανίτες, Σαρακατσάνοι και Λακιώτες. Πολλοί θεωρούν την ληστεία έναν από τους λόγους της αποδυνάμωσης και της παρακμής του Ζαγορίου, γιατί πολλοί πλούσιοι Ζαγορίσιοι από τον φόβο των ληστών εγκατέλειψαν τα χωριά τους.

¹⁹ Οι κοινωνικές αυτές ομάδες διαφοροποιούνται δηλαδή κυρίως στον τομέα της απασχόλησης. Οι Ζαγορίσιοι είναι κυρίως έμποροι, δάσκαλοι, δημόσιοι υπάλληλοι, επιστήμονες, ιερείς, πρόκριτοι κλπ, ενώ οι γύφτοι είναι σιδεράδες, καλαθοπλέχτες και οργανοπαίχτες. Σταματοπούλου Χ. "Ελληνική παραδοσιακή Αρχιτεκτονική. Το Ζαγόρι.", τ. 6^{ος}, Εκδόσεις Μέλισσα, σελ 13.

Η δομή της οικογένειας ήταν πατριαρχική. Μέσα στην ίδια οικογένεια, στο ίδιο σπίτι ήταν δυνατό να ζουν πολλά ζευγάρια εγγάμων και η οικογένεια να συμπεριλαμβάνει συγγενείς μέχρι 7^{ου} βαθμού. Ο αρχηγός της οικογένειας ρύθμιζε την οικογενειακή ζωή, ενώ η σχέση του "αφέντη" με τα υπόλοιπα μέλη της οικογένειας ήταν σχέση δουλικότητας. Κυριαρχικός ήταν ο ρόλος της πεθεράς μέσα στο σπίτι και πάνω στις νύφες.

Οι γυναίκες δούλευαν στα χωράφια και στα σπίτια ασχολούνταν με την οικοτεχνία. Οι άντρες και τα μεγαλύτερα αρσενικά παιδιά συνήθως μετανάστευαν στο εξωτερικό ή στο εσωτερικό για να φέρουν χρήματα πίσω. Οι γυναίκες ήταν περιορισμένες στο σπίτι και έβγαιναν έξω για πολύ συγκεκριμένο σκοπό. Γενικά η θέση της γυναίκας στο Ζαγόρι ήταν πολύ κατώτερη από του άντρα, αν και πολλές φορές η γυναίκα αναλάμβανε την ευθύνη του σπιτιού και των παιδιών, όταν οι άντρες μετανάστευαν.

Τα ήθη των χωριών ήταν αυστηρά και όταν ένα άτομο ξέφευγε από την δεοντολογία της μικρής κοινωνίας του επέβαλαν βαριές κυρώσεις. Η κλειστή κοινωνία του χωριού ασκούσε φοβερή πίεση στους παρεκτρεπόμενους και τους ωθούσε ακόμη και στην αποδημία.

2.4.3. Πληθυσμιακή εξέλιξη.

Ο πληθυσμός της περιοχής του Ζαγορίου ιστορικά δεν ήταν ποτέ σταθερός, αντίθετα παρουσίαζε πολλές διακυμάνσεις οι οποίες οφείλονται σε μια σειρά οικονομικών, κοινωνικών και ιστορικών παραγόντων. Η πληθυσμιακή εξέλιξη της περιοχής του Ζαγορίου φαίνεται παρακάτω (ενώ στο παράρτημα υπάρχει πίνακας με την εξέλιξη του πληθυσμού αναλυτικά ανά Ο.Τ.Α.):

Πίνακας 4 : Εξέλιξη του πληθυσμού της περιοχής Ζαγορίου								
	1928	1940	1951	1961	1971	1981	1991	2001
Δ. Α. Ζαγορίου	3323	4006	3331	3496	2518	2533	2442	2359
Δ. Κ. Ζαγορίου	4414	4389	2838	3613	3050	1613	1450	1601
Δ. Τύμφης	2750	3709	1558	1888	1579	1618	1364	1493
Κ. Βοβούσης	387	680	106	217	135	190	136	179
Κ. Παπίγκου	332	431	220	212	144	156	183	357
Σύνολο	11206	13215	8053	9426	7426	6110	5575	5989
Μεταβολή %		17,93	-39,06	17,05	-21,22	-17,72	-8,76	7,43
		1928-40	40-51	51-61	61-71	71-81	81-91	91-2001

Πηγή : Ε.Σ.Υ.Ε.

Όπως φαίνεται στο γράφημα που προηγήθηκε, στην απογραφή του 1940 ο πληθυσμός της περιοχής είναι εμφανώς αυξημένος (αύξηση της τάξης του 17,93%), γεγονός το οποίο οφείλεται στην κάποια καλύτερευση των συνθηκών διαβίωσης (μεταπολεμικά), αλλά κυρίως οφείλεται στην πολιτογράφηση των Σαρακατσαναίων²⁰ το 1939, ως δημοτών πλέον του Ζαγορίου. Το 1940 έχουμε την μεγαλύτερη τιμή του πληθυσμού για την περίοδο 1928 - 2001, όμως σίγουρα το μεγαλύτερο πληθυσμιακό μέγεθος σημειώθηκε το διάστημα 1830 - 1840 (16.550 κάτοικοι κατ' εκτίμηση²¹), περίοδος της ακμής του Ζαγορίου και της ευημερίας λόγω των προνομίων που είχε αποσπάσει από τους Τούρκους.

Η μεγάλη μείωση του πληθυσμού η οποία σημειώνεται την δεκαετία 1940 -1950 (της τάξεως -39,06%) οφείλεται στην αναγκαστική εγκατάλειψη των χωριών εξαιτίας των δυσμενών ιστορικών συνθηκών που ίσχυαν (Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος, εμφύλιος πόλεμος). Έπειτα (1951 - 1961) παρατηρείται μια κάποια επιστροφή των κατοίκων στους τόπους καταγωγής τους, με αποτέλεσμα την αύξηση του πληθυσμού της περιοχής, όπως φαίνεται και στην απογραφή του 1961.

²⁰ Οι σκηνίτες Σαρακατσαναίοι έφτασαν στην περιοχή γύρω στα 1915, αλλά έμεναν σε δικές τους στάνες έξω από τα χωριά. Από το 1939 όμως εγκαταστάθηκαν σε οικισμούς κυρίως του Δυτικού Ζαγορίου όπως: Λάιστα, Ηλιοχώρι, Βρυσοχώρι, Σκαμνέλι, Τσεπέλοβο, Βίτσα, Ελαφότοπο κ.α. όπου αγόρασαν σπίτια Ζαγορισίων οι οποίοι στο μεταξύ είχαν εγκαταλείψει το Ζαγόρι. Τσουμάνης Χ. "Σαρακατσαναίοι", Δελτίο Κέντρου Ερευνών Ζαγορίου, τ.2, 1981, σελ. 43-59.

²¹ Τσουμάνης Π. "Δήμος Τύμφης. Κοινωνικές μεταβολές και δυνατότητες ανάπτυξης", Διπλωματική εργασία, Βόλος 2001, σελ. 36

Εδώ να σημειώσουμε ότι κατά την περίοδο 1940 - 1961 η δημογραφική εξέλιξη και οι πληθυσμιακές μετακινήσεις στο εσωτερικό του αγροτικού χώρου επηρεάστηκαν από δύο φαινόμενα. Πρώτο, από την εγκατάσταση ενός σημαντικού αριθμού οικογενειών ορεινής καταγωγής απασχολούμενων με την κτηνοτροφία, στην ημιορεινή και πεδινή ζώνη. Δεύτερο, από την σημαντική πληθυσμιακή αύξηση των κωμοπόλεων η οποία οφείλεται στην οριστική εγκατάσταση πολλών οικογενειών από τους μικρότερους αγροτικούς οικισμούς τους. Αυτές οι οικογένειες βρίσκοντας καταφύγιο στις κωμοπόλεις κατά την διάρκεια του εμφυλίου πολέμου, οι ίδιες ή κάποια από τα μέλη τους προτίμησαν με το τέλος του να μην ξαναγυρίσουν στα κατεστραμμένα χωριά και νοικοκυριά τους²².

Η περίοδος που ακολουθεί (1961-1971) χαρακτηρίζεται από το έντονο μεταναστευτικό ρεύμα (προς τις χώρες του εξωτερικού, όσο και προς τα μεγάλα αστικά κέντρα της χώρας) που επικράτησε σε ολόκληρη τη χώρα και ιδιαίτερα στις ορεινές περιοχές. Οι φυσικές δυσκολίες των ορεινών περιοχών, οι παραγωγικές δομές στον πρωτογενή τομέα, καθώς και οι κρατικές πολιτικές αξιοποίησης ζωνών, που εστιάστηκαν στις κοιλάδες και τις πεδινές περιοχές, οδήγησαν στην μεγάλη αγροτική έξοδο προς το εξωτερικό και τα αστικά κέντρα. Έτσι για την περίοδο αυτή έχουμε μείωση του πληθυσμού του Ζαγορίου κατά 21,22%. Αυτή η μείωση του πληθυσμού της περιοχής συνεχίζεται και το επόμενο διάστημα (1981 - 1991).

Αυξημένος κατά 7,43% εμφανίζεται ο πληθυσμός κατά την απογραφή του 2001. Όμως μια πιο λεπτομερής διερεύνηση αποκαλύπτει πως οι επίσημες στατιστικές είναι παραπλανητικές και υπερεκτιμούν τον πληθυσμό στην περιοχή. Έρχονται σε αντίθεση με τα πληθυσμιακά στοιχεία που συλλέχθηκαν από την έρευνα πεδίου που έγινε στην περιοχή. Ο λόγος για αυτές τις αποκλίσεις μεταξύ των επίσημων στατιστικών απογραφής και της πραγματικής κατάστασης είναι μέρος μιας αρκετά γνώριμης συνήθειας πολλών ανθρώπων στην Ελλάδα να πηγαίνουν στον τόπο γέννησης τους κατά την διάρκεια της απογραφής με σκοπό να καταγραφούν εκεί. Πρόκειται συνήθως για τους "αγροτικούς μετανάστες" που έχουν εγκατασταθεί σε αστικά κέντρα, αλλά που γυρνάνε πίσω στα χωριά τους κατά τη διάρκεια της απογραφής με σκοπό να διογκώσουν το επίσημο μέγεθος του πληθυσμού. Με αυτόν τον τρόπο η Κοινότητά τους κερδίζει σε χρηματοοικονομικούς πόρους, μέσω κρατικών επιχορηγήσεων, οι οποίες αποτελούν και την μόνη πηγή εισοδήματος για τις περισσότερες Κοινότητες, υπολογιζόμενη σε συγκεκριμένο χρηματικό ποσό ανά κάτοικο. Παράλληλα, αυτά τα άτομα καταγράφονται και ψηφίζουν στις Κοινότητές τους στις Δημοτικές και Κυβερνητικές εκλογές.

²² Γούσιος Δ. , "Ανάπτυξη αγροτικού χώρου", Πανεπιστημιακές εκδόσεις Θεσσαλίας, Βόλος 2000.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
 ΠΟΛΥΤΕΧΝΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
 ΤΜΗΜΑ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΧΩΡΟΤΕΞΙΑΣ,
 ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ &
 ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

"Προσέγγιση των αιτιών
 διαφοροποίησης βαθμού
 ανάπτυξης των ορεινών
 περιοχών στα πλαίσια
 του Ν.Ιωαννίνων.
 Η περίπτωση των
 περιοχών Ζαγορίου,
 Μετσόβου και Τζουμέρκων"

ΦΟΙΤΗΤΗΣ:
 ΜΠΙΡΜΠΟΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ

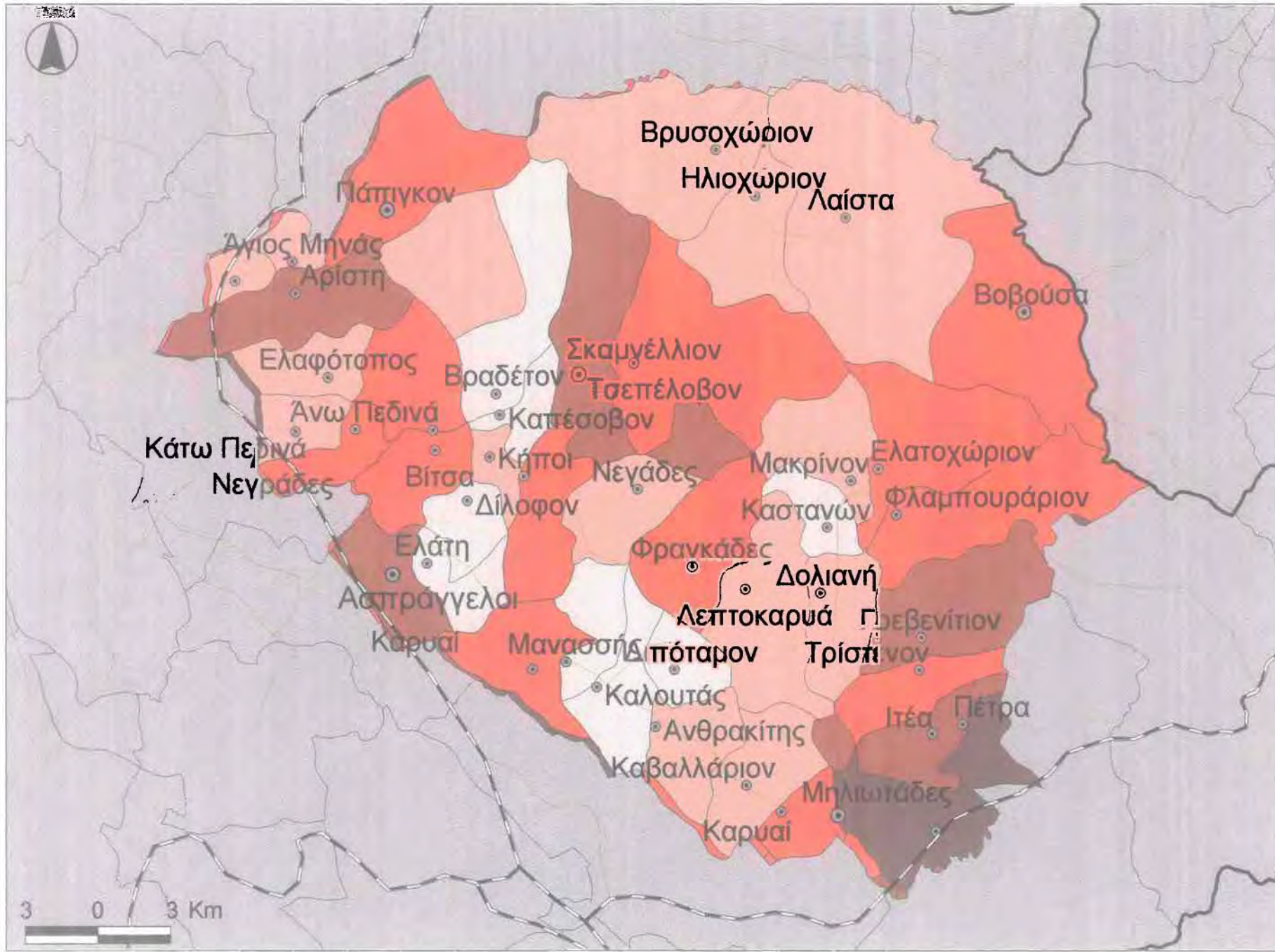
ΧΑΡΤΗΣ 6 :
 ΠΛΗΘΥΣΜΙΑΚΗ ΚΑΤΑΝΟΜΗ
 ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΖΑΓΟΡΙΟΥ

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

- όρια Νομού
- κατ. Δήμοι
- εθνική οδός
- επαρχιακή οδός
- οδός τοπικής σημασίας
- έδρες κατ. Δήμων
- οικισμοί
- πληθυσμός 2001 (Δ.Δ.) :
- 0 - 50
- 51 - 100
- 101 - 200
- 201 - 400
- 401 +

Βόλος, Φεβρουάριος 2003

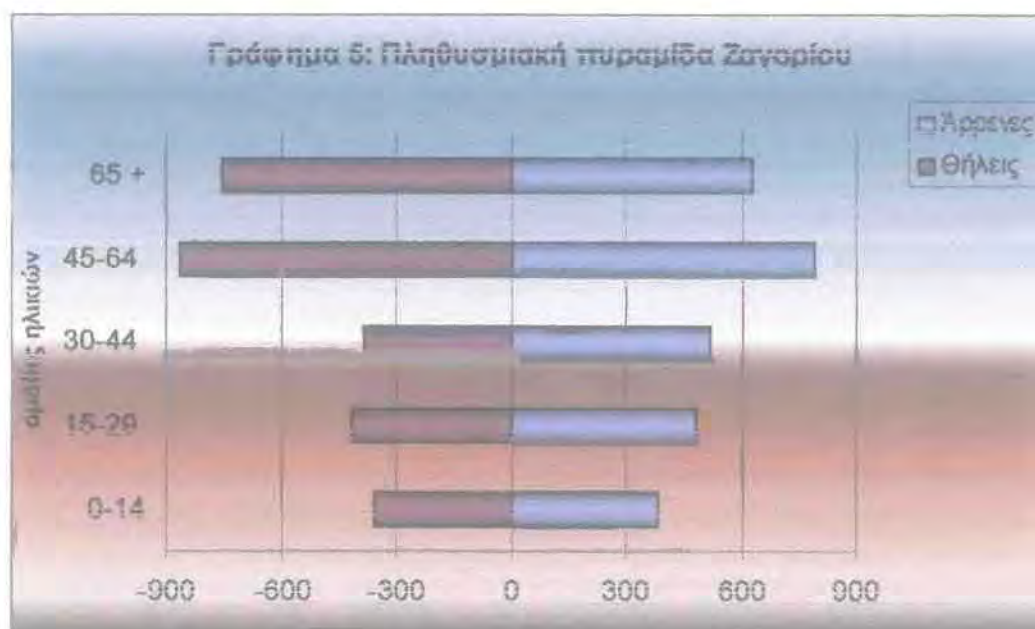
2.4.4. Δημογραφικά χαρακτηριστικά

2.4.4.1. Ηλικιακή κατανομή.

Σε πίνακα του παραρτήματος υπάρχει αναλυτικά η ηλικιακή κατανομή, με βάση την απογραφή της Ε.Σ.Υ.Ε. του 1991, για κάθε κοινότητα. Στο σύνολο της περιοχής Ζαγορίου έχουμε τα εξής:

	Άρρενες					Θήλειες				
	0-14	15-29	30-44	45-64	65 +	0-14	15-29	30-44	45-64	65 +
Δ. Α. Ζαγορίου	177	190	208	353	265	159	161	181	358	350
Δ. Κ. Ζαγορίου	101	109	132	183	174	110	108	94	228	211
Δ. Τύμφης	80	141	147	210	141	69	101	83	236	156
Κ. Βοβούσσης	14	13	9	28	10	11	7	12	21	11
Κ. Παπίγκου	10	28	22	18	21	8	18	12	20	26
Σύνολο	382	481	518	792	631	357	415	382	863	754

Πηγή : Ε.Σ.Υ.Ε. , 1991

Από τον παραπάνω πίνακα και γράφημα συμπεραίνουμε ότι :

- Ο πληθυσμός του Ζαγορίου είναι γερασμένος. Το ποσοστό του πληθυσμού που είναι σε ηλικία άνω των 45 ετών είναι 54,53%, γεγονός το οποίο αποτελεί πρόβλημα για την δημογραφική εξέλιξη της περιοχής, καθώς ο πληθυσμός γηράσκει, ενώ η απουσία των αναπαραγωγικών ηλικιών είναι αισθητή, σύμφωνα με τον παραπάνω πίνακα.

- Το ποσοστό του νέου πληθυσμού (0-14 ετών και 15-29 ετών) της περιοχής είναι μικρό, 29,32%, ειδικά της ομάδας 15-29 ετών (16,07%) , η οποία ανήκει και στον ενεργό πληθυσμό.
- Ο δείκτης νεανικότητας (δείκτης νεανικότητας= $[(0-14) \text{ ετών} / (65+) \text{ ετών}] * 100$), είναι χαμηλός, και ίσος με 53,35%.
- Ο δείκτης γήρανσης (δείκτης γήρανσης= $[(65+) \text{ ετών} / (0-14) \text{ ετών}] * 100$), είναι υψηλός, και ίσος με 187,41%, ένδειξη της γήρανσης και της έλλειψης ατόμων νεαρής ηλικίας.
- Ο δείκτης αναλογίας των φύλων στον πληθυσμό των αναπαραγωγικών ηλικιών (15-45 ετών) δίνει μια ένδειξη της δυνατότητας ενός κοινωνικού συνόλου να δημιουργήσει νέα ζεύγη και μέλη. Συγκεκριμένα στο Ζαγόρι αυτός ο δείκτης (δείκτης αναλογίας φύλων = $(\text{γυναίκες} / \text{άνδρες}) * 100$) είναι 79,78%, και οφείλεται στον μεγάλο αριθμό ανδρών στις συγκεκριμένες κατηγορίες ηλικιών έναντι των γυναικών.
- Ο δείκτης εξάρτησης φανερώνει πόσοι συντηρούμενοι (παιδες και γέροντες) αντιστοιχούν σε εκατό άτομα ενεργού πληθυσμού. Δηλαδή μας δείχνει το βάρος που φέρνει ο ενεργός πληθυσμός σε μία δεδομένη στιγμή. Όσο υψηλότερος είναι ο δείκτης, τόσο μεγαλύτερο το βάρος που φέρνει ο ενεργός πληθυσμός. Για την περιοχή Ζαγορίου ο δείκτης εξάρτησης (δείκτης εξάρτησης = $[(0-14)+(65+)\text{ετών} / (15-64)\text{ετών}] * 100$) είναι υψηλός (61,55%), και σημαίνει ότι ο πληθυσμός δεν έχει σχετικά αυξημένη δυνατότητα αποταμίευσης και επομένως επένδυσης, κάτι που θεωρείται ότι αποτελεί ένδειξη μη ικανοποιητικής προοπτικής για την ανάπτυξη του τόπου.

2.4.4.2. Επίπεδο εκπαίδευσης.

Το επίπεδο εκπαίδευσης του πληθυσμού της περιοχής του Ζαγορίου δεν μπορεί να θεωρηθεί ικανοποιητικό, αφού το 50% είναι απόφοιτοι στοιχειώδους εκπαίδευσης. Ιδιαίτερα λυπηρό είναι το γεγονός ότι το ποσοστό των αγραμμάτων είναι 9,3%, ενώ των αποφοίτων Ανώτερης και Ανώτατης εκπαίδευσης φτάνει μόλις το 0,4% και 4% αντίστοιχα.

Στον παρακάτω πίνακα φαίνεται το επίπεδο εκπαίδευσης του πληθυσμού του Ζαγορίου (ενώ στο παράρτημα υπάρχει αναλυτικός πίνακας του επιπέδου εκπαίδευσης ανά Ο.Τ.Α.) :

Πίνακας 6 : Επίπεδο Εκπαίδευσης στην περιοχή Ζαγορίου

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Δ. Α. Ζαγορίου	2239	2	46	9	6	20	201	177	1200	345	233
Δ. Κ. Ζαγορίου	1319	4	61	11	11	13	197	110	658	148	106
Δ. Τύμφης	1264	3	79	14	5	18	167	130	587	142	119
Κ. Βοβούσης	127	0	3	0	0	0	13	10	55	31	15
Κ. Παπίγκου	171	1	17	1	1	11	59	15	60	5	1
Σύνολο	5120	10	206	35	23	62	637	442	2560	671	474
Ποσοστό %		0,2%	4,0%	0,7%	0,4%	1,2%	12,4%	8,6%	50,0%	13,1%	9,3%

(1) : Σύνολο

(2) : Μεταπτυχιακό

(3) : Πτυχιούχοι Ανωτάτων Σχολών

(4) : Πτυχιούχοι ΤΕΙ (ΚΑΤΕ, ΚΑΤΕΕ)

(5) : Πτυχιούχοι Ανωτέρων Σχολών

(6) : Φοιτούν σε Ανωτάτη, ΤΕΙ, ή Ανωτέρα Σχολή

(7) : Απόφοιτοι Μέσης Εκπαίδευσης

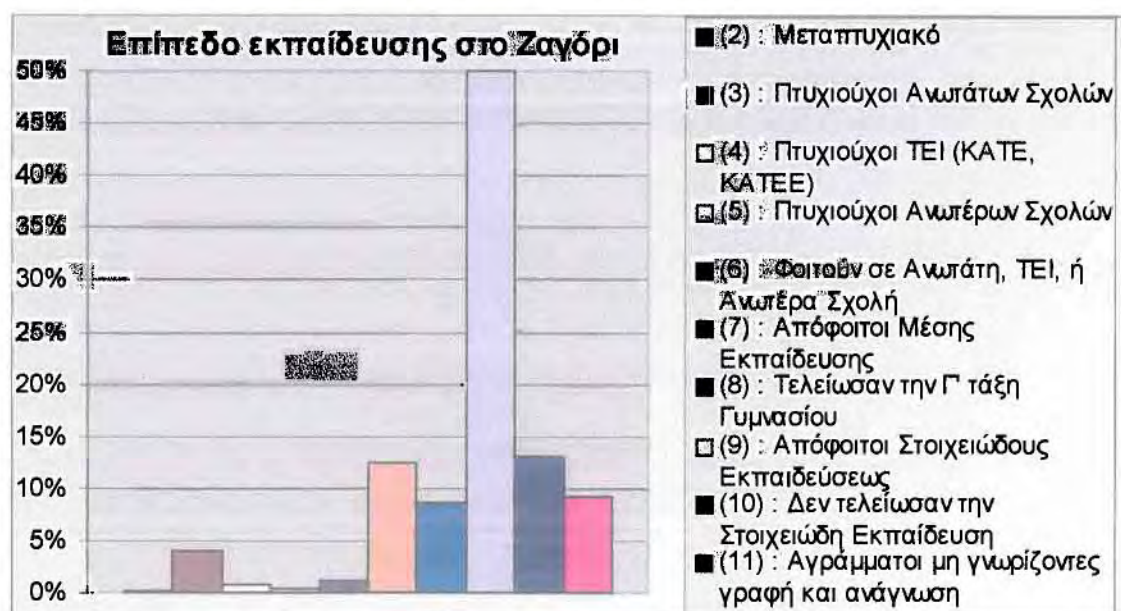
(8) : Τελείωσαν την Γ' τάξη Γυμνασίου

(9) : Απόφοιτοι Στοιχειώδους Εκπαιδύσεως

(10) : Δεν τελείωσαν την Στοιχειώδη Εκπαίδευση

(11) : Αγράμματοι μη γνωρίζοντες γραφή και ανάγνωση

Πηγή : Ε.Σ.Υ.Ε. , 1991

Γράφημα 6 : Επίπεδο εκπαίδευσης στο Ζαγόρι

2.4.5. Κοινωνικά προβλήματα.

Μετανάστευση

Ένα εμφανές κοινωνικό πρόβλημα της περιοχής, όπως έχουμε ήδη προαναφέρει είναι η μετανάστευση του πληθυσμού, που οδήγησε στην ερήμωση μερικών χωριών και την μετατροπή τους σε πόλεις φαντάσματα κατά τη διάρκεια του χειμώνα. Σε άλλα χωριά, οι περισσότερες από τις νέες οικογένειες έχουν φύγει, όπως φαίνεται και από τον αριθμό των παιδιών στην πληθυσμιακή κατανομή. Επίσης η εντυπωσιακή αλλαγή στα πληθυσμιακά μεγέθη, την οποία τα περισσότερα χωριά βιώνουν μεταξύ καλοκαιριού και χειμώνα, δημιουργεί την αίσθηση εποχικής κοινότητας, η συνοχή της οποίας μπορεί να τεθεί σε σημαντικό βαθμό υπό αμφισβήτηση.

Απομόνωση

Ένα άλλο κοινωνικό πρόβλημα της περιοχής οφείλεται στην γεωγραφική της απομόνωση από τα αστικά κέντρα και την έλλειψη παροχής κοινωνικών και άλλων υπηρεσιών, όσον αφορά την εκπαίδευση, την υγεία και τη δημόσια διοίκηση και τις καλλιτεχνικές και ψυχαγωγικές εξυπηρετήσεις. Η πρόσβαση σε τέτοιες υπηρεσίες και εξυπηρετήσεις μπορεί να επιτευχθεί, μόνο μέσω μετακινήσεων προς την πόλη των Ιωαννίνων και το Μέτσοβο, που απέχουν μία με δύο ώρες. Αυτό το γεγονός αποτελεί σημαντικό πρόβλημα, σε σχέση με τον απαιτούμενο χρόνο, το κόστος και τον κόπο, ιδιαίτερα το χειμώνα όταν το ταξίδι είναι πιο δύσκολο και κάποιοι οικισμοί είναι αποκλεισμένοι από το χιόνι. Επιπλέον, για τους οικισμούς με πολύ μικρό χειμερινό πληθυσμό, με κυρίως ηλικιωμένους, συνταξιούχους κατοίκους, η απομόνωση μπορεί να προκαλέσει κατάθλιψη.

2.5. ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ

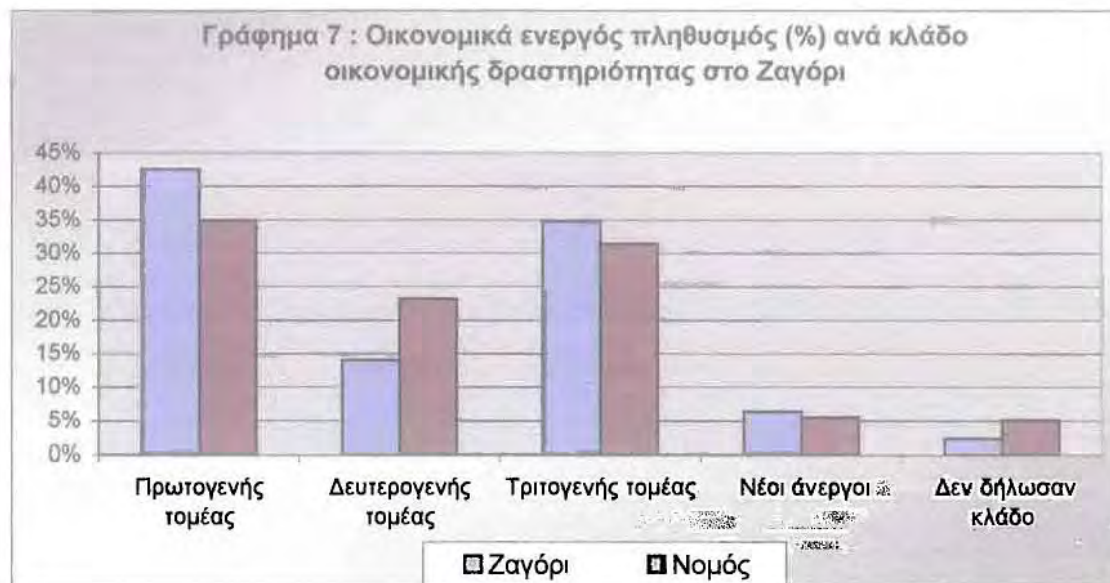
2.5.1. Δομή παραγωγικού συστήματος.

Σχετικά με την δομή του παραγωγικού συστήματος στο Ζαγόρι μία πρώτη εικόνα μας δίνεται από τον παρακάτω πίνακα, ενώ στο παράρτημα υπάρχει ο αντίστοιχος πίνακας αναλυτικά για κάθε Ο.Τ.Α. της περιοχής.

ΟΤΑ	1	Ομάδες κλάδων οικονομικής δραστηριότητας												
		Πρωτογενής τομέας		Δευτερογενής τομέας			Τριτογενής τομέας							
		2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12		
Δ. Α. Ζαγορίου	955	489	4	53	2	89	91	22	4	140	47	14		
Δ. Κ. Ζαγορίου	501	167	0	27	4	35	58	17	9	126	46	12		
Δ. Τύμφης	536	192	1	32	2	45	56	22	5	124	36	21		
Κ. Βοβούσης	50	37	0	0	0	2	2	2	0	5	2	0		
Κ. Παπίγκου	78	12	0	1	1	5	18	7	3	25	3	3		
Σύνολο	2120	897	5	113	9	176	225	70	21	420	134	50		
		902		298			736							
Ποσοστό (Ζαγόρι)		42,3%	0,2%	5,3%	0,4%	8,3%	10,6%	3,3%	1,0%	19,8%	6,3%	2,4%		
		42,5%		14,1%			34,7%						6,3%	2,4%
Ποσοστό (Νομός)		34,3%	0,7%	10,4%	0,6%	12,2%	11,4%	4,1%	0,6%	15,3%	5,5%	5,1%		
		34,9%		23,2%			31,4%						5,5%	5,1%

Πηγή : Ε.Σ.Υ.Ε. , 1991

(1) : Σύνολο
(2) : Γεωργία, κτηνοτροφία, δασοκομία, θήρα και αλιεία
(3) : Ορυχεία και λατομεία
(4) : Μεταποίηση
(5) : Παροχή ηλεκτρικού ρεύματος, φυσικού αερίου και νερού
(6) : Κατασκευές
(7) : Εμπόριο, ξενοδοχεία και εστιατόρια
(8) : Μεταφορές, αποθήκευση και επικοινωνίες
(9) : Ενδιάμεσοι χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί
(10) : Λοιπές υπηρεσίες
(11) : Νέοι ανεργοί
(12) : Δεν δήλωσαν κλάδο οικονομικής δραστηριότητας

Από τα παραπάνω βλέπουμε ότι το μεγαλύτερο μέρος του οικονομικά ενεργού πληθυσμού στην περιοχή του Ζαγορίου ασχολείται στον πρωτογενή τομέα με ποσοστό 42,5% , κάτι που ήταν και αναμενόμενο. Το αντίστοιχο ποσοστό του δευτερογενή τομέα είναι 14,1% και κρίνεται χαμηλό, ενώ το 34,7% του ενεργού πληθυσμού της περιοχής απασχολείται στον τριτογενή τομέα, το οποίο και δηλώνει την κάποια τάση τουριστικής ανάπτυξης και αξιοποίησης της περιοχής. Συγκριτικά με τα αντίστοιχα ποσοστά στο σύνολο του Νομού Ιωαννίνων, παρατηρούμε ότι το ποσοστό του ενεργού πληθυσμού του Νομού στο πρωτογενή τομέα είναι 34,9%, δηλαδή αρκετά μικρότερο από ότι στο Ζαγόρι, ενώ ταυτόχρονα το αντίστοιχο ποσοστό του δευτερογενή τομέα (23,2%) είναι αρκετά μεγαλύτερο, πράγμα που κάνει εμφανή την σαφή εικόνα απασχόλησης του πληθυσμού της περιοχής. Τέλος το ποσοστό του ενεργού οικονομικά πληθυσμού του Νομού στον τριτογενή τομέα του παραγωγικού συστήματος (31,4%) είναι μικρότερο από αυτό του Ζαγορίου (34,7%), και αυτό οφείλεται στον τουρισμό, μιας και το Ζαγόρι μαζί με το Μέτσοβο και την πόλη των Ιωαννίνων είναι οι κύριες περιοχές του Νομού οι οποίες παρουσιάζουν τουριστικό ενδιαφέρον και τουριστική κίνηση.

Με δεδομένο το πλαίσιο που προαναφέρθηκε, προκύπτει ένα γεωγραφικό χώρο - οικονομικό σύστημα, το οποίο μάλλον είναι σχετικά ελάχιστα "ανοικτό". Στην συνέχεια όμως θα αναλύσουμε επιμέρους τους τομείς της οικονομίας στο Ζαγόρι, καθώς και τα μεγέθη της, προσπαθώντας να εντοπίσουμε τις σημερινές της τάσεις.

2.5.1.1. Πρωτογενής τομέας

Ο ορεινός χαρακτήρας της περιοχής καθορίζει σχεδόν μονοσήμαντα την πρωτογενή παραγωγική δραστηριότητα. Οι εκτεταμένες δασικές εκτάσεις, το ηπειρωτικό κλίμα και οι μικρές πεδινές και διαθέσιμες για καλλιέργεια εκτάσεις, προσδιορίζουν όλα τα βασικά μεγέθη των εκμεταλλεύσεων του πρωτογενή τομέα παραγωγής.

Επίσης, ο χώρος της ευρύτερης περιοχής του Ζαγορίου διαμορφώθηκε για να καλύψει κάποιες οικονομικές και κοινωνικές ανάγκες που υφίστανται μέχρι τα μέσα του 19^{ου} αιώνα. Μετά το τέλος των Βαλκανικών πολέμων, οι πολιτικές και ιστορικές συγκυρίες που επικράτησαν στην περιοχή οδήγησαν στην διαδοχική διάσπαση του κοινωνικού και παραγωγικού συστήματος. Δηλαδή η εξειδίκευση της παραγωγής στον πρωτογενή τομέα δεδομένου ότι η περιοχή δεν εμφανίζει κάποιο μεγάλο συγκριτικό πλεονέκτημα οδήγησε στην απομόνωσή της.

Από το παραπάνω γράφημα των χρήσεων γης στην περιοχή είναι φανερό ότι αυτό που την χαρακτηρίζει είναι ο έντονα δασοποιημένος χαρακτήρας.

Γεωργία. Η χρησιμοποιούμενη έκταση για γεωργικές καλλιέργειες καταλαμβάνει το 3% της συνολικής έκτασης της περιοχής. Το ποσοστό αυτό είναι πολύ χαμηλό σε σχέση με το αντίστοιχο ποσοστό σε επίπεδο Νομού (10%) και Χώρας (30%). Σημαντικά στοιχεία για εξαγωγή κάποιων συμπερασμάτων φαίνονται στον παρακάτω πίνακα:

Πίνακας 8 : Στοιχεία γεωργικής παραγωγής στην περιοχή Ζαγορίου			
Τεμαχισμός των γεωργικών εκμεταλλεύσεων			
Αριθμός αγροτεμαχίων	Σύνολο καλλιεργούμενων εκτάσεων (στρ.) (περιλαμβάνονται και οι άγονοι βοσκότοποι)		Μέση έκταση αγροτεμαχίου
3913	15248		3,90
Ποσοστιαία (%) κατανομή καλλιεργούμενων εκτάσεων ανά είδος καλλιέργειας			
ετήσιες	δενδρώδεις	άμπελοι	λοιπές
45,1	3,6	1,1	50,2
Ποσοστιαία (%) κατανομή καλλιεργούμενων εκτάσεων ανά καθεστώς κατοχής			
Ιδιόκτητη	Νοικιασμένη	Μεσιακή	Άλλο
81,7	17,9	0,1	0,3

Πηγή : Υ.ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε. , Διεύθυνση Περιβαλλοντικού Σχεδιασμού, "Πρόγραμμα αντιμετώπισης ειδικών περιβαλλοντικών προβλημάτων και συστήματος λειτουργίας και διαχείρισης της προστατευόμενης περιοχής των ορεινών όγκων της Πίνδου", Οκτώβριος 2001, σελ. 181-182.

Από τα στοιχεία του παραπάνω πίνακα προκύπτουν κάποια χαρακτηριστικά. Η μέση έκταση των αγροτεμαχίων είναι πολύ μικρή 3,9 στρ./αγροτεμάχιο, κάτι που τα κατατάσσει στις λεγόμενες "νανοϊδιοκτησίες", που φυσικά είναι πολύ μικρότερη των καθορισμένων ορίων που χαρακτηρίζουν μία έκταση βιώσιμη.

Όσον αφορά την κατανομή των καλλιεργούμενων εκτάσεων ανά είδος καλλιέργειας, οι ετήσιες καλλιέργειες παρουσιάζουν ποσοστό 45,1%, ενώ μικρή είναι η χρησιμοποιούμενη έκταση για δενδρώδεις καλλιέργειες (3,6%) και αμπελώνες (1,1%). Ο περιορισμένος αριθμός των συνολικά καλλιεργούμενων και καλλιεργήσιμων εκτάσεων καταδεικνύει ότι η γεωργία δεν αποτελεί ουσιαστικό παραγωγικό κλάδο για την περιοχή και μπορεί να χαρακτηριστεί σαν συμπληρωματική δραστηριότητα που αποσκοπεί στην κάλυψη των ιδίων αναγκών των κατοίκων, συμπληρώνοντας έτσι το χαμηλό βασικό τους εισόδημα από τους άλλους πόρους²³.

Τέλος στο Ζαγόρι υπάρχουν οι εξής γεωργικοί συνεταιρισμοί:

Πίνακας 9 : Γεωργικοί συνεταιρισμοί στο Ζαγόρι		
Συνεταιρισμός	Αντικείμενο	Μέλη
Αρίστης	πιστωτικός	49
Δεματίου	πιστωτικός	47
Πέτρας	πιστωτικός	77
Κάτω Πεδινών	πιστωτικός	34

Πηγή : Μουσείο Γουλανδρή, "Μελέτη οικολογική - χωροταξική ορεινών όγκων Πίνδου", Αθήνα, 1992.

²³ Τεχνικό Επιμελητήριο της Ελλάδας, Τμήμα Ηπείρου, "Δυνατότητες Ανάπτυξης Ζαγορίου - Προτάσεις", Ιωάννινα 1983, σελ. 29.

Κτηνοτροφία. Η κτηνοτροφία αποτελεί την βασική συνιστώσα της παραγωγικής βάσης στην περιοχή, αποτελώντας μια από τις βασικές παραγωγικές δραστηριότητες. Από τα επεξεργασμένα στοιχεία της απογραφής κτηνοτροφίας (1991) δεν προκύπτει κάποια "εξειδίκευση" όσον αφορά στα είδη του ζωικού κεφαλαίου.

Πίνακας 10 : Ποσοστιαία (%) κατανομή ζωικού κεφαλαίου στο Ζαγόρι

Βοοειδή	Προβατοειδή	Αιγοειδή	Χοιροειδή	Ιπποειδή	Κουνέλια	Πουλερικά	Κυψέλες
15,8	13,4	14,3	7,2	16,3	10	2,8	20,2

Πηγή : Υ.ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε. , Διεύθυνση Περιβαλλοντικού Σχεδιασμού, "Πρόγραμμα αντιμετώπισης ειδικών περιβαλλοντικών προβλημάτων και συστήματος λειτουργίας και διαχείρισης της προστατευόμενης περιοχής των ορεινών όγκων της Πίνδου", Οκτώβριος 2001, σελ. 184.

Ένα χαρακτηριστικό της κτηνοτροφίας στο Ζαγόρι είναι το γεγονός ότι ο μεγαλύτερος αριθμός εκτρεφόμενων ζώων ανήκει στις μετακινούμενες οικογένειες. Έτσι, ενώ το ποσοστό των μετακινούμενων οικογενειών της περιοχής ανέρχεται στο 25%, τα ποσοστά των μετακινούμενων ζώων είναι : προβατοειδή 55%, αιγοειδή 50% και βοοειδή 52%. Από τις μετακινούμενες οικογένειες, τα μετακινούμενα ζώα εκτρέφονται σε μορφή νομαδική με παραμονή για βόσκηση στην περιοχή κατά το πεντάμηνο χρονικό διάστημα χρήσεως των βοσκοτόπων, δηλαδή από τον Μάιο μήνα μέχρι και τον Οκτώβριο.²⁴

Γενικά η κτηνοτροφική εκμετάλλευση γίνεται με τρόπο παραδοσιακό και σε μικρές μονάδες, οι οποίες δεν είναι σε θέση να εξισορροπήσουν οικονομικά τα μειονεκτήματα της γεωργίας.

Η σχετικά με την κτηνοτροφία συνεταιριστική οργάνωση είναι περιορισμένη και περιλαμβάνει τους παρακάτω συνεταιρισμούς :

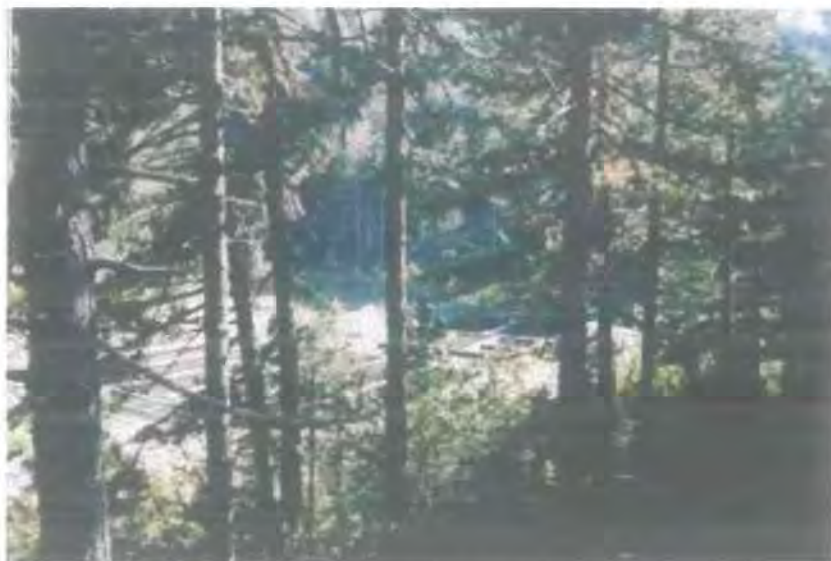
Πίνακας 11 : Κτηνοτροφικοί συνεταιρισμοί στο Ζαγόρι

Συνεταιρισμός	Αντικείμενο	Μέλη
Γρεβενετίου	Αναγκαστικός διαχείρισης χορτονομής	72
Ελατοχωρίου	Αναγκαστικός διαχείρισης χορτονομής	64

Πηγή : Μουσείο Γουλανδρή, "Μελέτη οικολογική - χωροταξική ορεινών όγκων Πίνδου", Αθήνα, 1992.

²⁴ Τεχνικό Επιμελητήριο της Ελλάδας, Τμήμα Ηπείρου, "Δυνατότητες Ανάπτυξης Ζαγορίου - Προτάσεις", Ιωάννινα 1983, σελ. 30.

Ιχθυοκαλλιέργειες. Στην περιοχή υπάρχουν ιχθυοτροφεία πέστροφας κατά μήκος των ποταμών Βοϊδομάτη και Αώου. Πρόκειται για οικογενειακές επιχειρήσεις μικρού μεγέθους, περίπου 2 στρεμμάτων η κάθε μία. Συγκεκριμένα, στον ποταμό Βοϊδομάτη, κοντά στον οικισμό Αρίστη, υπάρχουν 4 μονάδες ιχθυοκαλλιεργειών περίπου 10 στρεμμάτων, συνολικού δυναμικού παραγωγής 350 τόνων, από τις οποίες η μία είναι σημαντική μονάδα (δυναμικό παραγωγής 200 τόνοι / έτος), και μία μικρή μονάδα ιχθυοκαλλιέργειας πέστροφας κοντά στο οικισμό Γρεβενίτι και επί του παραπόταμου του Βάρδα, Ζουρίκα ποταμού.

Φωτ. 16 : Ιχθυοτροφείο πέστροφας στο Γρεβενίτι

Δασοπονία. Όπως έχουμε προαναφέρει τα δάση καταλαμβάνουν το 50% της συνολικής έκτασης του Ζαγορίου, και συνθέτονται από όλα σχεδόν τα ελληνικά ενδημικά είδη, δασοπονικά και μη. Τα δάση καταλαμβάνουν συνολική έκταση 499.600 στρέμματα και αποτελούνται από δάση ελάτης, μαύρης πεύκης, λευκόδερμης πεύκης, πρεμνοφυούς δρυός, οξιάς, αναγωγικής δρυός, αείφυλλων πλατύφυλλων και μικτά δάση.

Το μέσο ετήσιο λήμμα των δασών του Ζαγορίου ανέρχεται σε 44.633 κ.μ. και συνιστά το 40,58% της συνολικής παραγωγής του Νομού. Η υλοτομία είναι μια από τις βασικές παραγωγικές δραστηριότητες της περιοχής και τα προϊόντα υλοτομίας καλύπτουν ένα μεγάλο φάσμα προϊόντων, όπως τεχνική ξυλεία κωνοφόρων, καυσόξυλα πεύκης, ξυλεία οξιάς, βιομηχανικό καυσόξυλο οξιάς, στύλοι Δ.Ε.Η. και Ο.Τ.Ε. κλπ.

Η οικονομικότητα των δασικών εκμεταλλεύσεων σχετίζεται με τους ακόλουθους παράγοντες :

- Την ύπαρξη ικανοποιητικού δασικού οδικού δικτύου για την καλή προσπελασιμότητα στις περιοχές υλοτομίας.
- Το βαθμό εκμηχάνισης των εκμεταλλεύσεων , κυρίως σε μετατοπιστές ξυλείας που αυξάνουν και την παραγωγή
- Την προβληματική διάθεση του βιομηχανικού ξύλου.

Στα σημεία αυτά η περιοχή παρουσιάζει σημαντική υστέρηση. Επίσης ένα πολύ σημαντικό πρόβλημα είναι το καθεστώς ιδιοκτησίας των κοινοτικών δασών, τα οποία θεωρούνται σαν πηγή πλούτου, με την έννοια του φυσικά και μόνο ανανεώσιμου πόρου, γεγονός που τα καθιστά μέρα με την μέρα λιγότερο αποδοτικά , δεδομένου ότι εργασίες αποσκοπούσες στην καλλιέργεια, την ποιοτική και ποσοτική βελτίωση και την ανανέωση, επαφίονται μόνο στην φύση.

Τέλος, πρέπει να τονίσουμε την ύπαρξη 22 Ε.Σ.Δ.Ε. (Ελεύθεροι Δασικοί Συνεταιρισμοί Εργασίας), τα μέλη των οποίων αποτελούν το παραγωγικό δασικό εργατικό δυναμικό στην περιοχή του Ζαγορίου.

Ε.Σ.Δ.Ε.	αριθμός ανά κοινότητα	αριθμός μελών
Ανθρακίτη	1	12
Βρυσοχωρίου	1	15
Βοβούσας	1	28
Γρεβενητίου	1	25
Διποτάμου	1	15
Ελατοχωρίου	1	10
Ηλιοχωρίου	1	11
Καστανώνα	1	14
Κήπων	1	12
Λάιστας	1	34
Λεπτοκαρυάς	1	22
Μακρινού	1	16
Νεγάδων	1	10
Δόλιανης	1	9
Σκαμνελίου	2	38
Τσεπελόβου	2	40
Τριστένου	1	18
Φλαμπουραρίου	1	18
Φραγκάδων	1	12

Πηγή : Τεχνικό Επιμελητήριο της Ελλάδας, Τμήμα Ηπείρου, "Δυνατότητες ανάπτυξης Ζαγορίου - Προτάσεις" , Ιωάννινα 1983, σελ 51.

Λατομεία. Στην περιοχή του Ζαγορίου , σύμφωνα με τα δελτία απογραφής λατομικών δραστηριοτήτων του Υπουργείου Ανάπτυξης, εντοπίζονται 3 λατομεία μαρμάρων, εκ των οποίων σήμερα μόνο το ένα είναι σε δραστηριότητα.

Πίνακας 13 : Λατομεία μαρμάρων στην περιοχή του Ζαγορίου				
Οικισμός	Καθεστώς ιδιοκτησίας	Εκμεταλλευτής	Έκταση (στρ.)	Έτος έναρξης αδράνειας
Δεμάτι	Ιδιωτικό	Παπαχρήστου Χ.	22,9	1995
Δεμάτι	Ιδιωτικό	Αφοι Τσίμα - Γκέλης ΟΕ	22,5	-
Σκαμνέλι	Δημόσιο	Τσιάμης Κ. & Σια ΟΕ	91,9	1996

Πηγή : Υ.ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε. , Διεύθυνση Περιβαλλοντικού Σχεδιασμού, "Πρόγραμμα αντιμετώπισης ειδικών περιβαλλοντικών προβλημάτων και συστήματος λειτουργίας και διαχείρισης της προστατευόμενης περιοχής των ορεινών όγκων της Πίνδου", Οκτώβριος 2001, σελ. 188.

2.5.1.2. Δευτερογενής τομέας

Στην περιοχή του Ζαγορίου ο δευτερογενής τομέας είναι σχεδόν ανύπαρκτος, γεγονός το οποίο δικαιολογεί κατά ένα μέρος και την στασιμότητα και καχεξία του πρωτογενή τομέα. Στην περιοχή η απασχόληση στον δευτερογενή τομέα φτάνει το 14,1%, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό σε επίπεδο Νομού είναι 23,2%. Συγκεκριμένα συνολικά στον δευτερογενή τομέα εργάζονται 298 άτομα, εκ των οποίων 113 στον κλάδο της μεταποίησης, 9 στην παροχή ηλεκτρικού ρεύματος, φυσικού αερίου και νερού και 176 σε κατασκευές.

Η ανυπαρξία αυτή είναι απόρροια του καπιταλιστικού συστήματος οικονομίας που εφαρμόστηκε μεταπολεμικά στην Ελλάδα και ευνόησε τις γεωγραφικές περιοχές της Μακεδονίας και Θεσσαλίας, όπου υπήρχαν μεγάλες πεδινές εκτάσεις , οι οποίες ευνοούσαν τις εντατικές μονοκαλλιέργειες (βαμβάκι, τεύτλα κ.α.). Παράλληλα με αυτήν την μορφή ανάπτυξης του πρωτογενή τομέα, η βιομηχανία εγκαταστάθηκε στον οδικό άξονα Θεσσαλονίκη - Λαμία - Αθήνα - Κόρινθο - Πάτρα , με αποτέλεσμα η μεγάλη απόσταση από το Ζαγόρι σε συνάρτηση με την κακή οδική του σύνθεση να συμβάλλει στην ελαχιστοποίηση των δυνατοτήτων ανάπτυξης του δευτερογενής τομέα στην περιοχή.

Σήμερα λοιπόν, βρίσκονται σε υποτυπώδη κατάσταση μερικά πριστήρια ξύλου, κυρίως στην Λάιστα, στο Τσεπέλοβο , στην Βοβούσα, στο Γρεβενίτι και στο Δεμάτι, που λειτουργούν κυρίως οικογενειακά. Επίσης λειτουργεί ένα τυροκομείο και αυτό σε οικογενειακή βάση στο Τσεπέλοβο και κάποια μικρότερα στα Άνω και Κάτω Πεδινά και στον Ελαφότοπο, ενώ προσπάθειες γίνονται για την δημιουργία

οινοπαραγωγικής μονάδας με ταυτόχρονη μονάδα εμφιάλωσης, στην περιοχή της Μονής Βουτσάς στο Ανατολικό Ζαγόρι.

Συμπερασματικά, θα λέγαμε ότι οι δυνατότητες ανάπτυξης του δευτερογενούς τομέα στο Ζαγόρι είναι λίγες και οφείλονται κυρίως στα ακόλουθα:

- Στην έλλειψη εργατικών χεριών
- Στην κακή επικοινωνία του χώρου
- Στον αδύνατο και απαρχαιωμένο πρωτογενή τομέα
- Στην δυσκολία καθετοποίησης της βιομηχανίας.

2.5.1.3. Τριτογενής τομέας.

Ο τριτογενής τομέας του παραγωγικού συστήματος στην περιοχή του Ζαγορίου είναι αρκετά ανεπτυγμένος, μιας και το ποσοστό συμμετοχής του στην δομή του παραγωγικού συστήματος είναι 34,7% .Το αντίστοιχο ποσοστό σε επίπεδο Νομού είναι 31,4%. Συγκεκριμένα στον τριτογενή τομέα απασχολούνται 736 άτομα , εκ των οποίων τα 225 στον κλάδο του εμπορίου, ξενοδοχείων και εστιατορίων, 70 σε μεταφορές αποθηκείσεις και επικοινωνίες, 420 σε λοιπές υπηρεσίες και 21 σε ενδιάμεσους χρηματοπιστωτικούς οργανισμούς.

Το λιανικό εμπόριο και οι επικοινωνίες παρουσιάζουν μεγάλη χωρική διασπορά στην περιοχή, καλύπτοντας τις καθημερινές ανάγκες των κατοίκων, οι υπηρεσίες συγκεντρώνονται στους μεγαλύτερους οικισμούς (κυρίως στις έδρες των Καπποδιστριακών Δήμων), ενώ τα εστιατόρια και τα ξενοδοχεία παρουσιάζουν πιο περιορισμένη διασπορά , κυρίως γύρω από τις τουριστικά ανεπτυγμένες περιοχές.

Τουρισμός

Στην περιοχή, ο κατεξοχήν κλάδος του τριτογενούς τομέα που έχει άμεσες δυνατότητες ανάπτυξης είναι αυτός του τουρισμού - αναψυχής, λόγω αφενός του σπάνιου φυσικού πλούτου της περιοχής (Εθνικός Δρυμός Βίκου Αώου, σπάνια χλωρίδα και πανίδα, κλπ.) και αφετέρου του εξαιρετικά ενδιαφέροντος δομημένου περιβάλλοντος της (παραδοσιακοί οικισμοί, γεφύρια, μοναστήρια, κλπ.). Οι περιοχές εκείνες που συνδυάζουν τα δύο αυτά χαρακτηριστικά, είναι και αυτές που παρουσιάζουν το μεγαλύτερο τουριστικά ενδιαφέρον, και είναι περιοχές κυρίως στο

Δυτικό και Κεντρικό Ζαγόρι, μιας και τα χωριά του Ανατολικού Ζαγορίου δεν διαθέτουν το δεύτερο χαρακτηριστικό, ως πυρόπληκτα.

Το τουριστικό ενδιαφέρον που παρουσιάζει η περιοχή του Ζαγορίου καθορίζει και το είδος της τουριστικής ζήτησης που έχει δύο σκέλη :

- Τον τουρισμό αναψυχής που περιλαμβάνει τους περιπάτους, την ορειβασία, το κυνήγι, το ψάρεμα, το κανόε - καγιάκ κλπ.
- Τον τουρισμό που είναι επακόλουθο του επιστημονικού ενδιαφέροντος της περιοχής, μιας και υπάρχει μεγάλο φάσμα ενδιαφερόντων, όπως η ιστορία, η λαογραφία, η αρχιτεκτονική, η μουσική, η εθνολογία, η κοινωνιολογία, η βιολογία, η ζωολογία, η βοτανική, η γεωλογία , κ.α.

Τα χαρακτηριστικά του τουρισμού στην περιοχή του Ζαγορίου φαίνονται από τους επόμενους πίνακες και γραφήματα (βλ. και παράρτημα, αναλυτικό πίνακα) :

Περιοχή	Επιχειρήσεις	Δωμάτια	Κλίνες
Ζαγόρι	71	391	894

*

Έτος	Ζαγόρι	μεταβολή %	Νομός	μεταβολή %	Περιφέρεια	μεταβολή %
1987	2200		188.408		346.868	
1988	2610	18,6	187.353	-0,6	314.732	-9,3
1989	3259	24,9	200.828	7,2	355.862	13,1
1990	3620	11,1	214.346	6,7	379.554	6,7
1991	4283	18,3	217.006	1,2	360.202	-5,1
1992	3493	-19,7	201.199	-7,3	361.215	0,3
1993	2705	-21,3	214.937	6,8	364.321	0,9
1994	3994	47,7	217.715	1,3	377.278	3,6
1995	3682	-7,8	214.597	-1,4	377.161	0
1996	3492	-5,2	217.916	1,5	372.587	-1,2

*

Έτος	Ζαγόρι	μεταβολή %	Νομός	μεταβολή %	Περιφέρεια	μεταβολή %
1987	4667		337.463		786.060	
1988	5984	28,2	331.105	-1,9	703.669	-10,5
1989	6988	16,8	367.422	11	801.449	13,9
1990	8794	25,8	392.013	6,7	855.874	6,8
1991	9456	7,5	405.009	3,3	815.512	-4,7
1992	8941	-5,4	399.273	-1,4	853.860	4,7
1993	7920	-11,4	374.358	-6,2	821.652	-3,8
1994	12226	54,4	396.809	6	861.134	4,8
1995	8532	-30,2	387.204	-2,4	851.326	-1,1
1996	8532	0	386.009	-0,3	842.187	-1,1

*

Πίνακας 17 : Μέσος όρος ημερών παραμονής στα καταλύματα του Ζαγορίου

Έτος	Ζαγόρι	Νομός	Περιφέρεια
1987	2,1	1,8	2,3
1988	2,3	1,8	2,2
1989	2,1	1,8	2,3
1990	2,4	1,8	2,3
1991	2,2	1,9	2,3
1992	2,6	2	2,4
1993	2,9	1,7	2,3
1994	3,1	1,8	2,3
1995	2,3	1,8	2,3
1996	2,4	1,8	2,3

* : Πηγή : ΗΠΕΙΡΟΣ Α.Ε. , "Μελέτη ολοκληρωμένου προγράμματος ανάπτυξης ορεινών όγκων Ηπείρου", Ιωάννινα, 1997, σελ. 93 - 96.

Από τους παραπάνω πίνακες και γραφήματα μπορούμε να δούμε και να επισημάνουμε κάποια σημεία:

- Οι ετήσιες μεταβολές στις αφίξεις και τις διανυκτερεύσεις είναι ιδιαίτερα έντονες και δεν σχετίζονται πολλές φορές μεταξύ τους, δηλαδή το πρόσημο των αφίξεων δεν είναι ίδιο με αυτό των διανυκτερεύσεων.
- Σοβαρό μειονέκτημα είναι το μικρομεσαίο μέγεθος των μονάδων, όπου στο Ζαγόρι είναι 5,5 δωμάτια ανά επιχείρηση.
- Τόσο το ποσοστό των αφίξεων, όσο και των διανυκτερεύσεων, σε καμία περίπτωση δεν ακολουθεί τα αντίστοιχα της υποδομής.
- Ο μέσος όρος διαμονής (διανυκτερεύσεις / αφίξεις) είναι ιδιαίτερα χαμηλός για περιοχή με τόσο μεγάλο ενδιαφέρον, αφού προσεγγίζει τις 2 ημέρες (μόνο το 1994 έφτασε τις 3). Αυτό είναι δύσκολο να διερευνηθεί, αλλά μπορεί να θεωρηθεί ότι συνεργούν οι εξής παράγοντες : α) Ανυπαρξία υποδομών σφαιρικής μορφής, η οποία απωθεί ομάδες τουριστών σε οικογενειακή μορφή και ενδεχομένως απογοητεύει τους προσερχόμενους. β) Το σχετικά υψηλό κόστος που συνεπάγεται η διαμονή στην περιοχή κι αυτό παρά το γεγονός ότι οι εξυπηρετήσεις δεν είναι πάντα οι αναμενόμενες. γ) Η έλλειψη εξυπηρετήσεων, για παράδειγμα οδηγών, πληροφόρησης, ενοικίασης εξοπλισμού για διάφορες δραστηριότητες, κλπ. Βέβαια, σε αυτό το θέμα έχει αρχίσει μια κινητοποίηση και επίσης λειτουργεί από φέτος το Κέντρο Πληροφόρησης Ζαγορίου, που λειτουργεί 2 χιλιόμετρα από το χωριό Ασπράγγελοι. Στόχος του είναι η ενημέρωση προς κάθε κατεύθυνση και σε κάθε επισκέπτη στο Ζαγόρι, είτε για τουριστικά καταλύματα , εστιατόρια κλπ. , είτε για οποιαδήποτε μνημεία ιστορικά και θρησκευτικά, αλλά και για τοπία φυσικού κάλους. Σε αυτό υπάρχει έντυπο υλικό *ταξινομημένο* σε 5 τόμους, βιβλιοθήκη, αίθουσα ενημέρωσης, αίθουσα συσκέψεων και αίθουσα προβολών²⁵.
- Τέλος η πληρότητα των μονάδων είναι σε συμφωνία με τα προηγούμενα δεδομένα. Ενώ συνολικά ο Νομός έχει ένα μέσο μέγεθος της τάξης του 45-50% το Ζαγόρι έχει 10-15% (το 1993 ήταν 8%)²⁶. Γνωρίζουμε ότι τα επίσημα στοιχεία υποεκτιμούν την πραγματικότητα, αλλά και πάλι οι επιδόσεις υπολείπονται των αναμενόμενων, ακόμη και αν υπολογίσουμε τα αποκρυπτόμενα μεγέθη.

²⁵ Στοιχεία συνέντευξης που μου παραχώρησε ο Δήμαρχος Κεντρικού Ζαγορίου κ. Γ. Παπαναστασίου. Ασπράγγελοι, 10-7-2002.

²⁶ ΗΠΕΙΡΟΣ Α.Ε. , "Μελέτη ολοκληρωμένου προγράμματος ανάπτυξης ορεινών όγκων Ηπείρου", Ιωάννινα 1997, σελ. 97.

Εδώ πρέπει να τονίσουμε ότι ένα πρόβλημα που συμβάλει πολύ αρνητικά στην άρτια ανάπτυξη του ορεινού τουρισμού στην περιοχή είναι η απουσία σύνδεσης Ανατολικού - Κεντρικού - Δυτικού Ζαγορίου. Σήμερα η πρόσβαση γίνεται από διαφορετικά σημεία του άξονα που συνδέει κάθε μια από τις ενότητες αυτές με τα Ιωάννινα.

Ανακεφαλαιώνοντας, συμπεραίνουμε ότι τα εμφανιζόμενα μεγέθη της τουριστικής κίνησης δεν θεωρούνται πολύ ικανοποιητικά, και είναι φανερό ότι χρειάζεται μια πολιτική πέρα από τα στενά όρια της απλής ίδρυσης καταλυμάτων, η οποία θα κατευθύνεται προς όλους τους τομείς.

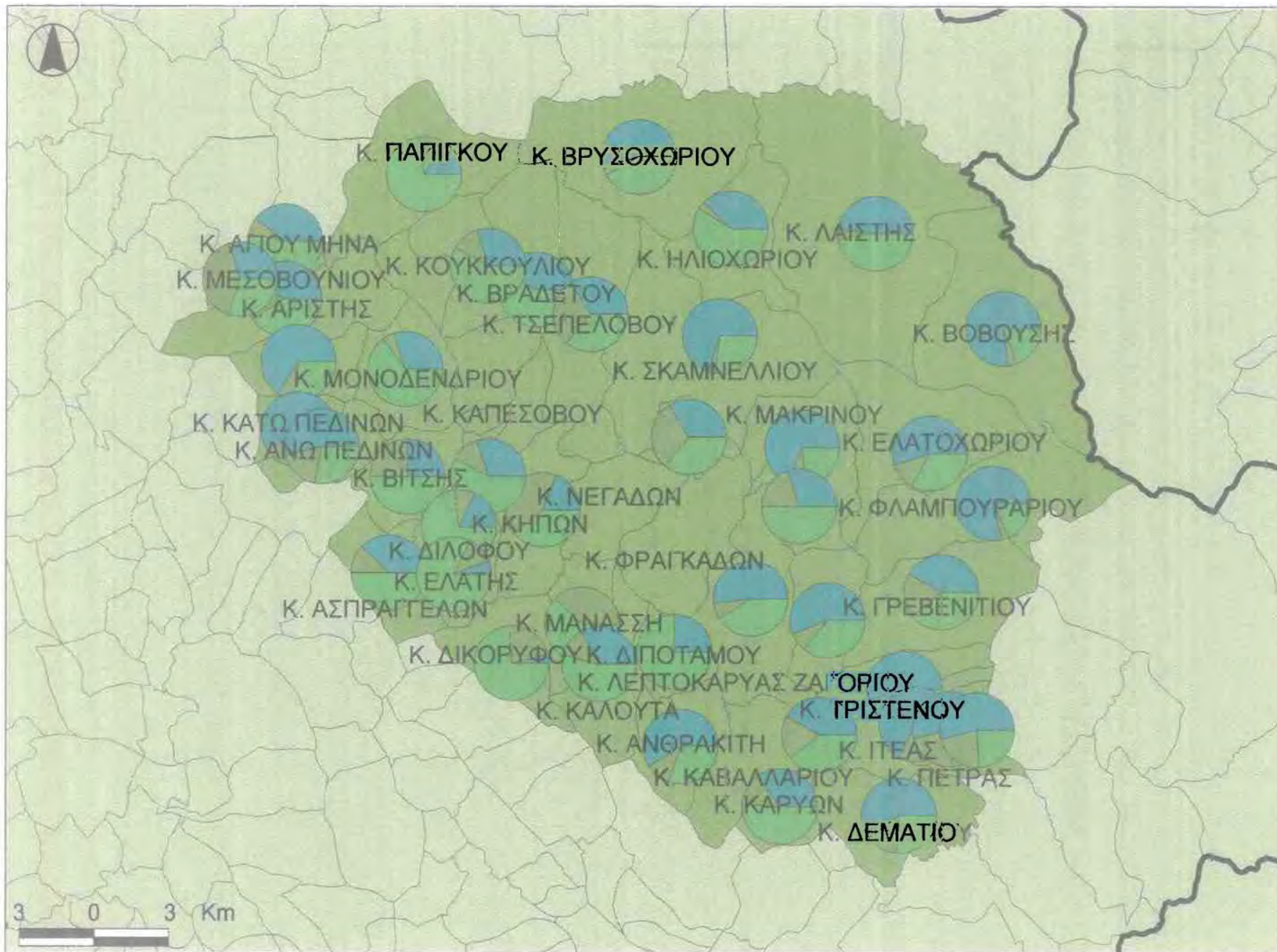
2.5.2. Απασχόληση - Ενεργός πληθυσμός

Από το προηγούμενο υποκεφάλαιο μας είναι ήδη γνωστό στην περιοχή του Ζαγορίου το μεγαλύτερο ποσοστό των κατοίκων της ασχολείται στον πρωτογενή τομέα (κυρίως στους κλάδους της κτηνοτροφίας και της δασοπονίας), ακολουθεί η απασχόληση στον τριτογενή τομέα του παραγωγικού συστήματος, ενώ πολύ μικρό είναι το ποσοστό αυτών που δραστηριοποιούνται στον δευτερογενή τομέα. Παρακάτω ακολουθεί μια πιο λεπτομερή ανάλυση της απασχόλησης και των οικονομικών μεγεθών της.

Στον παρακάτω πίνακα εμφανίζεται ο ενεργός οικονομικά πληθυσμός του Ζαγορίου (ενώ στο παράρτημα υπάρχει ο αντίστοιχος πίνακας ανά οικισμό και ανά φύλο) :

Πίνακας 18 : Οικονομικά ενεργός και μη πληθυσμός περιοχής Ζαγορίου					
	Οικονομικώς ενεργοί				Οικονομικώς μη ενεργοί
	Σύνολο	Απασχολούμενοι	Άνεργοι		
			Σύνολο	Νέοι	
Δ. Α. Ζαγορίου	955	885	70	47	1228
Δ. Κ. Ζαγορίου	501	452	49	46	817
Δ. Τύμφης	536	464	72	36	726
Κ. Βοβούσης	50	48	2	2	77
Κ. Παπίγκου	78	74	4	3	90
Σύνολο	2120	1923	197	134	2992
<i>Νομός</i>	<i>57.533</i>	<i>50.997</i>	<i>6.536</i>	<i>3.518</i>	<i>81.322</i>

Πηγή : Ε.Σ.Υ.Ε. , 1991

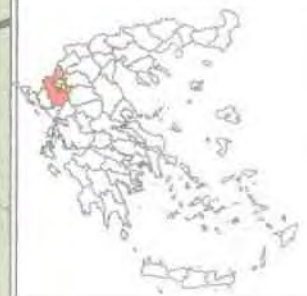

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
 ΠΟΛΥΤΕΧΝΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
 ΤΜΗΜΑ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ,
 ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ &
 ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

"Προσέγγιση των αιτιών
 διαφοροποίησης βαθμού
 ανάπτυξης των ορεινών
 περιοχών στα πλαίσια
 του Ν.Ιωαννίνων.
 Η περίπτωση των
 περιοχών Ζαγορίου,
 Μετσόβου και Τζουμέρκων "

ΦΟΙΤΗΤΗΣ:
 ΜΠΙΡΜΠΟΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ

ΧΑΡΤΗΣ 7 :
 ΔΟΜΗ ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΟΥ
 ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ ΣΤΟ
 ΖΑΓΟΡΙ

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

- ▭ όρια Νομού
- ▭ όρια Ο.Τ.Α.

- τομείς παραγωγής :
- πρωτογενής
 - δευτερογενής
 - τριτογενής

Εβόλος, Φεβρουάριος 2003

Από τον παραπάνω πίνακα βλέπουμε ότι ισχύουν τα παρακάτω:

- Ο οικονομικά ενεργός πληθυσμός του Ζαγορίου είναι το 41,5% του συνόλου του πληθυσμού. (Το αντίστοιχο ποσοστό σε επίπεδο Νομού είναι 41,4%)
- Το ποσοστό ανεργίας είναι 9,3 %. (Το αντίστοιχο ποσοστό σε επίπεδο Νομού είναι 11,3%)
- Στο σύνολο των ανέργων στο Ζαγόρι το 68% είναι νέοι, κάτι που αποδεικνύει ότι η περιοχή με τις μέχρι τώρα παραγωγικές δομές δεν προσφέρει πολλές ευκαιρίες στους νέους για απασχόληση. (Το αντίστοιχο ποσοστό σε επίπεδο Νομού είναι 53,8%)

Όσον αφορά την διάρθρωση του οικονομικά ενεργού πληθυσμού ανά τομέα παραγωγής και κλάδο οικονομικής δραστηριότητας, αυτά αναλύθηκαν προηγουμένα, στις σελίδες 66 - 67

Η διάρθρωση του οικονομικά ενεργού πληθυσμού στο Ζαγόρι ανά ομάδες ατομικών επαγγελματιών φαίνεται στον παρακάτω πίνακα (στο παράρτημα υπάρχει ο αντίστοιχος ανά Ο.Τ.Α.)

Πίνακας 19 : Οικονομικά ενεργός πληθυσμός Ζαγορίου ανά ομάδες ατομικών επαγγελματιών.											
ΟΤΑ	Σύνολο	Ομάδες ατομικών επαγγελματιών									
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Δ. Α. Ζαγορίου	955	59	4	48	53	56	492	182	0	47	14
Δ. Κ. Ζαγορίου	501	53	2	45	37	43	167	99	4	46	5
Δ. Τύμφης	536	68	2	44	32	51	193	89	1	36	20
Κ. Βοβούσης	50	3	0	1	0	1	38	5	0	2	0
Κ. Παπίγκου	78	12	1	8	4	25	13	10	0	3	2
Σύνολο	2120	195	9	146	126	176	903	385	5	134	41
Νομός	57.533	7.962	648	4.875	5.036	5.060	11.400	16.637	218	3.518	2.179
(1) : Ασκούντες επιστημονικά & ελεύθερα επαγγέλματα											
(2) : Διευθυντές και ανώτερα διοικητικά στελέχη											
(3) : Υπάλληλοι γραφείου κλπ.											
(4) : Έμποροι & πωλητές											
(5) : Απασχολούμενοι στην παροχή Υπηρεσιών											
(6) : Γεωργοί, Κτηνοτρόφοι, Υλοτόμοι, Αλιείς κλπ.											
(7) : Τεχνίτες, Εργάτες & χειριστές μεταφορικών μέσων											
(8) : Δήλωσαν ανεπαρκώς ή ασαφώς το επάγγελμα											
(9) : Νέοι άνεργοι											
(10) : Δεν δήλωσαν επάγγελμα											

Πηγή : Ε.Σ.Υ.Ε. , 1991

Από τον παραπάνω πίνακα βλέπουμε ότι στην ομάδα ατομικών επαγγελματιών γεωργών, κτηνοτρόφων, υλοτόμων και αλιέων απασχολούνται 903 άτομα, που αποτελούν το μεγαλύτερο ποσοστό και ίσο με 42,6% του οικονομικά ενεργού πληθυσμού της περιοχής, κάτι που ήταν αναμενόμενο και το προαναφέραμε σύμφωνα με την διάρθρωση του παραγωγικού συστήματος. Ακολουθούν οι εργάτες, οι τεχνίτες και οι χειριστές μεταφορικών μέσων με ποσοστό 18,2%, ενώ οι ασκούντες ελεύθερα επαγγέλματα και οι απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών παρουσιάζουν ποσοστά 9,2% και 8,3% αντίστοιχα.

2.5.3. Επίπεδο ευημερίας.

Ο μόνος διαθέσιμος δείκτης του βιοτικού επιπέδου είναι το κατά κεφαλήν Α.Ε.Π. και ο βαθμός των οικιακών συσκευών στα νοικοκυριά της περιφέρειας. Τα στοιχεία που αφορούν το επίπεδο του κατά κεφαλήν Α.Ε.Π. δείχνουν ότι ο μέσος όρος του Α.Ε.Π. για το Νομό Ιωαννίνων υπολείπεται σημαντικά του μέσου όρου της Ελλάδας και ότι η διαφορά αυτή είχε μια συνεχή αυξητική τάση, τουλάχιστον ως το 1996. Το κατά κεφαλήν Α.Ε.Π. στον νομό Ιωαννίνων μειώθηκε επίσης από το 73% του εθνικού Α.Ε.Π. το 1991 στο 69% το 1996. Είναι φανερό πως η περιοχή του Ζαγορίου ενδέχεται να υπολείπεται του μέσου όρου του Νομού.

Η περιφέρεια της Ηπείρου είναι η πιο φτωχή στην Ευρώπη. Ο κατά κεφαλήν μέσος όρος του δηλούμενου εισοδήματος της περιφέρειας είναι σε σημαντικό βαθμό χαμηλότερος από ότι ο μέσος όρος του εισοδήματος στη χώρα: ανέρχεται στο 65% του μέσου όρου του δηλούμενου εθνικού εισοδήματος και είναι ο πιο χαμηλός μεταξύ των ελληνικών περιφερειών. Όπως ήδη έχει αναφερθεί, τα στοιχεία του εισοδήματος και του Α.Ε.Π. δεν διατίθενται στην Ελλάδα σε επίπεδο τοπικής αυτοδιοίκησης και επομένως δεν μπορούμε να συμπεράνουμε με σιγουριά αν ή όχι υπάρχει πληθυσμός στην περιοχή μελέτης που να ζει κάτω από το όριο της φτώχειας. Ωστόσο, δεν υπάρχουν στοιχεία για το κατώτατο όριο φτώχειας στην περιοχή.

Σχεδόν όλα τα σπίτια στα χωριά είναι ιδιόκτητα και η ποιότητα των εξυπηρετήσεων στις κατοικίες βελτιώνεται με γρήγορους ρυθμούς, έτσι ώστε σήμερα τα περισσότερα σπίτια να έχουν νερό και, είτε μπάνιο ή ντους στο σπίτι.

Στο σύνολο των 3564 κανονικών κατοικιών του Ζαγορίου το 94,54% διαθέτει κουζίνα, το 91,53% ηλεκτρικό φως, το 21,6% τηλέφωνο, το 60,04% λουτρό ή ντους, το

89,17% ύδρευση, το 2,86% κεντρική θέρμανση, το 0,98% ηλιακό θερμοσίφωνα, το 95,34% αποχωρητήριο και το 95,03% αποχέτευση.

Στο παράρτημα υπάρχει αναλυτικός πίνακας των ανέσεων των κατοικιών στο Ζαγόρι, ανά Καττοποδιστριακό Δήμο και ανά Δημοτικό Διαμέρισμα.

Στο παρακάτω γράφημα δίνεται και μια συγκριτική συσχέτιση με τις ανέσεις που διαθέτουν οι κατοικίες στο σύνολο του Νομού:

Παρατηρούμε ότι σχεδόν όλα τα νοικοκυριά έχουν κουζίνα, ηλεκτρικό ρεύμα, ύδρευση αποχωρητήριο και αποχέτευση, ενώ σχετικά μικρό είναι το ποσοστό των κατοικιών που διαθέτουν λουτρό ή ντους. Απελπιστικά μικρό είναι το ποσοστό των κατοικιών που διαθέτουν τηλέφωνο, κεντρική θέρμανση και ηλιακό θερμοσίφωνα, με άμεσο συμπέρασμα το ότι το επίπεδο ευημερίας στο Ζαγόρι δεν είναι ιδιαίτερα υψηλό.

Εδώ όμως θα πρέπει να τονίσουμε ότι τα παραπάνω στοιχεία, και μοναδικά διαθέσιμα, είναι της απογραφής της Ε.Σ.Υ.Ε. κατά την 17^η Μαρτίου του 1991, και σαφώς μέχρι σήμερα τα χαμηλά αυτά ποσοστά θα έχουν αυξηθεί. Όμως ιδιαίτερα μεγάλη θετική μεταβολή σημειώνεται μόνο στην ύπαρξη τηλεφώνου.

2.6. ΥΠΟΔΟΜΕΣ

2.6.1. Κοινωνικές υποδομές - Υπηρεσίες

Εκπαίδευση

Οι υποδομές εκπαίδευσης στην περιοχή είναι οι εξής:

- Δημοτικά σχολεία : 1 στην Βοβούσα, 1 στην Πέτρα, 1 στους Μηλιωτάδες (Δ.Δ. Δεματίου), 1 στους Φραγκάδες, 1 στο Δίλοφο, 1 στα Άνω Πεδινά, 1 στο Τσεπέλοβο, 1 στο Σκαμνέλι και 1 στην Αρίστη.
- Γυμνάσια : 1 στους Μηλιωτάδες (Δ.Δ. Δεματίου) και 1 στο Τσεπέλοβο.
- Επίσης, η Πασχάλειος Σχολή Καπεσόβου, η Βριζοπούλειος Σχολή Βίτσας και η Καλλίνειος Σχολή Παπίγκου.

Υγεία

Οι υποδομές υγείας στην περιοχή είναι οι εξής:

- Περιφερειακά ιατρεία : 1 στην Αρίστη
- Αγροτικά ιατρεία : 1 στο Γρεβενίτι, 1 στο Διπόταμο, 1 στους Ασπράγγελους, 1 στο Μονοδένδρι, 1 στο Τσεπέλοβο
- Κέντρα πρόνοιας : 1 στα Άνω Πεδινά

Οι υποδομές υγείας κρίνονται ελλιπείς, ενώ σχεδόν όλα τα περιστατικά και οι πιο εξειδικευμένες ανάγκες εξυπηρετούνται στην πόλη των Ιωαννίνων.

Υπηρεσίες

Οι κρατικές υπηρεσίες στην περιοχή Ζαγορίου είναι οι εξής:

- Ειρηνοδικείο : 1 στο Τσεπέλοβο
- Σταθμοί Αστυνομίας: 1 στους Μηλιωτάδες (Δ.Δ. Δεματίου), 1 στην Βοβούσα, 1 στους Κήπους, 1 στην Αρίστη, 1 στην Λάιστα.
- Ταχυδρομεία : 1 στο Γρεβενίτι, 1 στην Λεπτοκαρυά, 1 στους Νεγάδες, 1 στους Ασπραγγέλους και 1 στο Τσεπέλοβο.

Αθλητισμός

Οι υποδομές αθλητισμού είναι οι εξής:

- Γήπεδα : 1 γήπεδο μπάσκετ στους Ασπραγγέλους, 1 γήπεδο μπάσκετ στο Τσεπέλοβο και 1 γήπεδο ποδοσφαίρου στο Τσεπέλοβο.

- Σκοπευτήριο στους Ασπραγγέλους, το οποίο είναι σύγχρονο και διεθνών προδιαγραφών. Μάλιστα θα φιλοξενήσει για προπόνηση τις διεθνείς ομάδες Ιταλίας και Κύπρου²⁷.

Πολιτισμός

- Μουσεία : Το Πνευματικό Κέντρο - Μουσείο "Κ. Λαζαρίδης" στο Κουκούλι, το Λαογραφικό μουσείο στον Ελαφότοπο, το Λαογραφικό μουσείο "Αγάπιος Τόλης" στους Κήπους και το Λαογραφικό μουσείο Βρυσχωρίου.
- Το Πνευματικό Κέντρο Μονοδενδρίου
- Η Σαρακατσάνικη στάνη στην περιοχή Γυφτόκαμπος Δήμου Τύμφης
- Το υπαίθριο θέατρο στο Μονοδένδρι.

2.6.2. Τεχνικές υποδομές

Ύδρευση

Η ύδρευση ήταν από τα μεγαλύτερα προβλήματα της περιοχής , κυρίως στο Κεντρικό και Δυτικό Ζαγόρι. Πλέον το πρόβλημα αυτό έχει λυθεί σχεδόν ολόκληρο μιας και το 90% των κατοικιών του Ζαγορίου είναι συνδεδεμένες σε δίκτυο ύδρευσης, αλλά είναι επιτακτική η ανάγκη τελικής επίλυσης του προβλήματος, αφού κάποιες κατοικίες εξυπηρετούνται με στέρνες. Εκτιμάται πάντως πως το πρόβλημα θα έχει επιλυθεί πλήρως στο άμεσο μέλλον.

Αποχέτευση

Οι κοινότητες της περιοχής δεν έχουν δίκτυο αποχέτευσης αλλά το μεγαλύτερο ποσοστό τους χρησιμοποιεί το αποχετευτικό σύστημα των σηπτικών βόθρων.

Απορρίμματα

Μέχρι πρότινος σχεδόν σε όλες τις κοινότητες δεν υπήρχε οργανωμένη αποκομιδή και διαχείριση απορριμμάτων, με αποτέλεσμα την ανεξέλεγκτη ρίψη τους σε ρέματα και αλλού. Χαρακτηριστικό είναι ότι μόνο στον Δήμο Κεντρικού Ζαγορίου λειτουργούσαν 17 ανεξέλεγκτες χωματερές²⁸. Βέβαια τα τελευταία τρία χρόνια αυτό αλλάζει και πλέον σε αρκετές κοινότητες γίνεται αποκομιδή των απορριμμάτων από ιδιώτες και διάθεσή τους στον Χ.Υ.Τ.Α. Ιωαννίνων.

²⁷ Στοιχεία συνέντευξης που μου παραχώρησε ο Δήμαρχος Κεντρικού Ζαγορίου κ. Γ. Παπαναστασίου. Ασπράγγελοι, 10-7-2002.

²⁸ Στοιχεία συνέντευξης που μου παραχώρησε ο Δήμαρχος Κεντρικού Ζαγορίου κ. Γ. Παπαναστασίου. Ασπράγγελοι, 10-7-2002.

2.6.3. Μεταφορικές υποδομές

Οδικό δίκτυο

Το οδικό δίκτυο είναι το μόνο που εξυπηρετεί άμεσα το Ζαγόρι και το συνδέει με την ευρύτερη περιοχή και με τη Χώρα. Η περιοχή είναι εκτός εθνικού οδικού δικτύου, κάτι που της δημιουργεί πρόβλημα προσβασιμότητας και λειτουργεί ως τροχοπέδη στις όποιες δυνατότητες ανάπτυξής της. Το επαρχιακό και τοπικό δίκτυο της περιοχής, λόγω του έντονου ανάγλυφου, καλύπτει τις πλέον απαραίτητες συνδέσεις.

Όμως και το υπάρχον οδικό δίκτυο δεν είναι ικανοποιητικό. Η ποιότητα του ασφαλτοτάπητα είναι πολύ κακή, μιας και από την δημιουργία του προ 20ετίας λίγες φορές έχει αντικατασταθεί ή διορθωθεί. Επίσης δεν έχουν ασφαλτοστρωθεί τα τμήματα του οδικού δικτύου που συνδέουν τα χωριά Μανασσή - Καλουτά - Διπτόταμο, Κάτω Πεδινά - Αρίστη και Άνω Πεδινά - Κάτω Πεδινά - Ελαφότοπος. Επίσης σοβαρές διορθώσεις χρειάζονται και τα τμήματα Καστανώνας - Δόλιανη, Ελατοχώρι - Βοβούσα και Ηλιοχώρι - Λάιστα.

Εδώ πρέπει να τονίσουμε ότι ένα πρόβλημα που συμβάλει πολύ αρνητικά στην προσβασιμότητα στο Ζαγόρι και κυρίως στην άρτια ανάπτυξη του ορεινού τουρισμού στην περιοχή είναι η απουσία σύνδεσης Ανατολικού - Κεντρικού - Δυτικού Ζαγορίου. Σήμερα η πρόσβαση γίνεται από διαφορετικά σημεία του άξονα που συνδέει κάθε μια από τις ενότητες αυτές με τα Ιωάννινα. Επίσης μεγάλης σημασίας είναι και η σύνδεση του Ανατολικού Ζαγορίου με την περιοχή Μετσόβου μέσω του οδικού τμήματος Γρεβενίτι - τεχνητή λίμνη Πηγών Αώου - Μέτσοβο.

Μεγάλα έργα

Αναμφίβολα το μεγαλύτερο έργο στην περιοχή είναι η Εγνατία Οδός, μήκους 850 km, που αποτελεί κλάδο του Διευρωπαϊκού Αυτοκινητόδρομου (TEM: Trans European Motorway). Η Εγνατία Οδός είναι αναπτυξιακό έργο μεγάλης εθνικής σημασίας και η κατασκευή της θα συντελέσει σημαντικά στην άρση της απομόνωσης των γεωγραφικών διαμερισμάτων της Ηπείρου και της Θράκης και στην οικονομική ανάπτυξη των περιοχών που διασχίζει. Ειδικότερα η σημασία της για την προσβασιμότητα και την ανάπτυξη στο Ζαγόρι είναι τεράστια. Ο κόμβος Ζαγορίου - Αράχθου που θα δημιουργηθεί στην είσοδο του Ανατολικού Ζαγορίου θα δημιουργήσει νέα δεδομένα και μεγάλες ευκαιρίες. Σε συνάρτηση με την ολοκλήρωση της σύνδεσης Ανατολικού - Κεντρικού - Δυτικού Ζαγορίου, η περιοχή θα συνδεθεί με την περιοχή των Τζουμέρκων, θα αποτελεί (ιδιαίτερα το Ανατολικό Ζαγόρι) κόμβο για

όλη την περιοχή Ζαγορίου και για την περιοχή Κόνιτσας, ενώ θα συνδεθεί ταχύτατα με την περιοχή Μετσόβου και παρελκόμενα και με την περιοχή Ασπροποτάμου Νομού Τρικάλων (οικισμοί Ανθούσα και Χαλίκι)²⁹.

Φωτ. 17 : Σχέδιο κάτοψης του κόμβου Ζαγορίου - Αράχθου Εγνατίας Οδού

²⁹ Στοιχεία από την συνέντευξη που μου παραχώρησε ο Δήμαρχος Ανατολικού Ζαγορίου κ. Σ. Σπυριδάκης, Μηλιωτάδες, 16 - 7 - 2002.

2.7. ΦΥΣΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

2.7.1. Το οικοσύστημα της περιοχής

Το οικοσύστημα της περιοχής Ζαγορίου για τον Ελλαδικό χώρο δεν είναι σε γενικές γραμμές γνωστή στον μέσο ενδιαφερόμενο Έλληνα, αλλά και σε πολλούς επιστήμονες σχετικούς με τα θέματα του περιβάλλοντος.

Η περιοχή παρουσιάζει μια πολύ μεγάλη ποικιλία οικοσυστημάτων δασικών και αλπικών και ακόμη μεγαλύτερη ποικιλία ειδών παντός είδους. Στο παρελθόν τα οικοσυστήματα της περιοχής είχαν υποστεί καταστροφικές ανθρώπινες επιδράσεις από λαθροϋλοτομίες, εκχερσώσεις πυρκαγιές και υπερβόσκηση, αλλά σήμερα έχουν αρθεί τα περισσότερα από τα αίτια που οδήγησαν στην υποβάθμιση των οικοσυστημάτων, με αποτέλεσμα όλα τα οικοσυστήματα να βρίσκονται στο στάδιο της ανόρθωσης. Ιδιαίτερα χαρακτηριστική είναι η αφθονία φυσικής αναγέννησης της μαύρης πεύκης και της τάσης της να κυριαρχήσει σε όλα τα υποβαθμισμένα οικοσυστήματα της οξυάς και των μεικτών πλατύφυλλων.

Στην ευρύτερη περιοχή του Ζαγορίου διακρίθηκαν οι παρακάτω κατηγορίες οικοσυστημάτων³⁰:

- Νησίδες ευμεσογειακών οικοσυστημάτων, κυρίως στην χαράδρα του Βίκου.
- Υπομεσογειακά οικοσυστήματα πρίνου, γαύρου και οστρυάς.
- Οικοσυστήματα θερμόβιων φυλλοβόλων πλατύφυλλων.
- Οικοσυστήματα ψυχροβιότερων πλατύφυλλων, όπως δάση οξυάς.
- Οικοσυστήματα ορεινών μεσογειακών κωνοφόρων ελάτης και μαύρης πεύκης.
- Οικοσυστήματα ψυχρόβιων κωνοφόρων όπου εμφανίζεται κυρίως το είδος της λευκόδερμης πεύκης.
- Υποαλπικά οικοσυστήματα του Juniperο - Daphnion. Εδώ εμφανίζονται διάφορα οικοσυστήματα υγρών και ξηρών λιβαδιών.

Το κυριότερο πολύτιμο χαρακτηριστικό της περιοχής από την άποψη της πανίδας είναι ότι συγκεντρώνει στην έκτασή της το πληρέστερο φάσμα ζωικών οργανισμών, χαρακτηριστικών της πανίδας των βουνών της Ελλάδας, δηλαδή οργανισμών που ζουν σε βουνά από την ημιορεινή ζώνη μέχρι τις καθαρά αλπικές περιοχές. Χαρακτηριστικά αναφέρουμε πως η πανίδα των αλπικών περιοχών του Ολύμπου, που διαθέτει ακόμη πιο εκτεταμένη αλπική ζώνη από τα βουνά του Ζαγορίου, θα μπορούσε να χαρακτηριστεί εξίσου ποικίλη και ενδιαφέρουσα με εκείνη του

³⁰ Μουσείο Γουλανδρή, "Μελέτη Οικολογική - Χωροταξική χαρακτηριστικών οικοσυστημάτων ορεινών όγκων Βόρειας Πίνδου", Αθήνα, Νοέμβριος 1992, σελ. 13.

Ζαγορίου, αλλά η ορεινή και ημιορεινή ζώνη του Ολύμπου δεν διαθέτει ούτε τα μεγάλα θηλαστικά, ούτε και την πανίδα των ορεινών ρυακίων και ποταμιών του Ζαγορίου. Η περιοχή χαρακτηρίζεται ως "Άγρια φύση της Ευρώπης", αφού είναι η μοναδική ορεινή περιοχή που συζούν μεγάλα θηλαστικά όπως αρκούδα, λύκος, λύγκας, βίδρα, αγριόγατος, αγριόγιδο, ζαρκάδι, αγριογούρουνο κλπ.³¹.

Επίσης στην περιοχή παρατηρούνται χερσαία μαλάκια και πλήθος ειδών ορθόπτερων (ακρίδες, γρύλοι, τριζόνια κλπ.) , εκ των οποίων δύο με ιδιαίτερα περιορισμένη εξάπλωση στην Ελλάδα. Το σημαντικότερο είδος ερπετού της περιοχής είναι ο αστρίτης , τόσο γιατί ο μοναδικός χώρος εξάπλωσής του στην Ελλάδα είναι η Τύμφη, όσο και γιατί αντιπροσωπεύει το μοναδικό ενδημικό υποείδος. Μεγάλο επίσης ενδιαφέρον δίνει στην περιοχή η ύπαρξη 121 ειδών πουλιών, από τα οποία τα 26 χαρακτηρίζονται ως σπάνια και χρήζουν προστασία από την Οδηγία 79/409 της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Κοινοτήτων (με χαρακτηριστικότερο είδος τον γυπαετό), και τα 17 αναγράφονται υπό διάφορες κατηγορίες κινδύνου στο Κόκκινο Βιβλίο των Απειλούμενων Σπονδυλόζων της Ελλάδος.

Από τα παραπάνω εξάγουμε αβίαστα το συμπέρασμα πως η ευρύτερη περιοχή του Ζαγορίου αποτελεί μια από τις 4 περιοχές στην Ελλάδα με την μεγαλύτερη ποικιλία πανίδας και χλωρίδας, ιδιαίτερως αυτή που χαρακτηρίζει ορεινά και δασικά οικοσυστήματα.

Φωτ. 18 & 19 : Δάση στο Ανατολικό Ζαγόρι

³¹ Αράπογλου Μ. "Δελτίο Κέντρου Ερευνών Ζαγορίου", τεύχος 13^ο, Ιωάννινα, Ιούνιος 1987, σελ. 71

2.7.2. Εθνικός Δρυμός Βίκου - Αώου.

Ο Εθνικός δρυμός Βίκου - Αώου ιδρύθηκε το 1973 με σκοπό τη διατήρηση της άγριας χλωρίδας και πανίδας καθώς και του χαρακτηριστικού του τοπίου. Έχει έκταση 33.000 στρ. και βρίσκεται στην περιοχή του όρους Τύμφη. Περιλαμβάνει τη χαράδρα του Βίκου και το φαράγγι του Αώου, καθώς και μια ενδιάμεση ζώνη όπου βρίσκονται τα χωριά Μικρό και Μεγάλο Πάπιγκο.

Από τις όχθες του ποταμού Βοϊδομάτη και Αώου, που η κοίτη τους βρίσκεται σε υψόμετρο 550 μ. μέχρι τις αλπικές κορυφογραμμές της Τύμφης που ξεπερνούν τα 2.400 μ. υπάρχει σειρά από ανεπάλληλες ζώνες, όπου η βλάστηση αρχίζει από τη μεσογειακή μακία και τα παραποτάμια δάση για να φτάσει τελικά στην αλπική και κεντροευρωπαϊκή χλωρίδα.

Κυριότερα είδη στην περιοχή του Εθνικού Δρυμού είναι η μαύρη πεύκη, η λευκόδερμη πεύκη, η ελάτη, η οξυά, τα διάφορα φυλλοβόλα και αείφυλλα πλατύφυλλα και η παραποτάμια και αλπική βλάστηση.

Η πανίδα της περιοχής περιλαμβάνει εξαιρετική ποικιλία ειδών. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα μεγάλα και σπάνια θηλαστικά που ζουν στην περιοχή, όπως αρκούδα, λύκος, ζαρκάδι, αγριόγιδο, βίδρα, αγριογούρουνο κλπ. Από τα αρπακτικά πτηνά υπάρχουν διάφορα είδη από γεράκια, αετούς και γύπες. Στα νερά επίσης των ποταμών ζουν πέστροφες.

Η προσέγγιση στο Δρυμό γίνεται από Ιωάννινα - Μονοδένδρι - Πάπιγκο - Κόνιτσα. Για την εξυπηρέτηση των επισκεπτών του Δρυμού έγινε διάνοιξη λιθόστρωτου πεζόδρομου, κατά τμήματα από το χωριό Μονοδένδρι προς το Βοϊδομάτη. Επίσης έχουν αρχίσει να κατασκευάζονται κάποια έργα, τα οποία ενώ δεν θίγουν την φυσιογνωμία του Δρυμού θα δώσουν στους επισκέπτες την δυνατότητα να τον εξερευνήσουν καλύτερα. Τα έργα αυτά είναι διαμόρφωση εισόδου, κατασκευή βρύσης στην είσοδο του Δρυμού, κατασκευή λιθόστρωτου πεζόδρομου και ανέγερση Μουσείου Φυσικής Ιστορίας.

2.7.3. Περιοχές NATURA 2000, Τοπία Ιδιαίτερου Φυσικού Κάλλους, και πιέσεις που δέχονται σήμερα.

Πίνακας 20 : Περιοχές Natura 2000 στο Ζαγόρι και οι πιέσεις που δέχονται		
Κωδικός	Περιοχή	Κυριότερες περιβαλλοντικές πιέσεις
GR 213001	Εθνικός Δρυμός Βίκου - Αώου	• Λαθροθηρία • Λαθροαλιεία (με δυναμίτη) • Βόσκηση • Δασοκομία • Γεωργία • Σχέδια για εγκαταστάσεις σκι • Διάνοιξη δρόμων (χαράδρα Αώου) • Τουρισμός (Μικρό και Μεγάλο Πάπιγκο) • Οδοποιία (οροπέδιο Μονοδενδρίου)
GR 213004	Κεντρικό τμήμα Ζαγορίου	• Λαθροθηρία • Λαθροϋλοτομία • Βόσκηση • Τουρισμός • Χωροθετημένες εγκαταστάσεις

Πηγή : Περιφέρεια Ηπείρου, "Χωροταξικό σχέδιο Νομού Ιωαννίνων", Γ Φάση, Ιωάννινα, Οκτώβριος 2001, σελ. 17.

Φωτ. 20 : Η χαράδρα του Βίκου

Πίνακας 21: Τοπία Ιδιαίτερου Φυσικού Κάλλους στο Ζαγόρι και πιέσεις που δέχονται	
Περιοχή	Πιέσεις / Κίνδυνοι
Οικισμοί Μονοδένδρι και Βίτσα	• Εγκατάλειψη των παραδοσιακών καλλιεργειών • Τουριστικές εγκαταστάσεις • Δόμηση
Μικρό και Μεγάλο Πάπιγκο	• Υπερβολική τουριστική ανάπτυξη • Δόμηση • Λαθροθηρία • Υπερβολική συλλογή φυτών • Βόσκηση από κοπάδια αιγών • Εγκατάλειψη των παραδοσιακών καλλιεργειών
Οικισμοί Καπέσοβο και Βραδέτο Φαράγγι Βίκου και Βοϊδομάτης	• Εγκατάλειψη παραδοσιακών κτισμάτων • Λαθροθηρία • Αλιεία • Υπερβολική συλλογή φυτών • Βόσκηση • Εγκατάλειψη των παραδοσιακών καλλιεργειών • Τουρισμός • Αυθαίρετη κατασκήνωση
Χαράδρα Αώου	• Λαθροθηρία • Αλιεία • Φυτοφάρμακα (από τις κοντινές καλλιέργειες) • Υλοτομία • Βόσκηση • Οδοποιία • Τουρισμός
Οικισμοί Κήπιοι, Κουκούλι και το μεταξύ τους φαράγγι	• Οδοποιία • Αυθαίρετη κατασκήνωση • Τουρισμός • Εξόρυξη (σχιστόπλακας και πέτρας)

Πηγή : Περιφέρεια Ηπείρου, "Χωροταξικό σχέδιο Νομού Ιωαννίνων", Γ' Φάση, Ιωάννινα, Οκτώβριος 2001, σελ. 18.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

3. ΑΝΑΛΥΣΗ ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΗΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΜΕΤΣΟΒΟΥ

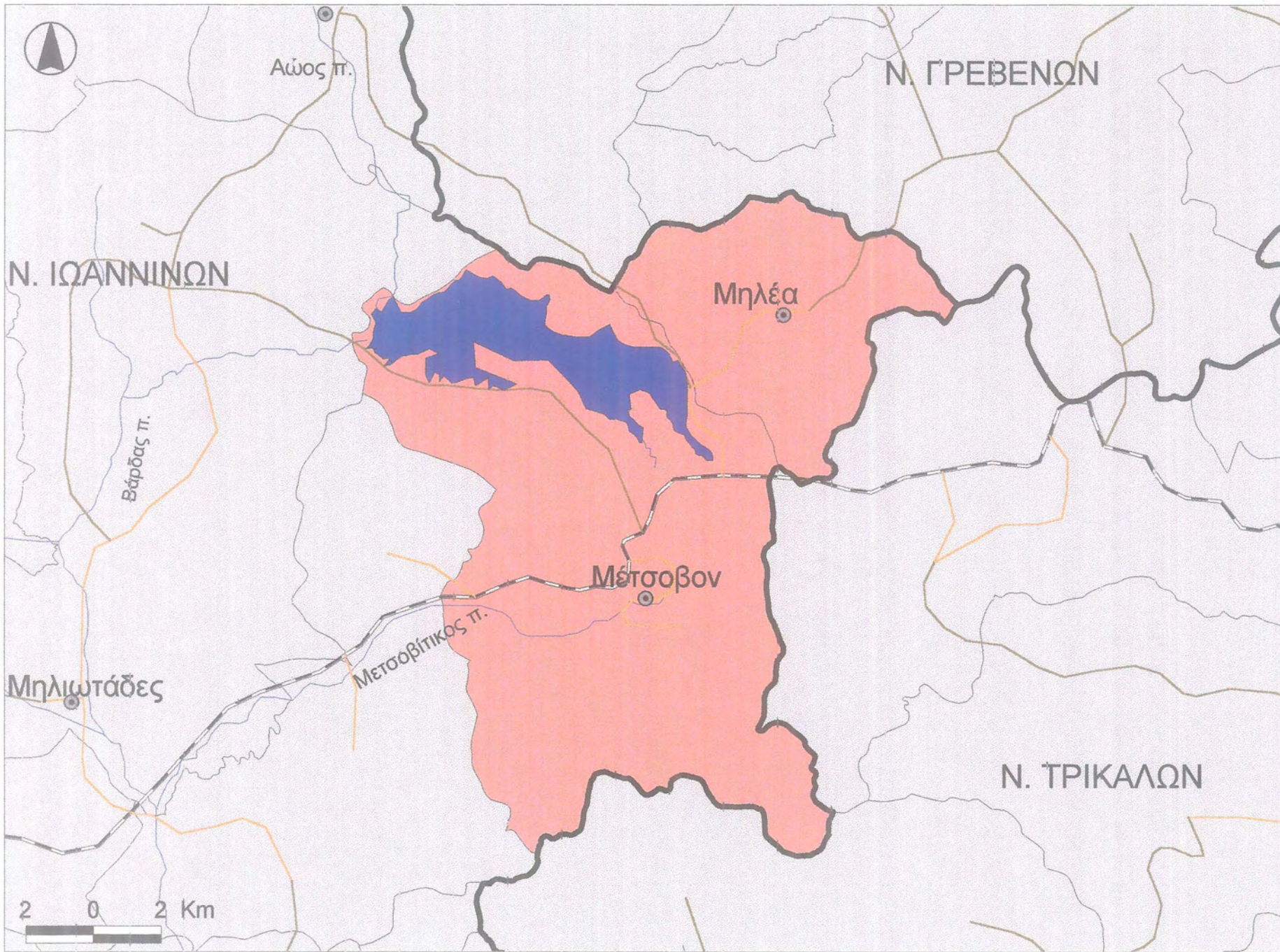
Εισαγωγή 3^{ου} Κεφαλαίου.

Η περιοχή Μετσόβου βρίσκεται στα ανατολικά του Νομού Ιωαννίνων και αποτελεί ένα σύμπλεγμα από τέσσερις Κοινότητες και ένα Δήμο. Οι οικισμοί αυτοί έχουν ιστορία αιώνων, αλλά η ανάπτυξη που παρατηρείται σε αυτούς και ειδικά στον Δήμο Μετσόβου, καθώς και οι διαδικασίες ανάπτυξης, είναι ξεχωριστής σημασίας.

Η ακμή και ο πλούτος της περιοχής Μετσόβου στηρίχθηκε από τις δυνατότητες που προήλθαν από την γεωγραφική θέση της περιοχής, τα ταξίδια και την τοπική αγορά. Αργότερα, και κατά την διάρκεια του 20ου αιώνα, οι διάφορες δυσμενείς συνθήκες που επικράτησαν στον ελλαδικό χώρο γενικότερα και στον χώρο του Νομού Ιωαννίνων ειδικότερα, δεν επηρέασαν στον ίδιο βαθμό αυτήν την περιοχή. Δεν παρατηρείται πληθυσμιακή συρρίκνωση και η πυραμίδα ηλικιών είναι αρκετά ομαλή, κάτι που δείχνει ότι υπάρχουν ήδη οι προϋποθέσεις για ενέργειες που θα συμβάλουν στην παραπέρα ανάπτυξη, όσον αφορά το ανθρώπινο δυναμικό.

Ο πρωτογενής τομέας του παραγωγικού συστήματος είναι αρκετά ανεπτυγμένος, ενώ η μεταποίηση έχει μια εντυπωσιακή συμμετοχή στο οικονομικό γίνεσθαι της περιοχής. Εδώ πρέπει να επισημάνουμε πως πολύ μεγάλη ώθηση στην ανάπτυξη των παραπάνω τομέων παραγωγής δόθηκε από αρκετούς μεγάλους άντρες του Μετσόβου, οι οποίοι σαν ευεργέτες θεμελίωσαν, κατά ένα τρόπο, την παραγωγική βάση της περιοχής. Επίσης, ο τριτογενής τομέας εμφανίζεται με την μορφή του τουρισμού, ο οποίος είναι ιδιαίτερα ανεπτυγμένος και εμφανίζει και τάσεις περαιτέρω ανάπτυξης. Από τα παραπάνω αποδεικνύεται ότι η περιοχή έχει μια σφαιρική οικονομική δομή, οργανωμένη με αρκετά δυναμικό τρόπο.

Τέλος πλούσιο σε κάλλος είναι το φυσικό περιβάλλον της περιοχής, όπως επίσης πλούσια είναι και η πολιτισμική κληρονομιά της περιοχής, που εκφράζεται από την ιδιαίτερη αρχιτεκτονική, την παραδοσιακή μουσική κλπ.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
 ΠΟΛΥΤΕΧΝΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
 ΤΜΗΜΑ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ,
 ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ &
 ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

"Προσέγγιση των αιτιών
 διαφοροποίησης βαθμού
 ανάπτυξης των ορεινών
 περιοχών στα πλαίσια
 του Ν. Ιωαννίνων.
 Η περίπτωση των
 περιοχών Ζαγορίου,
 Μετσόβου και Τζουμέρκων "

ΦΟΙΤΗΤΗΣ:
 ΜΠΙΡΜΠΟΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ

ΧΑΡΤΗΣ 8 :
ΠΕΡΙΟΧΗ ΜΕΤΣΟΒΟΥ

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

- όρια Νομών
- έδρες κατ. Δήμων
- περιοχή Μετσόβου
- κατ. Δήμοι
- τεχνητή λίμνη Αώου
- ποτάμια
- εθνική οδός
- επαρχιακή οδός
- δρόμοι τοπικοί

Εβόλος, Φεβρουάριος 2003

3.1. ΦΥΣΙΚΗ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ

3.1.1. Θέση στην περιφέρεια - γεωγραφικά χαρακτηριστικά.

Η Ήπειρος είναι η ορεινότερη περιοχή της Ελλάδος. Το 77% της επιφάνειάς της είναι ορεινό, το 13% ημιορεινό και μόλις το 10% πεδινό. Εξάλλου οι καλλιεργήσιμες εκτάσεις στην Ήπειρο αποτελούν το 14,1%, 51% είναι οι βοσκότοποι, 26,2% δάση και 8,7% λοιπές εκτάσεις (οικισμοί, ύδατα κλπ.)

Οι Μ.Ο. επί εθνικού επιπέδου αντίστοιχα είναι : καλλιεργήσιμες εκτάσεις 30%, βοσκότοποι 40%, δάση 22% και 8% λοιπές εκτάσεις.

Οι αναλογίες αυτές για το Νομό Ιωαννίνων είναι μη συγκρίσιμες, σε εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο, αφού επί της συνολικής έκτασης των 4990,4 τ.χ. του Νομού το 88% είναι ορεινό, το 8% ημιορεινό και μόλις το 4% πεδινό.

Αυτές οι αναλογίες γίνονται ξεχωριστές για την περιοχή Μετσόβου, αφού επί της συνολικής του έκτασης των 218 τ.χ. το 94% είναι ορεινό και το 4% ημιορεινό και 2% πεδινό.

Επίσης η πυκνότητα του πληθυσμού αντίστοιχα είναι:

Ελλάδα : 78 κάτοικοι / τ.χ.

Περιφέρεια Ηπείρου : 37 κάτοικοι / τ.χ.

Περιοχή Μετσόβου : 23 κάτοικοι / τ.χ.

Έχοντας σαν κύριο γεωγραφικό χαρακτηριστικό την παρουσία της οροσειράς της Πίνδου, η περιοχή Μετσόβου είναι σε μεγάλο βαθμό μια απομονωμένη περιοχή, η οποία δεν συνδέεται σε ικανοποιητικό βαθμό με τα υπόλοιπα ηπειρωτικά ελλαδικά εδάφη.

Βρίσκεται δηλαδή εκ των πραγμάτων και εξαιτίας φυσικών λόγων εκτός: του κύριου άξονα ανάπτυξης της χώρας (που ορίζεται από τα σημεία Καβάλα - Θεσσαλονίκη - Λάρισα - Αθήνα - Πάτρα), των δευτερευόντων αξόνων που υπάρχουν στην περιφέρεια Ηπείρου, όπως είναι αυτός μεταξύ Ιωαννίνων - Πάτρας ή αυτός της παραλιακής ζώνης της Ηπείρου (Πρέβεζα - Πάργα - Ηγουμενίτσα), αλλά **μέγιστη σημασία** για την περιοχή έχει ο κύριος οδικός άξονας που συνδέει την Ήπειρο από την υπόλοιπη ηπειρωτική Ελλάδα, δηλαδή η Εθνική οδός Ηγουμενίτσας - Ιωαννίνων - Μετσόβου - Θεσσαλονίκης.

Η περιοχή του Μετσόβου, το όνομα της οποίας έχει προέλευση σλαβική (μετς=αρκούδα + οβο=χωριό), ορίζεται ανατολικά από τα όρια του Νομού Τρικάλων,

βορειοανατολικά από τα όρια του Νομού Γρεβενών, βορειοδυτικά από την περιοχή Ζαγορίου και νότια από την περιοχή Τζουμέρκων. Όλες οι κορυφογραμμές αποτελούν τμήματα της οροσειράς της Πίνδου. Τα σπουδαιότερα όρη είναι το Περιστερί ή Λάκμος (2.295μ.) και το Μαυροβούνι (2.159μ.). Εκτός από τα δύο κυρίαρχα υπάρχουν δεκάδες άλλα μικρότερα, των οποίων το ύψος κυμαίνεται από 1.400μ. μέχρι 1.800μ., με κυριότερο από αυτά τον Ζυγό ή Κατάρρα (1.705μ.)¹.

Φωτ. 21 : Το όρος Λάκμος ή Περιστερί

3.1.2. Γεωμορφολογία - Έδαφος.

Η περιοχή του Μετσόβου είναι ορεινή και παρουσιάζει ανώμαλη ανάγλυφη διαμόρφωση και όψη. Η περιοχή μπορεί να χαρακτηριστεί ορεινή και δασώδης, παρουσιάζει έντονες κλίσεις και έχει πλούσιο υδάτινο δυναμικό. Μεταξύ των ορεινών όγκων και των λοφώδη εξάρσεων παρεμβάλλονται μερικές εδαφικές λεκάνες ως επίπεδες εκτάσεις, που έχουν σχηματιστεί κυρίως από αποθέσεις. Αυτές συναντώνται κυρίως στο Δ.Δ. Βοτονοσίου και στο οροπέδιο στο οποίο βρίσκεται η τεχνητή λίμνη πηγών Αώου.

Τα εδάφη της περιοχής προέρχονται από την αποσάθρωση και τη διάβρωση βασικών πυριγενών πετρωμάτων, σκληρών ασβεστόλιθων και φλύσχη. Το έδαφος χαρακτηρίζεται καλής συστάσεως και καλής γονιμότητας.

Η περιοχή παρουσιάζει έντονες κατολισθήσεις, οι οποίες είναι αποτέλεσμα του συνδυασμού των μεγάλων κλίσεων του εδάφους με της μηχανικές ιδιότητες των πετρωμάτων αυτών².

¹ ΗΠΕΙΡΟΣ Α.Ε., "Τοπικό αναπτυξιακό πρόγραμμα 5^{ης} Γεωγραφικής Ενότητας Επαρχίας Μετσόβου, Νομού Ιωαννίνων", Ιωάννινα 1992, σελ. 10.

² Ε.Μ.Π., "Το Ε.Μ.Π. για το Μέτσοβο. Επιστρέφοντας ένα μέρος του χρέους", Πανεπιστημιακές εκδόσεις Ε.Μ.Π., 2001, σελ. 507.

3.1.3. Το κλίμα της περιοχής.

Το κλίμα της περιοχής είναι γνωστό για τον βαρύ χειμώνα και το σχετικά ήπιο καλοκαίρι. Το χειμώνα η θερμοκρασία σε ορισμένες περιοχές κατεβαίνει στους -15°C ενώ το καλοκαίρι φτάνει μέχρι 35°C .

Στο Μέτσοβο και σε υψόμετρο 1.050μ. λειτουργεί μετεωρολογικός σταθμός. Κάποιες από τις μετρήσεις του είναι: μέσο ετήσιο βροχομετρικό ύψος 1002 χιλιοστά, μέσος ετήσιος αριθμός ημερών παγετού 46, μέσος ετήσιος αριθμός ωρών ηλιοφάνειας 2.316.³ Επίσης επίπτωση στο σχετικό ποσοστό υγρασίας δημιούργησε η δημιουργία της τεχνητής λίμνης Πηγών Αώου.

Γενικά δηλαδή, Το κλίμα είναι ηπειρωτικό και η χειμερινή περίοδος χαρακτηρίζεται από χαμηλές θερμοκρασίες και σπάνια ηλιοφάνεια, ενώ η θερινή περίοδος από υψηλές θερμοκρασίες. Οι χιονοπτώσεις αποτελούν συχνό φαινόμενο σε όλες τις περιόδους. Το ύψος των βροχοπτώσεων μπορεί να χαρακτηριστεί αρκετά υψηλό.

3.1.4. Υδρολογική συγκρότηση.

Στην περιοχή του Μετσόβου συναντώνται οι πέντε σημαντικότερες υδρολογικές λεκάνες της Ελλάδας : του Αράχθου, του Αχελώου, του Πηνειού, του Αλιάκμονα και του Αώου. Από εκεί ξεκινά ο Μετσοβίτικος, παραπόταμος του Αράχθου, ενώ σε μικρή απόσταση πηγάζουν ο Αχελώος, ο Αώος και παραπόταμοι του Πηνειού και του Αλιάκμονα. Έτσι, μεταφορικά αλλά χωρίς υπερβολή, μπορούμε να πούμε ότι η περιοχή Μετσόβου αποτελεί την υδρολογική καρδιά της Ελλάδας, από όπου ξεκινούν οι σημαντικότερες υδρολογικές αρτηρίες της⁴.

Επίσης στα βορειοδυτικά της περιοχής υπάρχει η Τεχνητή Λίμνη Πηγών Αώου. Η κατασκευή του έργου άρχισε το 1981 και ολοκληρώθηκε το 1991. Δημιουργήθηκε με την κατασκευή ενός κυρίως φράγματος (στην θέση Πολιτισίες), πέντε αυχενικών φραγμάτων και ενός βοηθητικού. Η λίμνη που σχηματίστηκε καλύπτει στο μεγαλύτερο μέρος της περιοχής Μετσόβου, ενώ καλύπτει και εκτάσεις των Δ.Δ. Γρεβενιτίου (Ανατολικό Ζαγόρι) και Χρυσοβίτσας. Έχει επιφάνεια 11.500 στρ. και χωρητικότητα 260×10^6 κ.μ. , από τα οποία ωφέλιμα είναι τα 214×10^6 κ.μ. Η

³ ΗΠΕΙΡΟΣ Α.Ε. , "Τοπικό αναπτυξιακό πρόγραμμα 5^{ης} Γεωγραφικής Ενότητας Επαρχίας Μετσόβου, Νομού Ιωαννίνων", Ιωάννινα, 1992, σελ. 11-12.

⁴ Ε.Μ.Π. , "Το Ε.Μ.Π. για το Μέτσοβο. Επιστέφοντας ένα μέρος του χρέους", Πανεπιστημιακές εκδόσεις Ε.Μ.Π., 2001, σελ. 209.

παραγωγή ενέργειας γίνεται σε υπόγειο Υδροηλεκτρικό Σταθμό στον οικισμό της Χρυσοβίτσας⁵.

Η Τεχνητή Λίμνη Πηγών Αώου αποτελεί ένα νέο πεδίο, που πέρα από τους ηλεκτροπαραγωγικούς σκοπούς, μπορεί να τύχει και άλλων χρήσεων, στα πλαίσια βέβαια των δυνατοτήτων που παρέχονται σε ανάλογες περιπτώσεις.

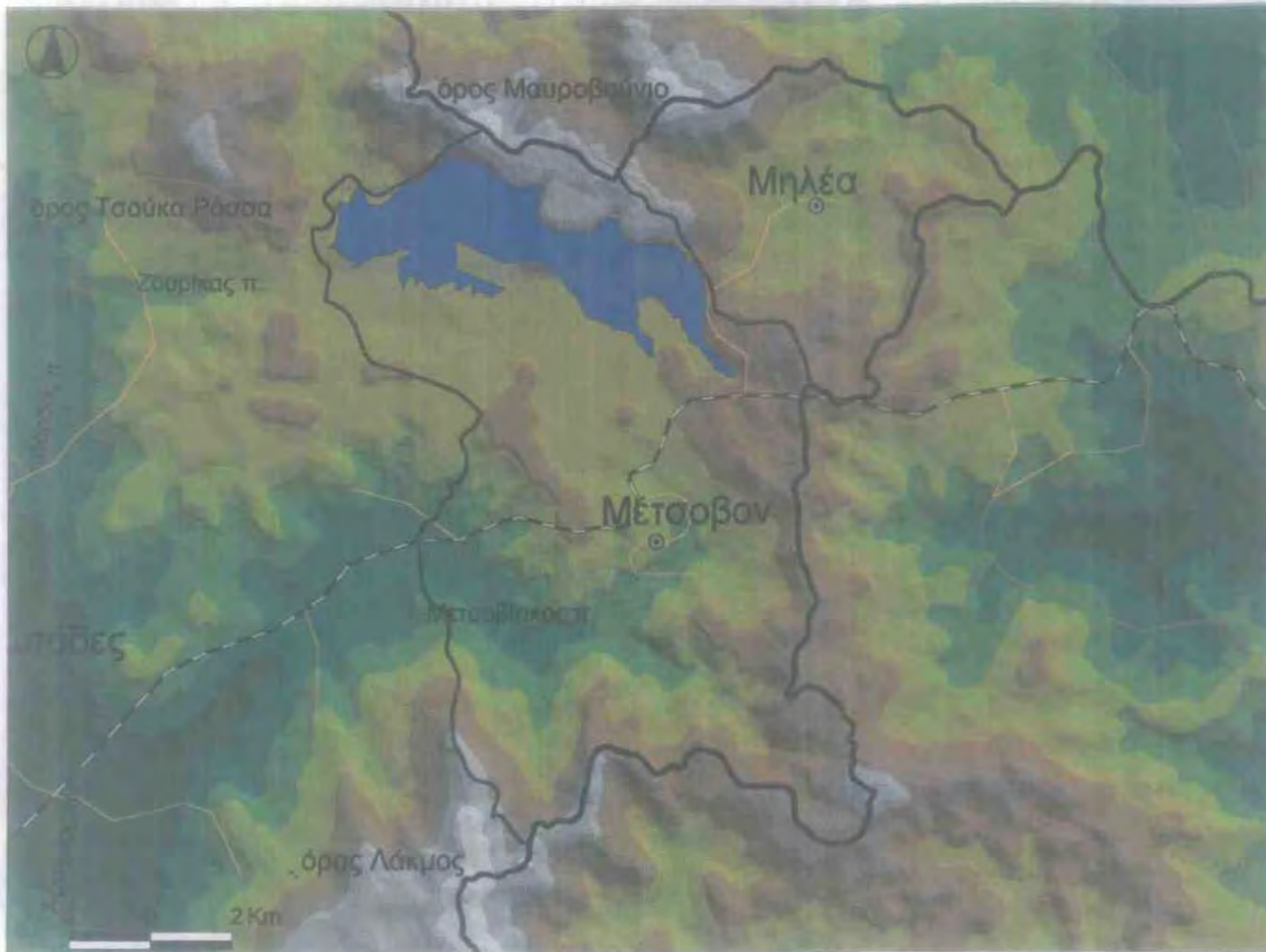

Φωτ. 22 : Άποψη Τεχνητής Λίμνης Πηγών Αώου (στο βάθος το κυρίως φράγμα)

Φωτ. 23 : Άποψη Τεχνητής Λίμνης Πηγών Αώου

⁵ ΗΠΕΙΡΟΣ Α.Ε. , "Τοπικό αναπτυξιακό πρόγραμμα 5^{ης} Γεωγραφικής Ενότητας Επαρχίας Μετσόβου, Νομού Ιωαννίνων", Ιωάννινα, 1992, σελ. 55.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
 ΠΟΛΥΤΕΧΝΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
 ΤΜΗΜΑ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ
 ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ &
 ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

"Προσέγγιση των αιτιών
 διαφοροποίησης βαθμού
 ανάπτυξης των ορεινών
 περιοχών στα πλαίσια
 του Ν. Ιωαννίνων.
 Η περίπτωση των
 περιοχών Ζαγορίου,
 Μετσόβου και Τζουμέρκων "

ΦΟΙΤΗΤΗΣ:
 ΜΠΙΡΜΠΟΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ

ΧΑΡΤΗΣ 9 :
ΓΕΩΜΟΡΦΟΛΟΓΙΚΟΣ
ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΜΕΤΣΟΒΟΥ

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

- Όρια Νομών
 - Όρια κατ. Δήμων
 - Ιερατική Λίμνη πηγών Αίλου
 - Έδρες κατ. Δήμων
 - Εθνική οδός
 - Επαρχιακή οδός
 - Όροσειμοί κοιτικής σημασίας
 - Ποτάμια
- Υψόμετρα :
 2000 +
 1800 - 2000
 1550 - 1800
 1450 - 1550
 1250 - 1450
 1050 - 1250
 850 - 1050
 700 - 800
 500 - 700

Βόλος, Φεβρουάριος 2003

3.2. Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΤΟΠΟΥ

3.2.1. Ιστορικά γεγονότα και η εξέλιξη της περιοχής.

♦ Αρχαίοι χρόνοι (5^{ος} αιώνας π.Χ. - 168.π.Χ.)

Ακριβείς πληροφορίες που να μαρτυρούν το ιστορικό ξεκίνημα της περιοχής δεν υπάρχουν. Ωστόσο είναι βέβαιο ότι η περιοχή κατοικούταν από τους αρχαίους χρόνους. Υποστηρίζεται ότι η περιοχή γύρω από το Μέτσοβο υπαγόταν στην χώρα της Τυμφαίας, ενώ στη θέση Πολιτσιές (λειμώνας κοντά στην θέση που είναι σήμερα η Τεχνητή Λίμνη Πηγών Αώου) βρέθηκαν τον περασμένο αιώνα κατεργασμένοι λίθοι και νομίσματα ελληνικά. Ο Άγγλος ερευνητής W. M. Leake (19^{ος} αιώνας) τοποθετούσε στις Πολιτσιές την αρχαία πόλη Τρόμπυα, πρωτεύουσα της Τυμφαίας. Το σημερινό Βοτονόσι ήταν πόλη της Περραιβίας και βρέθηκαν ερείπια Πελασγικών τειχών και νομίσματα από την εποχή του Μ. Αλεξάνδρου με την επιγραφή "Ηπειρωταν". Τέλος στο Ανθοχώρι υπάρχουν ίχνη αρχαίου οικισμού και λείψανα ακρόπολης⁶. Κατά την αρχαιότητα στην περιοχή κατοίκησαν Κέλαιοι, Αίθικες και Παρωραίοι⁷.

♦ Ρωμαϊκοί Χρόνοι (168 π.Χ. - 333 μ.Χ.)

Μετά την κατάληψη της Ηπείρου το 168 π.Χ. από τον Αιμίλιο Παύλο, οι Ρωμαίοι , θέλοντας να εξασφαλίσουν την επικοινωνία με την Θεσσαλία, εγκατέστησαν στην περιοχή μόνιμες φρουρές. Από την επιμειξία της τοπικής ελληνικής διαλέκτου και των λατινικών προήλθε ένα γλωσσικό ιδίωμα που , σύμφωνα με την γνώμη πολλών ερευνητών, δημιούργησε την κουτσοβλάχικη διάλεκτο που χρησιμοποιείται στα ορεινά χωριά της Ηπείρου, Θεσσαλίας και Μακεδονίας (που εκείνη την εποχή ήταν περάσματα των ρωμαϊκών στρατευμάτων).

♦ Μεσαιωνικοί Χρόνοι (4^{ος} αιώνας μ.Χ. - 1431 μ.Χ.)

Μετά το 395 μ.Χ. η Ελλάδα αποτέλεσε τμήμα της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας. Τα μεσαιωνικά χρόνια που ακολουθούν είναι μια μακρότατη περίοδος έντονων δημογραφικών και εθνογραφικών αναστατώσεων της Ηπείρου και της περιοχής του Μετσόβου ειδικότερα, μιας και σημειώθηκαν πολλές επιδρομές από ξένους εισβολείς,

⁶ ΗΠΕΙΡΟΣ Α.Ε. , "Τοπικό αναπτυξιακό πρόγραμμα 5^{ης} Γεωγραφικής Ενότητας Επαρχίας Μετσόβου, Νομού Ιωαννίνων", Ιωάννινα, 1992, σελ. 7.

⁷ Ε.Μ.Π. , "Το Ε.Μ.Π. για το Μέτσοβο. Επιστέφοντας ένα μέρος του χρέους", Πανεπιστημιακές εκδόσεις Ε.Μ.Π., 2001, σελ. 325.

τις οποίες ακολουθούν εγκαταστάσεις βαρβαρικών φύλων και αλλοίωση της σύνθεσης του πληθυσμού. Τον 6^ο αιώνα δε, γίνεται η μεγάλη εισβολή των Σλάβων. Προχωρώντας στους αιώνες συνεχίζονται σοβαρές σειρές επιδρομών από τους Νορμανδούς και τους Βούλγαρους, ενώ μετά την άλωση της Κωνσταντινούπολης από τους Φράγκους ο Μιχαήλ Α' Άγγελος Κομνηνός ιδρύει το Δεσποτάτο της Ηπείρου (1204 - 1236 μ.Χ.) με πρωτεύουσα την Άρτα. Σε αυτήν την χρονική περίοδο είναι βέβαιο ότι υπήρχαν μικροί οικισμοί κτηνοτρόφων

◆ Οθωμανική περίοδος (1431 - 1912 μ.Χ.)

Η ακμή της περιοχής αρχίζει μετά την κατάκτησή της από τους Τούρκους. Το 1480 μ.Χ. η περιοχή υποτάχθηκε στην σατραπεία της Τρίκκης και άνηκε στην περιοχή Μαλακασίου. Το 1659 το Μέτσοβο και τα γύρω χωριά (Ανήλιο, Ανθοχώρι, Μηλέα, Βοτονόσι, Μαλακάσι και Κουτσούφλιανη) έτυχαν ειδικών προνομίων αποτελώντας αυτόνομη επαρχία της οθωμανικής αυτοκρατορίας και τόπο πολιτικής ασυλίας. Από τότε αρχίζει και η μεγάλη ακμή της περιοχής, στην οποία πρωτοστάτησε το Μέτσοβο, το οποίο αποτέλεσε οικιστικό και οικονομικό κέντρο. Οι κάτοικοι ήταν κτηνοτρόφοι, έμποροι, κεντητές ενδυμάτων, αλλά και τεχνίτες του χρυσού και του αργύρου. Έτσι από τα μέσα του 18^{ου} αιώνα είχαν συναλλαγές με τα μεγαλύτερα εμπορικά κέντρα της Ευρώπης και της Αφρικής. Αυτήν την εποχή λειτούργησε και το πρώτο σχολείο. Το 1795 μ.Χ. ο Αλή - Πασάς των Ιωαννίνων προσάρτησε την περιοχή στην δικαιοδοσία του και κατήργησε τα προνόμια, χωρίς όμως να καταφέρει να ανακόψει την ακμή της. Το 1854 μετά από μια αποτυχημένη επανάσταση κατά των Τούρκων, το Μέτσοβο καταστράφηκε σχεδόν ολοσχερώς. Αμέσως μετά όμως ανοικοδομήθηκε και χάρη στο δαιμόνιο των κατοίκων και τους ευεργέτες προόδευσε ξανά⁸.

◆ Νεότερη περίοδος (1912 μ.Χ. - σήμερα)

Στις 31 Οκτωβρίου του 1912 τα ελληνικά στρατεύματα απελευθέρωσαν το Μέτσοβο (και την ευρύτερη περιοχή), βρίσκοντάς το σε μια αξιοζήλευτη κατάσταση από πλευράς οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης. Ήταν δε αυτή τόσο μεγάλη, ώστε πολλοί ιστορικοί αναφέρουν ότι τα αρχοντικά του Μετσόβου ήταν ανώτερα από αυτά της πόλης των Ιωαννίνων. Η νέα διοικητική οργάνωση του Ελληνικού κράτους και η απώλεια εισοδημάτων λόγω των δύο Παγκόσμιων Πολέμων προξένησαν τάσεις μαρασμού, όμως η κοινωνική και οικονομική βάση της περιοχής διασώθηκε χάρη στους ευεργέτες του Μετσόβου, από τους οποίους σημαντικότεροι υπήρξαν ο Μιχαήλ Τσοσίτσας, ο Γεώργιος Αβέρωφ και ο Νικόλαος Στουρνάρας.

⁸ Λαμπρίδης Ι. "Ηπειρωτικά Μελετήματα" τ. ΙΑ', Ιωάννινα, 1971.

3.2.2. Αρχαιολογικά ευρήματα - Ιστορικά μνημεία.

- Σε αρκετά σημεία της περιοχής παρατηρούνται κατάλοιπα αρχαίων και ρωμαϊκών εγκαταστάσεων, που μαρτυρούν την ύπαρξη δραστηριοτήτων οργάνωσης τις ανάλογες εποχές. Έτσι, σημειώνονται στην θέση Πολισιές ρωμαϊκά ερείπια, ενώ στο Βοτονόσι συναντούνται μαζί, ερείπια αρχαίας ακρόπολης και νεώτερου τείχους, που λέγεται Λαχανόκαστρο.
- Η μεγάλη εκκλησία της Αγίας Παρασκευής στο κέντρο του οικισμού του Μετσόβου, η οποία αποτελεί αντιπροσωπευτικό δείγμα αρχιτεκτονικής δραστηριότητας. Χτίστηκε πριν τον 16^ο αιώνα, αφού το 1511 αναφέρεται η ανακαίνισή της.

3.3. ΟΙΚΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΑΙ ΧΡΗΣΕΙΣ ΓΗΣ.

3.3.1. Οι οικισμοί της περιοχής Μετσόβου.

Στην περιοχή Μετσόβου υπάρχουν 4 χωριά και η κωμόπολη του Μετσόβου, τα οποία διοικητικά εντάσσονται στον Καπποδιστριακό Δήμο Μετσόβου, ενώ η κοινότητα Μηλέας είναι ανεξάρτητη και δεν εντάσσεται σε κάποιο Δήμο. Αναλυτικά:

Πίνακας 22 : Οικισμοί περιοχής Μετσόβου και χαρακτηριστικά τους				
Οικισμοί	Μορφολογία	Έκταση (στρ.)*	Υψόμετρο (μ.)	Απόσταση από την πρωτεύουσα του Νομού (χλμ.)
Καπποδιστριακός Δήμος Μετσόβου				
Μέτσοβο	Ο	101.900	1.160	60
Ανήλιο	Ο	42.600	1.050	67
Ανθοχώρι	Ο	19.800	1.040	53
Βοτονόσι	Ο	13.300	820	46
Κοινότητα Μηλέας				
Μηλιά	Ο	54.600	1.160	82
ΣΥΝΟΛΟ		232.200		

* Η έκταση αναφέρεται στο αντίστοιχο Δημοτικό Διαμέρισμα.

Πηγή : Ιδία επεξεργασία.

3.3.2. Οικιστικό δίκτυο - Χωροταξική θεώρηση.

Οι οικισμοί της περιοχής Μετσόβου φαίνεται πως δεν ακολούθησαν κάποιες συγκεκριμένες αρχές ή κριτήρια σχετικά με την χωροθέτησή τους και η οικιστική κατανομή είναι αποτέλεσμα μάλλον τυχαίων παραγόντων (σε αντίθεση με τους οικισμούς του Ζαγορίου, όπως είδαμε στο προηγούμενο κεφάλαιο).

Οι μόνες αρχές σχεδιασμού που ακολουθήθηκαν είναι κάποιες αρχές βιοκλιματικού σχεδιασμού που συνήθως τηρούνται σε μεγαλύτερο ή μικρότερο βαθμό, με στόχο το μετριασμό των κλιματολογικών συνθηκών για τους κατοίκους τους. Συγκεκριμένα :

Η χωροθέτηση των οικισμών γίνεται σε συνάρτηση με το μικροπεριβάλλον και το μικροκλίμα με στόχο την επίτευξη θερμικής άνεσης για επιμέρους κτίρια και κοινόχρηστους χώρους. Βασικοί παράγοντες που λαμβάνονται υπόψη είναι:

- προσανατολισμός του οικισμού ή τμημάτων του ως προς τον ήλιο και τους ανέμους που επικρατούν,
- ένταξη στο τοπίο, χρήση κλίσεων εδάφους,

- δημιουργία ελεγχόμενου μικροπεριβάλλοντος σε άμεση γειτνίαση με τον οικισμό με τη χρήση φυσικών και τεχνητών στοιχείων όπως φυτεύσεις, διαμόρφωση τοπίου, φράχτες κ.λπ. (ως στοιχεία ανεμοπροστασίας, σκιασμού κ.λπ.)⁹.

Ανάλογα κριτήρια ελήφθησαν υπόψη και στην χωροθέτηση του οικισμού του Μετσόβου. Η θέση του οικισμού είναι προσεκτικά επιλεγμένη πάνω σε μια πλαγιά με μεγάλη κλίση και νότιο-νοτιοανατολικό προσανατολισμό, που εξασφαλίζει την προστασία του τόσο από εχθρικές επιδρομές όσο και από δυσμενείς καιρικές συνθήκες, καθώς και τον απρόσκοπτο ηλιασμό των σπιτιών και ανοιχτή θέα προς την κοιλάδα και το βουνό απέναντι.

Φωτ. 24 : Άποψη του Μετσόβου

3.3.3. Οικιστική δομή - Πολεοδομική θεώρηση.

Η πολεοδομική διάρθρωση των οικισμών της περιοχής Μετσόβου έχει μονοκεντρικό χαρακτήρα, γύρω από την κεντρική πλατεία, με εξαίρεση το Βοτονόσι, το οποίο αναπτύσσεται κυρίως κατά μήκος της Εθνικής Οδού.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει μόνο η περίπτωση του οικισμού του Μετσόβου. Η πολεοδομική διάρθρωση του οικισμού έχει μονοκεντρικό χαρακτήρα γύρω από την κεντρική πλατεία, που βρίσκεται σε υψόμετρο 1.150 μ. και είναι το εμπορικό, θρησκευτικό και κοινωνικό κέντρο. Από εκεί περνάει και ο κεντρικός δρόμος που κατεβαίνει στριφογυριστά προς το ποτάμι ξεκινώντας από την είσοδο του οικισμού και ενώνοντας το πάνω με το κάτω τμήμα του, που το καθένα χωρίζεται σε συνοικίες.

⁹ Στούρνα - Τριάντη Ε., "Βιοκλιματική αρχιτεκτονική και εναλλακτικές πηγές ενέργειας στον παραδοσιακό οικισμό του Μετσόβου", Ίδρυμα Εγνατία Ηπείρου, Ιωάννινα, 1994, σελ. 4.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
 ΠΟΛΥΤΕΧΝΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
 ΤΜΗΜΑ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ,
 ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ &
 ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

"Προσέγγιση των αιτιών
 διαφοροποίησης βαθμού
 ανάπτυξης των ορεινών
 περιοχών στα πλαίσια
 του Ν.Ιωαννίνων.
 Η περίπτωση των
 περιοχών Ζαγορίου,
 Μετσόβου και Τζουμέρκων"

ΦΟΙΤΗΤΗΣ:
 ΜΠΙΡΜΠΟΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ

ΧΑΡΤΗΣ 10 :
 ΟΙΚΙΣΤΙΚΟ ΔΙΚΤΥΟ
 ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΜΕΤΣΟΒΟΥ

- ΥΠΟΜΝΗΜΑ**
- όρια Νομών
 - εθνική οδός
 - επαρχιακή οδός
 - αγροτική οδός
 - κατ. Δήμοι
 - ΟΤΑ Μετσόβου
 - έδρες Δήμων
 - οικισμοί

Βόλος, Φεβρουάριος 2003

Οι μικρότεροι δρόμοι και τα μονοπάτια είναι συνήθως καλντερίμια με αυλάκια στη μία πλευρά τους για την απορροή των νερών της βροχής. Περιβάλλονται από ψηλούς μαντρότοιχους με σκεπαστές αυλόθυρες και τοίχους σπιτιών με προεξοχές, που τους δίνουν έναν κλειστό χαρακτήρα, ενώ διατηρούνται ανοίγματα με επιλεγμένες διαφυγές προ το περιβάλλον σε ορισμένα σημεία που συχνά συνοδεύονται με ιδιαίτερες χρήσεις για κάθε γειτονιά (βρύση, εκκλησία κ.λπ.).

Είναι χαρακτηριστική η χρήση τόσο των φυσικών στοιχείων του τοπίου (προσανατολισμοί, κλίσεις, φυτεύσεις κ.λπ.) όσο και των αρχιτεκτονικών στοιχείων του οικισμού (μαντρότοιχοι, μονοπάτια, τοίχοι σπιτιών, ανοίγματα κ.λπ.), που, σε *συνδυασμό* με τις κοινωνικές και οικονομικές παραμέτρους, δημιουργούν έναν πολύπλοκο πολεοδομικό ιστό όπου οι χώροι ιεραρχούνται από τους πιο δημόσιους ως τους πιο ιδιωτικούς, εξασφαλίζοντας συγχρόνως τις καλύτερες δυνατές συνθήκες θερμικής και οπτικής άνεσης¹⁰.

3.3.4. Αρχιτεκτονικά χαρακτηριστικά και ιδιαίτερες παραδοσιακές δομές.

Ιδιαίτερα αρχιτεκτονικά χαρακτηριστικά παρουσιάζουν μόνο οι οικισμοί του Μετσόβου και της Μηλιάς (σε μικρότερο βαθμό και ομοιογένεια). Συγκεκριμένα :

εσωτερική οργάνωση της κατοικίας

Συνήθως ακολουθείται η εσωτερική διάρθρωση της παραδοσιακής κατοικίας με αίθριο, όπου ο κύριος όγκος του κτίσματος είναι προσανατολισμένος νότια ή νοτιοανατολικά. Οι αυλές εκτείνονται σε χαμηλότερα επίπεδα των σπιτιών και επικοινωνούν με τα υπόγεια ή τα κελάρια, καθώς και με τις κλειστές βεράντες του πρώτου ορόφου, που ονομάζονται συχνά «ηλιακοί» ή σαράγια. Οι ηλιακοί ήταν συνήθως άνετοι, τζαμωμένοι χώροι, που αποτελούσαν το κέντρο της ζωής κάθε σπιτιού όπου γίνονταν οι περισσότερες καθημερινές δραστηριότητες. Από τον ηλιακό ή το σαράι μπορούσε κανένας να περάσει στους χώρους του ύπνου, εργασίας ή παραμονής. Οι τελευταίοι ήταν συνήθως προσανατολισμένοι προς το Νότο και μερικώς το δρόμο. Ο κλειστός αυτός εξώστης ήταν πλούσια διακοσμημένος και αποτελούσε μέρος του πρόχειρου χώρου παραμονής ή του κύριου καθιστικού που, πέρα από την πλούσια διακόσμησή του, είχε μεγάλα ανοίγματα στολισμένα με περίτεχνους φεγγίτες.

¹⁰ Στούρνα - Τριάντη Ε. , "Βιοκλιματική αρχιτεκτονική και εναλλακτικές πηγές ενέργειας στον παραδοσιακό οικισμό του Μετσόβου", Ίδρυμα Εγνατία Ηπείρου, Ιωάννινα, 1994, σελ. 3.

υλικά και λεπτομέρειες κατασκευής

Όπως πιο πάνω αναφέρθηκε, τα σπίτια ήταν χτισμένα από πέτρα στο ισόγειο, με ορισμένους τοίχους από μπαγδατί στους ορόφους. Τα ανοίγματα ήταν μικρά και περιορισμένα στα απολύτως απαραίτητα στο ισόγειο, ενώ το πάχος του τοίχου ήταν 50-70 cm. Μερικά από τα σπίτια είχαν έντονο αμυντικό χαρακτήρα αποτελώντας την εξέλιξη του πυργόσπιτου. Τα πιο ψηλά πατώματα είχαν λεπτότερους τοίχους, 30 cm περίπου, σοβαντισμένους και συχνά στολισμένους με διακοσμήσεις και τοιχογραφίες εσωτερικά, ενώ εξωτερικά είχαν συχνά έντονα χρώματα. Αντίθετα, οι πέτρινοι τοίχοι δε σοβαντίζονταν και έτσι τονιζόταν η εντύπωση ενός οριζόντιου διαχωρισμού τους σε ζώνες. Τα παράθυρα είχαν συνήθως παντζούρια που έκλειναν για προστασία από το κρύο και τη ζέστη και έτσι άφηναν τους φεγγίτες ως μόνη πηγή φωτισμού το χειμώνα ή τις ώρες του μεσημεριού. Οι στέγες ήταν κατασκευασμένες από ξύλινα δοκάρια και σκεπασμένες με μαυρόπλακα ή αργότερα με κεραμίδια και είχαν περίτεχνες ξύλινες ψευδοροφές για ταβάνια. Τα τζάκια ήταν σημαντικό στοιχείο κάθε σπιτιού, όπου συχνά υπήρχαν πολλά, ιδιαίτερα σε κάθε «οντά», όπου η οικογένεια περνούσε την περίοδο του χειμώνα.

Επειδή το Μέτσοβο έχει κηρυχθεί παραδοσιακός οικισμός, οι νέες κατασκευές πρέπει να ακολουθούν ορισμένους κανόνες, που αφορούν κυρίως τη μορφή των κτιρίων (μέγιστο ύψος), τα υλικά κατασκευής, το μέγεθος και τη διάταξη των ανοιγμάτων, τη μορφή της στέγης κ.λπ. Παρά το γεγονός ότι πρόθεση του νομοθέτη ήταν η διατήρηση του παραδοσιακού χαρακτήρα του οικισμού, μια νέα ταυτότητα έχει σιγά σιγά δημιουργηθεί. Αυτό οφείλεται από τη μια στο κόστος και στη δυσκολία της παραδοσιακής κατασκευής, που οδήγησε στη χρήση σύγχρονων υλικών τοιχοποιίας (που απλώς επικαλύπτονται με πέτρα) και στην αντικατάσταση της πλάκας με το κεραμίδι στη στέγη, και από την άλλη στη μεγαλύτερη εκμετάλλευση της κλίσης του εδάφους, που οδήγησε στην αύξηση του ύψους των σπιτιών με την προσθήκη ορόφων σε κάθε κτίσμα, ενώ συγχρόνως καλύπτεται μεγαλύτερο ποσοστό των οικοπέδων από ότι παλιά.

Επίσης, η *εσωτερική κατανομή των χώρων* στις νέες κατοικίες έχει βεβαίως δραστικά αλλάξει σε σύγκριση με τις παραδοσιακές, έτσι ώστε η διατήρηση παραδοσιακών μορφολογικών στοιχείων, όπως ο κλειστός εξώστης, να μην έχει πια την ίδια λειτουργική σημασία. Γενικά, παρατηρείται μια αύξηση του όγκου των σπιτιών με σύγχρονη μείωση των εξωτερικών χώρων, γεγονός που έχει προξενήσει σημαντική πύκνωση του οικισμού, σε τέτοιο βαθμό που ο ηλιασμός πολλών χώρων είναι συχνά αδύνατος.

Οπωσδήποτε έχει δημιουργηθεί σιγά - σιγά ένας νέος χαρακτήρας για το Μέτσοβο ως κέντρο υψηλού τουρισμού, τον οποίο αντιπροσωπεύει επάξια η σύγχρονη μορφή του.

3.3.5. Χρήσεις γης.

Η κατανομή των εκτάσεων της περιοχής Μετσόβου στις βασικές κατηγορίες χρήσεων γης παρουσιάζει την παρακάτω εικόνα:

- Την μεγαλύτερη έκταση την καταλαμβάνουν τα **δάση** με ποσοστό 44% και με συγκριτικά στοιχεία τα εξής:
 Περιοχή Μετσόβου : 44 %
 Νομός : 30 %
 Περιφέρεια : 26,2%
 Ελλάδα : 22 %
- Την δεύτερη σε ποσοστό κατηγορία κάλυψης γης την εμφανίζουν οι **βοσκότοποι** με ποσοστό 40,3 %. Συγκριτικά:
 Περιοχή Μετσόβου : 40,3 %
 Νομός : 54,1 %
 Περιφέρεια : 14,1 %
 Ελλάδα : 40 %
- Οι **καλλιεργούμενες** εκτάσεις μαζί με τις **αγροναπαύσεις** είναι μόνο το 4,3% ενώ:
 Περιοχή Μετσόβου : 4,3 %
 Νομός : 9 %
 Περιφέρεια : 14,1 %
 Ελλάδα : 30 %

Οι βοσκότοποι, εξαιτίας των εδαφικών και κλιματολογικών συνθηκών, μπορούν να χαρακτηριστούν ορεινοί και χαμηλής αποδοτικότητας, αποτελούν όμως ένα πολύ σημαντικό φυσικό πόρο για την οικονομία της περιοχής, εξαιτίας της κτηνοτροφικής απασχόλησης των κατοίκων.

Η έκταση της επιφάνειας του εδάφους που καταλαμβάνεται από νερά αυξήθηκε σημαντικά την τελευταία δεκαετία (από 0,8% σε 4,5%), εξαιτίας της κατασκευής των φραγμάτων της ΔΕΗ, και αποτελεί τη μόνη αξιοσημείωτη μεταβολή η οποία παρατηρείται τα τελευταία είκοσι χρόνια. Οι οικισμοί και οι υπόλοιπες χρήσεις

καταλαμβάνουν μικρό ποσοστό (1% και 6% αντίστοιχα) της έκτασης και βρίσκονται στα ίδια περίπου επίπεδα με τα αντίστοιχα ποσοστά του νομού.

Οι εκτάσεις που καταλαμβάνουν όλες οι κατηγορίες των χρήσεων γης έχουν παραμείνει διαχρονικά σταθερές, τόσο στο σύνολο της επαρχίας όσο και στο σύνολο του νομού.

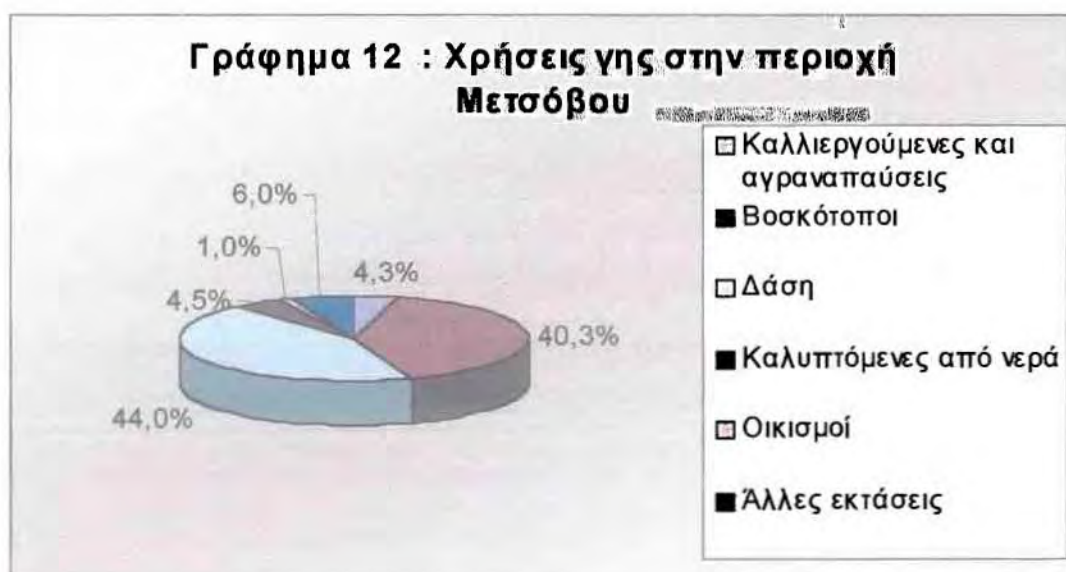
Οι βασικές κατηγορίες χρήσεων γης φαίνονται στον παρακάτω πίνακα, ενώ στο παράρτημα υπάρχει πίνακας των κατηγοριών χρήσεων γης για όλα τα Δ.Δ. της περιοχής Μετσόβου.

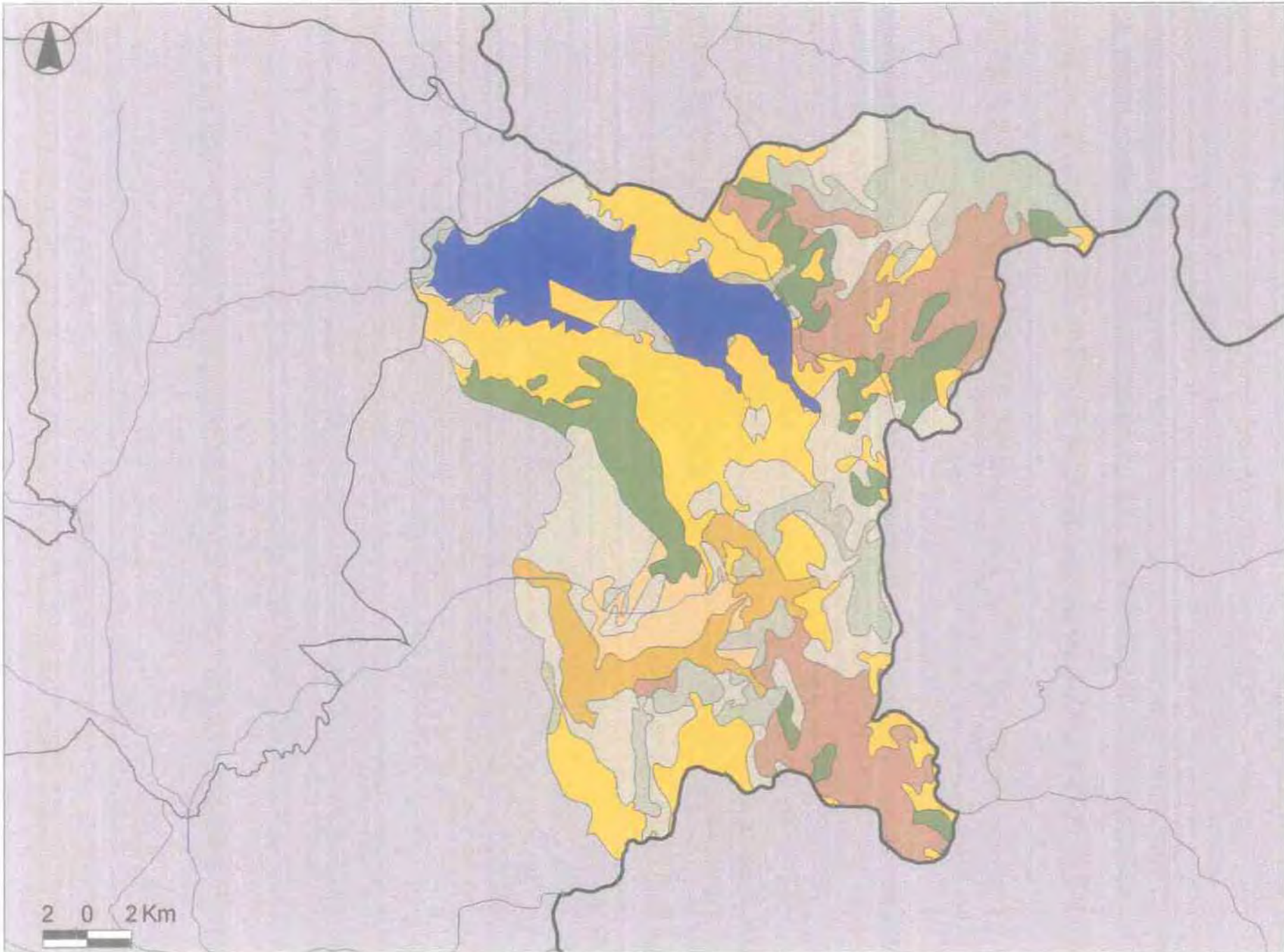
Πίνακας 23 : Χρήσεις γης περιοχής Μετσόβου*

Δήμοι και Κοινότητες	Σύνολο εκτάσεων (χιλ. στρ.)	Καλλιεργούμενες και αγροαπαύσεις	Βοσκότοποι		Δάση	Καλυπτόμενες από νερά	Οικισμοί	Άλλες εκτάσεις
			Δημοτικοί ή κοινοτικοί	Ιδιωτικοί και άλλοι				
Δ. Μετσόβου	163,4	8,6	68,2	4,4	60,1	9,9	1,1	11,2
Κ. Μηλέας	54,6	0,7	13,1	2,2	35,8	0,0	1,0	1,8
Σύνολο	218,0	9,3	81,3	6,6	95,9	9,9	2,1	13
Γενικό Σύνολο	218,0	9,3	87,9		95,9	9,9	2,1	13

* Η έκταση είναι σε χιλιάδες στρέμματα

Πηγή : Ε.Σ.Υ.Ε. , 1991.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
 ΠΟΛΥΤΕΧΝΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
 ΤΜΗΜΑ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ,
 ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ &
 ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

"Προσέγγιση των αιτιών
 διαφοροποίησης βαθμού
 ανάπτυξης των ορεινών
 περιοχών στα πλαίσια
 του Ν.Ιωαννίνων.
 Η περίπτωση των
 περιοχών Ζαγορίου,
 Μετσόβου και Τζουμέρκων"

ΦΟΙΤΗΤΗΣ:
 ΜΠΙΡΜΠΟΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ

ΧΑΡΤΗΣ 11 :
ΚΑΛΥΨΕΙΣ ΓΗΣ
ΣΤΟ ΜΕΤΣΟΒΟ

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

- △ Ποτάμια
- Κατ. Δήμοι
- Χώροι εξόρυξης ορυκτών
- Χώροι απόρριψης απορριμμάτων
- Χώροι οικοδόμησης
- Εγκαταστάσεις αθλητισμού και αναψυχής
- Μη αρδευόμενη γη
- Μόνιμα αρδευόμενη γη
- Αμπελώνες
- Οπωροφόρα δένδρα
- Λιβάδια
- Είληδες καλλιέργειας
- Σύνθετα συστήματα καλλιέργειας
- Γεωργική γη φυσικής βλάστησης
- Αγροτικές δασικές περιοχές
- Δάσος πλατυφύλλων
- Δάσος κωνοφόρων
- Μικτό δάσος
- Φυσικοί βοσκότοποι
- Θάμνοι και χερσότοποι
- Σκληροφυλλική βλάστηση
- Μεταβατικές δασώδεις θαμνώδεις εκτάσεις
- Εκτάσεις αραίης βλάστησης
- Συλλογές υδάτων

Βόλος, Φεβρουάριος 2003

3.4. ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ

3.4.1. Διοικητική οργάνωση.

Η "Χώρα του Μετσόβου"

Ως "Χώρα του Μετσόβου" είναι γνωστή στους χρόνους της τουρκοκρατίας η περιοχή του σημερινού Δήμου Μετσόβου και των γειτονικών κοινοτήτων Ανηλίου, Βοτονοσίου, Μηλιάς, Κουτσούφλιανης και Μαλακασίου. Οι δύο τελευταίες με την προσάρτηση της Θεσσαλίας στην Ελλάδα το 1881, περιελήφθησαν σε αυτήν και ανήκουν στον Νομό Τρικάλων. Η Χώρα Μετσόβου, λόγω της στρατηγικής της γεωγραφικής θέσης, απέκτησε προνόμια από τους Οθωμανούς, και με τα προνόμια αυτά εξελίχθηκε σε μια αυτοδιοικούμενη περιοχή, που υπαγόταν πολιτικά στο Νομό Ευβοίας, εκκλησιαστικά απευθείας στο Οικουμενικό Πατριαρχείο και δικαστικά στο Ιεροδικείο (Νεχκεμέ) της Λιβαδειάς¹¹.

Τοπική Αυτοδιοίκηση. Εθιμικό Δίκαιο.

Η εκδίκαση των οποιονδήποτε διαφορών, που αναφέρονταν σε ολόκληρο το φάσμα του αστικού και ποινικού δικαίου, ανατέθηκε στο απομακρυσμένο Ιεροδικείο Λιβαδειάς. Σε αυτό κατέληγαν τα κακουργήματα και οι σοβαρότερες υποθέσεις των πλημμελημάτων και των αστικών διαφορών, ενώ τα πταίσματα και οι λοιπές αστικές διαφορές εκδικαζόταν από λαϊκό χριστιανικό δικαστήριο, το Συμβούλιο της Δημογεροντίας, υπό τον "Γέροντα του Βοεβοδαλικίου". Επί ηγεμονίας του Αλή Πασά, ο "τύραννος της Ηπείρου" υπήρξε και ανώτατος δικαστικός άρχοντας που δίκασε ως δευτεροβάθμιο δικαιοδοτικό όργανο ή και ως ανώτατο ακυρωτικό. Κατά το 19^ο αιώνα, παράλληλα με το Συμβούλιο της Δημογεροντίας, έχουμε και το Μικτό Εκκλησιαστικό Δικαστήριο, η λειτουργία του οποίου επικυρωνόταν από τον Οικουμενικό Πατριάρχη, και το οποίο λειτούργησε μέχρι και την απελευθέρωση του Μετσόβου.

¹¹ Πολύμερος Η., "Όψεις Δικαίου στη Χώρα του Μετσόβου", Ε.Μ.Π. "Το Ε.Μ.Π. για το Μέτσοβο. Επιστρέφοντας ένα μέρος του χρέους", Πανεπιστημιακές εκδόσεις Ε.Μ.Π., 2001, σελ. 352.

3.4.2. Κοινωνική δομή και οι αξίες της.

Το Μέτσοβο χτίστηκε και πρωτοκατοικήθηκε από ένα βλαχόφωνο κτηνοτροφικό πληθυσμό. Εξαιτίας των προνομίων που απέκτησε η περιοχή του Μετσόβου κατά την διάρκεια της Τουρκοκρατίας, έγινε γνωστή για την πολύπλευρη οικονομική ακμή της κατά την διάρκεια το 18^{ου} αιώνα, αλλά και εξαιτίας λόγω της στράτευσης των Μετσοβιτών στους εθνικούς αγώνες του ελληνισμού και της σημαντικής συμβουλής τους ως εθνικοί ευεργέτες και μετά την ίδρυση του νεοελληνικού κράτους.

Το βλαχόφωνο στοιχείο της περιοχής, αν και κατοικούσε μακριά από τα παραδοσιακά κέντρα εμπορίου και πνευματικής ακτινοβολίας και ασχολούταν κυρίως με την κτηνοτροφία, δεν έμεινε ανεπηρέαστο από την ανάπτυξη του εμπορίου και των αστικών οικονομικών σχέσεων. Οι Βλάχοι κάτοικοι της περιοχής, στις αρχές του 17^{ου} αιώνα, άρχισαν να διακρίνονται σε δύο μεγάλες ομάδες. Η μία συνέχιζε να ασχολείται με τις παραδοσιακές κτηνοτροφικές ασχολίες και ακολουθούσε τον ημινομαδικό τρόπο ζωής και την λεγόμενη "παραδοσιακή ζωή", δηλαδή παρέμενε κλειστή σε ξένες επιγαμίες, διατηρούσε τα παραδοσιακά ήθη και έθιμα και την παραδοσιακή ενδυμασία. Μια δεύτερη ομάδα όμως εγκατέλειπε σταδιακά τις ποιμενικές ασχολίες και τον ημινομαδικό τρόπο ζωής και δημιουργούσε μόνιμες κατοικίες. Ασχολούνταν με το εμπόριο, τις μεταφορές και τη βιοτεχνία και εξειδικευόταν σε ορισμένες τέχνες όπως η χρυσοχοΐα και η αργυροχοΐα. Καινοτομούσε στον παραδοσιακό τρόπο ζωής, δηλαδή στην ενδυμασία, στις επιγαμίες και στα ήθη¹².

Η δομή της οικογένειας ήταν πατριαρχική, ενώ η κοινωνία ήταν σε κάποιο βαθμό ελαστική σε ανάρμοστες συμπεριφορές, ελεύθερα ήθη, και απελευθερωμένες γυναίκες. Επίσης αποσοβούσε καταστάσεις όπως βεντέτες, ακόμη και σε περιπτώσεις ανθρωποκτονίας από πρόθεση.

¹² Μήλιος Γ., Ξιφαράς Δ., "Η διαμόρφωση της βλάχικης αστικής τάξης και η ενσωμάτωσή της στον ελληνικό αστισμό", Ε.Μ.Π. "Το Ε.Μ.Π. για το Μέτσοβο. Επιστρέφοντας ένα μέρος του χρέους.", Πανεπιστημιακές εκδόσεις Ε.Μ.Π., 2001, σελ. 368 - 371.

3.4.3. Πληθυσμιακή εξέλιξη.

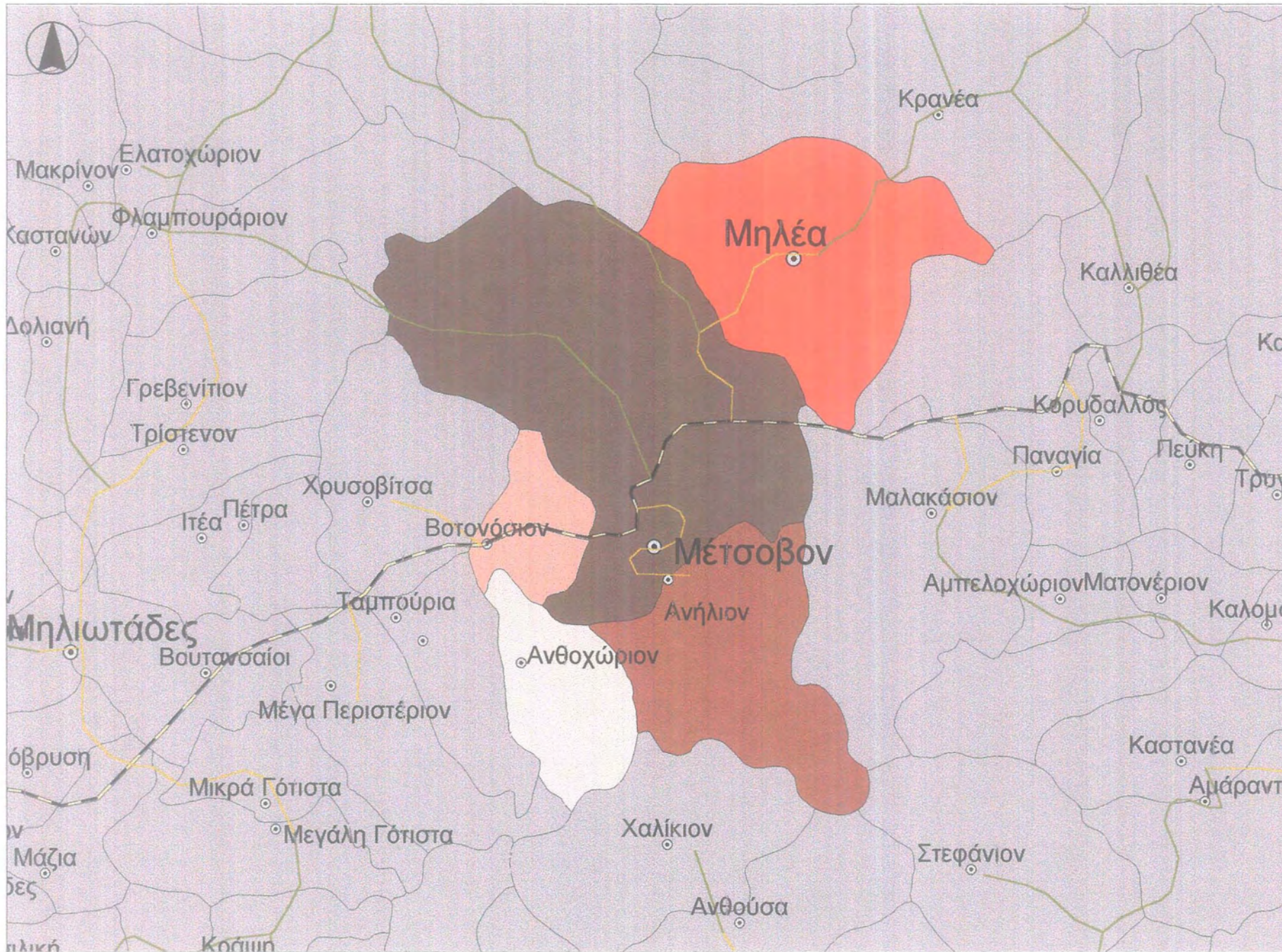
Ο πληθυσμός της περιοχής Μετσόβου ιστορικά δεν έμεινε σταθερός, αλλά οι διακυμάνσεις του δεν είναι ιδιαίτερα έντονες. Επίσης, σε αντίθεση με το συντριπτικό ποσοστό των ορεινών περιοχών, ο πληθυσμός της περιοχής στο διάστημα 1928 - 2001 αυξήθηκε και συνεχίζει να παρουσιάζει αυξητικές τάσεις. Η πληθυσμιακή εξέλιξη της περιοχής Μετσόβου φαίνεται στον παρακάτω πίνακα (ενώ στο παράρτημα υπάρχει πίνακας με την εξέλιξη του πληθυσμού της περιοχής αναλυτικά ανά Ο.Τ.Α.) :

Πίνακας 24 : Εξέλιξη του πληθυσμού της περιοχής Μετσόβου								
	1928	1940	1951	1961	1971	1981	1991	2001
Δ. Μετσόβου	3222	4343	4035	4257	3941	3998	4125	4417
Κ. Μηλέας	704	869	738	859	628	566	604	618
Σύνολο	3926	5212	4773	5116	4569	4564	4729	5035
Μεταβολή %		32,76	-8,42	7,19	-10,69	-0,11	3,62	6,47
		1928-40	40-51	51-61	61-71	71-81	81-91	91-2001

Πηγή : Ε.Σ.Υ.Ε.

Όπως φαίνεται στο γράφημα που προηγήθηκε, στην απογραφή του 1940 ο πληθυσμός της περιοχής είναι εμφανώς αυξημένος (αύξηση της τάξης του 32,76%), γεγονός το οποίο οφείλεται στην κάποια καλύτερευση των συνθηκών διαβίωσης (μεταπολεμικά), αλλά κυρίως οφείλεται στην πολιτογράφηση των Σαρακατσαναίων το 1939, ως δημοτών πλέον της περιοχής (το ίδιο έγινε όπως έχουμε προαναφέρει και

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
 ΠΟΛΥΤΕΧΝΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
 ΤΜΗΜΑ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ,
 ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ &
 ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

"Προσέγγιση των αιτιών
 διαφοροποίησης βαθμού
 ανάπτυξης των ορεινών
 περιοχών στα πλαίσια
 του Ν.Ιωαννίνων.
 Η περίπτωση των
 περιοχών Ζαγορίου,
 Μετσόβου και Τζουμέρκων"

ΦΟΙΤΗΤΗΣ:
 ΜΠΙΡΜΠΟΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ

ΧΑΡΤΗΣ 12 :
 ΠΛΗΘΥΣΜΙΑΚΗ ΚΑΤΑΝΟΜΗ
 ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΜΕΤΣΟΒΟΥ

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

- ΟΤΑ
- εθνική οδός
- επαρχιακή οδός
- αγροτικός δρόμος
- έδρες κατ. Δήμων
- οικισμοί

πληθυσμός 2001 (Δ.Δ.) :

- 0 - 200
- 200 - 300
- 300 - 600
- 600 - 900
- 900 +

Βόλος, Φεβρουάριος 2003

στο Ζαγόρι). Το 1940 έχουμε την μεγαλύτερη τιμή του πληθυσμού για την περίοδο 1928 - 2001 (5.212 κάτοικοι).

Η σχετικά μικρή (σε σχέση με άλλες ορεινές περιοχές) μείωση του πληθυσμού η οποία σημειώνεται την δεκαετία 1940 -1950 (της τάξεως -8,42%) οφείλεται στην αναγκαστική εγκατάλειψη των χωριών εξαιτίας των δυσμενών ιστορικών συνθηκών που ίσχυαν (Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος, εμφύλιος πόλεμος). Έπειτα (1951 - 1961) παρατηρείται μια κάποια επιστροφή των κατοίκων στους τόπους καταγωγής τους, με αποτέλεσμα την αύξηση του πληθυσμού της περιοχής, όπως φαίνεται και στην απογραφή του 1961.

Εδώ να σημειώσουμε ότι κατά την περίοδο 1940 - 1961 η δημογραφική εξέλιξη και οι πληθυσμιακές μετακινήσεις στο εσωτερικό του αγροτικού χώρου επηρεάστηκαν από την σημαντική πληθυσμιακή αύξηση των κωμοπόλεων (όπως και η κωμόπολη του Μετσόβου) η οποία οφείλεται στην οριστική εγκατάσταση πολλών οικογενειών από τους μικρότερους αγροτικούς οικισμούς τους. Αυτές οι οικογένειες βρίσκοντας καταφύγιο στις κωμοπόλεις κατά την διάρκεια του εμφυλίου πολέμου, οι ίδιες ή κάποια από τα μέλη τους προτίμησαν με το τέλος του να μην ξαναγυρίσουν στα κατεστραμμένα χωριά και νοικοκυριά τους¹³.

Η περίοδος που ακολουθεί (1961-1971) χαρακτηρίζεται από το έντονο μεταναστευτικό ρεύμα (προς τις χώρες του εξωτερικού, όσο και προς τα μεγάλα αστικά κέντρα της χώρας) που επικράτησε σε ολόκληρη τη χώρα και ιδιαίτερα στις ορεινές περιοχές. Οι φυσικές δυσκολίες των ορεινών περιοχών, οι παραγωγικές δομές στον πρωτογενή τομέα, καθώς και οι κρατικές πολιτικές αξιοποίησης ζωνών, που εστιάστηκαν στις κοιλάδες και τις πεδινές περιοχές, οδήγησαν στην μεγάλη αγροτική έξοδο προς το εξωτερικό και τα αστικά κέντρα. Έτσι για την περίοδο αυτή έχουμε μείωση του πληθυσμού της περιοχής Μετσόβου κατά 10,69%.

Το 1981 ο πληθυσμός της περιοχής εμφανίζεται σχεδόν σταθερός (με μια αμελητέα μείωση κατά 0,11%), ενώ από εκεί και έπειτα μέχρι και σήμερα ο πληθυσμός αυξάνεται, διατηρώντας μάλιστα και τις αυξητικές αυτές τάσεις. Αυτό οφείλεται στην καλή οικονομία της περιοχής (και ειδικά του Μετσόβου) και στην ορθή δομή του παραγωγικού συστήματος, με ανεπτυγμένους όλους τους τομείς, δημιουργώντας απασχόληση και δυναμικές για περαιτέρω ανάπτυξη της περιοχής.

Επίσης, ας μην ξεχνάμε ότι το Μέτσοβο είναι κωμόπολη, με ότι αυτό συνεπάγεται. Διαθέτει, όπως και άλλες μικρές πόλεις αυτού του μεγέθους, ένα σημαντικό αριθμό υπηρεσιών, τραπεζικά υποκαταστήματα, εμπορικές και βιοτεχνικές επιχειρήσεις, υποδομές κάθε είδους, το σύνολο των οποίων δημιουργεί ένα οικονομικό δίκτυο του

¹³ Γούσιος Δ., "Ανάπτυξη αγροτικού χώρου", Πανεπιστημιακές εκδόσεις Θεσσαλίας, Βόλος 2000.

οποίου η ποικιλία και η πυκνότητα εκπλήσσουν. Επίσης, η ακτίνα ζώνης επιρροής της κωμόπολης του Μετσόβου, που εξαρτάται ως ένα βαθμό και από τις δυνατότητες ανταγωνισμού που μπορεί να ασκηθεί στο εσωτερικό της από άλλα αστικά κέντρα μεγαλύτερου μεγέθους¹⁴, είναι πολύ μεγάλη, μιας και το κοντινότερο αστικό κέντρο είναι τα Ιωάννινα σε απόσταση 60 χιλιομέτρων.

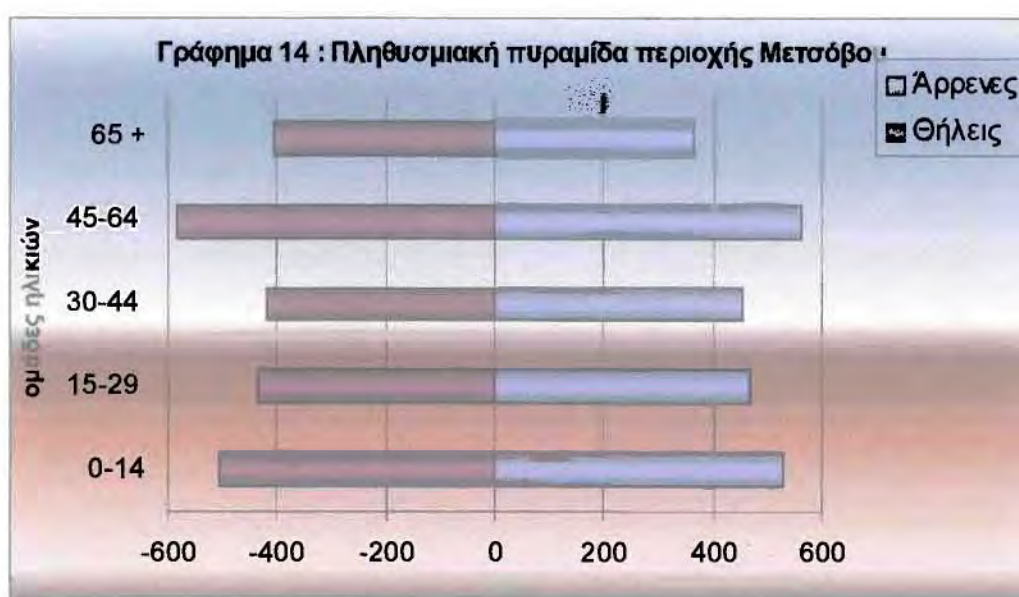
3.4.4. Δημογραφικά χαρακτηριστικά.

3.4.4.1. Ηλικιακή κατανομή.

Σε πίνακα του παραρτήματος υπάρχει αναλυτικά η ηλικιακή κατανομή, με βάση την απογραφή της Ε.Σ.Υ.Ε. του 1991, για κάθε κοινότητα. Στο σύνολο της περιοχής Μετσόβου έχουμε τα εξής :

Πίνακας 25 : Ηλικιακή κατάταξη πληθυσμού περιοχής Μετσόβου										
	Άρρενες					Θήλεις				
	0-14	15-29	30-44	45-64	65+	0-14	15-29	30-44	45-64	65+
Δ. Μετσόβου	473	406	396	475	319	444	384	364	493	366
Κ. Μηλέας	56	61	59	88	46	60	51	54	91	38
Σύνολο	529	467	455	563	365	504	435	418	584	404

Πηγή : Ε.Σ.Υ.Ε. , 1991

¹⁴ Γούσιος Δ. , "Ανάπτυξη Αγροτικού Χώρου", Πανεπιστημιακές εκδόσεις Θεσσαλίας, Βόλος, 2000, σελ. 33 - 34.

Από τον παραπάνω πίνακα και γράφημα μπορούμε να εξάγουμε κάποια χρήσιμα συμπεράσματα:

- Η περιοχή Μετσόβου παρουσιάζει μια καλή πυραμίδα ηλικιών. Το ποσοστό του πληθυσμού που είναι σε ηλικία άνω των 45 ετών είναι 40,48%, το οποίο αποτελεί σχετικά ικανοποιητικό ποσοστό, ενώ η παρουσία των αναπαραγωγικών ηλικιών είναι αισθητή, σύμφωνα με τον παραπάνω πίνακα.
- Το ποσοστό του νέου πληθυσμού (0-14 ετών και 15-29 ετών) της περιοχής είναι μεγάλο, 40,88% (μεγαλύτερο από την ομάδα ηλικιών πάνω από 45 ετών), καθώς και της ομάδας 15-29 ετών (19,05%), η οποία ανήκει και στον ενεργό πληθυσμό.
- Ο δείκτης νεανικότητας (δείκτης νεανικότητας=[(0-14) ετών / (65+) ετών]*100), είναι πολύ υψηλός, και ίσος με 134,3%, κάτι που αποδεικνύει την καλή δημογραφική προοπτική της περιοχής και την δυνατότητα ανάπτυξης του ανθρώπινου δυναμικού της.
- Ο δείκτης γήρανσης (δείκτης γήρανσης=[(65+) ετών / (0-14) ετών]*100), είναι σχετικά με άλλες ορεινές περιοχές χαμηλός, και ίσος με 74,44%.
- Ο δείκτης αναλογίας των φύλων στον πληθυσμό των αναπαραγωγικών ηλικιών (15-45 ετών) δίνει μια ένδειξη της δυνατότητας ενός κοινωνικού συνόλου να δημιουργήσει νέα ζεύγη και μέλη. Συγκεκριμένα στην περιοχή Μετσόβου αυτός ο δείκτης (δείκτης αναλογίας φύλων = (γυναίκες / άνδρες) * 100) είναι 92,51%, και κρίνεται ιδιαίτερα καλός, μιας και η αναλογία ανδρών - γυναικών σε αυτές τις ηλικίες είναι πού κοντά στην 1 προς 1. Από το γράφημα παρατηρούμε πως και στις υπόλοιπες ηλικιακές ομάδες ο πληθυσμός είναι ισόρροπα "μοιρασμένος" σε άρρενες και θήλειες.
- Ο δείκτης εξάρτησης φανερώνει πόσοι συντηρούμενοι (παιδες και γέροντες) αντιστοιχούν σε εκατό άτομα ενεργού πληθυσμού. Δηλαδή μας δείχνει το βάρος που φέρνει ο ενεργός πληθυσμός σε μία δεδομένη στιγμή. Όσο υψηλότερος είναι ο δείκτης, τόσο μεγαλύτερο το βάρος που φέρνει ο ενεργός πληθυσμός. Για την περιοχή Μετσόβου ο δείκτης εξάρτησης (δείκτης εξάρτησης = [(0-14)+(65=)ετών / (15-64)ετών] * 100) είναι υψηλός (61,49%).

3.4.4.2. Επίπεδο εκπαίδευσης.

Το επίπεδο εκπαίδευσης του πληθυσμού της περιοχής Μετσόβου θεωρείται κακό, αφού το 52,3% του πληθυσμού είναι απόφοιτοι στοιχειώδους εκπαίδευσης, το ποσοστό των αγραμμάτων φτάνει το 7,7%, ενώ το ποσοστό των αποφοίτων Ανώτερης και Ανώτατης εκπαίδευσης φτάνει μόλις το 0,2% και 3,5% αντίστοιχα.

Στον παρακάτω πίνακα φαίνεται το επίπεδο εκπαίδευσης του πληθυσμού της περιοχής (στο παράρτημα ο αντίστοιχος πίνακας ανά κοινότητα) :

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Δ. Μετσόβου	3583	5	136	22	7	65	337	328	1838	569	276
Κ. Μηλέας	539	1	10	0	0	5	34	19	318	111	41
Σύνολο	4122	6	146	22	7	70	371	347	2156	680	317
Ποσοστό %		0,1%	3,5%	0,5%	0,2%	1,7%	9,0%	8,4%	52,3%	16,5%	7,7%

(1) : Σύνολο

(2) : Μεταπτυχιακό

(3) : Πτυχιούχοι Ανωτάτων Σχολών

(4) : Πτυχιούχοι ΤΕΙ (ΚΑΤΕ, ΚΑΤΕΕ)

(5) : Πτυχιούχοι Ανωτέρων Σχολών

(6) : Φοιτούν σε Ανωτάτη, ΤΕΙ, ή Ανωτέρα Σχολή

(7) : Απόφοιτοι Μέσης Εκπαίδευσης

(8) : Τελείωσαν την Γ' τάξη Γυμνασίου

(9) : Απόφοιτοι Στοιχειώδους Εκπαιδύσεως

(10) : Δεν τελείωσαν την Στοιχειώδη Εκπαίδευση

(11) : Αγράμματοι μη γνωρίζοντες γραφή και ανάγνωση

Πηγή : Ε.Σ.Υ.Ε. , 1991.

Γράφημα 15 : Επίπεδο εκπαίδευσης στην περιοχή Μετσόβου

3.5. ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ

3.5.1. Δομή παραγωγικού συστήματος.

Μια πρώτη εικόνα του παραγωγικού συστήματος στην περιοχή Μετσόβου μας δίνει ο ακόλουθος πίνακας, ενώ στο παράρτημα υπάρχει πίνακας ανά κοινότητα :

Πίνακας 27 : Πληθυσμός (ενεργός) κατά ομάδες κλάδων οικονομικής δραστηριότητας στην περιοχή Μετσόβου														
ΟΤΑ	1	Ομάδες κλάδων οικονομικής δραστηριότητας												
		Πρωτογενής τομέας		Δευτερογενής τομέας			Τριτογενής τομέας							
		2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12		
Κ.Δ. Μετσόβου	1319	168	1	304	14	206	197	95	15	224	59	36		
Κ. Μηλέας	204	20	0	110	1	3	35	4	1	15	5	10		
Σύνολο	1523	188	1	414	15	209	232	99	16	239	64	46		
		189		638			586							
Ποσοστό		12,3%	0,1%	27,2%	1,0%	13,7%	15,2%	6,5%	1,1%	15,7%	4,2%	3,0%		
		12,4%		41,9%			38,5%						4,2%	3,0%
Ποσοστό (Νομός)		34,3%	0,7%	10,4%	0,6%	12,2%	11,4%	4,1%	0,6%	15,3%	5,5%	5,1%		
		34,9%		23,2%			31,4%						5,5%	5,1%

Πηγή : Ε.Σ.Υ.Ε. , 1991

(1) : Σύνολο
(2) : Γεωργία, κτηνοτροφία, δασοκομία, θήρα και αλιεία
(3) : Ορυχεία και λατομεία
(4) : Μεταποίηση
(5) : Παροχή ηλεκτρικού ρεύματος, φυσικού αερίου και νερού
(6) : Κατασκευές
(7) : Εμπόριο, ξενοδοχεία και εστιατόρια
(8) : Μεταφορές, αποθήκευση και επικοινωνίες
(9) : Ενδιάμεσοι χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί
(10) : Λοιπές υπηρεσίες
(11) : Νέοι άνεργοι
(12) : Δεν δήλωσαν κλάδο οικονομικής δραστηριότητας

Από την παρατήρηση του παραπάνω πίνακα και γραφήματος το συμπέρασμα που προκύπτει είναι εκπληκτικό. Το ποσοστό του οικονομικά ενεργού πληθυσμού της περιοχής Μετσόβου που ασχολείται στον πρωτογενή τομέα είναι μόλις 12,4% , κάτι που δεν είναι αναμενόμενο από την φυσιογνωμία της περιοχής. Αντίθετα το αντίστοιχο ποσοστό του δευτερογενής τομέα είναι ιδιαίτερα υψηλό, της τάξης του 41,9%, το οποίο και καταδεικνύει την μεγάλη μεταποιητική και βιοτεχνική εξειδίκευση και δραστηριότητα των κατοίκων της περιοχής, ενώ το ποσοστό του ενεργού πληθυσμού που απασχολείται στον τριτογενή τομέα είναι 38,5%, κάτι που ήταν απόλυτα αναμενόμενο, λόγω και της ύπαρξης πολλών υπηρεσιών στην κωμόπολη του Μετσόβου, και της μεγάλης εμπορικής δραστηριότητας που επικρατεί, αλλά και λόγω της έντονης τουριστικής ανάπτυξης της περιοχής , μιας και το Μέτσοβο μαζί με το Ζαγόρι και την πόλη των Ιωαννίνων είναι οι κύριες περιοχές του Νομού οι οποίες παρουσιάζουν τουριστικό ενδιαφέρον και τουριστική κίνηση.

Η δομή του παραγωγικού συστήματος στην περιοχή του Μετσόβου κρίνεται πολύ καλή και με δεδομένο το πλαίσιο που προαναφέρθηκε, προκύπτει ένα γεωγραφικό χώρο - οικονομικό σύστημα το οποίο είναι πολύ "ανοικτό" και με μεγάλες δυνατότητες. Εδώ θα πρέπει να τονίσουμε το εξής : Μια πρώτη παρατήρηση θα μας γεννούσε την απορία πώς αυτό το παραγωγικό σύστημα θεωρείται "υγιές" , αφού ο τόσο μικρός πρωτογενής τομέας μάλλον αδυνατεί να στηρίξει ή να "αντεπεξέλθει" στις απαιτήσεις των άλλων δυο τομέων της παραγωγής. Όμως στα προαναφερθέντα εξετάζεται το πλήθος των ατόμων του οικονομικά ενεργού πληθυσμού και όχι και η παραγωγή των προϊόντων του πρωτογενής τομέα. Η παραγωγή αυτή , όπως θα δούμε και στην συνέχεια, είναι υψηλή, απλώς ασχολούνται σχετικά λίγα άτομα με

αυτήν. Δηλαδή, θέλοντας να γίνω πιο σαφής, αναφέρω σαν παράδειγμα ότι μπορεί να ασχολούνται λίγα άτομα με την κτηνοτροφία, αλλά η παραγωγή κτηνοτροφικών προϊόντων είναι υψηλή, μιας και αντιστοιχεί σε κάθε κτηνοτρόφο μεγάλος αριθμός σε ζωικό κεφάλαιο, είναι αυτό που λέμε ως "μεγαλοτσελιγκάδες".

3.5.1.1. Πρωτογενής τομέας.

Γεωργία. Η περιοχή Μετσόβου δεν περιλαμβάνεται στις βασικές γεωργικές ζώνες του νομού. Η χρησιμοποιούμενη έκταση για γεωργικές καλλιέργειες καταλαμβάνει το 4,3% της συνολικής έκτασης της επαρχίας. Το ποσοστό αυτό είναι χαμηλό σε σχέση με το αντίστοιχο ποσοστό σε επίπεδο Νομού (10%) και Χώρας (30%).

Όσο αφορά τις εκμεταλλεύσεις κατά είδος καλλιέργειας, ο μεγαλύτερος αριθμός εκμεταλλεύσεων παρατηρείται στις ετήσιες καλλιέργειες (44,5%), στις δενδρώδεις καλλιέργειες (13%), στους αμπελώνες (2,5%) και στις λοιπές καλλιέργειες (40%). Οι γεωργικές εκμεταλλεύσεις στο μεγαλύτερο μέρος εξυπηρετούν την κτηνοτροφία. Η μόνη αξιόλογη μη κτηνοτροφική καλλιέργεια είναι οι καλοκαιρινές πατάτες (21%).

Επίσης η μέση έκταση των αγροτεμαχίων είναι πολύ μικρή 3,52 στρ./αγροτεμάχιο, κάτι που τα κατατάσσει στις λεγόμενες "νανοϊδιοκτησίες", που φυσικά είναι πολύ μικρότερη των καθορισμένων ορίων που χαρακτηρίζουν μια γεωργική έκταση βιώσιμη.

Περιοριστικούς παράγοντες για την ανάπτυξη της γεωργίας αποτελούν οι κλιματολογικές συνθήκες (δεν επιτρέπουν την ανάπτυξη δυναμικών κλάδων φυτικής παραγωγής), το έντονο ορεινό ανάγλυφο (περιορίζει τις δυνατότητες εντατικής ανάπτυξης και εκμηχάνισης) και οι ελλείψεις στον τομέα της άρδευσης, παρά το πλούσιο υδάτινο δυναμικό της περιοχής.

Επίσης στην περιοχή υπάρχουν 2 γεωργικοί συνεταιρισμοί, 1 στην κοινότητα Ανηλίου και 1 στην κοινότητα Ανθοχωρίου.

Τέλος σημειώνουμε ότι σύμφωνα με την αναπτυξιακή εταιρία ΗΠΕΙΡΟΣ Α.Ε. (και μετά από επιτόπια έρευνα) στον Δήμο Μετσόβου υπάρχουν 50 άτομα που είναι γεωργοί, αλλά μετακινούνται συνεχώς και εργάζονται στον Θεσσαλικό κάμπο, αλλοιώνοντας κατά ένα μικρό βαθμό τα στατιστικά στοιχεία της γεωργίας στην περιοχή

Τα παραπάνω στοιχεία φαίνονται συγκεντρωμένα στον πίνακα που ακολουθεί :

Πίνακας 28 : Στοιχεία γεωργικής παραγωγής στην περιοχή Μετσόβου			
Τεμαχισμός των γεωργικών εκμεταλλεύσεων			
Αριθμός αγροτεμαχίων	Σύνολο καλλιεργούμενων εκτάσεων (στρ.) (περιλαμβάνονται και οι άγονοι βοσκότοποι)		Μέση έκταση αγροτεμαχίου
1500	5275		3,52
Ποσοστιαία (%) κατανομή καλλιεργούμενων εκτάσεων ανά είδος καλλιέργειας			
ετήσιες	δενδρώδεις	άμπελοι	λοιπές
44,5	13,0	2,5	40,0
Ποσοστιαία (%) κατανομή καλλιεργούμενων εκτάσεων ανά καθεστώς κατοχής			
Ιδιόκτητη	Νοικιασμένη	Μεσιακή	Άλλο
94,0	6,0	0,0	0,0

Πηγή : Υ.ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε. , Διεύθυνση Περιβαλλοντικού Σχεδιασμού, "Πρόγραμμα αντιμετώπισης ειδικών περιβαλλοντικών προβλημάτων και συστήματος λειτουργίας και διαχείρισης της προστατευόμενης περιοχής των ορεινών όγκων της Πίνδου", Οκτώβριος 2001, σελ. 181 - 183.

Κτηνοτροφία. Από παράδοση, η κτηνοτροφία είναι ένας από τους ισχυρότερους κλάδους του πρωτογενή τομέα παραγωγής. Τα κύρια εκτροφόμενα είδη είναι αιγοπρόβατα, βοοειδή και πουλερικά. Αναλυτικά το ζωικό κεφάλαιο της περιοχής Μετσόβου είναι ¹⁵:

- Αιγοπρόβατα : 10.000 (κατά τους καλοκαιρινούς μήνες φτάνουν 35.000)
- Βοοειδή : 4.400 (εκ των οποίων τα 3.000 στο Μέτσοβο)
- Πουλερικά : 196.000 (κυρίως στο Ανθοχώρι και στο Βοτονόσι)
- Κυψέλες : 147
- Ζώα εργασίας (άλογα, ημίονοι, όνοι) : 332

Σε ότι αφορά τα διάφορα παραγόμενα προϊόντα ισχύουν τα εξής :

- Η μέση ετήσια παραγωγή γάλακτος είναι: αγελαδινό 842.400 κιλά, πρόβειο 348.300 κιλά και γίδινο 296.800 κιλά.
- Η μέση ετήσια παραγωγή κρέατος είναι : βοδινό 32.340 κιλά, πρόβειο 113.356, γίδινο 44.680 , χοιρινό 37.120 κιλά και πουλερικών 973.500 κιλά
- Μέση ετήσια παραγωγή τυριού 196.533 κιλά
- Μέλι 1170 κιλά, κερι 30 κιλά, μαλλί 5.885 κιλά και 8.894 τεμάχια δερμάτων.

Κτηνοτροφικοί συνεταιρισμοί δεν υπάρχουν.

¹⁵ ΗΠΕΙΡΟΣ Α.Ε. , "Τοπικό αναπτυξιακό πρόγραμμα 5^{ης} Γεωγραφικής Ενότητας Επαρχίας Μετσόβου, Νομού Ιωαννίνων", Ιωάννινα, 1992, σελ. 25 - 27.

Ιχθυοκαλλιέργειες. Στην περιοχή Μετσόβου δεν υπάρχουν μονάδες ιχθυοκαλλιέργειας. Η μοναδική σχετική δραστηριότητα που υπάρχει είναι ο εμπλουτισμός της Τεχνητής Λίμνης Πηγών Αώου με διαφόρων ειδών ψάρια (κυρίως πέστροφες και "μουστακάδες"). Όμως, σύμφωνα με τα ενθαρρυντικά αποτελέσματα του Τ.Ε.Ι. Ιχθυοπαραγωγής Ηγουμενίτσας, σχέδιο των τοπικών φορέων (με χρονικό ορίζοντα πέντε ετών) είναι η ιχθυοκαλλιέργεια οξύρρυγχου στην Τεχνητή Λίμνη για την παραγωγή χαβιαριού¹⁶.

Δασοπονία. Η περιοχή Μετσόβου, όπως αναφέρθηκε και στις χρήσεις γης, καλύπτεται στο 44% της έκτασής της από δάση.

Ο παραγόμενος όγκος ξύλου ανέρχεται σε 4,3 χιλιάδες μ^3 εμπορεύσιμου όγκου και 2,4 χιλιάδες μ^3 για πρίση. Η παραγωγή της περιοχής σαν ποσοστό της αντίστοιχης παραγωγής του νομού και της χώρας ανέρχεται σε 31% και 3% αντίστοιχα για εμπορεύσιμη ξυλεία, 35% και 4% αντίστοιχα ξυλεία για πρίση, ποσοστά ιδιαίτερα υψηλά, εάν ληφθεί υπόψη η μικρή έκταση της περιοχής.

Το σύνολο των δασών είναι σήμερα χαμηλής και μέσης παραγωγικότητας. Πρόκειται για δάση που κατά κύριο λόγο εξελίσσονται φυσικά και λιγότερο για δάση τα οποία αποτελούν αντικείμενο διαχείρισης.

Ειδικότερα προβλήματα τα οποία προκύπτουν από την έλλειψη επενδύσεων στη δασοπονία είναι:

- η έλλειψη μεταφορικών εγκαταστάσεων, που έχει ως αποτέλεσμα πολλά σημεία των δασών να παραμένουν απροσπέλαστα και ανεκμετάλλευτα,
- η έλλειψη αναδασώσεων,
- η έλλειψη καλλιέργειας και καθορισμού συστάδων,
- η έλλειψη διευθέτησης των ορεινών λεκανών και χειμάρρων.

Τα παραπάνω προβλήματα είναι πρωταρχικής σημασίας και είναι απαραίτητη η άμεση αντιμετώπισή τους. Άλλα προβλήματα με μικρότερη σημασία, τα οποία όμως είναι απαραίτητο να επισημανθούν, είναι:

- έλλειψη εδαφολογικού χάρτη για τον προσδιορισμό της εδαφικής ισχύος για κάθε χρήση,
- έλλειψη δασικού κτηματολογίου,
- ανεπάρκεια εργατικού δυναμικού.

¹⁶ Στοιχεία που μου παραχώρησε σε προσωπική συνέντευξη ο Δήμαρχος Μετσόβου και νυν Νομάρχης Ιωαννίνων, κ. Α. Καχριμάνης, Ιωάννινα 15 - 7 - 2002.

Δασικοί συνεταιρισμοί υπάρχουν ένας στο Ανήλιο, ένας στο Ανθοχώρι, ένας στο Μέτσοβο και ένας στην Μηλιά.

Λατομεία. Όσον αφορά την εξορυκτική δραστηριότητα, σύμφωνα με τα δελτία απογραφής λατομικών δραστηριοτήτων του Υπουργείου Ανάπτυξης, στην περιοχή υπάρχει ένα λατομείο μαρμάρων στον οικισμό Μηλιά, το οποίο λειτουργεί από το 1985 και είναι ως προς το καθεστώς ιδιοκτησίας Δημόσιο¹⁷. Επίσης για την εξυπηρέτηση των οικοδομικών αναγκών της περιοχής σε πέτρες και μαυρόπλακες προτείνεται η διάνοιξη λατομείου στα 0,7 ή 3 χιλιόμετρα νοτιοδυτικά του Ανηλίου, με ταυτόχρονη οργάνωση εργαστηρίου επεξεργασίας και λάξευσης πέτρας στην ίδια θέση.

3.5.1.2. Δευτερογενής τομέας.

Στην περιοχή του Μετσόβου ο δευτερογενής τομέας είναι σχεδόν εκπληκτικά ανεπτυγμένος και με μέγιστο ρόλο στα οικονομικά δρώμενα της περιοχής. Στην περιοχή η απασχόληση στον δευτερογενή τομέα φτάνει το 41,9%, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό σε επίπεδο Νομού είναι 23,2%. Συγκεκριμένα συνολικά στον δευτερογενή τομέα εργάζονται 638 άτομα, εκ των οποίων 414 στον κλάδο της μεταποίησης, 15 στην παροχή ηλεκτρικού ρεύματος, φυσικού αερίου και νερού και 209 σε κατασκευές. Στην περιοχή αυτή, παρατηρεί κανείς ότι η μεταποιητική δραστηριότητα είναι απόλυτα εναρμονισμένη με την ιδιαίτερη οικονομική φυσιογνωμία, ενώ παράλληλα λειτουργεί συμπληρωματικά ως προς την τουριστική δραστηριότητα. Έτσι, οι μεταποιητικές ομάδες αξιοποιούν αφ' ενός μεν την παραγωγή του πρωτογενή τομέα, αφ' ετέρου δε ακολουθούν την παράδοση της περιοχής (λαϊκή τέχνη κλπ.), δίνοντας μεγαλύτερη έμφαση στο τουριστικό της πρόσωπο.

Το δευτερογενή τομέα στην επαρχία Μετσόβου μονοπωλεί η μεταποιητική δραστηριότητα στον τομέα του ξύλου και της γαλακτοκομικής παραγωγής. Η ενεργειακή βιομηχανία αφορά το Υδροηλεκτρικό Έργο στη θέση Πολιτσές στις πηγές του Αώου.

¹⁷ Υ.ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε. , Διεύθυνση Περιβαλλοντικού Σχεδιασμού, "Πρόγραμμα αντιμετώπισης ειδικών περιβαλλοντικών προβλημάτων και συστήματος λειτουργίας και διαχείρισης της προστατευόμενης περιοχής των ορεινών όγκων της Πίνδου", Οκτώβριος 2001, σελ. 188.

Φωτ. 25 & 26 : Παραδοσιακά προϊόντα λαϊκής τέχνης και τροφίμων στο Μέτσοβο.

Οι υπάρχουσες μεταποιητικές μονάδες στην περιοχή Μετσόβου είναι οι εξής :

- 3 τυροκομεία
- 3 λαναριστήρια μαλλιού
- 50 πριστήρια ξύλου
- 22 βαρελοποιεία
- 100 μονάδες επεξεργασίας ξύλου
- 3 σαγματοποιεία
- 40 κυψελοποιεία
- 3 μονάδες παραδοσιακών τροφίμων (χυλοπίτες, τραχανάς κλπ.)
- 1 οινοποιείο (όπου παράγεται το γνωστό κρασί "Κατώγι")
- 1 μονάδα κατασκευής καρουλιών καλωδίων.

Οι μονάδες μεταποίησης γαλακτοκομικών προϊόντων λειτουργούν σε μεγάλο βαθμό σε οικογενειακή βάση, με εξαίρεση το τυροκομείο του ιδρύματος Τοσίτσα, το οποίο επεξεργάζεται σημαντικό μέρος της παραγωγής γάλακτος της περιοχής και παράγει επώνυμα και εξαγώγιμα προϊόντα.

Οι μονάδες μεταποίησης ξύλου συγκεντρώνονται κυρίως στον άξονα Μέτσοβο – Ανήλιο – Μηλιά. Τα συνοπτικά χαρακτηριστικά του κλάδου είναι:

- έντονη οικονομική δραστηριότητα με επίκεντρο την κατεργασία του ξύλου
- μεγάλα περιθώρια βελτίωσης του μηχανολογικού εξοπλισμού και της οργάνωσης των επιχειρήσεων, που είναι οι περισσότερες οικογενειακές
- έντονο τραπεζικό ενδιαφέρον.

Στην περιοχή, όπως προαναφέραμε, λειτουργούν με εντατικούς ρυθμούς παραγωγής μικρές και μεγάλες βιοτεχνίες, που χρησιμοποιούν ως πρώτη ύλη το ελληνικό ξύλο για την παραγωγή διάφορων προϊόντων, που παράγονται πλέον σχεδόν αποκλειστικά στην περιοχή του Μετσόβου. Πρόκειται για βιοτεχνίες που παράγουν βαρέλια, κυψέλες, ξυλόγλυπτα είδη λαϊκής τέχνης και κουφώματα για τις ανάγκες της περιοχής. Επίσης, στην περιοχή λειτουργεί και ένα πριονιστήριο του ιδρύματος Τοσίτσα (την οποία τεράστια σημασία του Ιδρύματος για την ανάπτυξη της περιοχής θα αναλύσουμε σε επόμενο κεφάλαιο), που με την παραγωγή του υποστηρίζει στην πρωτογενή επεξεργασία του ξύλου τις μικρές κυρίως βιοτεχνικές επιχειρήσεις.

Φωτ. 27 : Το πριονιστήριο του Ιδρύματος Τοσίτσα

Επίσης για να καλυφθούν οι ανάγκες της παραγωγής, χρησιμοποιούνται 7.500 m^3 διάφορων ειδών πριονισμένης ξυλείας, καθώς και 2.500 m^3 κορμοί, που αποτελούν αντικείμενο επεξεργασίας στο πριονιστήριο του ιδρύματος Τοσίτσα. Ο συνολικός τζίρος των βιοτεχνιών που επεξεργάζονται ξύλο υπολογίζεται γύρω στα 800.000.000 δρχ. ετησίως.

Ο εξοπλισμός σε καμιά περίπτωση δεν είναι σύγχρονος, παρόλο που δεν είναι και απόλυτα πεπαλαιωμένος. Η μηχανοργάνωση είναι επίσης ένας τομέας ο οποίος παρουσιάζει σημαντικές ελλείψεις.

Για την προώθηση των προϊόντων του πολλές φορές ο επιχειρηματίας μεταβαίνει στα αστικά κέντρα, τρόπος όχι τόσο σύγχρονος και αποτελεσματικός. Βεβαίως, κάπως έτσι στο παρελθόν υπήρξαν ανταγωνιστικοί και έκλεισαν τις βαρελοποιίες της Αθήνας, όμως αυτό δε σημαίνει ότι θα ισχύσει κάτι τέτοιο και στο μέλλον.

3.5.1.3. Τριτογενής τομέας.

Ο τριτογενής τομέας του παραγωγικού συστήματος στην περιοχή του Μετσόβου είναι αρκετά ανεπτυγμένος, μιας και το ποσοστό συμμετοχής του στην δομή του παραγωγικού συστήματος είναι 38,5%. Το αντίστοιχο ποσοστό σε επίπεδο Νομού είναι 31,4%. Συγκεκριμένα στον τριτογενή τομέα απασχολούνται 586 άτομα, εκ των οποίων τα 232 στον κλάδο του εμπορίου, ξενοδοχείων και εστιατορίων, 99 σε μεταφορές αποθηκείψεις και επικοινωνίες, 239 σε λοιπές υπηρεσίες και 16 σε ενδιάμεσους χρηματοπιστωτικούς οργανισμούς.

Τουρισμός

Ο τριτογενής τομέας στηρίζεται κυρίως στον τουρισμό. Η περιοχή αποτελεί την πλέον τουριστική περιοχή του νομού. Η τουριστική ανάπτυξη της περιοχής οφείλεται στην ύπαρξη φυσικών τοπίων ιδιαίτερου κάλλους, στα αξιόλογα οικοσυστήματα (όπως ο Εθνικός Δρυμός Πίνδου Βάλια Κάλντα κ.ά.), στους παραδοσιακούς οικισμούς, οι οποίοι διατηρούν τη χαρακτηριστική τους αρχιτεκτονική, στα 2 χιονοδρομικά κέντρα Μετσόβου, τα οποία αποτελούν τον περισσότερο αξιοποιημένο σήμερα τουριστικό πόρο.

Φωτ. 28 : Το χιονοδρομικό κέντρο Ιδρύματος Αβέρωφ και το τελεφερίκ.

Όσο αφορά την υποδομή το σύνολο των κλινών είναι την τάξης των 746. Τα λειτουργούντα ξενοδοχεία είναι 13 και είναι κυρίως Γ' κατηγορίας. Τα ενοικιαζόμενα δωμάτια είναι ανεξάρτητα διαμερίσματα. Η εξέλιξη της τουριστικής κίνησης, η οποία καλύπτει το 10% περίπου της κίνησης σε επίπεδο Νομού, φαίνεται να ακολουθεί ανοδική πορεία μετά τη σχετική κάμψη που παρουσίασε το 1992. Τα χαρακτηριστικά

του τουρισμού στην περιοχή του Μετσόβου φαίνονται αναλυτικά στους παρακάτω πίνακες:

Πίνακας 29 : Τουριστική υποδομή περιοχής Μετσόβου (έτος 1996)

Περιοχή	Επιχειρήσεις	Δωμάτια	Κλίνες
Μετσόβου	22	381	746

*

Πίνακας 30 : Αφίξεις στην περιοχή Μετσόβου κατά τα έτη 1987 - 1996

Έτος	Μέσοβο	μεταβολή %	Νομός	μεταβολή %	Περιφέρεια	μεταβολή %
1987	16.339		188.408		346.868	
1988	20.110	23,1	187.353	-0,6	314.732	-9,3
1989	15.362	-23,6	200.828	7,2	355.862	13,1
1990	17.697	15,2	214.346	6,7	379.554	6,7
1991	19.875	12,3	217.006	1,2	360.202	-5,1
1992	17.472	-12,1	201.199	-7,3	361.215	0,3
1993	20.424	16,9	214.937	6,8	364.321	0,9
1994	21.688	6,2	217.715	1,3	377.278	3,6
1995	22.811	5,2	214.597	-1,4	377.161	0
1996	21.039	-7,8	217.916	1,5	372.587	-1,2

*

Πίνακας 31 : Διανυκτερεύσεις στην περιοχή Μετσόβου κατά τα έτη 1987 - 1996

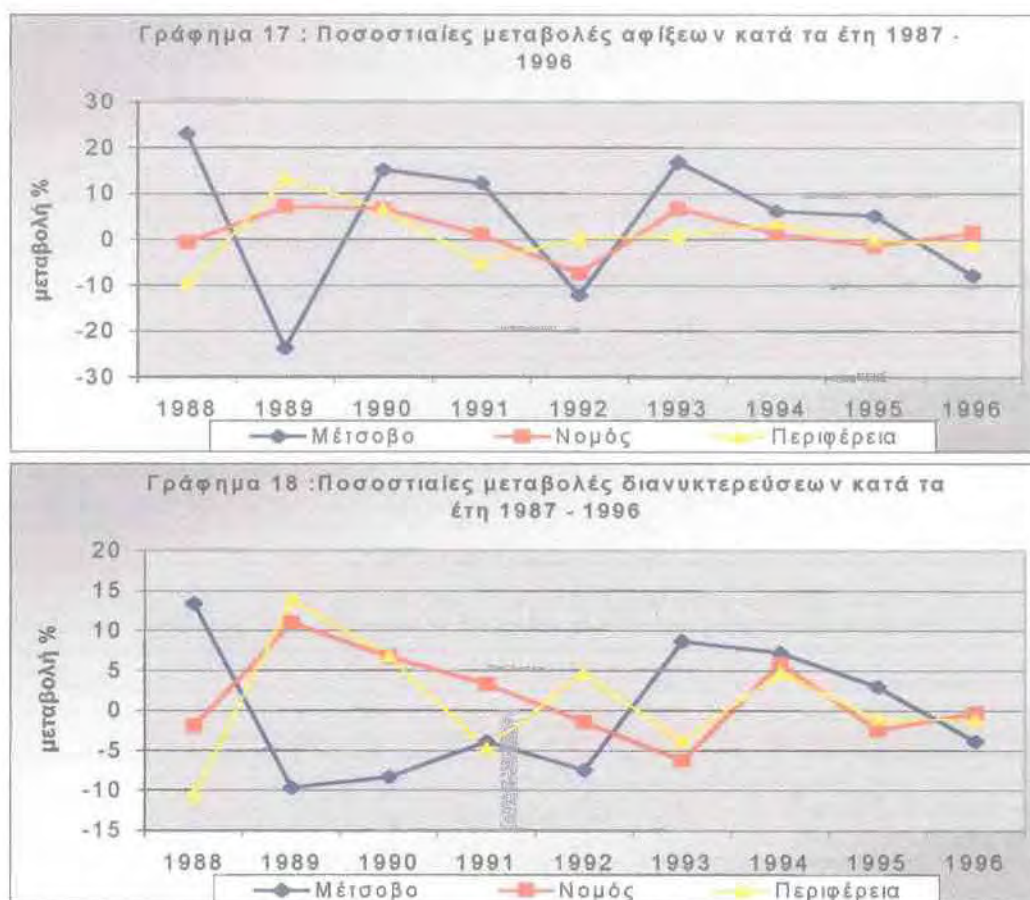
Έτος	Μέσοβο	μεταβολή %	Νομός	μεταβολή %	Περιφέρεια	μεταβολή %
1987	36.334		337.463		786.060	
1988	41.200	13,4	331.105	-1,9	703.669	-10,5
1989	37.233	-9,6	367.422	11	801.449	13,9
1990	34.151	-8,3	392.013	6,7	855.874	6,8
1991	32.815	-3,9	405.009	3,3	815.512	-4,7
1992	30.389	-7,4	399.273	-1,4	853.860	4,7
1993	33.027	8,7	374.358	-6,2	821.652	-3,8
1994	35.450	7,3	396.809	6	861.134	4,8
1995	36.513	3	387.204	-2,4	851.326	-1,1
1996	35.111	-3,8	386.009	-0,3	842.187	-1,1

*

Πίνακας 32 : Μέσος όρος ημερών παραμονής στα καταλύματα του Μετσόβου

Έτος	Μέσοβο	Νομός	Περιφέρεια
1987	2,2	1,8	2,3
1988	2,1	1,8	2,2
1989	2,4	1,8	2,3
1990	1,9	1,8	2,3
1991	1,7	1,9	2,3
1992	1,7	2	2,4
1993	1,6	1,7	2,3
1994	1,6	1,8	2,3
1995	1,6	1,8	2,3
1996	1,7	1,8	2,3

* Πηγή : ΗΠΕΙΡΟΣ Α.Ε. , 1997

Από τους παραπάνω πίνακες και γραφήματα μπορούμε να δούμε και να επισημάνουμε κάποια σημεία:

- Οι ετήσιες μεταβολές στις αφίξεις και τις διανυκτερεύσεις είναι ιδιαίτερα έντονες και δεν σχετίζονται πολλές φορές μεταξύ τους, δηλαδή το πρόσρημο των αφίξεων δεν είναι ίδιο με αυτό των διανυκτερεύσεων, ενώ δεν ακολουθούν και τις αντίστοιχες τάσεις σε επίπεδο Νομού και Περιφέρειας.
- Το μέγεθος των μονάδων κρίνεται καλό, όπου στην περιοχή Μετσόβου είναι 17,3 δωμάτια ανά επιχείρηση.
- Ο μέσος όρος διαμονής (διανυκτερεύσεις / αφίξεις) είναι ιδιαίτερα χαμηλός για περιοχή με τόσο μεγάλο ενδιαφέρον, αφού προσεγγίζει τις 2 ημέρες.
- Η πληρότητα των μονάδων υπολογίζεται σε 30 - 35%.

Από το σύνολο των σε ετήσια βάση αφιχθέντων τουριστών στην περιοχή, το 15% περίπου είναι αλλοδαποί και το υπόλοιπο Έλληνες.

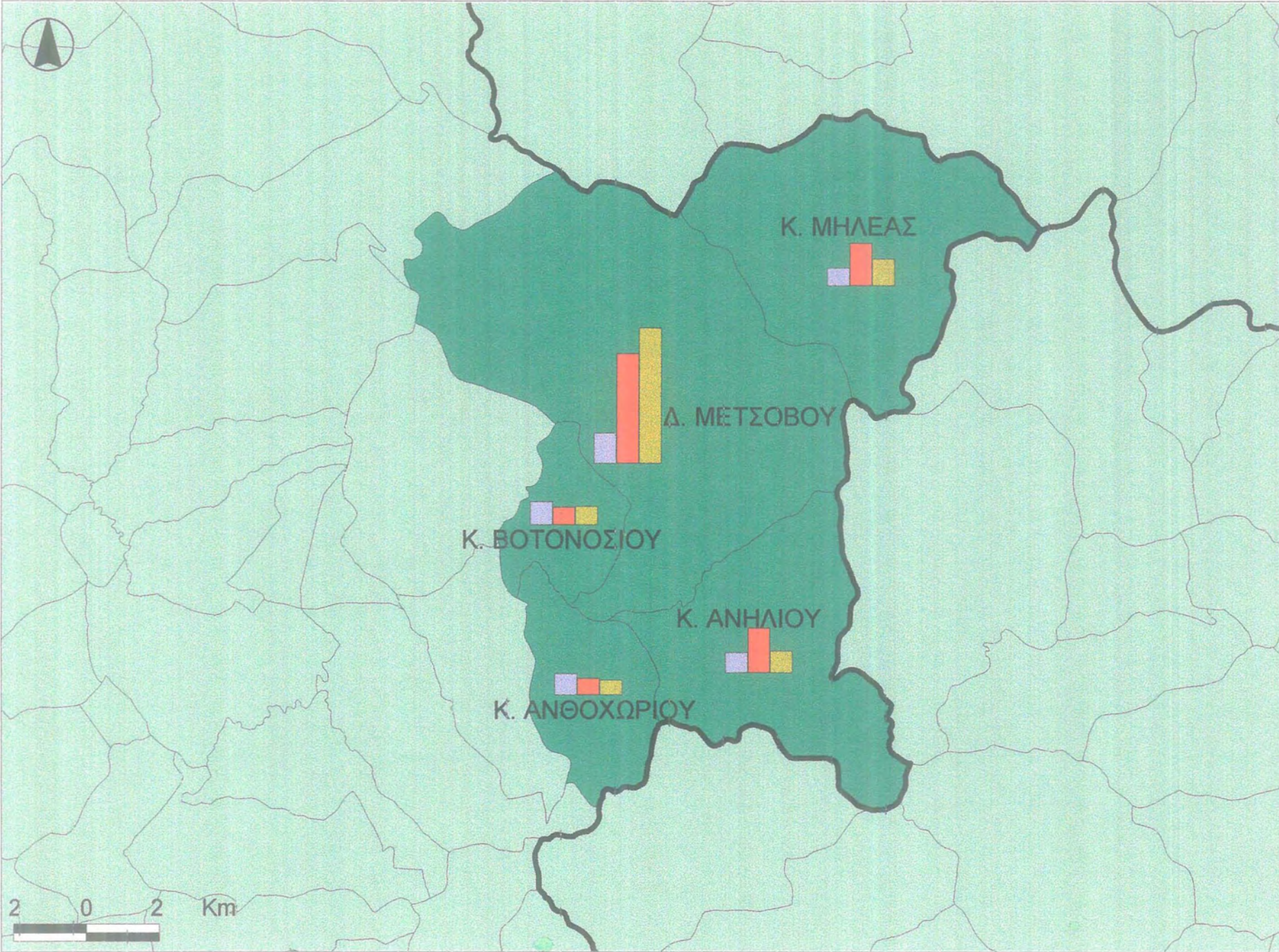
Κάθε χρόνο τα δύο χιονοδρομικά κέντρα της περιοχής φιλοξενεί 8.000 - 10.000 άτομα, αριθμός που υπολείπεται σημαντικά από τις συνολικές ετήσιες διανυκτερεύσεις¹⁸. Αυτό δείχνει ότι δεν είναι μόνο ο χειμερινός τουρισμός που ανθεί στην περιοχή, αλλά και άλλες μορφές του, κάτι που γίνεται φανερό από την τουριστική κίνηση των καλοκαιρινών μηνών.

Φωτ. 29 : Διαφημιστικές πινακίδες ιππασίας στο Μέτσοβο.

Τέλος, πρέπει να τονισθεί ότι οι δυνατότητες για την τουριστική ανάδειξη της περιοχής Μετσόβου δεν εξαντλούνται στα σημερινά επίπεδα, παρόλη την σφαιρικότητα των τουριστικών υποδομών. Η χάραξη του νέου οδικού δικτύου (Εγνατία Οδός, σύνδεση με περιοχή Ασπροποτάμου, κλπ.) θα αυξήσει περισσότερο την προσβασιμότητα στην περιοχή. Ακόμη, τα συνεδριακά κέντρα, η εκπληκτικής φυσικής ομορφιάς περιοχή Τεχνητής Λίμνης Πηγών Αώου και η δημιουργία χιονοδρομικής πίστας (ανώμαλου εδάφους διαδρομής) στην θέση Πολιτσιές, καθώς και η δημιουργία του χιονοδρομικού κέντρου Ανηλίου, θα διευρύνουν ακόμη περισσότερο την τουριστική περίοδο και θα δώσουν μια πιο ολοκληρωμένη εικόνα στο τουριστικό πρόσωπο της περιοχής.

¹⁸ ΗΠΕΙΡΟΣ Α.Ε. , "Τοπικό αναπτυξιακό πρόγραμμα 5^{ης} Γεωγραφικής Ενότητας Επαρχίας Μετσόβου, Νομού Ιωαννίνων", Ιωάννινα, 1992, σελ. 50 -51.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
 ΠΟΛΥΤΕΧΝΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
 ΤΜΗΜΑ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ,
 ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ &
 ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

"Προσέγγιση των αιτιών
 διαφοροποίησης βαθμού
 ανάπτυξης των ορεινών
 περιοχών στα πλαίσια
 του Ν.Ιωαννίνων.
 Η περίπτωση των
 περιοχών Ζαγορίου,
 Μετσόβου και Τζουμέρκων "

ΦΟΙΤΗΤΗΣ:
 ΜΠΙΡΜΠΟΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ

ΧΑΡΤΗΣ 13 :
 ΔΟΜΗ ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΟΥ
 ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ ΣΤΗΝ
 ΠΕΡΙΟΧΗ ΜΕΤΣΟΒΟΥ

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

- όρια Νομών
- όρια ΟΤΑ
- τομείς παραγωγικού συστήματος :
 - πρωτογενής
 - δευτερογενής
 - τριτογενής

Βόλος, Φεβρουάριος 2003

3.5.2. Απασχόληση - Ενεργός πληθυσμός

Από το προηγούμενο υποκεφάλαιο μας είναι ήδη γνωστό στην περιοχή του Μετσόβου το μεγαλύτερο ποσοστό των κατοίκων της ασχολείται στον δευτερογενή τομέα, ακολουθεί η απασχόληση στον τριτογενή τομέα του παραγωγικού συστήματος ,ενώ μικρότερο είναι το ποσοστό αυτών που δραστηριοποιούνται στον πρωτογενή τομέα (κυρίως στους κλάδους της κτηνοτροφίας και της δασοπονίας). Παρακάτω ακολουθεί μια πιο λεπτομερή ανάλυση της απασχόλησης και των οικονομικών μεγεθών της.

Στον παρακάτω πίνακα εμφανίζεται ο ενεργός οικονομικά πληθυσμός της περιοχής Μετσόβου (ενώ στο παράρτημα υπάρχει ο αντίστοιχος πίνακας ανά οικισμό και ανά φύλο) :

ΟΤΑ	Οικονομικώς ενεργοί				Οικονομικώς μη ενεργοί
	Σύνολο	Απασχολούμενοι	'Ανεργοι		
			Σύνολο	Νέοι	
Δ. Μετσόβου	1319	1223	96	59	2252
Κ. Μηλέας	204	188	16	5	334
Σύνολο	1523	1411	112	64	2586
Νομός	57.533	50.997	6.536	3.518	81.322

Πηγή : Ε.Σ.Υ.Ε. , 1991

Από τον παραπάνω πίνακα βλέπουμε ότι ισχύουν τα παρακάτω:

- Ο οικονομικά ενεργός πληθυσμός της περιοχής Μετσόβου είναι το 37,1% του συνόλου του πληθυσμού. (Το αντίστοιχο ποσοστό σε επίπεδο Νομού είναι 41,4%)
- Το ποσοστό ανεργίας είναι 7,3 %. (Το αντίστοιχο ποσοστό σε επίπεδο Νομού είναι 11,3%)
- Στο σύνολο των ανέργων στην περιοχή το 57% είναι νέοι. (Το αντίστοιχο ποσοστό σε επίπεδο Νομού είναι 53,8%)

Όσον αφορά την διάρθρωση του οικονομικά ενεργού πληθυσμού ανά τομέα παραγωγής και κλάδο οικονομικής δραστηριότητας, αυτά αναλύθηκαν προηγούμενα, στις σελίδες 112 - 114.

Η διάρθρωση του οικονομικά ενεργού πληθυσμού στην περιοχή ανά ομάδες ατομικών επαγγελματιών φαίνεται στον παρακάτω πίνακα (στο παράρτημα υπάρχει ο αντίστοιχος ανά Ο.Τ.Α.)

Πίνακας 34 : Οικονομικά ενεργός πληθυσμός περιοχής Μετσόβου ανά ομάδες ατομικών επαγγελματιών.											
ΟΤΑ	Σύνολο	Ομάδες ατομικών επαγγελματιών									
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Δ. Μετσόβου	1319	102	13	87	102	118	166	642	0	59	30
Κ. Μηλέας	204	10	0	7	27	5	20	123	1	5	6
Σύνολο	1523	112	13	94	129	123	186	765	1	64	36
Νομός	57.533	7.962	648	4.875	5.036	5.060	11.400	16.637	218	3.518	2.179
(1) : Ασκούντες επιστημονικά & ελεύθερα επαγγέλματα											
(2) : Διευθυντές και ανώτερα διοικητικά στελέχη											
(3) : Υπάλληλοι γραφείου κλπ.											
(4) : Έμποροι & πωλητές											
(5) : Απασχολούμενοι στην παροχή Υπηρεσιών											
(6) : Γεωργοί, Κτηνοτρόφοι, Υλοτόμοι, Αλιείς κλπ.											
(7) : Τεχνίτες, Εργάτες & χειριστές μεταφ. Μέσων											
(8) : Δήλωσαν ανεπαρκώς ή ασαφώς το επάγγελμα											
(9) : Νέοι άνεργοι											
(10) : Δεν δήλωσαν επάγγελμα											

Πηγή : Ε.Σ.Υ.Ε. 1991,

Από τον παραπάνω πίνακα βλέπουμε ότι οι απασχολούμενοι ως εργάτες, τεχνίτες και χειριστές μεταφορικών μέσων απασχολούνται 765 άτομα, που αποτελούν το μεγαλύτερο ποσοστό και ίσο με 50,2% του οικονομικά ενεργού πληθυσμού της περιοχής, κάτι που ήταν αναμενόμενο και το προαναφέραμε σύμφωνα με την διάρθρωση του παραγωγικού συστήματος. Ακολουθούν οι γεωργοί, κτηνοτρόφοι, υλοτόμοι και αλιείς με ποσοστό 12,2%, ενώ οι ασκούντες ελεύθερα επαγγέλματα και οι απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών παρουσιάζουν ποσοστά 7,4% και 8,1% αντίστοιχα.

2.5.3. Επίπεδο ευημερίας

Ο μόνος διαθέσιμος δείκτης του βιοτικού επιπέδου είναι το κατά κεφαλήν Α.Ε.Π. και ο βαθμός των οικιακών συσκευών στα νοικοκυριά της περιφέρειας. Τα στοιχεία που αφορούν το επίπεδο του κατά κεφαλήν Α.Ε.Π. δείχνουν ότι ο μέσος όρος του Α.Ε.Π. για το Νομό Ιωαννίνων υπολείπεται σημαντικά του μέσου όρου της Ελλάδας και ότι η διαφορά αυτή είχε μια συνεχή αυξητική τάση, τουλάχιστον ως το 1996. Το κατά κεφαλήν Α.Ε.Π. στον νομό Ιωαννίνων μειώθηκε επίσης από το 73% του εθνικού Α.Ε.Π. το 1991 στο 69% το 1996.

Η περιφέρεια της Ηπείρου είναι η πιο φτωχή στην Ευρώπη. Ο κατά κεφαλήν μέσος όρος του δηλούμενου εισοδήματος της περιφέρειας είναι σε σημαντικό βαθμό χαμηλότερος από ότι ο μέσος όρος του εισοδήματος στη χώρα: ανέρχεται στο 65% του μέσου όρου του δηλούμενου εθνικού εισοδήματος και είναι ο πιο χαμηλός μεταξύ των ελληνικών περιφερειών. Όπως ήδη έχει αναφερθεί, τα στοιχεία του εισοδήματος και του Α.Ε.Π. δεν διατίθενται στην Ελλάδα σε επίπεδο τοπικής αυτοδιοίκησης και επομένως δεν μπορούμε να συμπεράνουμε με σιγουριά αν ή όχι υπάρχει πληθυσμός στην περιοχή μελέτης που να ζει κάτω από το όριο της φτώχειας. Ωστόσο, δεν υπάρχουν στοιχεία για το κατώτατο όριο φτώχειας στην συνολική περιοχή. Αντίθετα όμως και συγκεκριμένα για τον οικισμό του Μετσόβου διάφορες οικονομικής φύσης μελέτες υποστηρίζουν ότι το κατά κεφαλήν Α.Ε.Π. των κατοίκων του Μετσόβου είναι το υψηλότερο στο Νομό και μέσα στα υψηλότερα της Χώρας, πράγμα που το αποδέχτηκαν και προσωπικά αρμόδιοι τοπικοί φορείς.

Σχεδόν όλα τα σπίτια στα χωριά είναι ιδιόκτητα και η ποιότητα των εξυπηρετήσεων στις κατοικίες βελτιώνεται με γρήγορους ρυθμούς, έτσι ώστε σήμερα τα περισσότερα σπίτια να έχουν νερό και, είτε μπάνιο ή ντους στο σπίτι.

Στο σύνολο των 2220 κανονικών κατοικιών της περιοχής Μετσόβου το 98,74% διαθέτει κουζίνα, το 97,07% ηλεκτρικό φως, το 43,4% τηλέφωνο, το 79,46% λουτρό ή ντους, το 96,13% ύδρευση, το 18,02% κεντρική θέρμανση, το 1,44% ηλιακό θερμοσίφωνα, το 98,9% αποχωρητήριο και το 98,56% αποχέτευση.

Στο παράρτημα υπάρχει αναλυτικός πίνακας των ανέσεων των κατοικιών στην περιοχή, ανά Καπποδιστριακό Δήμο και ανά Δημοτικό Διαμέρισμα.

Στο παρακάτω γράφημα δίνεται και μια συγκριτική συσχέτιση με τις ανέσεις που διαθέτουν οι κατοικίες στο σύνολο του Νομού:

Οι ανέσεις που διαθέτουν οι κατοικίες στην περιοχή κρίνονται υψηλές σχεδόν στο σύνολό τους. Εδώ όμως θα πρέπει να τονίσουμε ότι τα παραπάνω στοιχεία, και μοναδικά διαθέσιμα, είναι της απογραφής της Ε.Σ.Υ.Ε. κατά την 17^η Μαρτίου του 1991, και σαφώς μέχρι σήμερα κάποια από αυτά ποσοστά θα έχουν αυξηθεί. Όμως ιδιαίτερα μεγάλη θετική μεταβολή σημειώνεται μόνο στην ύπαρξη τηλεφώνου, ενώ πλέον όλα τα σπίτια του οικισμού του Μετσόβου είναι συνδεδεμένα στο αποχετευτικό δίκτυο του Σταθμού Βιολογικού Καθαρισμού Λυμάτων (3^οβάθμιος) , που λειτουργεί ανατολικά του Μετσόβου.

3.6. ΥΠΟΔΟΜΕΣ

3.6.1. Κοινωνικές υποδομές - Υπηρεσίες.

Εκπαίδευση

Οι υποδομές εκπαίδευσης στην περιοχή είναι οι εξής :

- Νηπιαγωγείο : 4 στο Μέτσοβο, 1 στο Ανήλιο, 1 στο Ανθοχώρι και 1 στη Μηλέα
- Δημοτικά σχολεία : σε όλους τους οικισμούς της περιοχής (3 στο Μέτσοβο)
- Γυμνάσιο : στο Μέτσοβο
- Λύκειο : στο Μέτσοβο
- Τεχνικό Λύκειο : στο Μέτσοβο

Υγεία

Οι υποδομές υγείας είναι:

- 1 Κέντρο Υγείας στο Μέτσοβο

Οι υποδομές υγείας κρίνονται ελλιπείς, ενώ έντονο πρόβλημα αντιμετωπίζει τον χειμώνα η Κοινότητα Μηλέας, εξαιτίας του συχνού αποκλεισμού της από τις καιρικές συνθήκες.

Υπηρεσίες

- Ειρηνοδικείο στο Μέτσοβο
- Σταθμός Αστυνομίας στο Μέτσοβο
- Δασαρχείο στο Μέτσοβο
- Ταχυδρομείο στο Μέτσοβο

Αθλητισμός

Οι υποδομές αθλητισμού συγκεντρώνονται στο Μέτσοβο και κρίνονται ιδιαίτερα πλούσιες:

- Γήπεδο ποδοσφαίρου
- 2 ανοιχτά γήπεδα καλαθοσφαίρισης
- Κλειστό γυμναστήριο
- Κλειστό κολυμβητήριο
- Παγοδρόμιο (υπό κατασκευή)
- 2 χιονοδρομικά κέντρα

- Χιονοδρομικό κέντρο Ανηλίου (υπό κατασκευή)

Φωτ. 30 : Γήπεδο ποδοσφαίρου

Φωτ. 31 : Παγοδρόμιο (υπό κατασκευή)

Πολιτισμός

- Αβερώφειος Κήπος (πάρκο 10 περίπου στρεμμάτων που περιέχει απο όλα τα είδη δέντρων της Πίνδου)
- Πινακοθήκη Ευαγγέλου Αβέρωφ (χτίστηκε το 1985 και περιέχει πίνακες και γλυπτά Ελλήνων καλλιτεχνών του 19ου και 20ου αιώνα).
- Μουσείο Λαϊκής Τέχνης (στεγάζεται στο ανακαινισμένο το 1955 αρχοντικό Τσοσίτσα και περιέχει μεγάλο αριθμό παλαιών αντικειμένων μεγάλης αξίας και αποτελεί δείγμα οργάνωσης και λειτουργίας παλαιού Μετσοβίτικου αρχοντικού).
- Βιβλιοθήκη

3.6.2. Τεχνικές υποδομές

Ύδρευση

Η ανάγκη για τη βελτίωση του συστήματος ύδρευσης στην επαρχία είναι ιδιαίτερα έντονη και μέρος της ικανοποιήθηκε με σχετικές δαπάνες που έγιναν την τελευταία πενταετία. Το 1987 σημαντικές βελτιώσεις έγιναν στο σύστημα ύδρευσης του Μετσόβου.

Αποχέτευση

Οι κοινότητες της περιοχής δεν έχουν δίκτυο αποχέτευσης και τα λύματα διατίθενται σε βόθρους. Εξαιρείται ο δήμος Μετσόβου, ο οποίος εξυπηρετείται από παντοροϊκό σύστημα.

Τα λύματα υποβάλλονται σε βιολογικό καθαρισμό και ο τελικός αποδέκτης τους ύστερα από επεξεργασία είναι ο Μετσοβίτικος.

Απορρίμματα

Οργανωμένη αποκομιδή αλλά και ανακύκλωση γίνεται στο δήμο Μετσόβου. Η διάθεση των σκουπιδιών γίνεται σε χωματερή, η οποία βρίσκεται μεταξύ των οικισμών Μετσόβου και Ανηλίου. Η μόνη μέθοδος διαχείρισης που εφαρμόζεται είναι η καύση. Στις λοιπές κοινότητες της περιοχής δε γίνεται οργανωμένη αποκομιδή και διάθεση σκουπιδιών, με αποτέλεσμα την ανεξέλεγκτη ρίψη τους σε ρέματα και αλλού.

3.6.3. Μεταφορικές υποδομές

Οδικό δίκτυο

Το οδικό δίκτυο είναι το μόνο που εξυπηρετεί άμεσα την περιοχή και τη συνδέει με την ευρύτερη περιοχή και τη χώρα. Το επαρχιακό και τοπικό δίκτυο της περιοχής, λόγω του έντονου ορεινού ανάγλυφου, καλύπτει τις πλέον απαραίτητες συνδέσεις. Το εθνικό οδικό δίκτυο της περιοχής αποτελεί ο ορεινός άξονας Ιωάννινα – Μέτσοβο – Καλαμπάκα. Ο άξονας αυτός αποτελεί τη μόνη οδική σύνδεση, σε επίπεδο εθνικής οδού, της Δυτικής με την Κεντρική Ανατολική Ελλάδα. Τα γεωμετρικά χαρακτηριστικά του άξονα είναι κατά τόπους ιδιαίτερα δυσμενή και, σε συνδυασμό με τα συχνά δυσμενή μετεωρολογικά φαινόμενα, καθιστούν τη χρήση του δυσχερή. Ο Δήμος Μετσόβου και οι κοινότητες Ανηλίου, Βοτονοσίου και Ανθοχωρίου βρίσκονται ουσιαστικά επί του άξονα αυτού, ενώ η Μηλιά συνδέεται με επαρχιακό δρόμο με *δυσμενή* γεωμετρικά χαρακτηριστικά.

Εδώ πρέπει να τονίσουμε την επιτακτική ανάγκη οδικού δικτύου σύνδεσης προς την περιοχή Ασπροποτάμου του Νομού Τρικάλων, προς την περιοχή Τζουμέρκων, και προς την περιοχή Ανατολικού Ζαγορίου, για αύξηση της προσβασιμότητας προς αυτές τις περιοχές και ενοποίησης του ορεινού αυτού όγκου της βόρειας Πίνδου.

Μεγάλα έργα ευρύτερης περιοχής Μετσόβου

Η Εγνατία Οδός είναι αναπτυξιακό έργο μεγάλης εθνικής σημασίας και η κατασκευή της θα συντελέσει σημαντικά στην άρση της απομόνωσης των γεωγραφικών διαμερισμάτων της Ηπείρου και της Θράκης και στην οικονομική ανάπτυξη των περιοχών που διασχίζει. Όσο αφορά το τμήμα του έργου που διέρχεται από την επαρχία Μετσόβου, έχει κατασκευαστεί σήραγγα στο Ανήλιο και έχει ολοκληρωθεί

μήμα των χωματουργικών εργασιών και των εργασιών αντιστήριξης των πρανών. Επίσης οι εργασίες προχωράνε και στα υπόλοιπα τμήματα της Εγνατίας Οδού που διέρχονται από την περιοχή, παρά τις μεγάλες κατασκευαστικές δυσκολίες.

Φωτ. 32 & 33 : Κατασκευαστικά έργα (τούνελ και γέφυρα) Εγνατίας Οδού

Προγραμματιζόμενα έργα ΔΕΗ: Στο αναπτυξιακό πρόγραμμα της ΔΕΗ προβλέπονται τρία νέα φράγματα στην ευρύτερη περιοχή της επαρχίας Μετσόβου, στα χωριά Βοβούσα, Άρματα, Ελεύθερο. Η κατασκευή των ανωτέρω φραγμάτων έχει ανασταλεί και για οικολογικούς λόγους. Η κατασκευή του φράγματος στη Βοβούσα κατά καιρούς επανέρχεται στην επικαιρότητα ως έργο αναγκαίο για την ενίσχυση του υφιστάμενου φράγματος στις πηγές του Αώου. Όμως η προβλεπόμενη θέση του κοντά στην προστατευόμενη και ευαίσθητη οικολογικά περιοχή της Βάλια Κάλντα, καθώς και η υπό συζήτηση τελικά αποτελεσματική συμβολή του στο ενεργειακό πρόβλημα της περιοχής, καθιστούν την κατασκευή του έργου αμφίβολη. Επιπλέον, οι επιπτώσεις στο φυσικό περιβάλλον δεν είναι αμελητέες. Επισημαίνεται ότι βρίσκεται σε εξέλιξη σχέδιο αξιοποίησης του Μετσοβίτικου από τη ΔΕΗ (στάδιο μελέτης), το οποίο προβλέπεται ότι θα επαναρυθμίσει την υδροηλεκτρική εκμετάλλευση των απορροών του ποταμού.

3.7. ΦΥΣΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

3.7.1. Το οικοσύστημα της περιοχής

Χλωρίδα: Η παρουσίαση της χλωρίδας της περιοχής γίνεται κατά κατηγορίες «χρήσεων γης», οι οποίες στη μελετώμενη περίπτωση είναι δάση, ορεινές και ημιορεινές θαμνοσκεπείς εκτάσεις και ορεινά και ημιορεινά λιβάδια.

Τα δάση αποτελούνται κυρίως από κωνοφόρα, δηλαδή μαύρο πεύκο, έλατο, λευκόδερμο πεύκο, τραχύ πεύκο και πλατύφυλλα (οξιά και δρυς).

Οι ορεινές και ημιορεινές θαμνοσκεπείς εκτάσεις υψομετρικά απλώνονται μέχρι τη ζώνη του ελάτου και των ψυχρόβιων κωνοφόρων. Πρόκειται για περιοχές υποβαθμισμένων δασών, κυρίως δρυός και άλλων πλατύφυλλων. Η βλάστηση σήμερα συντίθεται κυρίως από θάμνους αείφυλλων πλατύφυλλων (πουρνάρι, φυλλίκι κ.ά.) και φυλλοβόλων πλατύφυλλων (γούρο, φράξο, λεπτοκαρυά).

Τα ορεινά λιβάδια βρίσκονται στην αλπική και υποαλπική ζώνη, σε υψόμετρο 1.800 μ. . Η συνήθης βλάστηση είναι ποώδη λιβαδικά φυτά και θάμνοι διάφορων ειδών. Χρησιμοποιούνται για βοσκή, κυρίως τους θερινούς μήνες, χωρίς έλεγχο ή στοιχειώδη προγραμματισμό.

Τα ημιορεινά λιβάδια βρίσκονται σε χαμηλότερα υψόμετρα και χρησιμοποιούνται για την παραγωγή χόρτου, μετά τη συλλογή του οποίου διατίθενται για βοσκή. Η βλάστηση αποτελείται από αγρωστώδη είδη και φρύγανα.

Πανίδα: Η περιοχή διαθέτει πλούσια και μεγάλης ποικιλίας άγρια πανίδα. Διαβιούν πολλά και σπάνια είδη, κάποια εκ των οποίων θεωρούνται προστατευόμενα, τόσο σε επίπεδο χώρας όσο και πανευρωπαϊκά.

Τα θηλαστικά είναι η σημαντικότερη κατηγορία της πανίδας της περιοχής, με πολλά και σπάνια είδη, όπως η καστανή αρκούδα, η βίδρα, ο λύκος, το κουνάβι, η αλεπού, το αγριογούρουνο, το ζαρκάδι και η αγριόγίδα.

Η ορνιθοπανίδα της ευρύτερης περιοχής είναι πλούσια σε αρπακτικά και περιλαμβάνει διάφορα είδη, όπως ο χρυσαετός, ο σταυραετός, ο πετρίτης, ο φιδαιτός, το χρυσογέρακο, το όρνιο κ.ά.

Παλαιότερα στην περιοχή του Μετσόβου υπήρχαν πολλά ελάφια. Σήμερα όμως αμφισβητείται από τους ντόπιους η ύπαρξή τους. Η εξαφάνισή τους οφείλεται στην υπερθήρευση και τη θήρευση σε εποχές αναπαραγωγής. Από το Δασαρχείο προστατεύεται το ελάφι και το ζαρκάδι.

Φωτ. 34 : Αρκούδα σε δάσος του όρους Μαυροβούνιο

Όμως στην περιοχή Μετσόβου εντοπίζονται κάποια σοβαρά προβλήματα στο φυσικό περιβάλλον. Πρόβλημα απόπλυσης και μεταφοράς των εδαφών υπάρχει και είναι ιδιαίτερα σημαντικό στις περιοχές που έχουν υποστεί αποβλάστηση (πυρκαγιές, βόσκηση, αλόγιστη ξύλευση κ.α.). Σημαντικό είναι επίσης το πρόβλημα της διάβρωσης των πρηνών των ποταμών, όπου αυτή είναι χαραδρωτική, και κυρίως κατά μήκος του Αράχθου μέχρι το Μέτσοβο. Επίσης, πρόβλημα παρουσιάζεται σε περιοχές όπου έχουμε βαθιές κατολισθήσεις, οι οποίες επηρεάζουν σημαντικά ορισμένους οικισμούς και για την προστασία των κατοίκων απαιτείται η μεταφορά τους. Τέτοια φαινόμενα εμφανίζονται στη συνοικία Άγιος Δημήτριος του Δήμου Μετσόβου και στην κοινότητα Αηλίου. Σημαντικά είναι τα προβλήματα των κατολισθήσεων στο οδικό δίκτυο, τα οποία αυξάνουν τις δαπάνες συντήρησής του. Επίσης σοβαρή υποβάθμιση έχει υποστεί το φυσικό περιβάλλον από τα έργα κατασκευής της Εγνατίας Οδού στην περιοχή, λόγω της διάνοιξης πολλών βοηθητικών δρόμων προς τα εργοτάξια και τα σημεία κατασκευής των έργων, ενώ σοβαρό πρόβλημα αποτελεί και η ρίψη σκουπιδιών από τους διερχόμενους ταξιδιώτες κατά όλο το μήκος του οδικού δικτύου, εθνικού και επαρχιακού¹⁹.

¹⁹ Στοιχεία από την συνέντευξη που μου παραχώρησε ο Δήμαρχος Μετσόβου και νυν Νομάρχης Ιωαννίνων, κ. Α. Καχριμάνης, 15 - 7 - 2002.

Φωτ. 35 & 36 : Υποβάθμιση του φυσικού περιβάλλοντος στην περιοχή από διάνοιξη δρόμων.

3.7.2. Εθνικός Δρυμός Πίνδου (Βάλια Κάλντα).

Ο Εθνικός Δρυμός Πίνδου περιλαμβάνει το μεγαλύτερο τμήμα της κοιλάδας Βάλια Κάλντα και τις πλαγιές των γύρω κορυφών. Βρίσκεται βόρεια της Τεχνητής Λίμνης Πηγών Αώου, ανατολικά του ποταμού Αώου και σημαντικότερος ορεινός σχηματισμός του είναι το όρος Μαυροβούνι.

Χαρακτηρίζεται από πυκνά δάση μαύρης πεύκης και οξυάς, υψηλές κορυφογραμμές (περίπου 2000 μ.) και άφθονα επιφανειακά νερά (ορμητικούς χείμαρρους, πολλές πηγές, ορεινές λίμνες). Τα σημαντικότερα ρέματα στην περιοχή είναι το Ρέμα Σαλατούρας και το Ζεστό Ρέμα (από το οποίο πήρε και η κοιλάδα το όνομά της, μιας και στα βλάχικα Βάλια Κάλντα σημαίνει Ζεστή Κοιλάδα), τα οποία συμβάλουν στο

Αρκουδόρεμα, έναν παραπόταμο του Αώου²⁰. Στην περιοχή υπάρχουν ακόμα τρεις ορεινές λίμνες, με σημαντικότερη την λίμνη της Φλέγγας. Πολύ σημαντική είναι και η παρουσία στης λευκόδερμης πεύκης, η οποία εμφανίζεται συνήθως σε μεμονωμένα άτομα, από 1.500 μ. υψόμετρο μέχρι τις κορυφές.

Φωτ. 37 : Τοπίο στον Εθνικό Δρυμό Πίνδου (Βάλια Κάλντα)

Η περιοχή συγκεντρώνει πολλά σπάνια φυτά. Ο σερπεντίνης, που είναι το επικρατέστερο πέτρωμα στην περιοχή, ευνοεί την ανάπτυξη σπάνιων ενδημικών ειδών χλωρίδας.

Εξίσου σημαντική είναι και η παρουσία θηλαστικών, όπως αρκούδα, λύγκας, αγριόγιδο, βίδρα, και πουλιών, κυρίως δασόβια (8 είδη δρυοκολαπτών) και αρπακτικά. Αξιοσημείωτη είναι και η παρουσία της οχιάς των ορεινών λιβαδιών.

²⁰ Υ.ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε., Διεύθυνση Περιβαλλοντικού Σχεδιασμού, "Πρόγραμμα αντιμετώπισης ειδικών περιβαλλοντικών προβλημάτων και συστήματος λειτουργίας και διαχείρισης της προστατευόμενης περιοχής των ορεινών όγκων της Πίνδου", Οκτώβριος 2001, σελ. 319.

3.7.3. Περιοχές NATURA 2000, Τοπία Ιδιαίτερου Φυσικού Κάλλους, και πιέσεις που δέχονται σήμερα.

Πίνακας 35 : Περιοχές Natura 2000 στην περιοχή Μετσόβου και οι πιέσεις που δέχονται		
Κωδικός	Περιοχή	Κυριότερες περιβαλλοντικές πιέσεις
GR 1310003	Εθνικός Δρυμός Πίνδου (Βάλια Κάλντα)	• Πυρκαγιές
		• Βόσκηση
GR 2130006	Περιοχή Μετσόβου (Ανήλιο-Κατάρα)	• Λαθροθηρία
		• Λαθροϋλοτομία
		• Βόσκηση
		• Λύματα Μετσόβου και Ανηλίου που καταλήγουν στον Μετσοβίτικο
GR 2130007	Όρος Λάκμος (Περιστέρι)	• Χωματερή Μετσόβου
		• Βόσκηση
		• Διάνοιξη δρόμων
		• Λαθροϋλοτομία
		• Χωροθετήσεις πτηνοτροφείων

Πηγή : Περιφέρεια Ηπείρου, "Χωροταξικό σχέδιο Νομού Ιωαννίνων", Γ΄ Φάση, Ιωάννινα, Οκτώβριος 2001, σελ. 17.

Πίνακας 36: Τοπία Ιδιαίτερου Φυσικού Κάλλους στην περιοχή Μετσόβου και πιέσεις που δέχονται	
Περιοχή	Πιέσεις / Κίνδυνοι
Τεχνητή Λίμνη Πηγών Αώου	• Λαθροαλιεία
	• Βόσκηση
	• Οδοποιία και κυκλοφορία οχημάτων
Μέτσοβο	• Υπερβολική τουριστική ανάπτυξη
	• Δόμηση
	• Ακαλαίσθητη αρχιτεκτονική
	• Χωροθέτηση βιοτεχνιών

Πηγή : Περιφέρεια Ηπείρου, "Χωροταξικό σχέδιο Νομού Ιωαννίνων", Γ΄ Φάση, Ιωάννινα, Οκτώβριος 2001, σελ. 18 - 19.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

4. ΑΝΑΛΥΣΗ ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΗΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΤΖΟΥΜΕΡΚΩΝ Ν. ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ.

Εισαγωγή 4^{ου} Κεφαλαίου.

Τα Τζουμέρκα είναι ένας συμπαγής ορεινός όγκος, τα Αθαμανικά όρη, που αποτελεί ένα από τα μεγαλύτερα όρη των δυτικών απολήξεων της Βόρειας Πίνδου. Η εξεταζόμενη περιοχή¹ βρίσκεται στο ανατολικό τμήμα της περιφέρειας Ηπείρου και στο νοτιοανατολικό τμήμα του Νομού Ιωαννίνων, στον οποίο και ανήκει.

Στα ανατολικά, η περιοχή συνορεύει με τους Νομούς Τρικάλων που διοικητικά ανήκει στην περιφέρεια Θεσσαλίας. Στα βόρεια και στα ανατολικά η περιοχή περικλείεται από την οροσειρά της Πίνδου (με βουνοκορφές με υψόμετρο μεγαλύτερο των 2.000 μ.), η οποία αποτελεί και φυσικό όριο της περιοχής. Στην περιοχή βρίσκεται και ο ποταμός Καλαρίτικος, ο οποίος εκβάλλει στον ποταμό Άραχθο.

Η περιοχή μελέτης περιλαμβάνει έξι τοπικές αυτοδιοικήσεις: 2 Καττιοδιστριακούς Δήμους και 4 Κοινότητες : οι Νέοι Δήμοι Πραμάντων και Τζουμέρκων και οι Κοινότητες Βαθυπέδου, Καλαρίτων, Μασσουκίου και Σιράκου.

Η περιοχή από πολύ νωρίς συνδέθηκε με την αρχαία ελληνική ιστορία και πήρε την ονομασία Αθαμανικά όρη από τους Αθαμάνες που κατέφυγαν εκεί όταν τους έδιωξαν οι Λάπιθες από την Θεσσαλία.

Σκαρφαλωμένα στις πλαγιές των βουνών βρίσκονται αρκετά χωριά και συνοικισμοί, των οποίων η δημιουργία τους υπολογίζεται περίπου στον 14^ο και 15^ο αιώνα. Σημαντικότερα από αυτά είναι το Σιράκο, οι Καλαρίτες και τα Πράμαντα. Τα χωριά της περιοχής στο παρελθόν παρουσίασαν μεγάλη ανάπτυξη σε πολλούς τομείς, σήμερα όμως, με έντονα δημογραφικά και οικονομικά προβλήματα, παρακμάζουν.

Η περιοχή είναι κατ' εξοχήν γεωργοκτηνοτροφικός χώρος και το συντριπτικό ποσοστό των εκτάσεών της είναι βοσκότοποι.

¹ Στην παρούσα εργασία εξετάζεται η περιοχή των Τζουμέρκων Νομού Ιωαννίνων και όχι η ευρύτερη περιοχή, που τμήμα της ανήκει και στο Νομό Άρτας.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
 ΠΟΛΥΤΕΧΝΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
 ΤΜΗΜΑ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ,
 ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ &
 ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

"Προσέγγιση των αιτιών
 διαφοροποίησης βαθμού
 ανάπτυξης των ορεινών
 περιοχών στα πλαίσια
 του Ν. Ιωαννίνων.
 Η περίπτωση των
 περιοχών Ζαγορίου,
 Μετσόβου και Τζουμέρκων "

ΦΟΙΤΗΤΗΣ:
 ΜΠΙΡΜΠΟΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ

ΧΑΡΤΗΣ 14 :
ΠΕΡΙΟΧΗ
ΤΖΟΥΜΕΡΚΩΝ
ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

- ⊙ πρωτεύουσα Νομού
- έδρες κατ. Δήμων
- ▭ Νομοί
- περιοχή Τζουμέρκων
- ↗ εθνική οδός
- ↘ επαρχιακή οδός
- ↖ αγροτικός δρόμος
- ~ ποτάμια

Βόλος, Φεβρουάριος 2003

4.1. ΦΥΣΙΚΗ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ

4.1.1. Θέση στην περιφέρεια - γεωγραφικά χαρακτηριστικά.

Ο Νομός Ιωαννίνων είναι κατ' εξοχήν ορεινός, αφού επί της συνολικής έκτασής του, των 4990,4 τ.χ. , το 88% είναι ορεινό, το 8% ημιορεινό και μόλις το 4% πεδινό.

Αυτές οι αναλογίες γίνονται ξεχωριστές για την περιοχή Τζουμέρκων Ιωαννίνων, αφού επί της συνολικής του έκτασης των 258 τ.χ. το 98% είναι ορεινό και το 2% ημιορεινό.

Επίσης η πυκνότητα του πληθυσμού αντίστοιχα είναι:

Ελλάδα : 78 κάτοικοι / τ.χ.

Περιφέρεια Ηπείρου : 37 κάτοικοι / τ.χ.

Περιοχή Τζουμέρκων Ιωαννίνων : 17 κάτοικοι / τ.χ.

Έχοντας σαν κύριο γεωγραφικό χαρακτηριστικό την παρουσία της οροσειράς της Πίνδου, τα Τζουμέρκα είναι σε μεγάλο βαθμό μια απομονωμένη περιοχή , η οποία δεν συνδέεται σε ικανοποιητικό βαθμό με τα υπόλοιπα ηπειρωτικά ελλαδικά εδάφη.

Βρίσκεται δηλαδή εκ των πραγμάτων και εξαιτίας φυσικών λόγων εκτός: του κύριου άξονα ανάπτυξης της χώρας (που ορίζεται από τα σημεία Καβάλα - Θεσσαλονίκη - Λάρισα - Αθήνα - Πάτρα), των δευτερευόντων αξόνων που υπάρχουν στην περιφέρεια Ηπείρου, όπως είναι αυτός μεταξύ Ιωαννίνων - Πάτρας ή αυτός της παραλιακής ζώνης της Ηπείρου (Πρέβεζα - Πάργα - Ηγουμενίτσα), αλλά και αποκομμένη σαν περιοχή από τους κύριους οδικούς άξονες που συνδέουν την Ήπειρο από την υπόλοιπη ηπειρωτική Ελλάδα, όπως την Εθνική οδό Ηγουμενίτσας - Ιωαννίνων - Μετσόβου - Θεσσαλονίκης καθώς και την εθνική οδό Ιωαννίνων - Αθηνών.

Τα Τζουμέρκα αποτελούνται από μία συνεχή κορυφογραμμή, με γενική διεύθυνση Β.Δ. - Ν.Α. , με σημαντικότερες κορυφές το Καταφίδι (2.393 μ.), το Αγκάθι (2.392 μ.), την Σκλάββα (2.087 μ.), την Σπηλιά (1932 μ.) και τον Σταυρό (1390 μ.).

4.1.2. Γεωμορφολογία - Έδαφος.

Η περιοχή των Τζουμέρκων είναι ορεινή και παρουσιάζει έντονη ανώμαλη διαμόρφωση και όψη. Χαρακτηριστικό της περιοχής είναι η χαράδρα που έχει δημιουργήσει ο ποταμός Άραχθος στα βόρεια της περιοχής, ενώ μεταξύ των ορεινών όγκων παρεμβάλλονται κάποιες εδαφικές λεκάνες, ως σχεδόν επίπεδες εκτάσεις, που έχουν σχηματισθεί κυρίως από αποθέσεις.

Τα εδάφη της περιοχής είναι σε άμεση συνάρτηση με την γεωλογική συγκρότηση του υποβάθρου πάνω στο οποίο εδράζεται.

Έτσι σε θέσεις όπου υπάρχει γεωλογικό υπόθεμα φλύσχης, σχιστόλιθοι ή κερατόλιθοι τα εδάφη είναι βαθιά, γόνιμα αν και υποφέρουν από ελλιπή στράγγιση. Η σύστασή τους είναι αργιλώδης, αργιλοπηλώδης, ιλυοπηλώδης, και το χρώμα τους είναι ορφνό υποκίτρινο, ερυθρωπό ή υποκάστανο. Σε θέσεις όπου υπάρχει γεωλογικό απόθεμα ασβεστόλιθου τα εδάφη είναι από σκελετικά έως ανώριμα, καλά στραγγισμένα, πορώδη με χρώμα φαιό, φαιοκάστανο ή ερυθρό στην περίπτωση των ερυθρογαίων που εδράζονται με ασβεστόλιθους. Δε θεωρούνται ιδιαίτερα βαθέα και γόνιμα εκτός της περίπτωσης της terra rosa που είναι καταλληλότατη για την καλλιέργεια της αμπέλου, καθώς επίσης και της περίπτωσης κολλουβιακής προέλευσης εδαφοποιημένων ασβεστοσυγκριμάτων τα οποία συσσωρευμένα στις υπώρειες των ασβεστολιθικών όγκων σχηματίζουν παχέα στρώματα εδαφικών υλικών. Στις κοιλάδες τέλος των ποταμών και χειμάρρων το υπόθεμα είναι αλλουβιακής προέλευσης υλικά, τα οποία είναι συνήθως χαλαρά και ασύνδετα².

4.1.3. Το κλίμα της περιοχής.

Γενικά, το κλίμα είναι ηπειρωτικό και η χειμερινή περίοδος χαρακτηρίζεται από χαμηλές θερμοκρασίες και σπάνια ηλιοφάνεια, ενώ η θερινή περίοδος από σχετικά υψηλές θερμοκρασίες. Το ύψος των βροχοπτώσεων μπορεί να χαρακτηριστεί αρκετά υψηλό.

Κάποια χαρακτηριστικά του κλίματος είναι : μέσο ετήσιο βροχομετρικό ύψος 1683 χιλιοστά, μέση ετήσια θερμοκρασία 12,5° C , μέσος ετήσιος αριθμός ημερών βροχής 117 ημέρες, μέσος ετήσιος αριθμός ημερών χιονιού 13,4 και μέση ετήσια σχετική υγρασία 68%.

² Σιώτος Ε. "Αναζήτηση βιώσιμων χωροεδαφικών ενότητων για την διαχείριση και ανάπτυξη των ορεινών περιοχών : Το παράδειγμα των Τζουμέρκων.", Διπλωματική εργασία, Βόλος, 2000, σελ 16.

4.1.4. Υδρολογική συγκρότηση.

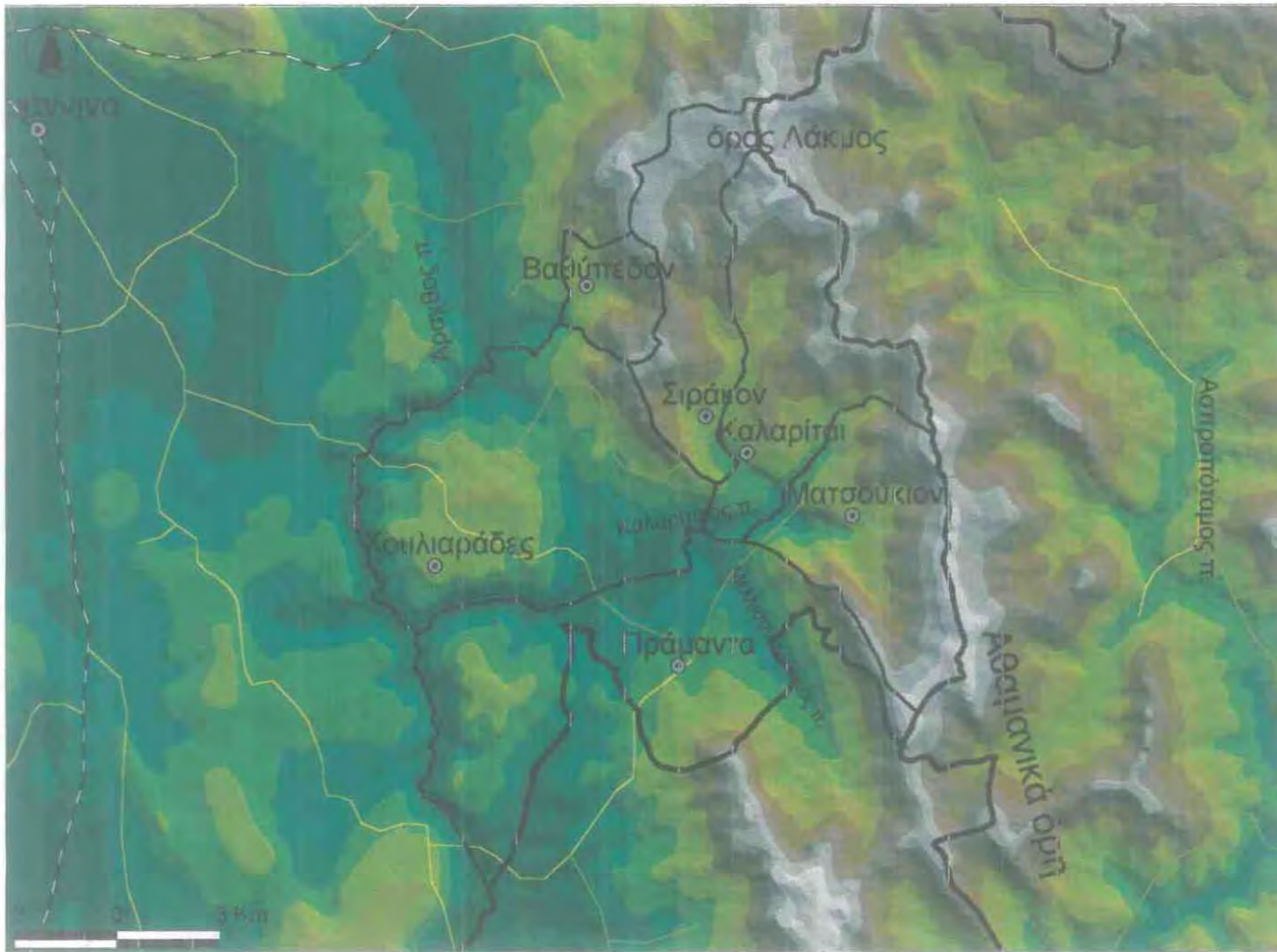
Το σημαντικότερο ποτάμι της περιοχής είναι ο Άραχθος, με συνολικό μήκος 143 χιλιόμετρα. Πηγάζει, όπως έχουμε προαναφέρει, από τις βόρειες κλιτύες του όρους Λάκμου κοντά στο Μέτσοβο, που εκεί τοπικά λέγεται Μετσοβίτικος. Στην θέση Μπαλντούμα δέχεται τα νερά του Ζαγορίτικου, και συνεχίζει την πορεία του στα Τζουμέρκα, δεχόμενος πλήθος συμβαλλόντων παραποτάμων και χειμάρρων.

Οι σημαντικότεροι από αυτούς είναι ο Καλαρρύτεκος και ο Μελλισουργιότικος, ο οποίος δεύτερος αποτελεί παραπόταμο του πρώτου.

Στην περιοχή Τζουμέρκων Ιωαννίνων δεν εντοπίζεται η ύπαρξη κάποιας λίμνης ή άλλων συγκεντρώσεων νερού. Προς το τέλος της πορείας του ο Άραχθος δημιουργεί την Τεχνητή Λίμνη του Πουρναρίου, η οποία βρίσκεται στον Νομό Άρτας και είναι έξω από την περιοχή μελέτης.

Φωτ. 38 : Ο ποταμός Άραχθος.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
 ΠΟΛΥΤΕΧΝΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
 ΤΜΗΜΑ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ
 ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ &
 ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

"Προσέγγιση των αιτιών
 διαφοροποίησης βαθμού
 ανάπτυξης των ορεινών
 περιοχών στα πλαίσια
 του Ν.Ιωαννίνων.
 Η περίπτωση των
 περιοχών Ζαγορίου,
 Μετσόβου και Τζουμέρκων "

ΦΟΙΤΗΤΗΣ:
 ΜΠΙΡΜΠΟΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ

ΧΑΡΤΗΣ 15 :
ΓΕΩΜΟΡΦΟΛΟΓΙΚΟΣ
ΠΕΡΙΟΧΗΣ
ΤΖΟΥΜΕΡΚΩΝ

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

- ▬ όρια Νομών
- ▬ όρια κατ. Δήμων
- ▬ πρωτεύουσα νομού
- κέντρο κατ. Δήμων
- ▬ εθνική οδός
- ▬ επαρχιακή οδός
- ▬ δρόμος τοπικής σημασίας
- ▬ τοίσιμα

Υψόμετρα :

- 2050 +
- 1850 - 2050
- 1600 - 1850
- 1400 - 1600
- 1200 - 1400
- 1000 - 1200
- 750 - 1000
- 500 - 750
- 300 - 500

Βόλος, Φεβρουάριος 2003

4.2. Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΤΟΠΟΥ

4.2.1. Ιστορικά γεγονότα και η εξέλιξη της περιοχής.

- ◆ Αρχαίοι χρόνοι (5^{ος} αιώνας π.Χ. - 167 π.Χ.)

Από τις αρχές του 4^{ου} αιώνα π.Χ. η ιστορία καταγράφει μια πορεία των κατοίκων οι οποίοι συμμαχούν με πολλές ελληνικές πόλεις (Αθήνα, Θήβα κ.α.), συμμετέχουν στον συνασπισμό των Μολοσσών, τάσσονται υπέρ του Φίλιππου Β' και αποτελούν ένα σημαντικό μέρος του στρατεύματός του. Αργότερα γίνονται πιστοί ακόλουθοι του Πύρρου και τον συνοδεύουν στις εκστρατείες του. Στη διάρκεια του 3^{ου} π.Χ. και στις αρχές του 2^{ου}, τα χωρία της περιοχής λειτουργούν ανεξάρτητα από το "Κοινό των Ηπειρωτών" και διενεργούνται συμφωνίες με τους Μακεδόνες.

- ◆ Ρωμαϊκοί Χρόνοι (167 π.Χ. - 333 μ.Χ.)

Το 167 μ.Χ. η περιοχή υποδουλώνεται στους Ρωμαίους. Η περιοχή υπάγεται στην "Επαρχία της Μακεδονίας" και παρουσιάζεται μεγάλη ελάττωση του πληθυσμού εξαιτίας των ρωμαϊκών καταστροφών, της στρατολογίας και μεταφοράς των κατοίκων σε πιο εύφορα μέρη.

- ◆ Μεσαιωνικοί Χρόνοι (4^{ος} αιώνας μ.Χ. - 1431 μ.Χ.)

Μετά το 395 μ.Χ. η Ελλάδα αποτέλεσε τμήμα της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας. Τα μεσαιωνικά χρόνια που ακολουθούν είναι μια μακρότατη περίοδος έντονων δημογραφικών και εθνογραφικών αναστατώσεων της Ηπείρου και των Τζουμέρκων ειδικότερα, μιας και σημειώθηκαν πολλές επιδρομές από ξένους εισβολείς, τις οποίες ακολουθούν εγκαταστάσεις βαρβαρικών φύλων και αλλοίωση της σύνθεσης του πληθυσμού. Τον 6^ο αιώνα δε, γίνεται η μεγάλη εισβολή των Σλάβων. Μετά την άλωση της Κωνσταντινούπολης από τους Φράγκους ο Μιχαήλ Α' Άγγελος Κομνηνός ιδρύει το Δεσποτάτο της Ηπείρου (1204 - 1236 μ.Χ.) με πρωτεύουσα την Άρτα, τμήμα του οποίου αποτελεί και η περιοχή Τζουμέρκων.

- ◆ Οθωμανική περίοδος (1431 - 1913 μ.Χ.)

Μόλις εγκαταστάθηκαν οι Τούρκοι στην Άρτα το 1449 θέλησαν να επεκτείνουν την δικαιοδοσία τους και στα Τζουμέρκα. Οι κάτοικοι των Τζουμέρκων προέβαλλαν αντίσταση και ο αγώνας τους κράτησε 30 περίπου χρόνια, μέχρι το 1479 που αναγκάστηκαν να αναγνωρίσουν την τουρκική κυριαρχία, αφού πέτυχαν προνόμια.

Ειδικότερα, κατόρθωσαν να είναι ημιαυτόνομοι και διατηρούσαν την θρησκεία και τη γλώσσα τους, ενώ κάποια χωριά, γνωστά τότε ως "Κεφαλοχώρια", πέτυχαν ευρύτερα προνόμια και χαρακτηρίστηκαν ελεύθερα. Τέτοια χωριά ήταν το Σιράκο, οι Καλαρίτες, το Ματσούκι κ.α.³. Από το 1612 μετά το αποτυχημένο επαναστατικό κίνημα του επισκόπου Τρίκκης Διονυσίου, τα προνόμια αυτά καταργήθηκαν.

Κατά τον λυτρωτικό αγώνα του 1821 αρκετά χωριά καταστράφηκαν και λεηλατήθηκαν από τους Τούρκους, όπως το Σιράκο, οι Καλαρίτες, το Ματσούκι, τα Πράμαντα και οι Ραφτανάιοι, ενώ το χωριό Πράμαντα πυρπολήθηκε και κατά την επανάσταση του 1854.

Τον Φεβρουάριο του 1881, κατά την πρεσβευτική συνδιάσκεψη της Κωνσταντινουπόλεως, η Τουρκία αναγκάζεται να παραχωρήσει στην Ελλάδα ολόκληρη την Θεσσαλία (εκτός της επαρχίας Ελασσόνας) και την περιοχή της Ηπείρου ανατολικά του ποταμού Αράχθου. Τελικά, στον πρώτο Βαλκανικό πόλεμο, το 1913 απελευθερώνονται και τα υπόλοιπα χωριά των Τζουμέρκων που παρέμεναν υπό τουρκική κατοχή.

♦ Νεότερη περίοδος (1913 μ.Χ. - σήμερα)

Η Ήπειρος πλέον έχει ενταχθεί καθυστερημένα στην Ελλάδα, όμως τα χωριά των Τζουμέρκων αρχίζουν αρνητική πορεία. Κατά την διάρκεια του Β' παγκοσμίου πολέμου και της κατοχής (και συγκεκριμένα τον Οκτώβριο του 1943) πολλά χωριά της περιοχής κήκαν από τους Γερμανούς, ενώ πεδίο σφοδρών συγκρούσεων ήταν η περιοχή και στην διάρκεια του εμφυλίου πολέμου. Όλη αυτή την περίοδο παρατηρείται έντονη διαρροή του πληθυσμού, δημιουργώντας πολλά προβλήματα, οικονομικά και δημογραφικά. Αυτές οι μη ευοίωνες τάσεις συνεχίστηκαν και τα επόμενα χρόνια μέχρι και σήμερα, για πολλούς και διάφορους λόγους που θα προσπαθήσουμε να εξηγήσουμε παρακάτω.

³ ΗΠΕΙΡΟΣ Α.Ε. , "Μελέτη ολοκληρωμένου προγράμματος ανάπτυξης ορεινών όγκων Ηπείρου, Ιωάννινα, 1997, σελ. 24.

4.2.2. Αρχαιολογικά ευρήματα - Ιστορικά μνημεία.

- Εύρεση λίθινων και μεταλλικών εργαλείων της προϊστορικής εποχής σε περιοχές πλησίον των οικισμών Πραμάντων και Καλαριτών.
- Ερείπια αρχαίων τειχών και οικισμών κατά μήκος των κυριότερων δρόμων της περιοχής.
- Ύπαρξη αρχαίων τάφων, με πλήθος αγγείων, στους Χουλιαράδες και τα Πράμαντα.
- Σημαντικότερα μοναστήρια : Αγίας Παρασκευής στο Παλαιοχώρι Σιράκου, της Κοιμήσεως της Θεοτόκου (της Κηπίνας) στους Καλαρίτες, κ.α., αλλά και πλήθος αξιόλογων εκκλησιών, όπως ο Άγιος Νικόλαος στο Σιράκο.

Φωτ. 39 : Η εκκλησία του Α. Νικολάου στο Σιράκο

- Το επιβλητικό γεφύρι της Πλάκας, το οποίο αποτελούσε το μοναδικό γεφύρι για τα χωριά μεταξύ Ξηροβουνίου και Τζουμέρκων.

Φωτ. 40 & 41 : Το γεφύρι της Πλάκας

4.3. ΟΙΚΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΑΙ ΧΡΗΣΕΙΣ ΓΗΣ

4.3.3. Οι οικισμοί της περιοχής Τζουμέρκων Ιωαννίνων.

Στην περιοχή των Τζουμέρκων Ν. Ιωαννίνων , οι οικισμοί που υπάρχουν διοικητικά ανήκουν σε δύο Καττιοδιστριακούς Δήμους, τον Δήμο Πραμάντων και τον Δήμο Τζουμέρκων, ενώ υπάρχουν και τέσσερις αυτοδιοικούμενες Κοινότητες, οι Κοινότητες Βαθυπέδου, Καλαριτών, Μασσουκίου και Σιράκου. Συγκεκριμένα οι οικισμοί της περιοχής είναι οι εξής:

Δήμος Πραμάντων : Αμπελοχώρι, Ραφταναίοι, Πράμαντα. Οι Ραφταναίοι στην ουσία είναι ένας οικισμός που αποτελείται από 16 συνολικά συνοικισμούς, οι οποίοι είναι σε πολύ κοντινή απόσταση μεταξύ τους.

Δήμος Τζουμέρκων : Βαππιστής, Μιχαλίτσι, Παλαιοχώρι Σιράκου, Πετροβούνι, Προσήλιο, Χουλιαράδες. Στο πετροβούνι υπάρχουν και δύο συνοικισμοί του, ο Κέδρος Πετροβουνίου και τα Ποτιστικά Πετροβουνίου.

Κοινότητες : Βαθυπέδου, Καλαριτών, Μασσουκίου και Σιράκου. Στην Κοινότητα Καλαριτών υπάγεται και ο συνοικισμός τους Μυστράς.

Φωτ. 42 : Το Αμπελοχώρι

"Προσέγγιση των αιτιών
 διαφοροποίησης βαθμού
 ανάπτυξης των ορεινών
 περιοχών στα πλαίσια
 του Ν.Ιωαννίνων.
 Η περίπτωση των
 περιοχών Ζαγορίου,
 Μετσόβου και Τζουμέρκων"

ΦΟΙΤΗΤΗΣ:
 ΜΠΙΡΜΠΟΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ

ΧΑΡΤΗΣ 16 :
ΟΙΚΙΣΤΙΚΟ ΔΙΚΤΥΟ
ΤΖΟΥΜΕΡΚΩΝ

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

- όρια Νομών
- κατ. Δήμοι
- Τζουμέρκα
- περιοχή Τζουμέρκων
- εθνική οδός
- επαρχιακή οδός
- αγροτική οδός
- πρωτεύουσα νομού
- έδρες κατ. Δήμων
- οικισμοί

Βόλος, Φεβρουάριος 2003

4.3.2. Οικιστικό δίκτυο - Χωροταξική θεώρηση.

Οι οικισμοί της περιοχής Τζουμέρκων Ιωαννίνων φαίνεται πως δεν ακολούθησαν κάποιες συγκεκριμένες αρχές ή κριτήρια σχετικά με την χωροθέτησή τους και η οικιστική κατανομή είναι αποτέλεσμα μάλλον τυχαίων παραγόντων (σε αντίθεση με τους οικισμούς του Ζαγορίου, όπως είδαμε σε προηγούμενο κεφάλαιο).

Οι μόνες αρχές σχεδιασμού που ακολουθήθηκαν είναι κάποιες αρχές βιοκλιματικού σχεδιασμού που συνήθως τηρούνται σε μεγαλύτερο ή μικρότερο βαθμό, με στόχο το μετριασμό των κλιματολογικών συνθηκών για τους κατοίκους τους. Συγκεκριμένα, η χωροθέτηση των οικισμών γίνεται σε συνάρτηση με το μικροπεριβάλλον και το μικροκλίμα, ενώ σημαντικό ρόλο φαίνεται να έπαιξε και η πολύ έντονη γεωμορφολογία της περιοχής, με την έννοια της μη δυνατότητας χωροθέτησης κάποιου οικισμού σε θέσεις με έντονες κλίσεις, ασταθές έδαφος κλπ. , ειδικά στο βόρειο τμήμα της περιοχής, όπου συναντάται η χαράδρα του Άραχθου.

Οι οικισμοί της περιοχής απέχουν μεταξύ τους κατά μέσο όρο 5 - 12 χιλιόμετρα και συνδέονται με σχετικά δυσπρόσιτο και κακής ποιότητας οδικό δίκτυο. Σαν "κεφαλοχώρι", που συγκεντρώνει κάποιες υπηρεσίες, λειτουργεί ο οικισμός των Πραμάντων.

4.3.3. Οικιστική δομή - Πολεοδομική θεώρηση.

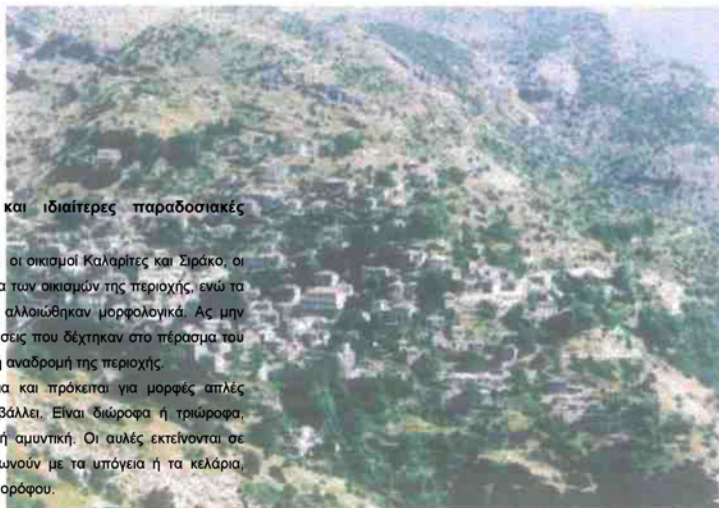
Οι περισσότεροι από τους οικισμούς της περιοχής έχουν σε γενικές γραμμές παρόμοια χαρακτηριστικά. Είναι όλοι ορεινοί και κατά συνέπεια είναι αρκετά πυκνοδομημένοι, λόγω έλλειψης ζωτικού χώρου αλλά και πιο εύκολης επικοινωνίας των κατοίκων τους.

Η πολεοδομική διάρθρωση των οικισμών της περιοχής Τζουμέρκων έχει μονοκεντρικό χαρακτήρα, με κέντρο την πλατεία του οικισμού, στην οποία υπάρχει ο ενοριακός ναός, τα κοινοτικά καταστήματα, ενώ εκεί πραγματοποιούνται και πολιτιστικές εκδηλώσεις της κοινότητας, όπως πανηγύρια κλπ..

Οι μικρότεροι δρόμοι και τα μονοπάτια των οικισμών είναι συνήθως καλντερίμια με αυλάκια στη μία πλευρά τους για την απορροή των νερών της βροχής. Περιβάλλονται από ψηλούς μαντρότοιχους με σκεπαστές αυλόθυρες και τοίχους σπιτιών με προεξοχές, που τους δίνουν έναν κλειστό χαρακτήρα, ενώ διατηρούνται ανοίγματα με επιλεγμένες διαφυγές προ το περιβάλλον σε ορισμένα σημεία που συχνά συνοδεύονται με ιδιαίτερες χρήσεις για κάθε γειτονιά (βρύση, εκκλησία κ.λπ.).

Μεγαλύτερο ενδιαφέρον, από αυτή την άποψη, παρουσιάζουν οι Καλαρίτες και το Σιράκο.

Φωτ. 43 : Το Σιράκο.

4.3.4. Αρχιτεκτονικά χαρακτηριστικά και ιδιαίτερες παραδοσιακές δομές.

Ενδιαφέρον σε αυτόν τον τομέα παρουσιάζουν οι οικισμοί Καλαρίτες και Σιράκο, οι οποίοι διατήρησαν τον αρχιτεκτονικό χαρακτήρα των οικισμών της περιοχής, ενώ τα άλλα χωριά έχασαν το ιδιαίτερο "χρώμα" και αλλοιώθηκαν μορφολογικά. Ας μην ξεχνάμε βέβαια και τις καταστροφικές παρεμβάσεις που δέχτηκαν στο πέρασμα του χρόνου, όπως είδαμε και στην σύντομη ιστορική αναδρομή της περιοχής.

Τα κτίσματα χαρακτηρίζονται από ομοιογένεια και πρόκειται για μορφές απλές απόλυτα ενταγμένες στο τοπίο που τα περιβάλλει. Είναι διώροφα ή τριώροφα, ανάλογα με την κλίση του εδάφους, με μορφή αμυντική. Οι αυλές εκτείνονται σε χαμηλότερα επίπεδα των σπιτιών και επικοινωνούν με τα υπόγεια ή τα κελάρια, καθώς και με τις κλειστές βεράντες του πρώτου ορόφου.

Τα σπήτια ήταν χτισμένα από πέτρα. Τα ανοίγματα ήταν μικρά και περιορισμένα στα απολύτως απαραίτητα στο ισόγειο, ενώ το πάχος του τοίχου ήταν 50-70 cm. Τα πιο ψηλά πατώματα είχαν λεπτότερους τοίχους, 30 cm περίπου, σοβαντισμένους και συχνά στολισμένους με διακοσμήσεις και τοιχογραφίες εσωτερικά. Τα παράθυρα είχαν συνήθως παντζούρια που έκλειναν για προστασία από το κρύο και τη ζέση και έτσι άφηναν τους φεγγίτες ως μόνη πηγή φωτισμού το χειμώνα ή τις ώρες του μεσημεριού. Οι στέγες ήταν κατασκευασμένες από ξύλινα δοκάρια και σκεπασμένες με μαυρόπλακα και είχαν περίτεχνες ξύλινες ψευδοροφές για ταβάνια. Τα τζάκια ήταν

σημαντικό στοιχείο κάθε σπιτιού, όπου συχνά υπήρχαν πολλά, ιδιαίτερα σε κάθε «οντά», όπου η οικογένεια περνούσε την περίοδο του χειμώνα.

Φωτ. 44 : Παραδοσιακό σπίτι στο Σιράκο.

Φωτ. 45 : Το κτίριο του σχολείου στο Σιράκο.

4.3.5. Χρήσεις γης.

Η κατανομή των εκτάσεων της περιοχής Τζουμέρκων Ιωαννίνων στις βασικές κατηγορίες χρήσεων γης παρουσιάζει την παρακάτω εικόνα:

- Την μεγαλύτερη έκταση την καταλαμβάνουν οι **βοσκότοποι** με το εκπληκτικό ποσοστό 83% και με συγκριτικά στοιχεία τα εξής:
Περιοχή Τζουμέρκων Ιωαννίνων : 83 %
Νομός : 54,1 %
Περιφέρεια : 14,1%
Ελλάδα : 40 %
- Την δεύτερη σε ποσοστό κατηγορία κάλυψης γης την εμφανίζουν οι **δάση** με το μικρό ποσοστό 8,7 %. Συγκριτικά:
Περιοχή Τζουμέρκων Ιωαννίνων : 8,7 %
Νομός : 30 %
Περιφέρεια : 26,2 %
Ελλάδα : 22 %
- Οι **καλλιεργούμενες** εκτάσεις μαζί με τις **αγροναπαύσεις** είναι μόνο το 3,4 % ενώ:
Περιοχή Τζουμέρκων Ιωαννίνων : 3,4 %
Νομός : 9 %
Περιφέρεια : 14,1 %
Ελλάδα : 30 %

Οι βοσκότοποι, εξαιτίας των εδαφικών και κλιματολογικών συνθηκών, μπορούν να χαρακτηριστούν ορεινοί και χαμηλής αποδοτικότητας, αποτελούν όμως ένα πολύ σημαντικό φυσικό πόρο για την οικονομία της περιοχής, εξαιτίας της κτηνοτροφικής απασχόλησης των κατοίκων. Βέβαιο το εκπληκτικά μεγάλο ποσοστό συμμετοχής τους στην κατανομή των χρήσεων γης μας προϋποθέτει για την **μονοσήμαντη δομή** του παραγωγικού συστήματος και για τα ενδεχόμενα προβλήματα που προκύπτουν. Οι οικισμοί και οι υπόλοιπες χρήσεις καταλαμβάνουν μικρό ποσοστό (0,9% και 3,6% αντίστοιχα) της έκτασης και βρίσκονται στα ίδια περίπου επίπεδα με τα αντίστοιχα ποσοστά του Νομού.

Οι εκτάσεις που καταλαμβάνουν όλες οι κατηγορίες των χρήσεων γης έχουν παραμείνει διαχρονικά σταθερές, τόσο στο σύνολο της περιοχής όσο και στο σύνολο του Νομού.

Οι βασικές κατηγορίες χρήσεων γης φαίνονται στον παρακάτω πίνακα, ενώ στο παράρτημα υπάρχει πίνακας των κατηγοριών χρήσεων γης για όλα τα Δ.Δ. της περιοχής Τζουμέρκων Ιωαννίνων.

Πίνακας 37 : Χρήσεις γης περιοχής Τζουμέρκων Ιωαννίνων*								
Δήμοι και Κοινότητες	Σύνολο εκτάσεων (χιλ. στρ.)	Καλλιεργούμενες και αγροαπαύσεις	Βοσκότοποι		Δάση	Καλυπτόμενες από νερά	Οικισμοί	Άλλες εκτάσεις
			Δημοτικοί ή κοινοτικοί	Ιδιωτικοί και άλλοι				
Δ. Πραμάντων	69,1	2,5	46,0	14,0	5,3	0,3	0,6	0,4
Δ. Τζουμέρκων	73,9	4,5	25,9	29,1	10,9	0,7	1,0	1,8
Κ. Βαθυπέδου	10,1	0,2	8,0	0,2	0,5	0,0	0,2	1,0
Κ. Καλαριτών	40,0	0,6	32,1	1,0	3,0	0,1	0,2	3,0
Κ. Ματσουκίου	35,4	0,9	31,2	0,4	2,7	0,1	0,1	0,0
Κ. Σιράκου	29,3	0,0	25,8	0,3	0,1	0,1	0,1	3,0
Σύνολο	257,8	8,7	169,0	45,0	22,5	1,3	2,2	9,2
Γενικό Σύνολο	257,8	8,7	214,0		22,5	1,3	2,2	9,2

* Η έκταση είναι σε χιλιάδες στρέμματα

Πηγή : Ε.Σ.Υ.Ε. , 1991

"Προσέγγιση των αιτιών
διαφοροποίησης βαθμού
ανάπτυξης των ορεινών
περιοχών στα πλαίσια
του Ν.Ιωαννίνων.
Η περίπτωση των
περιοχών Ζαγορίου,
Μετσόβου και Τζουμέρκων "

ΦΟΙΤΗΤΗΣ:
ΜΠΙΡΜΠΟΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ

ΧΑΡΤΗΣ 17 : ΚΑΛΥΨΕΙΣ ΓΗΣ ΣΤΑ ΤΖΟΥΜΕΡΚΑ

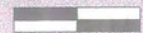

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

- Ποτάμια
- Κατ. Δήμοι
- Χώροι εξόρυξης ορυκτών
- Χώροι απόρριψης απορριμμάτων
- Χώροι οικοδόμησης
- Εγκαταστάσεις αθλητισμού και αναψυχής
- Μη αρδύσιμη αρδύσιμη γη
- Μόνιμα αρδευόμενη γη
- Αμπελώνες
- Οποροφόρα δένδρα
- Λιβάδια
- Ετήσιες καλλιέργειες
- Σύνθετα συστήματα καλλιέργειας
- Γεωργική γη φυσικής βλάστησης
- Αγροτικές δασικές περιοχές
- Δάσος πλατυφύλλων
- Δάσος κωνοφόρων
- Μικτό δάσος
- Φυσικοί βοσκότοποι
- Θάμνοι και χερσότοποι
- Σκληροφυλλική βλάστηση
- Μεταρπικές δασώδεις θαμνώδεις εκτάσεις
- Εκτάσεις άρπης βλάστησης
- Συλλογές υδάτων

Βόλος, Φεβρουάριος 2003

2 0 2Km

4.4. ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ

4.4.1. Διοικητική οργάνωση.

Τα χωριά στην περιοχή Τζουμέρκων κατά την περίοδο της τουρκοκρατίας είχαν μια ημιαυτόνομη διοικητική οργάνωση, η οποία ελεγχόταν από τον Αλή Πασά. Βέβαια, κάποια από τα χωριά της περιοχής (τα οποία λεγόταν "Κεφαλοχώρια, όπως το Σιράκο, οι Καλαριίτες και το Ματσούκι), είχαν διακηρυχθεί ελεύθερα, όπως είδαμε στην ιστορική αναδρομή, και απολάμβαναν μεγαλύτερου βαθμού αυτοδιοίκηση, με λιγότερη συμμετοχή των Τούρκων. Τα καθήκοντα της διοίκησης και της τήρησης των διαφόρων μορφών ζητημάτων δικαίου τα ασκούσε σε κάθε χωριό ένα τοπικό συμβούλιο "δημογερόντων".

Αργότερα, με την ενσωμάτωση της περιοχής στο ελληνικό κράτος, το 1882 ιδρύθηκε το "Επαρχείο Τζουμέρκων" και λειτούργησε μέχρι το 1891, όπου και καταργήθηκε. Μετά το 1891 ανασυστήθηκε δύο φορές, το 1899 και το 1909, χωρίς όμως ουσιαστική δυνατότητα διοίκησης, και ανασυγχωνεύθηκε στην επαρχία Άρτας. Το επαρχείο στελεχώνονταν από τον έπαρχο και τον γραμματέα, που ήταν συνήθως πρόσωπα πολιτικά⁴.

4.4.2. Κοινωνική δομή και οι αξίες της.

Το σύνολο των κατοίκων της περιοχής είχε σαν κύρια ενασχόληση την νομαδική κτηνοτροφία. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα την συνεχή μετακίνηση του πληθυσμού, που ένα μεγάλο μέρος του το αποτελούσαν και Σαρακατσάνοι, προς και από την Θεσσαλία.

Δεν υπήρχε έντονος κοινωνικός διαχωρισμός. Επίσης η κοινωνία ήταν συντηρητική και δεν ανεχόταν διαφοροποιήσεις ως προς την κοινωνική συμπεριφορά, τα ήθη και τα έθιμα. Τέλος, η δομή της οικογένειας ήταν πατριαρχική, ενώ οι γυναίκες δούλευαν στα χωράφια και στα σπίτια ασχολούταν με την οικοτεχνία.

⁴ Σιώτος Ε. , "Αναζήτηση βιώσιμων χωροεδαφικών ενοτήτων για την διαχείριση και ανάπτυξη των ορεινών περιοχών. Το παράδειγμα των Τζουμέρκων" , Διπλωματική εργασία, Βόλος, 2000, σελ. 72.

4.4.3. Πληθυσμιακή εξέλιξη.

Ο πληθυσμός της περιοχής Τζουμέρκων Ιωαννίνων ιστορικά δεν ήταν ποτέ σταθερός, αντίθετα παρουσίαζε πολλές διακυμάνσεις οι οποίες οφείλονται σε μια σειρά οικονομικών, κοινωνικών και ιστορικών παραγόντων. Η πληθυσμιακή εξέλιξη της περιοχής φαίνεται παρακάτω (ενώ στο παράρτημα υπάρχει πίνακας με την εξέλιξη του πληθυσμού αναλυτικά ανά Ο.Τ.Α.):

Πίνακας 38 : Εξέλιξη του πληθυσμού της περιοχής Τζουμέρκων Ιωαννίνων								
	1928	1940	1951	1961	1971	1981	1991	2001
Δ. Πραμάντων	3790	4705	3424	3292	2447	2006	1790	2194
Δ. Τζουμέρκων	2232	2949	2878	3309	2753	2933	2231	1228
Κ. Βαθυπέδου	181	315	119	114	35	62	66	100
Κ. Καλαριτών	482	1049	363	357	268	231	156	223
Κ. Μασσουκίου	406	739	253	310	257	354	232	543
Κ. Σιράκου	244	1388	47	18	11	77	141	273
Σύνολο	7335	11145	7084	7400	5771	5663	4818	4561
Μεταβολή %		51,94	-36,44	4,46	-22,01	-1,87	-18,49	-1,19
		1928-40	40-51	51-61	61-71	71-81	81-91	91-2001

Πηγή : Ε.Σ.Υ.Ε.

Όπως φαίνεται στο γράφημα που προηγήθηκε, στην απογραφή του 1940 ο πληθυσμός της περιοχής είναι εμφανώς αυξημένος (αύξηση της τάξης του 51,94%), γεγονός το οποίο οφείλεται στην κάποια καλυτέρευση των συνθηκών διαβίωσης (μεταπολεμικά), αλλά κυρίως οφείλεται στην πολιτογράφηση των Σαρακατσαναίων το 1939, ως δημοτών πλέον της περιοχής. Το 1940 έχουμε την μεγαλύτερη τιμή του πληθυσμού για την περίοδο 1928 - 2001 (11.145 κάτοικοι). Η μεγάλη μείωση του πληθυσμού η οποία σημειώνεται την δεκαετία 1940 -1950 (της τάξεως -36,44%) οφείλεται στην αναγκαστική εγκατάλειψη των χωριών εξαιτίας των δυσμενών ιστορικών συνθηκών που ίσχυαν (Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος, εμφύλιος πόλεμος). Έπειτα (1951 - 1961) παρατηρείται μια κάποια επιστροφή των κατοίκων στους τόπους καταγωγής τους, με αποτέλεσμα την αύξηση του πληθυσμού της περιοχής, όπως φαίνεται και στην απογραφή του 1961.

Η περίοδος που ακολουθεί (1961-1971) χαρακτηρίζεται από το έντονο μεταναστευτικό ρεύμα (προς τις χώρες του εξωτερικού, όσο και προς τα μεγάλα αστικά κέντρα της χώρας) που επικράτησε σε ολόκληρη τη χώρα και ιδιαίτερα στις ορεινές περιοχές. Οι φυσικές δυσκολίες των ορεινών περιοχών, οι παραγωγικές δομές στον πρωτογενή τομέα, καθώς και οι κρατικές πολιτικές αξιοποίησης ζωνών, που εστιάστηκαν στις κοιλάδες και τις πεδινές περιοχές, οδήγησαν στην μεγάλη αγροτική έξοδο προς το εξωτερικό και τα αστικά κέντρα. Έτσι για την περίοδο αυτή έχουμε μείωση του πληθυσμού των Τζουμέρκων Ιωαννίνων κατά 22,01%. Αυτή η μείωση του πληθυσμού της περιοχής συνεχίζεται και το επόμενο διάστημα (1981 - 2001), καταδεικνύοντας το σοβαρό πρόβλημα και τις αρνητικές τάσεις της περιοχής.

Όμως εδώ θα πρέπει να καταστήσουμε σαφές κάτι πολύ σημαντικό, το οποίο επιβεβαιώνουν και οι τοπικοί φορείς και οι διάφορες μελέτες και έρευνες που έγιναν στην περιοχή και στην συγκεκριμένη περιοχή εμφανίζεται σε **πολύ μεγάλο βαθμό**, σε αντίθεση με τις περιοχές που αναλύσαμε στα προηγούμενα κεφάλαια. Μια πιο λεπτομερής διερεύνηση αποκαλύπτει πως οι επίσημες στατιστικές είναι παραπλανητικές και **υπερεκτιμούν τον πληθυσμό στην περιοχή**. Έρχονται σε αντίθεση με τα πληθυσμιακά στοιχεία που συλλέχθηκαν από διάφορες έρευνες πεδίου που έγιναν στην περιοχή. Ο λόγος για αυτές τις αποκλίσεις μεταξύ των επίσημων στατιστικών απογραφής και της πραγματικής κατάστασης είναι μέρος μιας αρκετά γνώριμης συνήθειας πολλών ανθρώπων στην Ελλάδα να πηγαίνουν στον τόπο γέννησης τους κατά την διάρκεια της απογραφής με σκοπό να καταγραφούν εκεί. Πρόκειται συνήθως για τους "αγροτικούς μετανάστες" που έχουν εγκατασταθεί σε αστικά κέντρα, αλλά που γυρνάνε πίσω στα χωριά τους κατά τη διάρκεια της απογραφής με σκοπό να διογκώσουν το επίσημο μέγεθος του πληθυσμού. Με αυτόν τον τρόπο η Κοινότητα τους κερδίζει σε χρηματοοικονομικούς πόρους, μέσω κρατικών επιχορηγήσεων, οι οποίες αποτελούν και την μόνη πηγή εισοδήματος για

τις περισσότερες Κοινότητες, υπολογιζόμενη σε συγκεκριμένο χρηματικό ποσό ανά κάτοικο. Παράλληλα, αυτά τα άτομα καταγράφονται και ψηφίζουν στις Κοινότητες τους στις Δημοτικές και Κυβερνητικές εκλογές.

Από στοιχεία των τοπικών φορέων αυτό εύκολα αποδεικνύεται. Ακολουθεί πίνακας του χειμερινού πληθυσμού στην περιοχή το έτος 1999 :

Πίνακας 39 : Χειμερινός πληθυσμός της περιοχής Τζουμέρκων Ιωαννίνων το έτος 1999	
	Έτος 1999
Δ. Πραμάντων	732
Δ. Τζουμέρκων	586
Κ. Βαθυπέδου	4
Κ. Καλαριτών	23
Κ. Ματσουκίου	87
Κ. Σιράκου	11
Σύνολο	1443

Πηγή : Έρευνα ερωτηματολογίων Τοπικών Αυτοδιοικήσεων.

Παρόλο που και η έρευνα αυτή μπορεί να περιέχει κάποια σφάλματα, ωστόσο δείχνει πολύ έντονα τον μεγάλο βαθμό με τον οποίο εμφανίζεται στην περιοχή το προαναφερθέν αρνητικό φαινόμενο, μιας και για παράδειγμα ο χειμερινός πληθυσμός του 1999 είναι κατά τρεις φορές μικρότερος από τον πληθυσμό που απογράφηκε κατά την απογραφή της Ε.Σ.Υ.Ε. το 2001.

4.4.4. Δημογραφικά χαρακτηριστικά

4.4.4.1. Ηλικιακή κατανομή.

Σε πίνακα του παραρτήματος υπάρχει αναλυτικά η ηλικιακή κατανομή , με βάση την απογραφή της Ε.Σ.Υ.Ε. του 1991, για κάθε κοινότητα. Στο σύνολο της περιοχής Τζουμέρκων Ιωαννίνων έχουμε τα εξής:

"Προσέγγιση των αιτιών
διαφοροποίησης βαθμού
ανάπτυξης των ορεινών
περιοχών στα πλαίσια
του Ν. Ιωαννίνων.
Η περίπτωση των
περιοχών Ζαγορίου,
Μετσόβου και Τζουμέρκων "

ΦΟΙΤΗΤΗΣ:
ΜΠΙΡΜΠΟΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ

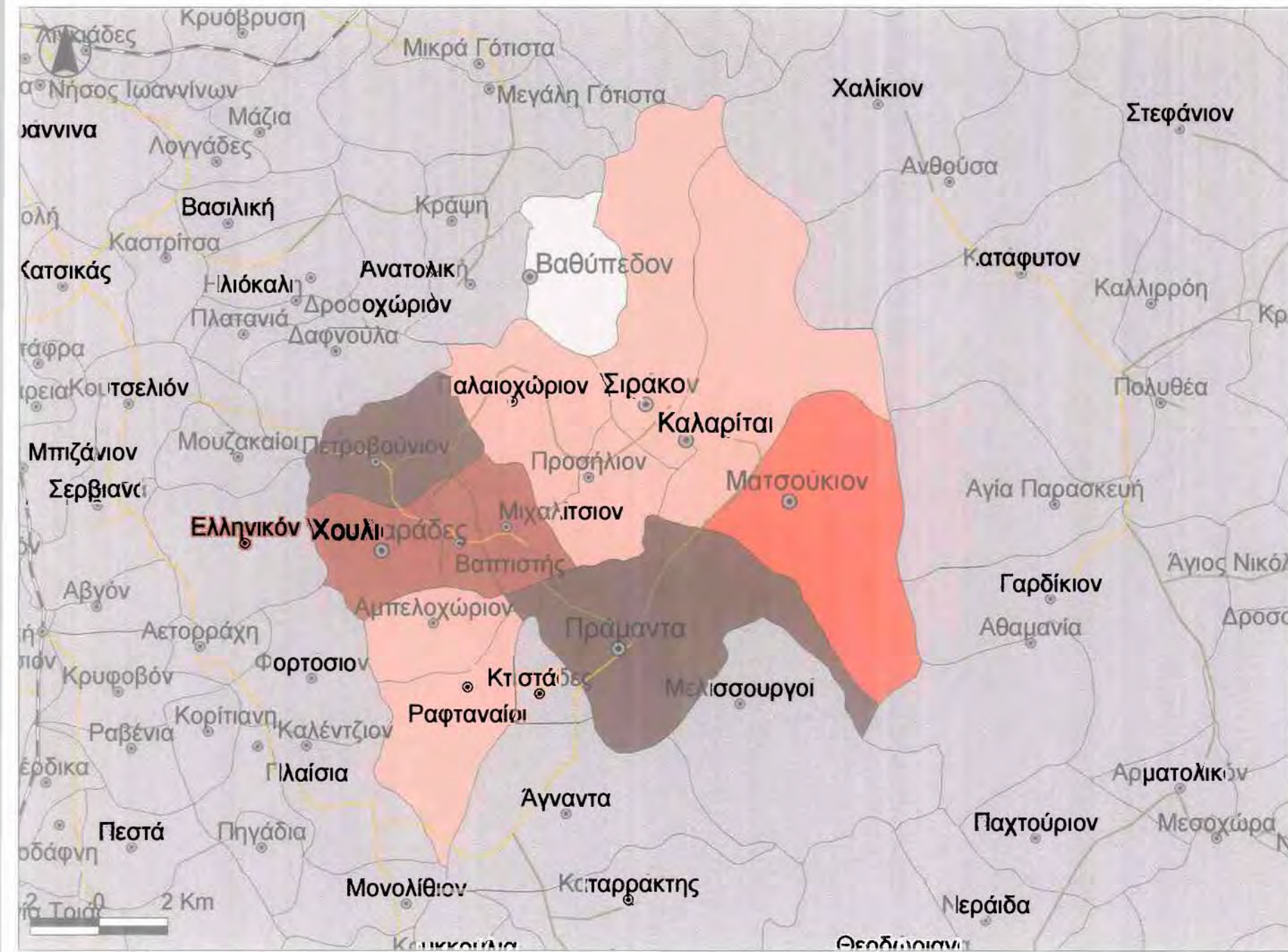
ΧΑΡΤΗΣ 18 :
ΠΛΗΘΥΣΜΙΑΚΗ ΚΑΤΑΝΟΜΗ
ΤΖΟΥΜΕΡΚΩΝ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

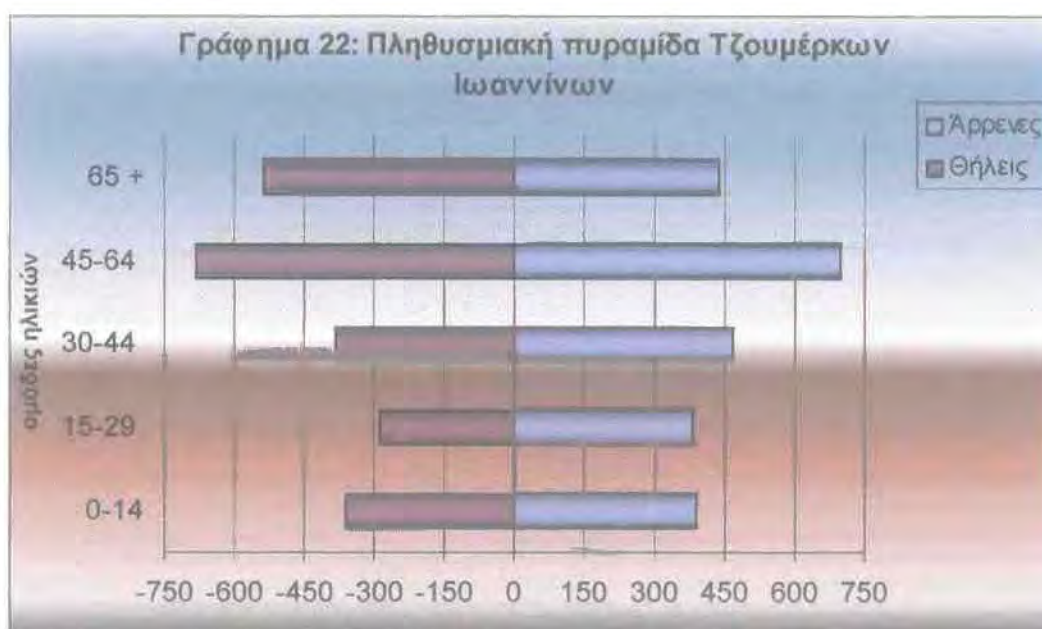
- όρια ΟΤΑ
- ⊙ έδρες κατ. Δήμων
- ⊙ οικισμοί
- εθνική οδός
- επαρχιακή οδός
- αγροτικός δρόμος
- πληθυσμός 2001 (Δ.Δ.) :
- 0 - 70
- 70 - 160
- 160 - 240
- 240 - 350
- 350 +

Βόλος, Φεβρουάριος 2003

Πίνακας 40 : Ηλικιακή κατάταξη πληθυσμού περιοχής Τζουμέρκων Ιωαννίνων										
	Άρρενες					Θήλειες				
	0-14	15-29	30-44	45-64	65 +	0-14	15-29	30-44	45-64	65 +
Δ. Πραμάντων	150	160	170	263	177	149	123	129	276	193
Δ. Τζουμέρκων	178	175	215	341	217	165	122	199	331	288
Κ. Βαθυπέδου	9	6	8	6	4	8	8	7	5	5
Κ. Καλαριτών	13	6	25	22	12	14	9	13	21	21
Κ. Ματσουκίου	23	22	27	30	18	20	20	16	32	24
Κ. Σιράκου	15	11	23	37	7	6	6	16	17	3
Σύνολο	388	380	468	699	435	362	288	380	682	534

Πηγή : Ε.Σ.Υ.Ε. , 1991

Από τον παραπάνω πίνακα και γράφημα συμπεραίνουμε ότι :

- Ο πληθυσμός της περιοχής είναι γερασμένος. Το ποσοστό του πληθυσμού που είναι σε ηλικία άνω των 45 ετών είναι 50,91%, γεγονός το οποίο αποτελεί πρόβλημα για την δημογραφική εξέλιξη της περιοχής, καθώς ο πληθυσμός γηράσκει, ενώ η απουσία των αναπαραγωγικών ηλικιών είναι αισθητή, σύμφωνα με τον παραπάνω πίνακα.
- Το ποσοστό του νέου πληθυσμού (0-14 ετών και 15-29 ετών) της περιοχής είναι μικρό, 30,71%, ειδικά της ομάδας 15-29 ετών (14,47%) , η οποία ανήκει και στον ενεργό πληθυσμό.
- Ο δείκτης νεανικότητας (δείκτης νεανικότητας=[(0-14) ετών / (65+) ετών]*100), είναι χαμηλός, και ίσος με 77,39%.

- Ο δείκτης γήρανσης (δείκτης γήρανσης= $[(65+) \text{ ετών} / (0-14) \text{ ετών}] * 100$), είναι υψηλός, και ίσος με 129,2%, ένδειξη της γήρανσης και της έλλειψης ατόμων νεαρής ηλικίας.
- Ο δείκτης αναλογίας των φύλων στον πληθυσμό των αναπαραγωγικών ηλικιών (15-45 ετών) δίνει μια ένδειξη της δυνατότητας ενός κοινωνικού συνόλου να δημιουργήσει νέα ζεύγη και μέλη. Συγκεκριμένα αυτός ο δείκτης (δείκτης αναλογίας φύλων = $(\text{γυναίκες} / \text{άνδρες}) * 100$) είναι 78,77%, και οφείλεται στον μεγάλο αριθμό ανδρών στις συγκεκριμένες κατηγορίες ηλικιών έναντι των γυναικών.
- Ο δείκτης εξάρτησης φανερώνει πόσοι συντηρούμενοι (παιδες και γέροντες) αντιστοιχούν σε εκατό άτομα ενεργού πληθυσμού. Δηλαδή μας δείχνει το βάρος που φέρνει ο ενεργός πληθυσμός σε μία δεδομένη στιγμή. Όσο υψηλότερος είναι ο δείκτης, τόσο μεγαλύτερο το βάρος που φέρνει ο ενεργός πληθυσμός. Για την περιοχή Τζουμέρκων ο δείκτης εξάρτησης (δείκτης εξάρτησης = $[(0-14)+(65+)\text{ετών} / (15-64)\text{ετών}] * 100$) είναι υψηλός (59,33%), και σημαίνει ότι ο πληθυσμός δεν έχει σχετικά αυξημένη δυνατότητα αποταμίευσης και επομένως επένδυσης, κάτι που θεωρείται ότι αποτελεί ένδειξη μη ικανοποιητικής προοπτικής για την ανάπτυξη του τόπου.

Όμως σύμφωνα με το πληθυσμιακό φαινόμενο και τα πραγματικά του μεγέθη, που αναλύσαμε πριν, οι ήδη κακοί δημογραφικοί δείκτες στην ουσία είναι **πολύ πιο δυσμενείς** και καταδεικνύουν το τεράστιο δημογραφικό πρόβλημα της περιοχής.

4.4.4.2. Επίπεδο εκπαίδευσης.

Το επίπεδο εκπαίδευσης του πληθυσμού της περιοχής των Τζουμέρκων Ιωαννίνων δεν μπορεί να θεωρηθεί ικανοποιητικό, αφού το 51,1% είναι απόφοιτοι στοιχειώδους εκπαίδευσης. Ιδιαίτερα λυπηρό είναι το γεγονός ότι το ποσοστό των αγραμμάτων είναι 12,7%, ενώ των αποφοίτων Ανώτερης και Ανώτατης εκπαίδευσης φτάνει μόλις το 0,3% και 3,4% αντίστοιχα.

Στον παρακάτω πίνακα φαίνεται το επίπεδο εκπαίδευσης του πληθυσμού (ενώ στο παράρτημα υπάρχει αναλυτικός πίνακας του επιπέδου εκπαίδευσης ανά Ο.Τ.Α.) :

Πίνακας 41 : Επίπεδο Εκπαίδευσης στα Τζουμέρκα Ιωαννίνων

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Δ. Πραμάντων	1603	3	59	15	8	24	190	120	675	292	217
Δ. Τζουμέρκων	2037	2	59	12	4	10	112	128	1153	314	243
Κ. Βαθυπέδου	54	0	1	1	0	0	3	4	41	4	0
Κ. Καλαριτών	141	0	4	1	0	2	4	4	65	26	35
Κ. Ματσουκίου	200	0	5	2	0	1	8	13	122	26	23
Κ. Σιράκου	130	0	12	2	0	3	8	10	73	12	10
Σύνολο	4165	5	140	33	12	40	325	279	2129	674	528
Ποσοστό %		0,1%	3,4%	0,8%	0,3%	1,0%	7,8%	6,7%	51,1%	16,2%	12,7%

(1) : Σύνολο

(2) : Μεταπτυχιακό

(3) : Πτυχιούχοι Ανωτάτων Σχολών

(4) : Πτυχιούχοι ΤΕΙ (ΚΑΤΕ, ΚΑΤΕΕ)

(5) : Πτυχιούχοι Ανωτέρων Σχολών

(6) : Φοιτούν σε Ανωτάτη, ΤΕΙ, ή Ανωτέρα Σχολή

(7) : Απόφοιτοι Μέσης Εκπαίδευσης

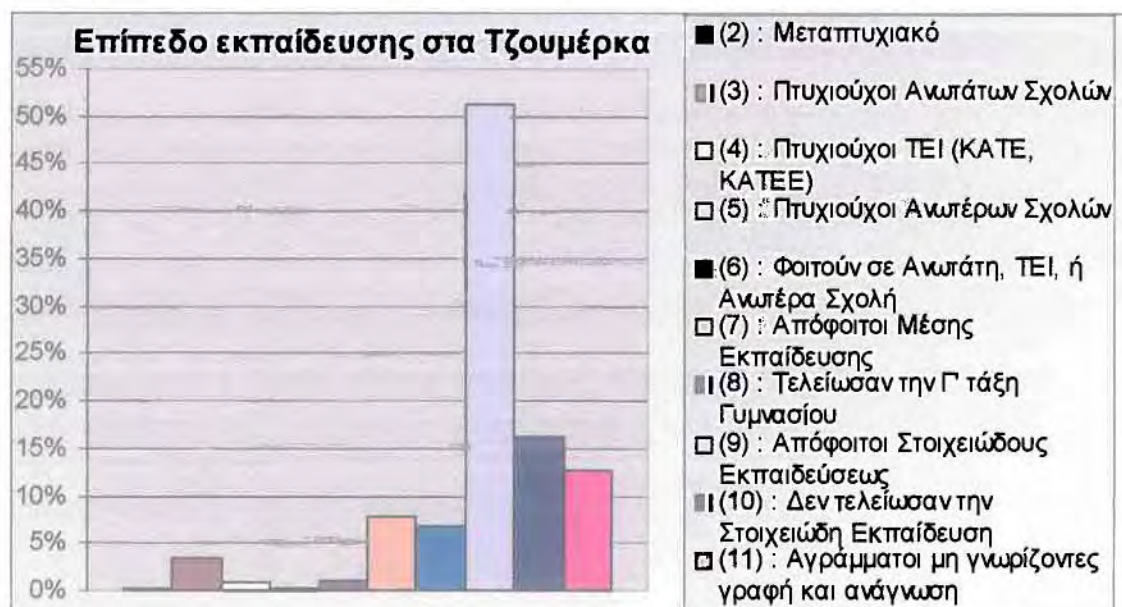
(8) : Τελείωσαν την Γ τάξη Γυμνασίου

(9) : Απόφοιτοι Στοιχειώδους Εκπαιδύσεως

(10) : Δεν τελείωσαν την Στοιχειώδη Εκπαίδευση

(11) : Αγράμματοι μη γνωρίζοντες γραφή και ανάγνωση

Πηγή Ε.Σ.Υ.Ε. , 1991.

Γράφημα 23 : Επίπεδο εκπαίδευσης στα Τζουμέρκα Ιωαννίνων

4.4.5. Κοινωνικά προβλήματα.

Μετανάστευση

Ένα εμφανές κοινωνικό πρόβλημα της περιοχής, όπως έχουμε ήδη προαναφέρει είναι η μετανάστευση του πληθυσμού, που οδήγησε στην ερήμωση μερικών χωριών και την μετατροπή τους σε πόλεις φαντάσματα κατά τη διάρκεια του χειμώνα. Σε άλλα χωριά, οι περισσότερες από τις νέες οικογένειες έχουν φύγει, όπως φαίνεται και από τον αριθμό των παιδιών στην πληθυσμιακή κατανομή. Επίσης η εντυπωσιακή αλλαγή στα πληθυσμιακά μεγέθη, την οποία τα περισσότερα χωριά βιώνουν μεταξύ καλοκαιριού και χειμώνα, δημιουργεί την αίσθηση εποχικής κοινότητας, η συνοχή της οποίας μπορεί να τεθεί σε σημαντικό βαθμό υπό αμφισβήτηση.

Απομόνωση

Ένα άλλο κοινωνικό πρόβλημα της περιοχής οφείλεται στην γεωγραφική της απομόνωση από τα αστικά κέντρα και την έλλειψη παροχής κοινωνικών και άλλων υπηρεσιών, όσον αφορά την εκπαίδευση, την υγεία και τη δημόσια διοίκηση και τις καλλιτεχνικές και ψυχαγωγικές εξυπηρετήσεις. Η πρόσβαση σε τέτοιες υπηρεσίες και εξυπηρετήσεις μπορεί να επιτευχθεί, μόνο μέσω μετακινήσεων προς την πόλη των Ιωαννίνων, που απέχουν μία με δύο ώρες. Αυτό το γεγονός αποτελεί σημαντικό πρόβλημα, σε σχέση με τον απαιτούμενο χρόνο, το κόστος και τον κόπο, ιδιαίτερα το χειμώνα όταν το ταξίδι είναι πιο δύσκολο και κάποιοι οικισμοί είναι αποκλεισμένοι από το χιόνι. Επιπλέον, για τους οικισμούς με πολύ μικρό χειμερινό πληθυσμό, με κυρίως ηλικιωμένους, συνταξιούχους κατοίκους, η απομόνωση μπορεί να προκαλέσει κατάθλιψη.

4.5. ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ

4.5.1. Δομή παραγωγικού συστήματος.

Σχετικά με την δομή του παραγωγικού συστήματος στα Τζουμέρκα Ιωαννίνων μία πρώτη εικόνα μας δίνεται από τον παρακάτω πίνακα, ενώ στο παράρτημα υπάρχει ο αντίστοιχος πίνακας αναλυτικά για κάθε Ο.Τ.Α. της περιοχής.

ΟΤΑ	1	Ομάδες κλάδων οικονομικής δραστηριότητας										
		Πρωτογενής τομέας		Δευτερογενής τομέας			Τριτογενής τομέας					
		2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Δ. Πραμάντων	604	91	0	27	4	146	102	47	2	150	22	13
Δ. Τζουμέρκων	834	277	1	57	3	207	63	32	6	132	37	19
Κ. Βαθυπέδου	22	4	0	2	0	8	3	1	0	3	1	0
Κ. Καλαριτών	63	25	0	7	0	10	6	0	0	13	0	2
Κ. Μασσουκίου	85	26	0	20	2	14	9	2	0	9	3	0
Κ. Σιράκου	71	21	0	8	0	6	7	10	1	16	1	1
Σύνολο	1679	444	1	121	9	391	190	92	9	323	64	35
		445		521			614					
Ποσοστό (Τζουμέρκα)		26,4%	0,1%	7,2%	0,5%	23,3%	11,3%	5,5%	0,5%	19,2%	3,8%	2,1%
		26,5%		31,0%			36,6%				3,8%	2,1%
Ποσοστό (Νομός)		34,3%	0,7%	10,4%	0,6%	12,2%	11,4%	4,1%	0,6%	15,3%	5,5%	5,1%
		34,9%		23,2%			31,4%				5,5%	5,1%
(1) : Σύνολο												
(2) : Γεωργία, κτηνοτροφία, δασοκομία, θήρα και αλιεία												
(3) : Ορυχεία και λατομεία												
(4) : Μεταποίηση												
(5) : Παροχή ηλεκτρικού ρεύματος, φυσικού αερίου και νερού												
(6) : Κατασκευές												
(7) : Εμπόριο, ξενοδοχεία και εστιατόρια												
(8) : Μεταφορές, αποθήκευση και επικοινωνίες												
(9) : Ενδιάμεσοι χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί												
(10) : Λοιπές υπηρεσίες												
(11) : Νέοι άνεργοι												
(12) : Δεν δήλωσαν κλάδο οικονομικής δραστηριότητας												

Πηγή : Ε.Σ.Υ.Ε. , 1991

Από τα παραπάνω βλέπουμε την δομή του παραγωγικού συστήματος της περιοχής Τζουμέρκων Ιωαννίνων, σύμφωνα με τα στοιχεία της Ε.Σ.Υ.Ε. κατά την απογραφή του 1991. Όμως η δομή του παραγωγικού συστήματος **δεν είναι αυτή**.

Τα επίσημα μεγέθη δίνουν μια παραπλανητική εικόνα, με την απασχόληση στον τριτογενή και στον δευτερογενή τομέα να είναι καθαρά υπερεκτιμημένη. Αυτό οφείλεται στις ελλείψεις της απογραφής πληθυσμού που ήδη έχουν περιγραφεί. Οι μη μόνιμοι κάτοικοι, που έρχονται στα χωριά τους για να καταμετρηθούν για την απογραφή, είναι πιθανόν να εμπίπτουν σε αυτούς τους δύο τομείς, ως αστικοί πληθυσμοί, παρά στον πρωτογενή τομέα, ο οποίος συνεχίζει αναμφίβολα να αποτελεί την κυρίαρχη οικονομική δραστηριότητα της περιοχής, σε συντριπτικό ποσοστό μάλιστα. Σύμφωνα με τους τοπικούς φορείς και τις σχετικές έρευνες, ο δευτερογενής και τριτογενής τομέας εμφανίζουν ποσοστό 10-15% και ο πρωτογενής τομέας του παραγωγικού συστήματος περίπου 60%. Γίνεται σαφές πλέον από τα προλεγόμενα, ότι η περιοχή Τζουμέρκων Ιωαννίνων διαθέτει ένα γεωγραφικό χώρο - οικονομικό σύστημα το οποίο είναι ελάχιστα "ανοικτό" ως "ασφυκτικό".

4.5.1.1. Πρωτογενής τομέας.

Ο ορεινός χαρακτήρας της περιοχής καθορίζει σχεδόν μονοσήμαντα την πρωτογενή παραγωγική δραστηριότητα. Η κατανομή των χρήσεων γης δεν μας αφήνει κανένα περιθώριο να αμφισβητήσουμε τα βασικά μεγέθη των εκμεταλλεύσεων του πρωτογενή τομέα παραγωγής.

Γεωργία : Η χρησιμοποιούμενη έκταση για γεωργικές καλλιέργειες καταλαμβάνει το 3,4% της συνολικής έκτασης της περιοχής. Το ποσοστό αυτό είναι πολύ χαμηλό σε σχέση με το αντίστοιχο ποσοστό σε επίπεδο Νομού (10%) και Χώρας (30%). Η κατανομή των καλλιεργούμενων εκτάσεων ανά είδος καλλιέργειας είναι:

Πίνακας 43 : Ποσοστιαία (%) κατανομή καλλιεργούμενων εκτάσεων ανά είδος καλλιέργειας στα Τζουμέρκα Ιωαννίνων

ετήσιες	δενδρώδεις	άμπελοι	λοιπές
36,1	8,6	1,0	54,3

Πηγή : Ε.Σ.Υ.Ε. , 1995

Εδώ θα πρέπει να πούμε ότι η παραγωγή γεωργικών προϊόντων συγκεντρώνεται στο δυτικό τμήμα της περιοχής, ενώ στο Σιράκο, τους Καλαρίτες και το Ματσούκι η παραγωγή είναι μηδαμινή. Επίσης η παραγωγή στο μεγαλύτερο μέρος της είναι από κτηνοτροφικές καλλιέργειες.

Ο περιορισμένος αριθμός των συνολικά καλλιεργούμενων και καλλιεργήσιμων εκτάσεων καταδεικνύει ότι η γεωργία δεν αποτελεί ουσιαστικό παραγωγικό κλάδο για

την περιοχή και μπορεί να χαρακτηριστεί σαν συμπληρωματική δραστηριότητα που αποσκοπεί στην κάλυψη των ιδίων αναγκών των κατοίκων, συμπληρώνοντας έτσι το χαμηλό βασικό τους εισόδημα από τους άλλους πόρους.

Τέλος, δεν υπάρχει κανένα οργανωμένο δίκτυο πώλησης των διάφορων προϊόντων και αυτή γίνεται κατά κανόνα ατομικά και σε τοπικό επίπεδο.

Κτηνοτροφία : Παρά το ότι γνωρίζει σταθερή πτώση, η κτηνοτροφία είναι μια παραδοσιακή δραστηριότητα, η οποία για το μεγαλύτερο τμήμα της περιοχής αποτελεί την κυριότερη πηγή εισοδήματος.

Το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό της κτηνοτροφίας είναι ότι συνεχίζει να υφίσταται σε νομαδική ή ημινομαδική μορφή, κάτι που έχει σαν συνέπεια την κινητικότητα, όχι μόνο εντός των ορίων της περιοχής μελέτης, αλλά και σε άλλες ευρύτερες περιοχές. Οι μετακινήσεις, που από παράδοση γίνονταν είναι από τον Νομό Πρέβεζας και την Θεσσαλία, στις ενιαίες κτηνοτροφικές ζώνες των Τζουμέρκων και του Λάκμου. Με αυτά τα δεδομένα, καθίσταται σχεδόν αδύνατη η εκτίμηση του ζωικού κεφαλαίου που ανήκει στους κτηνοτρόφους της περιοχής και τα επίσημα στοιχεία υποτιμούν σε μεγάλο βαθμό την πραγματική κατάσταση. Τα επίσημα στοιχεία φαίνονται στον παρακάτω πίνακα:

Πίνακας 44 : Στοιχεία κτηνοτροφίας στα Τζουμέρκα Ιωαννίνων							
Ζωικό κεφαλαίο στην περιοχή Τζουμέρκων Ιωαννίνων (έτος 1991)							
Βοοειδή	Προβατοειδή	Αιγοειδή	Χοιροειδή	Ιπποειδή	Κουνέλια	Πουλερικά	Κυψέλες
1.061	9.263	7.013	10	180	99	314.042	513
Κτηνοτροφική παραγωγή* στην περιοχή Τζουμέρκων Ιωαννίνων (έτος 1994)							
Γάλα	Κρέας	Τυρί	Βούτυρο	Λίπος	Μαλλιά	Μέλι	Αυγά
766.100	1.743.873	102.650	710	0	29.560	3.420	22.283.200
* σε κιλά							

Πηγή : Ε.Σ.Υ.Ε.

Από τα στοιχεία του παραπάνω πίνακα βλέπουμε ότι

- Κυρίαρχη μορφή κτηνοτροφίας είναι η αιγοπροβατοτροφία
- Η βοοτροφία είναι σχετικά μεγάλη. Τα βοοειδή της περιοχής εκτρέφονται ελεύθερα και σπάνια σταυλίζονται.
- Η πτηνοτροφία είναι μια δραστηριότητα με εντονότατη παρουσία. Ο κύριος όγκος της βρίσκεται στις περιοχές που σχετίζονται στενά με το λεκανοπέδιο Ιωαννίνων. Υπάρχουν οι εξής πτηνοτροφικές μονάδες : 13 στον Βαππιστή, 39 στο

Πετροβούνι (εκ των οποίων οι 31 στην περιοχή Χαροκοπίου) και 4 μονάδες στους Χουλιαράδες.

Ο μεγαλύτερος όγκος της παραγόμενης ποσότητας γάλακτος διατίθεται στις δύο μεγάλες γαλακτοβιομηχανίες που υπάρχουν (ΔΩΔΩΝΗ και ΗΠΕΙΡΟΣ), ενώ το κρέας διατίθεται κατά κανόνα σε μεμονωμένους καταναλωτές και σε χονδρέμπορους.

Οι κτηνοτροφικοί συνεταιρισμοί της περιοχής είναι αυτοί των Καλαριτών, του Παλαιοχωρίου Σιράκου, του Σιράκου, των Πραμάντων και των Χουλιαράδων.

Φώτ. 46 : Κτηνοτροφική δραστηριότητα στο Σιράκο.

Ιχθυοκαλλιέργειες. Ανύπαρκτη δραστηριότητα στην περιοχή.

Δασοπονία. Τα δάση αποτελούν ένα μικρό τμήμα των εκτάσεων της περιοχής, μιας και η ποσοστιαία συμμετοχή τους στο σύνολο της έκτασης της περιοχής είναι μόνο 8,7%. Γενικά, οι δασοπονικές δραστηριότητες και η παραγωγή δασικών προϊόντων εμφανίζουν διακυμάνσεις από περιοχή σε περιοχή, ανάλογα με την ποικιλότητα που εμφανίζεται στα δασικά μοντέλα και στα δασοπονικά μοντέλα.

Οι δασικές εκτάσεις της περιοχής αποτελούνται από δάση φυλλοβόλων δρυών, αείφυλλων σκληρόφυλλων, παρόχθιων πλατάνων, οξυάς και ορεινών κωνοφόρων.

Η δασοπονική παραγωγική δραστηριότητα στην περιοχή είναι σχετικά μικρή και απλώς φαίνεται ότι καλύπτει τις ανάγκες των κατοίκων της περιοχής σε καυσόξυλα και τεχνική ξυλεία.

Τέλος, η περιοχή αντιμετωπίζει σχετικά με την εκμετάλλευση των δασών τα εξής προβλήματα:

- Δύσκολη και δαπανηρή κατασκευή πληρέστερου δασικού οδικού δικτύου, λόγω μορφολογίας και τοπογραφίας της περιοχής.

- Το καθεστώς ιδιοκτησίας των δασών (δημόσια, ιδιωτικά, εκκλησιαστικά, συνιδιόκτητα κλπ.)
- Έλλειψη εκμηχάνισης των εργασιών εκμετάλλευσης των δασών.
- Έλλειψη κινήτρων για τη δημιουργία παραγωγής δευτερογενών προϊόντων από ξύλο σε τοπικό επίπεδο, με αποτέλεσμα και την δύσκολη απορρόφηση των δασικών προϊόντων.
- Οι ανταγωνιστικές δραστηριότητες και συγκρούσεις χρήσεων γης, με κύρια δραστηριότητα την βόσκηση.

4.5.1.2. Δευτερογενής τομέας.

Στην περιοχή των Τζουμέρκων Ιωαννίνων ο δευτερογενής τομέας παραγωγής είναι σχεδόν ανύπαρκτος. Στην περιοχή η απασχόληση στον δευτερογενή τομέα φτάνει κατά προσέγγιση το 10 - 15%, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό σε επίπεδο Νομού είναι 23,2%.

Η οικονομική δραστηριότητα στην περιοχή στον συγκεκριμένο τομέα περιλαμβάνει τις κατασκευές και μικρές παραγωγικές επιχειρήσεις. Στις κατασκευές σημαντικότερος κλάδος της περιοχής είναι οι οικοδομικές εργασίες. Η ανοικοδόμηση συνίσταται κυρίως στην ανακαίνιση και στην επέκταση των υπάρχοντων κτιρίων και έχει αυξηθεί σε μικρό βαθμό (0,7 - 2%) μεταξύ των ετών 1993 - 1998⁵.

Οι μονάδες παραγωγής στον δευτερογενή τομέα στην περιοχή είναι μικρού μεγέθους, οικογενειακής μορφής και είναι οι παρακάτω:

- Μονάδες ειδών διατροφής : 4 στα Πράμαντα, και από 1 στους Καλαρίτες και στο Παλαιοχώρι Σιράκου.
- Βιοτεχνίες ξύλου : 1 στα Πράμαντα, 1 στο Ματσούκι και 1 στο Βαπτιστή.
- Για την κατασκευή μεταλλικών προϊόντων (πλην μηχανών και μεταφορικού υλικού, 2 μονάδες στα Πράμαντα.
- Ένα υφαντουργείο στα Πράμαντα
- Ένα τυροκομείο στους Καλαρίτες, που λειτουργεί όμως μόνο από τον Μάιο μέχρι τον Οκτώβριο.

⁵ Ο.Ο.Σ.Α. , "Εκθέσεις για τις αγροτικές περιοχές. Τα Τζουμέρκα (Ελλάδα). Αξιολόγηση και προτάσεις", Δεκέμβριος 2000, μέρος Ι, κεφ. 2, σελ. 36.

Λόγω του μικρού μεγέθους και του οικογενειακού χαρακτήρα των μονάδων της μεταποίησης, δεν αναμένονται σημαντικές μεταβολές. Αυξητικές τάσεις στο μέλλον ενδέχεται να παρουσιάσουν οι κλάδοι που είναι συνδεδεμένοι με την αναμενόμενη αύξηση του τουρισμού στην περιοχή, κυρίως με την παραγωγή παραδοσιακών προϊόντων.

4.5.1.3. Τριτογενής τομέας

Ο τριτογενής τομέας του παραγωγικού συστήματος στην περιοχή των Τζουμέρκων Ιωαννίνων δεν είναι ανεπτυγμένος. Το ποσοστό συμμετοχής του στην δομή του παραγωγικού συστήματος υπολογίζεται περίπου στο 15%, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό σε επίπεδο Νομού είναι 31,4%.

Ο τριτογενής τομέας εκπροσωπείται από τα καταστήματα που υπάρχουν σε όλες τις κοινότητες και είναι ατομικές επιχειρήσεις (καφενεία, παντοπωλεία και κάποια άλλα πανομοιότυπα καταστήματα στους μεγάλους οικισμούς), από ους υπαλλήλους διάφορων κατηγοριών, ενώ μικρό είναι το ποσοστό συμμετοχής του τουρισμού.

Τουρισμός

Ο τουρισμός είναι περισσότερο ένας δυνητικός παρά ένας πραγματικός παράγοντας ανάπτυξης στην περιοχή. Ο πλούτος πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς προσελκύει περισσότερο τον επισκέπτη που αναζητά μια ειδική μορφή τουρισμού, όπως η ανάβαση, η αναρρίχηση, η ορειβασία, το *rafting* ή αυτόν που απλώς απολαμβάνει την απομόνωση και το οικολογικό ενδιαφέρον των ψηλών βουνών, των φαραγγίων και των διαδοχικών ποταμών. Ωστόσο, αυτό το είδος τουρισμού μπορεί να φέρει μόνο περιορισμένο αριθμό επισκεπτών στην περιοχή.

Εκτός από αυτή τη μορφή του τουρισμού, ο κύριος όγκος των τουριστών στην περιοχή συνιστά μια ιδιαίτερη μορφή τουριστών: μέλη γηγενών οικογενειών που έχουν μεταναστεύσει από τα χωριά στα αστικά κέντρα, και που επιστρέφουν τα Χριστούγεννα, το Πάσχα και ιδιαίτερα το καλοκαίρι για τις διακοπές τους. Αυτό οφείλεται ως ένα βαθμό στην εθνική παράδοση για την διατήρηση των δεσμών με τον τόπο καταγωγής και σε ένα άλλο βαθμό αντανακλά την προσφορά δωρεάν φιλοξενίας στο χωριό από συγγενείς ή στο πατρικό σπίτι. Ένας μεγάλος αριθμός επισκεπτών παρατηρείται στην περιοχή το καλοκαίρι, με κορύφωση τον Αύγουστο.

Αυτοί οι επισκέπτες είναι πολύ πιο σημαντικοί για την τοπική οικονομία απ' ό τι η συνήθης μορφή των τουριστών. Συντηρούν, χρόνο με το χρόνο μια σταθερή μαζική εισροή εισοδήματος στα χωριά, η οποία, αν και διοχετεύεται στην περιοχή για περιορισμένο χρονικό διάστημα, συμβάλλει στην διατήρηση της ζωτικότητας των χωριών. Πολλοί από αυτούς τους παραθεριστές έχουν πατρικά σπίτια στα χωριά από όπου κατάγονται, τα οποία ανακαινίζουν και συντηρούν, βελτιώνοντας έτσι την ποιότητα του κτιριακού αποθέματος και το γενικότερο παρουσιαστικό των χωριών. Σε ορισμένες περιπτώσεις, αυτοί οι ιδιοκτήτες σπιτιών επιστρέφουν στα χωριά τους προσωρινά (στη διάρκεια τουριστικών περιόδων αιχμής), ή μόνιμα (π.χ. μετά τη συνταξιοδότηση) για να ασχοληθούν με κάποια επιχειρηματική δραστηριότητα σχετική με τον τουρισμό (π.χ. με την ενοικίαση δωματίων στα σπίτια τους ή με την λειτουργία ενός τοπικού καταστήματος ή ταβέρνας). Σε κάθε μια από τις δυο περιπτώσεις, ως επισκέπτες ή ως επιχειρηματίες, οι "αγροτικοί μετανάστες" που επιστρέφουν στην περιοχή αποτελούν μια σημαντική οικονομική δύναμη.

Η υπάρχουσα τουριστική υποδομή δείχνει το πόσο υποβαθμισμένος είναι ο τουρισμός στην περιοχή και κρίνεται ιδιαίτερα ανεπαρκής :

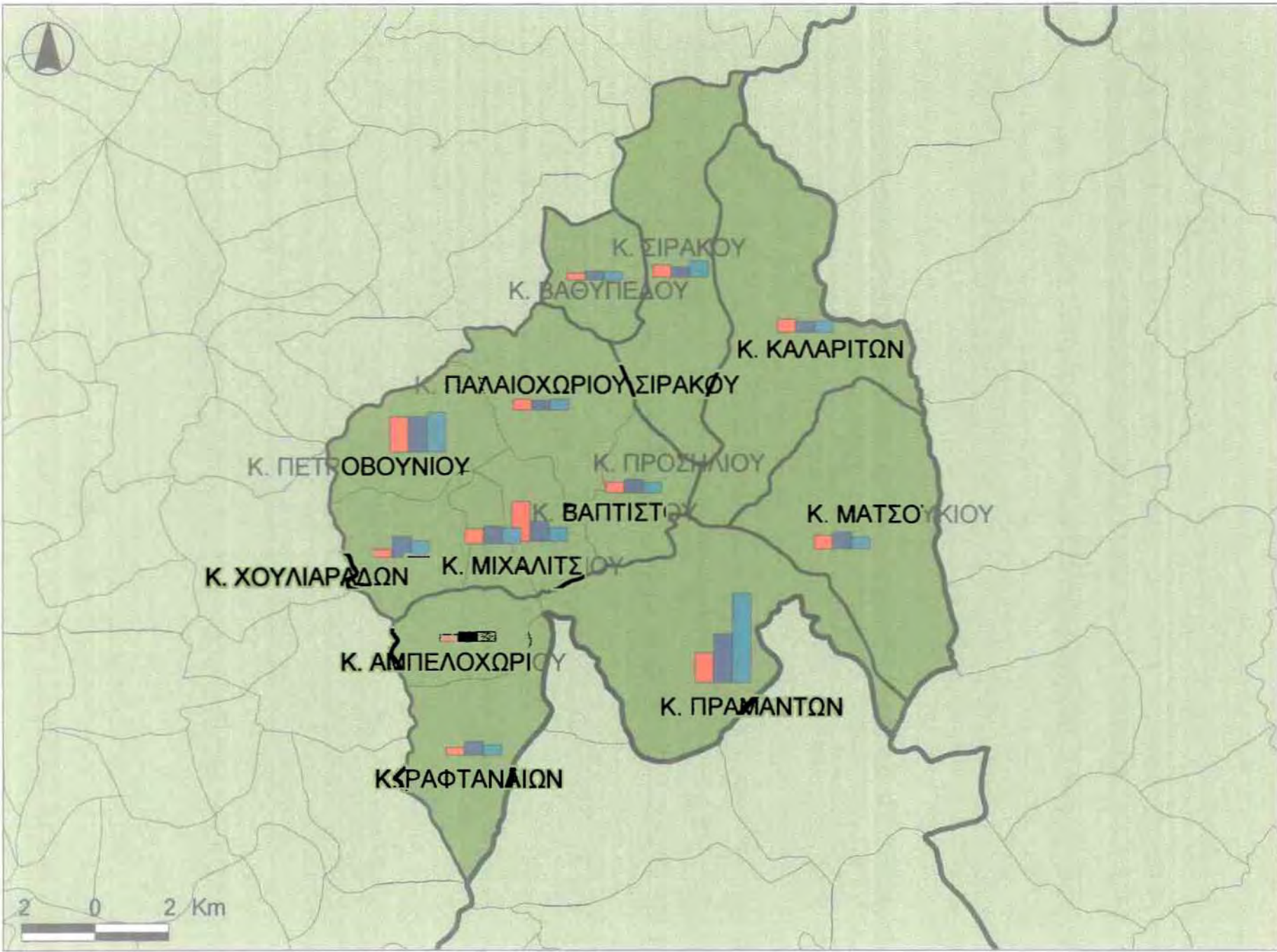
- 1 ξενοδοχείο στα Πράμαντα δυναμικότητας 20 δωματίων και 38 κλινών.
- 1 ξενώνας στους Καλαρίτες δυναμικότητας 20 κλινών.
- 1 ορεινό καταφύγιο στο βουνό Στρογγούλα στα Πράμαντα δυναμικότητας 30 κλινών.

Επίσης, ακόμη και αυτή η υποτυπώδη τουριστική υποδομή δεν χαρακτηρίζεται από σφαιρικότητα, αφού και η παροχή τροφής στους επισκέπτες δεν συμβαδίζει απόλυτα με την παροχή στέγης, πόσο δε και με άλλες δραστηριότητες. Σχετικά με τον τουρισμό περιπέτειας, η μοναδική δραστηριότητα στην περιοχή είναι κάποιες ενέργειες που διοργανώνει η ιδιωτική εταιρία Trekking Hellas στον Άραχθο, χωρίς αυτό να συμβάλλει καθαρά στην τοπική κοινωνία. Τέλος η μοναδική προσπάθεια προώθησης του τουρισμού στην περιοχή είναι μια διαδημοτική συνεργασία μεταξύ των Δήμων Πραμάντων, Τζουμέρκων, Κατσανοχωρίων και Παμβώτιδας για την ανάδειξη της χαράδρας του Άραχθου, η οποία έχει χρηματοδοτηθεί αρχικά με 200.000.000 δρχ.⁶

Όσον αφορά τον φυσιολατρικό τουρισμό ή τον τουρισμό περιπέτειας, τα Τζουμέρκα Ιωαννίνων αντιμετωπίζουν έναν αριθμό προβλημάτων που αποτελούν εμπόδιο στην ανάπτυξη τους:

⁶ Στοιχεία που μου παραχώρησαν προσωπικά σε προφορική συνέντευξη οι Δήμαρχοι Πραμάντων και Τζουμέρκων κ. Χ. Τσακξήρας και κ. Α. Βάσιος, αντίστοιχα.

- Οδική πρόσβαση: η δύσκολη κατάσταση όσον αφορά την οδική πρόσβαση στην περιοχή έχει ήδη προαναφερθεί. Αν και η κατάσταση και το μήκος του οδικού δικτύου έχει σχετικά βελτιωθεί μέσα στα τελευταία πέντε χρόνια, υπάρχουν ακόμη προβλήματα σχετικά με την πρόσβαση προς το πιο απομονωμένο από τα χωριά. Μάλιστα, προβλήματα προκύπτουν και από την έλλειψη διασύνδεσης των Τζουμέρκων με τους νέους αυτοκινητοδρόμους που σχεδιάστηκαν στην *Ήπειρο*.
- Ανταγωνιστές: η περιοχή των Τζουμέρκων ανταγωνίζεται στην προσέλκυση τουριστών με άλλες γειτονικές περιοχές, όπως το Ζαγόρι και το Μέτσοβο στην *Ήπειρο* (που συνορεύει με τα Τζουμέρκα, στα βόρεια), την ορεινή Ναυπακτία στην Αιτωλοακαρνανία, την Ευρυτανία και την ευρύτερη περιοχή της λίμνης Πλαστήρα. Ο πιο δυνατός ανταγωνιστής των Τζουμέρκων είναι το Ζαγόρι το οποίο παρόλο που βρίσκεται μιάμιση με δύο ώρες μακριά, προς το βορρά, έχει πιο εύκολη πρόσβαση και προσφέρει περισσότερα και καλύτερα καταλύματα στο σύνολο, και μάλιστα με μια φυσική και πολιτιστική κληρονομιά, η οποία μπορεί να θεωρηθεί από πολλές απόψεις πιο αξιόλογη σε σχέση με αυτής των Τζουμέρκων. Είναι κοινώς αποδεκτό ότι, εκτός από έναν αριθμό “συστηματικών” τουριστών, η περιοχή των Τζουμέρκων παραλαμβάνει τους επισκέπτες που “περισσεύουν” από το Ζαγόρι, λόγω του μεγάλου όγκου κρατήσεων εκεί. Γι αυτό το λόγο, η πρόκληση για τα Τζουμέρκα είναι να προσελκύσουν περισσότερους “συστηματικούς επισκέπτες” ή καλύτερα, να μετατρέψουν την πλειοψηφία των επισκεπτών τους σε συστηματικούς⁷.
- Η έλλειψη εγκαταστάσεων, και ιδιαίτερα χώρων εστίασης, κοινωφελών υπηρεσιών, φροντίδας της υγείας και ταχυδρομείου, είναι επίσης ένα σημαντικό πρόβλημα, που περιορίζει την τουριστική ανάπτυξη στα Τζουμέρκα.
- Προβολή και τουριστική πληροφόρηση. Η προβολή του τουριστικού προϊόντος της περιοχής είναι περιορισμένη και ελλιπής, χωρίς σημαντικό όγκο έντυπου υλικού, ή οποιαδήποτε υποδομή για την πληροφόρηση των τουριστών, αλλά έχουν ξεκινήσει αξιόλογες προσπάθειες. Η προβολή σε μεγάλη κλίμακα, όμως, δεν μπορεί να ξεκινήσει διότι η περιοχή έχει προς το παρόν περιορισμένη χωρητικότητα για να υποδεχθεί επισκέπτες. Ακόμα και η προβολή που θα μπορούσε να επικεντρωθεί με πιο αποτελεσματικό τρόπο, στη διοχέτευση των τουριστών σε τοποθεσίες και δραστηριότητες που θα έκανε την επίσκεψή τους πιο ενδιαφέρουσα (π.χ. μνημεία, μονοπάτια), θα πρέπει να εναρμονιστεί με κάποια μέτρα περιβαλλοντικής διαχείρισης, που προς το παρόν δεν υφίστανται στην περιοχή.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
 ΠΟΛΥΤΕΧΝΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
 ΤΜΗΜΑ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ,
 ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ &
 ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

"Προσέγγιση των αιτιών
 διαφοροποίησης βαθμού
 ανάπτυξης των ορεινών
 περιοχών στα πλαίσια
 του Ν.Ιωαννίνων.
 Η περίπτωση των
 περιοχών Ζαγορίου,
 Μετσόβου και Τζουμέρκων"

ΦΟΙΤΗΤΗΣ:
 ΜΠΙΡΜΠΟΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ

ΧΑΡΤΗΣ 19 :
 ΔΟΜΗ ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΟΥ
 ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ ΣΤΑ
 ΤΖΟΥΜΕΡΚΑ

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

- όρια Νομών
- όρια κατ. Δήμων
- ΟΤΑ

τομείς παραγωγής :

- πρωτογενής
- δευτερογενής
- τριτογενής

Βόλος, Φεβρουάριος 2003

4.5.2. Απασχόληση - Ενεργός πληθυσμός.

Από το προηγούμενο υποκεφάλαιο μας είναι ήδη γνωστό στην περιοχή των Τζουμέρκων Ιωαννίνων το μεγαλύτερο ποσοστό των κατοίκων της ασχολείται στον πρωτογενή τομέα (κυρίως στον κλάδο της κτηνοτροφίας), ενώ μικρό είναι το ποσοστό αυτών που δραστηριοποιούνται στον δευτερογενή και τριτογενή τομέα. Παρακάτω ακολουθεί μια πιο λεπτομερή ανάλυση της απασχόλησης και των οικονομικών μεγεθών της.

Στον παρακάτω πίνακα εμφανίζεται ο ενεργός οικονομικά πληθυσμός των Τζουμέρκων (ενώ στο παράρτημα υπάρχει ο αντίστοιχος πίνακας ανά οικισμό και ανά φύλο) :

Πίνακας 45 : Οικονομικά ενεργός και μη πληθυσμός περιοχής Τζουμέρκων Ιωαννίνων					
	Οικονομικώς ενεργοί				Οικονομικώς μη ενεργοί
	Σύνολο	Απασχολούμενοι	Άνεργοι		
			Σύνολο	Νέοι	
Δ. Πραμάντων	604	567	37	22	994
Δ. Τζουμέρκων	834	777	57	37	1198
Κ. Βαθυπέδου	22	21	1	1	32
Κ. Καλαριτών	63	61	2	0	78
Κ. Ματσουκίου	85	79	6	3	115
Κ. Σιράκου	71	69	2	1	58
Σύνολο	1679	1574	105	64	2475
<i>Νομός</i>	<i>57.533</i>	<i>50.997</i>	<i>6.536</i>	<i>3.518</i>	<i>81.322</i>

Πηγή : Ε.Σ.Υ.Ε. , 1991

Από τον παραπάνω πίνακα βλέπουμε ότι ισχύουν τα παρακάτω:

- Ο οικονομικά ενεργός πληθυσμός της περιοχής είναι το 40,4% του συνόλου του πληθυσμού. (Το αντίστοιχο ποσοστό σε επίπεδο Νομού είναι 41,4%)
- Το ποσοστό ανεργίας είναι 6,2 %. (Το αντίστοιχο ποσοστό σε επίπεδο Νομού είναι 11,3%)
- Στο σύνολο των ανέργων στα Τζουμέρκα Ιωαννίνων το 61% είναι νέοι. (Το αντίστοιχο ποσοστό σε επίπεδο Νομού είναι 53,8%).

⁷ Ο.Ο.Σ.Α. , "Εκθέσεις για τις αγροτικές περιοχές. Τα Τζουμέρκα (Ελλάδα). Αξιολόγηση και προτάσεις". Δεκέμβριος 2000, μέρος 1, κεφ. 2, σελ. 41-42.

Όσον αφορά την διάρθρωση του οικονομικά ενεργού πληθυσμού ανά τομέα παραγωγής και κλάδο οικονομικής δραστηριότητας, αυτά αναλύθηκαν προηγουμένα, στις σελίδες 158 - 159.

Η διάρθρωση του οικονομικά ενεργού πληθυσμού στα Τζουμέρκα Ιωαννίνων ανά ομάδες ατομικών επαγγελματιών φαίνεται στον παρακάτω πίνακα (στο παράρτημα υπάρχει ο αντίστοιχος ανά Ο.Τ.Α.) :

Πίνακας 46 : Οικονομικά ενεργός πληθυσμός Τζουμέρκων Ιωαννίνων ανά ομάδες ατομικών επαγγελματιών.											
ΟΤΑ	Σύνολο	Ομάδες ατομικών επαγγελματιών									
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Δ. Πραμάντων	604	83	1	54	52	70	92	221	0	22	9
Δ. Τζουμέρκων	834	68	4	43	24	46	278	316	1	37	17
Κ. Βαθυπέδου	22	1	0	2	1	3	4	10	0	1	0
Κ. Καλαριτών	63	9	0	1	4	1	25	21	0	0	2
Κ. Ματσουκίου	85	4	1	3	2	1	26	45	0	3	0
Κ. Σιράκου	71	9	0	5	2	4	21	28	0	1	1
Σύνολο	1679	174	6	108	85	125	446	641	1	64	29
<i>Νομός</i>	57.533	7.962	648	4.875	5.036	5.060	11.400	16.637	218	3.518	2.179
(1) : Ασκούντες επιστημονικά & ελεύθερα επαγγέλματα											
(2) : Διευθυντές και ανώτερα διοικητικά στελέχη											
(3) : Υπάλληλοι γραφείου κλπ.											
(4) : Έμποροι & πωλητές											
(5) : Απασχολούμενοι στην παροχή Υπηρεσιών											
(6) : Γεωργοί, Κτηνοτρόφοι, Υλοτόμοι, Αλιείς κλπ.											
(7) : Τεχνίτες, Εργάτες & χειριστές μεταφ. Μέσων											
(8) : Δήλωσαν ανεπαρκώς ή ασαφώς το επάγγελμα											
(9) : Νέοι άνεργοι											
(10) : Δεν δήλωσαν επάγγελμα											

Πηγή : Ε.Σ.Υ.Ε. , 1991

Από τον παραπάνω πίνακα βλέπουμε ότι στην ομάδα ατομικών επαγγελματιών γεωργών, κτηνοτρόφων, υλοτόμων και αλιέων απασχολούνται 446 άτομα, που αποτελούν ποσοστό ίσο με 26,6% του οικονομικά ενεργού πληθυσμού της περιοχής, ενώ οι εργάτες, οι τεχνίτες και οι χειριστές μεταφορικών μέσων με ποσοστό 38,2%, ενώ οι ασκούντες ελεύθερα επαγγέλματα και οι απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών παρουσιάζουν ποσοστά 10,3% και 7,4% αντίστοιχα. **Όμως στην πραγματικότητα**, και για λόγους σχετιζόμενους με τα φαινόμενα της απογραφής που προαναφέραμε, **η παραπάνω κατάσταση είναι διαφορετική, με την ομάδα των γεωργών, κτηνοτρόφων και υλοτόμων συντριπτικά μεγαλύτερη και**

κυρίαρχη (περίπου 65%) και τις άλλες ομάδες να παρουσιάζουν μικρότερα ποσοστά.

4.5.3. Επίπεδο ευημερίας.

Ο μόνος διαθέσιμος δείκτης του βιοτικού επιπέδου είναι το κατά κεφαλήν Α.Ε.Π. και ο βαθμός των οικιακών συσκευών στα νοικοκυριά της περιφέρειας. Τα στοιχεία που αφορούν το επίπεδο του κατά κεφαλήν Α.Ε.Π. δείχνουν ότι ο μέσος όρος του Α.Ε.Π. για το Νομό Ιωαννίνων υπολείπεται σημαντικά του μέσου όρου της Ελλάδας και ότι η διαφορά αυτή είχε μια συνεχή αυξητική τάση, τουλάχιστον ως το 1996. Το κατά κεφαλήν Α.Ε.Π. στον νομό Ιωαννίνων μειώθηκε επίσης από το 73% του εθνικού Α.Ε.Π. το 1991 στο 69% το 1996. Είναι φανερό πως η περιοχή των Τζουμέρκων Ιωαννίνων ενδέχεται να υπολείπεται του μέσου όρου του Νομού.

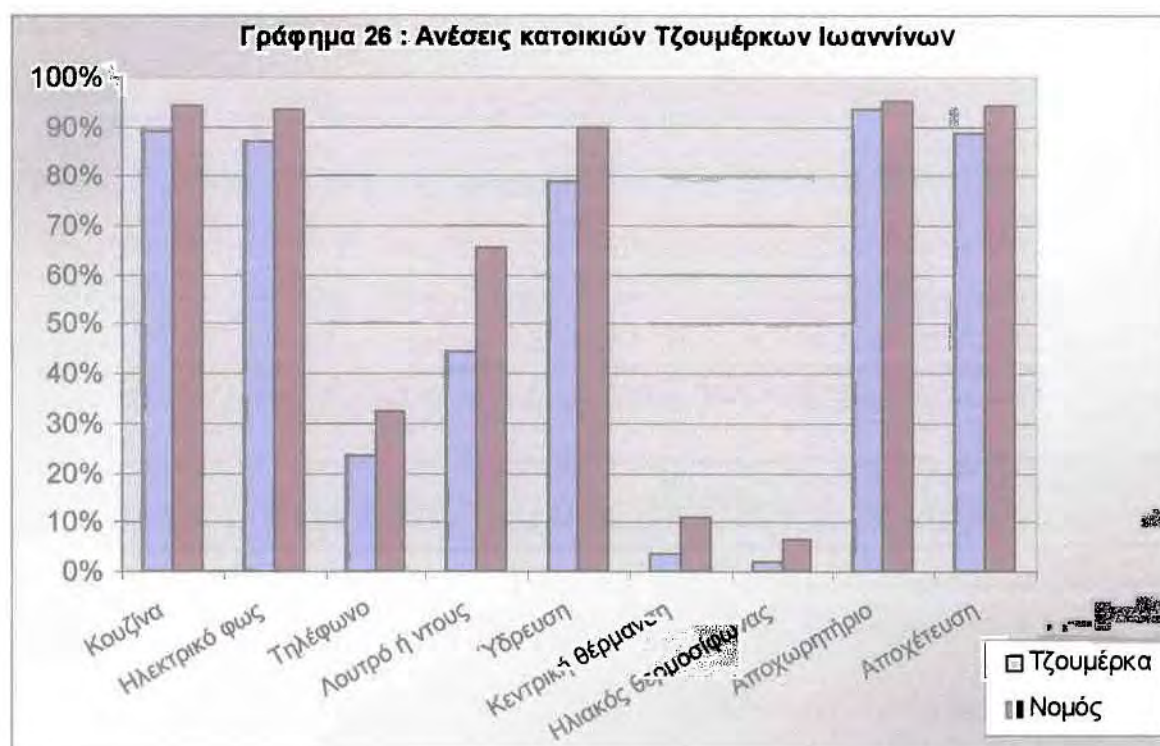
Η περιφέρεια της Ηπείρου είναι η πιο φτωχή στην Ευρώπη. Ο κατά κεφαλήν μέσος όρος του δηλούμενου εισοδήματος της περιφέρειας είναι σε σημαντικό βαθμό χαμηλότερος από ότι ο μέσος όρος του εισοδήματος στη χώρα: ανέρχεται στο 65% του μέσου όρου του δηλούμενου εθνικού εισοδήματος και είναι ο πιο χαμηλός μεταξύ των ελληνικών περιφερειών. Όπως ήδη έχει αναφερθεί, τα στοιχεία του εισοδήματος και του Α.Ε.Π. δεν διατίθενται στην Ελλάδα σε επίπεδο τοπικής αυτοδιοίκησης και επομένως δεν μπορούμε να συμπεράνουμε με σιγουριά αν ή όχι υπάρχει πληθυσμός στην περιοχή μελέτης που να ζει κάτω από το όριο της φτώχειας. Ωστόσο, δεν υπάρχουν στοιχεία για το κατώτατο όριο φτώχειας στην περιοχή.

Σχεδόν όλα τα σπίτια στα χωριά είναι ιδιόκτητα και η ποιότητα των εξυπηρετήσεων στις κατοικίες βελτιώνεται με γρήγορους ρυθμούς, έτσι ώστε σήμερα τα περισσότερα σπίτια να έχουν νερό και, είτε μπάνιο ή ντους στο σπίτι.

Στο σύνολο των 3254 κανονικών κατοικιών της περιοχής το 88,97% διαθέτει κουζίνα, το 86,91% ηλεκτρικό φως, το 23,54% τηλέφωνο, το 44,53% λουτρό ή ντους, το 78,98% ύδρευση, το 3,53% κεντρική θέρμανση, το 2,12% ηλιακό θερμοσίφωνα, το 93,58% αποχωρητήριο και το 88,78% αποχέτευση.

Στο παράρτημα υπάρχει αναλυτικός πίνακας των ανέσεων των κατοικιών στα Τζουμέρκα, ανά Καπποδιστριακό Δήμο και ανά Δημοτικό Διαμέρισμα.

Στο παρακάτω γράφημα δίνεται και μια συγκριτική συσχέτιση με τις ανέσεις που διαθέτουν οι κατοικίες στο σύνολο του Νομού:

Από όλα τα παραπάνω βλέπουμε ότι πολύ μικρό είναι το ποσοστό των κατοικιών που διαθέτουν τηλέφωνο, λουτρό ή ντους, κεντρική θέρμανση και ηλιακό θερμοσίφωνα, ενώ προβληματική κρίνεται και η ύπαρξη των άλλων ανέσεων, με άμεσο συμπέρασμα ότι το επίπεδο ευημερίας στα Τζουμέρκα Ιωαννίνων είναι χαμηλό.

Εδώ όμως θα πρέπει να τονίσουμε ότι τα παραπάνω στοιχεία, και μοναδικά διαθέσιμα, είναι της απογραφής της Ε.Σ.Υ.Ε. κατά την 17^η Μαρτίου του 1991, και σαφώς μέχρι σήμερα τα χαμηλά αυτά ποσοστά θα έχουν αυξηθεί. Όμως ιδιαίτερα μεγάλη θετική μεταβολή σημειώνεται μόνο στην ύπαρξη τηλεφώνου, λουτρού και ύδρευσης.

4.6. ΥΠΟΔΟΜΕΣ

4.6.1. Κοινωνικές υποδομές - Υπηρεσίες.

Εκπαίδευση

- Δημοτικά σχολεία : 1 στο Ματσούκι, 2 στα Πράμαντα
- Γυμνάσια : 1 στα Πράμαντα
- Λύκεια : 1 στα Πράμαντα

Υγεία

- Κέντρα υγείας: 1 στα Πράμαντα
- Περιφερειακά ιατρεία: 1 στους Χουλιαράδες, 1 στους Καλαρίτες, 1 στους Ραφταναίους.

Οι υποδομές υγείας κρίνονται ελλιπείς, ενώ σχεδόν όλα τα περιστατικά και οι πιο εξειδικευμένες ανάγκες εξυπηρετούνται στην πόλη των Ιωαννίνων.

Υπηρεσίες

- Δ.Ο.Υ. : 1 στα Πράμαντα
- Γηροκομείο : 1 στα Πράμαντα
- Σταθμός αστυνομίας: 1 στα Πράμαντα
- Ταχυδρομείο : 1 στα Πράμαντα
- Τραπεζικές υπηρεσίες : δεν παρέχονται πουθενά

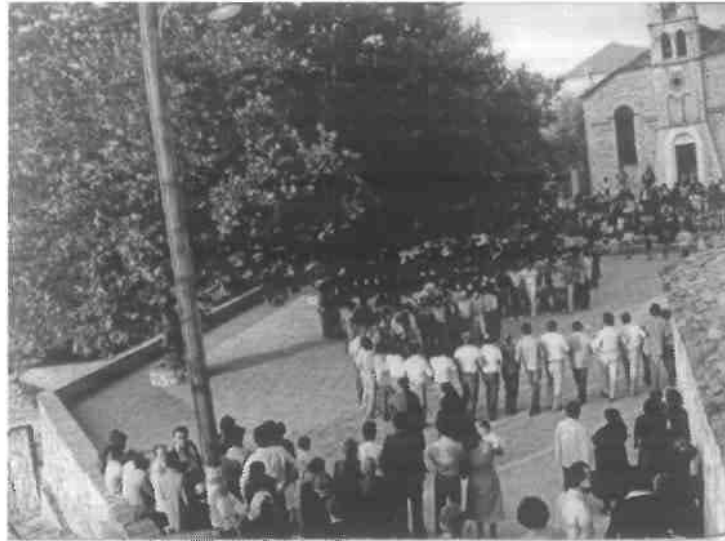
Αθλητισμός

- Κοινοτικά γυμναστήρια : 1 στα Πράμαντα και 1 στους Χουλιαράδες

Πολιτισμός

- Όλα τα χωριά διαθέτουν πολιτιστικά κέντρα τα οποία, στην πραγματικότητα, είναι κοινοτικά κτίρια πολλαπλών χρήσεων. Αυτό αντανακλά την έντονη ενδογενή πολιτιστική δραστηριότητα της περιοχής, το έναυσμα της οποίας αποτελούν οι εθελοντικές ενώσεις της περιοχής, ο αριθμός των οποίων είναι εντυπωσιακός. Κάποιοι από αυτούς τους πολιτιστικούς συλλόγους έχουν τμήματα εκμάθησης παραδοσιακών χωρών, με γνωστότερο αυτό των Καλαριτών, που είναι ένα χορευτικό σχήμα διεθνούς επιπέδου. Παράλληλα, τα περισσότερα χωριά έχουν

και ένα τοπικό "μουσείο", το οποίο συνήθως είναι ένας μικρός χώρος που στεγάζει μια τοπική εθνογραφική συλλογή.

Φωτ. 47 : Παραδοσιακός χορός "κύκλες" στο Αμπελοχώρι.

4.6.2. Τεχνικές υποδομές.

Ύδρευση

Η ύδρευση ήταν από τα μεγαλύτερα προβλήματα της περιοχής. Πλέον το πρόβλημα αυτό έχει λυθεί σχεδόν ολόκληρο μιας και το 90% των κατοικιών των Τζουμέρκων Ιωαννίνων είναι συνδεδεμένες σε δίκτυο ύδρευσης, αλλά είναι επιτακτική η ανάγκη τελικής επίλυσης του προβλήματος, αφού κάποιες κατοικίες εξυπηρετούνται με στέρνες. Εκτιμάται πάντως πως το πρόβλημα θα έχει επιλυθεί πλήρως στο άμεσο μέλλον.

Αποχέτευση

Οι κοινότητες της περιοχής δεν έχουν δίκτυο αποχέτευσης αλλά το μεγαλύτερο ποσοστό τους χρησιμοποιεί το αποχετευτικό σύστημα των σηπτικών ή απορροφητικών βόθρων.

Απορρίμματα

Σχεδόν σε όλες τις κοινότητες της περιοχής δεν υπάρχει οργανωμένη αποκομιδή και διάθεση απορριμμάτων. Κάποιες φορές και όχι πάντα συχνά ιδιωτικό απορριμματοφόρο συλλέγει τα σκουπίδια από τις κοινότητες και τα πετάει σε κάποιο καθορισμένο χώρο. Όμως στις περισσότερες περιπτώσεις τα απορρίμματα ρίχνονται ανεξέλεγκτα σε ρέματα, δημιουργώντας αντιαισθητική εικόνα και περιβαλλοντικό πρόβλημα.

4.6.3. Μεταφορικές υποδομές

Η πρόσβαση στην περιοχή είναι δυνατή από το εθνικό οδικό δίκτυο της χώρας που ξεκινά από την έκτη αγροτική οδική αρτηρία και συνδέει τα Ιωάννινα και την Άρτα στην Ανατολή. Από την Ανατολή, το δίκτυο συνδέει τις ακόλουθες Κοινότητες:

- Ανατολή και Μπάφρα, τέμνοντας την αρτηρία που συνδέει το Κουτσελιό, τους Μουζακαίους, τους Χουλιαράδες, τον Βαππιστή, το Μιχαλίτσι, και τους Κτιστάδες, η οποία αρτηρία τέμνει και την αρτηρία από Άγναντα προς Πράμαντα, και από εκεί προς τους Μελισσουργούς.
- Το δίκτυο τέμνει τον δρόμο από τα Άγναντα προς το Μονολίθι και αυτό ενώνεται με τον Αγροτικό Δρόμο που διατρέχει το Κουτσελιό προς την Αετοράχη, το Καλέντζι, το Μονολίθι, και την Πλατανούσα.

Το οδικό δίκτυο συνδέει τις περιοχές προς τα βορειοδυτικά, τα δυτικά, τα νότια και στα ανατολικά προς την περιφέρεια της Θεσσαλίας, μέσω του κόμβου προς Τρίκαλα. Και προς τις τέσσερις κατευθύνσεις η πρόσβαση της περιοχής προς τα δύο αστικά κέντρα (τις πόλεις των Ιωαννίνων και της Άρτας) που παρέχουν την πλειοψηφία των αστικών υπηρεσιών και άλλες εξυπηρετήσεις, καθώς και η πρόσβαση στο εθνικό οδικό δίκτυο και στην υπόλοιπη περιφέρεια **είναι μη ικανοποιητική**. Δεν υπάρχει πρόσβαση σε γειτονικές περιοχές όπως το Μέτσοβο, στα βορειοδυτικά των Τζουμέρκων, και δεν υπάρχει καμία απευθείας σύνδεση μεταξύ κάποιων περιοχών των Τζουμέρκων, π.χ. στο νοτιοδυτικό τμήμα της περιοχής.

Οι αποστάσεις από τις έδρες των τοπικών αυτοδιοικήσεων ως τις πόλεις της Άρτας και των Ιωαννίνων κυμαίνονται από 32 χλμ. (ή 45 λεπτά) για τον Δήμο Τζουμέρκων ως 120 χλμ. (ή δύο ώρες) για το Σιράκο. Οι αποστάσεις από άλλους οικισμούς, πέρα από τις έδρες των τοπικών αυτοδιοικήσεων, είναι ακόμη μεγαλύτερες. **Αυτό οφείλεται στην άσχημη κατάσταση του δικτύου**, το οποίο περιλαμβάνει μη ασφαλοστρωμένους δρόμους, ή δρόμους με κακή επικάλυψη ασφάλτου και στενούς απόκρημνους δρόμους με απότομες στροφές.

Μέγιστη σημασία για την περιοχή έχει η σύνδεσή της με την Εγνατία Οδό, μέσω του κόμβου Αράχθου - Ζαγορίου. Η περιοχή θα συνδεθεί με την περιοχή Ζαγορίου και Μετσόβου αλλά και ευρύτερα με το υπόλοιπο μέρος του Νομού, αποκομίζοντας σοβαρότατα οφέλη προσβασιμότητας, ενώ επιτακτική είναι και η ανάγκη σύνδεσής της με την περιοχή Ασπροποτάμου στο Νομό Τρικάλων και Καρδίτσας.

4.7. ΦΥΣΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

4.7.1. Το οικοσύστημα της περιοχής

Δύο από τους πιο σημαντικούς φυσικούς πόρους στην περιοχή μελέτης είναι τα δάση και τα ύδατα (κυρίως ο Άραχθος ποταμός). Οι δασωμένες περιοχές περιλαμβάνουν όχι μόνο δενδρώδεις αλλά και θαμνώδεις δασικές εκτάσεις. Οι τύποι των δέντρων που κυριαρχούν περιλαμβάνουν αειθαλή, ποικιλίες πλατύφυλλων, βελανιδιές και έλατα, αλλά γενικά τα δάση δεν αποτελούν ιδιαίτερα πολύπλοκο και εξαιρετικού ενδιαφέροντος οικοσύστημα της περιοχής, αφού άλλωστε καταλαμβάνουν μόνο το 8,7% της συνολικής έκτασής της.

Γενικά η χλωρίδα και η πανίδα της περιοχής είναι η χαρακτηριστική των ορεινών οικοσυστημάτων, όμως σε καμία περίπτωση δεν μπορεί να συγκριθεί με την αντίστοιχη χλωρίδα και πανίδα των περιοχών Ζαγορίου και Μετσόβου, που εξετάσαμε στα προηγούμενα κεφάλαια.

Πολύ αξιόλογη περιοχή, από πλευράς φυσικού περιβάλλοντος είναι η χαράδρα του Αράχθου, ενώ 2 χιλιόμετρα πριν την κοινότητα των Πραμάντων και σε υψόμετρο 900μ. βρίσκεται το εκπληκτικό σπήλαιο Ανεμόπετρας. Πρόκειται για την κοίτη υπόγειου ενεργού ποταμού, ο οποίος με το πέρασμα του χρόνου έχει αλλάξει τρεις φορές πορεία. Η πρώτη κοίτη έχει κατακρημνισθεί ενώ η δεύτερη αποτελεί το κύριο σπήλαιο. Οι διάδρομοι του σπηλαίου έχουν μήκος 350 μ. περίπου, και το σπήλαιο περιλαμβάνει και τρεις λίμνες με ιδιόμορφους χρωματισμούς των υδάτων, καθώς και έναν εκπληκτικό καταρράκτη. Επίσης το σπήλαιο είναι στολισμένο με πλούσιους και εντυπωσιακούς σταλαγμίτες και σταλακτίτες ποικίλων σχηματισμών.

Φωτ. 48 : Άποψη του σπηλαίου Ανεμόπετρας στα Πράμαντα

4.7.2. Περιοχές NATURA 2000, Τοπία Ιδιαίτερου Φυσικού Κάλλους, και πιέσεις που δέχονται σήμερα.

Πίνακας 47 : Περιοχές Natura 2000 στην περιοχή Τζουμέρκων Ιωαννίνων και οι πιέσεις που δέχονται		
Κωδικός	Περιοχή	Κυριότερες περιβαλλοντικές πιέσεις
GR 211002	Όρη Αθαμάνων (Τζουμέρκα)	• Δασοκομία • Βόσκηση
GR 2130007	Όρος Λάκμος (Περιστέρι)	• Βόσκηση • Διάνοιξη δρόμων • Λαθρούλοτομία • Χωροθετήσεις πτηνοτροφείων

Πηγή : Περιφέρεια Ηπείρου, "Χωροταξικό σχέδιο Νομού Ιωαννίνων", Γ' Φάση, Ιωάννινα, Οκτώβριος 2001, σελ. 17.

Πίνακας 48 : Τοπία Ιδιαίτερου Φυσικού Κάλλους στην περιοχή Τζουμέρκων Ιωαννίνων και πιέσεις που δέχονται	
Περιοχή	Πιέσεις / Κίνδυνοι
Φαράγγι ποταμού Χροούσια, Σιράκο, Καλαρίτες	Ο αρχιτεκτονικός χαρακτήρας των οικισμών κινδυνεύει από σύγχρονες επεμβάσεις

Πηγή : Περιφέρεια Ηπείρου, "Χωροταξικό σχέδιο Νομού Ιωαννίνων", Γ' Φάση, Ιωάννινα, Οκτώβριος 2001, σελ. 18.

ΜΕΡΟΣ Γ'**ΣΤΟΧΟΙ ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΚΑΙ
ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΕΣ ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΙΣ ΤΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ
ΜΕΛΕΤΗΣ**

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΜΕΡΟΥΣ Γ'

Το συγκεκριμένο μέρος της μελέτης είναι κατά κάποιο τρόπο φυσική απόρροια του προηγούμενου μέρους, το οποίο ανέλυε την υφιστάμενη κατάσταση των τριών περιοχών μελέτης.

Έτσι αφού αναλύθηκε σε κάθε περιοχή η γεωγραφία της, η ιστορία της, το οικιστικό της δίκτυο, ο πληθυσμός και η εξέλιξή του, τα δημογραφικά φαινόμενα, το επίπεδο εκπαίδευσης και ευημερίας, η δομή του παραγωγικού συστήματος, η απασχόληση, οι τάσεις που επικρατούν, οι υποδομές, η πολιτιστική ταυτότητα και το φυσικό και ανθρωπογενές περιβάλλον της κάθε περιοχής, το πρώτο κεφάλαιο του μέρους γ' (και πέμπτο κεφάλαιο της μελέτης) καταγράφει συγκεντρωτικά, με εργαλείο την ανάλυση S.W.O.T. , όλα τα χαρακτηριστικά και τάσεις των προηγούμενων αντικειμένων μελέτης, τα οποία ήδη είχαν γίνει εμφανή μέσα από την ανάλυση υφιστάμενης κατάστασης.

Στην ουσία, δηλαδή, εντοπίζονται και κατηγοριοποιούνται οι αναπτυξιακές δυνατότητες και περιορισμοί αυτών των τριών ορεινών και μειονεκτικών περιοχών, ώστε να αναπροσδιοριστεί η κατεύθυνση της αναπτυξιακής πορείας *τους και να αντιμετωπισθούν οι αδυναμίες τους.*

Τέλος στο κεφάλαιο που ακολουθεί αυτό της ανάλυσης S.W.O.T. καταγράφονται αναλυτικά οι αναπτυξιακές παρεμβάσεις που έχουν γίνει στην κάθε περιοχή, με σκοπό να δούμε κατά πόσο οι αναπτυξιακές αυτές παρεμβάσεις ανταποκρίνονται στις οποιεσδήποτε ανάγκες της κάθε περιοχής, οι οποίες συγκεκριμενοποιήθηκαν στο 5^ο κεφάλαιο της μελέτης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ

5. ΑΝΑΛΥΣΗ S.W.O.T. ΤΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ ΜΕΛΕΤΗΣ

Η ανάλυση SWOT (Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats) ως μεθοδολογικό εργαλείο, αποτελεί ένα μοντελοποιημένο τρόπο καταγραφής των κυριότερων συμπερασμάτων που προκύπτουν από την ανάλυση και την καταγραφή του εσωτερικού και εξωτερικού περιβάλλοντος των περιοχών μελέτης. Απώτερος στόχος της είναι καταρχάς ο εντοπισμός των ισχυρών σημείων πάνω στα οποία μπορεί να στηριχθεί η αναπτυξιακή πορεία τους και να καθορισθούν οι στρατηγικές κατευθύνσεις μιας συνεκτικής και συνολικής αναπτυξιακής πολιτικής για τις περιοχές αυτές. του ολοκληρωμένου αναπτυξιακού προγράμματος της περιοχής. Ακόμη, ο εντοπισμός και καταγραφή των αδύνατων σημείων αποτελεί την αναγκαία βάση για εκείνες τις πολιτικές και δράσεις που θα συνέβαλλαν στη "θεραπεία" τους. Εξάλλου, σε ένα συνεχώς μεταλλασσόμενο περιβάλλον παρουσιάζονται ευκαιρίες και κίνδυνοι, στοιχεία τα οποία θα πρέπει να αξιολογούνται και να λαμβάνονται υπόψη κατά το σχεδιασμό των όποιων παρεμβάσεων πολιτικής υπέρ των εν λόγω περιοχών.

Η ανάλυση SWOT συνίσταται από τις τέσσερις εξίσου σημαντικές παραμέτρους:

- Πλεονεκτήματα
- Μειονεκτήματα
- Ευκαιρίες
- Απειλές

Οι δύο πρώτες παράμετροι καθορίζονται από την ανάλυση του εσωτερικού περιβάλλοντος, δηλαδή των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών αυτών των ορεινών περιοχών και αφορούν αποκλειστικά τον προσδιορισμό των πλεονεκτημάτων ή μειονεκτημάτων που πηγάζουν από την υφιστάμενη υποδομή, τις χωρικές διαρθρώσεις και τα στοιχεία που αποτυπώνουν το κοινωνικο-οικονομικό τους προφίλ. Η συλλογή, ανάλυση και επεξεργασία των φυσιογνωμικών, οικονομικών κλπ. στοιχείων που έχει προηγηθεί επιτρέπει την αξιολόγηση και τη σύνοψη των συμπερασμάτων σχετικά με τα δυνατά και αδύνατα σημεία που σκιαγραφούν το χαρακτήρα των υπό μελέτη περιοχών.

Λαμβάνοντας υπόψη τα στοιχεία που συγκροτούν το εσωτερικό περιβάλλον των περιοχών μελέτης, εντοπίζονται και εξειδικεύονται οι παράμετροι που συνιστούν τα δυνατά σημεία, τα οποία πρέπει να αναπτύξει η παραγωγική δραστηριότητα στην

περιοχή καθώς και τα αδύνατα σημεία, τα οποία καλείται να περιορίσει, ώστε να μην αποτελούν τροχοπέδη στην ανάπτυξή τους.

Κατ' αναλογία, λαμβάνοντας υπόψη τα συμπεράσματα από την ανάλυση του εξωτερικού περιβάλλοντος προσδιορίζονται τα σημεία εκείνα που διαφαίνεται να αποτελούν ευκαιρίες για ανάπτυξη, και τα οποία θα πρέπει να εκμεταλλευθεί ο στρατηγικός αναπτυξιακός σχεδιασμός των περιοχών μελέτης, καθώς και οι κίνδυνοι που ενδέχεται να αντιμετωπίσουν οι περιοχές αναφοράς στο μέλλον.

Τα συμπεράσματα της ανάλυσης αυτής χρησιμεύουν στον καθορισμό των αξόνων παρέμβασης, που θα πρέπει να σχεδιαστούν και να εφαρμοστούν στις περιοχές μελέτης, έτσι ώστε να αρθεί η μειονεκτικότητά τους και να εξελιχθούν σε ελκυστικούς τόπους εγκατάστασης επιχειρήσεων και ανάληψης νέων οικονομικών δραστηριοτήτων στο πλαίσιο ενός ολοένα αυξανόμενου επενδυτικού ανταγωνισμού μεταξύ τοπικών, περιφερειακών και εθνικών χωρικών ενοτήτων.

5.1. ΑΝΑΛΥΣΗ S.W.O.T. ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΖΑΓΟΡΙΟΥ

ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ	
Πλεονεκτήματα / Ευκαιρίες	Μειονεκτήματα / Απειλές
Ισχυρή κοινωνική ταυτότητα	Πληθυσμιακή μείωση
Πλούσια ήθη και έθιμα	Μετανάστευση
	Πληθυσμιακή γήρανση
	Χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης
	Χαμηλό βιοτικό επίπεδο
ΠΡΩΤΟΓΕΝΗΣ ΤΟΜΕΑΣ	
Πλεονεκτήματα / Ευκαιρίες	Μειονεκτήματα / Απειλές
Μεγάλες εκτάσεις βοσκοτόπων	Μικρές καλλιεργούμενες εκτάσεις
Μεγάλες εκτάσεις παραγωγικών δασών	Τεμαχισμός των γεωργικών εκμεταλλεύσεων σε μικρά αγροτεμάχια
Δυνατότητα άρδευσης των καλλιεργούμενων εκτάσεων, λόγω πλούσιου υδάτινου δυναμικού	Η γεωργία αντιμετωπίζεται σαν συμπληρωματική δραστηριότητα
Υπαρξη συνεταιριστικού κινήματος	Παραδοσιακός τρόπος δραστηριοποίησης των αγροτών

Έναρξη υλοποίησης του Γ' ΚΠΣ με ιδιαίτερα κίνητρα και ενισχύσεις για αναδιοργάνωση, εκσυγχρονισμό και βελτιστοποίηση της αγροτικής παραγωγής	Ανυπαρξία ικανοποιητικού δασικού οδικού δικτύου για την καλή προσπελασιμότητα στις περιοχές υλοτομίας
Δυνατότητα προσανατολισμού του παραγωγικού προτύπου προς την παραγωγή ποιοτικών βιολογικών προϊόντων	Μικρός βαθμός εκμηχάνισης των δασικών εκμεταλλεύσεων
Δυνατότητα ενίσχυσης των ιχθυοκαλλιεργειών στα πολλά ποτάμια της περιοχής	Ιδιοκτησιακό καθεστώς των δασών, που τους προσδίδει την έννοια του φυσικά και μόνο ανανεώσιμου πόρου, καθιστώντας τα λιγότερο αποτελεσματικά
Διαφοροποιημένη γεωργική παραγωγή	Μείωση των επιδοτήσεων της Ε.Ε. στην παραγωγή αγροτικών προϊόντων Προσανατολισμός των δραστηριοτήτων στα συστήματα επιδοτήσεων με σημαντικές αρνητικές επιπτώσεις (υπερβόσκηση) στο περιβάλλον
	Χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης των αγροτών της περιοχής
ΔΕΥΤΕΡΟΓΕΝΗΣ ΤΟΜΕΑΣ	
Πλεονεκτήματα / Ευκαιρίες	Μειονεκτήματα / Απειλές
Ικανή αγροτική παραγωγή για την τροφοδότηση της μεταποιητικής διαδικασίας	Χαμηλός βαθμός διασύνδεσης της μεταποίησης με τις υπόλοιπες οικονομικές δραστηριότητες της περιοχής
Αυξανόμενη ζήτηση για παραδοσιακά και χειροποίητα προϊόντα	Προβλήματα προσπελασιμότητας, με αποτέλεσμα αυξημένο κόστος μεταφοράς εμπορευμάτων
Εμπειρία σε παραδοσιακές τέχνες	Μικρό μέγεθος μεταποιητικών μονάδων με χαμηλό επίπεδο οργάνωσης
Έναρξη του Γ' ΚΠΣ με ενισχύσεις για την ίδρυση και τον εκσυγχρονισμό των ΜΜΕ	Έντονο ανταγωνιστικό περιβάλλον (Μέτσοβο)
Προγραμματισμένα έργα υποδομής στο πλαίσιο του Γ' ΚΠΣ, τα οποία θα συμβάλλουν στην ανάπτυξη του κλάδου των κατασκευών	Δυσκολίες στην επανειδίκευση του εργατικού δυναμικού σε νέες τεχνολογίες και νέους κλάδους
Θετικές αλληλεξαρτήσεις του δευτερογενούς τομέα με τον έντονα αναπτυσσόμενο τριτογενή τομέα	
Προγραμματισμός οδικών έργων (Εγνατία Οδός κλπ.), τα οποία θα συμβάλλουν στην άρση της απομόνωσης της περιοχής σε τοπικό και ευρύτερο επίπεδο	

ΤΡΙΤΟΓΕΝΗΣ ΤΟΜΕΑΣ	
Πλεονεκτήματα / Ευκαιρίες	Μειονεκτήματα / Απειλές
Ισχυρός τομέας με έντονες τάσεις ανάπτυξης	Έλλειψη διασύνδεσης του τριτογενούς τομέα με τον μεταποιητικό τομέα στην περιοχή
Πλουσιότατοι φυσικοί και πολιτιστικοί πόροι, που ευνοούν την ανάπτυξη τουριστικών δραστηριοτήτων	Απειλές από πιέσεις τουριστικής ανάπτυξης και από έργα υποδομής (κυρίως σε κάποιες περιοχές, όπως Πάπιγκο, Μονοδένδρι κ.α.)
Η νέα πολιτική της Ε.Ε., η οποία περιλαμβάνεται στο Γ' ΚΠΣ για υποστήριξη της ανάπτυξης υπηρεσιών	Ελλείψεις στην εφαρμογή μέτρων προστασίας
Προγραμματισμός οδικών έργων (Εγνατία Οδός κλπ.), τα οποία θα συμβάλλουν στην άρση της απομόνωσης της περιοχής σε τοπικό και ευρύτερο επίπεδο	Ελλείψεις σε τουριστική υποδομή σε συγκεκριμένες περιοχές (πχ Ανατολικό Ζαγόρι)
Μεγάλος αριθμός περιοχών φυσικού κάλλους, ύπαρξη άγριας ζωής, βιοποικιλότητα	Ανυπαρξία μορφολογικής ταυτότητας στα πυρόπληκτα χωριά της περιοχής (Ανατολικό Ζαγόρι)
Περιοχές υπό καθεστώς προστασίας	Μικρομεσαίο μέγεθος των τουριστικών μονάδων
Μεγάλος πλούτος αρχαιοτήτων και μνημείων του νεώτερου πολιτιστικού παρελθόντος (μοναστήρια, εκκλησίες)	Μικρή διάρκεια παραμονής των τουριστών
Μεγάλης αισθητικής και σημασίας δομημένο περιβάλλον (αρχιτεκτονική οικισμών, γεφύρια, κλπ.)	Μικρό ποσοστό ύπαρξης τουριστικών υποδομών σφαιρικής μορφής
Πλούσιες παραδόσεις και έθιμα	Ανεπαρκείς υπηρεσίες πληροφόρησης και διαφήμισης
Παρουσία ήπιων μορφών τουριστικής ανάπτυξης	Μη ικανοποιητικό οδικό δίκτυο, με αρνητικές επιπτώσεις στην προσβασιμότητα της περιοχής
Πυκνό δίκτυο αξιόλογων οικισμών και προστατευόμενων οικισμών	Χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης των κατοίκων, που δημιουργεί δυσκολίες κατάρτισής τους στα σχετικά θέματα
ΥΠΟΔΟΜΕΣ	
Πλεονεκτήματα / Ευκαιρίες	Μειονεκτήματα / Απειλές
Προγραμματισμός οδικών έργων (Εγνατία Οδός κλπ.), τα οποία θα συμβάλλουν στην άρση της απομόνωσης της περιοχής σε τοπικό και ευρύτερο επίπεδο	Απομόνωση της περιοχής και έλλειψη επαρκούς διασύνδεσης με άλλες γειτονικές ορεινές περιοχές (Μέτσοβο, Τζουμέρκα κλπ.)
Ενίσχυση των δράσεων αποκομιδής των απορριμμάτων και διαχείρισής τους στον ΧΥΤΑ Ιωαννίνων	Αρκετά τμήματα οδικού δικτύου κακής ποιότητας
Ύπαρξη ικανοποιητικών υποδομών πολιτισμού	Ελλιπείς υποδομές εκπαίδευσης
	Ελλιπείς υποδομές υγείας
	Ελλιπείς υποδομές αθλητισμού

	Μη ολοκληρωτική επίλυση της ύδρευσης και αποχέτευσης
ΦΥΣΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ	
Πλεονεκτήματα / Ευκαιρίες	Μειονεκτήματα / Απειλές
Μεγάλος αριθμός περιοχών φυσικού κάλλους, ύπαρξη άγριας ζωής, βιοποικιλότητα	Απειλές από πιέσεις τουριστικής ανάπτυξης και από έργα υποδομής (κυρίως σε κάποιες περιοχές, όπως Πάπιγγο, Μονοδένδρι κ.α.)
Περιοχές υπό καθεστώς προστασίας (Εθνικός δρυμός Βίκου - Αώου, κλπ.)	Ελλείψεις στην εφαρμογή μέτρων προστασίας
Εκπληκτικής αισθητικής δασικές εκτάσεις	Κίνδυνοι από κατολισθήσεις ασταθών γεωλογικά περιοχών
Σημαντικό υδατικό δυναμικό	Ανεξέλεγκτη ρίψη απορριμμάτων σε ρέματα
	Λαθροθηρία
	Λαθροαλιεία
	Λαθροϋλοτομία
	Υπερβόσκηση
	Συγκρούσεις χρήσεων γης στις έντονα τουριστικά ανεπτυγμένες περιοχές

5.2. ΑΝΑΛΥΣΗ S.W.O.T. ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΜΕΤΣΟΒΟΥ

ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ	
Πλεονεκτήματα / Ευκαιρίες	Μειονεκτήματα / Απειλές
Ισχυρή κοινωνική ταυτότητα	Χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης
Πλούσια ήθη και έθιμα	Χαμηλό βιοτικό επίπεδο (εκτός Μετσόβου)
Πληθυσμιακή αύξηση	
Υψηλό βιοτικό επίπεδο (Μέτσοβο)	
ΠΡΩΤΟΓΕΝΗΣ ΤΟΜΕΑΣ	
Πλεονεκτήματα / Ευκαιρίες	Μειονεκτήματα / Απειλές
Μεγάλες εκτάσεις βοσκοτόπων	Μικρές καλλιεργούμενες εκτάσεις
Μεγάλες εκτάσεις παραγωγικών δασών	Τεμαχισμός των γεωργικών εκμεταλλεύσεων σε μικρά αγροτεμάχια
Δυνατότητα άρδευσης των καλλιεργούμενων εκτάσεων, λόγω πλούσιου υδάτινου δυναμικού	Μη ύπαρξη ισχυρού συνεταιριστικού κινήματος

Μεγάλη κτηνοτροφική παραγωγή	Παραδοσιακός τρόπος δραστηριοποίησης των αγροτών
Έναρξη υλοποίησης του Γ' ΚΠΣ με ιδιαίτερα κίνητρα και ενισχύσεις για αναδιοργάνωση, εκσυγχρονισμό και βελτιστοποίηση της αγροτικής παραγωγής	Ανυπαρξία ικανοποιητικού δασικού οδικού δικτύου για την καλή προσπελασιμότητα στις περιοχές υλοτομίας
Δυνατότητα προσανατολισμού του παραγωγικού προτύπου προς την παραγωγή ποιοτικών βιολογικών προϊόντων	Ιδιοκτησιακό καθεστώς των δασών, που τους προσδίδει την έννοια του φυσικά και μόνο ανανεώσιμου πόρου, καθιστώντας τα λιγότερο αποτελεσματικά
Δυνατότητα ενίσχυσης των ιχθυοκαλλιεργειών στα πολλά ποτάμια της περιοχής και κυρίως στην Τεχνητή Λίμνη Πηγών Αώου	Χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης των αγροτών της περιοχής
Εντονότατη διασύνδεση του πρωτογενή με τον δευτερογενή και τριτογενή τομέα παραγωγής	
Ολική διάθεση των προϊόντων του πρωτογενούς τομέα, κυρίως στην ντόπια αγορά	
ΔΕΥΤΕΡΟΓΕΝΗΣ ΤΟΜΕΑΣ	
Πλεονεκτήματα / Ευκαιρίες	Μειονεκτήματα / Απειλές
Ικανή αγροτική παραγωγή για την τροφοδότηση της μεταποιητικής διαδικασίας	Προβλήματα προσπελασιμότητας, με αποτέλεσμα αυξημένο κόστος μεταφοράς εμπορευμάτων
Αυξανόμενη ζήτηση για παραδοσιακά και χειροποίητα προϊόντα	Δυσκολίες στην επανειδίκευση του εργατικού δυναμικού σε νέες τεχνολογίες και νέους κλάδους
Εμπειρία σε παραδοσιακές τέχνες	
Έναρξη του Γ' ΚΠΣ με ενισχύσεις για την ίδρυση και τον εκσυγχρονισμό των ΜΜΕ	
Προγραμματισμένα έργα υποδομής στο πλαίσιο του Γ' ΚΠΣ, τα οποία θα συμβάλλουν στην ανάπτυξη του κλάδου των κατασκευών	
Θετικές αλληλεξαρτήσεις του δευτερογενούς τομέα με τον έντονα αναπτυσσόμενο τριτογενή τομέα	
Υψηλός βαθμός διασύνδεσης της μεταποίησης με τις υπόλοιπες οικονομικές δραστηριότητες της περιοχής	
Προγραμματισμός οδικών έργων (Εγνατία Οδός κλπ.), τα οποία θα συμβάλλουν στην βελτίωση της προσβασιμότητας της περιοχής σε τοπικό και ευρύτερο επίπεδο	
Ικανοποιητικό μέγεθος μεταποιητικών μονάδων με καλό επίπεδο οργάνωσης	

Αξιοποίηση καθεστώτος ονομασιών προέλευσης και προϊόντων ανωτέρας ποιότητας (π.χ. τυρί "Μετσοβόνη", κρασί "Κατώγι, κλπ)	
Ολική διάθεση των προϊόντων του πρωτογενούς τομέα προς μεταποίηση και επεξεργασία στον δευτερογενή τομέα παραγωγής της περιοχής	
ΤΡΙΤΟΓΕΝΗΣ ΤΟΜΕΑΣ	
Πλεονεκτήματα / Ευκαιρίες	Μειονεκτήματα / Απειλές
Ισχυρός τομέας με έντονες τάσεις ανάπτυξης	Μη ικανοποιητικό οδικό δίκτυο, με αρνητικές επιπτώσεις στην προσβασιμότητα της περιοχής
Πλουσιότατοι φυσικοί και πολιτιστικοί πόροι, που ευνοούν την ανάπτυξη τουριστικών δραστηριοτήτων	Απειλές από πιέσεις τουριστικής ανάπτυξης και από έργα υποδομής (κυρίως στον οικισμό του Μετσόβου)
Η νέα πολιτική της Ε.Ε., η οποία περιλαμβάνεται στο Γ' ΚΠΣ για υποστήριξη της ανάπτυξης υπηρεσιών	Ελλείψεις στην εφαρμογή μέτρων προστασίας
Προγραμματισμός οδικών έργων (Εγνατία Οδός κλπ.), τα οποία θα συμβάλλουν στην άρση της απομόνωσης της περιοχής σε τοπικό και ευρύτερο επίπεδο	Μικρή διάρκεια παραμονής των τουριστών
Μεγάλος αριθμός περιοχών φυσικού κάλλους, ύπαρξη άγριας ζωής, βιοποικιλότητα	Χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης των κατοίκων, που δημιουργεί δυσκολίες κατάρτισής τους στα σχετικά θέματα
Περιοχές υπό καθεστώς προστασίας (πχ. Εθνικός Δρυμός Πίνδου, κλπ)	
Μεγάλος πλούτος αρχαιοτήτων και μνημείων του νεώτερου πολιτιστικού παρελθόντος (μοναστήρια, εκκλησίες)	
Δομημένο περιβάλλον (αρχιτεκτονική οικισμών, κλπ.)	
Πλούσιες παραδόσεις και έθιμα	
Παρουσία ήπιων μορφών τουριστικής ανάπτυξης	
Διασύνδεση του τριτογενούς τομέα με τον μεταποιητικό τομέα στην περιοχή	
Μεγάλο μέγεθος των τουριστικών μονάδων	
Πολύ μεγάλο ποσοστό ύπαρξης τουριστικών υποδομών σφαιρικής μορφής	
Δυνατότητες τουριστικής αξιοποίησης της Τεχνητής Λίμνης Πηγών Αώου	
Υπηρεσίες πληροφόρησης και διαφήμισης	

ΥΠΟΔΟΜΕΣ	
Πλεονεκτήματα / Ευκαιρίες	Μειονεκτήματα / Απειλές
Προγραμματισμός οδικών έργων (Εγνατία Οδός κλπ.), τα οποία θα συμβάλλουν στην άρση της απομόνωσης της περιοχής σε τοπικό και ευρύτερο επίπεδο	Έλλειψη επαρκούς διασύνδεσης με άλλες γειτονικές ορεινές περιοχές (Ζαγόρι, Τζουμέρκα, Ασπροπόταμος Τρικάλων κλπ.)
Ύπαρξη βιολογικού σταθμού επεξεργασίας λυμάτων στο Μέτσοβο	Αρκετά τμήματα οδικού δικτύου κακής ποιότητας
Ύπαρξη ικανοποιητικών υποδομών πολιτισμού	Ελλιπείς υποδομές υγείας (εκτός Μετσόβου)
Πλούσιες υποδομές αθλητισμού	
Καλές υποδομές εκπαίδευσης	
Υποδομές παροχής υπηρεσιών (τράπεζες κλπ.)	
Δυνατότητες δημιουργίας υποδομών παραγωγής εναλλακτικών πηγών ενέργειας (κυρίως υδροηλεκτρική και αιολική)	
ΦΥΣΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ	
Πλεονεκτήματα / Ευκαιρίες	Μειονεκτήματα / Απειλές
Μεγάλος αριθμός περιοχών φυσικού κάλλους, ύπαρξη άγριας ζωής, βιοποικιλότητα	Απειλές από πιέσεις τουριστικής ανάπτυξης και από έργα υποδομής (κυρίως στο Μέτσοβο)
Περιοχές υπό καθεστώς προστασίας (Εθνικός δρυμός Πίνδου, κλπ.)	Ελλείψεις στην εφαρμογή μέτρων προστασίας
Σημαντικό υδατικό δυναμικό	Κίνδυνοι από κατολισθήσεις ασταθών γεωλογικά περιοχών
	Ανεξέλεγκτη ρίψη απορριμμάτων σε ρέματα και κατά μήκος της εθνικής οδού
	Χωματερή Μετσόβου
	Λαθροαλιεία
	Λαθροϋλοτομία
	Υπερβόσκηση
	Λύματα Μετσόβου και Ανηλίου που καταλήγουν στον ποταμό Μετσοβίτικο
	Υποβάθμιση περιβάλλοντος από την διάνοιξη πλήθους δρόμων κατά την κατασκευή της Εγνατίας Οδού

5.3. ΑΝΑΛΥΣΗ S.W.O.T. ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΤΖΟΥΜΕΡΚΩΝ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ	
Πλεονεκτήματα / Ευκαιρίες	Μειονεκτήματα / Απειλές
Ισχυρή κοινωνική ταυτότητα	Πληθυσμιακή μείωση
Πλούσια ήθη και έθιμα	Μετανάστευση
	Πληθυσμιακή γήρανση
	Χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης
	Χαμηλό βιοτικό επίπεδο
ΠΡΩΤΟΓΕΝΗΣ ΤΟΜΕΑΣ	
Πλεονεκτήματα / Ευκαιρίες	Μειονεκτήματα / Απειλές
Μεγάλες εκτάσεις βοσκοτόπων	Μικρές καλλιεργούμενες εκτάσεις
Διαφοροποιημένη γεωργική παραγωγή	Τεμαχισμός των γεωργικών εκμεταλλεύσεων σε μικρά αγροτεμάχια
Έναρξη υλοποίησης του Γ' ΚΠΣ με ιδιαίτερα κίνητρα και ενισχύσεις για αναδιοργάνωση, εκσυγχρονισμό και βελτιστοποίηση της αγροτικής παραγωγής	Η γεωργία αντιμετωπίζεται σαν συμπληρωματική δραστηριότητα
Δυνατότητα προσανατολισμού του παραγωγικού προτύπου προς την παραγωγή ποιοτικών βιολογικών προϊόντων	Παραδοσιακός τρόπος δραστηριοποίησης των αγροτών
	Ανυπαρξία ικανοποιητικού δασικού οδικού δικτύου για την καλή προσπελασιμότητα στις περιοχές υλοτομίας
	Ιδιοκτησιακό καθεστώς των δασών, που τους προσδίδει την έννοια του φυσικά και μόνο ανανεώσιμου πόρου, καθιστώντας τα λιγότερο αποτελεσματικά
	Μείωση των επιδοτήσεων της Ε.Ε. στην παραγωγή αγροτικών προϊόντων
	Χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης των αγροτών της περιοχής
ΔΕΥΤΕΡΟΓΕΝΗΣ ΤΟΜΕΑΣ	
Πλεονεκτήματα / Ευκαιρίες	Μειονεκτήματα / Απειλές
Ικανή αγροτική παραγωγή (κυρίως η κτηνοτροφία) για την τροφοδότηση της μεταποιητικής διαδικασίας	Χαμηλός βαθμός διασύνδεσης της μεταποίησης με τις υπόλοιπες οικονομικές δραστηριότητες της περιοχής
Αυξανόμενη ζήτηση για παραδοσιακά και χειροποίητα προϊόντα	Προβλήματα προσπελασιμότητας, με αποτέλεσμα αυξημένο κόστος μεταφοράς εμπορευμάτων
Εμπειρία σε παραδοσιακές τέχνες	Μικρό μέγεθος μεταποιητικών μονάδων με χαμηλό επίπεδο οργάνωσης

Έναρξη του Γ' ΚΠΣ με ενισχύσεις για την ίδρυση και τον εκσυγχρονισμό των ΜΜΕ	Δυσκολίες στην επανειδίκευση του εργατικού δυναμικού σε νέες τεχνολογίες και νέους κλάδους
Προγραμματισμένα έργα υποδομής στο πλαίσιο του Γ' ΚΠΣ, τα οποία θα συμβάλλουν στην ανάπτυξη του κλάδου των κατασκευών	
Προγραμματισμός οδικών έργων (Εγνατία Οδός κλπ.), τα οποία θα συμβάλλουν στην άρση της απομόνωσης της περιοχής σε τοπικό και ευρύτερο επίπεδο	
ΤΡΙΤΟΓΕΝΗΣ ΤΟΜΕΑΣ	
Πλεονεκτήματα / Ευκαιρίες	Μειονεκτήματα / Απειλές
Φυσικοί και πολιτιστικοί πόροι, που ευνοούν την ανάπτυξη τουριστικών δραστηριοτήτων	Έλλειψη διασύνδεσης του τριτογενούς τομέα με τον μεταποιητικό τομέα στην περιοχή
Η νέα πολιτική της Ε.Ε., η οποία περιλαμβάνεται στο Γ' ΚΠΣ για υποστήριξη της ανάπτυξης υπηρεσιών	Πλήρη έλλειψη σε τουριστική υποδομή (εκτός των Πραμάντων)
Προγραμματισμός οδικών έργων (Εγνατία Οδός κλπ.), τα οποία θα συμβάλλουν στην άρση της απομόνωσης της περιοχής σε τοπικό και ευρύτερο επίπεδο	Ανεπαρκείς υπηρεσίες πληροφόρησης και διαφήμισης
Μεγάλος αριθμός περιοχών φυσικού κάλλους	Μη ικανοποιητικό οδικό δίκτυο, με αρνητικές επιπτώσεις στην προσβασιμότητα της περιοχής
Μεγάλος πλούτος αρχαιοτήτων και μνημείων του νεώτερου πολιτιστικού παρελθόντος (μοναστήρια, εκκλησίες)	Χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης των κατοίκων, που δημιουργεί δυσκολίες κατάρτισής τους στα σχετικά θέματα
Πλούσιες παραδόσεις και έθιμα	Οι ανταγωνιστές (κυρίως το Ζαγόρι) βρίσκονται σε πολύ πιο εξελιγμένο στάδιο τουριστικής ανάπτυξης
Έντονη επιστροφή των απόδημων ντόπιων κατοίκων τους καλοκαιρινούς μήνες	Βελτίωση του οδικού δικτύου πιθανόν δίνει πλεονέκτημα στους ανταγωνιστές
ΥΠΟΔΟΜΕΣ	
Πλεονεκτήματα / Ευκαιρίες	Μειονεκτήματα / Απειλές
Προγραμματισμός οδικών έργων (Εγνατία Οδός κλπ.), τα οποία θα συμβάλλουν στην άρση της απομόνωσης της περιοχής σε τοπικό και ευρύτερο επίπεδο	Απομόνωση της περιοχής και έλλειψη επαρκούς διασύνδεσης με άλλες γειτονικές ορεινές περιοχές (Μέτσοβο, Ζαγόρι, Θεσσαλία κλπ.)
	Αρκετά τμήματα οδικού δικτύου κακής ποιότητας
	Ελλιπείς υποδομές εκπαίδευσης
	Ελλιπείς υποδομές υγείας
	Ελλιπείς υποδομές αθλητισμού

	Μη ολοκληρωτική επίλυση της ύδρευσης και αποχέτευσης καθώς και της διάθεσης απορριμμάτων
ΦΥΣΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ	
Πλεονεκτήματα / Ευκαιρίες	Μειονεκτήματα / Απειλές
Μεγάλος αριθμός περιοχών φυσικού κάλλους	Ελλείψεις στην εφαρμογή μέτρων προστασίας
	Ανεξέλεγκτη ρίψη απορριμμάτων σε ρέματα
	Λαθροθηρία
	Λαθροϋλοτομία
	Υπερβόσκηση

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ

6. ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΕΣ ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΙΣ ΑΝΑ ΠΕΡΙΟΧΗ ΜΕΛΕΤΗΣ

Για τις ορεινές και μειονεκτικές περιοχές της Ηπείρου και ειδικά για το τμήμα αυτών που αποτελεί την περιοχή μελέτης, η παρεμβατική πολιτική σε δυναμική μορφή πριν από το 1992-93 ουσιαστικά απουσίαζε. Από αυτή τη χρονική περίοδο άρχισε μια συντονισμένη προσπάθεια για την αναστροφή των συνθηκών υποβάθμισης και την αναβάθμιση της ζωής των τοπικών κοινωνιών.

Χωρίς αμφιβολία, παρατηρείται μία έντονη αναπτυξιακή διαδικασία σε όλους τους τομείς (πρωτογενής τομέας, μικρομεσαίες επιχειρήσεις, τουρισμός, κοινωνικές υποδομές, ανάπτυξη φυσικού και ανθρωπογενούς περιβάλλοντος κ.λ.π), με σειρά έργων τα οποία περιέχονται στα εξής:

- Ε.Α.Π.Τ.Α.- I (υποπρόγραμμα 1 του ΠΕΠ -I)
- Ε.Α.Π.Τ.Α.- II (υποπρόγραμμα 5 του ΠΕΠ -II)
- Αγροτική Ανάπτυξη (υποπρόγραμμα 2 του ΠΕΠ -II)
- Νομαρχιακά Προγράμματα Δημοσίων Επενδύσεων που περιέχονται στο ΠΕΠ -II (ΣΑΝΑ 1 και 2)
- Κοινοτική Πρωτοβουλία INTERREG I και II
- Κοινοτική Πρωτοβουλία LEADER I και II
- Πρόγραμμα ανάπτυξης και συντήρησης της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς στο Ζαγόρι.
- Πρόγραμμα ανάπτυξης της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς στα Τζουμέρκα

Στο βαθμό που τα παραπάνω είναι οικεία, δεν κρίνεται σκόπιμο να γίνει αναφορά στους σκοπούς και τη φιλοσοφία τους, παρά για τους φορείς που είναι υπεύθυνοι για την υλοποίησή τους:

- Ε.Α.Π.Τ.Α.: Γενική Γραμματεία Περιφέρειας Ηπείρου.
- Αγροτική Ανάπτυξη: Γενική Γραμματεία Περιφέρειας Ηπείρου
- INTERREG: Γενική Γραμματεία Περιφέρειας Ηπείρου
- ΣΑΝΑ: Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση
- Προγράμματα αναπτύξεων: Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση
- LEADER -I: Εταιρεία "ΗΠΕΙΡΟΣ" Α.Ε.
- LEADER -II: Εταιρεία "ΗΠΕΙΡΟΣ" Α.Ε

Ακολουθεί ανάλυση έργων

6.1. ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΕΣ ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΖΑΓΟΡΙΟΥ

Ε.Α.Π.Τ.Α.-1		
<i>α/α</i>	ΕΡΓΟ	ΠΡΟΥΠΟΛ. (σε δρχ.)
1.	Δρόμος Βρυσοχώρι -Παλαιοσέλι (6 χλμ.)	18.000.000
2.	Δρόμος Γυφτόκαμπου - Μακρινου	31.800.000
3.	Βελτίωση - Ασφαλτόστρωση δρόμου Σκαμνέλι - Γυφτόκαμπος	80.000.000
4.	Διάνοιξη δασοδρόμων Γ΄ κατηγορίας μήκους 28 km	9.809.000
5.	Διάνοιξη δασοδρόμων Γ΄ κατηγορίας μήκους 42 km	10.000.000
6.	Διακοινοτική οδοποιία	21.500.000
10.	Ύδρευση Κοινότητας Γρεβενιτίου	10.437.000
11.	Τουριστική αξιοποίηση πρόσβασης στη χαράδρα του Βίκου	9.633.000

Ε.Α.Π.Τ.Α.-2		
<i>α/α</i>	ΕΡΓΟ	ΠΡΟΥΠΟΛ. (σε δρχ.)
1.	Επισκευή- εσωτερική διαρρύθμιση Κοινοτικού ξενώνα Φλαμπουραρίου	10.000.000
2.	Διαμόρφωση χώρου για τουριστική αξιοποίηση στην κοινότητα Βοβούσας	15.000.000

Ανροτική Ανάπτυξη - Ανάπτυξη ορεινών όγκων		
<i>α/α</i>	ΕΡΓΟ	ΠΡΟΥΠΟΛ. (σε δρχ.)
1.	Βασ. ισοπεδ. και συστ. αριστερής όχθης Βοϊδομάτη	75.700.000
2.	Εκούσιος αναδ. αγρ. Ασπραγγέλλων	100.000.000
3.	Βελτίωση-Ασφαλτόστρωση 45ης επαρχιακής οδού Κήποι - Νεγάδες - Φραγκάδες - Λεπτοκαρυά μετά διακλάδωσης προς Δίλοφο και παρακαμπτήριο δια Ριζιανών	150.000.000
4.	Βελτίωση - Ασφαλτόστρωση 45ης επαρχιακής οδού τμήμα Λεπτοκαρυά - Δόλιανη - Μέτσοβο και διακλάδωση Δόλιανης - Τσίπιανης-41ης επαρχιακής οδού	92.000.000
5.	Βελτίωση-Ασφαλτόστρωση 45ης επαρχιακής οδού τμήμα Λεπτοκαρυά - Δόλιανη - Μέτσοβο και διακλάδωση Δόλιανης-Τσίπιανης-41ης επαρχιακής οδού (εργολ.2η)	50.000.000
6.	Βελτίωση-Ασφαλτόστρωση 42ης επαρχιακής οδού Μηλιωτάδες - Καρυές - Καβαλάρι - Ανθρακίτης - Δίκορφο -Ελάτη	107.000.000
7.	Βελτίωση-Ασφαλτόστρωση 42ης επαρχιακής οδού Μηλιωτάδες - Καρυές - Καβαλάρι - Ανθρακίτης - Δίκορφο -Ελάτη (εργολ.2η)	141.000.000

8.	Βελτίωση - Ασφαλτόστρωση 45ης επαρχιακής οδού Κήπιοι - Νεγάδες - Φραγκάδες μετά διακλάδωσης προς Δίλοφο και παρακαμπτήριο διά Ριζιανών (β' φάση)	160.000.000
9.	Βελτίωση - Ασφαλτόστρωση οδού Αρίστης Βίκου από 2ο έως 3.2ο χλμ.	25.000.000
10.	Αρίστη-Βίκος από 3.2ο χλμ. μέχρι Βίκο	25.000.000
11.	Βελτίωση - Ασφαλτόστρωση 42ης επαρχιακής οδού Μηλιωτάδες - Καρυές - Καβαλάρι - Ανθρακίτης	24.000.000
12.	Βελτίωση-Ασφαλτόστρωση 41ης επαρχιακής οδού προς Γρεβενίτι - Φλαμπουράρι - Βοβούσα - όρια Νομού (3 υποέργα)	700.000.000
13.	Ύδρευση κοινοτήτων Ζαγοροχωρίων (3 υποέργα)	61.000.000
14.	Ύδρευση κοινοτήτων Ζαγοροχωρίων (7 υποέργα)	83.280.000
15.	Αξιοποίηση Εθνικού Δρυμού Βίκου - Αώου. Είσοδος χαράδρας από Μονοδένδρι (2 υποέργα)	75.000.000
16.	Βελτιώσεις διαβάσεων Εθνικού Δρυμού Βίκου - Αώου	50.000.000
17.	Μονοπάτια περιοχής Αώου	30.000.000

ΣΑΝΑ-1

<i>α/α</i>	ΕΡΓΟ	ΠΡΟΥΠΟΛ. (σε δρχ.)
1.	Αποχιονισμός Κοινότητας Βοβούσας	2.360.000
2.	Αντικατάσταση εσωτερικού δικτύου ύδρευσης Κοινότητας Βοβούσας	2.000.000
3.	Αποπεράτωση εσωτερικού δικτύου ύδρευσης Κοινότητας Τσεπελόβου	5.000.000
4.	Κατασκευή εσωτερικού δικτύου ύδρευσης Κοινότητας Μεσοβουνίου	8.000.000
5.	Συνέχιση ασφαλτόστρωσης από 29ο χλμ. προς Δεμάτι-Πέτρα και από Μηλιωτάδες προς Ιτέα	2.490.527
6.	Ύδρευση οικισμού "Άγιος Γεώργιος" Δεματίου	2.998.817

ΣΑΝΑ - 2

<i>α/α</i>	ΕΡΓΟ	ΠΡΟΥΠΟΛ. (σε δρχ.)
1.	Οδικό δίκτυο Ζαγορίου	152.713
2.	Βελτίωση-Ασφαλτόστρωση 41ης επαρχιακής οδού προς Γρεβενίτι - Φλαμπουράρι - Βοβούσα - όρια Νομού	734.000.000
3.	Ύδρευση Ζαγοροχωρίων (3 υποέργα)	66.640.000
4.	Ύδρευση Ζαγοροχωρίων (6 υποέργα)	93.310.000
6.	Αξιοποίηση Εθνικού Δρυμού Βίκου - Αώου, είσοδος από Μονοδένδρι	50.000.000
7.	Βελτίωση Εθνικού Δρυμού Βίκου - Αώου	45.000.000
8.	Μονοπάτι Αώου	30.000.000

INTERREG II		
α/α	ΕΡΓΟ	ΠΡΟΫΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ
1.	Κατασκευή ελικοδρομίου Βίκου.	110.000.000δρχ.
2.	Αναπαλαίωση οικίας Πανταζή (Μονοδένδρι Ζαγορίου)	60.000.000δρχ.
3.	Δημιουργία υπαίθριου θεάτρου στο Μονοδένδρι Ζαγορίου	50.000.000δρχ.
4.	Δημιουργία αθλητικού κέντρου σκοποβολής στους Ασπραγγέλους Ζαγορίου	50.000.000δρχ.
5.	Αναπλάσεις της κοινότητας Βοβούσας Ζαγορίου	55.000.000δρχ.

LEADER - I							
Κανένα έργο στην περιοχή							
LEADER - II							
Αριθμός Έργων				Προϋπολογισμός (δρχ.)			
Μέτρο				Μέτρο			
3	4	5	6	3	4	5	6
7	0	2	2	262.500.000	0	84.000.000	16.000.000
Υπόμνημα μέτρων LEADER - II :							
Μέτρο 3 : Αγροτουρισμός							
Μέτρο 4 : Μικρές επιχειρήσεις, βιοτεχνίες, υπηρεσίες παρεχόμενες σε μικρή κλίμακα							
Μέτρο 5 : Αξιοποίηση επί τόπου και εμπορία της γεωργικής και δασοκομικής παραγωγής, καθώς και εκείνης της τοπικής αλιείας							
Μέτρο 6 : Διατήρηση και βελτίωση του περιβάλλοντος και του περιβάλλοντος χώρου							

Αναπλάσεις Ζαγορίου		
α/α	Κοινότητα / Ονομασία έργου	Ποσό (δρχ.)
A	Αναπλάσεις-Αποκαταστάσεις πλατειών	133.000.000
1.	Άγιος Μηνάς	15.000.000
2.	Ασπράγγελλοι	15.000.000
3.	Βραδέτο	4.000.000
4.	Δίλοφο	5.000.000
5.	Ηλιοχώρι	15.000.000
6.	Λάιστα	2.000.000
7.	Μονοδένδρι	15.000.000
8.	Μαννασή: Εξάγωνο Λόντζιας	9.000.000
9.	Νεγάδες: Ι.Ν. Αγίου Γεωργίου	3.000.000
10.	Γρεβενίτι	10.000.000
11.	Βοβούσα	10.000.000
12.	Δεμάτι: οικισμός Μηλιωτάδων	10.000.000
13.	Ελατοχώρι: Συνοικισμός Διλάκκου	6.000.000
14.	Καρυές Ζαγορίου	5.000.000
15.	Μακρίνο	3.000.000
16.	Πέτρα: Κοινότητας και Συνοικισμού Σιτσαίνων	6.000.000

B	Αναπλάσεις - Αποκαταστάσεις- Κατασκευές καλντεριμιών	166.000.000
1.	Αρίστη	11.000.000
2.	Βραδέτο	28.000.000
3.	Βρυσοχώρι	15.000.000
4.	Ελαφότοπος	13.000.000
5.	Κάτω Πεδινά	10.000.000
6.	Λάιστα	6.000.000
7.	Μεσοβούνι	7.000.000
8.	Φραγκάδες	5.000.000
9.	Γρεβενίτι	5.000.000
10.	Βοβούσα	5.000.000
11.	Δόλιανη	8.000.000
12.	Ελατοχώρι	6.000.000
13.	Ιτέα	10.000.000
14.	Καστανώνας	10.000.000
15.	Λεπτοκαρυά	8.000.000
16.	Μακρίνο	7.000.000
17.	Τρίστενο: από νερόμυλο μέχρι πλατεία	5.000.000
18.	Φλαμπουράρι	7.000.000
Γ	Αναπλάσεις - Αποκαταστάσεις παραδοσιακών βрусών	34.000.000
1.	Διπόταμος	2.000.000
2.	Ελαφότοπος	2.000.000
3.	Μανασσή	3.000.000
4.	Τσεπέλοβο	3.000.000
5.	Ανθρακίτης	3.000.000
6.	Γρεβενίτι	5.000.000
7.	Δόλιανη	2.000.000
8.	Καβαλλάρι	2.000.000
9.	Καρυές Ζαγορίου	1.000.000
10.	Λεπτοκαρυά	4.000.000
11.	Μακρίνο	2.000.000
12.	Πέτρα	5.000.000
Δ	Συντήρηση παραδοσιακών γεφυριών	14.000.000
1.	Ελάτη	5.000.000
2.	Κήποι	5.000.000
3.	Ανθρακίτης	4.000.000
Ε	Αναπλάσεις - Αποκαταστάσεις παραδοσιακών κτιρίων	324.000.000
1.	Ανω Πεδινά: Παρθεναγωγείο & Βιβλιοθήκη Νεοφύτου Δούκα	60.000.000
2.	Αρίστη: Δημοτικό Σχολείο	4.000.000
3.	Βίτσα: Κτίριο Βελογιάννη	50.000.000
4.	Δικόρυφο: Κοινοτικό κτίριο	15.000.000

5.	Δίλοφο: Δημοτικό σχολείο	35.000.000
6.	Διπόταμος: Δημοτικό σχολείο	10.000.000
7.	Καλουτά: Παρθεναγωγείο	25.000.000
8.	Καπέσοβο: Πασχάλειος Σχολή	30.000.000
9.	Κουκούλι: Δημοτικό σχολείο	15.000.000
10.	Μεσοβούνι: Δημοτικό σχολείο	5.000.000
11.	Νεγάδες: Τσολάκειος Σχολή	47.000.000
12.	Τσεπέλοβο: Τσούφλειο Φαρμακείο	15.000.000
13.	Ανθρακίτης: Κοινοτικό κτίριο	3.000.000
14.	Καβαλλάρι: Δημοτικό σχολείο	10.000.000
ΣΤ.	Αποκαταστάσεις υδρόμυλων - νεροτριβών	76.000.000
1.	Ελάτη	10.000.000
2.	Κήπιοι	10.000.000
3.	Πάπιγγο: Θέση "Παλιουρή"	15.000.000
4.	Σκαμνέλι	5.000.000
5.	Φραγκάδες: Μύλος Αλεξανδρή και πρόσβαση προς αυτόν	7.000.000
6.	Καβαλλάρι	3.000.000
7.	Καρυές Ζαγορίου	5.000.000
8.	Πέτρα: Υδρόμυλος και Νεροτριβή	3.000.000
9.	Τρίστενο	10.000.000
10.	Φλαμπουράρι: Νεροτριβή	8.000.000
Ζ	Συντηρήσεις-Αποκαταστάσεις θρησκευτικών μνημείων	69.000.000
1.	Κάτω Πεδινά: Εκκλησία Αγίων Ταξιάρχων	5.000.000
2.	Λάιστα: Εκκλησία Παναγιάς	4.000.000
3.	Σκαμνέλι: Αγία Παρασκευή	10.000.000
4.	Ιερά Μονή Βουτσάς	50.000.000

6.2. ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΕΣ ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΜΕΤΣΟΒΟΥ

Ε.Α.Π.Τ.Α-1		
<i>α/α</i>	ΕΡΓΟ	ΠΡΟΥΠΟΛ. (σε δρχ.)
1.	Ανακατασκευή καλντεριμιών στο Δήμο Μετσόβου	17.600.000
2.	Μελέτη Τοπικού Αναπτυξιακού Προγράμματος	3.500.000
3.	Σύνταξη μελέτης κατασκευής Χιονοδρομικού Κέντρου	7.500.000

Ε.Α.Π.Τ.Α-2		
<i>α/α</i>	ΕΡΓΟ	ΠΡΟΥΠΟΛ. (σε δρχ.)
1.	Κατασκευή υδραγωγείου και ενίσχυση ύδρευσης Κοινότητας Μηλέας	20.000.000
2.	Ανάπλαση παραδοσιακού κέντρου Μετσόβου	200.00.000

Ανροτική Ανάπτυξη - Ανάπτυξη ορεινών όγκων		
<i>α/α</i>	ΕΡΓΟ	ΠΡΟΥΠΟΛ. (σε δρχ.)
1.	Αρδευτικό Πολιτισιών Χρυσοβίτσας	300.000.000
2.	Βελτίωση - Ασφαλτόστρωση 46 ^{ης} επαρχιακής οδού Μέτσοβο - Μηλέα-όρια Νομού	600.000.000
3.	Παγοδρόμιο Μετσόβου	180.000.000
4.	Ολοκλήρωση Χιονοδρομικού Κέντρου Μετσόβου	40.000.000
5.	Καταφύγιο Μαυροβουνίου	25.000.000
6.	Μονοπάτι Μαυροβούνι - Βάλια Κάλντα - Προφήτης Ηλίας	20.000.000

ΣΑΝΑ-1		
<i>α/α</i>	ΕΡΓΟ	ΠΡΟΥΠΟΛ. (σε δρχ.)
1.	Έργα προστασίας εδάφους πλατείας Ανθοχωρίου	10.000.000
2.	Κατασκευή αρδευτικού αύλακα στο Ανήλιο	8.000.000
3.	Κατασκευή αρδευτικής διώρυγας στη θέση "Αγγέλη" Μηλέας	2.000.000
4.	Αποχionoσμός Κοινότητας Μηλέας	2.360.000

ΣΑΝΑ - 2		
<i>α/α</i>	ΈΡΓΟ	ΠΡΟΥΠΟΛ. (σε δρχ.)
1.	Βελτίωση-Ασφαλτόστρωση 46ης επαρχιακής οδού Μέτσοβο -Μηλέα-όρια Νομού (β' φάση)	707.000.000
2.	Μονοπάτια Μαυροβουνίου - Βάλια Κάλντα	22.000.000
3.	Παγοδρόμιο Μετσόβου	204.000.000
4.	Ολοκλήρωση Χιονοδρομικού κέντρου Μετσόβου	45.000.000
5.	Καταφύγιο Μετσόβου	28.000.000

INTERREG - I		
<i>α/α</i>	ΈΡΓΟ	ΠΡΟΥΠΟΛ. (σε δρχ.)
1.	Προσπελάσεις σήραγγας Κατάρας από Περιστερί μέχρι Παναγιά (2 εργολ.)	8.900.000.000

INTERREG - II		
<i>α/α</i>	ΈΡΓΟ	ΠΡΟΥΠΟΛ. (σε δρχ.)
1.	Ανατολικό στόμιο Μετσόβου	488.000.000

LEADER - I							
Κανένα έργο στην περιοχή							
LEADER - II							
Αριθμός Έργων				Προϋπολογισμός (δρχ.)			
Μέτρο				Μέτρο			
3	4	5	6	3	4	5	6
3	3	1	0	100.500.000	47.500.000	11.000.000	0
Υπόμνημα μέτρων LEADER - II							
Μέτρο 3 : Αγροτουρισμός							
Μέτρο 4 : Μικρές επιχειρήσεις, βιοτεχνίες, υπηρεσίες παρεχόμενες σε μικρή κλίμακα							
Μέτρο 5 : Αξιοποίηση επί τόπου και εμπορία της γεωργικής και δασοκομικής παραγωγής, καθώς και εκείνης της τοπικής αλιείας							
Μέτρο 6 : Διατήρηση και βελτίωση του περιβάλλοντος και του περιβάλλοντος χώρου							

6.3. ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΕΣ ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΖΟΥΜΕΡΚΩΝ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ε.Α.Π.Τ.Α.-1		
<i>α/α</i>	ΕΡΓΟ	ΠΡΟΥΠΟΛ. (σε δρχ.)
1.	Μετατροπή παραδοσιακού κτιρίου σε Πνευματικό Κέντρο Καλαριτών	15.000.000

Ε.Α.Π.Τ.Α.-2		
<i>α/α</i>	ΕΡΓΟ	ΠΡΟΥΠΟΛ. (σε δρχ.)
1.	Αναπαλαίωση μονής Αγ. Παρασκευής Πραμάντων	34.000.000
2.	Δρόμος γέφυρα Πολιτσάς- Αμπελοχώρι	70.000.000
3.	Αναπαλαίωση Μονής Βύλιζας Ματσουκίου	34.000.000
4.	Αναπαλαίωση διατηρητέου κτιρίου Κοινότητας Σιράκου	34.000.000
5.	Αναπαλαίωση διατηρητέου κτιρίου Κοινότητας Καλαριτών	34.000.000
6.	Αναπαλαίωση παλιού σχολείου Κοιν. Χουλιαράδων	18.000.000
7.	Αναπαλαίωση παλιού σχολείου Κοιν. Μιχαλιτσίου	13.000.000
8.	Αναπαλαίωση παλιού σχολείου Κοιν. Αμπελοχωρίου	13.000.000
9.	Ασφαλτόστρωση δρόμου Κτιστάδων-Ραφταναίων	50.000.000
10.	Δρόμος από Μονή Αγ. Γεωργίου έως Σιράκο	50.000.000
11.	Υδρευση - Αποχέτευση Κοινότητας Σιράκου	15.000.000

Αγροτική Ανάπτυξη-Ανάπτυξη ορεινών όγκων		
<i>α/α</i>	ΕΡΓΟ	ΠΡΟΥΠΟΛ. (σε δρχ.)
1.	Κύκλωμα Τζουμέρκων Ν.Ιωαννίνων (6 υποέργα)	700.000.000
2.	Οδικό δίκτυο χωριών Δυτικών Τζουμέρκων (4 υποέργα)	208.000.000
3.	Βελτίωση-Ασφαλτόστρωση 2ης επαρχιακής οδού Γέφυρα Πλάκας - Πράμαντα - Ματσούκι μετά διακλάδωσης προς Τσόπελα	200.000.000
4.	Βελτίωση-Ασφαλτόστρωση 3 ^{ης} επαρχιακής οδού προς Χουλιαράδες - Μιχαλίτσι μετά διακλάδωσης προς Παλαιοχώρι - Σιράκο και Προσήλιο - Κηπίνα (α)	107.000.000
5.	Βελτίωση - Ασφαλτόστρωση 3 ^{ης} επαρχιακής οδού προς Χουλιαράδες - Μιχαλίτσι μετά διακλάδωσης προς Παλαιοχώρι - Σιράκο και Προσήλιο - Κηπίνα (β)	143.000.000

6.	Ξενώνας-Καταφύγιο Πραμάντων	75.000.000
7.	Μονοπάτι περιοχής Τζουμέρκων Ιωαννίνων	30.000.000
8.	Αξιοποίηση σπηλαιίου Πραμάντων	100.000.000

ΣΑΝΑ-1		
<i>α/α</i>	ΕΡΓΟ	ΠΡΟΥΠΟΛ. (σε δρχ.)
1.	Αποπεράτωση τοίχου αντιστήριξης νεκροταφείου Ματσουκίου	2.000.000
2.	Αποχέτευση ομβρίων εντός Κοιν. Χουλιαράδων	5.000.000
3.	Κατασκευή υδρομάστευσης και επέκταση δικτύου ύδρευσης Κοιν. Ραφταναίων	8.000.000

ΣΑΝΑ-2		
<i>α/α</i>	ΕΡΓΟ	ΠΡΟΥΠΟΛ.(σε δρχ.)
1.	Οδικό δίκτυο Δυτικών Τζουμέρκων(4 υποέργα)	207.993
2.	Βελτίωση - Ασφαλτόστρωση 2 ^{ης} επαρχιακής οδού από Γέφυρα Πλάκας - Πράμαντα - Ματσούκι - Καλαριίτες με διακλάδωση προς Τσόπελα	230.000.000
3.	Βελτίωση - Ασφαλτόστρωση 3 ^{ης} επαρχιακής οδού προς Χουλιαράδες - Μιχαλίτσι μετά διακλαδώσεως προς Παλαιοχώρι - Σιράκο και Προσήλιο - Κηπίνα	292.000.000
4.	Ύδρευση Κοινοτήτων Τζουμέρκων Ιωαννίνων (3 υποέργα)	41.600.000
5.	Καταφύγιο Πραμάντων	80.000.000
6.	Μονοπάτια περιοχής Τζουμέρκων Ιωαννίνων	30.000.000
7.	Αξιοποίηση σπηλαιίων Πραμάντων	100.000.000
8.	Κατασκευή αποχετευτικού Ματσουκίου	2.000.000
9.	Βελτίωση - Ασφαλτόστρωση 3ης επαρχιακής οδού προς Χουλιαράδες - Μιχαλίτσι μετά διακλαδώσεως προς Παλαιοχώρι - Σιράκο και Προσήλιο -Κηπίνα	3.640.722

LEADER - I							
Κανένα έργο στην περιοχή							
LEADER - II							
Αριθμός Έργων				Προϋπολογισμός (δρχ.)			
Μέτρο				Μέτρο			
3	4	5	6	3	4	5	6
2	0	0	2	87.000.000	0	0	47.000.000
Υπόμνημα μέτρων LEADER - II							
Μέτρο 3 : Αγροτουρισμός							
Μέτρο 4 : Μικρές επιχειρήσεις, βιοτεχνίες, υπηρεσίες παρεχόμενες σε μικρή κλίμακα							
Μέτρο 5 : Αξιοποίηση επί τόπου και εμπορία της γεωργικής και δασοκομικής παραγωγής, καθώς και εκείνης της τοπικής αλιείας							
Μέτρο 6 : Διατήρηση και βελτίωση του περιβάλλοντος και του περιβάλλοντος χώρου							

Αναπλάσεις Τζουμέρκων		
<i>α/α</i>	Κοινότητα / Ονομασία έργου	Ποσό (δρχ.)
A	Αναπλάσεις-Αποκαταστάσεις παραδοσιακών κτιρίων	60.000.000
1.	Αμπελοχώρι: Δημοτικό Σχολείο	10.000.000
2.	Καλαρίτες :Οικία Κωσταδήμα	10.000.000
3.	Μιχαλίτσι: Δημοτικό Σχολείο	5.000.000
4.	Πετροβούνι: Δημοτικό Σχολείο	10.000.000
5.	Σιράκο: Οικία Κρυστάλλη	15.000.000
6.	Χουλιαράδες: Δημοτικό Σχολείο	10.000.000
B.	Νερόμυλοι-Νεροτριβές	55.000.000
1.	Βαππιστής: Νερόμυλος	10.000.000
2.	Ματσούκι: Νερόμυλος	15.000.000
3.	Σιράκο: Νερόμυλοι(2)- Νεροτριβή	30.000.000
Γ.	Αναπλάσεις-Αποκαταστάσεις παραδοσιακών βрусών	21.000.000
1.	Καλαρίτες :Οικία Κωσταδήμα	7.000.000
2.	Πετροβούνι	5.000.000
3.	Προσήλιο: Τζιμ-Σόγια	2.000.000
4.	Σιράκο	7.000.000
Δ.	Αναπλάσεις-Αποκαταστάσεις κοινόχρηστων χώρων	55.000.000
1.	Παλαιοχώρι Σιράκου: Κεντρική πλατεία	10.000.000
2.	Πετροβούνι: Πλατεία οικισμού Πετροβουνίου	5.000.000
3.	Πράμαντα: Ιστορικό-Εμπορικό Κέντρο	25.000.000
4.	Λιθόκτιστης Παράστασης	5.000.000
5.	Σιράκο: Πλατεία Παναγιάς	5.000.000
6.	Χουλιαράδες : Είσοδος εκκλησίας - Παραδοσιακή πλατεία	5.000.000
E.	Αναπλάσεις - Αποκαταστάσεις - Κατασκευές καλντεριμιών	85.000.000
1.	Καλαρίτες	40.000.000
2.	Ραφταναίοι: Σμίξη Ραφτανίτη - Γέφυρα Πλάκας	5.000.000
3.	Σιράκο	40.000.000
ΣΤ.	Συντηρήσεις-Αποκαταστάσεις θρησκευτικών μνημείων	84.000.000
1.	Καλαρίτες :Ι.Ν. Αγίου Νικολάου	10.000.000
2.	Καλαρίτες: Ι.Μ. Κηπίνας	30.000.000
3.	Μιχαλίτσι: Ι.Ν. Αγίων Πάντων	10.000.000
4.	Πράμαντα: Ι.Μ. Αγίας Παρασκευής	25.000.000
5.	Προσήλιο: Ι.Ν. Αγίου Βλάσιου	4.000.000
6.	Ραφταναίοι: Ι.Μ. Πλάκας (Γέννησης Θεοτόκου)	5.000.000

ΜΕΡΟΣ Δ'**ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΟΥ ΒΑΘΜΟΥ, ΤΩΝ
ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΩΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ
ΤΩΝ ΥΠΟ ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΟΧΩΝ - ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ**

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΜΕΡΟΥΣ Δ'

Το Μέρος Δ' , και τελευταίο μέρος της μελέτης, αποτελείται στην ουσία από τα κεφάλαια στα οποία εξάγονται τα βασικά συμπεράσματα της εργασίας, απαντώνται τα βασικά της ερωτήματα και εξηγούνται τα κύρια σημεία της.

Έχοντας προηγηθεί η ανάλυση της υφιστάμενης κατάστασης των περιοχών μελέτης σε όλους τους τομείς, γεωγραφικούς, κοινωνικούς, οικονομικούς, περιβάλλοντος, υποδομών κλπ. , στην συνέχεια ακολούθησαν οι αναλύσεις S.W.O.T. , όπου συγκεκριμενοποιήθηκαν τα πλεονεκτήματα, τα μειονεκτήματα και οι οποιοσδήποτε συνιστώσες που συνθέτουν την αναπτυξιακή δυναμική της κάθε περιοχής, ενώ αναφέρθηκαν και αναλυτικά οι εκάστοτε αναπτυξιακές παρεμβάσεις που υλοποιήθηκαν ή πρόκειται να υλοποιηθούν σε κάθε περιοχή.

Γνωρίζοντας πλέον όλα τα προηγούμενα, σε αυτό το μέρος της εργασίας απαντάμε συγκεκριμένα στο ποιοι είναι αυτοί οι παράγοντες και τελικά ποια είναι τα αίτια που διαφοροποίησαν τόσο πολύ τον βαθμό ανάπτυξης αυτών των τριών περιοχών του Νομού Ιωαννίνων, με την περιοχή Μετσόβου να απολαμβάνει πολύ υψηλό βαθμό ανάπτυξης, το Ζαγόρι να ακολουθεί με πολύ καλές προοπτικές και δυναμικές ανάπτυξης και την περιοχή Τζουμέρκων Ιωαννίνων να "παραπαίει" και να εμφανίζει χαμηλούς δείκτες ανάπτυξης, χωρίς να στερείται όμως δυνατοτήτων σε πολλούς τομείς.

Έτσι, πρώτα επιχειρείται μια συγκριτική προσέγγιση του βαθμού ανάπτυξης των τριών περιοχών, όπου είναι δυνατόν με ποσοτικούς δείκτες. Έπειτα ακολουθεί η συγκριτική ανάλυση των διαδικασιών ανάπτυξης στις εν λόγω ορεινές περιοχές, ενώ στο τέλος παρουσιάζονται οι δυνατότητες ανάπτυξης της κάθε περιοχής, συνοδευόμενες και από τις αντίστοιχες προτάσεις, οι οποίες είναι και γενικές σχετικά με τις οποιοσδήποτε στρατηγικές θα πρέπει να ακολουθηθούν , αλλά και "σημειακές" σχετικά με κάποια προτεινόμενα συγκεκριμένα έργα και δράσεις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΒΔΟΜΟ

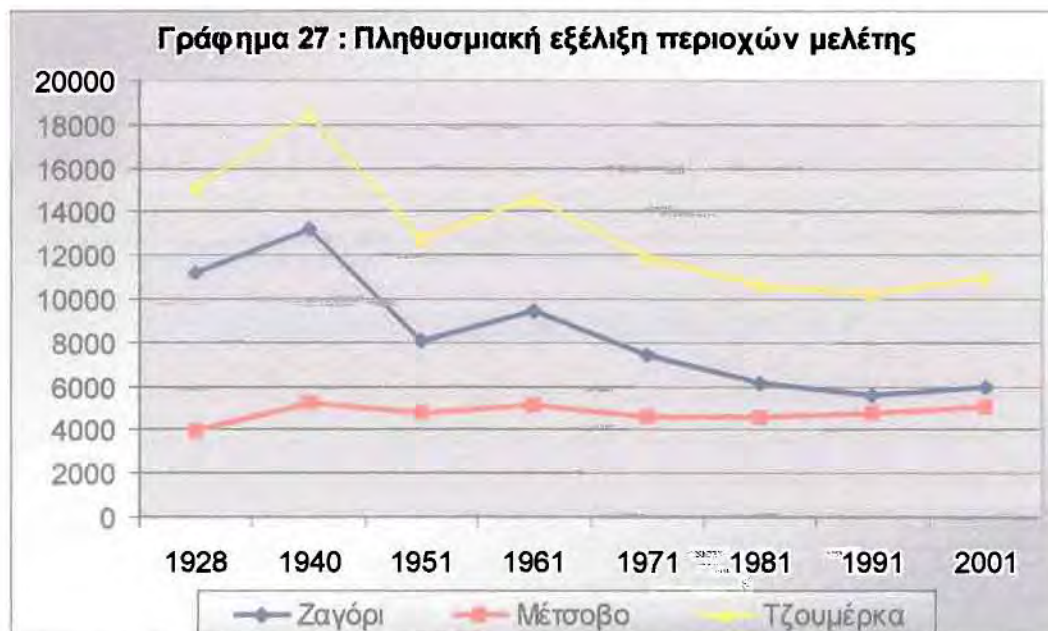
7. ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΟΥ ΒΑΘΜΟΥ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ ΜΕΛΕΤΗΣ

7.1. ΠΛΗΘΥΣΜΙΑΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ ΜΕΛΕΤΗΣ

Ένα από τα χαρακτηριστικά που μπορούν να δώσουν μια εικόνα κατά πόσο μια περιοχή είναι ανεπτυγμένη, η κοινωνική της διάρθρωση είναι καλή, και κατά πόσο το παραγωγικό σύστημά της έχει δυναμική και ορθή δομή, με ότι αυτό συνεπάγεται, είναι η πληθυσμιακή εξέλιξη της εν λόγω περιοχής και η δυνατότητά της να αποτρέψει την πληθυσμιακή αποδυνάμωση από τα παραγωγικά και νέα της μέλη. Η πληθυσμιακή εξέλιξη, κατά το χρονικό διάστημα 1928 - 2001, των τριών περιοχών μελέτης δίνεται από τα παρακάτω :

Πίνακας 49 : Πληθυσμιακή εξέλιξη περιοχών μελέτης								
Περιοχές	1928	1940	1951	1961	1971	1981	1991	2001
Ζαγορίου	11206	13215	8053	9426	7426	6110	5575	5989
Μεταβολή %		17,93	-39,06	17,05	-21,22	-17,72	-8,76	7,43
		1928-40	40-51	51-61	61-71	71-81	81-91	91-2001
Μετσόβου	3926	5212	4773	5116	4569	4564	4729	5035
Μεταβολή %		32,76	-8,42	7,19	-10,69	-0,11	3,62	6,47
		1928-40	40-51	51-61	61-71	71-81	81-91	91-2001
Τζουμέρκων	15132	18478	12779	14566	11963	10656	10299	11038
Μεταβολή %		22,11	-30,84	13,99	-17,87	-10,92	-3,35	7,18
		1928-40	40-51	51-61	61-71	71-81	81-91	91-2001

Πηγή : Ε.Σ.Υ.Ε. , ίδια επεξεργασία

Από τα παραπάνω φαίνεται πως την ίδια αρνητική εικόνα σχετικά με την πληθυσμιακή τους εξέλιξη παρουσιάζουν όλες οι περιοχές, με χαρακτηριστική εξαίρεση την περιοχή Μετσόβου.

Η αύξηση του πληθυσμού, που παρουσιάζεται και στις τρεις περιοχές κατά το έτος 1940, οφείλεται όπως έχουμε προαναφέρει στην πολιτογράφηση των Σαρακατσαναίων και παρατηρείται πολύ πιο έντονη στις περιοχές Ζαγορίου και Τζουμέρκων Ιωαννίνων, κάτι απόλυτα φυσιολογικό μιας και σε αυτές τις περιοχές δραστηριοποιούνταν περισσότερο η συγκεκριμένη πληθυσμιακή ομάδα. Από εκεί και πέρα και με εξαίρεση την δεκαετία 1951 - 1961 (όπου παρατηρείται αύξηση πληθυσμού, λόγω της καλύτερης των συνθηκών διαβίωσης μεταπολεμικά), ο πληθυσμός των περιοχών Ζαγορίου και Τζουμέρκων ελαττώνεται δραματικά και ο αγροτικός τους χώρος σιγά - σιγά ερημώνει, χωρίς να παρουσιάζουν δυνατότητες επαναπροσέλκισης του πληθυσμού. Η αυξητική τάση του πληθυσμού που παρατηρείται στην απογραφή του 2001 στις δύο αυτές περιοχές δεν είναι τίποτα παραπάνω από τις γνωστές "τακτικές" και συνήθειες που λαμβάνουν χώρα κατά την απογραφή (όπως έχουμε αναλύσει) και για την περίπτωση των Τζουμέρκων είναι πολλαπλάσιου βαθμού.

Όμως η περιοχή του Μετσόβου βλέπουμε ότι διατηρεί τον πληθυσμό της σχεδόν σταθερό και μάλιστα για όλο το χρονικό διάστημα 1971 - 2001 επικρατούν αυξητικές τάσεις, σχετικά μικρού αλλά σταθερού βαθμού. Αυτό έχει ιδιαίτερη σημασία, μιας και, πρώτα δείχνει ότι η περιοχή Μετσόβου δεν επηρεάστηκε σημαντικά από την τάση μετανάστευσης που στιγμάτισε τις άλλες περιοχές αλλά και δεύτερα γιατί αποδεικνύεται ότι αυτό οφείλεται στην **καλή οικονομία της περιοχής** (και ειδικά του

οικισμού του Μετσόβου) και στην ορθή δομή του παραγωγικού συστήματος, με ανεπτυγμένους όλους τους τομείς, δημιουργώντας απασχόληση και δυναμικές για περαιτέρω ανάπτυξη της περιοχής. Σχετικά με αυτό θα αναφέρουμε πολύ περισσότερα στο επόμενο κεφάλαιο, όπου θα αναλύσουμε τις διαδικασίες που συνέβαλλαν στην ανάπτυξη της κάθε περιοχής.

7.2. ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ ΜΕΛΕΤΗΣ

Συγκρίνοντας τις ηλικιακές πυραμίδες πληθυσμού των περιοχών μελέτης, τα συμπεράσματα που εξάγουμε μας δίνουν την ίδια εικόνα για την οποία μας είχε προϊδεάσει η πληθυσμιακή εξέλιξη των περιοχών.

Συγκεκριμένα, οι πληθυσμιακές πυραμίδες ηλικιών των περιοχών Ζαγορίου και Τζουμέρκων Ιωαννίνων κρίνονται κακές και αποδεικνύουν ότι ο πληθυσμός τους είναι γερασμένος, με όλες τις αρνητικές συνέπειες που αυτό συνεπάγεται. Αντίθετα η περιοχή Μετσόβου παρουσιάζει μία πολύ καλή πληθυσμιακή πυραμίδα, με αρκετά ισχυρή βάση ατόμων νεαρής ηλικίας, η οποία μάλιστα είναι μεγαλύτερη από όλες τις ομάδες ηλικιών, με εξαίρεση την ομάδα ηλικιών 45-64 ετών, κάτι που σημαίνει ότι ο πληθυσμός της περιοχής μόνο γερασμένος δεν μπορεί να χαρακτηριστεί.

Συγκεκριμένα, τα δημογραφικά χαρακτηριστικά των περιοχών μελέτης συγκριτικά είναι τα εξής:

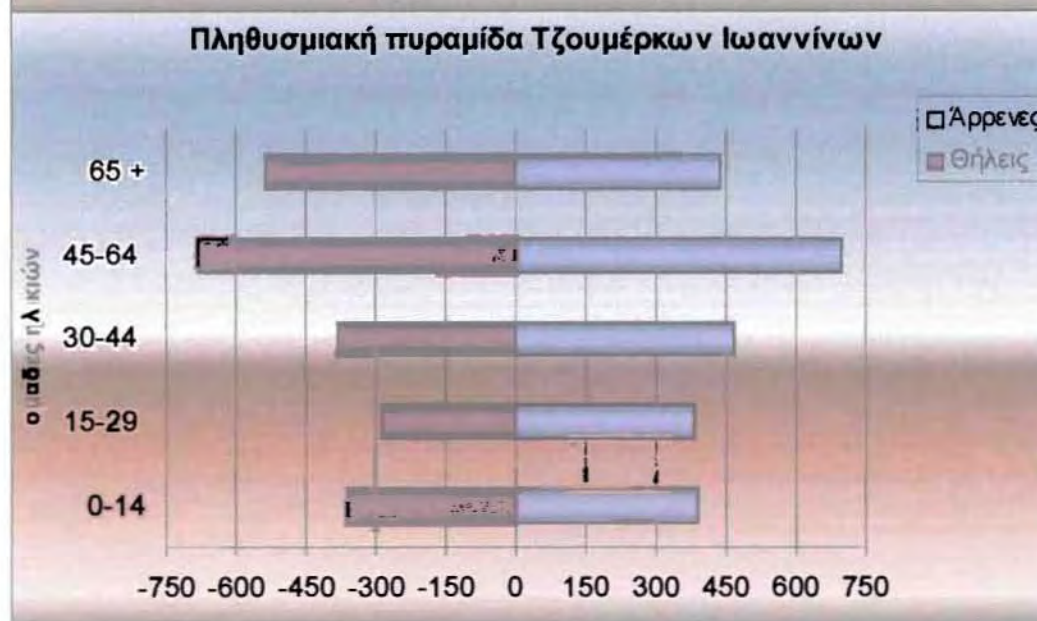
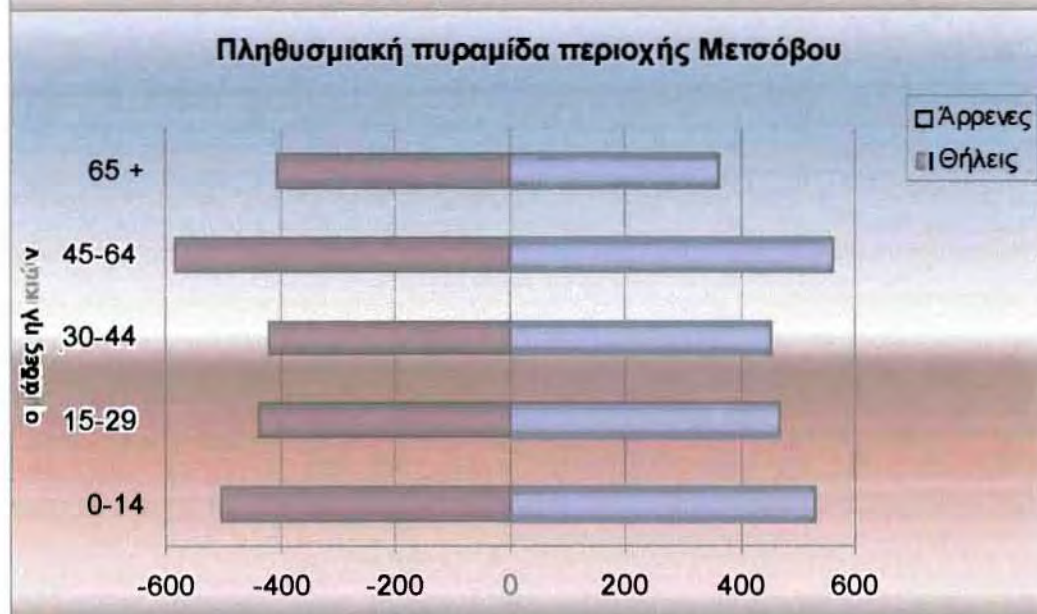
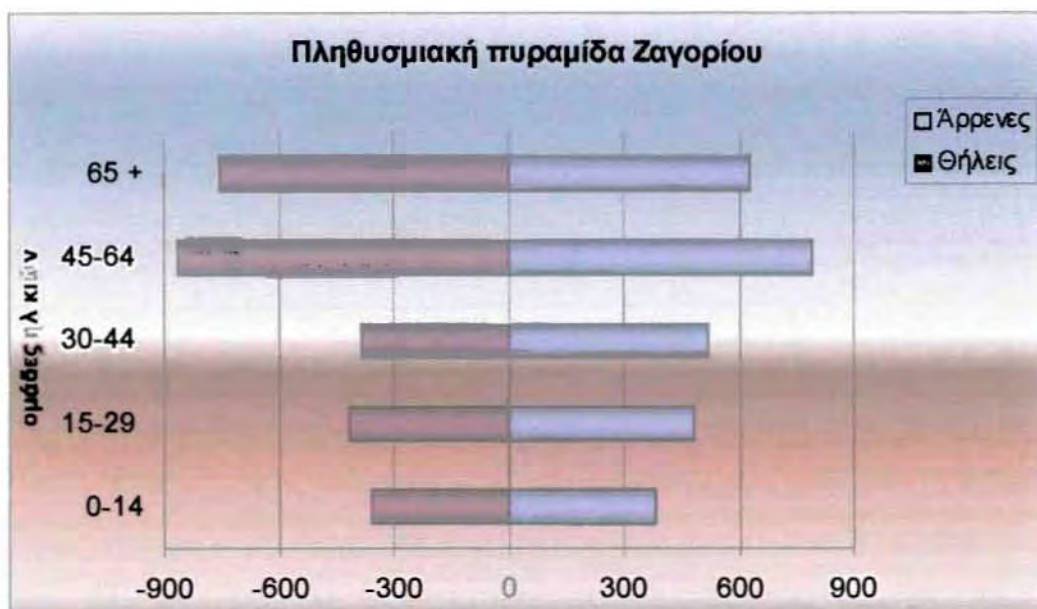
- Ποσοστό πληθυσμού άνω των 45 ετών:
 - Ζαγόρι : 54,53%
 - Περιοχή Μετσόβου : 40,48%
 - Τζουμέρκα Ιωαννίνων : 50,91%
- Ποσοστό νέου πληθυσμού (0-14 ετών και 15-29 ετών)
 - Ζαγόρι : 29,32% (16,07% η ομάδα 15-29 ετών που ανήκει και στον ενεργό πληθυσμό)
 - Περιοχή Μετσόβου : 40,88% (19,05% η ομάδα 15-29 ετών που ανήκει και στον ενεργό πληθυσμό)
 - Τζουμέρκα Ιωαννίνων : 30,71% (14,47% η ομάδα 15-29 ετών που ανήκει και στον ενεργό πληθυσμό)

- Δείκτης νεανικότητας
 Ζαγόρι : 53,35%
 Περιοχή Μετσόβου : 134,3%
 Τζουμέρκα Ιωαννίνων : 77,39%
- Δείκτης γήρανσης
 Ζαγόρι : 187,41%
 Περιοχή Μετσόβου : 74,44%
 Τζουμέρκα Ιωαννίνων : 129,2%
- Δείκτης αναλογίας των φύλων στον πληθυσμό των αναπαραγωγικών ηλικιών
 (15 - 45 ετών)
 Ζαγόρι : 79,78%
 Περιοχή Μετσόβου : 92,51%
 Τζουμέρκα Ιωαννίνων : 78,77%
- Δείκτης εξάρτησης
 Ζαγόρι : 61,55%
 Περιοχή Μετσόβου : 61,49%
 Τζουμέρκα Ιωαννίνων : 59,33%

Από όλα τα παραπάνω φαίνεται η διαφοροποίηση που υπάρχει ανάμεσα στις τρεις περιοχές μελέτης, με το Ζαγόρι και την περιοχή Τζουμέρκων να παρουσιάζουν απογοητευτική εικόνα, με υψηλούς δείκτες γήρανσης του πληθυσμού, χαμηλούς δείκτες νεανικότητας, και με όχι ισομερή κατανομή ανδρών και γυναικών και την περιοχή Μετσόβου με τελείως αντίθετη εικόνα, με υψηλό δείκτη νεανικότητας, χαμηλότερο δείκτη γήρανσης και αναλογία αντρών - γυναικών να προσεγγίζει το 1:1. Τα παραπάνω φανερώνουν την καλή δημογραφική προοπτική της περιοχής Μετσόβου και την δυνατότητα ανάπτυξης του ανθρώπινου δυναμικού της, καθώς και την αυξημένη δυνατότητα του κοινωνικού της συνόλου να δημιουργήσει νέα ζεύγη και μέλη, σε αντίθεση με το Ζαγόρι και τα Τζουμέρκα Ιωαννίνων.

Εδώ πρέπει να σημειώσουμε ότι οι παραπάνω δείκτες στην περιοχή των Τζουμέρκων είναι δυσμενέστεροι, λόγω των "σφαλμάτων" των απογραφών στην περιοχή, και ότι πολύ πιθανόν οι δείκτες αυτοί να είναι χειρότεροι και από τους αντίστοιχους του Ζαγορίου.

Οπτικά, τα δημογραφικά χαρακτηριστικά των εν λόγω περιοχής φαίνονται από την παρακάτω συγκριτική παράθεση των πληθυσμιακών πυραμίδων ηλικιών τους :

Τέλος το επίπεδο εκπαίδευσης δεν μπορεί να θεωρηθεί ικανοποιητικό σε καμία από τις τρεις περιοχές μελέτης, αφού η απογοητευτική εικόνα που παρουσιάζεται είναι πανομοιότυπη σε όλες τις περιοχές. Συγκεκριμένα το ποσοστό των απόφοιτων στοιχειώδους εκπαίδευσης είναι 50% στο Ζαγόρι, 52,3% στην περιοχή Μετσόβου και 51,1% στα Τζουμέρκα Ιωαννίνων, το ποσοστό αποφοίτων Ανώτερης εκπαίδευσης είναι 0,4% στο Ζαγόρι, 0,2% στην περιοχή Μετσόβου και 0,3% στα Τζουμέρκα, ενώ τέλος το ποσοστό των απόφοιτων Ανώτατης εκπαίδευσης είναι 4% στο Ζαγόρι, 3,5% στην περιοχή Μετσόβου και 3,4% στα Τζουμέρκα Ιωαννίνων.

Αυτό αποτελεί σημαντικότερο ανασταλτικό παράγοντα ανάπτυξης και για τις τρεις περιοχές λόγω της διαφαινόμενης δυσκολίας των κατοίκων να αντιληφθούν τις επερχόμενες (και σε πολλές περιπτώσεις απαραίτητες) αλλαγές στις παραγωγικές δομές, όπως αυτές προδιαγράφονται από το σύγχρονο ανταγωνισμό και ενδεχομένως θα αποτελέσει τον κυρίαρχο ανασταλτικό παράγοντα στην προσπάθεια αναδιάρθρωσης της οικονομικής δραστηριότητας. Επίσης, το χαμηλό μορφωτικό επίπεδο των κατοίκων των περιοχών αυτών έχει ως αποτέλεσμα να περιορίζει την χρήση των σύγχρονων μέσων επικοινωνίας και ενημέρωσης, όπως το internet, δημιουργώντας έλλειμμα πληροφόρησης και ενημέρωσης. Τέλος, το χαμηλό μορφωτικό επίπεδο των κατοίκων σε συνδυασμό και με τη νοοτροπία τους, ενδεχομένως να δυσχεράνει την πορεία υλοποίησης των διαρθρωτικών προγραμμάτων και την πραγματοποίηση επενδύσεων. Θα πρέπει να αναπτυχθούν δράσεις ενημέρωσης και επιμόρφωσης των κατοίκων, έτσι ώστε αυτοί να αφομοιώσουν τις αλλαγές και τις ανάγκες του σύγχρονου παραγωγικού περιβάλλοντος και να λάβουν ενεργό μέρος στις επερχόμενες αλλαγές και ανακατατάξεις των παραγωγικών δομών της εκάστοτε περιοχής.

7.3. ΔΟΜΗ ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ ΤΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ ΜΕΛΕΤΗΣ

Η δομή του παραγωγικού συστήματος των τριών περιοχών μελέτης φαίνεται συνοπτικά στον παρακάτω πίνακα:

Περιοχές	Ομάδες κλάδων οικονομικής δραστηριότητας										
	Πρωτογενής τομέας		Δευτερογενής τομέας			Τριτογενής τομέας					
	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Ζαγορίου	42,3%	0,2%	5,3%	0,4%	8,3%	10,6%	3,3%	1,0%	19,8%	6,3%	2,4%
	42,5%		14,1%			34,7%				6,3%	2,4%
Μετσόβου	12,3%	0,1%	27,2%	1,0%	13,7%	15,2%	6,5%	1,1%	15,7%	4,2%	3,0%
	12,4%		41,9%			38,5%				4,2%	3,0%
Τζουμέρκων	26,4%	0,1%	7,2%	0,5%	23,3%	11,3%	5,5%	0,5%	19,2%	3,8%	2,1%
	26,5%		31,0%			36,6%				3,8%	2,1%
Νομός	34,3%	0,7%	10,4%	0,6%	12,2%	11,4%	4,1%	0,6%	15,3%	5,5%	5,1%
	34,9%		23,2%			31,4%				5,5%	5,1%

(2) : Γεωργία, κτηνοτροφία, δασοκομία, θήρα και αλιεία

(3) : Ορυχεία και λατομεία

(4) : Μεταποίηση

(5) : Παροχή ηλεκτρικού ρεύματος, φυσικού αερίου και νερού

(6) : Κατασκευές

(7) : Εμπόριο, ξενοδοχεία και εστιατόρια

(8) : Μεταφορές, αποθήκευση και επικοινωνίες

(9) : Ενδιάμεσοι χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί

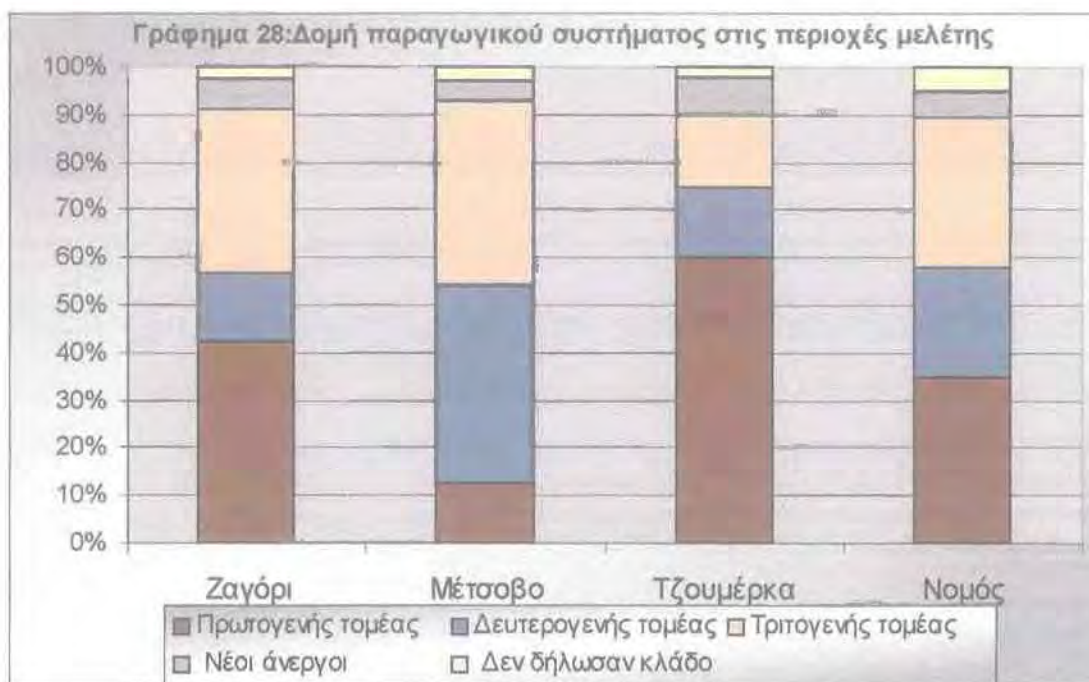
(10) : Λοιπές υπηρεσίες

(11) : Νέοι άνεργοι

(12) : Δεν δήλωσαν κλάδο οικονομικής δραστηριότητας

Πηγή : Ε.Σ.Υ.Ε. , 1991

Όπως έχουμε όμως προαναφέρει στο σχετικό κεφάλαιο για τους γνωστούς λόγους (βλ. σελ. 159) στα Τζουμέρκα η δομή του παραγωγικού συστήματος δεν είναι αυτή, αλλά έχει προσεγγιστικά ως εξής : πρωτογενής τομέας 60%, δευτερογενής τομέας 15%, τριτογενής τομέας 15%, νέοι άνεργοι 8%, δεν δήλωσαν κλάδο 2%.

Από τα παραπάνω παρατηρούμε τα εξής γενικά :

Το μεγαλύτερο μέρος του οικονομικά ενεργού πληθυσμού στην περιοχή Ζαγορίου ασχολείται στον πρωτογενή τομέα παραγωγής, κάτι που ήταν και το αναμενόμενο. Ο δευτερογενής τομέας παραγωγής δεν είναι ανεπτυγμένος, γεγονός το οποίο δικαιολογεί κατά ένα μέρος και την κρίση που διέρχεται ο πρωτογενής τομέας της περιοχής, ο οποίος χαρακτηρίζεται από στασιμότητα και καχεξία. Ο τριτογενής τομέας παραγωγής στο Ζαγόρι είναι ανεπτυγμένος, κάτι που οφείλεται στην δυναμική ανάπτυξη του τουρισμού, ο οποίος όμως χωρικά είναι κατανεμημένος όχι σε όλη την περιοχή, αλλά συγκεντρώνεται σημειακά στους οικισμούς με το μεγαλύτερο τουριστικό ενδιαφέρον σήμερα (πχ Πάπιγγο, Τσεπέλοβο, Μονοδένδρι, Αρίστη κλπ.). Σε σχέση με τον Νομό, ο πρωτογενής και ο τριτογενής τομέας του παραγωγικού συστήματος στο Ζαγόρι εμφανίζουν υψηλότερα ποσοστά από τα αντίστοιχα του Νομού, σε αντίθεση με τον δευτερογενή τομέα. Αυτό που πρέπει να τονίσουμε σαν συμπέρασμα από την δομή του παραγωγικού συστήματος στο Ζαγόρι είναι η **έλλειψη διασύνδεσης** του δευτερογενούς τομέα παραγωγής με τις υπόλοιπες οικονομικές και παραγωγικές δραστηριότητες στην περιοχή, κάτι το οποίο λειτουργεί και σαν τροχοπέδη στην ανάπτυξή του.

Τελείως αντίθετη εικόνα παρουσιάζει το παραγωγικό σύστημα στην περιοχή Μετσόβου. Ο δευτερογενής τομέας παραγωγής εμφανίζεται πολύ ανεπτυγμένος, μάλιστα εμφανίζει το μεγαλύτερο ποσοστό από όλους τους τομείς του παραγωγικού συστήματος. Η μεταποιητική και κατασκευαστική δραστηριότητα λαμβάνει χώρα σε πολύ μεγάλο βαθμό, ενώ εξίσου πολύ ανεπτυγμένος είναι και ο τριτογενής τομέας, με

κυρίαρχο δυναμικό στοιχείο του τον τουρισμό. Το Μέτσοβο και η ευρύτερη περιοχή είναι η πιο τουριστική σε όλο τον Νομό, με την πόλη των Ιωαννίνων και την περιοχή Ζαγορίου να ακολουθούν. Στον πρωτογενή τομέα παραγωγής το ποσοστό του οικονομικά ενεργού πληθυσμού της περιοχής που ασχολείται σε αυτόν είναι σχετικά μικρό, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι δεν είναι δυναμικός παράγοντας στην τοπική οικονομία. Στα προαναφερθέντα εξετάζεται το πλήθος των ατόμων του οικονομικά ενεργού πληθυσμού και όχι και η παραγωγή των προϊόντων του πρωτογενούς τομέα. Η παραγωγή αυτή, όπως είδαμε και στην ανάλυση υφιστάμενης κατάστασης της περιοχής, είναι υψηλή, απλώς ασχολούνται σχετικά λίγα άτομα με αυτήν. Δηλαδή, θέλοντας να γίνω πιο σαφής, αναφέρω σαν παράδειγμα ότι μπορεί να ασχολούνται λίγα άτομα με την κτηνοτροφία (τον βασικό κλάδο του πρωτογενούς τομέα στην περιοχή), αλλά η παραγωγή κτηνοτροφικών προϊόντων είναι υψηλή, μιας και αντιστοιχεί σε κάθε κτηνοτρόφο μεγάλος αριθμός σε ζωικό κεφάλαιο, είναι αυτό που λέμε ως "μεγαλοτσελιγκάδες". Αυτό όμως που έχει μέγιστη σημασία στην διάρθρωση του παραγωγικού συστήματος στην περιοχή του Μετσόβου δεν είναι μόνο τα ποσοτικά μεγέθη του οικονομικού αυτού συστήματος, **αλλά η άριστη και ολοκληρωτική διασύνδεση και των τριών τομέων του.** Η παραγωγή του πρωτογενή τομέα διατίθεται προς μεταποίηση, κατασκευές και προμήθειες των εμπορικών και όχι μόνο καταστημάτων, ενώ η παραγωγή παραδοσιακών προϊόντων, τροφίμων κλπ "τροφοδοτείται" από τον τουρισμό, ο οποίος με την σειρά του, και δημιουργώντας οικονομίες κλίμακας, στηρίζει και ωθεί σε περαιτέρω ανάπτυξη τους άλλους τομείς και κλάδους του παραγωγικού συστήματος.

Η δομή του παραγωγικού συστήματος στην περιοχή Τζουμέρκων Ιωαννίνων χαρακτηρίζει ένα γεωγραφικό χώρο - οικονομικό σύστημα το οποίο είναι σχετικά ελάχιστα "ανοικτό". Το συντριπτικό ποσοστό του οικονομικά ενεργού πληθυσμού της περιοχής απασχολείται στον πρωτογενή τομέα παραγωγής και κυρίως στην κτηνοτροφία, αναμενόμενο βέβαια, μιας και το 83% των εκτάσεων της περιοχής είναι βοσκότοποι. Ο δευτερογενής τομέας παραγωγής είναι ελάχιστα ανεπτυγμένος, παρόλο που έχει καλές προϋποθέσεις να παίξει σημαντικό ρόλο στην τοπική οικονομία κυρίως με την παραγωγή παραδοσιακών προϊόντων και τροφίμων. Ελάχιστα ανεπτυγμένος είναι και ο τριτογενής τομέας παραγωγής, με το όποιο μέγεθος του να το οφείλει στο εμπόριο (μικρά οικογενειακά καταστήματα που εξυπηρετούν τις ανάγκες του κάθε χωριού) και στις υπάρχουσες μικρής κλίμακας υπηρεσίες, ενώ η τουριστική υποδομή και δραστηριότητα στην ουσία είναι ανύπαρκτη. Πρώτη προτεραιότητα της περιοχής κρίνεται η ανάπτυξη του τουρισμού, κάτι το οποίο είναι εφικτό μιας και η περιοχή παρουσιάζει τουριστικό ενδιαφέρον. Όμως σημαντικός ανασταλτικός παράγοντας της οικονομίας της περιοχής είναι,

όπως και στο Ζαγόρι, η έλλειψη διασύνδεσης των τριών τομέων παραγωγής και των οικονομικών δραστηριοτήτων μεταξύ τους. Τα ποσοστά συμμετοχής στο παραγωγικό σύστημα του δευτερογενή και τριτογενή τομέα της περιοχής υπολείπονται αρκετά από τα αντίστοιχα ποσοστά σε επίπεδο Νομού.

Παρακάτω ακολουθεί μια γρήγορη συγκριτική επισκόπηση των τομέων παραγωγής των περιοχών μελέτης:

7.3.1. Πρωτογενής τομέας

Γεωργία

- Και οι τρεις περιοχές διαθέτουν μικρές καλλιεργούμενες εκτάσεις (Ζαγόρι 3%, περιοχή Μετσόβου 4,3%, Τζουμέρκα Ιωαννίνων 3,4%), οι οποίες καθιστούν την γεωργία σαν συμπληρωματική δραστηριότητα, που αποσκοπεί στην κάλυψη των ιδίων αναγκών των κατοίκων.
- Και στις τρεις περιοχές η μέση έκταση των αγροτεμαχίων είναι πολύ μικρή και κατά πολύ μικρότερη των καθορισμένων ορίων που χαρακτηρίζουν μια έκταση βιώσιμη.
- Οι καλλιεργούμενες εκτάσεις και στις τρεις περιοχές χαρακτηρίζονται από διαφοροποιημένη γεωργική παραγωγή, ως προς το είδος καλλιέργειας, με μεγαλύτερα ποσοστά να παρουσιάζουν οι ετήσιες και οι λοιπές (κυρίως για κτηνοτροφική χρήση) καλλιέργειες.
- Προσπάθειες προσανατολισμού προς βιολογικές καλλιέργειες γίνονται κυρίως στην περιοχή του Μετσόβου.
- Συνεταιριστική δραστηριότητα παρατηρείται στο Ζαγόρι (μικρής κλίμακας).

Κτηνοτροφία

- Και οι τρεις περιοχές χαρακτηρίζονται από μεγάλες εκτάσεις βοσκοτόπων (Ζαγόρι 40,4% , περιοχή Μετσόβου 40,3% , Τζουμέρκα Ιωαννίνων 83%)
- Η κτηνοτροφία αποτελεί την βασική συνιστώσα του παραγωγικού συστήματος γενικότερα και του πρωτογενή τομέα παραγωγής στα Τζουμέρκα.
- Η κτηνοτροφία αποτελεί μια από τις δύο βασικές συνιστώσες του πρωτογενή τομέα στο Ζαγόρι και στην περιοχή Μετσόβου
- Η κτηνοτροφία και στις τρεις περιοχές γίνεται με τρόπο παραδοσιακό και κυρίως είναι νομαδική ή ημινομαδική.
- Τα μεγέθη του ζωικού κεφαλαίου και της παραγωγής κτηνοτροφικών προϊόντων είναι υψηλά και στις τρεις περιοχές. Συγκεκριμένα :

Πίνακας 51 : Στοιχεία κτηνοτροφίας στις περιοχές μελέτης

Ζωικό κεφαλαίο (έτος 1991)								
Περιοχή	Βοοειδή	Προβατοειδή	Αιγοειδή	Χοιροειδή	Ιπποειδή	Κουνέλια	Πουλερικά	Κυψέλες
Τζουμέρκων	1.061	9.263	7.013	10	180	99	314.042	513
Ζαγορίου	1.213	21.430	14.632	23	404	22	175.800	1842
Μετσόβου	4.400	4.534	12.851	240	332	47	196.000	147
Κτηνοτροφική παραγωγή* (έτος 1994)								
Περιοχή	Γάλα	Κρέας	Τυρί	Βούτυρο	Λίπος	Μαλλιά	Μέλι	Αυγά
Τζουμέρκων	766.100	1.743.873	102.650	710	0	29.560	3.420	22.283.200
Ζαγορίου	2.361.600	2.760.964	154.710	890	0	38.965	10.050	7.454.300
Μετσόβου	1.487.500	1.200.996	196.553	1.673	0	5.885	1.170	9.649.000

* σε κιλά

Πηγή, Ε.Σ.Υ.Ε.

Όσον αφορά το ζωικό κεφάλαιο, η περιοχή Ζαγορίου εμφανίζει μια ποσοτική υπεροχή σε αριθμό αιγοπροβάτων και κυψελών, η περιοχή Μετσόβου σε αριθμό βοοειδών και χοιροειδών, ενώ η περιοχή Τζουμέρκων Ιωαννίνων σε αριθμό πουλερικών. Η κτηνοτροφική παραγωγή εμφανίζει την ανάλογη εικόνα.

- Η συνεταιριστική δραστηριότητα είναι σχεδόν ανύπαρκτη στο Ζαγόρι και στην περιοχή Μετσόβου.

Δασοπονία

- Οι περιοχές Ζαγορίου και Μετσόβου χαρακτηρίζονται από μεγάλες δασικές εκτάσεις, σε αντίθεση με τα Τζουμέρκα Ιωαννίνων (Ζαγόρι 50,1% , περιοχή Μετσόβου 44% , Τζουμέρκα 8,7%).
- Η δασοπονία αποτελεί τον ένα από τους δύο βασικούς κλάδους του πρωτογενή τομέα παραγωγής στο Ζαγόρι και στην περιοχή Μετσόβου.
- Το μέσο ετήσιο λήμμα των δασών του Ζαγορίου ανέρχεται σε 44.633 κ.μ. (40,58% της συνολικής παραγωγής του Νομού), ενώ υψηλή είναι και η αντίστοιχη παραγωγή της περιοχής Μετσόβου που ανέρχεται σε 34.850 κ.μ.. Ο όγκος ξυλείας που παράγεται στα δάση των Τζουμέρκων είναι πολύ μικρότερος και μη συγκρίσιμος με τα αντίστοιχα μεγέθη των άλλων δύο περιοχών.
- Και στις τρεις περιοχές η δασοπονική δραστηριότητα χαρακτηρίζεται από μικρού βαθμού εκμηχάνιση και από κακό δασικό οδικό δίκτυο.

Ιχθυοκαλλιέργειες

- Μια κάποια πολύ μικρού βαθμού δραστηριότητα παρουσιάζουν οι περιοχές Ζαγορίου και Μετσόβου, όμως με πολλές δυνατότητες ανάπτυξης του κλάδου, λόγω υδρολογικής συγκρότησης.

Συμπερασματικά λοιπόν, τονίζουμε ότι ο πρωτογενής τομέας παραγωγής και στις τρεις περιοχές παρουσιάζει τα ίδια χαρακτηριστικά και μεγέθη, με κάποιες εξαιρέσεις (π.χ. δασική παραγωγή), και μπορούμε να πούμε ότι **δεν είναι σημαντικός παράγοντας διαφοροποίησης του βαθμού ανάπτυξης των τριών αυτών περιοχών.**

7.3.2. Δευτερογενής τομέας.

Ο δευτερογενής τομέας του παραγωγικού συστήματος διαφέρει κατά πολύ στις τρεις περιοχές μελέτης και είναι στην ουσία ένας από τους βασικούς παράγοντες που **έδωσε μεγάλη αναπτυξιακή "ώθηση" στην περιοχή Μετσόβου** και την διαφοροποιεί από τις άλλες δύο περιοχές Ζαγορίου και Τζουμέρκων, οι οποίες χαρακτηρίζονται από μη ανεπτυγμένο και φθίνων δευτερογενή τομέα.

Οι μονάδες παραγωγής του δευτερογενή τομέα στο Ζαγόρι και στα Τζουμέρκα Ιωαννίνων περιορίζονται σε μερικά πριστήρια ξύλου και σε από ένα υποτυπώδη τυροκομείο στην κάθε περιοχή. Εμφανές είναι επίσης η έλλειψη διασύνδεσης του δευτερογενή τομέα με τις υπόλοιπες οικονομικές δραστηριότητες στην περιοχή.

Αντίθετα, στην περιοχή Μετσόβου το ποσοστό του οικονομικά ενεργού πληθυσμού που απασχολείται στον δευτερογενή τομέα παραγωγής (41,9%) είναι το μεγαλύτερο από τα αντίστοιχα ποσοστά σε όλους τους άλλους τομείς. Οι υπάρχουσες μεταποιητικές μονάδες στην περιοχή Μετσόβου είναι οι εξής :

- 3 τυροκομεία
- 3 λαναριστήρια μαλλιού
- 50 πριστήρια ξύλου
- 22 βαρελοποιεία
- 100 μονάδες επεξεργασίας ξύλου
- 3 σαγματοποιεία
- 40 κυψελοποιεία
- 3 μονάδες παραδοσιακών τροφίμων (χυλοπίτες, τραχανάς κλπ.)
- 1 οινοποιείο (όπου παράγεται το γνωστό κρασί "Κατώγι")
- 1 μονάδα κατασκευής καρουλιών καλωδίων.

Τα συνοπτικά χαρακτηριστικά του κλάδου στην περιοχή Μετσόβου είναι: η έντονη οικονομική δραστηριότητα με επίκεντρο την κατεργασία του ξύλου, τα μεγάλα περιθώρια βελτίωσης του μηχανολογικού εξοπλισμού και της οργάνωσης των επιχειρήσεων, που είναι οι περισσότερες οικογενειακές, το έντονο τραπεζικό ενδιαφέρον και η πολύ καλή αξιοποίηση του καθεστώτος για κατοχύρωση της προέλευσης και της ποιότητας των προϊόντων του, διασφαλίζοντας έτσι μεγαλύτερα μερίδια στις σχετικές αγορές.

Αυτό όμως που έχει μέγιστη σημασία στην διάρθρωση του παραγωγικού συστήματος στην περιοχή του Μετσόβου δεν είναι, όπως προανέφερα, μόνο τα ποσοτικά μεγέθη του δευτερογενή τομέα παραγωγής, **αλλά η άριστη και ολοκληρωτική διασύνδεση και των τριών τομέων του.** Η παραγωγή του πρωτογενή τομέα διατίθεται προς μεταποίηση, κατασκευές και προμήθειες των εμπορικών και όχι μόνο καταστημάτων, ενώ η παραγωγή παραδοσιακών προϊόντων, τροφίμων κλπ "τροφοδοτείται" από τον τουρισμό, ο οποίος με την σειρά του, και δημιουργώντας οικονομίες κλίμακας, στηρίζει και ωθεί σε περαιτέρω ανάπτυξη τους άλλους τομείς και κλάδους του παραγωγικού συστήματος.

7.3.3. Τριτογενής τομέας

Ο τριτογενής τομέας παραγωγής είναι ένας άλλος βασικός παράγοντας που διαφοροποιεί τον βαθμό ανάπτυξης μεταξύ των τριών υπό μελέτη περιοχών, με κύρια δραστηριότητα αυτή του τουρισμού και του εμπορίου. Τα χαρακτηριστικά του τουρισμού στις εν λόγω περιοχές είναι τα εξής:

- Εντονότερα ανεπτυγμένη περιοχή είναι του Μετσόβου, ακολουθεί το Ζαγόρι με υψηλά μεγέθη και αυτό, ενώ η τουριστική δραστηριότητα στα Τζουμέρκα Ιωαννίνων είναι σχεδόν μηδενική.
- Η τουριστική υποδομή (σχετικά με τους χώρους φιλοξενίας) είναι πολύ καλή και στο Ζαγόρι και στο Μέτσοβο (Ζαγόρι : 71 επιχειρήσεις δυναμικότητας 894 κλινών, περιοχή Μετσόβου : 22 επιχειρήσεις δυναμικότητας 746 κλινών).
- Σοβαρό μειονέκτημα στην περιοχή Ζαγορίου είναι το μικρομεσαίο μέγεθος των μονάδων (5,5 δωμάτια ανά επιχείρηση), σε αντίθεση με την περιοχή Μετσόβου (17,3 δωμάτια ανά επιχείρηση)
- Και στις δύο τουριστικές περιοχές ο μέσος όρος διαμονής (διανυκτερεύσεις / αφίξεις) είναι ιδιαίτερα χαμηλός για περιοχές με τόσο μεγάλο τουριστικό ενδιαφέρον, αφού προσεγγίζει τις 2 ημέρες, με ελαφρά μεγαλύτερο αυτόν του Ζαγορίου

- Η πληρότητα των μονάδων στο Ζαγόρι δεν κρίνεται ικανοποιητική (10 - 15 %), ενώ η περιοχή Μετσόβου παρουσιάζει καλύτερη εικόνα (30 - 35 %).
- Η περιοχή Ζαγορίου χαρακτηρίζεται από σχετική ανυπαρξία υποδομών σφαιρικής μορφής, σε αντίθεση με την περιοχή Μετσόβου όπου διαθέτει τέτοια υποδομή (πλήθος εστιατορίων, 2 χιονοδρομικά κέντρα, κλειστό κολυμβητήριο, παγοδρόμιο, κλπ.)
- Στο Μέτσοβο ανθεί ο συνεδριακός τουρισμός, λόγω κυρίως της ύπαρξης του συνεδριακού κέντρου "Διάσελο", ένα από τα καλύτερα της χώρας.
- Στο Ζαγόρι είναι εντονότερος ο φυσιολατρικός τουρισμός, καθώς και άλλα είδη εναλλακτικού και ήπιου τουρισμού, εξαιτίας του εξαιρετικού κάλλους φυσικού περιβάλλοντος, δομημένου περιβάλλοντος και πολιτιστικών στοιχείων.

7.4. ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ ΣΤΙΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ ΜΕΛΕΤΗΣ

Από το προηγούμενο υποκεφάλαιο μας είναι γνωστά τα μεγέθη της απασχόλησης σε συνάρτησης με την δομή του παραγωγικού συστήματος και στις τρεις περιοχές. Ακολουθεί μια περαιτέρω αναφορά της απασχόλησης και των οικονομικών μεγεθών της.

Περιοχές	Οικονομικώς ενεργοί				Οικονομικώς μη ενεργοί
	Σύνολο	Απασχολούμενοι	'Ανεργοι		
			Σύνολο	Νέοι	
Ζαγορίου	2120	1923	197	134	2992
Μετσόβου	1523	1411	112	64	2586
Τζουμέρκων	3643	3334	309	198	5578
<i>Νομός</i>	<i>57.533</i>	<i>50.997</i>	<i>6.536</i>	<i>3.518</i>	<i>81.322</i>

Πηγή : Ε.Σ.Υ.Ε. , 1991

Από τα παραπάνω βλέπουμε τα εξής:

- Ο οικονομικά ενεργός πληθυσμός του Ζαγορίου είναι το 41,5% του συνόλου του πληθυσμού, της περιοχής Μετσόβου το 37,1% και των Τζουμέρκων Ιωαννίνων το 40,4%. Το αντίστοιχο ποσοστό σε επίπεδο Νομού είναι 41,4%. Βλέπουμε ότι και οι τρεις περιοχές μελέτης δεν διαφοροποιούνται σημαντικά
- Το ποσοστό ανεργίας στο Ζαγόρι είναι 9,3%, στην περιοχή Μετσόβου 7,3% και στα Τζουμέρκα 6,2%. Το αντίστοιχο ποσοστό σε επίπεδο Νομού είναι 11,3%. Εδώ πρέπει να πούμε πως, για τους λόγους που έχουμε αναφέρει πολλές φορές σχετικά με τις απογραφές στα Τζουμέρκα, το ποσοστό ανεργίας στην συγκεκριμένη περιοχή είναι μεγαλύτερο και σίγουρα μεγαλύτερο από τα αντίστοιχα ποσοστά των άλλων δύο περιοχών. Από τα ποσοστά ανεργίας γίνεται ξανά εμφανές το ότι η περιοχή Μετσόβου παρουσιάζει μεγαλύτερο βαθμό ανάπτυξης και "υγιέστερη" τοπική οικονομία, σε αντίθεση με το Ζαγόρι και τα Τζουμέρκα.
- Στο σύνολο των ανέργων το ποσοστό των νέων ανέργων είναι στο Ζαγόρι 68%, στην περιοχή Μετσόβου 57% και στα Τζουμέρκα Ιωαννίνων 61% (αυτό το ποσοστό για τους γνωστούς λόγους είναι αρκετά μεγαλύτερο). Βλέπουμε ότι η περιοχή με τις παραγωγικές δομές που προσφέρουν περισσότερες ευκαιρίες στους νέους για απασχόληση είναι πάλι το Μέτσοβο μεταξύ των τριών περιοχών μελέτης.

7.5. ΕΠΙΠΕΔΟ ΕΥΗΜΕΡΙΑΣ ΣΤΙΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ ΜΕΛΕΤΗΣ

Ο μόνος διαθέσιμος δείκτης του βιοτικού επιπέδου είναι το **κατά κεφαλήν Α.Ε.Π. και ο βαθμός των ανέσεων στα νοικοκυριά** των περιοχών. Τα στοιχεία που αφορούν το επίπεδο του κατά κεφαλήν Α.Ε.Π. δείχνουν ότι ο μέσος όρος του Α.Ε.Π. για το Νομό Ιωαννίνων υπολείπεται σημαντικά του μέσου όρου της Ελλάδας και ότι η διαφορά αυτή είχε μια συνεχή αυξητική τάση, τουλάχιστον ως το 1996. Το κατά κεφαλήν Α.Ε.Π. στον νομό Ιωαννίνων μειώθηκε επίσης από το 73% του εθνικού Α.Ε.Π. το 1991 στο 69% το 1996.

Η περιφέρεια της Ηπείρου είναι η πιο φτωχή στην Ευρώπη. Ο κατά κεφαλήν μέσος όρος του δηλούμενου εισοδήματος της περιφέρειας είναι σε σημαντικό βαθμό χαμηλότερος από ότι ο μέσος όρος του εισοδήματος στη χώρα: ανέρχεται στο 65% του μέσου όρου του δηλούμενου εθνικού εισοδήματος και είναι ο πιο χαμηλός μεταξύ των ελληνικών περιφερειών. Όπως ήδη έχει αναφερθεί, τα στοιχεία του εισοδήματος και του Α.Ε.Π. **δεν διατίθενται στην Ελλάδα σε επίπεδο τοπικής αυτοδιοίκησης** και επομένως δεν μπορούμε να συμπεράνουμε με σιγουριά αν ή όχι υπάρχει πληθυσμός στην περιοχή μελέτης που να ζει κάτω από το όριο της φτώχειας. **Ωστόσο, δεν υπάρχουν στοιχεία για το κατώτατο όριο φτώχειας στην περιοχή.** Από διάφορες οικονομικές μελέτες όμως που έχουν υλοποιηθεί, αλλά και σύμφωνα με τα λεγόμενα των τοπικών φορέων, οι οποίοι επιβεβαιώνουν προσωπικά τα συγκεκριμένα συμπεράσματα, η συγκριτική εικόνα σχετικά με το κατά κεφαλήν Α.Ε.Π. στις περιοχές μελέτης είναι η εξής :

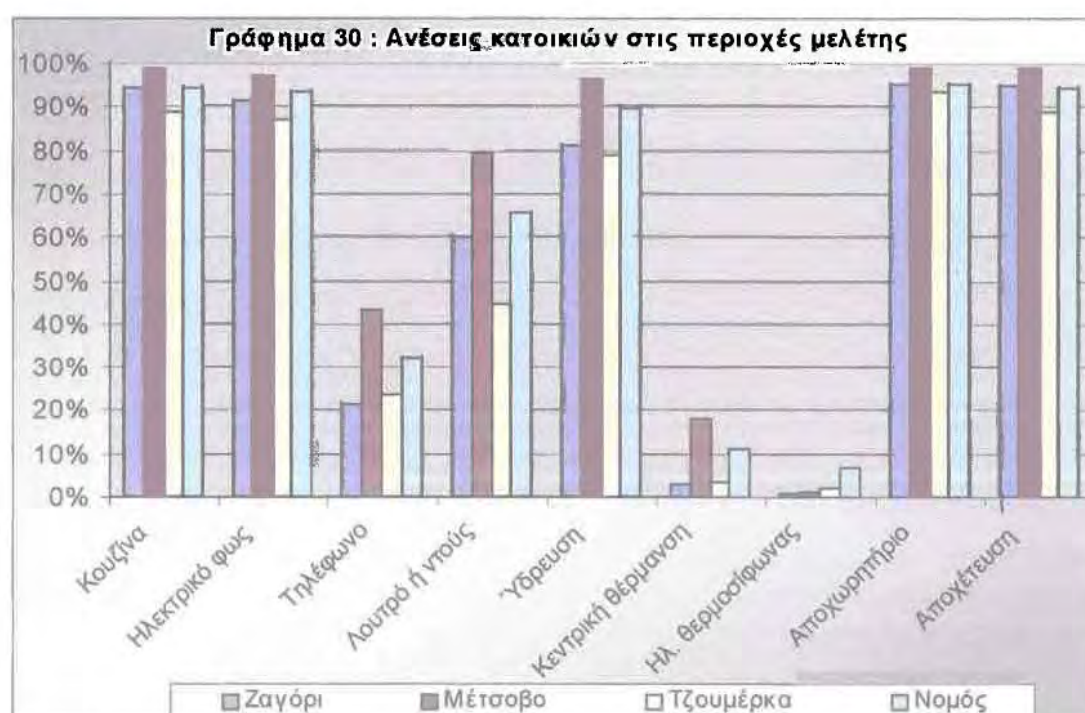
Εκτιμάται ότι το κατά κεφαλήν Α.Ε.Π. στις περιοχές Ζαγορίου και Τζουμέρκων Ιωαννίνων **είναι χαμηλό και ενδέχεται να υπολείπεται του μέσου όρου του Νομού.** Το οικονομικό αυτό μέγεθος είναι σχεδόν ίσο στις δύο αυτές περιοχές με την όποια διαφοροποίηση να ισχύει **αρνητικά για την περιοχή Τζουμέρκων.** Αντίθετα όμως, η περιοχή Μετσόβου παρουσιάζει διαφορετική εικόνα με υψηλό κατά κεφαλήν Α.Ε.Π. και συγκεκριμένα για τον οικισμό του Μετσόβου διάφορες οικονομικής φύσης μελέτες υποστηρίζουν ότι το κατά κεφαλήν Α.Ε.Π. των κατοίκων του Μετσόβου είναι **το υψηλότερο στο Νομό και μέσα στα υψηλότερα της Χώρας.**

Σχετικά με τις ανέσεις των κατοικιών, και στις τρεις περιοχές μελέτης σχεδόν όλα τα σπίτια στα χωριά είναι ιδιόκτητα και η ποιότητα των εξυπηρετήσεων στις κατοικίες βελτιώνεται με γρήγορους ρυθμούς, έτσι ώστε σήμερα τα περισσότερα σπίτια να έχουν νερό και, είτε μπάνιο ή ντους στο σπίτι. Το ποσοστό των κατοικιών οι οποίες

διαθέτουν τις ανάλογες ανέσεις, φαίνεται συγκριτικά για τις τρεις περιοχές μελέτης στον παρακάτω πίνακα και γράφημα:

Ανέσεις κατοικιών	Ζαγόρι	Μέτσοβο	Τζουμέρκα	Νομός
Κουζίνα	94,54%	98,74%	88,97%	94,50%
Ηλεκτρικό φως	91,53%	97,07%	86,91%	93,56%
Τηλέφωνο	21,60%	43,38%	23,54%	32,33%
Λουτρό ή ντους	60,04%	79,46%	44,53%	65,66%
Υδρευση	81,17%	96,13%	78,98%	89,78%
Κεντρική θέρμανση	2,86%	18,02%	3,53%	11,08%
Ηλ. θερμοσίφωνας	0,98%	1,44%	2,12%	6,67%
Αποχωρητήριο	95,34%	98,87%	93,58%	95,30%
Αποχέτευση	95,03%	98,56%	88,78%	94,44%

Πηγή : Ε.Σ.Υ.Ε. , 1991

Από τα παραπάνω επιβεβαιώνονται και τα προαναφερθέντα σχετικά με την **διαφοροποίηση του επιπέδου ευημερίας** στις εν λόγω περιοχές, βλέποντας τις κατοικίες στην περιοχή Μετσόβου να απολαμβάνουν περισσότερες ανέσεις από τις άλλες δύο περιοχές, και σε κάποιες "κατηγορίες" ανέσεων με αρκετή διαφορά, ενώ παρουσιάζουν σε όλες τις ανέσεις μεγαλύτερα ποσοστά από τα αντίστοιχα ποσοστά σε επίπεδο Νομού. Αντίθετα, οι κατοικίες στο Ζαγόρι και στα Τζουμέρκα εμφανίζουν ποσοστά χαμηλότερα και από αυτά του Νομού, ενώ οι κατοικίες στην περιοχή Τζουμέρκων υστερούν στην ύπαρξη κάποιων ανέσεων (πχ. στην ύπαρξη λουτρού) κατά πολύ από τις υπόλοιπες περιοχές και από το σύνολο του Νομού.

7.6. ΥΠΟΔΟΜΕΣ ΣΤΙΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ ΜΕΛΕΤΗΣ

Η διαφοροποίηση του βαθμού ανάπτυξης μεταξύ των τριών περιοχών μελέτης γίνεται φανερή και από την ύπαρξη ή μη υποδομών, κοινωνικών, τεχνικών και μεταφορικών, με την περιοχή Μετσόβου να διαθέτει περισσότερες υποδομές, κυρίως τεχνικές και κοινωνικές, προσδίδοντάς της ένα ακόμη συγκριτικό πλεονέκτημα σε σχέση με τις άλλες δύο περιοχές Ζαγορίου και Τζουμέρκων Ιωαννίνων.

7.6.1. Κοινωνικές υποδομές - Υπηρεσίες

Εκπαίδευση. Η περιοχή Μετσόβου χαρακτηρίζεται από την ύπαρξη νηπιαγωγείων σε όλους τους οικισμούς της (εκτός του Βοτονοοσίου), υπάρχουν δημοτικά σχολεία σε όλους τους οικισμούς, ενώ στο Μέτσοβο λειτουργούν γυμνάσιο, λύκειο και τεχνικό λύκειο. Η περιοχή Ζαγορίου, σε σύνολο 45 χωριών διαθέτει μόνο 9 δημοτικά σχολεία και 1 γυμνάσιο, καθιστώντας την ως την πιο ανεπαρκή περιοχή από υποδομές εκπαίδευσης, ενώ στα Τζουμέρκα Ιωαννίνων υπάρχει δημοτικό σχολείο σε δύο οικισμούς και από 1 γυμνάσιο και λύκειο στα Πράμαντα.

Υγεία. Οι υποδομές υγείας κρίνονται ελλιπείς και στις τρεις περιοχές μελέτης. Στο Ζαγόρι λειτουργούν 1 περιφερειακό ιατρείο και 5 αγροτικά ιατρεία, στην περιοχή Μετσόβου υπάρχει 1 Κέντρο Υγείας στο Μέτσοβο, και στα Τζουμέρκα Ιωαννίνων υπάρχει 1 Κέντρο Υγείας στα Πράμαντα και 3 περιφερειακά ιατρεία. Σχεδόν όλα τα περιστατικά και οι πιο εξειδικευμένες ανάγκες εξυπηρετούνται στην πόλη των Ιωαννίνων.

Υπηρεσίες. Στον οικισμό του Μετσόβου παρέχονται όλες οι υπηρεσίες, όπως ειρηνοδικείο, σταθμός αστυνομίας, ταχυδρομείο, δασαρχείο, τράπεζες κλπ. Στο Ζαγόρι υπάρχει 1 ειρηνοδικείο στο Τσεπέλοβο, σταθμοί αστυνομίας σε 5 χωριά της περιοχής και ταχυδρομείο σε επίσης 5 χωριά, ενώ η περιοχή στερείται τραπεζικών υπηρεσιών. Στα Τζουμέρκα Ιωαννίνων υπάρχει αστυνομικός σταθμός και ταχυδρομείο στα Πράμαντα, ενώ ούτε και στην συγκεκριμένη περιοχή παρέχονται τραπεζικές υπηρεσίες.

Αθλητισμός. Στις αθλητικές υποδομές η περιοχή Μετσόβου διαφοροποιείται εντονότατα με τις άλλες δύο περιοχές, διαθέτοντας γήπεδο ποδοσφαίρου, 2 ανοιχτά γήπεδα καλαθοσφαίρισης, κλειστό γυμναστήριο, κλειστό κολυμβητήριο, παγοδρόμιο (υπό κατασκευή) και 2 χιονοδρομικά κέντρα, ενώ στο Ζαγόρι υπάρχουν 1 γήπεδο

ποδοσφαίρου, 2 γήπεδα καλαθοσφαίρισης και 1 σκοπευτήριο, με "ουραγό" τα Τζουμέρκα, τα οποία διαθέτουν μόνο 2 κοινοτικά γυμναστήρια.

Πολιτισμός. Ικανοποιητικές κρίνονται οι πολιτιστικές υποδομές στο Ζαγόρι και στο Μέτσοβο, ενώ σχετικά ικανοποιητική κρίνεται και η πολιτιστική υποδομή στα Τζουμέρκα Ιωαννίνων, τα οποία διαθέτουν κάποια πολιτιστικά κέντρα μικρής κλίμακας, σχεδόν σε όλα τα χωριά.

7.6.2. Τεχνικές υποδομές

Ύδρευση. Η ύδρευση ήταν ένα από τα βασικότερα προβλήματα των περιοχών μελέτης, και κυρίως των περιοχών Τζουμέρκων και Ζαγορίου (κεντρικό και δυτικό). Πλέον το πρόβλημα αυτό έχει σχεδόν ξεπεραστεί, με μόνο την περιοχή Μετσόβου όμως να προσεγγίζει το απόλυτο βαθμό επίλυσης του προβλήματος.

Αποχέτευση. Όλοι οι οικισμοί των εν λόγω περιοχών δεν διαθέτουν δίκτυο αποχέτευσης, αλλά το μεγαλύτερο ποσοστό τους χρησιμοποιεί το αποχετευτικό σύστημα των βόθρων, με εξαίρεση τους οικισμούς Μετσόβου και Ανηλίου, οι οποίοι είναι συνδεδεμένοι με παντοροϊκό σύστημα. Τα λύματα υποβάλλονται σε βιολογικό καθαρισμό και ο τελικός αποδέκτης τους ύστερα από επεξεργασία είναι ο Μετσοβίτικος.

Απορρίμματα. Οργανωμένη αποκομιδή αλλά και ανακύκλωση γίνεται στο Δήμο Μετσόβου. Η διάθεση των σκουπιδιών γίνεται σε χωματερή, η οποία βρίσκεται μεταξύ των οικισμών Μετσόβου και Ανηλίου. Στην περιοχή του Ζαγορίου μέχρι πρότινος σχεδόν σε όλες τις κοινότητες δεν υπήρχε οργανωμένη αποκομιδή και διαχείριση απορριμμάτων, με αποτέλεσμα την ανεξέλεγκτη ρίψη τους σε ρέματα και αλλού. Βέβαια τα τελευταία τρία χρόνια αυτό αλλάζει και πλέον σε αρκετές κοινότητες γίνεται αποκομιδή των απορριμμάτων από ιδιώτες και διάθεσή τους στον Χ.Υ.Τ.Α. Ιωαννίνων. Τέλος στα Τζουμέρκα Ιωαννίνων σε όλες τις κοινότητες δεν υπάρχει οργανωμένη αποκομιδή και διαχείριση απορριμμάτων, με αποτέλεσμα την ανεξέλεγκτη ρίψη τους σε ρέματα.

7.6.3. Μεταφορικές υποδομές.

Και στις τρεις περιοχές μελέτης το οδικό δίκτυο κρίνεται ανεπαρκές, και χαρακτηρίζεται από κακή ποιότητα οδοστρώματος και από χαρακτηριστικά που δυσχεραίνουν γενικά τις μετακινήσεις, όπως στενότητα δρόμων, ύπαρξη μεγάλων κλίσεων, κλπ.. Το επαρχιακό και τοπικό δίκτυο των περιοχών, λόγω του έντονου ανάγλυφου, καλύπτει τις πλέον απαραίτητες συνδέσεις. Επίσης, οι περιοχές Ζαγορίου και Τζουμέρκων Ιωαννίνων είναι εκτός εθνικού οδικού δικτύου, κάτι που τους δημιουργεί πρόβλημα προσβασιμότητας και λειτουργεί ως τροχοπέδη στις όποιες δυνατότητες ανάπτυξής τους.

Χειρότερη εικόνα ως προς το οδικό δίκτυο και την προσβασιμότητα παρουσιάζει η περιοχή Τζουμέρκων. Παρόλο που οι αποστάσεις από την πόλη των Ιωαννίνων είναι σχετικά μικρές, από 32 χιλιόμετρα ως 113 χιλιόμετρα, οι χρονοαποστάσεις που απαιτούνται για την πρόσβαση στους οικισμούς της περιοχής είναι μεγάλες και κυμαίνονται από 50 λεπτά ως και 2+ ώρες αντίστοιχα. Οι αποστάσεις από άλλους οικισμούς, πέρα από τις έδρες των τοπικών αυτοδιοικήσεων, είναι ακόμη μεγαλύτερες. Αυτό οφείλεται στην άσχημη κατάσταση του δικτύου, το οποίο περιλαμβάνει μη ασφαλτοστρωμένους δρόμους, ή δρόμους με κακή επικάλυψη ασφάλτου και στενούς απόκρημνους δρόμους με απότομες στροφές.

Και οι τρεις υπό μελέτη περιοχές χαρακτηρίζονται από ανύπαρκτη ή ελλιπή σύνδεση μεταξύ τους, αλλά και με άλλες περιοχές, όπως για παράδειγμα την περιοχή Ασπροποτάμου στην Θεσσαλία, την περιοχή Κόνιτσας κ.α.. Λύση σε αυτό το πρόβλημα, αλλά και δημιουργία πολλών αναπτυξιακών δυνατοτήτων για αυτές τις περιοχές, αναμένεται να επιφέρει η ολοκλήρωση της Εγνατίας Οδού.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΟΓΔΟΟ

8. ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΩΝ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΩΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ ΜΕΛΕΤΗΣ.

Από το προηγούμενο κεφάλαιο αντιληφθήκαμε το μέγεθος της διαφοροποίησης του βαθμού ανάπτυξης μεταξύ των τριών περιοχών μελέτης, καθώς και σε ποιους τομείς και δραστηριότητες εμφανίζεται. Έχοντας υπ' όψιν όλα τα παραπάνω, στο συγκεκριμένο κεφάλαιο επιχειρείται μια προσέγγιση, που θα αναλύει τις εκάστοτε διαδικασίες που συνέβαλλαν σε αυτό το γεγονός, δηλαδή στην ουσία θα καταγράφει συγκεκριμένα ποια είναι τα αίτια που διαφοροποίησαν τον βαθμό ανάπτυξης των τριών περιοχών μελέτης, με κύριο μέλημα τον εντοπισμό των "γενεσιουργών" αιτιών και όχι των άμεσα αντιληπτών.

8.1. Η ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΘΕΣΗ ΤΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ ΜΕΛΕΤΗΣ

Ένας από τους βασικότερους λόγους που διαφοροποίησαν τον βαθμό ανάπτυξης των εν λόγω περιοχών και δημιούργησαν περισσότερες ή λιγότερες δυνατότητες ανάπτυξης, είναι η γεωγραφική θέση της κάθε μίας από τις τρεις περιοχές μελέτης.

Αυτή η παράμετρος, αποκτά μεγαλύτερη σημασία από το βασικό της χαρακτηριστικό, το ότι επιδρούσε στις συγκεκριμένες περιοχές ανάκαθεν μέσα στην ιστορική τους πορεία, επιδρά σήμερα και θα συνεχίσει να επιδρά.

Από αυτήν την παράμετρο αναμφισβήτητα συγκριτικό πλεονέκτημα έναντι των άλλων περιοχών διέθετε και διαθέτει η περιοχή Μετσόβου.

Η **περιοχή Ζαγορίου** έχοντας σαν κύριο γεωγραφικό χαρακτηριστικό την παρουσία της οροσειράς της Πίνδου, είναι σε μεγάλο βαθμό **μια απομονωμένη περιοχή**, η οποία δεν συνδέεται σε ικανοποιητικό βαθμό με τα υπόλοιπα ηπειρωτικά ελλαδικά εδάφη. Βρίσκεται δηλαδή εκ των πραγμάτων και εξαιτίας φυσικών λόγων εκτός: του κύριου άξονα ανάπτυξης της χώρας (που ορίζεται από τα σημεία Καβάλα - Θεσσαλονίκη - Λάρισα - Αθήνα - Πάτρα), των δευτερευόντων αξόνων που υπάρχουν στην περιφέρεια Ηπείρου, όπως είναι αυτός μεταξύ Ιωαννίνων - Πάτρας ή αυτός της παραλιακής ζώνης της Ηπείρου (Πρέβεζα - Πάργα - Ηγουμενίτσα), αλλά και αποκομμένη σαν περιοχή από τους κύριους οδικούς άξονες που συνδέουν την

Ήπειρο από την υπόλοιπη ηπειρωτική Ελλάδα, όπως την Εθνική οδό Ηγουμενίτσας - Ιωαννίνων - Μετσόβου - Θεσσαλονίκης καθώς και την εθνική οδό Ιωαννίνων - Αθηνών. Αυτή η κατάσταση ίσχυε ακριβώς η ίδια σε όλη την νεώτερη ιστορία της περιοχής, και μάλιστα ακόμη και σήμερα αυτός ο αρνητικός χωρικός παράγοντας της περιοχής ισχύει και στο εσωτερικό πλαίσιο της περιοχής του Ζαγορίου, αφού οι ενότητες της (Ανατολικό, Κεντρικό και Δυτικό Ζαγόρι) χαρακτηρίζονται από απουσία σύνδεσης μεταξύ τους και η πρόσβαση γίνεται από διαφορετικά σημεία του άξονα που συνδέει κάθε μια από τις ενότητες αυτές με τα Ιωάννινα.

Η γεωγραφική θέση της **περιοχής Τζουμέρκων Ιωαννίνων** λειτούργησε **ανασταλτικά** στην ανάπτυξη της περιοχής, μιας και αυτή είναι μια απομονωμένη περιοχή, η οποία δεν συνδέεται ικανοποιητικά με τα υπόλοιπα ηπειρωτικά ελλαδικά εδάφη και με όλους ακριβώς τους προαναφερόμενους άξονες. Μάλιστα, παρόλο που αρκετοί οικισμοί είναι χιλιομετρικά κοντινότεροι, σε σχέση με αυτούς του Ζαγορίου, στην πρωτεύουσα του Νομού και στους βασικούς οδικούς άξονες της ευρύτερης περιοχής, η προσβασιμότητα είναι δυσκολότερη και οι απαιτούμενες χρονοαποστάσεις αρκετά μεγαλύτερες, εξαιτίας του χειρότερου οδικού δικτύου που διαθέτει, το οποίο περιλαμβάνει μη ασφαλτοστρωμένους δρόμους, ή με κακή επικάλυψη ασφάλτου και στενούς απόκρημνους δρόμους με απότομες στροφές.

Αντίθετα με τις δύο άλλες περιοχές, η **περιοχή Μετσόβου** και η εξαιρετική ανάπτυξη που παρουσιάζει και παρουσίαζε οφείλεται κατά πολύ στην γεωγραφική θέση της περιοχής. Λόγω της γεωγραφικής της θέσης και μέσω μιας συστηματικής μεταφοράς πόρων στην τοπική οικονομία, η περιοχή ήδη από την εποχή της τουρκοκρατίας, διατήρησε ένα σχετικά υψηλό επίπεδο ευημερίας και ανέπτυξε μια κοινωνική και πολιτιστική πρόταση που διατηρείται ζωντανή μέχρι σήμερα. Η μελέτη του τοπικού συγκριτικού πλεονεκτήματος και της ανάπτυξης συμφωνεί με την νεοκλασική θεωρία του διεθνούς (και όχι μόνο) εμπορίου και της οικονομικής ολοκλήρωσης, χωρίς βέβαια το μεταφορικό κόστος και το κόστος της εμπορικής πληροφόρησης να είναι αμελητέο.

Η μοίρα της περιοχής Μετσόβου προσδιορίστηκε κυρίως από την γεωγραφική της θέση. Τα συγκριτικά μειονεκτήματά της ως τόπου πρωτογενής παραγωγής αντισταθμίσθηκαν από τα συγκριτικά πλεονεκτήματα που απέρρεαν από την επίκαιρη θέση της μεταξύ Δυτικής και Κεντρικής Ελλάδας. Ο συνδυασμός αυτός όχι μόνο προσδιόρισε τη δομή της οικονομικής δραστηριότητας των κατοίκων της, αλλά και μια ιδιαίτερη οργάνωση της πολιτικής της οικονομίας¹.

¹ Ως πολιτική οικονομία σε αυτή την περίπτωση ορίζεται το πλέγμα των παραγόντων που επηρεάζουν τις οικονομικές επιλογές των κατοίκων της περιοχής.

Η ιδιαίτερη οικονομική πορεία της περιοχής Μετσόβου (και ιδιαίτερα του οικισμού του Μετσόβου) είναι αποτέλεσμα του αυξημένου βαθμού οικονομικής ολοκλήρωσής της με τον ευρύτερο ελληνικό αλλά και διεθνή χώρο, και μάλιστα με ιδιαίτερα προνομιακούς όρους.

Συγκεκριμένα, λόγω της θέσης της, η περιοχή απολάμβανε κατά τα χρόνια της τουρκοκρατίας ένα προνομιακό φορολογικό καθεστώς και αυξημένο βαθμό αυτοδιοίκησης. Ήδη οι συνθήκες αυτές τον καθιστούσαν από νωρίς ως έναν ελκυστικό τόπο εγκατάστασης. Αν και η περιοχή δεν ήταν τόπος εύφορος ή φιλόξενος, είχε γεωγραφική θέση επίκαιρη. Ο συνδυασμός αυτός ευνόησε τα εμπορικά ταξίδια. Τα караβάνια της εποχής έφεραν σε επαφή τους Μετσοβίτες με τα πέρατα της Οθωμανικής αυτοκρατορίας, καθώς και με την κεντρική και ανατολική Ευρώπη.

Οι συνέπειες του εξωστρεφούς αυτού προσανατολισμού υπήρξαν πολλαπλές. Σε πρώτη φάση αύξησαν την ευημερία της περιοχής λόγω των εμπορικών κερδών που προέκυπταν, δημιουργώντας έτσι τη **βάση ανάπτυξης μιας πρώιμης μορφής τριτογενούς οικονομικής δραστηριότητας**. Σύντομα η δραστηριότητα αυτή επεκτάθηκε και σε άλλους τομείς υπηρεσιών δευτερογενούς παραγωγής, όπως μαστόρους, χτίστες, κλπ.. Τις υπηρεσίες αυτές οι κάτοικοι της περιοχής δεν τις διέθεταν μόνο στην τοπική οικονομία, αλλά, βοηθούμενοι και από την χωρική τους θέση, σε μεγάλο εύρος στον ελληνικό χώρο.

Όλα τα παραπάνω χαρακτηριστικά της περιοχής Μετσόβου είναι δυνατόν να αξιοποιηθούν σε συνδυασμό με τα νέα επικοινωνιακά και συγκοινωνιακά δεδομένα, επιτρέποντας στην περιοχή να συμμετάσχει δυναμικά στο νέο αναπτυξιακό ευρωπαϊκό μοντέλο, ασκώντας "έλεγχο" στις μετακινήσεις πλέον όχι μόνο μεταξύ της Δυτικής με την Κεντρική Ελλάδα, αλλά μεταξύ της Ευρώπης με την Μέση Ανατολή.

8.2. Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΩΝ ΕΥΕΡΓΕΤΩΝ

Οι διάφοροι σπουδαίοι ευεργέτες είναι αυτοί που πολλές φορές έδωσαν στήριξη και ώθηση σε ολόκληρες περιοχές και τοπικές κοινωνίες. Στην συγκεκριμένη περίπτωση χαρακτηριστικότερο παράδειγμα είναι, όπως θα δούμε, οι **ευεργέτες του Μετσόβου**. Η κοινωνική και πολιτιστική κατάσταση που προέκυψε στην περιοχή Μετσόβου, όπως είδαμε πριν, οδήγησε στο καθοριστικότερο ίσως φαινόμενο της οικονομικής ιστορίας του τόπου, στους ευεργέτες. Αν και τα γενεσιουργά αίτια του φαινομένου θα μπορούσαν να ερμηνευθούν ίσως καλύτερα από κοινωνιολογική άποψη, οι συνέπειές του υπήρξαν καθοριστικές για την οικονομική ζωή της περιοχής. Πράγματι, η οικονομία της περιοχής βρέθηκε να απολαμβάνει μια συσσώρευση κεφαλαίου κατά πολύ μεγαλύτερη από αυτή που δικαιολογούσε η εγχώρια οικονομική δραστηριότητα. Τα πολλαπλασιαστικά φαινόμενα υπήρξαν εξίσου σημαντικά. Η εξωγενής είσοδος κεφαλαίων και οι επενδύσεις που πραγματοποιήθηκαν όχι μόνο αύξησαν την ευημερία του τόπου, αλλά καλλιέργησαν ακόμη περισσότερο τα συγκριτικά του πλεονεκτήματα.

Η συμβολή όμως των ευεργετών υπήρξε καθοριστική και στην διατήρηση της ιστορικής συνέχειας και της τοπικής πολιτικής οικονομίας. Όταν οι προαναφερθείσες ευνοϊκές συνθήκες ανατράπηκαν, η συνεισφορά του μεταφερόμενου εισοδήματος αφενός μεν προκάλεσε μια τόνωση της ζήτησης, αφετέρου δε διαφύλαξε τη συνοχή του κοινωνικού ιστού και την πολιτιστική του παρουσία. Πράγματι, από τις αρχές του 19^{ου} αιώνα που ο Αλή Πασάς ανέστειλε τα τοπικά προνόμια, άρχισε μια μακρά περίοδος συρρίκνωσης της τοπικής οικονομικής δραστηριότητας. Σε όλη αυτή την περίοδο η σημασία της συμβολής των ευεργετών κορυφώνεται, **συντηρώντας σχεδόν αποκλειστικά την τοπική οικονομία**.

Μετά το τέλος του εμφυλίου πολέμου, η περιοχή Μετσόβου θα μπορούσε να ακολουθήσει την πορεία ερήμωσης που ακολούθησε και η υπόλοιπη ελληνική ύπαιθρος. Σε εκείνη την κρίσιμη καμπή εκδηλώθηκε μια νέα μορφή εξωτερικής παρέμβασης, αυτό που θα μπορούσαμε να ονομάσουμε "θεσμικοί ευεργέτες". Πρωταγωνιστικό ρόλο σε αυτό το πλαίσιο διαδραμάτισε το Ίδρυμα Βαρόνου Μιχαήλ Τσσίτσα.

Συγκεκριμένα, το 1948 ο Μιχαήλ Τσσίτσα ίδρυσε το ομώνυμο ίδρυμα δωρίζοντας για αυτό το σκοπό το μυθικό για εκείνη την εποχή ποσό των 1.730.000 \$. Αυτή η συγκυρία ήταν που έσωσε την περιοχή Μετσόβου από την παρακμή και κατά πολλούς, χωρίς αυτήν δεν μπορούμε να γνωρίζουμε ποια θα ήταν η σημερινή μορφή ολόκληρης της περιοχής. Η δραστηριότητα του Ιδρύματος είναι πλήρως σφαιρική και

καλύπτει όλους τους τομείς και ο ουσιαστικός αιμοδότης όλων των τομέων που καλύπτει είναι η **μεταποιητική δραστηριότητα**. Αναλυτικά το Τοσίτσειο Ίδρυμα έχει την παρακάτω δραστηριότητα :

- Βουστάσιο. Είναι μια σχετικά μεγάλη μονάδα με σταβλισμένα ζώα, σκοπός της οποίας είναι η κάλυψη των αναγκών του τυροκομείου, κάτι που δεν το πετυχαίνει λόγω της μεγάλης του δυναμικότητας.
- Ξυλουργικό εργοστάσιο. Πρόκειται για ένα μεγάλης κλίμακας πριστήριο ξύλου, που παράλληλα με την καθαρά παραγωγική δραστηριότητα, η μονάδα αυτή είναι και τόπος πρακτικής εξάσκησης οποιουδήποτε νέου ανθρώπου θέλει να γνωρίσει το επάγγελμα, ενώ παρέχεται η δυνατότητα σε οποιονδήποτε ξυλοβιοτέχνη να χρησιμοποιεί τα υπάρχοντα μηχανήματα για προσωπική του χρήση.
- Τυροκομείο. Αποτελεί την σημαντικότερη μονάδα του Ιδρύματος, τόσο από πλευράς οικονομικών αποτελεσμάτων, όσο και από την άποψη ότι χρηματοδοτεί όλες τις άλλες δραστηριότητες. Επίσης έχει μεγάλη σημασία για την κτηνοτροφία όλης της ευρύτερης περιοχής, αφού απορροφά ολόκληρη την παραγωγή γάλακτος. Σε αυτό γίνεται επεξεργασία όλων των ειδών γάλακτος, η δυναμικότητά του είναι 8 τόνοι / ημέρα και θεωρείται πολύ σύγχρονο. Παράγει πολλά είδη τυριού, όπως "μετσοβόνε", "μετσοβόλλα", παρμεζάνα, "σεβρ" καθώς και βούτυρο, και σε μεγάλες ποσότητες. Η παραγωγή διακινείται με αντιπροσώπους σε όλα τα μέρη της χώρας, ενώ γίνεται και εξαγωγή παρμεζάνας. Κάθε χρόνο παρουσιάζει κέρδη της τάξης των 110.000.000 δρχ. και για αυτό είναι σε θέση να χρηματοδοτεί τις άλλες δραστηριότητες.
- Χιονοδρομικό κέντρο. Βρίσκεται πάνω από το Μέτσοβο και επί της εθνικής οδού Ιωαννίνων - Τρικάλων. Για την επιμήκυνση της εκμεταλλεύσιμης περιόδου έχει προμηθευτεί με μηχανήματα που παράγουν χιόνι, ενώ η κίνησή του ανέρχεται σε 10.000 περίπου άτομα / έτος.
- Άλλες δραστηριότητες. Το παλιό αρχοντικό της οικογένειας Τοσίτσα αναμορφώθηκε το 1955 και σήμερα λειτουργεί ως λαογραφικό μουσείο και ξενώνας. Επίσης δραστηριότητα του ιδρύματος είναι και η συντήρηση και αξιοποίηση βυζαντινών μνημείων, ενώ στο ίδρυμα άνηκε και το ξενοδοχείο "Διάσελλο" (Α' κατηγορίας και δυναμικότητας 23 δωματίων και 43 κλινών), το οποίο παραχωρήθηκε στο ίδρυμα "Εγνατία" και μετατράπηκε σε σύγχρονο συνεδριακό κέντρο, παρουσιάζοντας εκπληκτικά μεγάλη δραστηριότητα. Το ίδρυμα επίσης συνδράμει το Δήμο Μετσόβου οποτεδήποτε χρειαστεί, με

συντάξεις μελετών, ανάληψη έργων και συμμετοχή σε διάφορες δραστηριότητες, όπως αναδασώσεις, καθαριότητα, κλπ.

Συμπερασματικά, οι γενναίες επενδύσεις που πραγματοποιήθηκαν έδωσαν στην τοπική οικονομία μια άλλη πνοή. Το σημείο ιδιαίτερου ενδιαφέροντος είναι το γεγονός ότι το Ίδρυμα Τοσίτσα επέτρεψε την δημιουργία ενός ξεχωριστού και πάλι αναπτυξιακού μοντέλου, που **στήριζε το τοπικό εισόδημα με οικονομικές δραστηριότητες παραδοσιακού χαρακτήρα**. Παράλληλα οι επενδύσεις σε έργα κοινωνικής υποδομής και όχι μόνο βοήθησαν στο να **περιοριστεί ο ρυθμός μετανάστευσης** των κατοίκων σε αστικά κέντρα, αλλά και συνέβαλαν αποφασιστικά στην **αναβάθμιση του εγχώριου ανθρώπινου δυναμικού**.

Τα δυναμικά οφέλη υπήρξαν εξίσου σημαντικά. Η επιδότηση του ιδιαίτερου αναπτυξιακού μοντέλου από τον πρώτο θεσμικό ευεργέτη συνέβαλε στο να ενεργοποιηθεί ένα ολόκληρο πλέγμα ενεργών ευεργετών, ενώ παράλληλα συνέβαλε στην βελτίωση της δραστηριότητας σε επίπεδο τοπικής αυτοδιοίκησης. Αναμφισβήτητα τεράστια είναι και η συμβολή του εθνικού ευεργέτη **Γεωργίου Αβέρωφ** στην ανάπτυξη της γενέτειράς του. Κληροδότησε στο Μέτσοβο το απαιτούμενο ποσόν για την κατασκευή υδραγωγείου, με όλες τις αναγκαίες σωληνώσεις, ώστε το χωριό του να έχει άφθονο νερό σε όλες του τις συνοικίες, χορήγησε τα απαιτούμενα ποσά, για να πλακοστρωθεί ο κεντρικός δρόμος και όλα τα ανηφορικά δρομάκια του Μετσόβου, με έξοδά του χτιστήκανε δεκατρείς εκκλησίες στο Μέτσοβο, ενώ δώρισε τις αρχές του 20^{ου} αιώνα είκοσι χιλιάδες λίρες, στη γενέτειρά του Μέτσοβο, για τη συντήρηση των σχολείων και των φιλανθρωπικών ιδρυμάτων, είκοσι χιλιάδες λίρες για να κατασκευαστούνε στο Μέτσοβο εκκλησίες, σχολεία, φαρμακείο, νεκροταφείο και καμπαναριό και άλλα ποσά για τη συντήρηση του φαρμακείου που θα έδινε δωρεάν φάρμακα στους Μετσοβίτες².

Η δράση όλων αυτών των φορέων στην σημερινή περιοχή Μετσόβου δημιουργεί μια ξεχωριστή δυναμική που επιτρέπει στην τοπική οικονομία και κοινωνία να διεκδικήσει ξανά μια προνομιούχο θέση στον ελληνικό αλλά και στο διεθνή καταμερισμό εργασίας. Η περιοχή ήδη επιδεικνύει τις δυνατότητές της να αξιοποιήσει αυτή τη νέα πραγματικότητα. Η ιδιαίτερη αυτή έφεση, ευεργετική δύναμη αιώνες τώρα όπως έχει καταδειχτεί, λειτουργεί και πάλι με σύγχρονη έκφραση αλλά αναλλοίωτη τη θεμελιώδη μεθοδολογία της.

² Μηχαήλας Αβέρωφ, "Η ζωή του Γεωργίου Αβέρωφ", σελ. 63 - 64.

Ανάλογης τύχης δεν έτυχαν οι περιοχές **Ζαγορίου** και **Τζουμέρκων Ιωαννίνων**. Βέβαια στο Ζαγόρι υπήρξαν πολυάριθμοι ευεργέτες, όπως ο Μάνθος και Γεώργιος Ριζάρης, ο Μιχαήλ Αναγνωστόπουλος, ο Κωνσταντίνος Γούναρης, οι αδερφοί Πλακίδα κ.α. , αλλά αυτοί έδρασαν κυρίως στα τέλη του 19^{ου} αιώνα και η ευεργετική τους δραστηριότητα επικεντρωνόταν κυρίως σε ανέγερση γεφυριών, εκκλησιών, σχολών, βρυσών, κλπ. , μέγιστης σημασίας εκείνη την εποχή, αλλά χωρίς δυναμικές στήριξης και αναδιοργάνωσης του παραγωγικού συστήματος και της τοπικής οικονομίας στις δυσμενείς συγκυρίες στα μέσα και τέλη του 20^{ου} αιώνα. Εξάιρεση αποτελούν κάποιοι οικισμοί, οι οποίοι και σήμερα συντηρούνται (ή δικαιούνται) από κληροδοτήματα, όπως το Καπέσοβο από την Τράπεζα της Βιέννης, το Μονοδένδρι από το κληροδοτήμα των αδελφών Ριζάρη και η Βίτσα από το κληροδοτήμα Παπάζογλου. Αυτοί οι οικισμοί, και για αυτόν τον λόγο, είναι σήμερα από τους πιο ανεπτυγμένους στην περιοχή, ενώ πρέπει να αναφέρουμε πως μεγάλα ποσά που ήταν κατατεθειμένα σε τράπεζες της ανατολικής Ευρώπης (κυρίως Ρουμανίας και Ρωσίας) χάθηκαν με τις πολιτειακές αλλαγές του 20^{ου} αιώνα στις χώρες αυτές.

8.3. ΤΟΠΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ - ΤΟΠΙΚΗ ΑΓΟΡΑ

Στα κεφάλαια της ανάλυσης υφιστάμενης κατάστασης των περιοχών μελέτης έγινε και μια εκτεταμένη αναφορά στην κοινωνική δομή των περιοχών μελέτης , στις κοινωνικές αξίες που χαρακτήριζαν τον ντόπιο πληθυσμό, αλλά και την **επαγγελματική διαφοροποίηση** που δημιούργησε η εκάστοτε τοπική κοινωνία, κάτι που έχει ιδιαίτερη σημασία και ως προς την διαμόρφωση του παραγωγικού συστήματος ανά περίπτωση αλλά και ως προς τις οικονομικές σχέσεις που παρελκόμενα χαρακτήριζαν τις διάφορες οικονομικές δραστηριότητες των κατοίκων των περιοχών μελέτης. Όλα τα παραπάνω έπαιξαν και συνεχίζουν να παίζουν με τον τρόπο τους ρόλο μεγάλης σημασίας στην οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη της κάθε περιοχής, με χαρακτηριστικότερο παράδειγμα την περιοχή Μετσόβου.

Η διάρθρωση της τοπικής κοινωνίας στην περιοχή Μετσόβου είναι ιδιόζουσα σημασίας σχετικά με την δομή του παραγωγικού της συστήματος αλλά και των στενών και λειτουργικών σχέσεων που παρουσιάζουν οι επιμέρους τομείς του. Το βλαχόφωνο στοιχείο της περιοχής, αν και κατοικούσε μακριά από τα παραδοσιακά κέντρα εμπορίου και πνευματικής ακτινοβολίας και ασχολούταν κυρίως με την κτηνοτροφία, δεν έμεινε ανεπηρέαστο από την ανάπτυξη του εμπορίου και των

αστικών οικονομικών σχέσεων. Οι Βλάχοι κάτοικοι της περιοχής, στις αρχές του 17^{ου} αιώνα, άρχισαν να διακρίνονται σε δύο μεγάλες ομάδες. Η μία συνέχιζε να ασχολείται με τις παραδοσιακές κτηνοτροφικές ασχολίες και ακολουθούσε τον ημινομαδικό τρόπο ζωής και την λεγόμενη "παραδοσιακή ζωή". Στο χώρο της κτηνοτροφίας θα πρέπει να αναζητηθούν και οι απαρχές της *διαδικασίας οικονομικής και κοινωνικής διαφοροποίησης μέσα από την εμπορευματοποίηση των προϊόντων της κτηνοτροφικής παραγωγής*. Ιδιαίτερα η εμπορευματοποίηση του μαλλιού, των ακατέργαστων δερμάτων και του τυριού απέφερε σημαντικά κέρδη.

Μια δεύτερη ομάδα όμως εγκατέλειπε σταδιακά τις ποιμενικές ασχολίες και τον ημινομαδικό τρόπο ζωής και δημιουργούσε μόνιμες κατοικίες. Ασχολούνταν με το εμπόριο, τις μεταφορές και τη βιοτεχνία και εξειδικευόταν σε ορισμένες τέχνες όπως η χρυσοχοΐα και η αργυροχοΐα. Οι νέες οικονομικές σχέσεις δεν σήμαιναν όμως την ανάδυση απλώς και μόνο κάποιων *νέων επαγγελματιών ή παραγωγικών δεξιοτήτων, αλλά και την διαμόρφωση μιας νέας οικονομικής και κοινωνικής ιεραρχίας*.

Οι έμποροι μακρινών αποστάσεων και οι ιδιοκτήτες των μεγαλύτερων εργαστηρίων, η αναδυόμενη δηλαδή αστική τάξη, στο Μέτσοβο συνδέθηκαν γρήγορα με μια σχέση **παραγγελιοδόχου - προαγοραστή**, με την οικοτεχνική παραγωγή των ατομικών παραγωγών. Εξασφάλιζαν έτσι από την μία τον προσανατολισμό και την προσαρμογή της παραγωγής των ατομικών τεχνιτών στην ζήτηση αγορών πού πέρα από αυτές των τοπικών πλαισίων, συχνά μάλιστα στην ζήτηση της διεθνούς αγοράς, και από την άλλη υπήγαν με έμμεσο τρόπο τους τεχνίτες στην οικονομική εξουσία τους.

Έτσι η σχέση τεχνίτη - εμπόρου έπαιρνε την μορφή μιας έμμεσης σχέσης εργασίας - κεφαλαίου και διαμορφώθηκε κάτι ανάλογο με τη λεγόμενη *καπιταλιστική οικοτεχνική βιομηχανία ή οικόσιτο σύστημα βιομηχανίας μεγάλης κλίμακας*³.

Αντίθετα στις περιοχές Ζαγορίου και Τζουμέρκων Ιωαννίνων η όλη παραπάνω επαγγελματική διαφοροποίηση και οικονομική σχέση χαρακτηρίζεται από τελείως διαφορετικούς παράγοντες. Η εμπορευματική οικοτεχνία έτσι και αλλιώς ήταν αρκετά μικρότερη στις δύο αυτές περιοχές, έναντι με την αντίστοιχη της περιοχής Μετσόβου, αλλά και οι κοινωνική δομή των δύο αυτών περιοχών δεν επέτρεπε την υπαγωγή - σύνδεσή της στο εμπορικό κεφάλαιο.

Ξέρουμε ότι η επαγγελματική διαφοροποίηση στην περιοχή Ζαγορίου ήταν "προδιαγεγραμμένη" και στηρίζονταν όχι σε οικονομικές δραστηριότητες και μηχανισμούς, αλλά καθαρά και μόνο σε "φυλετική" διάκριση. Οι ντόπιοι κάτοικοι ήταν

³ Μηλιός Γ., Ξιφαράς Δ., "Η διαμόρφωση της βλάχικης αστικής τάξης και η ενσωμάτωσή της στον ελληνικό αστισμό", σελ. 5.

δάσκαλοι, ιερείς, έμποροι, γεωργοί, κτηνοτρόφοι και χτίστες, ενώ οι Σαρακατσάνοι σαν αποκλειστική ασχολία είχαν την νομαδική κτηνοτροφία, ενώ τεχνίτες (σιδεράδες, ξυλουργοί, κλπ.) ήταν οι γύφτοι. Δηλαδή, οι οικονομικές δραστηριότητες δεν γινόταν στα πλαίσια της τοπικής κοινωνίας, αλλά ήταν μοιρασμένες σε διαφορετικές κοινωνικές ομάδες, με σχεδόν ανύπαρκτη συνείδηση και εντύπωση αμιγούς ντόπιας παραγωγής. Επίσης οι κοινωνικές αυτές ομάδες δεν συμβίωναν και λόγω της "ζωνοποίησης" των θέσεων κατοικίας τους (πχ. εκτός ορίων των οικισμών) και λόγω εποχικότητας, πχ. των Σαρακατσάνων. Είναι λοιπόν αυτονόητο ότι μια εμπορευματοποίηση των προϊόντων της κάθε κοινωνικής ομάδας ήταν ιδιαίτερα δύσκολο να υπάρξει, όπως αντίθετα υπήρχε στην περιοχή Μετσόβου, πόσο δε και με την μορφή παραγγελιοδόχου - προαγοραστή. Σχεδόν η ίδια περίπτωση ίσχυε και στην περιοχή των Τζουμέρκων, με βασικότερο παράγοντα σε αυτή την περίπτωση την εν γένει ήδη σχετική ανυπαρξία αυτών των οικονομικών δραστηριοτήτων, λόγω των ιδιαίτερων παραγωγικών και οικονομικών δεδομένων της, όπως είδαμε στην ανάλυση της περιοχής.

Τέλος, όλα τα παραπάνω δημιούργησαν ή αύξησαν την κοινωνική συνοχή των κατοίκων της περιοχής Μετσόβου, κάτι που δεν συμβαίνει στην περίπτωση των άλλων δύο περιοχών, το οποίο εκφράζεται εντονότατα σήμερα και από τους ντόπιου, και από την τοπική αυτοδιοίκησή τους, κάτι που δημιουργεί ένα ακόμη συγκριτικό πλεονέκτημα της περιοχής. Για παράδειγμα, σήμερα, οι ίδιοι οι κάτοικοι της περιοχής Μετσόβου, μέσω της τοπικής τους αυτοδιοίκησης, αποτελούν πλέον τον κεντρικό μοχλό απορρόφησης κοινοτικών κονδυλίων, λειτουργώντας όχι μεμονωμένα και ανεξάρτητα, αλλά συνολικά.

8.4. Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΩΝ ΧΩΡΙΚΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ

Ο υπαίθριος χώρος αντιμετωπιζόταν μέχρι πρόσφατα ως το υπόλοιπο του αστικού χώρου, θεώρηση που προκάλεσε πολλές δυσάρεστες χωρικές επιπτώσεις. Η κατάρτιση του εθνικού κτηματολογίου θα αναστείλει το εμπόδιο της μέχρι σήμερα άγνοιας για το υπάρχον καθεστώς γης και θα προωθήσει το χωροταξικό σχεδιασμό.

Οι χωρικές πολιτικές που εφαρμόστηκαν στην ύπαιθρο ήταν αποσπασματικές και μέσω ειδικών τοπικών ρυθμίσεων, όπως οι ειδικές χωροταξικές μελέτες και οι ευρωπαϊκές χωρικές πολιτικές, περιορίστηκαν στην ρύθμιση των όρων της εκτός σχεδίου δόμησης. Σαν αποτέλεσμα ήταν η καθυστερημένη εκτέλεση συγκοινωνιακών υποδομών σε κλίμακα γεωγραφικών ενοτήτων και κοινοτήτων, μέσω χρηματοδοτήσεων από τα ΜΟΠ. Δηλαδή η χάραξη του βασικού οδικού δικτύου ακολούθησε την λογική της ενσωμάτωσης στο εσωτερικό του νομού των περιφερειακών ορεινών κοινοτήτων μέσω της οδικής τους σύνδεσης με τη πρωτεύουσα. Έτσι, από την μεριά του χωροταξικού σχεδιασμού, η ύπαιθρος δεν θεωρήθηκε σαν ισότιμη, με τις αστικές, χωρική ενότητα αλλά σαν απόθεμα γης για την πιθανή επέκταση των πόλεων ή των υπαρχόντων σε αυτή οικισμών.

Μετά το 1922, αλλά κυρίως μετά τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο, άρχισε, όπως έχουμε προαναφέρει, η ραγδαία αποδιοργάνωση της υπαίθρου, μέσα από μια συρροή συγκυριών και ιστορικών γεγονότων. Η αποσύνθεση αυτή όχι μόνο βάδιζε πάνω στην μεταλλαγή της ελληνικής οικονομίας (που για τους ορεινούς όγκους δεν είχε προοπτική στα γενικότερα πλαίσια) αλλά επιτείνονταν και από ισχυρές εξωτερικές συνθήκες. Η ανάπτυξη της χώρας, κατευθύνονταν τότε σε τουρισμό, ναυτιλία, εμπόριο και οικοδομές, και όχι σε εκμετάλλευση των εγχώριων πλουτοπαραγωγικών πόρων, και ήταν στα πλαίσια των κατευθύνσεων της "Έκθεσης Βαρβαρέσσου"⁴ και την όλη φιλοσοφία της "φτωχής χώρας".

Το πρόβλημα των ορεινών περιοχών, σύμφωνα με τις αντιλήψεις της δεκαετίας του '60, συνίστατο στο μικρό μέγεθος και την διασπορά των οικισμών, που καθιστούσαν ασύμφορο τον εξοπλισμό τους με κοινωνικές εξυπηρετήσεις. Έτσι, η κατεύθυνση των προτάσεων συμπυκνωνόταν σε ένα σημείο: την κατάργηση του μεγαλύτερου ποσοστού των οικισμών, ιδίως εκείνων με μικρή πληθυσμιακή βάση, και την

⁴ Κυριάκος Βαρβαρέσσος, 1884-1957. Ελληνοαμερικάνος οικονομολόγος. Ακαδημαϊκός, καθηγητής του Πανεπιστημίου Αθηνών, οικονομικός σύμβουλος της Διεθνούς Τραπέζης. Υπέβαλλε το 1952 στην τότε κυβέρνηση Πλαστήρα, έκθεση που χαρακτηρίζεται από έντονες κατευθύνσεις ανάπτυξης: ανάπτυξη τουρισμού, οικοδομής, εμπορίου, υποτίμηση της δραχμής και γενικά μη παραγωγικών δραστηριοτήτων, που εφάρμοσε η αμέσως επόμενη κυβέρνηση Παπάγου.

μετεγκατάσταση των κατοίκων τους σε "βιώσιμους" μεγάλους οικισμούς, δίνοντας έτσι την δυνατότητα εγκατάστασης σε αυτούς μονάδες κοινωνικής υποδομής⁵.

Αυτή η "τεχνοκρατική" λύση, η οποία δεν λάμβανε υπόψη τον ανθρώπινο παράγοντα, την ιστορία και τις παραδόσεις του κάθε τόπου, στην περίπτωση που εμείς εξετάζουμε, είχε **δυσμενέστατες συνέπειες** για τους οικισμούς των περιοχών Ζαγορίου και Τζουμέρκων Ιωαννίνων και όχι για την περιοχή Μετσόβου. Η περιοχή Ζαγορίου διέθετε ένα οικιστικό δίκτυο από 45 οικισμούς, από τους οποίους οι περισσότεροι είχαν χαμηλή πληθυσμιακή βάση, το οδικό δίκτυο που τους συνέδεε ήταν ή ανύπαρκτο ή κακής κατάστασης, ενώ κανένας οικισμός της περιοχής δεν είχε το επαρκές μέγεθος έτσι ώστε να μπορέσει να αποτελέσει τον οικισμό, ο οποίος πληρούσε όλα τα κριτήρια που έθεταν οι παραπάνω χωρικές προσεγγίσεις, με άμεσο αποτέλεσμα αυτός ο "βιώσιμος" μεγάλος οικισμός να είναι πλέον μόνο η πόλη των Ιωαννίνων. Ακριβώς το ίδιο ίσχυε και στην περιοχή Τζουμέρκων. Αντίθετα η περιοχή Μετσόβου διέθετε ήδη αυτό το χωρικό "πρότυπο" της εποχής, με αποτέλεσμα όλες οι προαναφερθείσες προσεγγίσεις και πολιτικές να μην επηρεάσουν την περιοχή. Η περιοχή Μετσόβου αποτελείται μόνο από πέντε οικισμούς, κοντινούς μεταξύ τους, συνδεδεμένους μεταξύ τους, με ήδη τον μεγάλο οικισμό του Μετσόβου να συγκεντρώνει την πλειοψηφία των κοινωνικών υποδομών και υπηρεσιών, εξυπηρετώντας άμεσα τους κατοίκους των κοντινών οικισμών της περιοχής.

Στη συνέχεια, τα ίδια αποτελέσματα για τις περιοχές μελέτης είχαν και επόμενες πολιτικές, όπως για παράδειγμα η προσέγγιση του καθηγητή Α. Κριεζή, ο οποίος πρότεινε την συγκέντρωση των κατοίκων των χωριών σε "βιώσιμες" πόλεις, απλώς μεταφέροντας οι κάτοικοι μόνο τις κατοικίες τους σε κοντινά **κεφαλοχώρια** (όπως το Μέτσοβο), ενώ ταυτόχρονα με τις νέες τεχνολογίες θα μπορούσαν να βρίσκονται στους τόπους παραγωγής τους το πολύ σε μια ώρα⁶.

Τέλος, μια άποψη που επικρατεί γενικά περί πολιτικών στις περιοχές μελέτης, είναι η ιδιαίτερη φροντίδα και προσοχή που έδωσε στον τόπο του το Μέτσοβο, ο επί χρόνια βουλευτής και μετέπειτα υπουργός της ελληνικής κυβέρνησης, Ευάγγελος Αβέρωφ, ο οποίος από τις σημαντικές θέσεις που κατείχε συνέβαλλε σημαντικά στην περαιτέρω ανάπτυξη της ιδιαίτερης πατρίδας του.

⁵ Σαρηγιάννης Γ. , "Οι ορεινοί οικισμοί της Ηπείρου. Το πρόβλημα της επιβίωσης τους και η πριν είκοσι χρόνια μελέτη τους." , Ιωάννινα, 1988, σελ. 5.

⁶ Σαρηγιάννης Γ. , "Οι ορεινοί οικισμοί της Ηπείρου. Το πρόβλημα της επιβίωσης τους και η πριν είκοσι χρόνια μελέτη τους." , Ιωάννινα, 1988, σελ. 6-7.

8.5. Η ΚΩΜΟΠΟΛΗ ΤΟΥ ΜΕΤΣΟΒΟΥ ΚΑΙ Η ΖΩΝΗ ΕΠΙΡΡΟΗΣ ΤΗΣ

Μπορεί να υποστηριχθεί ότι βασικό στοιχείο της ιδιομορφίας του ελληνικού αγροτικού χώρου και σημαντικό μοχλό για την ανάπτυξη του αποτελούν τα μικρά και μεσαία αγροτικά και αστικά κέντρα. Στην συγκεκριμένη μελέτη, ασχολούμαστε με μία τέτοια μικρή αγροτική πόλη, μια κωμόπολη δηλαδή, τον οικισμό του Μετσόβου, η ύπαρξη της οποίας ήταν καθοριστική για την ευρύτερη περιοχή, ενώ οι δύο άλλες περιοχές Ζαγορίου και Τζουμέρκων δεν διέθεταν έναν τέτοιου μεγέθους οικισμό με τα αντίστοιχα παρελκόμενα αποτελέσματα.

Κατά την περίοδο 1940 - 1961 η δημογραφική εξέλιξη και οι πληθυσμιακές μετακινήσεις στο εσωτερικό του αγροτικού χώρου επηρεάστηκαν από την σημαντική πληθυσμιακή αύξηση των κωμοπόλεων (όπως και η κωμόπολη του Μετσόβου) η οποία οφείλεται στην οριστική εγκατάσταση πολλών οικογενειών από τους μικρότερους αγροτικούς οικισμούς τους. Αυτές οι οικογένειες βρίσκοντας καταφύγιο στις κωμοπόλεις κατά την διάρκεια του εμφυλίου πολέμου, οι ίδιες ή κάποια από τα μέλη τους προτίμησαν με το τέλος του να μην ξαναγυρίσουν στα κατεστραμμένα χωριά και νοικοκυριά τους⁷.

Στην περίπτωση του Μετσόβου, η εξέλιξη που παρατηρείται οφείλεται, εκτός από τον εκσυγχρονισμό της πρωτογενούς παραγωγής και την άρτια διασύνδεσή του με τον ανεπτυγμένο δευτερογενή τομέα του παραγωγικού συστήματος της περιοχής, και στην ανάπτυξη του τουρισμού, γεγονός που επιτρέπει επίσης, την σημαντική αύξηση της πολυδραστηριότητας η συμβολή της οποίας είναι άμεση στην συγκράτηση του πληθυσμού και ιδιαίτερα των νέων. Κατά αυτόν τον τρόπο, η δημογραφική ανάπτυξη που παρατηρείται στην περιοχή με επίκεντρο την μικρή αγροτική κωμόπολη του Μετσόβου συμβάλλει με την σειρά της άμεσα στη τόνωση της τοπικής κατανάλωσης και επομένως στην ανάπτυξη των εμπορικών επιχειρήσεων.

Το Μέτσοβο διαθέτει, όπως και άλλες μικρές πόλεις αυτού του μεγέθους, ένα σημαντικό αριθμό υπηρεσιών, τραπεζικά υποκαταστήματα, εμπορικές και βιοτεχνικές επιχειρήσεις, υποδομές κάθε είδους, το σύνολο των οποίων δημιουργεί ένα οικονομικό δίκτυο του οποίου η ποικιλία και η πυκνότητα εκπλήσσουν. Επίσης, η **ακτίνα ζώνης επιρροής** της κωμόπολης του Μετσόβου, που εξαρτάται ως ένα βαθμό και από τις δυνατότητες ανταγωνισμού που μπορεί να ασκηθεί στο εσωτερικό της από άλλα αστικά κέντρα μεγαλύτερου μεγέθους, είναι πολύ μεγάλη, μιας και το κοντινότερο αστικό κέντρο είναι τα Ιωάννινα σε απόσταση 60 χιλιομέτρων. Αυτό

⁷ Γούσιος Δ. , "Ανάπτυξη αγροτικού χώρου", Πανεπιστημιακές εκδόσεις Θεσσαλίας, Βόλος 2000.

σημαίνει ότι η ανάπτυξη των μικρών αγροτικών πόλεων προσδιορίζεται επίσης από το αν **διαθέτουν μια σχετική ζώνη αυτονομίας** ως προς τα κέντρα αυτά⁸.

Η ανάλυση του οικονομικού δικτύου των κωμοπόλεων φανερώνει πράγματι, ότι η αφθονία τους ως προς τις υπηρεσίες και το εμπόριο συνδέεται συχνά με την ανυπαρξία άλλων σημαντικών οικιστικών κέντρων στο εσωτερικό των γεωγραφικών ενοτήτων (ή της επαρχίας) τους, και κατά δεύτερο, στην κατανομή και οργάνωση των ίδιων των υπηρεσιών : φαίνεται ότι σπάνια οι γειτονικοί οικισμοί διαθέτουν κάποιες υπηρεσίες. Εξάλλου η κατάσταση αυτή επηρεάζεται και από την ανυπαρξία ή μη λειτουργία κάποιου επαρχιακού θεσμού, διοικητικού ή συνδικαλιστικού, ή δημόσιου για την ρύθμιση ή τον σχεδιασμό της κατανομής υπηρεσιών στο εσωτερικό της επαρχίας⁹.

Επίσης φαίνεται ότι η διατήρηση ενός τοπικού εμπορίου τόσο σημαντικού με επίκεντρο την κωμόπολη, εξαρτάται κυρίως από τον δυναμισμό των σχέσεων συγγένειας και αλληλεγγύης στην διαμόρφωση της πελατείας, κάτι το οποίο μαζί και με την κοινωνική συνοχή είδαμε (σε προηγούμενο υποκεφάλαιο) ότι αποτελεί χαρακτηριστικό στο Μέτσοβο. Ο ρόλος αυτής της καταναλωτικής τοπικής κοινωνίας φαίνεται σημαντικά ενισχυμένος, λόγω και την ανύψωσης του βιοτικού επιπέδου των κατοίκων της περιοχής.

Οι κάτοικοι των αγροτικών οικισμών της περιοχής εξαρτάται επομένως όλο και περισσότερο από τις εμπορικές υπηρεσίες της κωμόπολης. Κατά αυτό τον τρόπο η πρόοδος συμβάλει και στην συγκέντρωση. Η συγκέντρωση και η ποικιλία των υπηρεσιών και των εμπορικών εξοπλισμών στο Μέτσοβο και γενικά σε όλες τις κωμοπόλεις, οι άμεσες και έμμεσες δυνατότητες δημιουργίας απασχόλησης και ο ίδιος ο αστικός πληθυσμός αποτελούν σημαντικό παράγοντα έλξης για τον αγροτικό πληθυσμό των οικισμών σε ακτίνα τουλάχιστον 25 χιλιόμετρα από αυτές. Η απόσταση αυτή εξαρτάται από το μέγεθος, την θέση και το ρόλο του γειτονικού αστικού κέντρου¹⁰, που στην συγκεκριμένη περίπτωση είναι η πόλη των Ιωαννίνων σε απόσταση 60 χιλιομέτρων από το Μέτσοβο.

⁸ Γούσιος Δ. , "Ανάπτυξη αγροτικού χώρου" , Πανεπιστημιακές εκδόσεις Θεσσαλίας, Βόλος 2000, σελ. 33-34.

⁹ Γούσιος Δ. , "Ανάπτυξη αγροτικού χώρου" , Πανεπιστημιακές εκδόσεις Θεσσαλίας, Βόλος 2000, σελ. 34.

¹⁰ Γούσιος Δ. , "Ανάπτυξη αγροτικού χώρου" , Πανεπιστημιακές εκδόσεις Θεσσαλίας, Βόλος 2000, σελ. 65.

8.6. Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΕΚΠΟΝΗΣΗΣ ΜΕΛΕΤΩΝ

Βασικός μοχλός στην ανάπτυξη μιας περιοχής είναι η υλοποίηση ορθού αναπτυξιακού σχεδιασμού, η διαχείριση των φυσικών και ανθρωπίνων πόρων, η προστασία του περιβάλλοντος, η εκτέλεση έργων υποδομής, και πολλά άλλα. Βασικότερη προϋπόθεση όλων των παραπάνω είναι η εκπόνηση σχετικών μελετών από καταρτισμένους επιστήμονες ή επιστημονικές ομάδες, οι οποίες θέτουν σε σωστή βάση τους αναπτυξιακούς στόχους της κάθε περιοχής, εντοπίζουν επακριβώς τα συγκριτικά πλεονεκτήματα και μειονεκτήματά της, θέτουν συγκεκριμένες προτάσεις, κ.α.. Χωρίς την ύπαρξη των προλεγομένων, φυσικό επακόλουθο είναι και η μη επίτευξη χρηματοδοτήσεων και επιχορηγήσεων για την υλοποίηση των έργων και των προτάσεων.

Στις υπό μελέτη περιοχές και αυτός ο σημαντικός παράγοντας υφίσταται σε διαφορετικό βαθμό ανά περιοχή και φορέα τοπικής αυτοδιοίκησης, με την περιοχή *Τζουμέρκων Ιωαννίνων* να παρουσιάζει το μεγαλύτερο πρόβλημα. Συγκεκριμένα απαντήθηκε από τους τοπικούς φορείς ειλικρινά¹¹ ότι στην συγκεκριμένη περιοχή δεν εκπονείται πλέον καμία μελέτη, έχουν εκπονηθεί ελάχιστες, δεν "τρέχει" κανένα πρόγραμμα και ούτε υπάρχουν προγράμματα υπό έγκριση, μιας και δεν το επιτρέπει η παντελής έλλειψη εκπόνησης και κατάθεσης μελετών, η οποία οφείλεται στην μη στελέχωση των αρμόδιων τοπικών φορέων και υπηρεσιών από το ανάλογο επιστημονικό προσωπικό.

Για την περιοχή *Ζαγορίου* εκπονούνται κάποιες μελέτες, σχετικά λίγες όμως σε αριθμό, από διάφορους φορείς (όπως ΕΟΤ, Αναπτυξιακή Εταιρία Ζαγορίου, Κέντρο Ερευνών Ζαγορίου, κ.α.), στις οποίες όμως ασκείται η ακόλουθη κριτική.

Οι περισσότερες από τις μελέτες αντιμετώπισης των προβλημάτων του Ζαγορίου θέτουν σαν καθοριστικής σημασίας το θέμα της πληθυσμιακής ανάκαμψής του. Κρίνεται στις περισσότερες από αυτές βασική και απαραίτητη προϋπόθεση η παρέμβαση του κράτους για την ενίσχυση των κινήσεων της ιδιωτικής πρωτοβουλίας για την ανάπτυξη των τομέων παραγωγής με στόχο την πληθυσμιακή αύξηση στον χώρο. Παρόλο που η διαπίστωση αυτή γίνεται από τους περισσότερους μελετητές, στο επίπεδο των προτάσεων η βασική προϋπόθεση παρακάμπτεται και προτείνονται λύσεις σε τομείς όπως ο τουρισμός και η κατοικία. Βέβαια και οι δύο είναι καθοριστικοί παράγοντες για την περιοχή Ζαγορίου, αλλά οποιεσδήποτε κινήσεις στους τομείς αυτούς δεν είναι ικανές προϋποθέσεις από μόνες τους για μια

¹¹ Στοιχεία που μου παραχώρησε προσωπικά σε προφορική συνέντευξη ο Δήμαρχος Τζουμέρκων κ. Α. Βάσιος, Ιωάννινα, 22-7-2002.

ουσιαστική ανάπτυξη. Πιο συγκεκριμένα οι προτάσεις που αφορούν τον τουρισμό και την κατοικία συγκεντρώνονται στα παρακάτω: *Τουρισμός*: κίνητρα για την αύξηση των δωματίων από την ιδιωτική πρωτοβουλία, ένταξη της περιοχής σε προγράμματα ζωνών κυνηγιού, ανάπτυξη επιμέρους ενοτήτων χώρου, προσπάθεια δημιουργίας χειμερινού τουρισμού. *Κατοικία* : φορολογικές απαλλαγές στις άδειες οικοδόμησης ως και κατάργησή τους σε αυτούς που θέλουν να οικοδομήσουν, ενίσχυση μετακίνησης υπερήλικου πληθυσμού¹².

Τα παραπάνω οδηγούν σε μια σειρά παρατηρήσεων για τον τρόπο επιλογής των τομέων παρέμβασης στο Ζαγόρι καθώς και για την αποτελεσματικότητα των μέτρων - κινήτρων ¹³:

- Επιλέγονται δύο τομείς (τουρισμός και κατοικία) που αποτελούν τις "εύκολες λύσεις", εφόσον δεν εμπλέκονται με το πρόβλημα της πληθυσμιακής αποδυνάμωσης της περιοχής και μπορούν να εφαρμοσθούν ως έναν βαθμό αυτόνομα.
- Οι προτάσεις δεν προϋποθέτουν ουσιαστική πρακτική παρέμβαση, αλλά περιορίζονται σε γενικές κατευθύνσεις.
- Παρακάμπτεται το πρόβλημα αξιοποίησης του μεταναστευτικού κεφαλαίου που μέχρι σήμερα δεν βρήκε άλλη "διέξοδο" από την οικοδομή.
- Στον τομέα της κατοικίας και ειδικότερα της συντήρησης της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς οι προτάσεις παραμένουν στο επίπεδο των ευχών, χωρίς την πρόβλεψη μέτρων μείωσης του κόστους κατασκευής ή κρατικής ενίσχυσης. Οι φορολογικές ελαφρύνσεις και η κατάργηση των οικοδομικών αδειών ελάχιστα συντελούν στη μείωση του κόστους.

Γενικά δεν είναι καλυμμένη στις περισσότερες μελέτες η πρόθεση "δημιουργίας" μιας παραδοσιακής χωρικής ενότητας, με αιχμή του δόρατος τον τουρισμό. Σημαντικότερες ελλείψεις είναι : ο προσδιορισμός, στα πλαίσια ενός χωροταξικού σχεδιασμού, των έργων άμεσης ανάγκης για την επιβίωση της περιοχής, ο προσδιορισμός του ρόλου του Ζαγορίσιου χώρου μέσα στην δομή της Ηπείρου, η αξιολόγηση της δυναμικής κάθε οικισμού και των προοπτικών του, ο προσδιορισμός του ύψους του μεταναστευτικού κεφαλαίου και των μέτρων αξιοποίησής του, και τέλος ο καθορισμός του ρόλου της τουριστικής "ζώνης" του Ζαγορίου σε αντιπαράθεση με τις ήδη διαμορφωμένες στην Ήπειρο τουριστικές ζώνες (πχ. Μέτσοβο, παράλια Ιονίου, κλπ), δια τον καθορισμό επακριβώς του είδους του

¹² Τ.Ε.Ε. , Τμήμα Ηπείρου, "Δυνατότητες ανάπτυξης Ζαγορίου. Προτάσεις", Ιωάννινα, 1983, σελ. 17-18.

¹³ Τ.Ε.Ε. , Τμήμα Ηπείρου, "Δυνατότητες ανάπτυξης Ζαγορίου. Προτάσεις", Ιωάννινα, 1983, σελ. 18-19.

τουρισμού και των κινήτρων προς την ιδιωτική πρωτοβουλία ή των κρατικών επενδύσεων.

Αντίθετα, στην περιοχή Μετσόβου παρουσιάζεται έντονη δραστηριοποίηση σε αυτό το θέμα και πολύ ορθή αξιοποίηση όλων των δυνατοτήτων και ευκαιριών που προκύπτουν. Από τους τοπικούς φορείς έχουν ιδρυθεί και εδρεύουν στον οικισμό του Μετσόβου η Αναπτυξιακή Εταιρεία Δήμου Μετσόβου και η Αναπτυξιακή Εταιρεία Βόρειας Πίνδου. Βασικό μέλημα αυτών των δύο εταιρειών είναι η εκπόνηση μελετών που αφορούν την περιοχή Μετσόβου, και όχι μόνο. Σαν αποτέλεσμα αυτού είναι η άψογη συνεργασία και αποτελεσματικότητα των τοπικών φορέων, οι οποίοι αναθέτουν σε κάθε περίπτωση ή ανάγκη που προκύψει, την εκπόνηση μελετών σε αυτές τις εταιρίες, οι οποίες με την σειρά τους και όντας στελεχωμένες με πολύ καλό επιστημονικό προσωπικό τις υλοποιούν και αποτελεσματικά και μέσα στα χρονικά πλαίσια που πρέπει. Επίσης στο Μέτσοβο λειτουργεί και το Ίδρυμα Εγνατία, στο παραχωρηθέν από το Ίδρυμα Τοσίτσα συνεδριακό κέντρο "Διάσελλο", το οποίο ίδρυμα συνδράμει το Δήμο Μετσόβου οποτεδήποτε χρειαστεί, με συντάξεις μελετών, ανάληψη έργων και συμμετοχή σε διάφορες δραστηριότητες, όπως αναδασώσεις, καθαριότητα, κλπ. Τέλος σημαντική είναι και η συμβολή του Μετσόβιου Διεπιστημονικού Κέντρου Έρευνας του Ε.Μ.Π., το οποίο δραστηριοποιείται έντονα σε οτιδήποτε έχει σχέση με την περιοχή Μετσόβου, ενώ έντονη δραστηριοποίηση παρουσιάζει ομοίως και η Αναπτυξιακή Εταιρεία "ΗΠΕΙΡΟΣ Α.Ε.", που εδρεύει στην πόλη των Ιωαννίνων.

8.7. ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΗΣΗΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝΤΟΣ ΣΤΙΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ ΜΕΛΕΤΗΣ.

Στις περιοχές μελέτης, ο κατεξοχήν κλάδος του τριτογενούς τομέα που έχει άμεσες δυνατότητες ανάπτυξης είναι αυτός του τουρισμού - αναψυχής, λόγω αφενός του σπάνιου φυσικού πλούτου των περιοχών (ύπαρξη Εθνικών Δρυμών, τοπίων ιδιαίτερου φυσικού κάλλους, σπάνια χλωρίδα και πανίδα, κλπ.) και αφετέρου του εξαιρετικά ενδιαφέροντος δομημένου περιβάλλοντος (παραδοσιακοί οικισμοί, γεφύρια, μοναστήρια, κλπ.). Οι περιοχές εκείνες που **συνδυάζουν τα δύο αυτά χαρακτηριστικά, είναι και αυτές που παρουσιάζουν το μεγαλύτερο τουριστικά ενδιαφέρον.**

Η περιοχή που συνδυάζει σε μεγαλύτερο βαθμό αυτά τα δύο χαρακτηριστικά είναι η περιοχή Μετσόβου. Στην περιοχή Ζαγορίου, αυτά τα δύο χαρακτηριστικά δεν συνδυάζονται σε όλη την έκτασή της. Και αυτό γιατί, παρόλο που όλο το Ζαγόρι χαρακτηρίζεται από εκπληκτικό και σπάνιο φυσικό πλούτο, κυρίως οι οικισμοί του *Ανατολικού Ζαγορίου* στερούνται σε μεγάλο βαθμό ενδιαφέροντος ως προς το δομημένο περιβάλλον, μιας και είναι **πυρόπληκτοι** (κάποιοι μάλιστα και αρκετές φορές) και έχουν χάσει την μορφολογική και ιδιαίτερη αρχιτεκτονική ταυτότητα που χαρακτηρίζει τους υπόλοιπους οικισμούς της περιοχής. Το ίδιο πρόβλημα χαρακτηρίζει αντίστοιχα και τα πυρόπληκτα χωριά των Τζουμέρκων Ιωαννίνων, μόνο που σε αυτήν την περίπτωση η περιοχή ήδη υστερούσε συγκριτικά με τις άλλες δύο (Ζαγορίου και Μετσόβου) σχετικά με τον φυσικό πλούτο της περιοχής, μιας και οι δασοσκεπείς εκτάσεις είναι κατά πολύ μικρότερες, δεν υπάρχουν εθνικοί δρυμοί, κλπ.

Τέλος, ένα ακόμη στοιχείο είναι και η *διαφήμιση* των τουριστικών πόρων και προϊόντων στην κάθε περιοχή. Η περιοχή Μετσόβου διαφοροποιείται σε αυτό το θέμα, με πολύ καλύτερο *δίκτυο πληροφόρησης* των υποψήφιων επισκεπτών και "εντονότερη" τουριστική διαφήμιση της περιοχής, σε συνάρτηση και με την προσπάθεια των τοπικών φορέων για ταυτόχρονη ενημέρωση και κατάρτιση των ντόπιων κατοίκων σε θέματα τουριστικού ενδιαφέροντος. Αντίθετα όλα τα προαναφερθέντα στις περιοχές Ζαγορίου και Τζουμέρκων πραγματοποιούνται σε αρκετά μικρότερο βαθμό, ενώ και οι κάτοικοί τους είναι ιδιαίτερα επιφυλακτικοί, και κάποιες φορές ακόμη και αδιάλλακτοι, σε ζητήματα τουριστικής ανάπτυξης των περιοχών τους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΝΑΤΟ

9. ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΕΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ - ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ ΜΕΛΕΤΗΣ

Οι υπό μελέτη γεωγραφικές ενότητες, οι οποίες χαρακτηρίζονται από έντονο ορεινό ανάγλυφο, αποτελούν ένα περιβάλλον με ιδιαίτερη ιστορική, αισθητική, οικολογική και πολιτιστική αξία, αλλά χαρακτηρίζονται και από πολλές ιδιαιτερότητες και οικονομικά - κοινωνικά προβλήματα.

Επιβάλλεται λοιπόν, ο σχεδιασμός προγραμματικών αξόνων για την άρτια διαχείριση των παραδοσιακών και μη οικισμών των εν λόγω περιοχών, ώστε να επιτραπεί η ανάληψη πρωτοβουλιών σε όλα τα πεδία της κοινωνικής και οικονομικής ζωής τους. Η διεύρυνση των δραστηριοτήτων στον πρωτογενή και δευτερογενή τομέα του παραγωγικού συστήματος, ταυτόχρονα με την ενίσχυση και την ποιοτική αναβάθμιση του τουρισμού, εμφανίζονται ως ρεαλιστικές αναπτυξιακές προοπτικές για τις περιοχές αυτές, σε διαφορετικό βέβαια βαθμό. Ταυτόχρονα απαιτείται η βελτίωση των συνθηκών ζωής και του επιπέδου εξυπηρέτησης των κατοίκων της περιοχής. Πρόκειται για την απαραίτητη συνθήκη που θα συμβάλει στην ανάσχεση των πτωτικών εν γένει τάσεων (όπου εμφανίζονται) των περιοχών. Όσο αφορά την οικονομική και κοινωνική επιβίωση ή ανάπτυξη των περιοχών αυτών, απαιτείται μια σειρά παρεμβάσεων στον τομέα της προστασίας του περιβάλλοντος και της βελτίωσης των υποδομών. Έτσι θα επιτευχθεί η σύγχρονη με την προστασία του περιβάλλοντος αναπτυξιακή πορεία των περιοχών αυτών, ώστε να μην δημιουργηθούν αργότερα αντι-οικονομίες που μπορεί να δράσουν ανασχετικά στην οποιαδήποτε οικονομική δραστηριότητα.

Οι μακροχρόνιοι στόχοι ανάπτυξης των περιοχών μελέτης, οι οποίοι είναι κοινοί σε έναν αρκετά μεγάλο βαθμό και δεν διαφοροποιούνται έντονα ανά περιοχή ανάλογα με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της κάθε μιας, μπορούν κατά συνέπεια να προσδιορισθούν ως εξής :

- Συγκράτηση του πληθυσμού και επίτευξη ικανοποιητικών αυξητικών δημογραφικών ρυθμών.
- Επίτευξη θετικής οικονομικής ανάπτυξης και αύξηση του τοπικού εισοδήματος.
- Διεύρυνση και αναδιοργάνωση της παραγωγικής βάσης στους διάφορους κλάδους του πρωτογενούς τομέα της οικονομίας (γεωργία, κτηνοτροφία, δασοπονία, ιχθυοκαλλιέργειες) και του δευτερογενούς τομέα.
- Αξιοποίηση τουριστικών πόρων, αύξηση και ποιοτική άνοδος του τουρισμού των εν λόγω περιοχών.
- Βελτίωση του επιπέδου διαβίωσης των κατοίκων και των κοινωνικών εξυπηρετήσεων.
- Προληπτική δράση στον τομέα της προστασίας των φυσικών πόρων και του περιβάλλοντος.

9.1. ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΕΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ - ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΖΑΓΟΡΙΟΥ

Στη συνέχεια και αναφορικά με τις τρεις κύριες κατευθύνσεις ανάπτυξης¹ -ανθρώπινο δυναμικό, οικονομικές δραστηριότητες, χώρος- θα διατυπώσουμε κάποιους βασικούς, κατευθυντήριους άξονες στρατηγικής διαχείρισης, οι οποίοι πιστεύουμε ότι θα συμβάλλουν αποφασιστικά στην ανάπτυξη της περιοχής.

9.1.1. Επίπεδο αναφοράς : Ανθρώπινο δυναμικό.

Σκοπός 1 : *Συγκράτηση του πληθυσμού και προσέλκυση νέων πληθυσμών στην περιοχή μελέτης.*

- Διατήρηση του υπάρχοντος δυναμικού με την δημιουργία νέων θέσεων εργασίας, το οποίο μπορεί να επιτευχθεί μέσα από την περαιτέρω εκπόνηση προγραμμάτων (κυρίως κοινοτικών) τα οποία θα προβάλλουν οικονομικά κίνητρα - ενισχύσεις επενδύσεων (πχ. δημιουργία μικρών πρότυπων μεταποιητικών μονάδων), ενισχύσεις νέων εργαζομένων (πχ. νέων αγροτών), σε συνδυασμό πάντα με κατάλληλη τεχνική υποστήριξη και εκπαιδευτικά σεμινάρια, για την καλύτερη υλοποίησή τους.

¹ Τ.Ε.Ε. , Τμήμα Ηπείρου, "Δυνατότητες ανάπτυξης Ζαγορίου - Προτάσεις" , Ιωάννινα, 1983.

- Αύξηση του ανθρώπινου δυναμικού με εγκατάσταση αλλοδαπών μεταναστών και κυρίως παλιννοστούντων ομογενών, κάτι το οποίο έχει ως ένα βαθμό συντελεσθεί, προσπάθεια η οποία θα πρέπει να είναι συντονισμένη από την τοπική κοινωνία και πάντα υπό το πρίσμα της ελεγχόμενης εισροής τους. Έτσι, θα διευκολυνθεί η προσαρμογή τους στο κοινωνικό σύνολο, αποφεύγοντας την βίαιη διαταραχή των υπάρχοντων κοινωνικών δομών και σχέσεων.

Σκοπός 2 : *Βελτίωση της ψυχολογίας του πληθυσμού ώστε να ανατραπεί το δυσμενές ψυχολογικό κλίμα και το αίσθημα απομόνωσης που διακατέχει σήμερα το ανθρώπινο δυναμικό της περιοχής.*

- Αναδιοργάνωση της δημόσιας διοίκησης με την ενσωμάτωση της τοπικής κοινωνίας στην λήψη αποφάσεων σχετικών με την διαχείριση του τόπου, αφού αυτή αποτελεί τον φυσικό φορέα για την καλύτερη διεκπεραίωση των τοπικών αναπτυξιακών ζητημάτων. Άλλωστε, η άρτια οργάνωση ενός χώρου μπορεί να γίνει μόνο από την τοπική κοινωνία η οποία βιώνει τον χώρο, ενώ ο νομοθέτης-σχεδιαστής, απλώς νομιμοποιείται να συντονίσει αυτή την προσπάθεια.
- Σύσταση ενός φορέα που θα παρέχει ενημέρωση και πληροφόρηση, αλλά και υλικοτεχνική υποστήριξη αναφορικά με τις τοπικές ιδιωτικές πρωτοβουλίες, ο οποίος με την προσφορά τεχνογνωσίας θα συντείνει στην επιτυχία της εφαρμογής τους.
- Βελτίωση αφενός, του υπάρχοντος οδικού δικτύου για την καλύτερη σύνδεση της περιοχής με τους κύριους οδικούς άξονες της ευρύτερης περιοχής και αφετέρου, της τοπικής συγκοινωνίας για καλύτερη επικοινωνία με την πόλη των Ιωαννίνων.
- Πληρέστερη παροχή υπηρεσιών υγείας με την δημιουργία κέντρου υγείας, που μπορεί πλέον να αποτελέσει απαίτηση των νέων Καπποδιστριακών Δήμων, αφού αυτοί φέρουν το απαιτούμενο πληθυσμιακό δυναμικό το οποίο μπορεί να καταστήσει αυτές τις μονάδες βιώσιμες.

9.1.2. Επίπεδο αναφοράς : Οικονομικές Δραστηριότητες.

Σκοπός 1 : *Αλλαγή της θέσης του Ζαγορίου στην οικονομική γεωγραφία της ευρύτερης περιοχής.*

- Καλύτερη σύνδεση της περιοχής με του οδικούς άξονες Ιωαννίνων - Κόνιτσας και Ιωαννίνων - Μετσόβου, αλλά και βελτίωση του εσωτερικού οδικού δικτύου και συγκεκριμένα όσον αφορά τη σύνδεση των τριών γεωγραφικών ενοτήτων (ανατολικό, κεντρικό και δυτικό Ζαγόρι), γεγονός που θα συντελέσει στην καλύτερη διακίνηση των προϊόντων και τόνωση των παραγωγικών κλάδων.

Σκοπός 2 : *Ενίσχυση του υπάρχοντος παραγωγικού συστήματος και όσο το δυνατόν ισόρροπη και ισομερής ανάπτυξη μεταξύ των τομέων του.*

A) Πρωτογενής τομέας.

Γεωργία

- Εντοπισμός παραδοσιακών προϊόντων (προώθηση των παραδοσιακών προϊόντων και βιοκαλλιεργειών). Προτείνονται νέοι προσανατολισμοί της φυτικής παραγωγής της περιοχής, προς καλλιέργειες πιο αποδοτικές και σύγχρονες, που να μην προσκρούουν στους περιορισμούς της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής της Ε.Ε. είτε της ντόπιας και διεθνούς αγοράς. Ιδιαίτερη κατεύθυνση δόθηκε ώστε οι αναδιαρθρώσεις να συμφωνούν και να συνδυάζονται με τις προτάσεις ενίσχυσης της κτηνοτροφικής και δασικής παραγωγής.
- Τόνωση του συνεταιριστικού κινήματος για την καλύτερη διαχείριση των προϊόντων (βασική προϋπόθεση είναι να το επιτρέπει το μέγεθος της παραγωγής).
- Εκμετάλλευση των καλλιεργητικών αναβαθμίδων με ταυτόχρονο εκσυγχρονισμό της εκμηχάνισής τους, πράγμα το οποίο προωθείται και μέσω των κοινοτικών προγραμμάτων τα οποία παρέχουν στους ενδιαφερόμενους και την απαραίτητη κατάρτιση.

Κτηνοτροφία.

- Βελτίωση με κατάλληλα έργα υποδομής των βοσκοτόπων, ώστε να αυξηθεί η βοσκοϊκανότητα. Δηλαδή να επιτευχθεί η ποιοτική βελτίωση της χλωρίδας των βοσκοτόπων, η παράλληλη αύξηση της παραγωγικής ικανότητάς τους, καθώς

και η δημιουργία ευνοϊκών συνθηκών για τα ζώα που βόσκουν, μέσω της εξασφάλισης άνετης θρέψης και διαβίωσης αυτών.

- Συνεργασία κατοίκων και Ο.Τ.Α. για την αξιοποίηση άγονων εδαφών και αναξιοποίητων ιδιωτικών εκτάσεων με σκοπό την δημιουργία νέων κτηνοτροφικών μονάδων.
- Τόνωση του συνεταιριστικού κινήματος.

Δασοπονία

- Αύξηση της δασικής βλάστησης και παραγωγής (κυρίως στο κεντρικό και δυτικό Ζαγόρι), μέσω της δάσωσης οριακών γεωργικών εκτάσεων ή υποβαθμισμένων δασικών εκτάσεων, αποτελεσματικής φύλαξης, προστασίας και οργανωμένης διαχείρισης των δασών. Επειδή επίσης οι μέχρι στιγμής προσπάθειες διαχείρισης ήταν διεσπαρμένες ανά κοινότητα και ελλιπείς, είναι σκόπιμο να αναληφθεί ενιαία δράση, από πλευράς Δήμων, για την προστασία και διαχείριση των δασών της περιοχής. Επίσης κρίνεται σκόπιμο, στα πλαίσια της ενιαίας διαχείρισης των δασών της περιοχής, τα δάση του ανατολικού Ζαγορίου να αποδεσμευτούν από το δασαρχείο Μετσόβου.
- Βελτίωση και ολοκλήρωση του δασικού οδικού δικτύου.
- Εκμηχάνιση της δασικής παραγωγής (κυρίως οι μεταφορικές δραστηριότητες).
- Προώθηση εργασιών που αποσκοπούν στην καλλιέργεια και την ποσοτική και ποιοτική ανανέωση των δασών. Επιτυχημένο παράδειγμα κατά το παρελθόν αποτελούσε η λειτουργία δασικού φυτωρίου στο ανατολικό Ζαγόρι, που εκτός των άλλων απασχολούσε και σχετικά μεγάλο αριθμό ατόμων, κυρίως του γυναικείου πληθυσμού.

B) Δευτερογενής τομέας.

- Αξιοποίηση των τοπικών πρώτων υλών (γάλα, μαλλί, ξύλο, κα.) μέσα από την δημιουργία μικρών βιοτεχνικών μονάδων, με παράλληλη προσπάθεια αξιοποίησης του καθεστώτος προϊόντων προστατευόμενης ονομασίας προέλευσης.
- Διεύρυνση της σκοπιμότητας δευτερογενούς επεξεργασίας της πρωτογενούς παραγωγής των κύριων τοπικών προϊόντων, έτσι ώστε μακροπρόθεσμα να αυξηθεί το εισόδημα των παραγωγών και να δημιουργηθούν ευκαιρίες απασχόλησης στην ευρύτερη περιοχή.

- Ενθάρρυνση δημιουργίας σύνδεσης του δευτερογενή με τους άλλους τομείς του παραγωγικού συστήματος σε τοπική κλίμακα, μέσω διαμόρφωσης οικονομικών σχέσεων "παραγγελιοδόχου - προαγοραστή", για ανάπτυξη και ενδογενή στήριξη της τοπικής οικονομίας.
- Δυνατότητα παραγωγής ειδών λαϊκής τέχνης και παραδοσιακών προϊόντων στον κλάδο των τροφίμων (πχ. ζυμαρικά, γαλακτοκομικά), λαϊκής τέχνης (πχ. χειροτεχνήματα) και άλλων.
- Τελευταία με την αύξηση της τουριστικής κίνησης στην περιοχή και την προτίμηση πολλών καταναλωτών προς οικολογικά και παραδοσιακά προϊόντα, αυξήθηκε η ζήτηση των επί τόπου παραγόμενων και μεταποιημένων αγροτικών προϊόντων. Η κάλυψη της ζήτησης αυτής και η επέκτασή της απαιτεί ένα συστηματικό τρόπο παραγωγής και μεταποίησης των οικολογικών και τοπικών παραδοσιακών προϊόντων.
- Ίδρυση και λειτουργία εμφιάλωσης νερού στο Ανατολικό Ζαγόρι, που στην συγκεκριμένη περιοχή περισσεύει και, όπως έχουν δείξει οι κατά καιρούς αναλύσεις, είναι και εξαιρετικής ποιότητας.

Γ) Τριτογενής τομέας

- Σχεδιασμός για την δημιουργία ενός συνεχώς ανατροφοδοτούμενου τουρισμού, ο οποίος να μπορεί να αναδιαμορφώνεται κάθε φορά που οι τουριστικές τάσεις το απαιτούν. Έτσι, κάθε επένδυση στον τομέα αυτό θα είναι επιτυχημένη και αειφόρος, με συνακόλουθη την αύξηση του κατά κεφαλήν εισοδήματος.
- Διασύνδεση της περιοχής με άλλα τουριστικά κέντρα της ευρύτερης περιοχής (πχ. Μέτσοβο, Κόνιτσα κλπ.) ώστε να διευκολύνεται η διακίνηση των τουριστών.
- Με την κατασκευή των απαραίτητων δικτύων ολοκληρωμένων βρόγχων, μπορεί να υποβοηθηθεί η διάχυση των τουριστικών δραστηριοτήτων από το Κεντρικό στο Ανατολικό Ζαγόρι. Έτσι όλη η περιοχή θα μπορεί να λειτουργεί ως ένα ολοκληρωμένο δίκτυο αναψυχής και τουρισμού, που θα εκτείνεται χωροταξικά ως τον άλλο σημαντικό πόλο έλξης του Νομού, το Μέτσοβο. Η διάχυση του ήπιου ορεινού τουρισμού από το Κεντρικό προς το ανατολικό Ζαγόρι, αλλά και η ανάπτυξη αγροτοκτηνοτροφικών επιχειρήσεων, θα ανακουφίσουν τις πιέσεις που ασκούνται σε μεγάλα τμήματα του πρώτου, συγκρατώντας το μέγεθος των τουριστικών δραστηριοτήτων εντός των ορίων αντοχής του χώρου και του περιβάλλοντος.

- Ελεγχόμενη δημιουργία ξενώνων, ώστε να μπορέσει μεν η περιοχή να παραλάβει το μεγάλο τουριστικό ρεύμα που εισρέει σε αυτήν, χωρίς όμως να αλλοιωθεί ο πολεοδομικός χαρακτήρας των οικισμών από την αλόγιστη αλλαγή των χρήσεων. Οι επεμβάσεις αυτές θα πρέπει πάντοτε να σέβονται τις μορφολογικές ιδιαιτερότητες του τόπου.
- Σχεδιασμός και προώθηση δραστηριοτήτων συνυφασμένων με τον τουρισμό, όπως αυτές προκύπτουν από την εκμετάλλευση των πολιτιστικών και φυσικών ιδιαιτεροτήτων του τόπου, οι οποίες θα αποτελέσουν ένα επιπρόσθετο κίνητρο στην προσπάθεια για την έλξη επισκεπτών (υποδομή για αθλητικές δραστηριότητες όπως κανόε-καγιάκ, ορειβασία, ποδηλασία βουνού, πεζοπορία αλλά και οργανωμένους περιπάτους προς εξερεύνηση της περιοχής). Ένα ωραίο παράδειγμα πρότασης² τέτοιων δραστηριοτήτων είναι η δημιουργία δασικού χωριού σε παραποτάμια θέση κοντά στον οικισμό Γρεβενίτι Ανατολικού Ζαγορίου, μιας και οι απαραίτητες υποδομές υπάρχουν και χρειάζονται μόνο διαμόρφωση (υπάρχουν τα ξύλινα σπιτάκια και οι ανάλογες υποδομές, πρώην επιχείρησης γουνοφόρων ζώων).
- Οργανωμένη προβολή και διαφήμιση της περιοχής με ταυτόχρονη οργάνωση προγραμμάτων δραστηριοτήτων σε όλη την διάρκεια του έτους, με σκοπό την αύξηση της πληρότητας των τουριστικών μονάδων, των ημερών παραμονής και την άμβλυνση των φαινομένων εποχικότητας.

9.1.3. Επίπεδο αναφοράς : Χώρος

Σκοπός 1 : Αναδιάρθρωση της υπάρχουσας νομοθεσίας - τα σχετικά Π.Δ. - σε μια πιο ευέλικτη μορφή, ώστε να ενισχύεται η έννοια της προστασίας - διατήρησης και όχι της "απόλυτης προστασίας - μουσειακής διατήρησης".

- Δραστηριοποίηση των αρμόδιων τοπικών φορέων ώστε να επιτευχθεί η επιθυμητή τροποποίηση.

Σκοπός 2 : Ενίσχυση της ιδιωτικής πρωτοβουλίας για την συντήρηση, εξυγίανση και αποκατάσταση του οικιστικού περιβάλλοντος.

- Παροχή δανείων, άτοκων ή με χαμηλό επιτόκιο, ώστε να διευκολύνεται οικονομικά ο ιδιώτης στην προσπάθειά του.

² Πρόταση του Δημάρχου Ανατολικού Ζαγορίου (μέχρι τις εκλογές Οκτωβρίου 2002) κ. Σ. Σπυριδάκη.

- Προσπάθεια μείωσης του κόστους κατασκευής, με την χρήση των τοπικών υλικών, μέσω της επανάχρησης (πχ. στο Σκαμνέλι) εκείνων των τοπικών λατομείων, τα οποία δεν θα αλλοιώνουν οπτικά και οικολογικά το περιβάλλον.

Σκοπός 3 : Προστασία και αναβάθμιση του οικολογικού περιβάλλοντος.

- Λήψη μέτρων για την αντιμετώπιση του προβλήματος της λαθροθηρίας, λαθροβόσκησης και λαθραλιείας, όπως η κατάρτιση κανονισμού λειτουργίας ζώνης αναφορικά με την περιοχή του Εθνικού Δρυμού Βίκου - Αώου, αλλά και κατασκευή έργων ήπιου χαρακτήρα με σκοπό την βελτίωση της προσπελασιμότητας του φυσικού περιβάλλοντος.
- Δημιουργία της απαραίτητης τεχνικής και οργανωτικής υποδομής για την περιβαλλοντικά ασφαλή και οικονομικά ορθολογική διαχείριση των απορριμμάτων που παράγονται στην περιοχή, που μέχρι τώρα ρίχνονται ανεξέλεγκτα σε ρέματα και αλλού.

Σκοπός 4 : Θα πρέπει να υπάρξει ένας προγραμματισμός που να αποσκοπεί στην εποπτεία του οικιστικού δικτύου.

- Σύσταση ενός άρτια καταρτισμένου φορέα σε ζητήματα προγραμματισμού - οργάνωσης χώρου, με εποπτικό χαρακτήρα, ώστε να αποφευχθούν επεμβάσεις που θα αλλοιώσουν το υπάρχον οικιστικό σύνολο.
- Εκπόνηση μελετών (πολεοδομικών, τοπογραφικών, αρχιτεκτονικών , κα.) ώστε να αποτυπωθεί πλήρως το οικιστικό δυναμικό του τόπου (οικισμοί, αξιόλογα κτίσματα, γεφύρια, εκκλησίες, κλπ.)

9.2. ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΕΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ - ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΜΕΤΣΟΒΟΥ

9.2.1. Επίπεδο αναφοράς : Ανθρώπινο δυναμικό.

Στόχος 1 : Συγκράτηση του πληθυσμού και ποιοτική αναβάθμισή του

Παρόλο που η περιοχή Μετσόβου δεν παρουσιάζει πληθυσμιακό - δημογραφικό πρόβλημα, θα πρέπει όμως να μην έχει πληθυσμιακή "αιμορραγία" στο μέλλον. Αυτό μπορεί να γίνει με την ολοκλήρωση της τοπικής οικονομίας.

- Στρατηγική που αποβλέπει στην ολοκλήρωση της τοπικής οικονομίας, με την διάδοση εμπειρίας και ανάπτυξη συνεργασιών σε τοπικό και περιφερειακό επίπεδο.
- Ενίσχυση της εκπαιδευτικής διαδικασίας σε όλες τις βαθμίδες, για ολοκλήρωση της βασικής εκπαίδευσης και προσανατολισμό σε ανώτερες σπουδές. Στην επίτευξη του στόχου αυτού θα συμβάλλει η λειτουργία σχολών κατάρτισης, που θα αξιοποιούν και θα συνδυάζουν παραδοσιακές τέχνες με νέες τεχνολογίες και καινοτομίες, βελτιώνοντας έτσι την ποιότητα παραγωγής και το μορφωτικό επίπεδο.

Σκοπός 2 : *Ανατροπή του δυσμενούς ψυχολογικού κλίματος και αισθήματος απομόνωσης των κατοίκων της Μηλιάς, που αποτελεί τον πιο απομονωμένο οικισμό της περιοχής.*

- Βελτίωση της οδικής σύνδεσης του οικισμού με κύριους οδικούς άξονες και γενικά με την ευρύτερη περιοχή
- Μόνιμη παρουσία εκχιονιστικών μηχανημάτων στον οικισμό της Μηλιάς, κατά όλη την διάρκεια του χειμώνα, ώστε να επιλυθεί το πρόβλημα του συχνότατου αποκλεισμού της από τις χιονοπτώσεις.
- Λειτουργία περιφερειακού ιατρείου στον οικισμό, μιας και ήδη διατίθεται και κτίριο για το σκοπό αυτό, απλώς δεν λειτουργεί.

9.2.2. Επίπεδο αναφοράς : Οικονομικές δραστηριότητες.

Σκοπός 1 : *Βελτίωση της θέσης της περιοχής Μετσόβου στην οικονομική γεωγραφία της ευρύτερης περιοχής.*

- Καλύτερη σύνδεση των οικισμών της περιοχής με τον οδικό άξονα Ιωαννίνων - Μετσόβου, αλλά και βελτίωση του εσωτερικού οδικού δικτύου με ταυτόχρονη σύνδεση ή βελτίωσή της με τις περιοχές Ζαγορίου, Τζουμέρκων και Ασπροποτάμου, γεγονός που θα συντελέσει στην καλύτερη διακίνηση των προϊόντων και τόνωση των παραγωγικών κλάδων.
- Ενίσχυση των ήδη θετικών προόδων που συντελούνται στον τομέα των επικοινωνιών και της πληροφορικής. Σε συνδυασμό με τις εξελίξεις στην συγκοινωνία, εκμηδενίζουν πλέον τα βασικά συγκριτικά μειονεκτήματα της περιοχής, που σχετίζονται με την ορεινότητα και την απομόνωση της περιοχής.

Σκοπός 2 : Ενίσχυση του υπάρχοντος παραγωγικού συστήματος και όσο το δυνατόν ισόρροπη και ισομερής ανάπτυξη μεταξύ των τομέων του.

A) Πρωτογενής τομέας.

Γεωργία

- Ανάπτυξη αμπελοκαλλιιεργειών με ποικιλίες που επεξεργάζεται το τοπικό οινοποιείο, στην θέση Μπογιάνου (ή Παλιάμπελα) νότια του οικισμού του Μετσόβου. Η σχετική πρωτοβουλία θα μπορούσε να αναληφθεί είτε από τους κατόχους της συγκεκριμένης γης, είτε από το οινοποιείο που διαθέτει την σχετική εμπειρία.
- Προώθηση των βιοκαλλιιεργειών, με ταυτόχρονη ενίσχυση του συνεταιριστικού κινήματος, για την καλύτερη διαχείριση και προώθηση των συγκεκριμένων προϊόντων, των οποίων η ζήτηση αυξάνεται με μεγάλους ρυθμούς.

Κτηνοτροφία

- Βελτίωση με κατάλληλα έργα υποδομής των βοσκοτόπων, ώστε να αυξηθεί η βοσκοϊκανότητα. Δηλαδή να επιτευχθεί η ποιοτική βελτίωση της χλωρίδας των βοσκοτόπων, η παράλληλη αύξηση της παραγωγικής ικανότητάς τους, καθώς και η δημιουργία ευνοϊκών συνθηκών για τα ζώα που βόσκουν, μέσω της εξασφάλισης άνετης θρέψης και διαβίωσης αυτών. Αυτό θα μειώσει παράλληλα και την έντονη εποχικότητα της κτηνοτροφικής δραστηριότητας.
- Συνεργασία κατοίκων και Ο.Τ.Α. για την αξιοποίηση άγονων εδαφών και αναξιοποίητων ιδιωτικών εκτάσεων με σκοπό την δημιουργία νέων κτηνοτροφικών μονάδων.
- Τόνωση του συνεταιριστικού κινήματος.

Δασοπονία

- Επειδή οι μέχρι στιγμής προσπάθειες διαχείρισης των δασών ήταν διεσπαρμένες ανά κοινότητα και ελλιπείς, είναι σκόπιμο να αναληφθεί ενιαία δράση, από πλευράς Δήμων, για την προστασία και διαχείριση των δασών της περιοχής.
- Βελτίωση και ολοκλήρωση του δασικού οδικού δικτύου.
- Εκμηχάνιση της δασικής παραγωγής (κυρίως οι μεταφορικές δραστηριότητες).
- Προώθηση εργασιών που αποσκοπούν στην καλλιέργεια και την ποσοτική και ποιοτική ανανέωση των δασών. Συγκεκριμένα, στην περιοχή του Μαυροβουνίου υπάρχει μια μεγάλη γυμνή έκταση, η οποία δεν μπορεί να

αξιοποιηθεί σαν βοσκότοπος. Κατά συνέπεια, υπάρχει η δυνατότητα διενέργειας αναδάσωσης, κάτι που αφενός λειτουργεί ενισχυτικά προς το περιβάλλον, αφετέρου μελλοντικά μπορεί να τύχει εκμετάλλευσης.

Ιχθυοκαλλιέργειες.

- Στην περιοχή Μετσόβου δεν υπάρχουν μονάδες ιχθυοκαλλιέργειας. Η μοναδική σχετική δραστηριότητα που υπάρχει είναι ο εμπλουτισμός της Τεχνητής Λίμνης Πηγών Αώου με διαφόρων ειδών ψάρια. Όμως, σύμφωνα με τα ενθαρρυντικά αποτελέσματα του Τ.Ε.Ι. Ιχθυοπαραγωγής Ηγουμενίτσας, πραγματοποιήσιμο σχέδιο μπορεί να είναι (με χρονικό ορίζοντα πέντε ετών) η ιχθυοκαλλιέργεια οξύρρυγχου στην Τεχνητή Λίμνη για την παραγωγή χαβιαριού.

Λατομεία.

- Για την εξυπηρέτηση των οικοδομικών αναγκών της περιοχής σε πέτρες και μαυρόπλακες προτείνεται η διάνοιξη λατομείου στα 0,7 ή 3 χιλιόμετρα νοτιοδυτικά του Ανηλίου, με ταυτόχρονη οργάνωση εργαστηρίου επεξεργασίας και λάξευσης πέτρας στην ίδια θέση.

B) Δευτερογενής τομέας

Σκοπός 1 : *Αποφόρτιση των οικισμών, και κυρίως του Μετσόβου, από τις μεταποιητικές μονάδες, που σήμερα έχουν αρχίσει να τους επιβαρύνουν αρκετά και ταυτόχρονη περαιτέρω αξιοποίηση τοπικών πόρων.*

- Ίδρυση Βιοτεχνικού Πάρκου που θα λειτουργήσει σαν κίνητρο για την μεταφορά των μονάδων, οι οποίες συγκεντρώνονται μέσα στα όρια των οικισμών (κυρίως Μετσόβου και Ανηλίου) και δημιουργούν οχλήσεις στους κατοίκους και αλλοίωση της τουριστικής εικόνας.
- Ίδρυση μονάδας εμφιάλωσης νερού. Οι σημαντικότερες πηγές που μπορούν να τύχουν τέτοιας αξιοποίησης βρίσκονται στην περιοχή του Μαυροβουνίου, στην θέση "βρύση Γεωργίτση" και Αγίου Δημητρίου. Βέβαια στην όλη αυτή δραστηριότητα θα πρέπει να προηγηθούν οι κατάλληλες μελέτες, αναλύσεις και μετρήσεις.

Σκοπός 2 : Αξιοποίηση των εναλλακτικών - ήπιων πηγών ενέργειας στην περιοχή.

- Δυνατότητα αξιοποίησης αιολικής ενέργειας. Στην περιοχή του αυχένα της Κατάρας πνέουν σφοδροί άνεμοι καθ' όλη την διάρκεια του έτους, κάτι που κατ' αρχήν αποτελεί ένδειξη ότι θα μπορούσε να δημιουργηθεί αιολικό πάρκο. Για να γίνει κάτι τέτοιο προαπαιτούνται οι ενέργειες που θα εξετάσουν τις δυνατότητες του όλου εγχειρήματος. Πάντως θα πρέπει να αναφέρουμε ότι στην χώρα μας θεωρείται ότι μόνο στον νησιωτικό χώρο των Κυκλάδων η αιολική ενέργεια μπορεί να τύχει εκμετάλλευσης.
- Αξιοποίηση της ηλιακής ενέργειας στην περιοχή, με παθητικά ηλιακά στοιχεία, κλασικά ενεργητικά ηλιακά συστήματα και αρχές βιοκλιματικού σχεδιασμού. Ο οικισμός του Μετσόβου ήδη συμμετέχει επίσημα σε Κοινοτικό δίκτυο που αποσκοπεί στην προώθηση των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας μέσα από την καταγραφή και επιλογή των άριστων εφαρμογών.
- Αποκατάσταση συστήματος εκμετάλλευσης υδάτινου δυναμικού στο Ανθοχώρι³. Το μελετώμενο σύστημα εκμετάλλευσης υδάτινου δυναμικού χωροθετείται σε μια πλαγιά στο μέσο του Ανθοχωρίου και αποτελείται από μια νεροτριβή, έναν υδατόπυργο, ένα νερόμυλο και ένα μαντάνι.

Φωτ. 49 : Παραδοσιακή νεροτριβή

³ Ε.Μ.Π. , "Το Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο για το Μέτσοβο. Επιστρέφοντας ένα μέρος του χρέους", Πανεπιστημιακές εκδόσεις Ε.Μ.Π. , 2000, σελ. 426 - 437.

Γ) Τριτογενής τομέας

- Σχεδιασμός για την δημιουργία ενός συνεχώς ανατροφοδοτούμενου τουρισμού, ο οποίος να μπορεί να αναδιαμορφώνεται κάθε φορά που οι τουριστικές τάσεις το απαιτούν. Έτσι, κάθε επένδυση στον τομέα αυτό θα είναι επιτυχημένη και αειφόρος, με συνακόλουθη την αύξηση του κατά κεφαλήν εισοδήματος.
- Διασύνδεση της περιοχής με άλλα τουριστικά κέντρα της ευρύτερης περιοχής (πχ. Ζαγόρι, Κόνιτσα κλπ.) ώστε να διευκολύνεται η διακίνηση των τουριστών.
- Ελεγχόμενη δημιουργία ξενώνων, ώστε να μπορέσει μεν η περιοχή να παραλάβει το μεγάλο τουριστικό ρεύμα που εισρέει σε αυτήν, χωρίς όμως να αλλοιωθεί ο πολεοδομικός χαρακτήρας των οικισμών (κυρίως του Μετσόβου) από την αλόγιστη αλλαγή των χρήσεων. Οι επεμβάσεις αυτές θα πρέπει πάντοτε να σέβονται τις μορφολογικές ιδιαιτερότητες του τόπου.
- Σχεδιασμός και προώθηση δραστηριοτήτων συνυφασμένων με τον τουρισμό, όπως αυτές προκύπτουν από την εκμετάλλευση των πολιτιστικών και φυσικών ιδιαιτεροτήτων του τόπου, οι οποίες θα αποτελέσουν ένα επιπρόσθετο κίνητρο στην προσπάθεια για την έλξη επισκεπτών (υποδομή για αθλητικές δραστηριότητες όπως κανόε-καγιάκ, ορειβασία, ποδηλασία βουνού, πεζοπορία αλλά και οργανωμένους περιπάτους προς εξερεύνηση της περιοχής).
- Οργανωμένη προβολή και διαφήμιση της περιοχής με ταυτόχρονη οργάνωση προγραμμάτων δραστηριοτήτων σε όλη την διάρκεια του έτους, με σκοπό την αύξηση της πληρότητας των τουριστικών μονάδων, των ημερών παραμονής και την άμβλυση των φαινομένων εποχικότητας.
- Επέκταση τουριστικών υποδομών και ανάδειξη της περιοχής της Τεχνητής Λίμνης Πηγών Αώου, με στόχο την ολοκληρωμένη μορφή άσκησης τουρισμού μέσω της σφαιρικότητας των ενδιαφερόντων. Οι επεμβάσεις που προτείνονται στην συγκεκριμένη περιοχή θα πρέπει να είναι πολύ ήπιας μορφής (πχ. περιπατητικά μονοπάτια, ποδηλασία, ερασιτεχνική αλιεία, κλπ)
- Προσπάθεια τόνωσης του ήδη ανεπτυγμένου συνεδριακού τουρισμού, με ίσως την δημιουργία ενός μεγαλύτερου δεύτερου συνεδριακού κέντρου, κάτι στο οποίο έχουν ήδη προσανατολιστεί οι τοπικοί φορείς.
- Οργάνωση οδικών τουριστικών κυκλωμάτων, τα οποία με αφετηρία και κατάληξη το Μέτσοβο θα αναπτύσσονται στην ευρύτερη περιοχή και θα ενισχύσουν σημαντικά την τουριστική ελκυστικότητα. Αυτό μελλοντικά έχει ιδιαίτερη σημασία με την ολοκλήρωση της Εγνατίας Οδού, μιας και μόνο με αυτήν την ελκυστικότητα θα μπορεί να απομακρύνει τον ταξιδιώτη από το κλειστό σύστημα της Εγνατίας, όταν αυτός ήδη θα έχει ενστερνιστεί μια λογική

ταχύτητας του τοπίου, το οποίο έτσι και αλλιώς θα παρακάμπτει χωρίς να αντιλαμβάνεται τον πλούτο του.

- Προώθηση διακοινοτικής συνεργασίας ενός δικτύου οικισμών, της Μηλιάς Μετσόβου, Βοβούσας Ζαγορίου, Κρανιάς Γρεβενών και Περιβολίου Γρεβενών, με σκοπό την τουριστική αξιοποίηση ήπιων μορφών, της ευρύτερης περιοχής του Εθνικού Δρυμού Πίνδου (Βάλια Κάλντα), στην οποία περιοχή εντάσσονται οι παραπάνω οικισμοί⁴.

9.2.3. Επίπεδο αναφοράς : Χώρος

Σκοπός 1 : *Ενίσχυση της ιδιωτικής πρωτοβουλίας για την συντήρηση, εξυγίανση και αποκατάσταση του οικιστικού περιβάλλοντος.*

- Παροχή δανείων, άτοκων ή με χαμηλό επιτόκιο, ώστε να διευκολύνεται οικονομικά ο ιδιώτης στην προσπάθειά του.
- Προσπάθεια μείωσης του κόστους κατασκευής, με την χρήση των τοπικών υλικών, μέσω της επανάχρησης εκείνων των τοπικών λατομείων, τα οποία δεν θα αλλοιώνουν οπτικά και οικολογικά το περιβάλλον.

Σκοπός 2 : *Προστασία και αναβάθμιση του οικολογικού περιβάλλοντος.*

- Λήψη μέτρων για την αντιμετώπιση του προβλήματος της λαθροθηρίας, λαθροβόσκησης και λαθραλιείας, όπως η κατάρτιση κανονισμού λειτουργίας ζώνης αναφορικά με την περιοχή του Εθνικού Δρυμού, αλλά και κατασκευή έργων ήπιου χαρακτήρα με σκοπό την βελτίωση της προσπελασιμότητας του φυσικού περιβάλλοντος.
- Δημιουργία της απαραίτητης τεχνικής και οργανωτικής υποδομής για την περιβαλλοντικά ασφαλή και οικονομικά ορθολογική διαχείριση των απορριμμάτων που παράγονται στην περιοχή, που μέχρι τώρα ρίχνονται ανεξέλεγκτα σε ρέματα και αλλού, εκτός του Μετσόβου, στο οποίο λειτουργεί Χ.Υ.Τ.Α.
- Θα πρέπει να αποφευχθεί η αλόγιστη χρήση λιπασμάτων στις καλλιέργειες της περιοχής "Πολιτισίς", για να μην ρυπανθεί ο υδροφόρος ορίζοντας αλλά και κατ' επέκταση η Τεχνητή Λίμνη Πηγών Αώου που είναι και ο αποδέκτης.

⁴ Περισσότερες πληροφορίες βλ. : Τσίππρας Κ. "Μηλιά Μετσόβου (Αμέρου) : Πρόταση για ένα ήπιο μοντέλο τουριστικής ανάπτυξης", Ε.Μ.Π. "Το Ε.Μ.Π. για το Μέτσοβο. Επιστρέφοντας ένα μέρος του χρέους", Πανεπιστημιακές εκδόσεις Ε.Μ.Π., 2000, σελ. 705 - 718.

- Θεωρούμε απαραίδεκτη ,και προτείνουμε έντονη δραστηριοποίηση κατά της, την επιδίωξη της Δ.Ε.Η. για δημιουργία φράγματος στον πυρήνα του Εθνικού Δρυμού της Βάλια Κάλτα και απόληψη νερού από την λεκάνη απορροής του ρέματος Βάλια Κάλντα, κάτι το οποίο θα διαταράξει ανεπανόρθωτα την οικολογική ισορροπία του Δρυμού και όχι μόνο.

9.3. ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΕΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ - ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΖΟΥΜΕΡΚΩΝ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

9.3.1. Επίπεδο αναφοράς : Ανθρώπινο δυναμικό.

Σκοπός 1 : Συγκράτηση του πληθυσμού και ποιοτική αναβάθμισή του.

- Διατήρηση του υπάρχοντος δυναμικού με την δημιουργία νέων θέσεων εργασίας, το οποίο μπορεί να επιτευχθεί μέσα από την περαιτέρω εκπόνηση προγραμμάτων (κυρίως Κοινοτικών) τα οποία θα προβάλλουν οικονομικά κίνητρα - ενισχύσεις επενδύσεων (πχ. δημιουργία μικρών πρότυπων μεταποιητικών μονάδων), ενισχύσεις νέων εργαζομένων (πχ. νέων αγροτών), σε συνδυασμό πάντα με κατάλληλη τεχνική υποστήριξη και εκπαιδευτικά σεμινάρια, για την καλύτερη υλοποίησή τους.
- Αξιοποίηση της Κοινωνίας της Πληροφορίας (ΚτΠ). Προκειμένου να επωφεληθούν τα Τζουμέρκα από την ΚτΠ απαιτείται τόσο η εισαγωγή της νέας τεχνολογίας όσο και τα κίνητρα και η ικανότητα χρησιμοποίησής της. Όσον αφορά την τεχνολογία, η περιοχή είναι ήδη από τις λιγότερο προνομιούχες στην Ευρώπη. Η ύπαρξη σχετικά χαμηλών επιπέδων ανθρώπινου κεφαλαίου υποδεικνύουν ότι μεγαλύτερη προσφορά τεχνολογίας της πληροφορίας ενδέχεται να μη χρησιμοποιηθεί κατά το μέγιστο δυνατό. Εντούτοις, η δυσκολία του εγχειρήματος δεν υποβιβάζει τη σημασία του για τη μελλοντική ευημερία της περιοχής. Στην περίπτωση που τα Τζουμέρκα μπορέσουν να συμμετάσχουν στην ΚτΠ, θα είναι ευκολότερο οι παραδοσιακές και μη παραδοσιακές δραστηριότητες να συντελέσουν στην επίτευξη οικονομικής ευμάρειας, κάτι που δεν έχει ακόμα πραγματοποιηθεί.
- Παράλληλα είναι αναγκαίο να πραγματοποιηθεί μια διαρκής εκστρατεία ενημέρωσης για την ΚτΠ και τη χρήση της στην περιοχή. Η εκστρατεία ενημέρωσης θα πρέπει να στοχεύει στους κτηνοτρόφους, τους ξενοδόχους και

άλλους επιχειρηματίες προκειμένου να τους πείσει για τα οφέλη της ΚτΠ και να τους εκπαιδεύσει για τον τρόπο με τον οποίο μπορούν να τη χρησιμοποιούν. Θα πρέπει επίσης να στοχεύει στο ευρύτερο κοινό για να δείξει τους τρόπους με τους οποίους μπορεί να επηρεάσει τη ζωή του. Η σχετική εκπαίδευση θα παρέχεται στα σχολεία αλλά θα πρέπει να υπάρχει πρόβλεψη για την εκπαίδευση των ενηλίκων με κάθε δυνατό μέσο.

Σκοπός 2 : *Βελτίωση της ψυχολογίας του πληθυσμού ώστε να ανατραπεί το δυσμενές ψυχολογικό κλίμα και το αίσθημα απομόνωσης που διακατέχει σήμερα το ανθρώπινο δυναμικό της περιοχής.*

- Αναδιοργάνωση της δημόσιας διοίκησης με την ενσωμάτωση της τοπικής κοινωνίας στην λήψη αποφάσεων σχετικών με την διαχείριση του τόπου, αφού αυτή αποτελεί τον φυσικό φορέα για την καλύτερη διεκπεραίωση των τοπικών αναπτυξιακών ζητημάτων. Άλλωστε, η άρτια οργάνωση ενός χώρου μπορεί να γίνει μόνο από την τοπική κοινωνία η οποία βιώνει τον χώρο, ενώ ο νομοθέτης-σχεδιαστής, απλώς νομιμοποιείται να συντονίσει αυτή την προσπάθεια.
- Σύσταση ενός φορέα που θα παρέχει ενημέρωση και πληροφόρηση, αλλά και υλικοτεχνική υποστήριξη αναφορικά με τις τοπικές ιδιωτικές πρωτοβουλίες, ο οποίος με την προσφορά τεχνογνωσίας θα συντείνει στην επιτυχία της εφαρμογής τους.
- Βελτίωση αφενός, του υπάρχοντος οδικού δικτύου για την καλύτερη σύνδεση της περιοχής με τους κύριους οδικούς άξονες της ευρύτερης περιοχής και αφετέρου, της τοπικής συγκοινωνίας για καλύτερη επικοινωνία των οικισμών μεταξύ τους και με την πόλη των Ιωαννίνων.
- Πληρέστερη παροχή υπηρεσιών υγείας με την δημιουργία περιφερειακών ιατρείων ή με την εναλλακτική πρόταση ενός προγράμματος υπηρεσιών υγείας «καθ' οδόν». Αυτές θα είναι κινητές μονάδες που πηγαίνουν στον πληθυσμό. Ένας «περιφερόμενος παροχέας υπηρεσιών υγείας» σε ένα καλά εξοπλισμένο όχημα θα ταξιδεύει στην περιοχή με ιατρικό προσωπικό και θα κάνει γενικά check-ups και θα προετοιμάζει τους κατοίκους για το χειμώνα παρέχοντας τα εμβόλια της γρίπης και άλλες υπηρεσίες. Αυτές οι υπηρεσίες μπορούν επίσης να αποτελούν μια συνδυασμένη προσπάθεια του Νοσοκομείου Ιωαννίνων και του Κέντρου Υγείας των Πραμάντων. Θα μπορούσε επίσης να παρέχει εξειδικευμένες υπηρεσίες στους ηλικιωμένους.

9.3.2. Επίπεδο αναφοράς : Οικονομικές δραστηριότητες.

Σκοπός 1 : *Αλλαγή της θέσης των Τζουμέρκων Ιωαννίνων στην οικονομική γεωγραφία της ευρύτερης περιοχής.*

- Για να εξυπηρετηθεί η λειτουργικότητα της περιοχής απαιτούνται συνδέσεις των χωριών της περιοχής μεταξύ τους αλλά και με τις βασικές αγορές και πηγές υπηρεσιών, με παράλληλη ενδυνάμωση των σχέσεων και προετοιμασία του εδάφους για ευρύτερες αλληλεξαρτήσεις μέσα στην περιοχή, που πιθανόν να διευρύνουν την αγορά εργασίας. Οι νέες ή βελτιωμένες συνδέσεις μπορεί να επιδράσουν στα παρακάτω: διεύρυνση των ζωνών απασχόλησης, εντατικοποίηση των επιχειρηματικών σχέσεων μεταξύ διαφορετικών οικονομικών περιφερειών, βελτίωση της αποδοτικότητας των οδικών μεταφορών των αγαθών, ανάπτυξη τουριστικών δραστηριοτήτων πολλαπλών μορφών, εντοπισμός δραστηριοτήτων, διεύρυνση των αγορών των γεωργικών, βιομηχανικών δραστηριοτήτων και υπηρεσιών, αύξηση του τοπικού δυναμισμού του ρόλου των τοπικών κοινωνιών.

Σκοπός 2 : *Ενίσχυση του υπάρχοντος παραγωγικού συστήματος και όσο το δυνατόν ισόρροπη και ισομερής ανάπτυξη των τομέων του.*

A) πρωτογενής τομέας

Γεωργία.

- Δημιουργία μικρών τοπικών αλυσίδων που βασίζονται σε πρωτότυπη υψηλής ποιότητας παραγωγή σύμφωνα με τις περιβαλλοντικές παραμέτρους της περιοχής (π. χ. βότανα οργανικής καλλιέργειας, ενδογενή φυτά με αρωματικές ή φαρμακευτικές ιδιότητες, μικρά φρούτα, οργανικά δημητριακά και λαχανικά, κλπ)
- εφαρμογή σχεδίων οικονομικών ενισχύσεων. Θα είναι απαραίτητο να ενεργοποιηθεί ένα ειδικό σύστημα ενίσχυσης (ή εκκόλαψης) ικανό να ενοποιήσει δύο διαφορετικά είδη δράσεων: αναγνώριση των ατόμων που είναι δραστηριοποιημένα στην ανάληψη νέων προσεγγίσεων και υποστήριξή τους στο σχεδιασμό και την εφαρμογή τοπικών σχεδίων και διερεύνηση και αξιολόγηση «καινοτόμων οδών» μέσω μελετών σκοπιμότητας διαφορετικών τοπικών επιλογών.

- Τόνωση του συνεταιριστικού κινήματος για την καλύτερη διαχείριση των προϊόντων (βασική προϋπόθεση είναι να το επιτρέπει το μέγεθος της παραγωγής).
- Εκμετάλλευση των καλλιεργητικών αναβαθμίδων με ταυτόχρονο εκσυγχρονισμό της εκμηχάνισής τους, πράγμα το οποίο προωθείται και μέσω των κοινοτικών προγραμμάτων τα οποία παρέχουν στους ενδιαφερόμενους και την απαραίτητη κατάρτιση.

Κτηνοτροφία

- Βελτίωση με κατάλληλα έργα υποδομής των βοσκοτόπων, ώστε να αυξηθεί η βοσκοϊκανότητα. Δηλαδή να επιτευχθεί η ποιοτική βελτίωση της χλωρίδας των βοσκοτόπων, η παράλληλη αύξηση της παραγωγικής ικανότητάς τους, καθώς και η δημιουργία ευνοϊκών συνθηκών για τα ζώα που βόσκουν, μέσω της εξασφάλισης άνετης θρέψης και διαβίωσης αυτών.
- Συνεργασία κατοίκων και Ο.Τ.Α. για την αξιοποίηση άγονων εδαφών και αναξιοποίητων ιδιωτικών εκτάσεων με σκοπό την δημιουργία νέων κτηνοτροφικών μονάδων.
- Τόνωση του συνεταιριστικού κινήματος.
- Οριοθέτηση περιοχών σταβλισμένης κτηνοτροφίας με περιβαλλοντικά και λειτουργικά κριτήρια, όπως μετεγκατάσταση οχλούσων μονάδων και διαχείριση αποβλήτων, με ταυτόχρονη υποστήριξη της οικόσιπης κτηνοτροφίας, εντός των γεωργικών εκτάσεων

Δασοπονία

- Αύξηση της δασικής βλάστησης και παραγωγής μέσω της δάσωσης οριακών γεωργικών εκτάσεων ή υποβαθμισμένων δασικών εκτάσεων, αποτελεσματικής φύλαξης, προστασίας και οργανωμένης διαχείρισης των δασών. Επειδή επίσης οι μέχρι στιγμής προσπάθειες διαχείρισης ήταν διεσπαρμένες ανά κοινότητα και ελλειπείς, είναι σκόπιμο να αναληφθεί ενιαία δράση, από πλευράς Δήμων, για την προστασία και διαχείριση των δασών της περιοχής.
- Βελτίωση και ολοκλήρωση του δασικού οδικού δικτύου.
- Εκμηχάνιση της δασικής παραγωγής (κυρίως οι μεταφορικές δραστηριότητες).
- Προώθηση εργασιών που αποσκοπούν στην καλλιέργεια και την ποσοτική και ποιοτική ανανέωση των δασών.

B) Δευτερογενής τομέας.

- Ίδρυση μονάδων μεταποίησης ζωικής παραγωγής, σε τομείς όπως ζωοτροφές, γαλακτοπαραγωγή, κρεατοπαραγωγή, τυροκομία, επεξεργασία δερμάτων, επεξεργασία μαλλιού, κλπ. , έτσι ώστε παρελκόμενα να αναπτυχθεί και ο βασικό κλάδος της οικονομίας της περιοχής, η κτηνοτροφία.
- Αξιοποίηση των τοπικών πρώτων υλών (γάλα, μαλλί, ξύλο, κα.) μέσα από την δημιουργία μικρών βιοτεχνικών μονάδων, με παράλληλη προσπάθεια αξιοποίησης του καθεστώτος προϊόντων προστατευόμενης ονομασίας προέλευσης.
- Διεύρυνση της σκοπιμότητας δευτερογενούς επεξεργασίας της πρωτογενούς παραγωγής των κύριων τοπικών προϊόντων, έτσι ώστε μακροπρόθεσμα να αυξηθεί το εισόδημα των παραγωγών και να δημιουργηθούν ευκαιρίες απασχόλησης στην ευρύτερη περιοχή.
- Δυνατότητα παραγωγής ειδών λαϊκής τέχνης και παραδοσιακών προϊόντων στον κλάδο των τροφίμων (πχ. ζυμαρικά, γαλακτοκομικά), λαϊκής τέχνης (πχ. χειροτεχνήματα) και άλλων.

Γ) Τριτογενής τομέας

- Η παροχή των τουριστικών υπηρεσιών θα απαιτήσει μία εστίαση στην ποιότητα που θα είναι ίδια με εκείνη του τομέα αγροτικών ειδών διατροφής, αν ο τομέας πρόκειται να γίνει ανταγωνιστικός. Η δημιουργία ενός συστήματος ελέγχου ποιότητας για τον τουριστικό τομέα εξαρτάται από την εμφάνιση δυναμικών τουριστικών συνεταιρισμών που θα μπορούν να κατευθύνουν την ενσικτώδη ανταπόκριση στον τοπικό ανταγωνισμό σε μία συλλογική βελτίωση του «προϊόντος Τζουμέρκα». Μόνο όταν γίνει αντιληπτό ότι ο ανταγωνισμός στον οποίο πρέπει να ανταποκριθούν είναι με άλλες περιοχές και όχι μόνο με τις γειτονικές, θα είναι δυνατό να φτάσουν στην υψηλή ποιότητα, στην υψηλή προστιθέμενη αξία που ζητείται από τους τουρίστες που ψάχνουν την αυθεντικότητα στον αγροτικό οικοτουρισμό. Οι τουριστικοί συνεταιρισμοί μπορούν να παίξουν έναν κρίσιμο ρόλο στην απόδοση τέτοιων χαρακτηριστικών γνωρισμάτων στις τοπικές τουριστικές υπηρεσίες.
- Σχεδιασμός για την δημιουργία ενός συνεχώς ανατροφοδοτούμενου τουρισμού, ο οποίος να μπορεί να αναδιαμορφώνεται κάθε φορά που οι τουριστικές τάσεις το απαιτούν. Έτσι, κάθε επένδυση στον τομέα αυτό θα είναι επιτυχημένη και αειφόρος, με συνακόλουθη την αύξηση του κατά κεφαλήν εισοδήματος.

- Διασύνδεση της περιοχής με άλλα τουριστικά κέντρα της ευρύτερης περιοχής (πχ. Μέτσοβο, Ζαγόρι, κλπ.) ώστε να διευκολύνεται η διακίνηση των τουριστών.
- Σχεδιασμός και προώθηση δραστηριοτήτων συνυφασμένων με τον τουρισμό, όπως αυτές προκύπτουν από την εκμετάλλευση των πολιτιστικών και φυσικών ιδιαιτεροτήτων του τόπου, οι οποίες θα αποτελέσουν ένα επιπρόσθετο κίνητρο στην προσπάθεια για την έλξη επισκεπτών (υποδομή για αθλητικές δραστηριότητες όπως κανόε-καγιάκ, ορειβασία, ποδηλασία βουνού, πεζοπορία αλλά και οργανωμένους περιπάτους προς εξερεύνηση της περιοχής).
- Οργανωμένη προβολή και διαφήμιση της περιοχής με ταυτόχρονη οργάνωση προγραμμάτων δραστηριοτήτων σε όλη την διάρκεια του έτους, με σκοπό την αύξηση της πληρότητας των τουριστικών μονάδων, των ημερών παραμονής και την άμβλυση των φαινομένων εποχικότητας.
- Να καταρτιστεί ένα σχέδιο τουριστικού *marketing* για τα Τζουμέρκα με το οποίο θα δεσμεύονται οι τοπικοί παράγοντες.
- Αξιοποίηση σπηλαίου Πραμάντων, με κατάλληλες υποδομές, όπως φωτισμός και τεχνικά έργα εντός του σπηλαίου, διαμόρφωση εξωτερικού χώρου, αναψυκτήριο, κλπ.

9.3.3. Επίπεδο αναφοράς : Χώρος

Σκοπός 1 : Ενίσχυση της ιδιωτικής πρωτοβουλίας για την συντήρηση, εξυγίανση και αποκατάσταση του οικιστικού περιβάλλοντος.

- Παροχή δανείων, άτοκων ή με χαμηλό επιτόκιο, ώστε να διευκολύνεται οικονομικά ο ιδιώτης στην προσπάθειά του.
- Προσπάθεια μείωσης του κόστους κατασκευής, με την χρήση των τοπικών υλικών, μέσω της επανάχρησης εκείνων των τοπικών λατομείων, τα οποία δεν θα αλλοιώνουν οπτικά και οικολογικά το περιβάλλον.

Σκοπός 2 : Προστασία και αναβάθμιση του οικολογικού περιβάλλοντος.

- Λήψη μέτρων για την αντιμετώπιση του προβλήματος της λαθροθηρίας, λαθροβόσκησης και λαθραλιείας, αλλά και κατασκευή έργων ήπιου χαρακτήρα με σκοπό την βελτίωση της προσπελασιμότητας του φυσικού περιβάλλοντος.
- Δημιουργία της απαραίτητης τεχνικής και οργανωτικής υποδομής για την περιβαλλοντικά ασφαλή και οικονομικά ορθολογική διαχείριση των

απορριμμάτων που παράγονται στην περιοχή, που μέχρι τώρα ρίχνονται ανεξέλεγκτα σε ρέματα και αλλού.

- Σχέδιο διατήρησης της οικολογικής ισορροπίας του Αράχθου και της ευρύτερης περιοχής.

9.4. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Συμπερασματικά λοιπόν, θα μπορούσαμε να πούμε σύντομα ότι για την συγκράτηση του αγροτικού πληθυσμού και την άρτια διαχείριση του χώρου των περιοχών μελέτης, από την στιγμή που βασίζεται σε νέες δραστηριότητες και λειτουργίες στο πλαίσιο μιας ευρύτερης κίνησης διαφοροποίησης της τοπικής οικονομίας, δεν μπορεί να περιορισθεί τελικά, μόνο σε πολιτικές εξοπλισμών, υπηρεσιών και ευκολιών εξυπηρέτησης, αλλά πολύ περισσότερο οφείλει να περιλαμβάνει όλη εκείνη την αλυσίδα συμμετοχικών διαδικασιών, δικτύων συνεργασίας και μηχανισμών υποστήριξης, αλλά και σύνδεση με νομαρχιακά και προπαντός περιφερειακά κέντρα.

Συμπληρωματικά, όλοι οι παραπάνω στόχοι - προτάσεις που θέσαμε, μπορούν να επιτευχθούν με τα εξής μέσα:

Σχέδιο Αγροτικής Ανάπτυξης

Σχέδιο Ανάπτυξης του Αγροτικού Χώρου

Β' και Γ' Κ.Π.Σ.

Περιφερειακά Επιχειρησιακά Προγράμματα (ΠΕΠ)

Επιχειρησιακό Πρόγραμμα "Επαγγελματική Κατάρτιση και προώθηση της Απασχόλησης"

Επιχειρησιακό Πρόγραμμα "Αγροτική Ανάπτυξη για τον Εκσυγχρονισμό της Υπαίθρου"

Κοινοτική πρωτοβουλία LEADER

Διαρθρωτικά ταμεία

Αναπτυξιακός Νόμος

ΓΕΝΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η περίπτωση των τριών περιοχών μελέτης φανερώνει πλέον ξεκάθαρα ποιες είναι αυτές οι διαδικασίες και οι παράγοντες που επέδρασαν καταλυτικά (άλλοι σε μεγαλύτερο και άλλοι σε μικρότερο βαθμό) στην διαφοροποίηση του βαθμού ανάπτυξής τους μεταξύ τους σε όλους τους τομείς, όπως στον κοινωνικοοικονομικό, στην διαχείριση του φυσικού περιβάλλοντος, στις υποδομές κλπ.

Και οι τρεις αυτές περιοχές βρίσκονται εντός των πλαισίων του Νομού Ιωαννίνων και χαρακτηρίζονται από ορισμένα στοιχεία, κοινά και μη. Οι συγκεκριμένες ορεινές περιοχές αποτελούν τμήμα της Βόρειας Πίνδου και χαρακτηρίζονται από έντονο ανάγλυφο, πλούσιο φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον, μεγάλη ιστορική σημασία, ιδιαίτερα κοινωνικά δεδομένα, αλλά και από μια πληθώρα προβλημάτων όπως αδυναμία συγκράτησης πληθυσμού, σαθρή παραγωγική βάση, έλλειψη υποδομών, αλλοτρίωση πολιτιστικού περιβάλλοντος κτλ.

Οι παράγοντες και οι διαδικασίες που διαφοροποίησαν και διαφοροποιούν τον βαθμό ανάπτυξής τους, με σαφή υπεροχή της περιοχής Μετσόβου, η οποία εμφανίζει σε αντίθεση με τις άλλες δυο περιοχές καλά δημογραφικά χαρακτηριστικά, καλύτερη διάρθρωση του παραγωγικού συστήματος, πληθώρα υποδομών κάθε μορφής με σφαιρικό χαρακτήρα, θετικές οικονομικές και κοινωνικές τάσεις κλπ., είδαμε ότι είναι αρκετοί και διάφορων επιπέδων.

Επιγραμματικά, εντοπίστηκε η σημασία και οι επιδράσεις μέσα στο χρόνο της διαφορετικής γεωγραφικής θέσης των τριών περιοχών, με ότι αυτό συνεπάγεται, της κοινωνικής διάρθρωσης και συνοχής των πληθυσμών τους, των διάφορων πολιτικών σχεδιασμού και ανάπτυξης που εφαρμόστηκαν στις περιοχές αυτές επί δεκαετίες, της επιρροής του Μετσόβου σαν κωμόπολη στην ευρύτερη περιοχή, της συμβολής στην αναπτυξιακή πορεία της περιοχής Μετσόβου των ευεργετών της, της σημασίας της τοπικής αυτοδιοίκησης και των παρεμβάσεων που επιχειρεί με ορθό (πχ εκπόνηση μελετών) ή όχι τρόπο και προσέγγιση και τέλος αναφέρθηκαν και κάποια στοιχεία που διαφοροποιούν το τουριστικό ενδιαφέρον των περιοχών μελέτης.

Οι δυνατότητες περαιτέρω ανάπτυξης των περιοχών αυτών είναι πολλές και διαφοροποιούνται και αυτές με τη σειρά τους σύμφωνα με τα συγκριτικά πλεονεκτήματα - δυνατότητες και μειονεκτήματα της κάθε περιοχής, και πρέπει να αξιοποιηθούν μέσα στο πλαίσιο ενός ολοκληρωμένου σχεδιασμού τοπικής και όχι μόνο ανάπτυξης.

Για την χωροταξική ενότητα του Ζαγορίου θα πρέπει να τεθεί ως στόχος η ανακοπή της πληθυσμιακής συρρίκνωσης των τελευταίων δεκαετιών και η επανάκαμψη των πληθυσμιακών μεγεθών.

Το δεδομένο ότι οι Δήμοι Α. Ζαγορίου, Τύμφης και η Κοινότητα Βοβούσας ανήκουν στις περιοχές εφαρμογής Ολοκληρωμένων Προγραμμάτων Ανάπτυξης Αγροτικού Χώρου του Υπουργείου Γεωργίας δημιουργεί ελπίδες για την ανάπτυξη πολυδραστηριότητας και την αύξηση των εισοδημάτων στην περιοχή. Το προϊόν του πρωτογενούς τομέα θα αυξηθεί μέσα από την εντατικοποίηση της γεωργικής δραστηριότητας, με κατεύθυνση τη μεγέθυνση και βελτιστοποίηση της παραγωγής οινάμπελων και κηπευτικών, ενώ παράλληλα θα πρέπει να επιδιωχθεί ο παραγωγικός εκσυγχρονισμός της κτηνοτροφίας με αποδοτικότερες μεθόδους εκτροφής (ημισταυλισμένη κτηνοτροφία).

Παράλληλα, αναμένεται αύξηση των δραστηριοτήτων των επιχειρήσεων που ασχολούνται με τις κατασκευές και τη μεταποίηση κυρίως αγροτικών προϊόντων. **Η λειτουργική σύνδεση μεταξύ αγροτικών, μεταποιητικών και τουριστικών επιχειρήσεων** σε δίκτυα παραγωγής, επεξεργασίας και διάθεσης αγροτικών προϊόντων δημιουργεί πρόσθετες αναπτυξιακές δραστηριότητες.

Το Ζαγόρι συγκεντρώνει το σημαντικότερο δίκτυο οικισμών του Νομού, με εμβέλεια πολιτιστική και ιστορική εθνικού επιπέδου, κάνοντας επιτακτική την ανάγκη προστασίας των οικισμών και του εξωοικιστικού χώρου (πχ γεφύρια, μονοπάτια κ.α.). Μεγάλα τμήματα, από το Πάπιγκο ως το Μονοδένδρι, συγκεντρώνουν **πιέσεις** τουρισμού που τείνουν να ξεπεράσουν τα όρια αντοχής του χώρου, σε αντίθεση με το Ανατολικό Ζαγόρι. Με την κατασκευή των απαραίτητων **δικτύων ολοκληρωμένων βρόγχων θα επιτευχθεί η διάχυση των τουριστικών δραστηριοτήτων από το Κεντρικό προς το Ανατολικό Ζαγόρι**, ανακουφίζοντας ταυτόχρονα από τις πιέσεις το πρώτο. Έτσι, όλη η περιοχή Ζαγορίου θα μπορεί να λειτουργεί πλέον ως ένα ολοκληρωμένο δίκτυο αναψυχής και τουρισμού που εκτείνεται χωροταξικά προς τον άλλο τουριστικό πόλο έλξης του Νομού, το Μέτσοβο, συγκρατώντας το μέγεθος των τουριστικών δραστηριοτήτων εντός των ορίων της περιοχής.

Η λειτουργία του συστήματος Ιόνια - Εγνατία οδός θα έχει θετική επίπτωση στην περιοχή, όχι όμως θεαματική εκτός από ορισμένους οικισμούς του Δήμου Α. Ζαγορίου, που γειτνιάζουν με τον κόμβο Ζαγορίου - Αράχθου και τον κόμβο Περιστερίου. Μείωση της χρονοαπόστασης προβλέπεται και για το κεντρικό Ζαγόρι, μέσω του κόμβου Ιόνιας οδού στο Καλπάκι. Το τοπικό οδικό δίκτυο, μετά από μικρές αποκαταστάσεις τμημάτων και τη λειτουργία της γέφυρας στον Αώο (Βρυσοχώρι - Παλαιοσέλι) και την αποκατάσταση της σύνδεσης Βοβούσα - Λάιστα, θα αποκτήσει

ολοκληρωμένη λειτουργία βρόγχων. Σε συνάρτηση με τα παραπάνω επιτυγχάνεται σύνδεση και βελτίωση της προσβασιμότητας από τα Γρεβενά και κατ' επέκταση με την Δυτική Μακεδονία και την Θεσσαλονίκη, των οποίων το πληθυσμιακό μέγεθος είναι πολύ μεγάλο και μπορούν άριστα να αποτελέσουν τον "αγοραστή" του τουριστικού προϊόντος του Ζαγορίου.

Η χωρική ενότητα του Μετσόβου αποτελεί εξαιρετική περίπτωση ως προς την συνεχή ανέλιξή της με διαδοχικές περιόδους ακμής και θετικής αναπτυξιακής προοπτικής. Η ανάπτυξη σημαντικών δραστηριοτήτων του δευτερογενούς τομέα, συνοδευόμενη από την ποιοτική υποδομή υπηρεσιών, καθιστά το Μέτσοβο ισχυρό οικιστικό κέντρο που συγκρατεί τον πληθυσμό του με τάσεις αύξησης. Παρόμοια εξέλιξη σε διαφορετική κλίμακα και μεγέθη παρουσιάζει η Μηλιά, που αποτελεί πύλη για τα Γρεβενά.

Η χωρική ενότητα του Μετσόβου περιλαμβάνει μικρό αριθμό οικισμών και τον μεγάλο αστικοποιημένο πόλο του Μετσόβου. Θα πρέπει όμως να προβλεφθεί σημαντική οικιστική επέκταση του οικισμού του Μετσόβου, που θα συνοδεύεται από μέτρα προστασίας του παραδοσιακού οικισμού, ενώ θα πρέπει ο εξωαστικός χώρος (που περιλαμβάνει περιοχές ιδιαίτερου κάλλους συμπεριλαμβανόμενης και της λίμνης Πηγών Αώου) να τύχει ισχυρής προστασίας με **απόλυτη απαγόρευση διάχυσης οποιασδήποτε μορφής οικιστικής ανάπτυξης.**

Η διέλευση της Εγνατίας οδού και η αποκατάσταση διανομαρχιακών οδικών συνδέσεων και δικτύων ολοκληρωμένων βρόγχων θα συμβάλλουν **στην διάχυση των τουριστικών δραστηριοτήτων εκτός του δυναμικού οικιστικού κέντρου του Μετσόβου**, καθώς και στην δημιουργία ενός δικτύου τουρισμού με τους γειτονικούς Δήμους του Νομού αλλά και με περιοχές του **Νομού Τρικάλων (και γενικότερα της Θεσσαλίας) και Γρεβενών (και γενικότερα Δυτικής Μακεδονίας και Θεσσαλονίκης)**. Στο πλαίσιο αυτού του δικτύου αξιοποιείται τουριστικά το φυσικό τοπίο της Τεχνητής Λίμνης Αώου.

Γενικά το Μέτσοβο διατηρεί την στρατηγική του θέση στο οικιστικό δίκτυο, ως οικισμός που έχει μεγαλύτερη σημασία σε διαπεριφερειακό επίπεδο από αυτήν που συνεπάγεται από τα τυπικά στοιχεία μεγεθών, και θα καταφέρει να αντιμετωπίσει την σχετική **φθορά του προηγούμενου τουριστικού προτύπου του**, μέσα από μετασχηματισμούς που αμβλύνουν τα προβλήματα της εποχικότητας και συμβάλλουν στην διάχυση των δραστηριοτήτων στα γύρω χωριά. Προς αυτή την κατεύθυνση θα λειτουργήσει θετικά η **σύνδεση του οικιστικού του κέντρου με κοντινές περιοχές**, όπως ο Ασπροπόταμος Τρικάλων (μέσω Χαλικίου), η Βάλια Κάλντα, το Ανατολικό Ζαγόρι και τα Τζουμέρκα.

Η γεωγραφική θέση και ο έντονα ορεινός χαρακτήρας συνέβαλλαν στην απομόνωση της περιοχής Τζουμέρκων Ιωαννίνων από τον υπόλοιπο Νομό και όχι μόνο με αποτέλεσμα την οικονομική στασιμότητα και την πληθυσμιακή συρρίκνωσή της. Η περιοχή έχει αγροτικό χαρακτήρα και οι λίγες επιχειρήσεις της περιοχής είναι κυρίως πολύ μικρές εμπορικές και κατασκευαστικές επιχειρήσεις, ενώ ο χαμηλός βαθμός ανάπτυξης χαρακτηρίζει και τις δραστηριότητες που σχετίζονται με τον τουρισμό, με συνέπεια και η τουριστική υποδομή να βρίσκεται σε χαμηλό βαθμό, ενώ η περιοχή διαθέτει φυσικούς και πολιτισμικούς πόρους που θα μπορούσαν να αξιοποιηθούν.

Στόχο για την περιοχή αποτελεί η **άρση της απομόνωσης** (με δεδομένο τα μεγάλα έργα υποδομών που δρομολογήθηκαν και πραγματοποιούνται στο Νομό), με ταυτόχρονη αύξηση του πληθυσμού.

Η **αύξηση επίσης του συνολικού παραγόμενου προϊόντος** της περιοχής είναι ένας από τους αναπτυξιακούς στόχους. Η φυτική παραγωγή μπορεί να εξειδικευτεί ακόμη περισσότερο στην παραγωγή ζωοτροφών και να στηρίξει την κτηνοτροφική δραστηριότητα σε επίπεδο ενότητας αλλά και Νομού. Στις περιοχές που μπορούν να ευδοκιμήσουν κηπευτικές και δενδρώδεις καλλιέργειες, η μετατροπή σε βιολογικές καλλιέργειες δίνει διεξόδους αύξησης της αγροτικής προσόδου. Η αλλαγή του προτύπου εκτροφής των ζώων από ποιμενική σε ημισταυλισμένη θα συμβάλλει στην αύξηση της κτηνοτροφικής παραγωγής. Η αύξηση της ανταγωνιστικότητας των κτηνοτροφικών προϊόντων, μέσω παραγωγής προϊόντων υψηλής ποιότητας (βιολογικά, ονομασίας προέλευσης κλπ) θα αυξήσει την κτηνοτροφική παραγωγή και θα διευρύνει τις αγορές διάθεσης των προϊόντων.

Η δημιουργία τουριστικών υποδομών, έστω και σε σχετικά περιορισμένη κλίμακα, θα εντείνει τις δραστηριότητες στον κλάδο των κατασκευών, με αποτέλεσμα να αυξηθεί το προϊόν του δευτερογενούς τομέα.

Η **ολοκλήρωση του τοπικού δικτύου** και η συντήρηση και ασφαλής διάνοιξη του στους χειμερινούς μήνες αποτελεί προϋπόθεση για την λειτουργία του. Η **ανάπτυξη συνδέσεων** με τον Ασπρόπταμο Τρικάλων και Καρδίτσας και την περιοχή Μετσόβου θα επιτρέψει την διάχυση της τουριστικής κίνησης και αναψυχής στους τέσσερις Νομούς, Ιωαννίνων, Τρικάλων, Καρδίτσας και Άρτας, **δημιουργώντας ένα δίκτυο πρόσβασης και τουριστικής διάχυσης, που μέσω της περιοχής Τζουμέρκων θα αρχίζει από την Θεσσαλία (με μεγάλο πληθυσμιακό μέγεθος άρα και τουριστική "πίεση" προς τις γειτονικές περιοχές) και θα καταλήγει στις παραλιακές τουριστικές ζώνες της Ηπείρου (Πρέβεζα, Πάργα, κλπ).** Μετά την ολοκλήρωση της Ιόνιας οδού και την κατασκευή δικτύων ολοκληρωμένων βρόγχων, επιτυγχάνεται η **ένταξη των φυσικών και ανθρωπογενών πόρων της περιοχής στο τουριστικό κύκλωμα.** Σημαντικό, προς αυτή την κατεύθυνση, ρόλο έπαιξαν

επίσης οι επίσης ο συντονισμός των προγραμματισμένων παρεμβάσεων στην περιοχή με ανάλογες στο βορειοανατολικό τμήμα του Νομού Άρτας.

Η δημιουργία υποδομών είναι απαραίτητη για την ανάπτυξη ήπιων μορφών τουρισμού και χειμερινού τουρισμού. Όμως, η έλλειψη καταλυμάτων και υπηρεσιών, αλλά και κατάλληλου ανθρώπινου δυναμικού, μειώνει τις δυνατότητες δεκτικότητας της περιοχής. Απαιτούνται λοιπόν ισχυρά μέτρα με **συντονισμένα προγράμματα ολοκληρωμένων τουριστικών δικτύων**. Παράλληλα απαιτείται η ανάδειξη των στοιχείων εκείνων που προσελκύουν τις εξειδικευμένες μορφές δραστηριοτήτων αναψυχής, που είναι δυνατόν να οργανώνονται από **εξειδικευμένους φορείς** (tour operators), εφόσον η περιοχή ανταποκρίνεται στις απαιτήσεις τους. Σημαντικό ρόλο για την τουριστική ανάπτυξη της περιοχής είναι η **συγκρότηση και εκπαίδευση μιας κρίσιμης μάζας ανθρώπινου δυναμικού που θα υποστηρίξει την προσπάθεια**.

"Προσέγγιση των αιτιών
διαφοροποίησης βαθμού
ανάπτυξης των ορεινών
περιοχών στα πλαίσια
του Ν.Ιωαννίνων.
Η περίπτωση των
περιοχών Ζαγορίου,
Μετσόβου και Τζουμέρκων "

ΦΟΙΤΗΤΗΣ:
ΜΠΙΡΜΠΟΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ

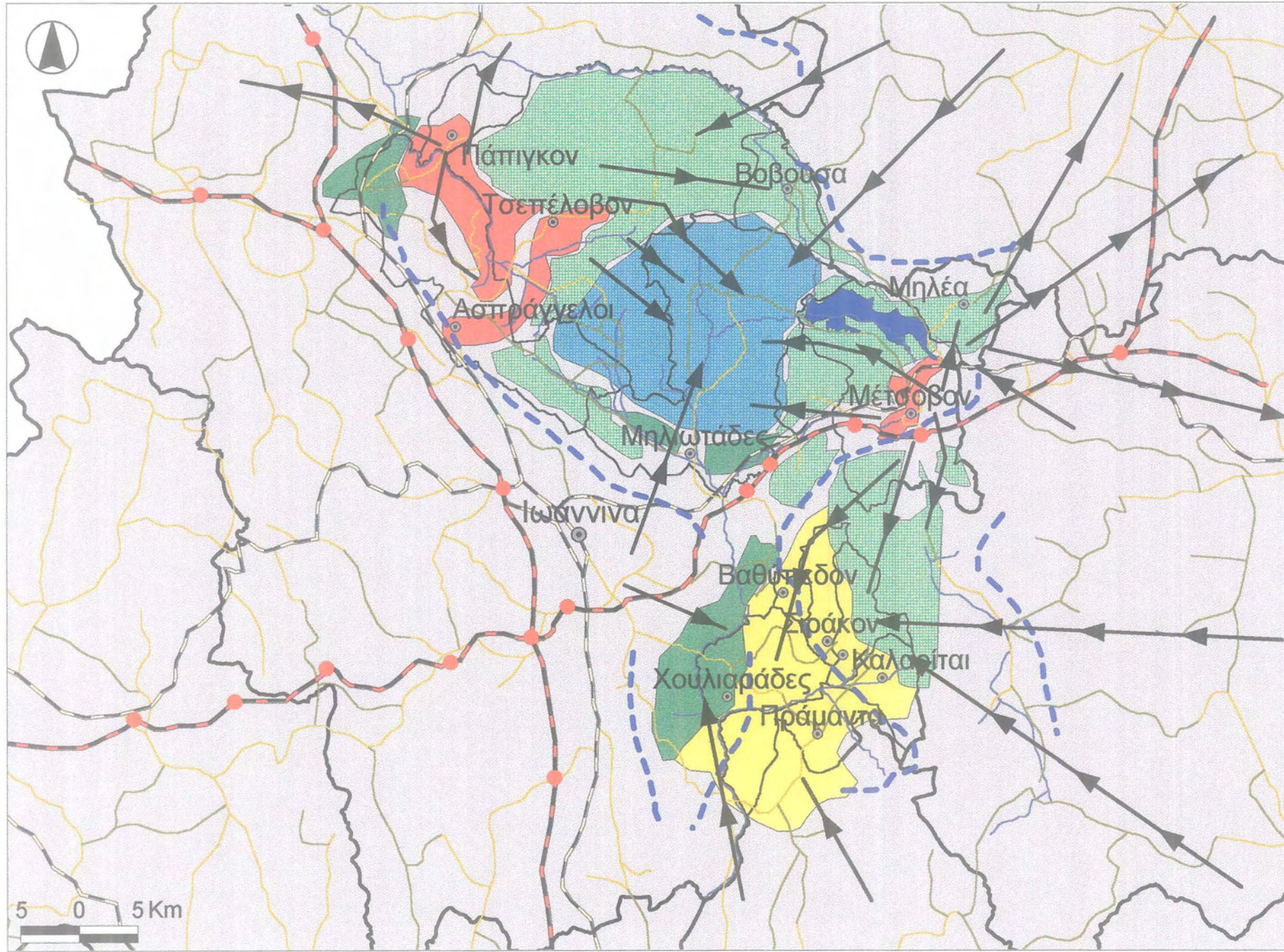
ΧΑΡΤΗΣ 20 :
ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ ΤΩΝ
ΠΕΡΙΟΧΩΝ ΠΕΛΕΤΗΣ

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

- κόμβοι
- ~ επιθυμητή διάχυση
- ~ τουριστικής ανάπτυξης
- ~ φραγμοί - εμπόδια
- ~ χωροταξικού χαρακτήρα
- ~ Εγνατία και Ιόνια οδός
- ~ εθνική οδός
- ~ επαρχιακή οδός
- ~ δρόμος τοπικής σημασίας
- ~ περιοχές ήπιας τουριστικής ανάπτυξης και προστασίας φυσικού περιβάλλοντος
- ~ ζώνες συγκρούσεων γης
- ~ προβληματικές περιοχές με δυνατοτητες τουριστικής ανάπτυξης
- ~ περιοχές αγροτικού προσανατολισμού
- ~ φθίνουσες περιοχές
- ~ όρια Νομών

Βόλος, Φεβρουάριος 2003

5 0 5 Km

Βιβλιογραφία

1. **Αβέρωφ Μ.** : "Η Ζωή του Γεωργίου Αβέρωφ" , Αναδημοσίευση Ιδρύματος Εγνατία Ηπείρου, 2002.
2. **Αβέρωφ - Ιωάννου Τ.** (1997) : "Μέτσοβο - Μια κωμόπολη μοναδική στην Ευρώπη", Άρθρο, Περιοδικό Νέα Επικοινωνία, Ιούνιος 1997.
3. **Αράπογλου Μ.** (1987) : "Ζαγόρι : Ο Εθνικός Κήπος της Ελλάδας", Δελτίο Κέντρου Ερευνών Ζαγορίου, τεύχος 13^ο, Ιωάννινα, 1987.
4. **Γουλανδρή Μουσείο Φυσικής Ιστορίας.** (1992) : "Μελέτη Οικολογική - Χωροταξική Χαρακτηριστικών Οικοσυστημάτων Ορεινών Όγκων Βόρειας Πίνδου", Αθήνα, Νοέμβριος 1992.
5. **Γούσιος Δ.** (2000) : "Ανάπτυξη Αγροτικού Χώρου", Πανεπιστημιακές εκδόσεις Θεσσαλίας, Βόλος, 2000.
6. **Γούσιος Δ.** (2000) : "Η διερεύνηση της χωρικής κλίμακας στο σχεδιασμό και στην εφαρμογή τοπικών πολιτικών για τον ορεινό χώρο: από τις ορεινές κοινότητες στις ορεινές γεωγραφικές ζώνες", Πανεπιστημιακές εκδόσεις Θεσσαλίας, Βόλος, 2000.
7. **Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο** (2001) : "Το Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο για το Μέτσοβο. Επιστρέφοντας ένα μέρος του χρέους.", Πανεπιστημιακές εκδόσεις Ε.Μ.Π. , Αθήνα, 2001.
8. **Ε.Σ.Υ.Ε.** : α) "Απογραφές πληθυσμού 1928, 40, 51, 61, 71, 81, 91, 2001", Αθήνα, β) "Απογραφές κατοικιών 1991", Αθήνα
9. **Ευαγγέλου Ι.** (1999) : "Συνεδριακός Τουρισμός", Άρθρο, Εφημερίδα Εξπρές, 1999.
10. **Ζησιδης Κ.** (2000) : "Φωτογραφικό οδοιπορικό στους Εθνικούς Δρυμούς Βίκου - Αώου, Πίνδου", Ιωάννινα, 2000.
11. **Ηλιάδης Β.** : "Ανάπτυξη - Ο εναλλακτικός τουρισμός στην Ήπειρο ως παράγοντας ανάπτυξης", Άρθρο, Διαδικτυακός τόπος Ιδρύματος Εγνατία Ηπείρου.
12. **ΗΠΕΙΡΟΣ Α.Ε.** Αναπτυξιακή Εταιρία (2001) : Κοινοτική πρωτοβουλία Leader II. Ανάπτυξη των αγροτικών περιοχών Νομού Ιωαννίνων και Νομού Θεσπρωτίας", Ιωάννινα, 2001.

13. **ΗΠΕΙΡΟΣ Α.Ε.** Αναπτυξιακή Εταιρία (1997) : "Μελέτη Ολοκληρωμένου Προγράμματος Ανάπτυξης Ορεινών Όγκων Ηπείρου", τεύχος α, β, γ, Ιωάννινα, 1997.
14. **ΗΠΕΙΡΟΣ Α.Ε.** Αναπτυξιακή Εταιρία (1992) : "Τοπικό Αναπτυξιακό Πρόγραμμα 5^{ης} Γεωγραφικής Ενότητας Επαρχίας Μετσόβου Νομού Ιωαννίνων", Ιωάννινα, 1992.
15. **Λαζαρίδης Κ.** (1982) : "Συμβολή στην Ιστορία του Ζαγορίου", Εκδόσεις "Το Ζαγόρι μας", Ιωάννινα, 2982.
16. **Λαμπρίδης Ι.** (1972) : "Ηπειρωτικά Μελετήματα", τεύχος 11^ο , Ιωάννινα, 1972.
17. **Λαμπρίδης Ι.** (1971) : "Ηπειρωτικά Μελετήματα - Ζαγοριακά", μέρος Ι, Ιωάννινα, 1971.
18. **Μακρής Ε.** (1996) : "Τα Ζαγοροχώρια - Ιστορική Αναδρομή, Τουριστική περιήγηση", Ιωάννινα, 1996.
19. **Μήλιος Γ. , Ξιφαράς Δ.** (1999) : "Η διαμόρφωση της βλάχικης αστικής τάξης και η ενσωμάτωση της στον ελληνικό αστισμό", Πανεπιστημιακές εκδόσεις Ε.Μ.Π. , 1999.
20. **Μοδινός Μ.** (1996) : "Η αρχαιολογία της ανάπτυξης. Πράσινες προοπτικές", Πανεπιστημιακές εκδόσεις Κρήτης, 1996.
21. **Μπεριάτος Η.** (1996) : "Η Σημασία του Χωροταξικού Σχεδιασμού στην Προστασία και ανάπτυξη των Ορεινών περιοχών", 1^ο Διεθνές Συνέδριο για την Προστασία και Οικοανάπτυξη του Ορεινού Χώρου, Mountain Wilderness, Τρίκαλα, 5-7 Απριλίου 1996.
22. **Μπεριάτος Η.** (1999) : "Χωροταξία ΙΙ, Σχεδιασμός της Υπαίθρου. Επιλεγμένα θέματα θεωρίας και πρακτικής." Διδακτικές σημειώσεις, πανεπιστημιακές εκδόσεις Θεσσαλίας, Βόλος, 1999.
23. **Οικονόμου Κ.** (1991) : "Τοπωνυμικό της περιοχής Ζαγορίου", Ιωάννινα, 1991.
24. **Ο.Ο.Σ.Α.** (2000) : "Εκθέσεις για τις Αγροτικές Περιοχές. Τα Τζουμέρκα (Ελλάδα)", Δεκέμβριος 2000.
25. **Περιοδικό "Ηπειρος Άπειρος Χώρα"** (2001) : "Διαχείριση Εθνικού Δρυμού Βόρειας Πίνδου, Άρθρο, Ιανουάριος 2001.

26. **Περιοδικό "Ήπειρος Άπειρος Χώρα"** (1999) : "Τουρισμός και αναψυχή στην Ήπειρο τη χειμερινή περίοδο. Μέτσοβο μικρή πόλη με μεγάλο όνομα", Άρθρο, τεύχος 1^ο, Οκτώβριος 1999.
27. **Περιφέρεια Ηπείρου**, Διεύθυνση Περιβάλλοντος και Χωροταξίας (2001) : "Χωροταξικό Σχέδιο Νομού Ιωαννίνων. Οριστική πρόταση." Ιωάννινα, Οκτώβριος 2001.
28. **Πρακτικά Ημερίδας "Ορεινός Αύγουστος"** , Μεγαλόχαρη Άρτας, 3-11 Αυγούστου 2001.
29. **Πολύμερος Η.** (2001) : "Όψεις Δικαίου στη Χώρα του Μετσόβου", Πανεπιστημιακές εκδόσεις Ε.Μ.Π. , 2001.
30. **Σαρηγιάννης Γ.** (1988) : "Οι ορεινοί οικισμοί της Ηπείρου. Το πρόβλημα της επιβίωσής τους και η πριν είκοσι χρόνια μελέτη τους", Ιωάννινα, 1988.
31. **Σιώτος Ε.** (2000) : "Αναζήτηση βιώσιμων χωροεδαφικών ενοτήτων για την διαχείριση και ανάπτυξη των ορεινών περιοχών : Το παράδειγμα των Τζουμέρκων", Διπλωματική εργασία, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Βόλος, Σεπτέμβριος 2000.
32. **Σταματοπούλου Χ.** (1990) : "Ελληνική Παραδοσιακή Αρχιτεκτονική. Το Ζαγόρι", τόμος 6^{ος}, Εκδόσεις Μέλισσα, Αθήνα, 1990.
33. **Στούρνα - Τριάντη Ε.** (1994) : "Βιοκλιματική αρχιτεκτονική και εναλλακτικές πηγές ενέργειας στον παραδοσιακό οικισμό του Μετσόβου", Ίδρυμα Εγνατία Ηπείρου, Ιωάννινα, 1994.
34. **Τ.Ε.Ε.** , Τμήμα Ηπείρου (1983) : "Δυνατότητες ανάπτυξης Ζαγορίου - Προτάσεις", Ιωάννινα, 1983.
35. **Τ.Ε.Ε.** , Τμήμα Ηπείρου (1982) : "Πορίσματα συνεδρίου παραδοσιακής αρχιτεκτονικής. Σκαμνέλι Ζαγορίου, 1980", Ιωάννινα, 1982.
36. **Τσίππρας Κ.** (2000) : "Μηλιά Μετσόβου (Αμέρου) : Πρόταση για ένα ήπιο μοντέλο τουριστικής ανάπτυξης", Πανεπιστημιακές εκδόσεις Ε.Μ.Π. , 2000.
37. **Τσουμάνης Π.** (2001) : "Δήμος Τύμφης. Κοινωνικές μεταβολές και δυνατότητες ανάπτυξης", Διπλωματική εργασία, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Βόλος, Φεβρουάριος 2001.
38. **Τσουμάνης Χ.** (1981) : "Σαρακατσάνοι" , Δελτίο Κέντρου Ερευνών Ζαγορίου, τεύχος 2^ο, Ιωάννινα, 1981.

39. **ΥΠ.ΓΕ.** : "Μελέτη για την πολιτική του Υπουργείου Γεωργίας όσον αφορά τις επενδύσεις στις ορεινές και μειονεκτικές περιοχές", Αθήνα.
40. **ΥΠ.ΕΣ.Δ.Δ.Α.** (2000) : "Σύνταξη Στρατηγικού Επιχειρησιακού Σχεδίου για την Βιώσιμη Ανάπτυξη του Ανατολικού Ζαγορίου" , Μηλιωτάδες Ζαγορίου, Δεκέμβριος 2000.
41. **Υ.ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε.** (1995) : "Νομοθεσία Ζαγορίου", Αθήνα, 1995
42. **Υ.ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε.** (2001) : "Πρόγραμμα αντιμετώπισης ειδικών περιβαλλοντικών προβλημάτων και συστήματος λειτουργίας και διαχείρισης της προστατευόμενης περιοχής των ορεινών όγκων της Πίνδου", Αθήνα, Οκτώβριος 2001.

Διαδικτυακοί τόποι

43. www.arcturos.gr
44. www.augustnet.net
45. www.cuzagori.gr
46. www.ecotour-epirus.gr
47. www.egnatia.gr
48. www.epcon.gr
49. www.epcon.gr/eef
50. www.epcon.gr/metsovo
51. www.epirus.com
52. www.epirus.com/papigo
53. www.epirus.com/kalarites
54. www.epirus.com/syrrako
55. www.epirus.com/koukouli
56. www.epirussa.gr
57. www.euromontana.org
58. www.katafugiovaliakalda.com
59. www.metsovo.biz
60. www.minagric.gr
61. www.minenv.gr
62. www.mntforum.org
63. www.nomioan.gr

64. www.ntua.gr/MIRC
65. www.pindostrek.net
66. www.praktika.gr
67. www.pramanta.gr
68. www.proinanea.gr
69. www.trekking.gr
70. www.tzoumerka.biz
71. www.zagorama.com
72. www.zagori.biz
73. www.ypes.gr

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΠΙΝΑΚΩΝ

Πίνακας π.1 : Χρήσεις γης ανά Δ.Δ. περιοχής Ζαγορίου*

Δ.Δ.	Μορφολογία	Σύνολο εκτάσεων (χιλ. στρ.)	Καλλιεργούμενες και αγραναπαύσεις	Βοσκότοποι		Δάση	Καλυπτόμενες από νερά	Οικισμοί	Άλλες εκτάσεις
				Δημοτικοί ή κοινωτικοί	Ιδιωτικοί και άλλοι				
Δήμος Ανατολικού Ζαγορίου									
Ανθρακίτης	Ο	16,6	0,5	1,6	0,0	12,3	0,6	1,6	0,0
Γρεβενίτι	Ο	37,1	0,5	4,4	1,0	28,2	1,8	0,4	0,9
Δεμάτι	Ο	27,1	3,0	2,0	4,2	14,8	0,9	0,4	1,9
Δόλιανη	Ο	17,3	0,3	3,4	0,1	13,1	0,1	0,3	0,0
Ελατοχώρι	Ο	34,8	0,3	5,7	7,2	18,3	0,4	0,9	1,9
Ιτέα	Ο	14,9	0,9	0,0	2,4	9,9	0,5	0,3	0,9
Καβαλλάρι	Ο	21,0	1,1	6,2	0,0	12	0,1	1,6	0,0
Καρυές	Ο	9,7	0,6	1,8	0,0	6,8	0,1	0,1	0,3
Καστανώνας	Ο	9,6	0,1	0,2	0,0	8,8	0,1	0,3	0,1
Μακρίνο	Ο	20,1	0,2	5,0	0,1	13,3	0,4	1,3	0,0
Πέτρα	Ο	12,6	2,2	1,8	2,0	6,0	0,1	0,5	0,0
Τρίστενο	Ο	15,3	0,3	1,0	0,4	11,7	0,5	1,5	0,0
Φλαμπουράρι	Ο	39,4	0,3	2,0	0,4	32,6	0,6	0,2	3,3
Σύνολο		275,5	10,3	35,1	17,8	187,8	6,2	9,4	9,3
Δήμος Κεντρικού Ζαγορίου									
Ασπράγγελοι	Ο	15,4	1,6	5,0	1,3	6,4	0,0	0,8	0,2
Άγιος Μηνάς	Ο	6,2	0,9	1,7	0,0	3,4	0,0	0,1	0,0
Άνω Πεδινά	Ο	10,8	1,2	2,0	2,3	5,1	0,0	0,2	0,0
Αρίστη	Ο	28,9	2,0	19,6	1,0	5,0	0,8	0,5	0,0
Βίτσα	Ο	15,7	0,8	8,0	1,2	5,3	0,1	0,3	0,0
Δικόρυφο	Ο	20,1	0,1	8,1	0,5	11,3	0,0	0,1	0,0
Δίλοφο	Ο	10,0	0,1	0,5	0,1	8,9	0,1	0,3	0,0
Διπόταμο	Ο	10,5	0,2	0,0	3,6	6,5	0,1	0,1	0,0
Ελάτη	Ο	10,5	0,1	4,1	0,0	5,3	0,0	1,0	0,0
Ελαφότοπος	Ο	13,7	3,1	6,8	2,1	1,3	0,0	0,5	0,0

Καλουτά	Ο	17,6	0,2	6,5	3,9	6,8	0,1	0,1	0,0
Κάτω Πεδινά	Ο	9,2	3,3	5,3	0,3	0,0	0,0	0,2	0,0
Μανασσή	Ο	12,8	0,1	0,2	6,1	6,2	0,1	0,1	0,0
Μεσοβούνη	Ο	5,4	0,7	4,0	0,4	0,2	0,0	0,1	0,0
Μονοδένδρι	Ο	20,0	0,4	3,8	5,3	9,9	0,5	0,1	0,0
Σύνολο		206,8	14,8	75,6	28,1	81,6	1,8	4,5	0,2
Δήμος Τύμφης									
Βραδέτο	Ο	30,1	0,3	18,0	7,4	1,1	1,9	0,4	1,0
Βρυσοχώρι	Ο	50,4	0,3	10,1	17,4	21,1	0,9	0,6	0,0
Ηλιοχώρι	Ο	23,3	0,2	2,4	2,8	14,4	1,0	0,5	2,0
Καπέσοβο	Ο	18,0	0,1	17,1	0,1	0,6	0,0	0,1	0,0
Κήπτοι	Ο	19,4	0,4	0,0	3,3	15,3	0,2	0,2	0,1
Κουκούλι	Ο	24,1	0,2	16,9	0,1	6,5	0,2	0,2	0,1
Λάιστα	Ο	87,3	0,3	0,0	26,9	57,0	2,1	0,8	0,2
Λεπτοκαρυά	Ο	32,1	0,3	3,0	4,0	24,4	0,3	0,1	0,0
Νεγάδες	Ο	18,4	0,2	0,0	4,3	13,3	0,2	0,3	0,0
Σκαμνέλι	Ο	55,8	0,4	33,4	6,0	14,7	0,4	0,9	0,0
Τσεπέλοβο	Ο	43,6	0,3	14,6	7,8	18,2	0,3	0,2	2,2
Φραγκάδες	Ο	25,9	0,5	3,0	1,4	18,7	0,2	0,2	1,9
Σύνολο		428,4	3,5	118,5	81,5	205,3	7,7	4,5	7,5
Κοινότητα Βοβούσης									
Βοβούσα	Ο	51,0	0,8	16,0	0,6	24,1	2,1	7,5	0,0
Κοινότητα Πατίγκου									
Πάτιγκο	Ο	34,1	0,2	29,3	0,1	0,8	0,3	3,3	0,2
ΓΕΝ. ΣΥΝΟΛΟ		1.052,7	29,6	274,5	128,1	499,6	18,1	29,2	17,2

* Η έκταση είναι σε χιλιάδες στρέμματα

Πίνακας π.2 : Χρήσεις γης ανά Δ.Δ. περιοχής Μετσόβου*

Δ.Δ.	Μορφολογία	Σύνολο εκτάσεων (χιλ. στρ.)	Καλλιεργούμενες και αγροαπαύσεις	Βοσκότοποι		Δάση	Καλυπτόμενες από νερά	Οικισμοί	Άλλες εκτάσεις
				Δημοτικοί ή κοινωτικοί	Ιδιωτικοί και άλλοι				
Δήμος Μετσόβου									
Μετσόβου	Ο	101,9	4,9	47,4	3,4	27,0	9,0	0,7	9,5
Ανηλίου	Ο	42,6	2,2	14,6	0,1	23,6	0,6	0,2	1,3
Ανθοχωρίου	Ο	5,6	1,0	4,1	0,4	0,0	0,1	0,0	0,0
Βοτονοσίου	Ο	13,3	0,5	2,1	0,5	9,5	0,2	0,2	0,4
Σύνολο		163,4	8,6	68,2	4,4	60,1	9,9	1,1	11,2
Κοινότητα Μηλέας									
Μηλέα	Ο	54,6	0,7	13,1	2,2	35,8	0,0	1,0	1,8
ΓΕΝ. ΣΥΝΟΛΟ		218,0	9,3	81,3	6,6	95,9	9,9	2,1	13,0

* Η έκταση είναι σε χιλιάδες στρέμματα

Πίνακας π.3 : Χρήσεις γης ανά Δ.Δ. περιοχής Τζουμέρκων Ιωαννίνων*

Δ.Δ.	Μορφολογία	Σύνολο εκτάσεων (χιλ. στρ.)	Καλλιεργούμενες και αγραναπαύσεις	Βοσκότοποι		Δάση	Καλυπτόμενες από νερά	Οικισμοί	Άλλες εκτάσεις
				Δημοτικοί ή κοινωτικοί	Ιδιωτικοί και άλλοι				
Δήμος Πραμάντων									
Αμπελοχώρι	Ο	10,9	0,4	2,0	5,9	2,0	0,1	0,1	0,4
Ραφταναίοι	Ο	18,8	0,7	10,0	7,3	0,4	0,1	0,3	0,0
Πράμαντα	Ο	39,4	1,4	34,0	0,8	2,9	0,1	0,2	0,0
Σύνολο		69,1	2,5	46,0	14,0	5,3	0,3	0,6	0,4
Δήμος Τζουμέρκων									
Βαππιστής	Ο	5,0	0,2	1,6	2,2	0,5	0,1	0,1	0,3
Μιχαλίτσι	Ο	9,0	1,4	0,0	3,6	3,6	0,1	0,3	0,0
Παλαιοχώρι Σιράκου	Ο	18,9	0,2	6,3	12,1	0,1	0,1	0,1	0,0
Πετροβούνι	Ο	17,9	2,2	7,9	6,5	1,1	0,0	0,3	0,0
Προσήλιο	Ο	10,9	0,3	3,5	2,1	3,1	0,3	0,1	1,5
Χουλιαράδες	Ο	12,2	0,2	6,6	2,6	2,5	0,1	0,1	0,0
Σύνολο		73,9	4,5	25,9	29,1	10,9	0,7	1,0	1,8
Κοινότητα Βαθυπέδου									
Βαθύπεδο	Ο	10,1	0,2	8,0	0,2	0,5	0,0	0,2	1,0
Κοινότητα Καλαριτών									
Καλαρίτες	Ο	40,0	0,6	32,1	1,0	3,0	0,1	0,2	3,0
Κοινότητα Μασσουκίου									
Μασσούκι	Ο	35,4	0,9	31,2	0,4	2,7	0,1	0,1	0,0
Κοινότητα Σιράκου									
Σιράκο	Ο	29,3	0,0	25,8	0,3	0,1	0,1	0,1	3,0
ΓΕΝ. ΣΥΝΟΛΟ		257,8	8,7	169,0	45,0	22,5	1,3	2,2	9,2

* Η έκταση είναι σε χιλιάδες στρέμματα

Πίνακας π.4 : Εξέλιξη του πληθυσμού ανά Δ.Δ. της περιοχής Ζαγορίου

Δ.Δ.	1928	1940	1951	1961	1971	1981	1991	2001
Δήμος Ανατολικού Ζαγορίου								
Ανθρακίτης	109	171	92	118	88	85	71	93
Γρεβενίτι	676	803	439	445	343	295	376	339
Δεμάτι	522	618	684	686	439	427	414	511
Δόλιανη	157	160	85	89	56	75	65	86
Ελατοχώρι	196	437	226	272	235	188	180	166
Ιτέα	312	355	387	415	243	245	216	241
Καβαλλάρι	134	317	287	165	122	105	87	88
Καρυές	0	0	0	144	90	114	167	135
Καστανώνας	72	64	41	55	47	60	50	44
Μακρίνο	99	171	87	88	67	114	78	65
Πέτρα	392	160	602	603	482	514	439	362
Τρίστενο	408	388	274	240	146	145	161	141
Φλαμπουράρι	246	362	127	176	160	166	138	88
Σύνολο	3.323	4.006	3.331	3.496	2.518	2.533	2.442	2.359
Δήμος Κεντρικού Ζαγορίου								
Ασπράγγελοι	562	536	343	387	775	237	208	273
Άγιος Μηνάς	144	140	93	106	71	77	53	46
Άνω Πεδινά	344	324	259	374	274	209	170	202
Αρίστη	512	496	488	393	251	273	210	214
Βίτσα	374	438	183	220	163	140	153	137
Δικόρυφο	313	354	128	97	43	51	111	66
Δίλοφο	114	150	54	54	33	37	42	39
Διπόταμο	120	107	77	81	58	52	23	43
Ελάτη	123	160	69	47	26	47	46	42
Ελαφότοπος	577	439	391	506	404	97	88	134
Καλουτά	194	207	92	104	51	54	41	44
Κάτω Πεδινά	475	501	350	919	695	93	68	87
Μανασσή	120	127	63	62	22	47	31	37
Μεσοβούνι	219	163	144	130	58	63	74	73
Μονοδένδρι	223	247	104	133	126	136	132	164
Σύνολο	4.414	4.389	2.838	3.613	3.050	1.613	1.450	1.601
Δήμος Τύμφης								
Βραδέτο	115	277	32	25	33	19	32	23
Βρυσοχώρι	330	339	205	215	83	152	94	109
Ηλιοχώρι	164	132	52	75	49	67	66	40
Καπέσοβο	124	136	92	53	62	89	49	67
Κήποι	227	207	220	271	229	180	187	110
Κουκούλι	90	224	52	46	53	83	88	78
Λάιστα	450	607	127	199	120	147	96	127
Λεπτοκαρυά	255	414	188	186	122	113	72	65
Νεγάδες	205	187	129	132	61	79	74	48
Σκαμνέλι	245	396	144	140	178	202	186	233
Τσεπέλοβο	254	521	125	343	450	329	304	488
Φραγκάδες	291	269	192	203	139	158	116	105
Σύνολο	2.750	3.709	1.558	1.888	1.579	1.618	1.364	1.493
Κοινότητα Βοβούσας								
Βοβούσα	387	680	106	217	135	190	136	179

Κοινότητες Παπίγκου								
Πάπιγκο	332	431	220	212	144	156	183	357
ΓΕΝ. ΣΥΝΟΛΟ	11.206	13.215	8.053	9.426	7.426	6.110	5.575	5.989

Πίνακας π.5 : Εξέλιξη του πληθυσμού ανά Δ.Δ. της περιοχής Μετσόβου								
Δ.Δ.	1928	1940	1951	1961	1971	1981	1991	2001
Δήμος Μετσόβου								
Μετσόβου	2.156	2.907	2.798	2.976	2.823	2.705	2.917	3.195
Ανηλίου	441	572	510	557	577	653	668	610
Ανθοχωρίου	425	593	420	397	268	312	235	350
Βοτονοσίου	200	271	307	327	273	328	305	262
Σύνολο	3.222	4.343	4.035	4.257	3.941	3.998	4.125	4.417
Κοινότητα Μηλέας								
Μηλέας	704	869	738	859	628	566	604	618
ΓΕΝ. ΣΥΝΟΛΟ	3.926	5.212	4.773	5.116	4.569	4.564	4.729	5.035

Πίνακας π.6 : Εξέλιξη του πληθυσμού ανά Δ.Δ. της περιοχής Τζουμέρκων Ιωαννίνων								
Δ.Δ.	1928	1940	1951	1961	1971	1981	1991	2001
Δήμος Πραμάντων								
Αμπελοχώρι	451	546	472	379	172	198	146	129
Ραφταναίοι	995	1.138	1.252	1.153	588	223	158	220
Πράμαντα	2.344	3.021	1.700	1.760	1.687	1.585	1.486	1.845
Σύνολο	3.790	4.705	3.424	3.292	2.447	2.006	1.790	2.194
Δήμος Τζουμέρκων								
Βαππιστής	0	0	334	403	369	512	315	195
Μιχαλίτσι	408	509	581	639	691	597	348	271
Παλαιοχώρι Σιράκου	457	529	439	334	142	146	129	143
Πετροβούνι	368	563	583	1.083	861	977	934	240
Προσήλιο	290	367	324	352	273	259	159	142
Χουλιαράδες	709	981	617	498	417	442	346	237
Σύνολο	2.232	2.949	2.878	3.309	2.753	2.933	2.231	1.228
Κοινότητα Βαθυπέδου								
Βαθύπεδο	181	315	119	114	35	62	66	100
Κοινότητα Καλαριτών								
Καλαρίτες	482	1049	363	357	268	231	156	223
Κοινότητα Ματσουκίου								
Ματσούκι	406	739	253	310	257	354	232	543
Κοινότητα Σιράκου								
Σιράκο	244	1388	47	18	11	77	141	273
ΓΕΝ. ΣΥΝΟΛΟ	7.335	11.145	7.084	7.400	5.771	5.663	4.616	4.561

Πίνακας π.7 : Ηλικιακή κατάταξη ανά Δ.Δ. πληθυσμού Ζαγορίου

Δ.Δ.	Άρρενες					Θήλειες				
	0-14	15-29	30-44	45-64	65 +	0-14	15-29	30-44	45-64	65 +
Δήμος Ανατολικού Ζαγορίου										
Ανθρακίτης	6	3	7	8	9	7	4	6	10	11
Γρεβενίτι	20	24	27	62	37	25	34	22	59	66
Δεμάτι	20	38	37	56	51	39	26	40	48	59
Δόλιανη	2	5	3	10	10	3	6	3	10	13
Ελατοχώρι	12	18	14	24	20	7	18	9	31	27
Ιτέα	13	15	17	36	31	8	10	15	33	38
Καβαλλάρι	7	5	6	11	10	6	5	5	17	15
Καρυές	21	12	17	23	13	14	17	18	19	13
Καστανώνας	2	4	5	8	5	6	5	3	10	2
Μακρίνο	8	6	4	18	9	2	6	7	13	5
Πέτρα	48	37	44	58	51	20	35	27	64	55
Τρίστενο	7	9	8	30	25	8	3	12	31	28
Φλαμπουράρι	11	14	19	9	14	14	12	14	13	18
Σύνολο	177	190	208	353	285	159	181	181	358	350
Δήμος Κεντρικού Ζαγορίου										
Ασπράγγελοι	17	13	22	25	27	15	9	19	30	31
Άγιος Μηνάς	0	4	3	13	5	2	2	2	13	9
Άνω Πεδινά	14	10	18	12	21	13	26	13	19	24
Αρίστη	7	23	24	28	26	12	9	15	34	32
Βίτσα	13	14	18	18	11	10	15	8	23	23
Δικόρυφο	7	9	9	10	16	11	6	10	22	11
Δίλοφο	0	3	2	7	7	2	3	3	8	7
Διπόταμο	0	1	1	3	5	0	1	0	4	8
Ελάτη	1	3	1	15	3	1	6	1	8	7
Ελαφότοπος	6	6	8	9	11	6	8	7	16	11
Καλουτά	1	3	1	7	10	1	1	1	12	4
Κάτω Πεδινά	5	8	5	13	6	5	5	3	9	9
Μανασσή	3	1	4	3	4	4	0	3	4	5
Μεσοβούνι	9	3	7	7	10	5	4	4	9	16
Μονοδένδρι	18	8	9	13	12	23	13	5	17	14
Σύνολο	101	109	132	183	174	110	108	94	228	211
Δήμος Τύμφης										
Βραδέτο	1	2	3	6	4	1	3	3	4	5
Βρυσοχώρι	3	9	6	16	17	4	2	7	19	11
Ηλιοχώρι	4	8	9	9	5	5	5	6	9	6
Καπέσοβο	1	6	3	11	4	3	1	2	12	6
Κήποι	13	28	24	19	18	13	13	9	27	23
Κουκούλι	5	22	11	13	1	3	10	5	11	7
Λάιστα	6	4	9	15	15	4	5	7	19	12
Λεπτοκαρυά	2	4	7	12	9	4	4	4	14	12
Νεγάδες	6	3	5	12	10	4	5	7	11	11
Σκαμνέλι	12	18	21	32	17	9	13	12	30	22
Τσεπέλοβο	14	26	37	46	28	16	35	16	59	27
Φραγκάδες	13	11	12	19	13	3	5	5	21	14
Σύνολο	80	141	147	210	141	69	101	83	236	156

Κοινότητα Βοβούσης										
Βοβούσα	14	13	9	28	10	11	7	12	21	11
Κοινότητα Παπίγκου										
Πάπιγκο	10	28	22	18	21	8	18	12	20	26
ΣΥΝΟΛΟ	382	481	518	792	631	357	415	382	863	754

Πίνακας π.8 : Ηλικιακή κατάταξη ανά Δ.Δ. πληθυσμού περιοχής Μετσόβου										
Δ.Δ.	Άρρενες					Θήλεις				
	0-14	15-29	30-44	45-64	65 +	0-14	15-29	30-44	45-64	65 +
Δήμος Μετσόβου										
Μετσόβου	337	299	272	347	214	314	264	254	361	250
Ανηλίου	94	75	70	67	46	72	67	63	66	48
Ανθοχωρίου	18	14	21	27	31	21	21	13	34	35
Βοτονοσίου	24	18	33	34	28	37	32	34	32	33
Σύνολο	473	406	396	475	319	444	384	364	493	366
Κοινότητα Μηλέας										
Μηλέας	56	61	59	88	46	60	51	54	91	38
ΣΥΝΟΛΟ	529	467	455	563	365	504	435	418	584	404

Πίνακας π.9 : Ηλικιακή κατάταξη ανά Δ.Δ. πληθυσμού περιοχής Τζουμέρκων Ιωαννίνων										
Δ.Δ.	Άρρενες					Θήλεις				
	0-14	15-29	30-44	45-64	65 +	0-14	15-29	30-44	45-64	65 +
Δήμος Πραμάντων										
Αμπελοχώρι	3	2	12	26	23	3	5	4	27	41
Ραφταναίοι	5	9	13	36	23	1	4	6	35	26
Πράμαντα	142	149	145	201	131	145	114	119	214	126
Σύνολο	150	160	170	263	177	149	123	129	276	193
Δήμος Τζουμέρκων										
Βαππιστής	22	30	40	47	24	25	12	32	43	40
Μιχαλίτσι	31	17	29	66	34	27	20	26	62	36
Παλαιοχώρι Σιράκου	6	4	9	28	25	1	2	4	27	23
Πετροβούνι	87	97	84	117	77	88	68	100	112	104
Προσήλιο	8	8	18	25	21	6	5	13	24	31
Χουλιαράδες	24	19	35	58	36	18	15	24	63	54
Σύνολο	178	175	215	341	217	165	122	199	331	288
Κοινότητα Βαθυπέδου										
Βαθύπεδο	9	6	8	6	4	8	8	7	5	5
Κοινότητα Καλαριτών										
Καλαρίτες	13	6	25	22	12	14	9	13	21	21
Κοινότητα Ματσουκίου										
Ματσούκι	23	22	27	30	18	20	20	16	32	24
Κοινότητα Σιράκου										
Σιράκο	15	11	23	37	7	6	6	16	17	3
ΣΥΝΟΛΟ	388	380	468	699	435	362	288	380	682	534

ΥΠΟΜΝΗΜΑ	
(1) :	Σύνολο
(2) :	Μεταπτυχιακό
(3) :	Πτυχιούχοι Ανωτάτων Σχολών
(4) :	Πτυχιούχοι ΤΕΙ (ΚΑΤΕ, ΚΑΤΕΕ)
(5) :	Πτυχιούχοι Ανωτέρων Σχολών
(6) :	Φοιτούν σε Ανωτάτη, ΤΕΙ, ή Ανωτέρα Σχολή
(7) :	Απόφοιτοι Μέσης Εκπαίδευσης
(8) :	Τελείωσαν την Γ' τάξη Γυμνασίου
(9) :	Απόφοιτοι Στοιχειώδους Εκπαιδευσεως
(10) :	Δεν τελείωσαν την Στοιχειώδη Εκπαίδευση
(11) :	Αγράμματοι μη γνωρίζοντες γραφή και ανάγνωση

Πίνακας π.10 : Επίπεδο Εκπαίδευσης ανά Δ.Δ. στην περιοχή Ζαγορίου											
Δ.Δ.	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Δήμος Ανατολικού Ζαγορίου											
Ανθρακίτης	61	0	1	0	0	0	9	1	28	15	7
Γρεβενίτι	345	0	9	4	1	5	48	33	193	32	20
Δεμάτι	381	1	7	0	2	0	25	27	209	47	63
Δόλιανη	61	0	2	0	0	0	4	8	35	10	2
Ελατοχώρι	166	0	1	1	0	1	15	13	82	36	17
Ιτέα	205	0	1	0	0	1	10	13	108	44	28
Καβαλλάρι	78	0	2	1	0	0	9	4	33	13	16
Καρυές	150	0	5	0	0	7	25	11	52	32	18
Καστανώνας	44	0	2	0	0	0	6	4	23	7	2
Μακρίνο	72	0	0	0	1	0	8	4	53	2	4
Πέτρα	396	0	7	2	0	5	26	34	242	51	29
Τρίστενο	153	1	9	0	1	0	9	13	73	33	14
Φλαμπουράρι	127	0	0	1	1	1	7	12	69	23	13
Σύνολο	2239	2	46	9	6	20	201	177	1200	345	233
Δήμος Κεντρικού Ζαγορίου											
Ασπράγγελοι	187	1	3	1	1	0	33	11	94	28	15
Άγιος Μηνάς	52	0	3	2	0	1	4	4	22	11	5
Άνω Πεδινά	155	0	5	1	3	0	17	18	61	24	26
Αρίστη	195	0	9	1	0	1	28	7	119	15	15
Βίτσα	134	0	3	2	2	4	23	11	66	11	12
Δικόρυφο	104	1	5	1	0	1	29	12	48	5	2
Δίλοφο	40	0	8	0	0	0	7	2	21	1	1
Διπόταμο	23	0	0	0	0	0	2	3	12	3	3
Ελάτη	46	0	5	0	1	2	11	7	14	4	2
Ελαφότοπος	78	0	5	1	1	1	13	7	39	5	6
Καλουτά	40	0	3	0	0	1	4	2	20	6	4
Κάτω Πεδινά	60	0	4	0	2	0	8	8	33	4	1
Μανασσή	26	0	2	1	0	0	2	2	12	5	2
Μεσοβούνι	64	0	3	0	0	2	4	3	43	7	2
Μονοδένδρι	115	2	3	1	1	0	12	13	54	19	10
Σύνολο	1319	4	61	11	11	13	197	110	658	148	106

Δημος Τύμφης											
Βραδέτο	30	0	3	0	0	0	7	3	11	2	4
Βρυσοχώρι	89	0	10	1	0	2	14	13	39	4	6
Ηλιοχώρι	58	0	6	0	1	0	17	4	20	8	2
Καπέσοβο	45	0	5	0	0	1	8	1	29	0	1
Κήποι	170	1	3	0	0	2	27	17	75	26	19
Κουκούλι	84	0	13	1	1	1	8	8	42	8	2
Λάιστα	91	0	3	0	1	1	6	9	56	2	13
Λεπτοκαρυά	67	0	2	2	0	0	6	9	34	11	3
Νεγάδες	67	1	4	1	0	3	7	4	30	13	4
Σκαμνέλι	179	0	6	2	2	1	20	26	83	15	24
Τσεπέλοβο	280	1	22	7	0	7	42	29	112	26	34
Φραγκάδες	104	0	2	0	0	0	5	7	56	27	7
Σύνολο	1264	3	79	14	5	18	167	130	587	142	119
Κοινότητα Βοβούσης											
Βοβούσα	127	0	3	0	0	0	13	10	55	31	15
Κοινότητα Παπίγκου											
Πάπιγκο	171	1	17	1	1	11	59	15	60	5	1
ΓΕΝ. ΣΥΝΟΛΟ	5120	10	206	35	23	62	637	442	2560	671	474

Πίνακας π.11 : Επίπεδο Εκπαίδευσης ανά Δ.Δ. στην περιοχή Μετσόβου											
Δ.Δ.	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Δήμος Μετσόβου											
Μετσόβου	2.532	5	125	22	7	62	283	229	1.241	403	155
Ανηλίου	575	0	3	0	0	1	31	63	334	77	66
Ανθοχωρίου	207	0	2	0	0	0	10	12	144	13	26
Βοτονοσίου	269	0	6	0	0	2	13	24	119	76	29
Σύνολο	3.583	5	136	22	7	65	337	328	1.838	569	276
Κοινότητα Μηλέας											
Μηλέας	539	1	10	0	0	5	34	19	318	111	41
ΓΕΝ. ΣΥΝΟΛΟ	4.122	6	146	22	7	70	371	347	2.156	680	317

Πίνακας π.12 : Επίπεδο Εκπαίδευσης ανά Δ.Δ. στην περιοχή Τουμέρκων Ιωαννίνων											
Δ.Δ.	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Δήμος Πραμάντων											
Αμπελοχώρι	141	1	2	3	1	2	15	6	40	39	32
Ραφταναίοι	154	0	2	2	1	0	14	13	88	12	22
Πράμαντα	1.308	2	55	10	6	22	161	101	547	241	163
Σύνολο	1603	3	59	15	8	24	190	120	675	292	217
Δήμος Τζουμέρκων											
Βαπτιστής	290	0	14	1	1	1	26	17	162	39	29
Μιχαλίτσι	304	0	4	2	1	0	7	11	154	75	50
Παλαιοχώρι Σιράκου	127	0	5	0	0	0	5	1	109	5	2
Πετροβούνι	843	2	23	4	2	7	51	77	450	137	90
Προσήλιο	154	0	5	0	0	1	6	4	71	27	40
Χουλιαράδες	319	0	8	5	0	1	17	18	207	31	32
Σύνολο	2037	2	59	12	4	10	112	128	1153	314	243
Κοινότητα Βαθυπέδου											
Βαθύπεδο	54	0	1	1	0	0	3	4	41	4	0
Κοινότητα Καλαριτών											
Καλαρίτες	141	0	4	1	0	2	4	4	65	26	35
Κοινότητα Ματσουκίου											
Ματσούκι	200	0	5	2	0	1	8	13	122	26	23
Κοινότητα Σιράκου											
Σιράκο	130	0	12	2	0	3	8	10	73	12	10
ΓΕΝ. ΣΥΝΟΛΟ	4165	5	140	33	12	40	325	279	2129	674	528

Πίνακας π.13 : Οικονομικά ενεργός και μη πληθυσμός Ζαγορίου ανά φύλο και Δ.Δ.

ΟΤΑ	Οικονομικώς ενεργοί				Οικονομικώς μη ενεργοί
	Σύνολο	Απασχολούμενοι	'Ανεργοί		
			Σύνολο	Από αυτούς νέοι	
Δήμος Ανατολικού Ζαγορίου					
ΑΝΘΡΑΚΙΤΗ					
Άρρενες	17	17	0	0	11
Θήλεις	18	18	0	0	15
ΓΡΕΒΕΝΙΤΙΟΥ					
Άρρενες	84	80	4	4	73
Θήλεις	39	33	6	6	149
ΔΕΜΑΤΙΟΥ					
Άρρενες	137	127	10	7	54
Θήλεις	28	24	4	4	162
ΔΟΛΙΑΝΗΣ					
Άρρενες	14	14	0	0	15
Θήλεις	12	11	1	1	20
ΕΛΑΤΟΧΩΡΙΟΥ					
Άρρενες	47	45	2	1	31
Θήλεις	7	3	4	4	81
ΙΤΕΑΣ					
Άρρενες	71	69	2	1	34
Θήλεις	41	41	0	0	59
ΚΑΒΑΛΛΑΡΙΟΥ					
Άρρενες	20	20	0	0	15
Θήλεις	9	8	1	1	34
ΚΑΡΥΩΝ					
Άρρενες	49	47	2	2	26
Θήλεις	30	23	7	0	45
ΚΑΣΤΑΝΩΝΟΣ					
Άρρενες	9	9	0	0	13
Θήλεις	5	2	3	2	16
ΜΑΚΡΙΝΟΥ					
Άρρενες	25	25	0	0	16
Θήλεις	14	14	0	0	17
ΠΕΤΡΑΣ					
Άρρενες	139	125	14	8	71
Θήλεις	39	34	5	4	147
ΤΡΙΣΤΕΝΟΥ					
Άρρενες	36	32	4	1	40
Θήλεις	31	31	0	0	45
ΦΛΑΜΠΟΥΡΑΡΙΟΥ					
Άρρενες	31	30	1	1	32
Θήλεις	3	3	0	0	61
Σύνολο	955	885	70	47	1282

Δήμος Κεντρικού Ζαγορίου

ΑΣΠΡΑΓΓΕΛΩΝ					
Άρρενες	53	44	9	9	40
Θήλεις	21	19	2	2	73
ΑΓΙΟΥ ΜΗΝΑ					
Άρρενες	15	15	0	0	10
Θήλεις	4	3	1	1	23
ΑΝΩ ΠΕΔΙΝΩΝ					
Άρρενες	36	35	1	1	27
Θήλεις	31	27	4	4	61
ΑΡΙΣΤΗΣ					
Άρρενες	65	62	3	2	36
Θήλεις	16	14	2	2	77
ΒΙΤΣΗΣ					
Άρρενες	36	33	3	3	28
Θήλεις	20	18	2	2	50
ΔΙΚΟΥΡΥΦΟΥ					
Άρρενες	21	20	1	1	28
Θήλεις	8	7	1	1	47
ΔΙΛΟΦΟΥ					
Άρρενες	10	9	1	1	9
Θήλεις	3	2	1	1	18
ΔΙΠΟΤΑΜΟΥ					
Άρρενες	4	3	1	1	6
Θήλεις	1	1	0	0	12
ΕΛΑΤΗΣ					
Άρρενες	14	14	0	0	9
Θήλεις	3	3	0	0	20
ΕΛΑΦΟΤΟΠΟΥ					
Άρρενες	21	18	3	2	15
Θήλεις	15	10	5	5	27
ΚΑΛΟΥΤΑ					
Άρρενες	12	12	0	0	9
Θήλεις	3	3	0	0	16
ΚΑΤΩ ΠΕΔΙΝΩΝ					
Άρρενες	21	18	3	3	12
Θήλεις	11	10	1	1	16
ΜΑΝΑΣΣΗ					
Άρρενες	5	5	0	0	7
Θήλεις	3	3	0	0	11
ΜΕΣΟΒΟΥΝΙΟΥ					
Άρρενες	11	11	0	0	19
Θήλεις	1	1	0	0	33
ΜΟΝΟΔΕΝΔΡΙΟΥ					
Άρρενες	26	22	4	3	24
Θήλεις	11	10	1	1	54
Σύνολο	501	452	49	46	817

Δήμος Τύμφης					
ΒΡΑΔΕΤΟΥ					
Άρρενες	8	8	0	0	7
Θήλεις	4	4	0	0	11
ΒΡΥΣΟΧΩΡΙΟΥ					
Άρρενες	20	19	1	1	29
Θήλεις	14	14	0	0	26
ΗΛΙΟΧΩΡΙΟΥ					
Άρρενες	21	18	3	2	11
Θήλεις	12	10	2	2	14
ΚΑΠΕΣΟΒΟΥ					
Άρρενες	15	14	1	1	9
Θήλεις	6	6	0	0	15
ΚΗΠΩΝ					
Άρρενες	65	55	10	4	28
Θήλεις	24	18	6	1	52
ΚΟΥΚΚΟΥΛΙΟΥ					
Άρρενες	42	18	24	4	7
Θήλεις	11	8	3	3	24
ΛΑΙΣΤΗΣ					
Άρρενες	24	23	1	1	22
Θήλεις	6	4	2	2	39
ΛΕΠΤΟΚΑΡΥΑΣ					
Άρρενες	21	21	0	0	11
Θήλεις	8	8	0	0	27
ΝΕΓΑΔΩΝ					
Άρρενες	12	12	0	0	21
Θήλεις	4	3	1	1	30
ΣΚΑΜΝΕΛΛΙΟΥ					
Άρρενες	60	59	1	0	36
Θήλεις	6	5	1	1	77
ΤΣΕΠΕΛΟΒΟΥ					
Άρρενες	87	83	4	3	52
Θήλεις	25	18	7	6	115
ΦΡΑΓΚΑΔΩΝ					
Άρρενες	35	30	5	4	22
Θήλεις	6	6	0	0	41
Σύνολο	536	464	72	36	726
Κοινότητα Βοβούσης					
ΒΟΒΟΥΣΗΣ					
Άρρενες	44	44	0	0	25
Θήλεις	6	4	2	2	52
Σύνολο	50	48	2	2	77
Κοινότητα Πατιγίκου					
ΠΑΠΙΓΚΟΥ					
Άρρενες	51	50	1	1	38
Θήλεις	27	24	3	2	52
Σύνολο	78	74	4	3	90
ΓΕΝ. ΣΥΝΟΛΟ	2120	1923	197	134	2992

Πίνακας π.14 : Οικονομικά ενεργός και μη πληθυσμός περιοχής Μετσόβου ανά φύλο και Δ.Δ.

ΟΤΑ	Οικονομικώς ενεργοί				Οικονομικώς μη ενεργοί
	Σύνολο	Απασχολούμενοι	Άνεργοι		
			Σύνολο	Από αυτούς νέοι	
Δήμος Μετσόβου					
ΜΕΤΣΟΒΟΥ					
Άρρενες	802	763	39	18	461
Θήλειες	165	139	26	21	1095
ΑΝΗΛΙΟΥ					
Άρρενες	180	170	10	3	116
Θήλειες	13	12	1	1	264
ΑΝΟΟΧΩΡΙΟΥ					
Άρρενες	54	53	1	1	43
Θήλειες	5	5	0	0	105
ΒΟΤΟΝΟΣΙΟΥ					
Άρρενες	70	58	12	8	49
Θήλειες	30	23	7	7	119
Σύνολο	1319	1223	96	59	2252
Κοινότητα Μηλέας					
ΜΗΛΕΑΣ					
Άρρενες	181	174	7	1	97
Θήλειες	23	14	9	4	237
Σύνολο	204	188	16	5	334
ΓΕΝ. ΣΥΝΟΛΟ	1523	1411	112	64	2586

Πίνακας π.15 : Οικονομικά ενεργός και μη πληθυσμός Τζουμέρκων Ιωαννίνων ανά φύλο και Δ.Δ.

ΟΤΑ	Οικονομικώς ενεργοί				Οικονομικώς μη ενεργοί
	Σύνολο	Απασχολούμενοι	Άνεργοι		
			Σύνολο	Από αυτούς νέοι	
Δήμος Πραμάντων					
ΑΜΠΕΛΟΧΩΡΙΟΥ					
Άρρενες	24	22	2	0	40
Θήλεις	8	8	0	0	69
ΡΑΦΤΑΝΑΙΩΝ					
Άρρενες	39	37	2	0	43
Θήλεις	12	12	0	0	59
ΠΡΑΜΑΝΤΩΝ					
Άρρενες	388	373	15	8	290
Θήλεις	133	115	18	14	493
Σύνολο	604	567	37	22	994
Δήμος Τζουμέρκων					
ΒΑΠΤΙΣΤΟΥ					
Άρρενες	88	81	7	3	63
Θήλεις	22	22	0	0	117
ΜΙΧΑΛΙΤΣΙΟΥ					
Άρρενες	108	97	11	0	45
Θήλεις	83	83	0	0	67
ΠΑΛΑΙΟΧΩΡΙΟΥ ΣΙΡΑΚΟΥ					
Άρρενες	32	32	0	0	38
Θήλεις	14	13	1	0	43
ΠΕΤΡΟΒΟΥΝΙΟΥ					
Άρρενες	229	210	19	18	188
Θήλεις	109	94	15	15	313
ΠΡΟΣΗΛΙΟΥ					
Άρρενες	42	42	0	0	35
Θήλεις	15	15	0	0	62
ΧΟΥΛΙΑΡΑΔΩΝ					
Άρρενες	79	76	3	0	81
Θήλεις	13	12	1	1	146
Σύνολο	834	777	57	37	1198
Κοινότητα Βαθυπέδου					
ΒΑΘΥΠΕΔΟΥ					
Άρρενες	18	18	0	0	9
Θήλεις	4	3	1	1	23
Σύνολο	22	21	1	1	32
Κοινότητα Καλαριτών					
ΚΑΛΑΡΙΤΩΝ					
Άρρενες	51	49	2	0	22

Θήλεις	12	12	0	0	56
Σύνολο	63	61	2	0	78
Κοινότητα Ματσουκίου					
ΜΑΤΣΟΥΚΙΟΥ					
Άρρενες	68	62	6	3	33
Θήλεις	17	17	0	0	82
Σύνολο	85	79	6	3	115
Κοινότητα Σιράκου					
ΣΙΡΑΚΟΥ					
Άρρενες	58	57	1	0	26
Θήλεις	13	12	1	1	32
Σύνολο	71	69	2	1	58
ΓΕΝ. ΣΥΝΟΛΟ	1679	1574	105	64	2475

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

- (1) : Σύνολο
 (2) : Γεωργία, κτηνοτροφία, δασοκομία, θήρα και αλιεία
 (3) : Ορυχεία και λατομεία
 (4) : Μεταποίηση
 (5) : Παροχή ηλεκτρικού ρεύματος, φυσικού αερίου και νερού
 (6) : Κατασκευές
 (7) : Εμπόριο, ξενοδοχεία και εστιατόρια
 (8) : Μεταφορές, αποθήκευση και επικοινωνίες
 (9) : Ενδιάμεσοι χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί
 (10) : Λοιπές υπηρεσίες
 (11) : Νέοι άνεργοι
 (12) : Δεν δήλωσαν κλάδο οικονομικής δραστηριότητας

Πίνακας π.16 : Πληθυσμός (ενεργός) κατά ομάδες κλάδων οικονομικής δραστηριότητας ανά Δ.Δ. στο Ζαγόρι

ΟΤΑ	Ομάδες κλάδων οικονομικής δραστηριότητας											
	1	Πρωτογενής			Δευτερογενής			Τριτογενής τομέας				
		2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Δήμος Ανατολικού Ζαγορίου												
ΑΝΘΡΑΚΙΤΗ	35	17	0	2	0	4	3	0	0	9	0	0
ΓΡΕΒΕΝΙΤΙΟΥ	123	48	0	8	0	13	16	6	0	22	10	0
ΔΕΜΑΤΙΟΥ	165	93	0	3	0	18	19	2	0	19	11	0
ΔΟΛΙΑΝΗΣ	26	14	0	1	0	1	3	1	0	5	1	0
ΕΛΑΤΟΧΩΡΙΟΥ	54	27	0	3	0	3	5	0	1	10	5	0
ΙΤΕΑΣ	112	73	1	7	0	16	5	0	0	8	1	1
ΚΑΒΑΛΛΑΡΙΟΥ	29	16	0	2	0	1	0	0	0	8	1	1
ΚΑΡΥΩΝ	79	25	0	6	1	3	17	2	2	15	2	6
ΚΑΣΤΑΝΩΝΟΣ	14	3	0	2	0	0	1	1	0	3	2	2
ΜΑΚΡΙΝΟΥ	39	26	1	3	0	0	3	1	0	5	0	0
ΠΕΤΡΑΣ	178	85	2	11	1	24	9	8	1	21	12	4
ΤΡΙΣΤΕΝΟΥ	67	36	0	5	0	5	5	1	0	14	1	0
ΦΛΑΜΠΟΥΡΑΡΙΟΥ	34	26	0	0	0	1	5	0	0	1	1	0
Σύνολο	955	489	4	53	2	89	91	22	4	140	47	14
Δήμος Κεντρικού Ζαγορίου												
ΑΣΠΡΑΓΓΕΛΩΝ	74	23	0	4	1	2	5	4	1	20	11	3
ΑΓΙΟΥ ΜΗΝΑ	19	6	0	0	0	1	4	0	0	4	1	3
ΑΝΩ ΠΕΔΙΝΩΝ	67	36	0	2	0	2	3	1	0	16	5	2
ΑΡΙΣΤΗΣ	81	32	0	8	1	3	11	4	2	14	4	2
ΒΙΤΣΗΣ	56	13	0	4	1	8	5	2	1	17	5	0
ΔΙΚΟΡΥΦΟΥ	29	1	0	3	1	2	8	2	2	8	2	0
ΔΙΛΟΦΟΥ	13	2	0	0	0	1	4	1	0	3	2	0
ΔΙΠΟΤΑΜΟΥ	5	1	0	0	0	0	1	0	0	2	1	0
ΕΛΑΤΗΣ	17	1	0	0	0	2	4	1	0	9	0	0
ΕΛΑΦΟΤΟΠΟΥ	36	19	0	0	0	2	2	1	1	4	7	0
ΚΑΛΟΥΤΑ	15	5	0	0	0	2	2	1	0	5	0	0
ΚΑΤΩ ΠΕΔΙΝΩΝ	32	15	0	4	0	1	1	0	1	6	4	0
ΜΑΝΑΣΣΗ	8	0	0	1	0	2	3	0	0	2	0	0
ΜΕΣΟΒΟΥΝΙΟΥ	12	3	0	1	0	3	0	0	0	3	0	2

ΜΟΝΟΔΕΝΔΡΙΟΥ	37	10	0	0	0	4	5	0	1	13	4	0
Σύνολο	501	167	0	27	4	35	58	17	9	126	46	12
Δήμος Τύμφης												
ΒΡΑΔΕΤΟΥ	12	5	0	0	0	0	1	1	1	4	0	0
ΒΡΥΣΟΧΩΡΙΟΥ	34	18	0	1	0	0	5	2	0	7	1	0
ΗΛΙΟΧΩΡΙΟΥ	33	11	0	0	0	1	3	2	0	12	4	0
ΚΑΠΕΣΟΒΟΥ	21	6	0	0	0	1	5	1	0	7	1	0
ΚΗΠΩΝ	89	14	0	11	0	20	8	5	1	14	5	11
ΚΟΥΚΚΟΥΛΙΟΥ	53	15	0	2	0	11	4	0	0	12	7	2
ΛΑΙΣΤΗΣ	30	13	0	1	0	0	4	0	0	9	3	0
ΛΕΠΤΟΚΑΡΥΑΣ	29	15	0	1	0	1	2	3	0	7	0	0
ΝΕΓΑΔΩΝ	16	2	0	1	1	2	2	1	1	5	1	0
ΣΚΑΜΝΕΛΛΙΟΥ	66	43	1	2	0	0	2	1	1	13	1	2
ΤΣΕΠΕΛΟΒΟΥ	112	26	0	10	1	9	16	6	1	30	9	4
ΦΡΑΓΚΑΔΩΝ	41	24	0	3	0	0	4	0	0	4	4	2
Σύνολο	536	192	1	32	2	45	56	22	5	124	36	21
Κοινότητα Βοβούσης												
ΒΟΒΟΥΣΗΣ	50	37	0	0	0	2	2	2	0	5	2	0
Κοινότητα Παπίγκου												
ΠΑΠΙΓΚΟΥ	78	12	0	1	1	5	18	7	3	25	3	3
ΓΕΝ. ΣΥΝΟΛΟ	2120	897	5	113	9	176	225	70	21	420	134	50

Πίνακας π.17 : Πληθυσμός (ενεργός) κατά ομάδες κλάδων οικονομικής δραστηριότητας ανά Δ.Δ. στην περιοχή Μετσόβου												
ΟΤΑ	1	Ομάδες κλάδων οικονομικής δραστηριότητας										
		Πρωτογενής		Δευτερογενής			Τριτογενής τομέας					
		2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Καπποδιστριακός Δήμος Μετσόβου												
Μέτσοβο	967	65	1	238	10	118	168	74	13	207	39	34
Ανήλιο	193	29	0	62	3	57	16	10	2	8	4	2
Ανθοχώρι	59	33	0	1	0	15	2	3	0	4	1	0
Βοτονόσι	100	41	0	3	1	16	11	8	0	5	15	0
Σύνολο	1319	168	1	304	14	206	197	95	15	224	59	36
Κοινότητα Μηλέας												
Μηλέα	204	20	0	110	1	3	35	4	1	15	5	10
ΓΕΝ. ΣΥΝΟΛΟ	1523	188	1	414	15	209	232	99	16	239	64	46

Πίνακας π.18 : Πληθυσμός (ενεργός) κατά ομάδες κλάδων οικονομικής δραστηριότητας ανά Δ.Δ. στα Τζουμέρκα Ιωαννίνων

ΟΤΑ	1	Ομάδες κλάδων οικονομικής δραστηριότητας										
		Πρωτογενής		Δευτερογενής			Τριτογενής τομέας				11	12
		2	3	4	5	6	7	8	9	10		
Δήμος Πραμάντων												
ΑΜΠΕΛΟΧΩΡΙΟΥ	32	5	0	0	0	12	3	3	1	7	0	1
ΡΑΦΤΑΝΑΙΩΝ	51	7	0	4	1	21	4	5	0	6	0	3
ΠΡΑΜΑΝΤΩΝ	521	79	0	23	3	113	95	39	1	137	22	9
Σύνολο	604	91	0	27	4	146	102	47	2	150	22	13
Δήμος Τζουμέρκων												
ΒΑΠΤΙΣΤΟΥ	110	29	1	6	1	32	9	3	1	20	3	5
ΜΙΧΑΛΙΤΣΙΟΥ	191	111	0	8	0	38	11	1	0	14	0	8
ΠΑΛΑΙΟΧΩΡΙΟΥ ΣΙΡΑΚΟΥ	46	16	0	9	0	3	7	2	1	6	0	2
ΠΕΤΡΟΒΟΥΝΙΟΥ	338	96	0	22	2	72	23	19	3	65	33	3
ΠΡΟΣΗΛΙΟΥ	57	17	0	7	0	18	5	3	0	7	0	0
ΧΟΥΛΙΑΡΑΔΩΝ	92	8	0	5	0	44	8	4	1	20	1	1
Σύνολο	834	277	1	57	3	207	63	32	6	132	37	19
Κοινότητα Βαθυπέδου												
ΒΑΘΥΠΕΔΟΥ	22	4	0	2	0	8	3	1	0	3	1	0
Κοινότητα Καλαριτών												
ΚΑΛΑΡΙΤΩΝ	63	25	0	7	0	10	6	0	0	13	0	2
Κοινότητα Ματσουκίου												
ΜΑΤΣΟΥΚΙΟΥ	85	26	0	20	2	14	9	2	0	9	3	0
Κοινότητα Σιράκου												
ΣΙΡΑΚΟΥ	71	21	0	8	0	6	7	10	1	16	1	1
ΓΕΝ. ΣΥΝΟΛΟ	1679	444	1	121	9	391	190	92	9	323	64	35

ΥΠΟΜΝΗΜΑ	
(1) :	Ασκούντες επιστημονικά & ελεύθερα επαγγέλματα
(2) :	Διευθυντές και ανώτερα διοικητικά στελέχη
(3) :	Υπάλληλοι γραφείου κλπ.
(4) :	Έμποροι & πωλητές
(5) :	Απασχολούμενοι στην παροχή Υπηρεσιών
(6) :	Γεωργοί, Κτηνοτρόφοι, Υλοτόμοι, Αλιείς κλπ.
(7) :	Τεχνίτες, Εργάτες & χειριστές μεταφ. Μέσων
(8) :	Δήλωσαν ανεπαρκώς ή ασαφώς το επάγγελμα
(9) :	Νέοι άνεργοι
(10) :	Δεν δήλωσαν επάγγελμα

Πίνακας π.19 : Οικονομικά ενεργός πληθυσμός Ζαγορίου ανά ομάδες ατομικών επαγγελματιών και ανά Δ.Δ.

ΟΤΑ	Σύνολο	Ομάδες ατομικών επαγγελματιών									
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Δήμος Ανατολικού Ζαγορίου											
Ανθρακίτης	35	1	0	3	2	4	15	10	0	0	0
Γρεβενίτι	123	7	1	8	14	6	49	28	0	10	0
Δεμάτι	165	10	0	3	10	10	91	30	0	11	0
Δόλιανη	26	3	0	2	1	2	14	3	0	1	0
Ελατοχώρι	54	2	0	4	2	1	33	7	0	5	0
Ιτέα	112	4	0	2	2	2	73	27	0	1	1
Καβαλλάρι	29	2	0	3	0	3	16	3	0	1	1
Καρυές	79	7	0	5	14	6	25	14	0	2	6
Καστανώνας	14	1	0	2	0	2	3	2	0	2	2
Μακρίνο	39	1	2	4	2	2	26	2	0	0	0
Πέτρα	178	14	1	6	2	12	85	42	0	12	4
Τρίστενο	67	6	0	6	2	4	36	12	0	1	0
Φλαμπουράρι	34	1	0	0	2	2	26	2	0	1	0
Σύνολο	955	59	4	48	53	56	492	182	0	47	14
Δήμος Κεντρικού Ζαγορίου											
Ασπράγγελοι	74	8	0	7	1	5	23	15	2	11	2
Άγιος Μηνάς	19	4	0	0	0	3	5	6	0	1	0
Άνω Πεδινά	67	8	1	2	2	5	36	7	1	5	0
Αρίστη	81	5	0	8	8	6	32	16	1	4	1
Βίτσα	56	3	0	10	4	7	14	13	0	5	0
Δικόρυφο	29	5	0	5	5	2	1	9	0	2	0
Δίλοφο	13	3	0	1	3	1	2	1	0	2	0
Διπόταμο	5	1	0	1	1	0	1	0	0	1	0
Ελάτη	17	3	0	4	4	2	1	3	0	0	0
Ελαφότοπος	36	3	0	2	1	0	19	4	0	7	0
Καλουτά	15	2	0	0	2	3	5	3	0	0	0
Κάτω Πεδινά	32	5	0	2	1	0	15	5	0	4	0
Μανασσή	8	0	0	2	3	0	0	3	0	0	0
Μεσοβούνι	12	2	0	1	0	0	3	4	0	0	2
Μονοδένδρι	37	1	1	0	2	9	10	10	0	4	0
Σύνολο	501	53	2	45	37	43	167	99	4	46	5

Δήμος Τύμφης											
Βραδέτο	12	0	0	4	1	2	5	0	0	0	0
Βρυσοχώρι	34	3	0	4	4	2	18	2	0	1	0
Ηλιοχώρι	33	6	0	6	1	3	11	2	0	4	0
Καπέσοβο	21	6	0	2	3	1	6	2	0	1	0
Κήπτοι	89	5	1	2	4	11	15	35	0	5	11
Κουκούλι	53	8	0	3	3	3	14	13	0	7	2
Λάιστα	30	5	0	2	1	3	14	2	0	3	0
Λεπτοκαρυά	29	3	0	8	0	1	15	2	0	0	0
Νεγάδες	16	3	1	2	2	1	2	4	0	1	0
Σκαμνέλι	66	9	0	5	0	4	43	2	0	1	2
Τσεπέλοβο	112	17	0	5	10	20	26	21	1	9	3
Φραγκάδες	41	3	0	1	3	0	24	4	0	4	2
Σύνολο	536	68	2	44	32	51	193	89	1	36	20
Κοινότητα Βοβούσης											
Βοβούσα	50	3	0	1	0	1	38	5	0	2	0
Κοινότητα Παπίγκου											
Πάπιγκο	78	12	1	8	4	25	13	10	0	3	2
ΣΥΝΟΛΟ	2120	195	9	146	126	176	903	385	5	134	41

Πίνακας π.20 : Οικονομικά ενεργός πληθυσμός περιοχής Μετσόβου ανά ομάδες ατομικών επαγγελματιών και ανά Δ.Δ.

ΟΤΑ	Σύνολο	Ομάδες ατομικών επαγγελματιών									
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Δήμος Μετσόβου											
Μετσόβου	967	92	13	78	90	103	64	460	0	39	28
Ανηλίου	193	5	0	5	8	7	28	134	0	4	2
Ανθοχωρίου	59	1	0	3	2	0	33	19	0	1	0
Βοτονοσίου	100	4	0	1	2	8	41	29	0	15	0
Σύνολο	1319	102	13	87	102	118	166	642	0	59	30
Κοινότητα Μηλέας											
Μηλέας	204	10	0	7	27	5	20	123	1	5	6
ΣΥΝΟΛΟ	1523	112	13	94	129	123	186	765	1	64	36

Πίνακας π.21 : Οικονομικά ενεργός πληθυσμός Τζουμέρκων Ιωαννίνων ανά ομάδες ατομικών επαγγελματιών και ανά Δ.Δ.

ΟΤΑ	Σύνολο	Ομάδες ατομικών επαγγελματιών									
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Δήμος Πραμάντων											
Αμπελοχώρι	32	5	1	1	3	0	5	16	0	0	1
Ραφταναίοι	51	4	0	2	4	3	7	30	0	0	1
Πράμαντα	521	74	0	51	45	67	80	175	0	22	7
Σύνολο	604	83	1	54	52	70	92	221	0	22	9
Δήμος Τζουμέρκων											
Βαπτιστής	110	14	0	7	0	8	25	48	0	3	5
Μιχαλίτσι	191	6	0	3	5	12	112	45	0	0	8
Παλαιοχώρι Σιράκου	46	3	0	3	5	3	16	14	0	0	2
Πετροβούνι	338	28	3	26	10	13	100	123	0	33	2
Προσήλιο	57	3	0	2	1	5	17	29	0	0	0
Χουλιαράδες	92	14	1	2	3	5	8	57	1	1	0
Σύνολο	834	68	4	43	24	46	278	316	1	37	17
Κοινότητα Βαθυπέδου											
Βαθύπεδο	22	1	0	2	1	3	4	10	0	1	0
Κοινότητα Καλαριτών											
Καλαρίτες	63	9	0	1	4	1	25	21	0	0	2
Κοινότητα Ματσουκίου											
Ματσούκι	85	4	1	3	2	1	26	45	0	3	0
Κοινότητα Σιράκου											
Σιράκο	71	9	0	5	2	4	21	28	0	1	1
ΣΥΝΟΛΟ	1679	174	6	108	85	125	446	641	1	64	29

Πίνακας π.22 : Τουριστικά καταλύματα Ζαγορίου

Οικισμός	Είδος καταλύματος	Κατηγορία	Όνομασία	Δωμάτια	Κλίνες
Δήμος Ανατολικού Ζαγορίου					
Γρεβενίτι	Π.Ξ.	B	Βλέτσου Α.		
Δόλιανη	Ε.Δ.	B	Στεργιάδης Ι.	5	10
Μακρίνο	Υ.Κ. (Π.Ξ.)				
Τρίστενο	Ε.Δ.		Κοινοτικός Ξενώνας	4	8
Φλαμπουράρι	Υ.Κ. (Π.Ξ.)				
Δήμος Κεντρικού Ζαγορίου					
Ασπράγγελοι	Π.Ξ.	B	Άλκηστις	5	13
Άνω Πεδινά	Π.Ξ.		Το σπίτι του Ορέστη	9	16
Άνω Πεδινά	Π.Ξ.	B	Αχνούλας Γ.	5	12
Άνω Πεδινά	Π.Ξ.	B	Αχνούλας Χ.	5	10
Άνω Πεδινά	Π.Ξ.	B	Ξάνθος Π.	4	12
Άνω Πεδινά	Π.Ξ.	B	Τσιγαρά Σ.	5	14
Αρίστη	Ξ	B	Ταξιάρχες	21	40
Αρίστη	Ξ	B	Ζήσης	20	36
Αρίστη	Ξ	B	Ζήση Ε.	1	2
Αρίστη	Ε.Δ.	B	Μπέλλος Ν.	2	4
Αρίστη	Ε.Δ.	Γ	Παγούνη Α.	4	11
Βίκος	Π.Ξ.	B	Ντινούλης Κ.	5	11
Βίκος	Π.Ξ.	B	Καρπούζη Ε.	5	10
Βίκος	Ε.Δ.	Γ	Καρπούζης Σ.	6	16
Βίτσα	Ξ	Γ	Σελήνη	7	17
Βίτσα	Ε.Δ.	B	Βαταβάλης Α.	4	12
Βίτσα	Ε.Δ.	B	Βασδέκη Β.	3	8
Βίτσα	Ε.Δ.	B	Κήτας Α.	3	9
Ελάτη	Ξ	Γ	Ελάτη	8	20
Δίκορφο	Υ.Κ.				
Ελαφότοπος	Π.Ξ.	B	Κρέτσης Α.	8	20
Καλουτά	Υ.Κ.				
Μονοδένδρι	Ξ	B	Μονοδένδρι	4	9
Μονοδένδρι	Π.Ξ.	B	Ζαρκαδά Α.	6	13
Μονοδένδρι	Π.Ξ.	B	Ζαρκαδά Α.	6	13
Μονοδένδρι	Π.Ξ.	B	Τσικνιά Α.	3	7
Μονοδένδρι	Π.Ξ.	Γ	Θεμελής Μ.	3	9
Δήμος Τύμφης					
Βρυσχώρι	Ε.Δ.	B	Τσουμάνη Σ.	3	6
Καπέσοβο	Π.Ξ.	B	Φίτσιος Π.	5	13
Κήποι	Ε.Δ.	A	Βλαχοπούλου Μ.	5	14
Κήποι	Ε.Δ.	A	Δέρβα Ε.	4	10
Κουκούλι	Υ.Κ.	B		4	8
Λάιστα	Ξ	Γ	Ρόμπολο	6	12
Λάιστα	Π.Ξ.	A	Βέη Ν.	5	12
Σκαμνέλι	Ξ	B	Πίνδος	14	33
Σκαμνέλι	Ε.Δ.	A	Τσέπη Ο.	4	10
Σκαμνέλι	Ε.Δ.	B	Σουκουβέλου	5	11
Τσεπέλοβο	Ξ	Γ	Δρακόλιμνη	31	60

Τσεπέλοβο	Ξ	B	Φάνης	8	17
Τσεπέλοβο	Π.Ξ.	Γ	Χαγιάτι	7	14
Τσεπέλοβο	Ε.Δ.	-	Γκούρης Α.	5	12
Τσεπέλοβο	Ε.Δ.	B	Βαγγελής Ι.	5	11
Τσεπέλοβο	Ε.Δ.	B	Βούρβου Χ.	4	8
Τσεπέλοβο	Ε.Δ.	A	Δεληγιάνη Ε.	3	8
Τσεπέλοβο	Ε.Δ.	B	Τσαβαλιάς Θ.	5	10
Φραγκάδες	Υ.Κ.				
Κοινότητα Βοβούσης					
Βοβούσα	Π.Ξ.	-	Αυδίκου Χ.	10	24
Βοβούσα	Ε.Δ.	A	Ακρίβης Α.	2	4
Βοβούσα	Ε.Δ.	B	Δρούγια Ε.	2	6
Βοβούσα	Ε.Δ.	A	Σταγκογιάννης Α.	3	6
Κοινότητα Παπίγκου					
Πάπιγκο	Ξ	Γ	Πάπιγκο	9	20
Πάπιγκο	Ξ	Γ	Αστράκα	5	12
Πάπιγκο	Ξ	Γ	Το Ρόδι	6	13
Πάπιγκο	Ξ	B	Σαξώνης	10	26
Πάπιγκο	Ξ	Γ	Δίας	5	11
Πάπιγκο	Π.Ξ.	A	Χριστοδούλου Δ.	6	16
Πάπιγκο	Π.Ξ.	A	Μπίτου Κ.	7	17
Πάπιγκο	Π.Ξ.	A	Ιωαννίδης Α.	5	14
Πάπιγκο	Π.Ξ.	A	Ιωαννίδης Αλ.	2	4
Πάπιγκο	Π.Ξ.	A	Παπαευαγγέλου	4	12
Πάπιγκο	Π.Ξ.	B	Κωτσορίδης Β.	5	10
Πάπιγκο	Ε.Δ.	Γ	Κωτσορίδης Β.	2	6
Πάπιγκο	Ε.Δ.	A	Κωτσορίδη Α.	2	5
Πάπιγκο	Ε.Δ.	Γ	Αφοι Εξάρχου	3	9
Πάπιγκο	Ε.Δ.	A	Οικονομίδου Ε.	3	7
Πάπιγκο	Ε.Δ.	A	Κουτουλίδη Μ.	3	8
Πάπιγκο	Ε.Δ.	B	Καλιακμάνη Κ.	2	6
Πάπιγκο	Ε.Δ.	B	Νικολάου Β.	2	6
Πάπιγκο	Ε.Δ.	A	Πανταζή Ε.	2	5
Πάπιγκο	Ε.Δ.	B	Παπαδοπούλου Δ.	2	5
Πάπιγκο	Ε.Δ.	B	Ζηκοπούλου Ο.	2	5
Πάπιγκο	Ε.Δ.	Γ	Κρανιώτη Λ.	2	4
Πάπιγκο	Ε.Δ.	A	Παπαγεωργίου Α.	1	2
ΓΕΝ. ΣΥΝΟΛΟ				391	894

Ε.Δ. : Ενοικιαζόμενα Δωμάτια

Π.Ξ. : Παραδοσιακός Ξενώνας

Ξ. : Ξενοδοχείο

Υ.Κ. : Υπό Κατασκευή

Πίνακας π.23 : Κατοικίες στο Ζαγόρι ανάλογα με τις ανέσεις που διαθέτουν ανά Δ.Δ.

ΟΤΑ	Σύνολο κατοικιών	Ανέσεις κατοικιών								
		Κουζίνα	Ηλεκτρικό φως	Τηλέφωνο	Λουτρό ή ντους	Υδρευση	Κεντρική θέρμανση	Ηλιακός θερμοσίφωνα	Αποχωρητήριο	Αποχέτευση
Δήμος Ανατολικού Ζαγορίου										
ΑΝΘΡΑΚΙΤΗ	38	38	37	0	16	33	0	1	35	38
ΓΡΕΒΕΝΙΤΙΟΥ	254	230	194	70	111	199	7	2	215	199
ΔΕΜΑΤΙΟΥ	178	176	167	36	137	154	8	1	167	166
ΔΟΛΙΑΝΗΣ	56	51	50	21	38	56	9	4	56	56
ΕΛΑΤΟΧΩΡΙΟΥ	85	74	75	4	55	80	0	0	79	79
ΙΤΕΑΣ	121	112	99	30	66	91	2	0	108	118
ΚΑΒΑΛΛΑΡΙΟΥ	46	46	43	0	16	39	0	3	43	43
ΚΑΡΥΩΝ	45	44	39	6	24	42	2	0	39	39
ΚΑΣΤΑΝΩΝΟΣ	26	26	26	9	21	26	4	0	26	26
ΜΑΚΡΙΝΟΥ	43	43	41	0	35	41	1	0	42	42
ΠΕΤΡΑΣ	216	213	174	56	153	179	4	0	214	212
ΤΡΙΣΤΕΝΟΥ	133	105	101	40	84	109	4	2	113	112
ΦΛΑΜΠΟΥΡΑΡΙΟΥ	81	76	81	11	43	77	2	0	75	76
Σύνολο	1322	1234	1127	283	799	1126	43	13	1212	1206
Δήμος Κεντρικού Ζαγορίου										
ΑΣΠΡΑΓΓΕΛΩΝ	143	142	140	40	75	116	2	1	142	142
ΑΓΙΟΥ ΜΗΝΑ	31	27	30	0	14	5	0	1	28	27
ΑΝΩ ΠΕΔΙΝΩΝ	96	95	88	13	48	91	3	2	94	94
ΑΡΙΣΤΗΣ	142	137	139	31	94	132	4	0	139	136
ΒΙΤΣΗΣ	110	106	107	15	54	105	1	0	103	103
ΔΙΚΟΥΡΥΦΟΥ	81	81	80	5	63	80	5	3	80	80
ΔΙΛΟΦΟΥ	54	52	49	9	23	49	0	0	54	54
ΔΙΠΟΤΑΜΟΥ	27	27	27	0	9	27	0	0	27	27
ΕΛΑΤΗΣ	50	50	47	13	35	46	7	0	49	49
ΕΛΑΦΟΤΟΠΟΥ	107	107	103	16	36	104	1	0	103	102
ΚΑΛΟΥΤΑ	52	46	47	0	24	44	0	0	49	49
ΚΑΤΩ ΠΕΔΙΝΩΝ	74	66	64	18	41	55	1	1	65	67

ΜΑΝΑΣΣΗ	28	26	26	0	8	26	0	1	28	28
ΜΕΣΟΒΟΥΝΙΟΥ	54	52	53	14	39	46	0	0	53	53
ΜΟΝΟΔΕΝΔΡΙΟΥ	80	78	77	20	46	71	7	3	76	76
Σύνολο	1129	1092	1077	194	609	997	31	12	1090	1087
Δήμος Τύμφης										
ΒΡΑΔΕΤΟΥ	33	28	25	1	4	20	0	0	32	32
ΒΡΥΣΟΧΩΡΙΟΥ	76	76	75	36	40	69	2	1	71	71
ΗΛΙΟΧΩΡΙΟΥ	42	42	38	10	29	38	1	2	41	41
ΚΑΠΕΣΟΒΟΥ	42	40	41	0	34	40	1	0	41	41
ΚΗΠΩΝ	109	109	104	63	61	108	6	4	109	109
ΚΟΥΚΚΟΥΛΙΟΥ	55	45	46	0	14	46	1	0	55	55
ΛΑΙΣΤΗΣ	99	99	96	22	73	97	0	0	99	98
ΛΕΠΤΟΚΑΡΥΑΣ	65	62	60	0	31	62	2	0	64	64
ΝΕΓΑΔΩΝ	48	48	47	10	23	45	0	0	48	48
ΣΚΑΜΝΕΛΛΙΟΥ	121	121	116	66	114	118	0	0	121	120
ΤΣΕΠΕΛΟΒΟΥ	138	136	135	48	112	135	2	0	138	138
ΦΡΑΓΚΑΔΩΝ	77	73	73	1	43	74	3	2	72	72
Σύνολο	905	879	856	257	578	852	18	9	891	889
Κοινότητα Βοβούσης										
ΒΟΒΟΥΣΗΣ	86	86	86	9	68	86	1	0	85	85
Κοινότητα Παπίγκου										
ΠΑΠΙΓΚΟΥ	122	114	116	27	86	117	9	1	120	120
ΓΕΝ. ΣΥΝΟΛΟ	3564	3405	3262	770	2140	3178	102	35	3398	3387

Πίνακας π.24 : Κατοικίες στην περιοχή Μετσόβου ανάλογα με τις ανέσεις που διαθέτουν ανά Δ.Δ.

ΟΤΑ	Σύνολο κατοικιών	Ανέσεις κατοικιών								
		Κουζίνα	Ηλεκτρικό φως	Τηλέφωνο	Λουτρό ή ντους	Υδρευση	Κεντρική θέρμανση	Ηλιακός θερμοσίφωνας	Αποχωρητήριο	Αποχέτευση
Δήμος Μετσόβου										
Μετσόβου	1.430	1.426	1.400	616	1.233	1.407	351	24	1.424	1.418
Ανηλίου	240	228	226	111	177	211	17	5	230	224
Ανθοχωρίου	169	162	162	43	84	151	8	0	167	168
Βοτονοσίου	108	107	107	35	69	98	14	3	102	107
Σύνολο	1.947	1.923	1.895	805	1.563	1.867	390	32	1.923	1.917
Κοινότητα Μηλέας										
Μηλέας	273	269	260	158	201	267	10	0	272	271
ΓΕΝ. ΣΥΝΟΛΟ	2.220	2.192	2.155	963	1.764	2.134	400	32	2.195	2.188

Πίνακας π.25 : Κατοικίες στα Τζουμέρκα Ιωαννίνων ανάλογα με τις ανέσεις που διαθέτουν ανά Δ.Δ.

ΟΤΑ	Σύνολο κατοικιών	Αnéσεις κατοικιών								
		Κουζίνα	Ηλεκτρικό φως	Τηλέφωνο	Λουτρό ή ντους	Ύδρευση	Κεντρική θέρμανση	Ηλιακός θερμοσίφωνας	Αποχωρη τήριο	Αποχέτευ
Δήμος Πραμάντων										
ΑΜΠΕΛΟΧΩΡΙΟΥ	158	127	141	7	71	146	3	0	123	148
ΡΑΦΤΑΝΑΙΩΝ	215	193	122	21	82	91	0	0	166	101
ΠΡΑΜΑΝΤΩΝ	941	837	866	432	548	761	14	9	921	916
Σύνολο	1314	1157	1129	460	701	998	17	9	1210	1165
Δήμος Τζουμέρκων										
ΒΑΠΤΙΣΤΟΥ	137	137	135	26	46	133	5	1	135	134
ΜΙΧΑΛΙΤΣΙΟΥ	241	241	238	19	141	212	6	2	238	237
ΠΑΛΑΙΟΧΩΡΙΟΥ ΣΙΡΑΚΟΥ	117	80	87	1	41	29	0	2	89	88
ΠΕΤΡΟΒΟΥΝΙΟΥ	393	369	366	162	283	366	84	51	379	364
ΠΡΟΣΗΛΙΟΥ	130	108	95	13	26	94	0	0	100	100
ΧΟΥΛΙΑΡΑΔΩΝ	195	195	190	25	51	179	2	2	195	195
Σύνολο	1213	1130	1111	246	588	1013	97	58	1136	1118
Κοινότητα Βαθυπέδου										
ΒΑΘΥΠΕΔΟΥ	90	65	73	1	5	10	0	1	90	85
Κοινότητα Καλαριτών										
ΚΑΛΑΡΙΤΩΝ	255	200	166	19	40	197	1	0	242	242
Κοινότητα Ματσουκίου										
ΜΑΤΣΟΥΚΙΟΥ	196	157	179	38	41	180	0	1	184	96
Κοινότητα Σιράκου										
ΣΙΡΑΚΟΥ	186	186	170	2	74	172	0	0	183	183
ΓΕΝ. ΣΥΝΟΛΟ	3254	2895	2828	766	1449	2570	115	69	3045	2889

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΩΝ

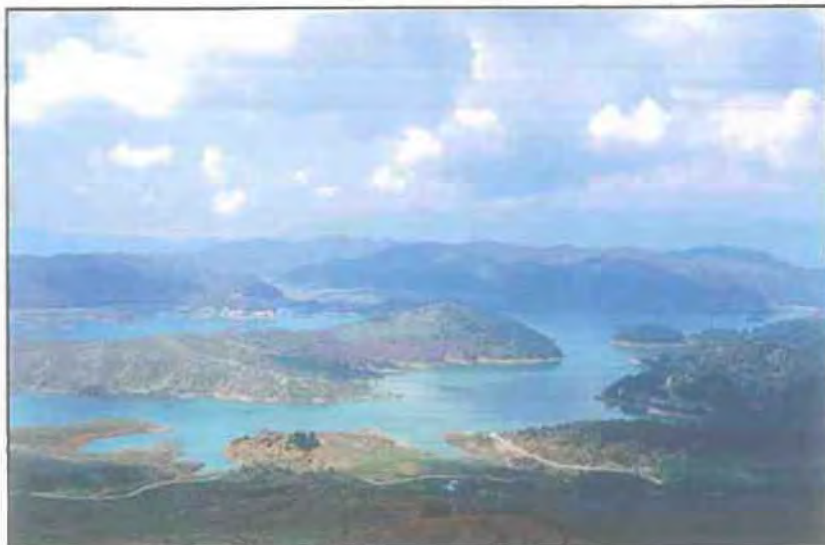
Η κορυφή Αστράκα

Χαράδρα του Βίκου

Τεχνητή Λίμνη Πηγών Αώου

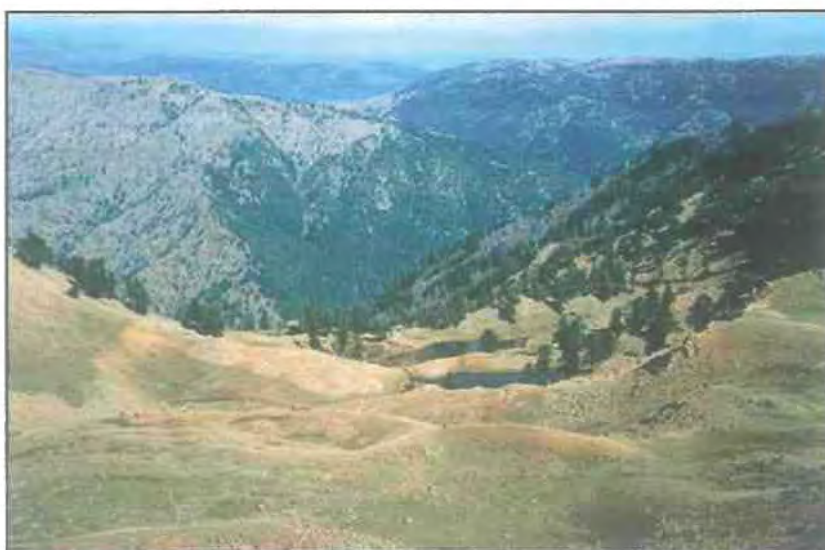
Τεχνητή Λίμνη Πηγών Αώου

Χαράδρα του Βίκου

Η λίμνη Φλέγγα στην Βάλια Κάλντα

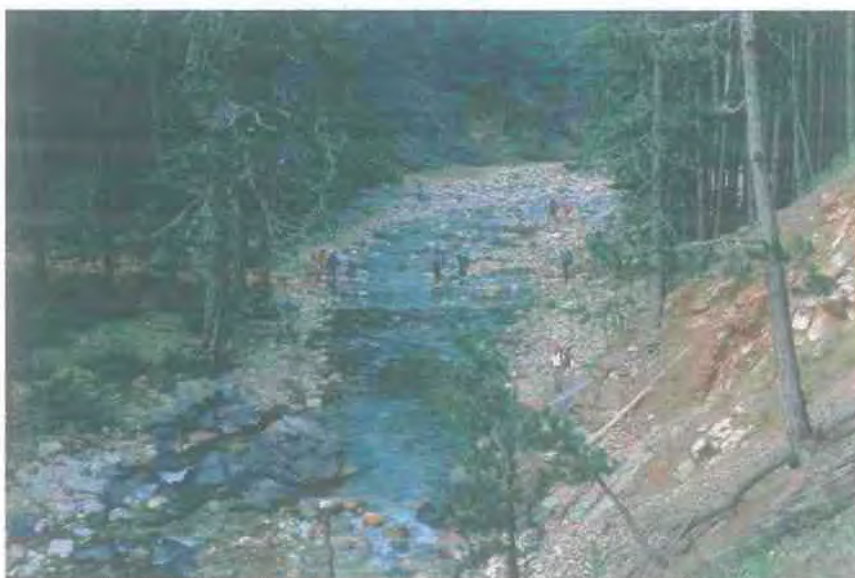
Η λίμνη Φλέγγα στην Βάλια Κάλντα

Η λίμνη Φλέγγα στην Βάλια Κάλντα

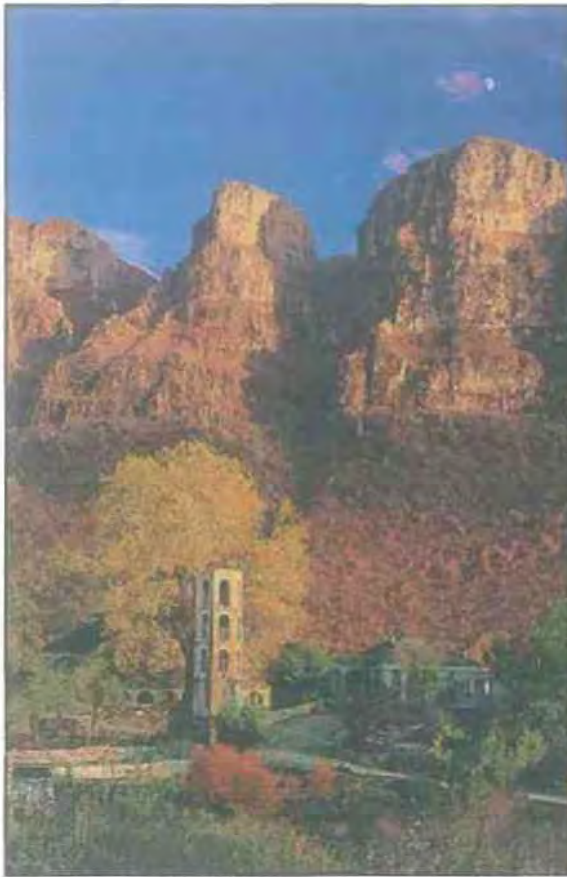
Ο αυχέννας του όρους Μαυροβούνι

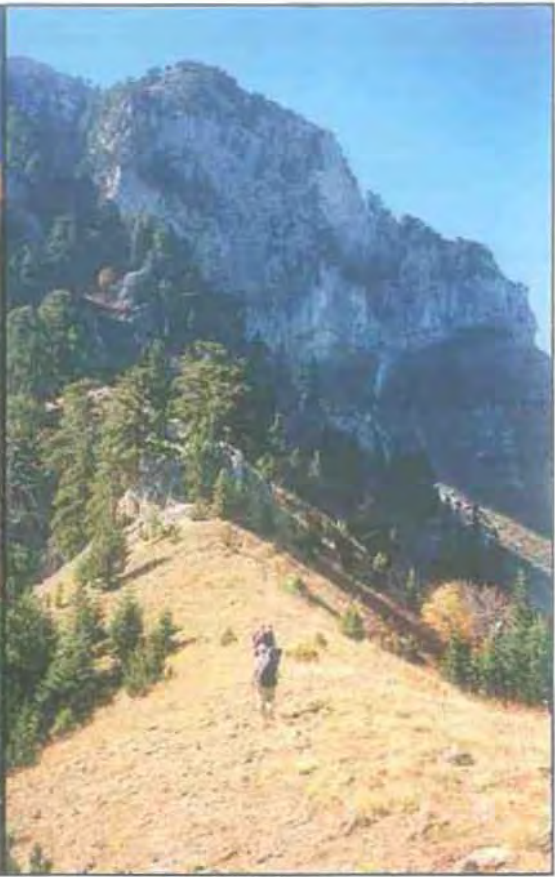
Το Αρκουδόμεμα στο Μαυροβούνι (Βάλια Κάλντα)

Οι πηγές του ποταμού Βοϊδομάτη

Το Πάπιγκο

Όρος Τύμφη

Καταράκτες στο δυτικό Ζαγόρι

Το γεφύρι του Μίσιου (Ζαγόρι)

Το γεφύρι της Αρίστης (Ζαγόρι)

Το γεφύρι του Καμπέρ-Αγά (Αν. Ζαγόρι)

Το γεφύρι του Κόκκορη (Κ. Ζαγόρι)

Το γεφύρι της Βοβούσας (Αν. Ζαγόρι)

Παραδοσιακό σπίτι στο Ζαγόρι

Παραδοσιακό σπίτι στο Ζαγόρι

Σχολείο στο Καπέσοβο (Ζαγόρι)

Παραδοσιακό σπίτι στο Σιράκο (Τζουμέρκα)

Παραδοσιακό σπίτι στο Μέτσοβο

Καλντερίμι στο Μέτσοβο

Όψη του Μετσόβου

Όψη του Σιράκου (Τζουμέρκα)

Η πλατεία του Μετσόβου

Η πλατεία των Πραμάντων

Η εκκλησία του Αγ. Νικολάου (Μέτσοβο)

Το μοναστήρι της Σπηλιώτισσας (Ζαγόρι)

Ορεινό καταφύγιο στον Σμόλικα

Ορεινό καταφύγιο στον Σμόλικα

Ορεινό καταφύγιο στα Τζουμέρκα

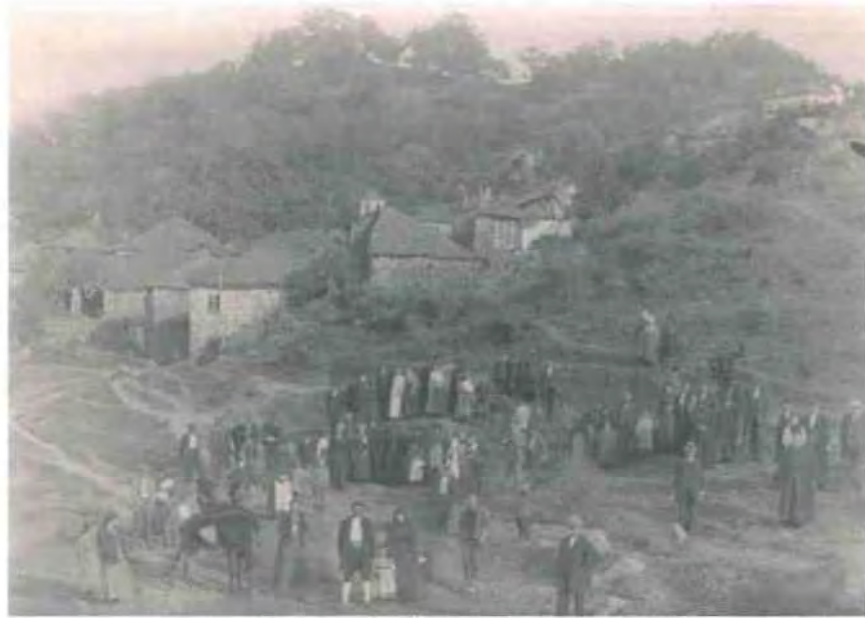
Αλώνι στο Ζαγόρι

Σαρακατσάνικη στάνη στο Γυφτόκαμπο (Ζαγόρι)

Παραδοσιακές φορεσιές (Ζαγορίου)

Πανηγύρι στο Διπτόταμο Ζαγορίου (1905)

Πανηγύρι στο Δίκورφο Ζαγορίου (1924)

Πανηγύρι στην Βίτσα Ζαγορίου (1923)

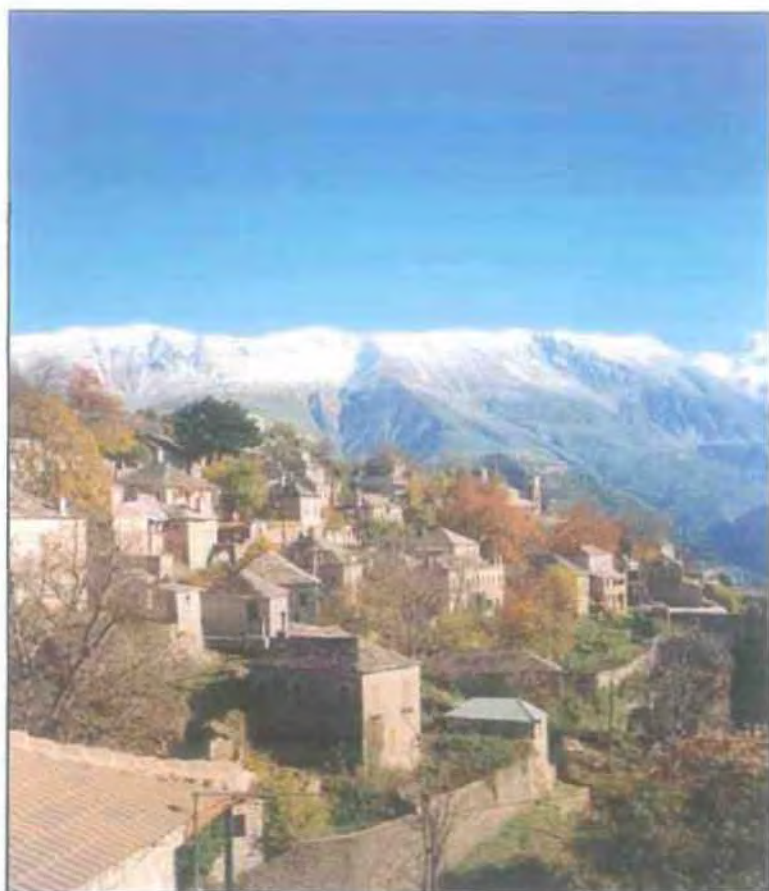
Πανηγύρι στη Μανασσή Ζαγορίου (1957)

Πανηγύρι στο Ζαγόρι

Πανηγύρι στο Ζαγόρι

Καλαρίτες Τζουμέρκων

Μηλιά Μετσόβου

Μπίρμπος Βασίλειος

e - mail :

beerboss000@yahoo.gr